

НАЦІОНАЛЬНИЙ
АВІАЦІЙНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
(Україна)

Гуманітарний інститут
Кафедра англійської філології
і перекладу

НАЦИОНАЛЬНЫЙ
АВИАЦИОННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ
(Украина)

Гуманитарный институт
Кафедра английской филологии
и перевода

СИБИРСКИЙ
ФЕДЕРАЛЬНИЙ
УНИВЕРСИТЕТ

(Російська Федерація)
Інститут економіки, управління
та природокористування
Кафедра
ділової іноземної мови

СИБИРСКИЙ
ФЕДЕРАЛЬНИЙ
УНИВЕРСИТЕТ

(Российская Федерация)
Институт экономики, управления
и природопользования
Кафедра
делового иностранного языка

ФАХОВИЙ ТА ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Збірник наукових праць

Сборник научных трудов

СПЕЦІАЛЬНИЙ І ХУДОЖЕСТВЕННИЙ ПЕРЕВОД: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Київ
«Аграр Медіа Груп»
2014

УДК: 81' 25 (063)(081)
ББК Ш107я431
Ф 296

Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2014. – 444 с.

Збірник містить тексти доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції з питань теорії та практики перекладу, що відбулась 4-5 квітня 2014 року на кафедрі англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Спеціальний и художественный перевод: теория, методология, практика: сборник научных трудов / под общей ред. А.Г. Гудманяна, С.И. Сидоренко. – Киев: Аграр Медиа Групп, 2014. – 444 с.

Сборник содержит тексты докладов VII Международной научно-практической конференции по актуальным вопросам теории и практики перевода, которая состоялась 4-5 апреля 2014 года в Национальном авиационном университете (г. Киев, Украина).

General and Specialist Translation / Interpretation: Theory, Methods, Practice: International Conference Papers. – Kyiv: AgrarMedia Group, 2014. – 444 p.

The book contains papers presented by the participants of the 7th International Conference on theory and practice of translation / interpretation held at the National Aviation University (Kyiv, Ukraine) on 4-5 April 2014.

Голова організаційного комітету:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф.,
в.о. директора Гуманітарного інституту
Національного авіаційного
університету (Україна)

Председатель оргкомитета:

Гудманян А.Г., д-р філол. наук, проф.,
и.о. директора Гуманитарного института
Национального авиационного
университета (Украина)

Заступники голови оргкомітету:

Сидоренко С.І., канд. філол. наук,
доцент каф. англійської філології і
перекладу Гуманітарного ін-ту НАУ;

Заместители председателя оргкомитета:

Сидоренко С.И., канд. філол. наук,
доцент каф. англійської філології і
перекладу Гуманитарного ин-та НАУ;

Разумовська В.А., канд. філол. наук,
проф. кафедри ділової іноземної мови
Ін-ту економіки, управління та
природокористування Сибірського
федерального університету, голова
Красноярського регіонального
відділення Спільки перекладачів Росії

Разумовская В.А., канд. філол. наук,
проф. кафедри делового іноземного
язика Ін-та економіки, управління и
природопользования Сибирского
федерального университета,
руководитель Красноярского
регионального отделения Союза
переводчиков России

*Рекомендовано до друку вченою радою Гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету (Протокол № 2 від 12.03.2014 р.)*

ISBN 978-617-646-247-7

© Колектив авторів, 2014

© Національний авіаційний університет, 2014

Когнитивная контрастивная стилистика и перевод

Стилистика изучает все средства выражения конкретного языка с точки зрения их употребления в речи, если иметь в виду сосюрговскую классическую дихотомию *язык/речь*. Для успешной коммуникации мы делаем сознательный выбор тех или иных языковых средств, предоставляемых нам системой языка, с учетом языковой компетенции нашего собеседника. А интерпретация такого выбора с целью его адекватного декодирования получателем, как замечает М. Крессо, и является основной задачей стилистики и стилистического анализа. Это означает, что стилистика изучает коммуникативный акт не как чистый продукт речевой деятельности, – говорит М. Риффатер [1], – а как носящий уже отпечаток личности говорящего, направленный на воздействие на получателя, или в современных терминах, как иллокутивный и перлокутивный акт одновременно.

Стилистика в качестве самостоятельной лингвистической дисциплины за последние десятилетия получила большое развитие благодаря появлению новых наук и новых методов исследования: от чисто экспрессивной дескриптивной стилистики Ш. Балли до стилистики декодирования, от сугубо индивидуальной писательской стилистики Л. Шпитцера (решительно не воспринимаемой Ш. Балли), до литературоведческой стилистики в целом, от классической стилистики жанров (*la stylistique générique*) до так называемой серийной стилистики (*la stylistique sérielle*) и структуралистической стилистики вместе с Р. Якобсоном, Леви-Строссом и Р. Бартом и их последователями, как Ж. Молиньи, признающим только структурный метод в стилистических исследованиях (“*la pratique de la stylistique ne peut donc être que structurale*”), от стилистики текста до семиотической стилистики, корнями уходящей также в структурализм и т. д. Через такую эволюцию прошли, собственно, или еще проходят стилистики всех развитых национальных языков.

Стилистические исследования на данном этапе развития стилистики тесно связаны с различными современными теориями: социолингвистическими, культурологическими, дискурсологическими, конверсационными, интерпретативными, тропическими (теориями тропов), литературоведческими и так далее в их синхроническом или диахроническом аспектах. Не безынтересными представляются стилистические исследования и в когнитивном плане, в том числе и

сравнительные, с целью определения базовых концептов в различных функциональных подсистемах как конкретного, так и сравниваемых языков. Нужно не забывать, что язык находится в постоянном движении, изменяются форма и значения знаков, эволюционируют концепты и их системы, развиваются концептуальные картины мира этносов. И в этом процессе большую роль играет стилистика, так как она пронизывает весь язык, который и реализуется как таковой лишь в процессе своего функционирования. Эта фундаментальная мысль Г.О. Винокура проходит через все отечественные исследования в области стилистики наряду с гениальным представлением Ф. де Соссюром языка как системы знаков и реализацией этой системы в речи, питающей в свою очередь язык.

Поскольку существуют неразрывные связи языка с пользователем в силу онтологии самого языка, то стилистика призвана изучать эти связи с целью его эффективного использования в процессах коммуникации. Хотя появление новых отраслей знания, так или иначе связанных с языком и его носителем, едва не лишило стилистику ее устоявшегося предмета исследования. Речь в данном случае идет о прагматике, которая с легкой руки известного американского лингвиста Ч.У. Морриса охватила многие области исследования языка, связанные с порождением высказывания, или речи. Он разделил лингвистику на три крупнейших и главных, по его мнению, сферы – семантику, синтактику и прагматику. Был период, когда стилистика как бы перестала существовать, ее растворили в прагматике и стилистическое значение знака стали называть прагматическим. Но позже все же выкристаллизовалось более четкое понимание предмета, целей и задач прагматики, которую интересуют непосредственно уже речевые акты, проблематика имплицитного в языке и вербальные интеракции, а стилистика вновь обрела свою самостоятельность и устойчивость [2].

Все лингвистические дисциплины, начиная с фонологии и кончая семантикой, а также прагматика, текстология, дискурсология и многие другие имеют своим объектом изучения язык и, следовательно, входят в зону внимания стилистики, потому что ее главная цель – изучать употребление всех языковых средств в речи в процессе как обычной, так и художественной коммуникации. В этом в настоящее время единодушны как отечественные, так и зарубежные стилисты.

На современном этапе развития лингвистики и стилистики говорят в основном о когнитивном аспекте: сформировалась уже когнитивная лингвистика, говорят о когнитивной прагматике, когнитивной риторике, возможно, скоро появится и когнитивная стилистика [3].

Во всяком случае, интерес должна вызывать не только проблема обнаружения, констатации и описания стилистической информации знака, каким бы сложным образованием он ни был, но и пути создания этой информации, и ее роль в категоризации и вербализации окружающей реальности.

Надо полагать, что в каждой национальной языковой картине мира, являющейся продуктом и отражением его концептуальной системы, существует стилистический страт, характеризующийся свойственными ему этнокультурными и другими особенностями. Эти особенности распределяются в разной степени по различным, составляющим эту концептуальную систему, концептосферам. Поэтому становится, видимо, целесообразным выделить стилистический субконцепт как неотъемлемую составляющую любой концептосферы или как составную часть концепта, если принять во внимание, что стилистическая информация вербального знака материальна и входит в объем его значения. При таком взгляде на положение вещей стилистическое исследование непосредственно коснется места и роли стилистического страта в конкретной языковой картине мира, а контрастные исследования приобретут более надежный научный аппарат анализа при выяснении специфики не только каждой взятой в отдельности концептуальной этносистемы, но и особенностей функционирования ее вербальной реализации.

Стилистический анализ на концептуальном уровне может охватывать или все уровни структуры языка одновременно (например, при постановке вопроса вербализации и реализации определенного концепта типа *женщина, любовь* и т. д.), или же касаться только какого-либо одного уровня языковой структуры (например, выяснение роли фонологического или морфологического уровня в создании стилистического страта тех же концептов *женщина, любовь*). Исследования такого рода позволят выяснить не только общее «движение» концептосфер в одном или ряде языков, но и становление, развитие и угасание их стилистического потенциала, что в конечном плане позволит пролить свет на изменения в концептуальной картине мира этносов, говорящих на данных языках и репрезентируемых конкретными вербальными системами.

Ведь один и тот же концепт вербализуется по-разному в зависимости от используемого стилистического регистра. Не следует при этом забывать о роли экстралингвистических и паралингвистических факторов.

Есть все основания утверждать, что любой текст характеризуется не только свойственной ему концептуальной архитектурой, которая

отражает концептуальную модель определенного типа речевых произведений, но и своей собственной коннотационной моделью, являющейся одной из составляющих коннотационной модели языка в целом. Такая коннотационная модель текста характеризуется наличием в ней ядра и периферии и создается его ритмико-интонационной, лексико-синтаксической и прагматико-стилистической структурами, коррелируя с его концептуальным содержанием и концептуальной моделью в целом. Контрастивно-стилистические исследования основных функциональных подсистем [4] показывают, что концептуальный анализ в контрастивной стилистике может служить надежной базой для жанрово-стилистической идентификации и структуризации речевых континуумов – проблемы, которая ждет своего решения как на материале конкретных языков, так и в общелингвистическом плане.

Хорошо известна тесная связь сравнительной стилистики с переводческой наукой. Некоторые лингвисты даже считают необходимым использовать переводческие материалы в сравнительных стилистических исследованиях, другие же, наоборот, выступают против. Э. Косериу заметил по этому поводу, что, если контрастивная лингвистика имеет своей целью изучение формальных и семантических структур языков, то она в этом плане похожа на теорию перевода, ориентированную на отдельные языки. К. Джеймс (K. James) более категоричен, утверждая, что теория перевода и контрастивный анализ неотделимы друг от друга, а Дж. Кэтфорд (J. Catford) предлагает вообще рассматривать теорию перевода как составную часть контрастивной лингвистики [5]. Сейчас многие признают самостоятельность каждой из этих наук, несмотря на их тесное взаимодействие. У них разные, хотя и близкие, цели: теория перевода изучает перевод как специфическую деятельность межкультурной коммуникации, используя в качестве исследовательского материала переводы оригинальных текстов, в то время как сравнительная стилистика имеет дело с параллельными оригинальными текстами и стремится выявить то, что их сближает и разделяет. Переводные тексты не могут заменить аутентичный материал при стилистических контрастивных исследованиях. Однако практика перевода оказывает неоценимую помощь контрастивной стилистике, помогая ей решать многие собственные проблемы. Как бы там ни было, но контрастивные исследования должны основываться на аутентичных языковых материалах, а не на переводах, если хотим познать структурно-семантические и стилистические особенности сравниваемых языков, социокультурную и психоэтническую специфику их носителей.

Малейшее стилистическое отклонение от оригинала рискует отразиться недопониманием его получателем или исказить вообще идею автора, или его «декультурализовать», что признается всеми серьезными теоретиками перевода. Ср., например, «Машенька Лескова» в русском переводе «Manon Lescaut» Прево. Украинские ученые констатируют многие другие подобные отклонения в переводах с французского на украинский язык: *вуйко* вместо *l'oncle*, *запости салом* в случае с *épaissir*, *нобуту глека* при переводе *se brouiller* и т. д. Переводы рассказов А.К. Дойла, сделанные еще при жизни писателя, также не избежали подобных ошибок: в предисловии к его сборнику «Дама под вуалью» (М., Политиздат, 1991) А. Кудрявицкий пишет: «Познакомившись с выполненными в начале века переводами произведений Конан Дойла, мы с удивлением обнаружили, что в одном рассказе переводчик обратил русских революционеров в итальянских карбонариев («Золотое пенсне»), в другом (правда, уже не из холмсовского цикла) превратил наследственное кожное заболевание у одного из персонажей в сифилис, в третьем – заставил хирурга удалить из желчного пузыря больного не камень, а... что бы вы думали? Пулю! Переводчики не только творили все эти чудеса, но во многих случаях заметно сокращали, а то и переиначивали авторский текст». Академик И.К. Белодед по поводу таких переводов писал, что архаизация и диалектологизация современного украинского литературного языка (чрезмерные даже в передаче исторического языкового колорита) недопустимы, что при переводе с английского, французского, немецкого и других иностранных языков на украинский украинский текст оказывался примитивным, обедненным, архаичным и вообще искаженным, так как переводчики французов одевают в «очінки й киреї», а деятели эпохи Возрождения говорят языком «вуйків з-під Коломиї».

Известный французский теоретик перевода Ж. Мунен считает, что адекватная передача стилистической коннотации является основной задачей переводчика, хотя и самой трудной. Потому переводчик должен хорошо знать стилистические системы языков, с которыми он работает, специфику их стилей и жанров, которые «управляют» языковыми средствами: иногда одно слово или малейший его стилистический нюанс может полностью исказить смысл высказывания.

В заключение подчеркнем, что ни теория, ни практика перевода не могут обходиться без стилистики, так как мельчайшие стилистические нюансы в оригинале несут большую прагматическую нагрузку, особенно в художественном произведении, и они должны обязательно учитываться переводчиком.

Литература

1. Stylistique française. Recueil de textes [Texte] – М. : Просвещение, 1986. – 237 с.
2. Kerbrat-Orecchioni, C. Les interactions verbales. – [Texte]. Т. I / C. Kerbrat-Orecchioni. – Paris, 1990; – Т. III. – Paris, 1994. – 537 p.
3. Ашурова Д.У. Новые тенденции в развитии стилистики [Текст] / Til va nutq system-sath talqinida: материалы науч.-теор. конф. – Самарканд: СамГИИЯ, 2005. – С. 7-8.
4. Алексеев А.Я. Сопоставительная стилистика [Текст] / А.Я.Алексеев. – Д.: НГУ, 2012. – 476 с.
5. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике [Текст] – М.: «Международные отношения», 1978. – 227 с.

Валерия Алексеева

г. Москва, Российская Федерация

Деятельность переводчика при выполнении перевода с листа с иностранного языка

Переводческая деятельность всегда сложна и многоэтапна, ее содержание обуславливается видом выполняемого перевода и языковой парой. *Перевод с листа* – это последовательная, либо синхронная деятельность по преобразованию зрительно воспринимаемого знакомого/незнакомого текста на одном языке в устный текст на другом языке. Деятельность переводчика при переводе с листа предусматривает следующие этапы:

- этап ориентировки,
- этап восприятия и понимания исходного письменного текста,
- этап обработки текста для выявления смысла – замысла (интерпретация текста),
- этап устной реализации высказывания на языке перевода.

Особенности деятельности переводчика на каждом этапе определяются совокупностью переводческих задач, которые решает переводчик. *Переводческие задачи* – это осознанные переводчиком проблемы, возникающие в ходе осуществления переводческой деятельности.

Этап ориентировки характеризуется осуществлением аналитической деятельности. Предварительная оценка коммуникативной ситуации переводчиком способствует более плодотворному пониманию текстового единства, эффективному функционированию механизма вероятностного прогнозирования, как одного из основных механизмов переводческой деятельности. Контекст и общее знание о мире и конкретной ситуации перевода направляет восприятие

переводчика, объединяясь с информацией, идущей от стимула, т.е. письменного текста.

Для переводчика важным является понимание и оценка исходного текста, равно как и текста, который будет им воспроизведен на языке перевода, в социопсихологическом, этнокультурном и историческом аспектах. Национальная культура, которая отражается в языковой модели, картине мира данной конкретной этнической группы, накладывает ограничения разного характера на процессы восприятия, понимания и осмысления иноязычного текста. Противоречие между личностью переводчика как носителя культуры исходного языка и личностью переводчика – носителя инофонной лингвосоциокультуры [1] является значимым фактором, осложняющим процесс перевода.

Следовательно, задачей переводчика на этапе, предшествующем непосредственному восприятию письменного текста, является прогноз и максимальная нейтрализация трудностей, которые могут препятствовать достижению взаимодействия, адекватного целям коммуникантов. Это трудности, связанные с ситуацией перевода, с культурно и социально значимыми фактами и явлениями, которые могут повлиять (позитивно или негативно) на процесс и результат перевода с листа.

В содержание данного этапа включается также непосредственная ориентировка в тексте, предварительное ознакомление с материалами для перевода и предпереводческий анализ текста. Формируется самое первое, весьма общее представление о характере текста, подлежащего переводу, возникает прогноз относительно дальнейшего развертывания плана содержания. Эта деятельность может отсутствовать вообще или быть различной по своей протяженности во времени (свернутости).

На этапе ориентировки переводчиком решаются задачи *определить/спрогнозировать*: 1) национально-культурную специфику переводческой ситуации и текста; 2) особенности плана содержания и выражения текста, подлежащего переводу с листа.

Деятельность переводчика на данном этапе подготавливает и обуславливает его действия на последующих этапах. Следовательно, существует необходимость специального обучения решению переводческих задач, возникающих в процессе осуществления деятельности на данном этапе перевода с листа.

Доминирующей чертой *этапа восприятия и понимания*¹ *письменного текста* является узнавание письменного текста, т.е. распознавание зрительных образов через их подетальный анализ – выявление деталей, из которых состоит образ, и затем их комбинация.

Восприятие зрительных образов влечет за собой обязательность внутреннего проговаривания. Это требует установления дополнительных когнитивных связей между образом и его звуковым соответствием для обеспечения в понимании воспринимаемого отрезка текста. Подобная процедура, безусловно, осложняет переводческий процесс, выдвигает перед переводчиком новые задачи.

В идеальном представлении процесса бесперебойного осуществления языкового посредничества при переводе с листа механизмы чтения должны функционировать в особом «свернутом режиме», чтобы обеспечить, как и в технике быстрого чтения, высокую скорость и широту охвата воспринимаемого текста.

Фактором, осложняющим процесс чтения с целью последующего перевода, является присутствие с той или иной долей вероятности в тексте неизвестных переводчику слов. Это вызывает необходимость использования языковой, контекстуальной догадки (в основе которой лежит механизм вероятностного прогнозирования) с целью преодоления трудностей восприятия неизвестной/«забытой» лексической единицы.

Любой текст, в том числе и на уровне структурной организации и оформления, также обладает специфическими чертами, характерными исключительно для определенного лингвокультурного сообщества людей. Следовательно, только понимание связей внутри компонентов знакового пространства, их назначения позволит переводчику полностью проникнуть в содержание текста.

На этапе восприятия и понимания письменного текста у переводчика возникают следующие задачи: 1) узнать и декодировать зрительные образы; 2) нейтрализовать трудности при встрече с незнакомыми словами, либо трудности, связанные с отсутствием автоматизмов восприятия и декодирования лексики; 3) сегментировать

---

¹ Восприятие – процесс формирования образа предмета, явления или процесса, непосредственно воздействующего на анализатор или систему анализаторов [2, с. 56].

Понимание – это специфический познавательный процесс, сложное, иерархически построенное психическое отражение объектов познания, в результате которого создаются новые, и воссоздаются старые, по-новому видимые системы концептов и образов, объединяющие в себе собственно продукт этого отражения с соответствующими элементами личных знаний. Понимание представляет собой неоднородный многоступенчатый процесс и является термином общего порядка, охватывающим такие процессы, как: узнавание, постижение, декодирование, осмысление, интерпретация [2, с. 378].

текст в соответствии с выделенными смысловыми вехами¹; 4) обеспечить высокую скорость чтения с широким охватом воспринимаемого текста; 5) определить специфику организации текста с позиции традиций конкретного лингвокультурного сообщества.

Второй этап имеет непосредственную связь с третьим – *этапом обработки текста для выявления смысла – замысла (интерпретация текста²)*, поскольку в их основе лежит процесс понимания текста.

Понимание, помимо своей процессуальности и некоей растяжимости во времени, также является продуктом (результатом) деятельности. Триединство процесса понимания – это понимание общего содержания (о чем и что говорилось в тексте) + понимание структурно-композиционных особенностей (какими средствами) + понимание замысла и основной идеи текста (зачем). По результатам совокупности этих трех составляющих, после определения соотношения между содержанием текста (т.е. смысловых связей и его структуры) и индивидуальной картиной мира адресанта, принимается переводческое решение о дальнейших действиях, прогнозируется последующая деятельность. Специфика понимания в переводческих целях с позиции представленного выше триединства заключается в том, что, кроме полноценного понимания, от успешности данного этапа зависит подбор адекватных средств на языке перевода, воссоздание раскрытых переводчиком взаимосвязей в виде адекватного переводного текста.

Переводческие задачи, необходимые для решения на данном этапе:

- 1) определить смысловые связи и структуры текстового пространства;
- 2) преодолеть субъективизм понимания, т.е. влияние индивидуальных характеристик личности переводчика на процесс восприятия и понимания исходного текста;
- 3) понять текст с целью дальнейшей трансляции на язык перевода (в единстве его содержания, средств выражения и коммуникативного эффекта);
- 4) учесть, каким образом может быть понят и проинтерпретирован текст перевода адресатом.

Сложность и специфичность деятельности перевода с листа заключается, что на данном этапе берет свое начало *этап воспроизводства или реализации высказывания на языке перевода*. Переводчик воспринимает и осмысляет последующий отрезок текста

---

¹ Данная задача является актуальной как на этапе восприятия и понимания, так и на этапе интерпретации письменного текста; с учетом пограничного характера мы поместили ее в рамках интерпретации специфики второго этапа перевода с листа.

² Интерпретация – это понимание на основе сравнения индивидуальных полей сигнификатов отправителя и получателя [2, с. 189].

при одновременном формулировании и произнесении смысла предыдущего.

Возможность и посильность осуществления и протекания сложного процесса на данном этапе объясняется функционированием совокупности механизмов, которые, наряду со специально формируемыми навыками и умениями, обеспечивают способность субъекта решать переводческие задачи и прогнозировать дальнейший ход деятельности. На психофизиологическом уровне это обеспечивается, в том числе, механизмом вероятностного прогнозирования. Деятельность по прогнозированию, ее успешность непосредственно связана с памятью, языковым и речевым опытом, фоновыми знаниями индивида, выполняющего деятельность, зависит от степени избыточности воспринимаемого сообщения и носит сугубо вероятностный характер, из чего следует возможность совершения ошибок.

Еще один механизм – синхронизации, обеспечивающий уровневое управление деятельностью, позволяет выполнять перевод с листа. Функция внимания же состоит в направленном слежении за любыми отклонениями от нормы в процессе осуществления деятельности, т.е. в предупреждении ошибок различного рода.

На данном этапе переводчик должен: 1) обеспечить синхронное (одновременное) осмысление и озвучивание текста; 2) удерживать в памяти содержание прочитанного отрезка текста перевода в единстве трех компонентов, образующих необходимый для дальнейших действий уровень (глубину) понимания; 3) оформить вторичный текст средствами русского языка через подбор переводческих соответствий; 4) спрогнозировать дальнейшее развитие воспринимаемого текста.

Понимание сущности деятельности переводчика на каждом этапе перевода с листа, специфики задач, которые необходимо решить для достижения результата, позволяет определить содержание компетенции переводчика и, следовательно, содержание подготовки переводчиков.

Литература

1. Халеева, И. И. Подготовка переводчика как «вторичной языковой личности (аудитивный аспект) / И. И. Халеева // Тетради переводчика. – 1999. – № 24. – С. 63-72. 2. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 440 с.

Text Comprehension in Translator Training: A Relevance-Theory Approach to English-Arabic Translation Process Data

1. Introduction

Arabic and English display considerable differences in terms of discourse marker (DM) use. While English permits unsignalled discourse relations [1], Arabic is a language characterised by precisely the opposite: an explicit use of discourse markers, meant to bring to the surface the types of relations holding between different discourse segments [2]. What the above linguistic mismatch in terms of DM use means for the English-Arabic translator is that, in order to produce a well-formed Arabic text, they have to figure out implicit relations holding between different text segments and bring them to the surface in the Arabic text. Since the translation product is determined by the translator's comprehension, interpretation and consequent re-expression of the source text, the explication of implicit discourse relations in translation is an area that warrants particular attention in translator training. This paper reports on a process-oriented investigation into the effect of text-analysis training on the translation performance of English-Arabic translation students. Data from think-aloud protocols is interpreted in light of Relevance Theory [3] to throw light on the reasoning involved in the disambiguation of implicit logical relations in translation.

2. Theoretical Review

Text comprehension has been explained in terms of a search for *relevance*. For example, Blakemore [4] suggests that a reader's identification of a discourse relation is a *result*, rather than a *prerequisite* for successful comprehension. Through pragmatic inference, a reader selects the contextual information that allows for an optimally relevant interpretation: one which yields maximum contextual effects in exchange for minimum processing effort. Looked at from this perspective, rather than contribute to the conceptual content of an utterance, DMs act as guidelines which constrain the inferential process of context selection involved in the interpretation of conceptual expressions. In this sense, DMs are viewed as encoding 'procedural' meaning, defined as a "means for increasing the salience of a particular kind of inferential computation" [4, p. 476]. In a recent study, Alves and Gonçalves [5] found that procedurally encoded information places greater processing demands on translators, compared to conceptually encoded information.

Relevance Theory also underlies Gutt's [6] account of translation. He maintains that conveying the source text message in a target language is less likely the more different the context or *cognitive environment* of the target language audience is from that of the source audience. Accordingly, due to the inferential nature of communication, the comprehension and re-expression of an implicit discourse relation is always context-dependent and Relevance-determined.

An alternative account of text comprehension, referred to as the coherence-based approach, argues that correctly identifying discourse relations in a text is a necessary *prerequisite* for understanding it, and the function of DMs lies in explicitly signalling these relations in order to facilitate comprehension [7].

3. Methodology

In order to test the effect of text-analysis training on translation students' ability to correctly infer implicit discourse relations, a cohort of eighteen translation students were asked to complete a translation task, while simultaneously producing a think-aloud protocol (TAP). This was followed by a retrospective interview, in which participants were asked open-ended questions regarding the translation task. Nine out of the eighteen participants (the experimental group, P10-P18) had received training in text analysis as part of their translation program. The remaining nine participants (the control group, P1-P9), attended a different translation course, and received no such training.

4. Results

4.1 The control group

The protocol and retrospective interview transcripts collected from this group point to an awareness, not only of the importance of conveying the communicative intention of the source text writer, but also, more importantly, of the impediments to achieving this, given the differences between the cognitive environment of the target text, and that of the source text, receivers. Examples include comments such as 'If you leave sentences as they are the reader will not understand the text properly' (P1), and 'Unfortunately, the translator only has one brain to think with. He should have two or three: one for him, one for the writer and one for the reader' (P5). Nevertheless, for the most part, the attitudes expressed in these comments do not appear to inform the participants' decisions regarding the explication of implied discourse relations. Their addition of Arabic DMs does not amount to more than a blind, mechanical compliance with a stylistic requirement, an attitude best represented by P3's remark 'I *had to* connect (...) because Arabic is different'.

4.2 *The experimental group*

The protocol and retrospective interview transcripts collected from this group suggest that they all share a sense of awareness of the potential lack of correspondence between the cognitive environment of the source text receiver and that of the target text's receiver, and of the adjustments this calls for in order to narrow the gap. Far from being an automatic response to a stylistic connecting constraint, their provision of DMs in Arabic is always preceded by careful consideration of the effects of such alterations on the target readers' ability to retrieve the source text's communicative intentions. Various comments by the participants provide testimony to this approach: 'I imagine myself as the reader [...]. I always have to make the structure clear' (P16) and 'You have to link everything together. It's better. It explains it more' (P15). Accordingly, their DM choices are preceded by careful evaluation of the extent to which such linguistic devices can contribute to the requirement of ensuring interpretive resemblance with the source text.

The extent to which a grounding in text-analysis can alter their approach to implied discourse relations does not escape the participants' notice. For example, P13 used to add DMs in Arabic but 'didn't know why'. Having received training, P15 is now more consciously 'aware' of her DM choices.

5. Discussion

The text-analysis training that the experimental group have undergone as part of their postgraduate translation course does confer a significant advantage in terms of raising awareness of the DM issue. The transcripts point to a definite recognition on the part of all nine members of the experimental group of the importance of introducing explicit DMs as a necessary adjustment to the Arabic reader's cognitive environment. Although their recognition of the issue in question does not always result in an appropriate DM choice to represent the source text's implied discourse relations, it is undeniable that these participants have more potential of ever achieving that, owing to their metapragmatic ability [8]. Such metapragmatic skills are at the heart of a translator's ability to reflect on their own performance, and judge the degree of interpretive resemblance their translation bears to the source text.

In addition to the intuitive search for relevance, the conscious identification of discourse relations may also form part of a translator approach to the source text. The verbal protocols of the experimental group demonstrate that it is not before they have properly assimilated the meaning of a given discourse segment that they are able to establish with certainty how it is related to the preceding discourse. The protocols also show that it is not before they have clearly identified a given discourse relation that they risk exposing their inferential interpretation of it by representing it with a

DM. This lends credence to Blakemore's claim that establishing the type of a discourse relation is a result, rather than a prerequisite for *comprehension*.

At the same time, our study supports Gutt's [6] argument that, as a communicator, the translator must make assumptions about his readership, and the extent of their access to the contextual assumptions required to reach the intended interpretation of the text. Our observations in this regard are consistent with the contention that 'besides the mastery of many other cognitive skills, translators have to learn to manipulate more consciously conceptually and procedurally encoded information so that they can identify the inferential constraints inherent to a given statement' [9, p. 8].

6. Conclusion

The translation process evidenced in the protocol and interview transcripts of most of the participants in the experimental group can be described as an amalgamation of both the Relevance-based and coherence-based approaches to text comprehension and production. Based on the above observations, it is argued that metapragmatic awareness, which teaching is believed to improve, can supplement trainee translators' intuitive, Relevance-based comprehension mechanism with a more conscious, coherence-oriented, analytical processing ability. Together, the two approaches combine to improve a translator's comprehension of implied discourse relations, as well as their general inferential ability to retrieve and re-express a source text's communicative intentions.

References

1. Taboada, Maite (2006) '*Discourse Markers as Signals (or not) of Rhetorical Relations*' *Journal of Pragmatics* 38(4): 567-598.
2. Khalil, Esam (2000) *Grounding in English and Arabic News Discourse*, Amsterdam: John Benjamins.
3. Sperber, Dan and Deridre Wilson (1986/1995) *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford: Blackwell.
4. Blakemore, Diane (2002) *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*, Cambridge: Cambridge University Press.
5. Alves, Fabio and José Luis Gonçalves (2013) '*Investigating the Conceptual-Procedural Distinction in the Translation Process: A Relevance-Theoretic Analysis of Micro and Macro Translation Units*', *Target* 25(1): 107-124.
6. Gutt, Ernst-August (2000) *Translation and Relevance: Cognition and Context*, Manchester, St. Jerome Publishing.
7. Knott, Alistair and Ted Sanders (1998) '*The Classification of Coherence Relations and their Linguistic Markers: An Exploration of Two Languages*', *Journal of Pragmatics* 30: 135-175.
8. Alves, Fabio and José Luis Gonçalves (2003) '*A Relevance Theory Approach to the Investigation of Inferential Processes in Translation*', in Fabio Alves (ed.) *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research*, Amsterdam: John Benjamins, 69-95.

Методологія «культурного повороту» в сучасному перекладознавстві і проблеми адекватності в перекладі

Термін «культурний поворот» стосується методологічних змін, які активно розпочалися в західному перекладознавстві у 1980-ті. Ці зміни позначилися не лише на теорії, але й на практиці перекладу. Переклад розглядався не як відокремлена лінгвістична діяльність, а як продукт ширшого культурного контексту. Одним з перших теоретиків, хто прийняв цю позицію, був Андре Лефевр [1]. Він наголошує, що переклад може вивчатися як одна зі стратегій культурного розвитку, зв'язок двох культур. Одним з наріжних каменів культурного підходу в перекладознавстві є критика лінгвістичного підходу та поняття еквівалентності як відправної точки теоретизації перекладу [2, с. 2].

«Культурний поворот» у перекладознавстві пов'язаний із загальними тенденціями розвитку гуманітарних наук, передусім лінгвістики – зокрема з виникненням когнітивного підходу до вивчення мови, який став домінуючим на початку 1980-х років, та з подальшим «дискурсивним переворотом» [3, с. 7]. Вагомим кроком в утвердженні методології «культурного повороту» став збірник «Переклад, історія та культура» за редакцією С. Басснет та А. Лефевра [4]. В цій праці показано, що переклад є могутнім способом творення культури та засобом, за допомогою якого нові нації можуть творити власну ідентичність у власних країнах. Крім того, С.Басснет та А.Лефевр наголошують, що переклад – це переписування, а переписування – це маніпуляція, за допомогою якої перекладач може впливати на літературу. До того ж, усі переписування відображають певну ідеологію. Вони також впроваджують нові концепції, жанри та інновації [4, с. 7].

1985 року було опубліковано збірку “The Manipulation of Literature” за редакцією Т. Германса. Метою видання було встановити нову парадигму дослідження літературного перекладу [7, с. 48]. Основним акцентом став перехід від тексту до культури. Таким чином, на межі 1980-х і 1990-х рр. фокус західного перекладознавства перемістився з лінгвістичних особливостей тексту-джерела на функцію перекладу в цільовій культурі [3, с. 6]. Мову стали розглядати не як автономну систему, а як частину культури, а текст – не як статичний та ізольований лінгвістичний фрагмент, а як те, що насамперед залежить від рецепції читача [3, с. 52]. Метою перекладознавців було також

показати, що переклад – не жанр літератури, а головний літературний інструмент, який може бути використаний для «маніпулювання» певним суспільством для створення певного типу культури.

В українському перекладознавстві (М. Зеров, М. Рильський, Г. Кочур, В. Коптілов, Р. Зорівчак, М. Новикова та ін.) було вже давно продемонстровано: українські перекладачі, починаючи з середини ХІХ століття, своїми перекладами послідовно намагалися подолати стереотип «мови для хатнього» та розвивали виражальні засоби української мови. Вибір текстів для перекладу був зумовлений культурними потребами тогочасних читачів. Ще однією метою перекладачів було збагатити репертуар українського театру та поставити його на один щабель з іншими театрами світу. Ширше зв'язок українського перекладу з процесами націєтворення практично одночасно з появою праці Л. Венуті «Місцеві кошти на непередбачені витрати: переклад і національні ідентичності» («Local Contingencies: Translation and National Identities») [8], (та використовуючи подібні методологічні засади) дослідив у своїй монографії «Український художній переклад: між літературою і націєтворенням» М. Стріха [6]. Зауважмо, що ознаки «культурного повороту» простежуються у працях К. Чуковського, М. Новикової, М. Стріхи, О. Чередниченка, ще до його появи у західному перекладознавстві. Так, у своїй праці «Высокое искусство» [7], К. Чуковський висловлює думки, які перегукуються з думками А. Лефевра, щодо спотворення оригіналу перекладом та маніпуляції літературою [3, с. 9].

Від часу «культурного повороту» (“cultural turn”), що утвердився в західному перекладознавстві на початку 1990-х рр., ряд помітних і впливових досліджень були присвячені тому, яким чином переклад сприяв проєктові антиколоніального опору та зміні/формуванню національної ідентичності. Так, відомий американський дослідник і перекладач з романських мов Л. Венуті [8] у своїй класичній праці “Local Contingencies: Translation and National Identities” досліджує випадки Німеччини кінця 18 століття (де мовою панівних верств була французька), Китаю початку ХХ століття (який перебував у напівколоніальному статусі, але де відбувалися процеси активної модернізації) й Каталонії першої половини ХХ століття (де режим генерала Франко забороняв каталонську мову й силоміць накидав каталонцям кастильську «загальноіспанську» ідентичність). Л. Венуті наголошує, що своїми перекладами німецькі, китайські й каталонські перекладачі відповідного періоду намагалися сформуванню національну ідентичність шляхом отождолення читачів з певним національним дискурсом, який чітко відмежовувався від провідних іноземних націй [8, с. 187].

Випадок Каталонії демонструє виразну паралель з Україною. Каталонська мова й література упродовж століть пригнічувалися могутніми сусідами, але в період пізнього середньовіччя та з початком національного відродження в XIX сторіччі пережили яскраве піднесення. Використання каталонської мови довгий час було заборонено, так само як і української [9, с. 4]. Відтак каталонські перекладачі доклали великих зусиль для того, щоб каталонська мова стала багатого, гнучкою та елегантною і щоб твори провідних письменників світу були наявні в національному каноні, утверджуючи тим повностатусність національної культури. При цьому за часів режиму генерала Франко діяльність цих перекладачів і друк їхніх текстів здійснювалися в сусідній Франції, подібно до того, як головним полем для друку українських перекладів у роки дії Емської заборони (1876-1905) була Галичина, що перебувала в складі відносно ліберальної Австро-Угорщини.

Зуважмо, що А. Лефевр був не першим, хто вважав переклад частиною ширшого культурного контексту. Схожу теорію розробив Ітамар Евен-Зогар. Такі теоретики, як американка Марія Тимошко, використовують переклад для вивчення балансу сили між культурами, які відображені в мовах. М. Кронін багато писав про вплив глобалізації на перекладацьку діяльність. Чимало з постколоніальних перекладів можна розглядати як «культурний поворот», який перемістився в соціально-культурну площину. Крім того, давно відомо, що переклад може розширити словник цільової мови. Так, наприклад, якщо в оригіналі є слово, що досі не має еквіваленту, перекладач створює нове слово [1]. Автор також зазначає, що переклад так чи інакше зазнає впливу ідеології. Таким чином, «культурний поворот» ще раз показав: переклад має ширший культурний контекст. А фокус на культурі та ідеології дає змогу визначити соціально-політичні основи перекладу. Сьогоднішні західні дослідники єдині в тому, що на переклад суттєво впливає ідеологія, - яку диктує уряд чи яку обирає перекладач.

Крім того, за твердженням Деніса Меркла, слідом за «культурним поворотом» в перекладознавстві відбувся «соціологічний поворот». Відповідно до нього об'єктом вивчення став перекладач як член соціокультурного суспільства [10, с. 175-187]. Такі праці як “Descriptive Translation Studies”, 1972/2000 («Описове перекладознавство») Джеймса Холмса та “Descriptive Translation Studies and beyond”, 1995 («Описове перекладознавство й поза ним») Гідеона Турі забезпечили теоретичну структуру та методологію дослідження [10, с. 175-187]. Вчені наголошують, що перекладач – член суспільства і саме від нього, від його поведінки залежить сприйняття перекладу, адже

сам перекладач – у першу чергу читач. І саме від нього та його поведінки залежить рецепція іноземного продукту іншими читачами. Так, Г. Турі вважає, що перекладачі діють в межах різних соціокультурних оточень, а отже, мають різні норми й принципи їхньої перекладацької поведінки [10, с. 175-187].

Ще однією порушеною в рамках «культурного повороту» проблемою став зв'язок перекладу із процесами націєтворення. У своїй праці «Місцеві кошти на непередбачені витрати: переклад і національні ідентичності» Л. Венуті стверджує, що переклад може сприяти формуванню національної ідентичності через вибір текстів та розвиток дискурсивних стратегій для їх перекладу [8, с. 180]. Той чи інший текст може бути вибраний для проведення аналогій та висвітлення проблем, з якими зіткнулася нація, або для створення специфічного дискурсу, що доти не існував.

В пошуках моделі формування нації, німецькі перекладачі застосовували метод «відчуження», французькі перекладачі – метод адаптації, а китайські приймали західні цінності. Згідно з Л. Венуті, використовуючи переклад для формування національної ідентичності, перекладачі розкривають суперечливі умови своїх націоналістських програм [8, с. 187]. Зазначмо, що українські перекладачі від початку ХІХ століття також дискутували щодо допустимої міри використання «українізації» реалій. Пізніше, порівнюючи перекладацьку практику П. Гулака-Артемовського, П. Куліша та М. Старицького, М. Зеров наголошував: що кращий перекладач той, який далі пішов у подоланні народно-поетичного стилю (інакше кажучи, хто подолав ранню практику «доместикації», притаманну перекладові початку ХІХ ст., і почав наближатися до «форенізації»). Проте пізніші дослідники (М. Новикова, М. Стріха, В. Чернецький) показали: «доместикація» в ранніх українських перекладах так само була маркуванням їхньої відмінності від панівного імперського дискурсу, а отже (в термінології Л. Венуті) може розглядатися як ще один спосіб реалізації «націоналістичних програм».

Тож, як бачимо, проаналізовані Л. Венуті в рамках методології «культурного повороту» випадки з Каталонією, Німеччиною, Францією та Китаєм демонструють виразну паралель з Україною, адже, як продемонстрував М. Стріха та інші дослідники, українські перекладачі намагалися сформувати українську мову та націю за допомогою перекладу. Їхні переклади носили характер реалізації програми модернізації української мови та літератури. «Культурний поворот» допоміг зосередити увагу на окремих літературних і загальнокультурних факторах в процесі перекладу, який почали

розглядати як культурну стратегію, що відображає чи руйнує існуючі соціально-культурні норми.

Література

1. Lefevere Andre. The cultural turn in translation studies [Electronic resource] : article / Andre Lefevere. – Mode of access : URL : http://npel.iitm.ac.in/courses/109104050/pdf_version/lecture19.pdf. – Title from the screen.
2. Marinetti Christina. Cultural approaches. [Electronic resource] : article / Christina Marinetti. Mode of access :URL : http://www2.warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/postgraduate/masters/modules/translationstud/marinetti_cultural_approach.pdf. – Title from the screen.
3. Кам'янець А. Інтертекстуальна іронія та переклад / А. Кам'янець, Т. Некряч. – К. : Вадим Карпенко, 2010. – 176 с.
4. Translation/History /Culture : A Sourcebook / ed. by A. Lefevere. – London and New York : Routledge, 1992. – 182 p.
5. Shell-Hornby Mary. The Turns of Translation Studies : New paradigms or shifting viewpoints? / Mary Shell-Hornby. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2006. – 208 p.
6. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. В. Стріха. – К. : Факт, 2006 – 344 с.
7. Чуковский К. Высокое искусство / Корней Чуковский. – М. : Советский писатель, 1968. – 384 с.
8. Venuti Lawrence. “Local Contingencies: Translation and National Identities.” In Nation, Language, and the Ethics of Translation / Lawrence Venuti ; [edited by Sandra Bermann and Michael Wood]. – Princeton : Princeton UP, 2005. – p. 177 – 202.
9. Chernetsky V. Nation and Translation: Literary Translation and the Shaping of Modern Ukrainian Culture,” in Brian J. Baer, ed., Contexts, Subtexts, and Pretexts: Literary Translation in Eastern Europe and Russia / V. Chernetsky – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2011. – 29 p.
10. Beyond descriptive studies. Investigations in homage to Gideon Tory / [edited by Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins publishing company, 2008. – 433 p.

Сергей Антонов

г. Минск, Республика Беларусь

Типологические признаки и алгоритм перевода нормативно-технических документов

Перевод стандартов и нормативно-технических документов является одной из сложнейших разновидностей научно-технического перевода. В частности в силу большого количества итераций, предшествующих выходу качественного перевода. При этом осмысление практических и теоретических основ данного направления показывает, что это – комплексный интеллектуальный процесс.

Отметим, что мы исходим из понимания языка как системы, составляющей конститутивное свойство человека, фокусируя свое внимание на когнитивных аспектах. Именно такое видение позволяет адекватно рассмотреть процесс и понятие языковой коммуникации, частью которой является научно-технический перевод. В этом свете можно полагать, что перевод нормативно-технического текста – особый тип коммуникации, а модель речевой деятельности переводчика – это один из компонентов когнитивной деятельности, поскольку перевод в этом случае не сводится к поиску лишь прямых терминологических соответствий. Это глубокий мыслительный процесс, заключающийся в выявлении и передаче смыслов научных концептов и норм. Соответственно, ошибки при переводе подобных текстов прежде всего соотносятся с типологическим свойством текста – когезией – логическим развертыванием текста, в котором и формируются концепты и нормы. Поэтому усилия переводчика должны быть направлены на создание потенциально динамического интертекстуального пространства с целью воспроизведения множественных информационных импликаций в новом тексте. При этом нельзя не отметить, что основополагающую роль в концептуализации все же играют термины, хотя, несмотря на разработанность общей методики перевода, особенности и трудности перевода терминов научного текста исследованы явно недостаточно.

Постижение практических и теоретических основ данного направления перевода показывает, что он является сложным мыслительным процессом, имеющим свои типологические особенности и подчиняющимся определенному алгоритму.

Ориентация на специфику типологических признаков текста дает возможность рассмотреть и представить данную разновидность перевода в виде двухэтапной модели: 1) внутриязыковой перевод; 2) межъязыковой перевод. Работа на первом этапе связана с тем, что переводчику необходимо перевести исходное концептуальное содержание научного текста на язык собственного внутреннего пространства. Этот тип деятельности связан с перекодирующей интерпретацией. Следующим этапом переводческого процесса можно рассматривать непосредственную трансляцию понятого и осознанного специального смысла в языковой код другого языка. Таким образом, текст перевода представляется единством двух текстов, являющихся условиями взаимного существования. При этом ведущую роль играет внутриязыковой перевод, поскольку при этом происходит важная работа по обработке внетекстовой информации и ее перевод на свой внутренний язык.

В других терминах данный процесс можно представить как единство процессов ассимиляции и адаптации. Особенностью данной разновидности научно-технического перевода является преобладание ассимилятивных процессов, связанных с подведением переводимой ситуации, новой для переводчика, под уже имеющиеся. В традиционном переводоведении существовала ориентация на адаптацию. Думается, что адаптация более подходит для трансляционной деятельности в области художественного перевода. Но как показывает анализ переводов стандартов и норм, основные ошибки связаны не с проблемой поиска адекватной семантики термина, а с игнорированием типологических свойств текста, прежде всего его научности и непониманием научных концептов, приводящим к искажению их смысла при трансляции. Причины таких «сбоев» объяснимы недооценкой переводчиками фактора понимания, в результате порождается текст, не соответствующий типологическим параметрам, который соответственно определяется как когнитивно-дефектный или квазинаучный.

В этой связи можно рекомендовать такой прием из арсенала реферативного перевода: вначале обращать особое внимание на модельный, затем на предметный и логический планы текста, что способствует компрессированию исходного текста, т.е. правильному пониманию концепта на основе эксплицированных смысловых вех, а затем и правильному их развертыванию, иными словами адекватному изложению на другом языке.

В свете вышеизложенного можно рекомендовать и определенную практическую последовательность шагов реализации процесса перевода, а именно: 1) создание так называемой «макротекстоцентричной» модели динамического интертекстуального пространства (концептосферы) с целью воссоздания множественных информационных импликаций и заключающийся в выявлении смыслов научных концептов, реализация ассимилятивных процессов, связанных с подведением переводимой ситуации под уже имеющиеся (ретроинтертекстуальность), а именно: получение и знакомство с документом, подбор документов данного типа и тематики на русском языке, консультация со специалистами данной отрасли, подготовка словаря и глоссария; выбор профессионального словаря, консультация с базами данных новых и готовых словарей; выбор и настройка профессиональных программных инструментов; 2) непосредственная трансляция понятого и осознанного специального смысла в языковой код другого языка, то есть собственно перевод документа, проверка и корректировка документа, корректировка словаря(ей); окончательное

форматирование документа; получение когнитивно полноценного переведенного нормативно-технического документа.

Таким образом, текст перевода представляется единством двух текстов, являющихся обоюдными условиями взаимного существования. При этом ведущую роль играет внутриязыковой перевод, поскольку при этом происходит важная работа по обработке внетекстовой информации и ее перевод на свой внутренний язык.

В заключение отметим, что типологические параметры текста и самой коммуникации, специальность научного знания являются определяющими понятиями в теории научно-технического перевода. Думается, что с помощью данных понятий можно наметить решение и одной из глобальных проблем науки о переводе - проблеме понимания нового знания и его трансляции.

Сергей Антонов

г. Минск, Республика Беларусь

Лингводидактические основания обучения интерпретации текста в различных типах дискурса в процессе подготовки переводчиков

В процессе обучения преподавателю перевода необходимо исходить из того, что перевод отличается от других видов речевой деятельности, так как при его осуществлении совмещаются либо аудирование и говорение (характерно для устного перевода), либо чтение и письмо (характерно для письменного перевода). Перевод отличается и тем, что одновременно задействованы несколько языков, чаще всего, два (иностраннй и родной). В процессе перевода, вне зависимости от его формы (устной или письменной), выделяются три основных этапа: 1) декодирование или понимание (чтение, аудирование) текста на исходном языке, 2) непосредственно перевод, 3) кодирование (письмо, говорение) текста на языке перевода. Эти процедуры представляют собой ряд сложных мыслительных операций, которые наряду с вышеназванными особенностями перевода как вида деятельности, как представляется, не ограничивают, а только расширяют возможности преподавателя.

Традиционные методы преподавания являются неотъемлемой частью учебного процесса; они включают многочисленные виды языковых упражнений предпереводческого и переводческого характера. Изучение и практическое применение переводческих трансформаций, определение переводческих трудностей и способов их

преодоления, поиск и использование межъязыковых соответствий, анализ языковых явлений различного уровня – вот далеко не полный перечень упражнений, без которых невозможно формирование практических умений и навыков. В процессе преподавания перевода используются и традиционные модели работы с текстом. Тренировочные упражнения, особенно на начальном этапе, составляют основу обучения переводу, но для преодоления их монотонности, с целью развития креативного мышления и повышения мотивации студентов, необходимо включать в учебный процесс современные концепции и понятия, новые творческие задания. В этой связи особое внимание необходимо уделять тому, как научить студента умению анализировать все особенности исходного текста, адекватно воспринимать все типы информации (различные уровни смысла), а затем адекватно передавать это средствами другого языка. Поэтому анализ или интерпретация текста должен стать важнейшим компонентом учебной программы по переводу на продвинутом этапе обучения. Цель анализа состоит в выявлении всей совокупности макроуровневых характеристик текста в их взаимосвязи и взаимообусловленности, а именно: темы, основной идеи или базового тезиса, способов организации и подачи информации, типов дискурса, жанра текста, а также других элементов риторического контекста, определяющих собственно языковые выборы автора на всех уровнях, включая даже графический. При этом в поле зрения нашего «аналитика» должна попадать не только содержательно-фактуальная и содержательно-концептуальная информация, но и неявно выраженные, имплицитные смыслы, фоновые знания, опущения или, наоборот, приращения смыслов, пресуппозиции, эмоционально-психический склад и опыт автора – все то, что составляет подтекстовую информацию. Ввиду многоплановости и разнообразия параметров любого текста студент должен уметь использовать приемы, методики и аналитические процедуры, адекватные поставленным целям. Глубокое прочтение текста требует осознанной реконструкции всех релевантных элементов риторического контекста, что невозможно без применения понятийного аппарата, логических процедур и логических операций, выработанных логикой, теорией и практикой композиции, теорией дискурса, лингвистикой текста, стилистикой, переводоведением и другими научными направлениями. Думается, что результаты этого весьма перспективного направления междисциплинарных исследований «языка в действии» будут способствовать дальнейшему совершенствованию академических программ и академической практики, должны стимулировать использование

новых стратегий, приемов и методик в практике преподавания соответствующих дисциплин, как, например, перевод или анализ текста или дискурса на продвинутом этапе обучения студентов лингвистических, в частности, переводческих факультетов, поскольку подготовка и повышение квалификации специалистов в области перевода уже невозможны без формирования у студентов и слушателей навыков и умений широкой, всесторонней интерпретации текста. Нельзя не отметить, что такой системный подход к тексту как единому целому вошел и в арсенал переводоведения, став основой предпереводческого анализа текста, однако, на современном этапе подготовки переводчиков этого уже недостаточно, поэтому и представляется необходимым более активно вводить в процесс и практику преподавания перевода, например, такого понятия как «тип дискурса».

Дискурс определяется как сложное единство языковой практики и экстралингвистических факторов. В процессе интерпретации необходимо учитывать все разнообразие языковых и неязыковых факторов: целевые установки и идеологию читающего и слушающего, говорящего и пишущего, жанр речевого произведения, общую организацию текста, языковые выборы автора и его отношение к предмету речи и аудитории, пресуппозиции и семантические презумпции, связность элементов текста, опущения одних смыслов и акцентирование других и т.п.

Термин «дискурс» употребляется в нескольких смыслах. Дискурс – это и речь как процесс порождения текста и текст как продукт речевой деятельности (письменный и устный). Однако дискурс также обозначает форму или тип выражения (изложения) мысли. Обычно выделяют четыре или пять речевых форм или типов выражения мысли: повествование, описание, экспозицию, т.е. сообщение, объяснение, размышление, аргументацию и убеждение. Последние два вида отличаются тем, что аргументация апеллирует к логике, в то время как убеждение апеллирует не только к логике, но в значительно большей мере к чувствам и нравственным нормам.

Наконец, этот же термин используется применительно к сферам или областям знаний, в которых осуществляется коммуникация. Они, как известно, традиционно подразделяются на гуманитарные – язык, литература, история, философия, религия и связанные с ними прикладные виды искусств, которых отличает ориентация на культуру. Социальные науки (антропология, экономика, политология, социология) соотносимы с прикладными областями из области бизнеса и государства. Естественные науки непосредственно связаны с технологией в широком смысле, включая и компьютерные технологии. Каждой такой группе соответствует тот или иной тип дискурса:

социальный, политический, публицистический, научный, академический, профессиональный, технический и специальный. С другой стороны, все вышеперечисленные типы дискурсов противопоставляются художественному дискурсу, образуя оппозицию: «нехудожественный дискурс – художественный дискурс».

Каждый дискурс или жанр текста отличают свои особые целевые установки, закрытая или открытая форма изложения мысли, модели развития содержания и дискурсивные структуры, авторский стиль, голос и тон, которые в итоге и определяют языковую форму текста.

Так, например, основные коммуникативные цели академического и научного дискурсов состоят в том, чтобы информировать, обучать, рекомендовать, ставить проблему, предлагать способы ее решения, выдвигать гипотезы и доказывать или опровергать их, аргументировано обосновывать выводы и т.д. Основные цели академического и научного дискурсов, как видим, совпадают. Различие между ними состоит, скорее, в степени сложности исследуемого предмета, в глубине и широте охвата исследуемой проблематики, в уровне общетеоретических знаний, в тщательности проводимого анализа, корректности используемых методов и приемов, в объеме изучаемого экспериментального материала, в его интерпретации и описании.

Анализ показывает, что в академических и научных текстах преобладают экспозитивный и аргументативный виды дискурса. Это, однако, не исключает присутствия в них элементов повествования и описания, которые служат доказательством, свидетельством, иллюстрацией выдвигаемого автором положения, аргумента, тезиса или суждения. Академические и научные жанры отличает большое многообразие, что, полагаем, должно находить свое отражение в соответствующих рабочих программах. Данные жанры включают краткое изложение текста (резюме), парафразу, аннотацию, доклад, эссе, рефератом, критическую статью, рецензию, обзор, научную статью, курсовую или дипломную работу, монографию, диссертацию и др.

Представляется, что анализ текста на лингвистических факультетах должен включать все жанровое богатство академических текстов, ставить целью исследование сходств и различий между ними, предлагать студентам эффективные стратегии чтения и адекватные аналитические процедуры.

Социальный, политический и публицистический дискурсы охватывают широкий круг проблем из общественной и политической жизни. Основной целью изучения таких текстов является как большая степень информированности студента о важных и острых социально-политических вопросах современного состояния общества и

государства, так и их анализ, критическая оценка. Авторская же цель состоит в убеждении и воздействии на общественное мнение, что, в конечном счете, направлено на совершенствование общественно-политических отношений и решение проблем глобального, национального, локального и личного характера.

Отметим, что некоторые жанры общественно-политического дискурса, сообщая информацию, претендуют на объективность и беспристрастность, избегают оценочных суждений и выводов, апеллируют к разуму. Другие, наоборот, апеллируют не только к разуму, но и к эмоциям и этическим нормам. Их цель состоит в том, чтобы анализировать, интерпретировать, оценивать, убеждать, выражая авторское отношение к предмету речи, не избегая субъективных оценок положения дел, фактов, событий, личностей и т.д.

Технический и специальный дискурсы представлены текстами по инженерному делу, механике, конструированию, строительству, полиграфии, рекламе, технологиям и т.д. Они включают и специальные жанры, такие как технический текст, справочник, инструкция и др., и реализуются определенными средствами и каналами передачи подобного рода информации. Электронный дискурс, например, представлен текстами, для которых характерен особый вид содержания и способов структурирования и организации типов информации. Так, Интернет имеет свои собственные жанры. Форумы, например, служат цели развития общения между пользователями сети. Данный жанр использует как вербальный, так и невербальные языки, а стиль общения между корреспондентами — дружеский, открытый, краткий. В то же время Интернет является средством помещения и получения любого другого типа информации, вплоть до размещения рекламы, деловых предложений и т.д.

В теории дискурса выделяют также профессиональный дискурс, относящийся к строго определенным областям знания: юриспруденции, медицине, стоматологии, экономике, преподавательской деятельности. Строго говоря, в научной литературе по теории текста разделительная линия между профессиональным и научным дискурсами, между специальным и профессиональным дискурсами проводится не всегда четко. Аналогичным образом, ни один из обсуждаемых типов дискурса не владеет монополией на определенный жанр. Так, жанр эссе используется в академической и научной речи, в социально-политической и публицистической речи, в нехудожественной и в художественной.

Основной задачей данного материала было в самом общем виде подчеркнуть важность диверсификации текстов разных жанров и

соответствующего лингвопедагогического конструирования учебных упражнений, особенно на переводческих факультетах вузов и в процессе последиplomного языкового образования. Ведь как показывает практика преподавания, не только поиск основной идеи текста, но и умение определить тип дискурса и его основные характеристики способствует развитию у студентов и слушателей когнитивной компетенции, совершенствованию аналитических способностей, навыков критического мышления и нахождению адекватных переводческих решений.

Иветта Арзамасцева

г. Ульяновск, Российская Федерация

Перспективы использования электронных словарей-тезаурусов в САПР для перевода технической документации

На рубеже веков в переводческом мире произошла настоящая революция. Появились различные электронные словари и программы, стали доступными разнообразные on-line-сервисы, которые значительно облегчают работу переводчиков и повышают качество перевода. Их использование позволяет экономить время поиска слов, работать одновременно с несколькими отраслевыми терминологическими словарями. Но для перевода специального технического текста этого не всегда бывает достаточно.

Многим предприятиям, занимающим стабильное положение на рынке и предлагающим широкий спектр оборудования и технических решений, требуется перевод достаточно больших объемов информационно-сопроводительных материалов. Появляется необходимость быстрого и корректного перевода технической документации некоторой предметной области.

Документооборот на таких предприятиях автоматизирован, документы циркулируют и хранятся в электронном виде. В этом же виде они попадают к переводчикам. Стремление снизить себестоимость переводческих работ, с одной стороны, и намерение повысить производительность труда переводчиков – с другой, приводит руководство предприятия к мысли о том, что хорошим подспорьем может стать автоматизированная система.

Для осуществления корректной автоматической обработки материала необходимо создание базы, которая будет положена в основу программ, выполняющих подобную работу. Частью такой базы

являются электронные словари. Терминологические базы данных – это программные комплексы, позволяющие переводчику работать с электронными версиями различных словарей и составлять собственные. Например, широко известные электронные словари типа АBBYY Lingvo и т.п. являются частным случаем терминологических баз.

Словарь может быть составлен в виде тезауруса, может быть еще более сложным, с разветвленной структурой. В настоящий момент в системах автоматизированного проектирования не существует методов и методик для создания словарей-тезаурусов. Зато такие методы накоплены в лингвистике. Использование лингвистических методов в системах автоматического проектирования расширяют возможности САПР.

В настоящее время проблема эффективного формирования тезауруса, как элемента лингвистического обеспечения САПР, решается в двух направлениях: во-первых, интеллектуализации тезауруса, например, с помощью онтологического подхода; во-вторых, использования методик формирования словарей различных терминологических систем, разработанных в современной лингвистике, для формирования лингвистического обеспечения САПР. Другой особенностью современного лингвистического обеспечения САПР является мультиязычность, для которой характерно использование ряда языков, например, английского, русского, немецкого.

На кафедре «Прикладная лингвистика» УлГТУ была разработана программа Fuzzy-Base [1], которая может быть использована по нескольким направлениям. Во-первых, программа подсчитывает статистику употребления терминов определенной терминосистемы, составляет для нее частотный и ранговый словари. Во-вторых, программа работает как электронный терминологический словарь определенной предметной области (или нескольких областей) и его можно эффективно использовать при переводе специальных текстов.

В словаре даны все значения каждого слова, но на первом месте всегда будет находиться специальное значение. Например: die Ausgabe – 1. выход (Fuzzy); 2. выходное устройство (Computer); 3. издание. А в универсальном словаре на первом месте практически всегда будет стоять общее значение – «издание».

Пример словарной статьи:

[die] Fuzzy-Menge; [die] Fuzzy-Mengen – нечеткое множество – fuzzy set; fuzzy sets

Программа определяет принадлежность информационного ресурса к определенной научной области исследования, т.е. некоторое количество слов подязыка нечеткой логики служит сигналом того,

что текст относится именно к этой научной области и следует подключать словарь именно этого подъязыка.

Программа Fuzzy-Base содержит 5 функциональных страниц: Словарь, Поиск, Статистика, Настройка, Журнал и обеспечивает выполнение следующих функций:

- загрузка и введение терминов различных подмножеств языка (словарей), создание новых словарей и дополнение их терминами, отслеживание дубликатов и ошибок в словарях, ведение нескольких словарей;

- представление всех грамматических форм немецкого термина, перевод терминов на русский и на английский языки, быстрый поиск подмножеств искомого термина по словарям, работа с буфером обмена;

- анализ исследуемого текста для определения его предметной области с построением ранговых словарей найденных терминов с соотношением их принадлежности к эталонным словарям, выявление возможных новых терминов для дополнения словарей определенной группы;

- ведение .LOG файлов различных уровней.

ФНПЦ ОАО «НПО "МАРС"» в г. Ульяновск разрабатывает программно-аппаратные комплексы сложных технических изделий. Лексика этих предметных областей динамично развивается, словари отстают. Необходимо было создать инструментарий для построения тезаурусов. Из множества проектных документов необходимо вначале извлечь термины, характерные для определенной предметной области. А затем, на основе построенного тезауруса, можно определять предметную область документов и подключать необходимый подсловарь.

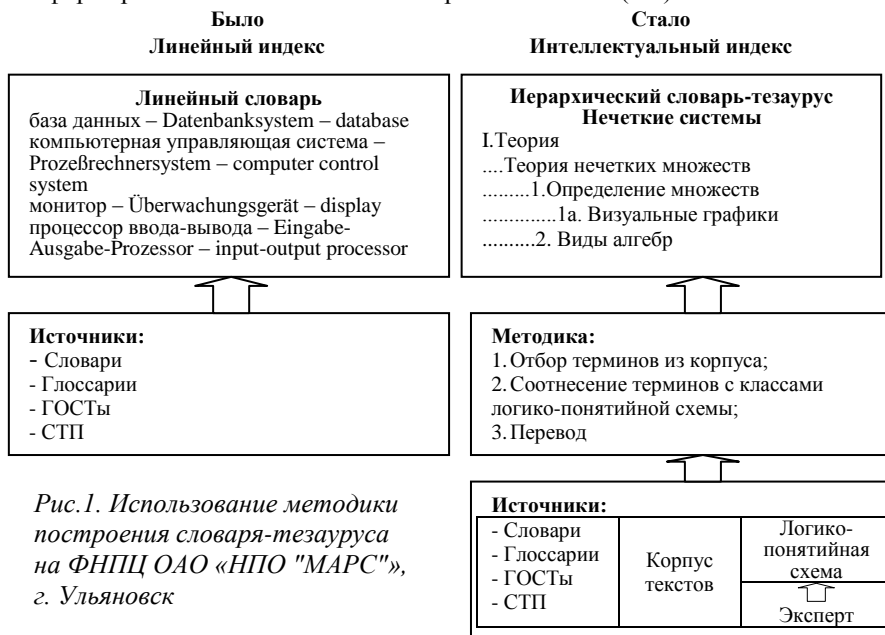
Чтобы снизить риски внедрения, сначала было решено провести пилотное исследование на основе терминосистемы «Нечеткая логика» (НЛ). В ходе работы была сформирована терминологическая база (состоящая на данный момент из 1048 терминов), которая включает в себя не только термины подъязыка НЛ, но и других подъязиков, и поэтому может быть разделена на 6 подсловарей: «Нечеткая логика», «Логика», «Искусственный интеллект», «Управляющие системы», «Компьютерная техника», но их легко можно заменить любыми другими словарями (двуязычными или мультязычными).

В качестве терминов могут использоваться как слова, употребляемые почти исключительно в рамках данного стиля, так и специальные значения общеупотребительных слов. Например, термин «Fuzzy» в своем основном значении переводится с английского как «пушистый», в текстах же по компьютерным системам его будут

переводить как «нечеткий», «размытый». Термин “endliche Aufzählung” студенты переводят пословно как «конечное перечисление», хотя в терминосистеме нечеткой логики он переводится как «дискретное суммирование». “Dirac-Stoß” обозначает не «удар Дирака», а «импульсная функция Дирака» в терминосистеме «Управляющие системы».

В ФНПЦ ОАО «НПО "МАРС"» используется программная система для автоматизации деятельности архивной службы электронных информационных ресурсов. Задачи повышения эффективности проектной деятельности предприятия за счет повторного использования проектных решений, извлекаемых из архива с помощью интеллектуального запроса, потребовали расширения функционала данной системы и создание интеллектуального сетевого архива электронных информационных ресурсов.

Одной из подсистем интеллектуального проектного репозитория является индекатор, позволяющий интерактивно выбирать информационные ресурсы. Индексирование осуществляется на основе словарей различных предметных областей. После проведенного исследования линейный словарь было предложено заменить на словарь-тезаурус, сформированный на базе анализа терминосистемы (ТС).

Основное назначение тезауруса в интеллектуальном архиве – определение предметной области: на основе связей тезауруса можно построить терминосистему, а навигация по связям тезауруса помогает получать на базе ТС точную идентификацию предметной области документа. На первой стадии анализа в тексте происходит поиск терминов, описанных в тезаурусе (как слова, так и словосочетания). На основе связей тезауруса термины группируются по смысловой близости во фреймы и подфреймы.

Дальнейшие исследования будут основаны на комбинации различных алгоритмов, повышающих доброкачественность перевода. С этой целью анализируется, например, как может модифицироваться предварительная обработка информации при помощи обширного набора обучающих данных.

Литература

1. Свидетельство о государственной регистрации программы для ЭВМ №2008615366 от 10.11.2008г. / Арзамасцева И.В., Подгорный И.В. // М.: Федеральная служба по интеллектуальной собственности, патентам и товарным знакам.

*Алсу Ашрапова, Айсылу Мубаракишина
г. Казань, Российская Федерация*

Лингвокультурологические особенности перевода идиом с английского на русский и татарский языки (на примере идиомы с лексемой “cat”).

Частые изменения, происходящие в жизни нашей планеты в последние годы, с особой остротой определили актуальные вопросы в межкультурной коммуникации, в числе которых как наиболее сложные и значимые следует выделить обсуждение межэтнических и межнациональных отношений. Несомненно, их решение предполагает анализ различных аспектов взаимодействия культур, а также знание норм и традиций иноязычной культуры, что ставит в основу вопросы корректного и правильного перевода лингвистических и культурных реалий. По мнению Р.Р. Замалетдинова, «в современной лингвистике продолжается процесс переосмысления роли языка в генерировании и функционировании основных механизмов когниции человека и культуросозидательной деятельности. Язык при этом понимается как культурный код нации, а не просто как средство коммуникации, и функциональное описание в данных исследованиях совмещается с

когнитивным подходом, осуществляется на широком социокультурном фоне» [1, с 73]. По этой причине знакомство и освоение ценностно-нормативных систем той или иной культуры обретает особую значимость в «диалоге культур».

Работая с переводами и раскрывая их специфику, необходимо обращать внимание на целый ряд факторов: принадлежность оригинала к особому функциональному стилю, что может оказывать влияние на характер переводческого процесса и требовать от переводчика применения особых методов и приемов; стилистические характеристики текста перевода, что выявляет необходимость выбора языковых средств; собственно переводческие особенности, связанные как с общими чертами и различиями между языковыми признаками аналогичных функциональных стилей, так и с особыми условиями и задачами переводческого процесса.

В своей книге «Введение в переводоведение» В.С. Виноградов приводит свои мысли по поводу искусства перевода, которые, на наш взгляд, наиболее точно излагают суть работы переводчика: «Работа над переводом любого текста, делового или научного, газетного или художественного, всегда остается творческим процессом. Она требует от переводчика знания сопоставляемых языков и определенных умений и навыков, а также непрямого понимания того, что человеческий язык – не только материальная форма мышления, не только средство общения, но и хранитель всего познанного человечеством за всю историю своего существования» [2, с. 221].

И.С. Алексеева считает: «Перевод есть перевыражение или перекодирование. Однако это перекодирование не является объективным природным процессом, его осуществляет человек. Человек обладает индивидуальностью и способностью к творчеству. Именно эти два фактора позволяют ему при перекодировании выбрать из нескольких или многих возможных вариантов перевода свой» [3, с. 5].

Одним из важных аспектов во время перевода является менталитет как отражение особенностей мышления, жизнедеятельности, истории, литературы, культуры того или иного народа. «Очевидно, что стиль мышления этноса, его менталитет не обязательно существуют как документально зафиксированные нормативы и директивы, а проявляются в негласных предписаниях – пословицах. Пословицы разных народов, оперируя схожим набором положительных и отрицательных стереотипов, ценностей и антиценностей, тем не менее, испытывают на себе влияние образа жизни народа, особенностей его мышления» [1, с. 73].

Пословицы как неотъемлемая часть любого языка являются своеобразным показателем богатства языка, культуры и ценностей

народа, а также позволяют сопоставить или сравнить разные картины мира народов, что порою составляет трудность для переводчиков. Перевод пословиц, идиоматических выражений осложняется и тем, что они могут переводиться двояко.

Согласно классическим и современным работам в области перевода фразеологических единиц, пословиц, поговорок, существует несколько способов и классификаций перевода английских пословиц и поговорок, базирующихся на степени полноты передачи смысла идиом, подбора соответствия в языке перевода, трансформационном методе перевода. Но самая главная задача переводчика при передаче адекватного перевода – это понять, проанализировать и переосмыслить идиому в соответствии с ситуацией, т.к. именно от этого напрямую зависит правильное восприятие реципиентом перевода.

Трудности с подбором иноязычного соответствия и проблемы перевода фразеологизмов объясняется, в первую очередь, разницей лингвистических традиций народов. В этой работе мы сопоставили наиболее распространенные пословицы и идиомы с лексемой *cat* (*кот – маче (песи)*) в английском языке, с целью рассмотрения уникалий и универсалий перевода данных идиом на русский и татарский языки, выявления особенностей менталитета и мышления.

To put a cat among the pigeons (досл. *пустить кога среди голубей*) на русский язык переведем как *Пустить лису в курятник*. На татарском языке можно найти два эквивалента – *Төлкене кетәклеккә керту/ Күкрәктә еланны жылыту*. Таким образом, у англичан *cat – кот – маче (песи)* ассоциируется с хитрым человеком. У русского народа в этой роли выступает лиса, а у татарского народа хитрый человек имеет ассоциацию с лисой (төлке) и змеей (елан).

A cat in gloves catches no mice. (досл. *кошка в перчатках мышей не поймает*) имеет аналог русской пословицы *Без труда не вытащишь рыбку из пруда*, и татарской пословицы *Тырышкан табар, ташка кадак кагар*. И на данном примере можно увидеть реалии разных культур: в английском языке – ассоциация с животным, в русском и татарском языке параллель проводится с человеком.

Если в первом случае фразеологизм имел моноэквивалентный перевод (Кунин А.В.) на русский, и биэквивалентный перевод на татарский язык, то во втором случае пословица переводится на оба языка методом полного эквивалента (моноэквивалентом), т.к. в современных словарных источниках приводится только один возможный вариант ее перевода.

Исходя из данного анализа, можно сделать вывод, что основная сложность состоит не в самом переводе, а в подборе нужного, адекватного и верного эквивалента

Let a cat out of the bag (досл. *выпустить кота из сумки*) на русском звучит как *Разболтать секрет, выболтать секрет / Проговориться*, на татарском *Ялгыш ычкындыру/ Ялгыш эйтен жибәрү*. Здесь мы тоже видим реалии разных культур. В английском варианте кот, а в татарском и русском вариантах животного нет.

There isn't enough room to swing a cat (досл. *Нет свободной комнаты, чтобы поселить кота*) на русский язык переводится как *Яблоку негде упасть*, на татарский *Алма төшәрлек тә урын юк*. В этом примере мы видим, что у англичан кот ассоциируется с маленькой, незначительной вещью (к этому выводу мы приходим, проанализировав эквиваленты на русском и татарском языках). В русском и татарском языке это не животное – кот, а фрукт – яблоко.

В английском языке есть ряд пословиц и идиом, которые почти полностью совпадают с вариантом в русском или татарском языке. Например: *Cat and dog life / fight like cats and dogs*. Эти аналогичные идиомы переводятся на русский язык как *Жить как кошка с собакой*, а в татарском имеют эквивалент *Эт белән мәче кебек яшәү*. Данные фразеологизмы – дословный перевод пословицы, переведенные методом калькирования, являются полными эквивалентами в переводимом языке.

Следующие фразеологизмы переведены с использованием частичных лексических эквивалентов по отношению к английским фразеологизмам.

Like a cat that got the cream (досл. *как кот, который объелся сметаны*). На русском языке эквивалент звучит как *Сиять как майское солнце*, а на татарском *Авыз колакта, колак еракта*. Здесь мы также видим реалии трех народов. У англичан довольный человек ассоциируется с котом (который объелся сметаны), у русских это – майское солнце, а у татар – улыбка.

Fat cat на русский язык переводится как *Денежный мешок / Богач*, а на татарский *Бай кеше/ Череп баеган кеше*. Наблюдается совпадение по смыслу или значению, стилистической направленности, но образность различна: в английском *cat*, в русском языке – *мешок, полный денег* и в татарском – *человек*.

Barber's cat (досл. кот цирюльника) – *Болтун – Бытбылдык*. В этой идиоме англичане выразили одно из человеческих качеств – болтливость – посредством использования лексемы *cat*. В татарском языке данная идиома, имеющее значение 'лопотун, болтун, болтушка; говорун, балаболка' выражается одним словом *Бытбылдык* (перевод:

перепел, перепёлка). В русском языке *Болтун* обычное имя действия, производное с переносным значением.

При сопоставлении подобных идиом в английском, русском и татарском языках можно увидеть национальную картину мира данных народов. Исходя из данных примеров, мы можем сказать, что у англичан *cat* – кот – это животное, которое воспринимается не так положительно, как у русского народа. Оно ассоциируется у англичан с хитростью, жадностью, нередко кот «выступает в роли» болтуна. В русских же пословицах и идиомах в роли такого животного больше всего мы встречаем лису. В татарских сказках лиса и змея являются воплощением хитрости и проворотливости.

Фразеологические единицы, являясь неотъемлемой частью культуры и традиции народа, всегда будут актуальными, даже в век развития экономики, техники, в эпоху прогресса и дальнейшего развития сфер человеческой деятельности. Существует множество способов перевода пословиц и поговорок: некоторые из них не нуждаются в переводе, т.к. имеют эквиваленты в языке перевода, другие же являются крылатой фразой в переводимом языке, что в свою очередь говорит о схожести и параллели культур.

Проанализировав фразеологизмы на примере только данной работы, можно сделать вывод, что при переводе паремического слоя языка переводчик должен быть как никогда аккуратен, т.к. отсутствуют точные правила по их переводу, имеются множество разнообразных классификаций по способам перевода. По этой причине переводчик сам, опираясь на данные классификации, должен суметь правильно и корректно перевести данный слой языка, учитывая национальные и культурные особенности, адекватность и эквивалентность перевода и др.

Язык впитал в себя культуру народа и потому одна из главных задач переводчика заключается в том, чтобы помочь своим соотечественникам понять других людей, у которых иной язык и иная культура, способствовать, как сейчас любят говорить, диалогу культур.

Литература

1. Замалетдинов Р.Р., Замалетдинова Г.Ф. О роли пословиц в исследовании национально-культурных особенностей языкового сознания // *Филология и культура = Philology and Culture*. 2010. № 20. – С. 73-78.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
3. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – СПб.: Филол. факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

Language for Professional Communication: Ways of Semantic Adaptation of English “Cloud Technologies” Terms

It is common knowledge that one or another sphere of professional activities is served by a special language – language for professional communication. In the middle of the previous century scientists paid their attention to special features of communication in different spheres of scientific knowledge. This contributed greatly to the advent of the concept “Language for Specific Purposes” or abbreviated to LSP all over the world.

J. Trim, the prominent scientist in the sphere of LSP, thinks that language for specific purposes must be regarded as a language which adds special (vocationally orientated) vocabulary to that linguistic layer which constitutes its main body and remains invariable, irrespective of social or vocational role of a speaker [4].

Language for specific purposes is “one of the variants of public language implementation, which is used by a limited group of native speakers in the context of both formal and informal communication” [1, p. 4]. Consequently, from linguistic point of view, language for specific purposes is a functional variety of language, whose goal is providing adequate and effective communication between specialists in a given subject matter discipline, with a specific communicative situation taken into account.

One way or the other, when it comes to professional communication, we deal with usage of a definite lexical layer within a professional subculture. Professional subculture is a way of forming and implementing social and individual essential energies of professional entities in the interests of micro-community, community and the whole society [2, p. 5].

The specifics of informational technologies (IT) subculture have the greatest impact on the appropriate term system. One of the key preconditions for rapid development in this sphere is aspirations for widening the communication scope of activities: the improvement of data transmission ways, the perfection of information storage and usage modes. The impetuous progress of digital, telecommunication and computing technologies has a great influence on the dynamic development in the language of this professional sphere.

The main resource of IT vocabulary is the English language. For obvious reasons, the founder of Microsoft Bill Gates once told that the language of the Internet is English. That is why studying the specifics of

translating English IT terms is one of the most priority directions in the modern lexicographical terminology science.

The translation of IT terms, as well as any other type of technical-scientific translation, admits of no duality of meaning and corruptions of notions and terms. The most preferred thing is the observation of denotative equivalence, which provides the retention of subject-logical content.

The great difficulty, which a translator/interpreter faces when translating English IT terms, consists in the fact that terms don't often have full equivalents in the Russian language. What is the reason for that? The existence of equivalent words goes to prove that the countries where the source language and the target language are used have reached the same level of social progress and got this level over in the same period of their histories. English-speaking countries (to a great extent the USA) are currently rated a force of progress in the IT sphere.

It should be noted that a good number of terms have moved into the realm of IT term system from the active English vocabulary (in other words, they have originated from common English lexis). Consequently, the meanings of such words have widened, e.g.: *hub* – 1) *центр внимания, интереса*, 2) *концентратор*; *bus* – 1) *автобус*, 2) *канал, магистральная шина*; *fine-grained* – 1) *мелкозернистый*, 2) *мелкомодульный* etc.

We have been interested in the ways of semantic adaptations of the “cloud technologies” terms, mainly because cloud technologies are definitely the hottest topic in the IT-sphere today.

Cloud technologies have become a new IT paradigm which purposes running application software and storing related data in central computer systems and providing customers or other users access to them through the Internet. The origin of the expression *cloud computing* is obscure, but it appears to derive from the practice of using drawings of stylized clouds to denote networks in diagrams of computing and communications systems [3]. The term came into popular use in 2008.

The term “cloud” itself is fitting – it's something large, amorphous, out there somewhere, and fuzzy at the edges (like a cloud). It is based on cloud drawings used in the past to represent telephone networks and later to depict the Internet in. Therefore we can maintain that the meaning of this term was originally metaphoric. In order not to lose this metaphoric side of the term “cloud technologies” we must translate it by means of loan translation or calque as *облачные технологии*.

There are two types of calques: semantic calques and structural calques. While using semantic calques, the structure of a term which is built up in the source language corresponds to language norms of the source language; the structure of a term which is built up in the target language corresponds

to language norms of the target language. When the structure of a lexical item is loaned in the process of translating together with this item (component-by-component translation of a compound term), it is called a structural calque.

Many word-combinations of “cloud technologies” terminology are translated into Russian by means of calques, e.g.:

quantum cloud computing – *квантовые облачные вычисления* (structural calque);

virtual datacenter – *виртуальный центр обработки данных* (structural calque);

cloud computing architecture – *архитектура облачных вычислений* (semantic calque);

virtualized cloud service – *виртуализованный облачный сервис данных* (structural calque);

managed service provider – *поставщик управляемых услуг* (semantic calque).

Sometimes linguists criticize calque-equivalents for their literalism, although usage of calques is often an optimal decision in the process of translating. It especially concerns compound terms. Calques as a translation method have their advantages: these are simplicity of a received equivalent and its unambiguous correlation with an original term. Calque translation is possible only when the original term isn't non-equivalent.

Calques are widespread as well while translating terms which have a metaphorical shade in their semantics. The reason for this is that calque allows keeping the figurative structure of the original item (as in the word-combination *cloud computing*).

Other translation methods are practicable too, however they are not as widely used as calques:

firewall – *брандмауэр, межсетевая защита* (demetaphorization);

middleware – *программное обеспечение промежуточного слоя* (explication or descriptive translation);

In certain instances the particular components of a compound term have equivalents in Russian. But while translating the whole compound term, transformations are unavoidable. Such terms are often translated by means of several translation methods:

packet-switched network – *сеть, использующая технологию коммутации пакетов* (calque and descriptive translation);

full-blown applications – *полнофункциональное приложение* (модуляция and calque);

back end – *удаленная часть системы* (modulation and specification);

fine-grained basis – *мелкомодульная основа* (модуляция and calque).

Another two prevailing methods at translation of “cloud computing” terms are transliteration and transcription, which mean loaning a word via preservation of its spelling form or sounding form, e.g.: *file* – *файл*, *server* – *сервер*.

It is also common to use both transliteration/transcription and calque simultaneously, while translating compound terms. In individual cases even the combination of three methods is employed, e.g.: *hybrid cloud* – *гибридное облако* (transliteration/transcription and calque), *cloud computing integrator* – *интегратор облачных вычислений* (transliteration/transcription and calque), *client/server middleware* – *программное обеспечение промежуточного слоя для архитектуры клиент/сервер* (transliteration / transcription, calque, descriptive translation) and so on.

Some terms can be translated both by means of transliteration / transcription and by means of other transformations (descriptive translation, specification, generalization etc.). Both of two translations are still correct, e.g.: *pool* – *пул/ накопитель*, *provider* – *провайдер/ поставщик услуг*, *hub* – *хаб/ концентратор*, *hosting* – *хостинг/ размещение Web-страниц на серверах провайдера*, *hypervisor* – *гипервизор, управляющая программа операционной системы* etc. If the text is intended for addressees who aren't IT specialists and don't have appropriate background knowledge, it is more reasonable to use descriptive translation, specification and other methods.

Accordingly, we can go to transliteration and transcription only after we have ascertained that there are no equivalents or variant congruities for an English lexical item in Russian and other methods of translation are impossible (in order to avoid groundless loans).

The semantic adaptation of English “cloud technologies” terms results in all language levels of word functioning: from the phonetic and graphic assimilation of a loanword into an initial word to lexical-semantic assimilation. The dominant translation methods are calques, transliteration and transcription. It is sometimes reasonable to combine these methods. Other translation methods are practicable too but they are not so widely used: specification, generalization, descriptive translation or explication, demetaphorization, modulation.

References

1. Barannikova L.I., Massina S.A. Types of Special Vocabulary and their Extralinguistic Aspects // Language and Society. Vol. 9. Saratov: Publ. House of Saratov University, 1993. – P. 3-15.
2. Oleshko V.F. Journalism as Creative Work. M.: RIP-Holding, 2003.
3. Encyclopaedia Britannica [Electronic resource]. URL: <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/1483678/cloud-computing>.
4. Trim J.L.M. Linguistic Considerations in Planning Courses and in the Preparation of Teaching Materials // Languages for Special Purposes. London: CILT, 1969. – P. 7-15.

Пресуппозиції у перекладі німецької ділової кореспонденції (на матеріалі комерційних листів)

Ділове листування можна уявити як пролонгований діалог, учасники якого мають певні знання предмету комунікації. Перекладач виступає посередником у реалізації цього діалогу, тому для здійснення адекватного перекладу йому необхідно володіти пресуппозитивними знаннями. У випадку недостатнього обсягу чи незбігу останніх можуть виникати комунікативні перешкоди, які впливають на якість перекладу.

Пресуппозиція є одним із центральних понять теорії імпліцитності. Воно включає соціокультурну і діалогічну домінанту – тобто сукупність фонових знань (Колшанський Г.В.), знань про культуру, а також знань, які випливають з досвіду попереднього спілкування [1, с. 107]. Власне, вони створюють своєрідний фон висловлювання (conversational background). Тому не слід ототожнювати поняття пресуппозиції з фоновими знаннями, які є інструментом у розумінні пресуппозиції і зводяться до суто мовної компетенції [2, с. 87].

Узагальнюючи визначення Дж.Н. Ліча, Дж. Лайонза, В.В. Богданова, В.А. Звєгінцева, І.В. Арнольд і І.Р. Гальперіна, визначатимемо **пресуппозиції** як певні логічні умови істинності висловлювання, які встановлюються в тексті завдяки відношенню слідування (категорія ретроспекції), сприяють зв'язності тексту та уможливають експлікацію підтексту, що в кінцевому результаті призводить до адекватного розуміння тексту. Пресуппозиції беруть участь у створенні емпіричного тезауруса читача і проявляються у більшості випадків імпліцитно [3, с. 105]. Вони відносять читача до попередньої змістовно-фактуальної інформації і не вносять до тексту повідомлення нового. Пресуппозиції повинні бути доцільними в контексті та позбавленими семантичної аномальності (параметри за М.Л. Макаровим) [1, с. 24].

З метою подолання неоднозначності в термінології слід відрізнити пресуппозиції від конвенційних та конверсаційних імплікатур, логічних умовиводів, семантичних імплікацій (entailment), фонових знань і підтексту. Разом з імплікаціоналом та імплікатурами пресуппозиції входять до асоціативно-пресуппозитивних явищ імплікування інформації в тексті [1, с. 30].

Розглянувши запропоновані класифікації пресуппозицій за С. Левінсоном, Дж. Юлем, В.І. Карасіком, В.І. Шаховським та О.С. Сищиковим, за основу візьмемо спрощену та уніфіковану

класифікацію, яка включає семантичні (екзистенційні, фактивні, нефактивні, лексичні, структурні та контрафактивні) і прагматичні пресуппозиції (ситуативні та оціночні). Речення p є семантичною пресуппозицією речення q , якщо у всіх ситуаціях, коли q є істинним чи хибним, p завжди є істинним [4, с. 45]. **Семантичні пресупозиції** конвенційні, закріплюються за мовними одиницями і досить легко розпізнаються в структурі тексту. В їх основі полягають лінгвістичні чинники пресуппозиції (presuppositional triggers), тому даний вид пресуппозиції без особливих труднощів відтворюється у перекладі. **Прагматичні пресупозиції** мають контекстуальні та культурологічні чинники, які створюють основні труднощі перекладу. Вони являють собою своєрідний інструмент, який допомагає перекладачеві реалізувати прагматичний намір адресанта в тексті перекладу (напр., рекламний текст).

Розглядаючи жанр ділової кореспонденції не як одиницю функціонального стилю, а як одиницю дискурсу, виділимо два класи ділових листів, які обслуговують сферу бізнесу – комерційні і адміністративні. Комерційні листи безпосередньо пов'язані з веденням комерційної діяльності підприємства, націленої на реалізацію товарів чи послуг. Листування відбувається між фірмою і клієнтом (фізичною чи юридичною особами). В залежності від цільової аудиторії та намірів адресанта даний вид листів може мати напівофіційний характер, хоча всі листи відповідають встановленим нормам щодо оформлення. До комерційних листів належать лист-запит, лист-пропозиція, рекламний лист, лист-замовлення, лист-повідомлення, супровідний лист, лист-підтвердження, претензійні листи, листи-попередження тощо. Одним із видів пресуппозитивних знань є знання формату жанру («жанрова компетенція») [1, с. 14]. Жанр комерційної кореспонденції характеризується точністю, лаконічністю, ефективністю, офіційністю, ввічливістю формулювань, номіналізацією і стандартизацією (І.Д. Суханова) [1, с. 52]. У перекладі комерційних листів слід врахувати прагматичну мету. Наприклад, лист-повідомлення націлений на інформування про отримання певного товару, оферта – інформування про наявність певного товару, його якість, обсяг і ціну тощо [1, с. 46]. Також слід врахувати загальний портрет потенційного адресата, що відіграє важливу роль у перекладі рекламних листів. Основні перешкоди, які виникають у міжнаціональному спілкуванні, пов'язані з розбіжностями фонових знань. Слід враховувати чимало факторів міжкультурного характеру: основні форми соціального і ділового етикету, історію, культурні концепти і реалії, фольклор, сучасні політичні відносини між країнами,

географію, релігію тощо [1, с. 123]. Німецький діловий етикет являє собою нерозривне ціле, обумовлене існуванням традиційної, стандартної, органічної бізнес-культури. Результат і ефективність – головні цінності в німецькому діловому житті. В німецьких бізнес-колах не прийнято «робити швидкі гроші» (*Eine schnelle Mark machen*), тобто без особливих зусиль швидко збагачуватися. Такий підхід розцінюється як ознака несерйозної ділової поведінки [5, с. 70]. Консервативно-стримана філософія німецького підприємця спрямована на стабільний ріст та мінімізацію ризиків, тому в німецькій бізнес-культурі прийнято чітко дотримуватись правил та приписів. В уяві німців ділові відносини – перш за все, ділові відносини, юридично закріплені в договорі, а не пов'язані з особистісними стосунками (симпатією, довірою тощо) [5, с. 71].

У перекладі комерційних листів пресупозитивні знання допомагають краще зрозуміти зміст тексту. Перекладач виступає в ролі посередника у здійсненні міжмовної комунікації, яка відбувається між представниками різних культур у формі своєрідного діалогу. Лист-запит (*Anfrage*) вимагає відповіді у формі листа-пропозиції (*Angebot*), листа-відмови у запиті (*Ablehnung des Angebots*) тощо, у відповідь на пропозицію очікується лист-замовлення (*Bestellung, Auftrag*), за яким слідує доставка (*Lieferung*), оплата (*Zahlung*) та претензійні листи (*Reklamation*). Якщо у перекладача немає можливості ознайомитися зі змістом попередніх листів, у нагоді стають семантичні пресупозиції, які виражені в короткому викладі в темі листа (напр.: *Stornierung der Bestellung Nr. 4098/12* [6, с. 391] – Скасування замовлення №4098/12 >> пресупозиція має на увазі існування певного замовлення) або експліцитно подані в тексті після звертання (напр.: *wie eben telefonisch besprochen* [6, с. 340] – на підтвердження нашої телефонної розмови [7, с. 314] >> пресупозиція – відбулася телефонна розмова). Це здебільшого фактивні пресупозиції, які вказують на певні факти, події, що передували написанню даного листа. Вони пов'язані із жанровою специфікою комерційних листів. Семантичні пресупозиції містяться в словах подяки в листах (напр.: *Vielen Dank für Ihr Angebot vom ...* [6, с. 238] – Дякуємо Вам за пропозицію від ...; *mit Ihrem neuen Katalog haben Sie uns eine Freude gemacht. Vielen Dank!* – дякуємо, що порадували нас новим каталогом!). Прагматичні пресупозиції слід врахувати в перекладі текстів, націлених на конкретну комунікативну мету переконання адресата (рекламні тексти). Розглянемо фрагмент рекламного листа, оформленого як лист-пропозиція: *Die Qualität unseres Glases übertrifft sogar die Anforderungen der DIN EN 356 für die Widerstandskraft gegen Durchwurf, Durchbruch und Durchschuss.* –

Якість нашого скла перевершує навіть вимоги Німецького промислового стандарту DIN EN 356 на опірність до розбиття, проламування і пробую. [8, с. 80]. На нашу думку, дослівний переклад даного речення не відповідає комунікативній меті рекламного листа, адже окрім інформування адресата слід врахувати функцію переконання замовити даний товар. У нагоді стає врахування прагматичних пресуппозицій. Оціночна пресуппозиція полягає в тому, що в перекладі слід зосередити увагу саме на високій якості товару. Для українського споживача «німецька якість» вже асоціюється з дуже високими стандартами якості. Натомість інформація про німецький промисловий стандарт і його докладний опис лише ускладнюватиме сприйняття тексту пересічним українцем. У цьому випадку, врахувавши українську цільову аудиторію, доцільно застосувати трансформативний переклад: Якісне скло з Німеччини має високу міцність, яка відповідає встановленому стандарту DIN EN 356.

Отже, пресупозиція дискурсу є складним утворенням, яке має лінгвістичне та екстралінгвістичне підґрунтя і слугує розкриттю контексту в повідомленні. Семантичні пресупозиції забезпечують діалогічність комерційного листування, ознайомлюючи адресата з попередніми умовами комунікації. Завдяки прагматичним пресупозиціям реалізується соціокультурна імпліцитність. Для здійснення адекватного перекладу ділової кореспонденції слід врахувати не лише жанрові особливості тексту, а також існуючі соціальну, поведінкову, стереотипну характеристики адресата і мету комунікації. Переважна більшість комерційних листів містять семантичні пресупозиції, які зберігаються у перекладі. Прагматичні пресупозиції відтворюються в залежності від вище зазначених критеріїв за допомогою видозміни мовленнєвого наповнення в тексті перекладу.

Література

1. Сыщиков О. С. Имплицитность в деловом дискурсе : на материале текстов коммерческих писем : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.19 / Сыщиков Олег Серафимович. Волгоград, 2000. – 206 с.
2. Арнольд И.В. Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения. – Вопросы языкознания. – Вып. 4. – М.: «Наука», 1982. – 160 с. – С. 83 – 91.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – Изд. 4-е, стереотип. – М.: КомКнига, 2006. – 144 с.
4. Meibauer, Jörg: Pragmatik. Eine Einführung. – 2., verbesserte Auflage, unveränderter Nachdruck. – Tübingen. StaufFenburg Verlag, 2008. – 208 S.
5. Комина Н.А. Семантика и прагматика в деловой межкультурной коммуникации в инновационной парадигме обучения. Монография. – Тверь, 2012. – 112 с.
6. Vambach-Horst, Eva [Bearb.]: Duden – Briefe und E-Mails gut und richtig schreiben. [Geschäfts-

Behörden- und Privatkorrespondenz, Formen und DIN-Normen, über 500 Mustertexte und Textbausteine, die wichtigsten Formulierungen auch in Englisch, Französisch und Spanisch] / bearb. von der Dudenredaktion. [Red. Bearb.: Eva Bambach-Horst ...]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich. Dudenverl., 2010. – 608 S. **7.** Бибик С.П., Сюта Г.М. Ділові документи та правові папери / Художники-оформлювачі Б.П. Бублик, В.А. Мурликін. – Х.: Фоліо, 2005. – 493 с. **8.** Herweg, Marlies [Bearb.]: Duden – moderne Geschäftsbriefe – leicht gemacht. [Musterbriefe, E-Mails und englische Korrespondenz] / [Red. Bearb. Marlies Herweg ...]. – 2., aktualis. u. überarb. Aufl.. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich. Dudenverl., 2008. – 307 S.

Наталія Башук
м. Київ, Україна

Соціокультурна компетенція майбутнього перекладача

У сучасному світі все частіше мова йде про плюралізм культур, про визнання реального розмаїття культурно-історичних систем, про діалогічні принципи взаємодії. Явища уніфікації та стандартизації, що супроводжують загальний процес глобалізації, поширюючись на сферу культури, неминуче ведуть до зближення і взаємозбагачення традиційних культур.

Переклад, як двомовна діяльність, став основою міжмовного, міжнаціонального і міжкультурного спілкування, яке здійснює процес знайомства з чужою культурою. На глибоке переконання Й.В. Гете, переклад – «одне з найбільш важливих і найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми». Навіть важко собі уявити, скільки інформації, цілих пластів чужомовної культури, духовного багатства втрачає б світова цивілізація у випадку відсутності перекладу як явища [1, с. 7].

Практично всі дослідники в області перекладу розглядають переклад як процес не лише міжмовної, але й міжкультурної комунікації, при якому, ґрунтуючись на цілеспрямованому перекладацькому аналізі тексту, народжується вторинний текст перекладу, який замінює вихідний текст перекладу в новому мовному та культурному середовищі (С.В. Бреус, Р.К. Міньяр-Белоручев, В.Г. Костомаров, О.Д. Швейцер, Т.Р. Кияк та інші).

Перекладач виконує соціальну функцію посередника між різномовними і різнокультурними соціальними спільнотами, методика підготовки перекладачів ставить перед собою завдання формування різних компетенцій, які дозволять майбутньому перекладачу стати «бікультурною особистістю».

Зміст та методичне обґрунтування професійної діяльності підготовки перекладача залишається актуальним питанням як у вітчизняній, так і в закордонній вищій школі. До цього часу все ще не виявлені в повному обсязі універсальні перекладацькі навички та вміння, необхідні для всіх видів перекладу, в той час як саме їх розвиток слід покласти в основу навчання перекладача.

Професійна підготовка перекладача передбачає високу культуру, вміння розкривати своєрідність системної організації і функціонування мов, особливостей «картин світу», що створюється кожною мовою. Тут можуть спостерігатися як подібності, так і відмінності, що свідчить про близькість або віддаленість мов, культур, менталітетів. Для українців, наприклад, дещо несподіваним є вираз *“pünktlich wie die Maurer sein”* – «закінчувати роботу точно за годинником». А вся річ у тому, що муляр у німецькій ментальності історично асоціюється з еталоном відомої німецької пунктуальності [1, с. 23].

Мета навчання перекладу полягає в формуванні особливої перекладацької компетенції, під якою розуміють знання, навички та вміння, необхідні для здійснення перекладацької діяльності: це перш за все білінгвальна, комунікативна, психофізична, технічна компетенції, а також особливі особистісні характеристики перекладача. В процесі перекладу він повинен вміти зосередитись, мобілізувати весь свій потенціал, ресурси пам'яті, швидко переключати увагу, переходити від однієї мови до іншої, від однієї культури до іншої.

Перекладачу повинна бути притаманна тактовність, стриманість, вміння зберігати таємницю, оскільки, беручи участь в особливо важливих перемовинах чи працюючи з засекреченими документами, приватним листуванням і т.п., він може отримати доступ до інформації, яку не можна розголошувати.

Переклад – це ситуація двомовної комунікації, в основі якої лежить білінгвізм. Визначення перекладу як одного з видів мовних контактів, як явище білінгвізму є ще цікавим і тому, що мовна комунікація суттєво відрізняється від звичайної ситуації білінгвізму, коли двомовний суб'єкт поперемінно, залежно від зовнішнього середовища, користується або однією або іншою мовою. Переклад передбачає одночасну актуалізацію обох мов, тому звичайну ситуацію білінгвізму можна визначити як білінгвізм статичний, а переклад – як білінгвізм динамічний. При динамічному білінгвізмі в контакт вступають не лише дві мови, але й дві культури, а перекладач, відповідно, є місцем контакту не лише двох мов, але й двох культур [2, с. 316].

Як підкреслює С.Г. Тер-Мінасова, «тільки вийшовши за рамки своєї культури, тобто зіштовхнувшись з іншим світоглядом, світосприйняттям

і т.п., можна зрозуміти специфіку своєї громадської свідомості, можна «побачити» різницю або конфлікт культур»[3, с. 33-34].

Однією з основних складових комунікативної компетенції перекладача є соціокультурна компетенція. Під соціокультурною компетенцією розуміють ряд навиків та вмінь, які в сукупності дозволяють перекладачу не тільки перекласти з однієї мови на іншу зміст сказаного чи написаного, але й, що є найголовнішим, здійснитися успішній комунікації учасників дискурсу, які є носіями різних мов та культур [4, с. 73]. Соціокультурна компетенція включає наступні компоненти:

- лінгвокраїнознавчий (лексичні одиниці з національно-культурною семантикою і вмінням їх використовувати в ситуаціях міжкультурного спілкування);
- соціолінгвістичний (мовні особливості соціальних прошарків, представників різних поколінь, різної статі, суспільних груп, діалектів);
- соціально-психологічний (володіння соціо- і культурно обумовленими сценаріями, національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятою в даній культурі);
- культурологічний (соціокультурний, історико-культурний, етнокультурний фон) [5, с. 31].

Володіння цією компетенцією є обов'язковою вимогою, оскільки перекладач має тлумачити різні культурні системи і безболісно вступати в контакт з представниками інших культур, тлумачити специфічні соціальні варіанти в середині однієї іноземної культурної системи, справлятися з конфліктними ситуаціями при міжкультурній взаємодії.

Найбільш яскраво зв'язок мови та культури проявляється в сфері узусу. Перекладач повинен завжди враховувати розбіжності узусів. Узус – це мовна норма, яка відображає мовленнєві звички та традиції даного колективу в різних ситуаціях спілкування. Одна з головних причин того, що ми, часом, ледве розуміємо іноземців, які говорять російською чи українською мовами, полягає в тому, що вони вживають велику кількість неузусальних фраз та словосполучень. Про те, наскільки в деяких випадках розходяться узуси в різних мовних колективах можна судити хоча б за стандартними вивісками та написами: *довідка – Auskunft; запасний вихід – Notausgang; камера схову – Gepäckaufbewahrung; до себе (напис на дверях) – Drücken; від себе (напис на дверях) – Ziehen; час роботи з ... до... – Öffnungszeiten von... bis...*[6, с 54].

Досвідчений мовний посередник, яким є перекладач, повинен знати велику кількість «фальшивих друзів перекладача» та інших пасток, пам'ятати слова, які викликають труднощі в перекладі. Л.К. Латішев поділяє «фальшивих друзів перекладача» на чотири основні типи.

До першого типу відносяться такі слова іноземної мови, які співзвучні зі словами мови перекладу, але повністю розходяться за значенням: *der Termin* – це не *термін*, а 1. *строк*, 2. *судове засідання*, 3. *домовленість про зустріч*; *der Akademiker* – це не *академік*, а *особа з вищою освітою*.

До другого типу «фальшивих друзів перекладача» відносяться такі багатозначні слова іноземної мови, в яких частина значень співпадає зі значенням зовні схожого слова мови перекладу, а частина значень розходиться: *der Referent* – не лише 1. *референт (посадова особа)*, але й 2. *доповідач*; *der Ingenieur* – не лише *інженер (Diplomingenieur)*, а й *механік, технік (зі спеціальною освітою)*.

До наступної групи відносяться лексичні одиниці вихідної мови, в яких є схожість у звучанні або написанні слова у мові перекладу, яке в одному із своїх значень є еквівалентом слова у мові перекладу, однак у цього слова у мові перекладу є ще одне або декілька значень, які не мають нічого спільного зі своїм звуковим (буквеним) аналогом у вихідній мові: *der Radiator* – *радіатор* (нагрівальний прилад), а не *радіатор автомашини* (німецькою *der Kühler*); *die Navigation* – *навігація* (кораблеводіння), а не *навігація* в значенні «судноплавство», «мореплавство» (німецькою *die Schifffahrt*) та не *навігація* в значенні «судноплавний сезон» (німецькою *die Schifffahrtssaison*).

Особливу групу «фальшивих друзів перекладача» складають назви одиниць вимірювання, ваги, які співзвучні у вихідній мові та мові перекладу, але не співпадають по кількості: *der Pfund* – 500 гр., в той час як у нас – це 409,5 гр.; *der Zentner* – в Німеччині 50 кг (100 німецьких фунтів), в Австрії та Швейцарії, як і у нас, дорівнює 100 кілограмам [6, с. 163-165].

Отже, соціокультурна компетенція є однією з базових компетенцій в процесі професійної підготовки перекладача. Дана компетенція проявляється під час професійної діяльності перекладача, від неї залежить результативність перекладу та успішність комунікативного акту представників різних мов та культур.

Література

1. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу. Німецька мова/ Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй – Вінниця: Нова книга, 2006. – 586 с.
2. Гарбовский Н.К. Теория перевода/ Н.К. Гарбовский. – М.: Изд. Московского ун-та, 2004. – 544 с.
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. (Учебное пособие)/ С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 264 с.
4. Кривенькая М. Социокультурная компетенция переводчика в контексте диалога культур./ Марина Кривенькая. С. 73-78. Режим доступа www.kalbos.lt/zurnalai/20numeris/09.pdf.
5. Воробьев Г.А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка. / Г.А. Воробьев //

Иностранные языки в школе. – 2003. – №2– С.30-35. 6. Латышев Л.К. Технология перевода. Учебное пособие по подготовке переводчиков (с немецким языком) / Л.К. Латышев. – М.:НВИ – Тезаурус, 2001. – 279с.

Elena Beloglazova, Viktor Kabakchi
St. Petersburg, Russian Federation

Traditional vs “Internal” Translation: Two Strategies

J. Ortega y Gasset wrote nearly a century ago, yet we cannot agree more, that “each language compared to any other also has its own linguistic style (...). Therefore, it is utopian to believe that two words belonging to different languages, and which the dictionary gives us as translations of each other, refer to exactly the same objects. Since languages are formed in different landscapes, through different experiences, their incongruity is natural” [1, p. 51]. And this “incongruity” needs to be overcome in translation, for which there are two main routes to follow.

The idea that translation either brings the reader to the text or the text to the reader penetrates the history of translation practice, being implicit in the earliest division between literary and informative translation, in the dilemma stated by St. Jerome. E. Nida redefines the dichotomy in terms of formal and dynamic equivalence; L. Venutti uses the terms foreignization and domestication; U. Eco calls the former estrangement. This opposition can also be interpreted as that between foreignization and globalization, the latter emphasizing shared, universal features that the two linguocultures have in common. But whatever the terms, the idea remains: translation as inter-language mediation tends to be driven in two opposite directions by contrary impulses: centripetal, aiming at leveling out the languages’ distinguishing features, and centrifugal, bringing these unique traits in sharp relief.

Domestication is marked by the language standardization and lack of innovations: the translator is set on remaining within well familiar language and concepts. While foreignization inevitably entails stepping beyond the boundary into unfamiliar terrain of another culture, which results in introduction of loan words to name the realia absent in the target language.

Naturally, these are extremities, with a wide range of solutions in between. Yet, one can identify these strategies as typical for different kinds of translation – the “traditional” and “internal”.

Let us briefly characterize them.

In case of **traditional translation** the efforts on the part of translators to overcome this “incongruity” result in certain features of translation,

considered by M. Baker [2, p. 176-177] as intrinsic to its nature as a process of language mediation:

- explicitation, i.e. an overall tendency to spell things out rather than leave them implicit in translation;
- simplification, i.e. translators' subconsciously simplifying the language or message or both;
- normalization (conservatism), i.e. the tendency to conform to patterns and practices that are typical of the target language, even to the point of exaggerating them;
- levelling out, i.e. the tendency of the target text to gravitate around the center of an continuum rather than move towards the fringes.

If the features identified by M. Baker and confirmed by further research [3; 4; 5; 6] are to be taken for granted, it means that in choosing between the two above-mentioned impulses translators favour that of domestication, feeling obliged to bring the source text to the reader, and not the reader to the text and its author.

These deficiencies of translation have been overcome in “**internal translation**” – the direct intercultural dialogue wherein one of the participants performs the linguistic operations required to render, by means of the target language, elements of a culture “external” to it [7, p. 58]. Let us turn to an extract from a modern guidebook on Russia, having in mind that it is a piece of **original text**, when the author adapts the language of inter-cultural communication not limited by the text to be translated in the traditional way. It is worth while noticing that the foreign-culture realia usually occur in translation of fiction:

Morzh

Hairy, fat and ugly and with quite some *usy* (moustache) *morzhy* (walruses) are popularly referred to as the ‘elephants of the sea’. In the Russian arctic they have been hunted for generations by the *chukchi* (native polar tribes) who rely on them for meat, oil and clothing. Furthermore their *klyuki* (tusks) are carved into ceremonial items and fur and skin is used to insulate the *chum* (a kind of large house-tent). Outside of the polar regions if you hear locals talking about *morzhy* they’re probably referring to Russian ice-swimmers who like to refer to themselves as walruses. As soon as the frosts arrive *morzhy* like to gather together, cut a special hole in the ice and take a swim. They say that the freezing temperatures and general shock to the body is good for circulation, kills bacteria and cleanses the body [8, p. 7].

It is easy to identify the elements subjected by the author to “internal” translation – they are marked graphically by italics, which makes them the pragmatic focus of the text.

Traditional translation is reluctant to introduce loans, which is understandable – they inevitably cause conceptualization problems, since there will be no concept behind the term, at least for a while. Thus translator faces a hard choice between rendering either signifier or signified. This problem is efficiently tackled by “internal” translation, introducing cultural terms together with concepts behind them, thus each sign is relatively complete, since it has both the signifier and the signified, and can therefore function in the target language.

In “internal” translation even apparently culturally neutral terms can be borrowed – for the sake of added colour local, as well as for other semantic and stylistic ends. If we address ourselves to a dictionary and check the translation of *похмелье*, we will end up with the only equivalent – *hangover* [9, p. 581]. Indeed, it can happen to anyone anywhere as a result of overindulging in spirits. Yet, the author of the following text feels it justified to attach a loan parallel to the traditional equivalent:

E.g. Hangover, named in Russian "pokhmel'ie", is supposed to be cured by drinking a small amount of alcohol ("opokhmelitsya") [10].

Without the loan the reader cannot fully understand the Russism "opokhmelitsya", which will make it impossible to appreciate the further joke:

E.g. (*The diary of a foreigner working in Russia*)

Friday.

Was drinking with Russians. I think I'd better die.

Saturday.

In the morning came Russians, and said we should "opokhmelitsya". I'd better died yesterday... [10].

Thus we can see that the two kinds of translation tend towards different strategies: traditional – towards adaptation, internal – towards foreignisation. At that the former strategy entails consequences making it inapplicable to culture-bound texts, as substituting culture they are bound to can hardly be qualified as adequate translation, since it will provide more confusion than actual information.

What lies at the core of this distinction? The fact is that the two kinds of translation differ considerably as communication acts. In traditional translation the translator is an intermediary between the two main communicators. This results in a kind of “inferiority complex”: translation is perceived as a dependent, secondary phenomenon somehow striving to look less so [11], to mask the effects of translation as switching between codes – “the twinges of discomfort to remind the reader that they are reading a translation” [12, p. 92]. It is also of consequence that the addresser and addressee belong to different cultures and do not normally share any common background, which the translator feels the need to respect.

In the case of internal translation the process of translation is incorporated into the text-production, which leaves in the communication act just two participants, endowing the first one with a *carte blanche* in the choice of means to use. The only factor limiting the author's freedom is that of the addressee, but this addressee has also some peculiarity, since they are supposed to be involved, or at least interested in the "external" culture in question, which justifies maximization of its presence in the text. The domain of "internal" translation is foreign-culture-oriented communication, where the elements of the foreign culture are of utmost importance and need to be introduced in the most exact and compete way possible. The author-translator needs to be between languages and cultures to initiate this kind of communication, but so does the addressee to partake in it; so the author makes a bilingual out of his/her reader for the benefit of the latter.

Yet, though as we have stated the two kinds of translation are based on different communicative acts, there is no unsurpassable gap between them, and traditional translation can be expected to move in the direction of foreignization, respecting the changes in the world culture marked by cultural globalization and the gradual development of the Common Language for the whole of the planet, that would eventually incorporate terms for all cultures.

The foreignizing approach to translation alone is based on respect both to the author and his / her cultural values and the original text's dominants, as well as to the reader, who is perceived as sufficiently cultured, experienced, educated and at the same time open for new horizons not to be impeded by the "twinge of discomfort".

References

1. Ortega y Gasset J. The Misery and the Splendor of Translation // Venutti L. (ed.) Reader in Translation Studies. – London: Routledge, 2000. – P. 49-65.
2. Baker M. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead // Somers H. (ed.) Terminology, LSP and Translation : Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager. – Amsterdam: John Benjamins, 1996. – P. 175-186.
3. Blum-Kulka S. Shifts of cohesion and coherence in translation // Venutti L. (ed.) Reader in Translation Studies. - Routledge, 2000. – P. 298-313.
4. Laviosa S. Corpus-based Translation Studies: Theory, findings, applications. – Amsterdam: Rodopi, 2002. – 138 p.
5. Olohan M., Baker M. Reporting that in translated English: Evidence of subconscious processes of explication // Across Languages and Cultures. Vol. 1. 2000. – P. 141-172.
6. Øverås L. In search of the third code: An investigation of norms in literary translation // Meta. Vol. 43. 1998. – P. 571-588.
7. Kabakchi V.V., Beloglazova E.V. Vvedeniye v Interlingvokulturologiyu (Introduction to Interlinguoculturology). – SPb: SPbGUEF, 2012. – 252 p.
8. St.Petersburg in Your Pocket. Vol. 93: February - March

2014. – 66 p. Electronic access: <http://www.inyourpocket.com/data/download/st-petersburg.pdf>. 9. Wheeler M. The Oxford Russian-English Dictionary. – M.: Barkalaya & Co., 1994. – 913 p. 10. www.womenrussia.com. 11. Venutti L. The Translator's Invisibility. – London: Routledge. 1995. – 353 p. 12. Evans J. When domestication is an estranging effect: Adriana Hunter's Translation of Beigbeder's 99 Francs // Hyde Parker R., Guadarrama Garcia K. (eds.) Thinking translation: perspectives from within and without (conference proceedings third UEA postgraduate translation symposium). – Brown Walker Press, Boca Raton, 2008. – P. 87-94.

Катерина Білецька
м. Тернопіль, Україна

Переклад анімаційного мультфільму як особливого виду креолізованого тексту

На сучасному етапі перекладознавства у центрі уваги дослідників знаходяться не лише вербальні (словесні), але й невербальні засоби мови. Це твердження може видатись парадоксальним, адже перекладач покликаний передавати зміст висловлювання з однієї мови на іншу. Однак, процес перекладу – не механічне відтворення лексичних одиниць однієї мови за допомогою відповідних лексичних одиниць іншої. Передусім, потрібно передати значення, котре, в свою чергу, вибудовується із неоднорідних елементів, які можна поєднати у дві групи – вербальні та невербальні. При цьому, інтерес до останніх невинно зростає, адже у певних ситуаціях вони несуть набагато більше прагматичне навантаження, ніж перші. До того ж, як зазначає Ю. В. Варламова, посилаючись на А. Мейсрабіана, у випадку розходження між вербальним та невербальним факторами, домінуватиме та визначатиме повідомлення саме останній [1, с. 20]. Якщо вербальну частину висловлювання можна інтерпретувати неправильно, не зрозумівши іронії, натяку, то невербальна складова виступає природною, спонтанною; у багатьох ситуаціях орієнтуватись слід саме на неї. Певні жести (помахування кулаком, кивання пальцем) означають гнів і підкріплюють вербальне висловлювання, яке їх супроводжує, що слід врахувати у перекладі. Візьмімо для прикладу наступний діалог із мультсеріалу “The Simpsons” («Сімпсони»), сезон 14, епізод 20:

Homer (підвищуючи голос): Get out!

Мое: Is that, uh, 'get out' like 'leave' (чухається в потилицю на знак роздуму та вагання) or 'get out' as in 'get out, you, banged Bridget Fonda'? (усміхаючись і жестикулюючи).

Homer (зі злістю, показуючи пальцем на двері): Get Out!

Таким чином, неоднозначність фрази уточнюється за допомогою жестів, міміки, інтонації. У перекладі на українську це звучить наступним чином:

Гомер: Геть!

Мо: Послухай мене, е-е, ти справді мене виганяєш, чи хочеш, щоб ми посміялися і забули про цей епізод?

Гомер: Іди геть!

У російському перекладі діалог виглядає наступним чином:

Гомер: Прочь!

Мо: В смысле «вон» или в смысле «у нас прочные отношения»? Что именно?

Гомер: Прочь!

Звісно, невербальні елементи залишаються незмінними, але засоби перекладу добираються таким чином, щоб не лише відтворити вербальне повідомлення вихідної мови, але й поєднати з ним жести, озвучення мовою перекладу максимально наближують до мови оригіналу, зберігаючи фонаційні особливості.

Аналізуючи мультиплікаційний кінотекст, потрібно враховувати, що невербальні засоби можуть вживатись і поряд із вербальними, і незалежно від них [0, с. 17]. Читаючи письмовий текст, потрібно розкодувати вербальні знаки для розуміння написаного; переглядаючи ж мультфільм, необхідно звертати увагу на весь спектр невербальних засобів, які можна поділити на три категорії: невербальні візуальні або графічні (н-д: колір, зображення), невербальні кінетичні або рухові (жести, міміка, пози) та невербальні звукові або фонаційні (шум, крик, сміх, плач та ін.). Якщо письмовий текст дає реципієнту інформацію про атмосферу, ситуацію, емоції за допомогою описів із використанням графічних паралінгвістичних засобів (лапок, дужок та ін.) для досягнення оригінальності та образності [2, с. 5-6], то у відеовербальному тексті (до котрого відносимо мультфільм) ми бачимо це на екрані і повинні самостійно оцінити значущість того чи іншого знака. Якщо текст насичений паралінгвістичними засобами, його можна вважати паралінгвістично активним [2, с. 8]. Такі засоби зазвичай несуть експресивну інформацію і впливають на процес розуміння повідомлення та його перекладу. Скажімо, передаючи мову персонажа, котрий розмовляє швидко і гучно, та персонажа, мовлення якого тихе та повільне, ми користуватимемось різними лексичними одиницям (у першому випадку слід передати впевненість, рішучість, динамічність, у другому ж – сором'язливість, наляканість). Е. Е. Анісімова зауважує, що звернення до паралінгвістичних засобів пов'язане з пошуком закономірностей текстотворення та виявлення

ролі цих засобів в організації прагматичного впливу тексту на адресата, більш повного розуміння текстової інформації. Вона опирається на ідеї К. Гаузенблаза, який пропонує виділити два типи мовленнєвих текстів: 1) мовленнєві тексти (відносно) незалежні, «самодостатні». До них відносяться тексти, представлені мовними маніфестаціями, в яких паралінгвістичні засоби (міміка, жести, малюнки, фотографії, ілюстрації) не беруть участі в створенні повідомлення; 2) мовленнєві тексти (відносно) незалежні від ситуації, які, однак, включають, крім лінгвістичних засобів комунікації, також і нелінгвістичні. У таких текстах широко застосовуються паралінгвістичні засоби, що виступають в якості супутніх факторів (наприклад: малюнок, який супроводжує опис) або в якості засобів, котрі несуть власну інформацію (наприклад, карта) [2, с. 6]. Маючи справу з мультфільмом, ми повинні розуміти, що таких елементів куди більше, адже на екрані постійно присутні зображення, які беруть безпосередню участь у сприйнятті нами повідомлення.

Розглянемо наступний приклад із мультсеріалу “The Simpsons” («Сімпсони»), сезон 14, епізод 17:

Homer (їдучи охайною вулицею): What a well-kept street. And there sure are a lot of gay bookstores for a straight neighborhood (на вітрині однієї з крамниць висить прапор кольорів райдуги – символ людей нетрадиційної орієнтації).

Українською:

Гомер: Який милий район! Тільки от забагато голубих книгарень для одного кварталу.

Російською:

Гомер: До чего чистые улицы! Только магазины у них какие-то подозрительные.

Таким чином, мультфільм можна розглядати як креолізований текст, який, за визначенням Ю. А. Сорокіна та Е. Ф. Тарасова є «текстом, фактура якого складається із двох негомогенних частин: вербальної (мовної) та невербальної (що належить до інших знакових систем, аніж природна мова)» [3, с. 180]. Якщо вербальна частина містить певний код (мову), яким володіють її носії, то невербальні знаки не належать до жодного коду, вони універсальні, а тому полісемічні (багатозначні) [4, с. 410], хоча часто сприймаються по-різному різними культурами (багато позитивних для однієї культури жестів трактуються як образливі представниками іншої). Оскільки перекладач не може змінити оригінальних невербальних знаків, виникає питання, чи варто без змін та адаптації впроваджувати і вербальний ряд, чи пристосувати його до розуміння реципієнта. У нашому прикладі вибрали другий

варіант, опустивши ім'я актриси *Bridget Fonda* в українському і російському перекладах через його незнайомість цільової аудиторії.

Залежно від наявності зображення та природи його зв'язку із вербальною частиною, Е. Е. Анісімова пропонує поділити креолізовані тексти на три основні групи: тексти з нульовою креолізацією, тексти з частковою креолізацією та тексти з повною креолізацією [2, с. 15]. Очевидно, що для першої групи зображувальний компонент не є характерним, для другої він є бажаним, допоміжним, а для третьої необхідним, оскільки його відсутність унеможливує правильне сприйняття інформації.

До креолізованих текстів найчастіше відносять комікси, листівки, афіші, плакати (де словесна частина доповнюється ілюстраціями, які її підкріплюють або їй суперечать, створюючи тим самим ефект парадоксу, іронії, насмішки). Однак, ми вважаємо, що мультфільм, як приклад відеOVERBального тексту, особливо яскраво презентує такий вид текстів і переважно характеризується повною креолізацією. У коміксах чи на плакатах реципієнт бачить лише зображення і для отримання повної картини повинен уявити картину із паралінгвістичними засобами, тобто привести картину в рух, вималювати «відеоваріант», наситити її звуками, шумами та жестами, у мультфільмі ж це вже зроблено, залишається проаналізувати взаємодію цих елементів. Разом з тим, у мультфільмі зустрічаються і вищеперелічені типи креолізованих текстів – афіші та плакати на вулицях, комікси у журналах, які читають герої і т.ін., тобто ми стикаємось із текстами з частковою креолізацією всередині тексту (мультфільма) з повною креолізацією. Із чого складається креолізований текст? Із таблиці видно, що у процесі сприйняття мультфільму задіяна більша кількість елементів.

Креолізований текст		
Відправник (автор)	КОМІКС, ЛИСТІВКА, ПЛАКАТ, АФІША - вербальне повідомлення - нерухоме зображення - графічні (візуальні) паралінгвістичні засоби	Одержувач (читач)
	МУЛЬТФІЛЬМ - вербальне повідомлення - рухоме зображення - графічні (візуальні) паралінгвістичні засоби - фонаційні (звукові) паралінгвістичні засоби - кінетичні (рухові) паралінгвістичні засоби	Одержувач (глядач)

Оскільки однією з основних функцій мультфільму можна вважати функцію емоційного впливу, а саме – гумористичний ефект, важливо, щоб у реципієнта були певні пресупозиції: екстралінгвістичні (знання в сфері науки, культури, літератури), політичні (знання політичних подій, візуальне впізнання персоналій, партій, їх символіки), логічні (уявлення про природній зв'язок між подіями, встановлення логічного зв'язку між експліцитним смислом твору та імпліцитно присутнім смислом у свідомості комунікантів), лінгвістичні (знання мовної дійсності, особливостей мови, знання графічних і суперсегментних засобів, актуальних для породження, вираження та сприйняття імпліцитної інформації) [5, с. 85].

Анімаційний мультфільм – вдале середовище створення різних відтінків іронії, мовної гри завдяки використанню схожості людини та її природи із подекуди смішними персонажами із притаманними їм гіперболізованими рисами. Уявлення, що мультиплікаційне кіно жанрово закріплене за глядачем дитячого віку, хибне, як і твердження, що казки Андерсена вважаються виключно дитячими книгами, а театр Шварца – дитячим театром [6, с. 236]. Сучасна анімація – синтез різних видів мистецтва та неймовірне поєднання мовних і позамовних засобів, що робить її інтерпретацію складною та цікавою водночас. Таким чином, ми вважаємо, що дослідження відеOVERBальних текстів, а саме мультфільмів, є одним із важливих завдань сучасного перекладознавства. При цьому, аналіз таких текстів слід здійснювати із урахуванням вербальних та невербальних елементів, їх функцій та взаємодії.

Література

1. Варламова Ю. В. Соотношение вербальной и невербальной составляющих мультипликационного кинотекста // *Номо Лоquens: актуальные вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков.* – Вып. 3 СПб: НИУ ВШЭ (Санкт-Петербург), 2011. – С. 16-28.
2. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. / Е. Е. Анисимова – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
3. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция // *Оптимизация речевого воздействия* / Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов. – М.: Институт языкознания РАН, 1990. – 189 с.
4. Ущановська І. В. Національно-культурна специфіка сприйняття креолізованого рекламного тексту (на матеріалі телевізійної реклами кави) // *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации».* – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 409-414.
5. Щурина Ю.В. Комические креолизованные тексты в интернет-коммуникации // *Вестник Новгородского государственного университета,* 2010. – № 57. – С. 82-86.
6. Хрестоматія з теорії тексту масової комунікації: Навч.

посібник / Укладач, автор вступної статті, питань та завдань для самоконтролю Елеонора Георгіївна Шестакова. – Полтава, 2009. – 283 с.

Наталія Білоус, Тетяна Семизінівська
м. Київ, Україна

Професійно важливі якості майбутнього перекладача авіаційної галузі

Для успішного виконання професійної діяльності людина повинна мати низку характеристик, що у науці отримали назву професійно важливі якості – Professional and Personal Attributes (ПВЯ). ПВЯ спеціаліста є передумовою і гарантом успішної професійної діяльності.

Під професійно-особистісними якостями розуміють інтегровану сукупність професійних і особистісних якостей, яка виникає внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і вмінь в особистісно значущі та виявляється у більш ефективній професійній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що професійно важливими якостями можна вважати такі, наявність яких впливає на ефективність професійної діяльності спеціаліста. Деякі дослідники вважають, що ці якості повинні бути поліпрофесійними, а саме: професійна спрямованість, а також сенсорні (відчуття), перцептивні (сприйняття), атенційні (увага), мнемічні (пам'ять), імажетивні (уява), мисленнєві й вольові властивості. Рівень їх розвитку має різний ступінь впливу на успішність діяльності спеціаліста.

У запропонованій статті зацентруємо увагу на ПВЯ майбутніх перекладачів авіаційної галузі. «ПВЯ перекладача – це індивідуальні властивості суб'єкта професійної перекладацької діяльності, які потрібні й достатні для її реалізації на нормативно заданому рівні і які значущо та позитивно корелюють з її основними результативними параметрами – якістю, продуктивністю та надійністю перекладу» [1, с. 25]. Вони відповідають за такі життєво важливі прояви, як: самоактуалізація, самостійність, здатність розв'язувати проблеми, усвідомлювати своє професійне Я, визначати власну життєву позицію, долати труднощі, регулювати поведінку та управляти діяльністю.

До загальних ПВЯ перекладача відносимо:

- відповідальність за обов'язки перед суспільством;
- позитивне ставлення до професії;
- стійкість інтересу до своєї сфери діяльності;
- фізичну та розумову дієздатність;
- спеціальні здібності, навички, знання, досвід.

Усі перелічені якості потрібно враховувати під час професійної підготовки майбутніх перекладачів. Головною якістю гарного перекладача є його безмежна любов до своєї професії, що виявляється у безперервному науковому та практичному пошуку. ПВЯ майбутнього перекладача поділяємо на психологічні, особистісні та морально-духовні.

Конкретизуємо психологічні ПВЯ на прикладі майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Для визначення психологічних ПВЯ послуговуємося класифікацією за сферами людини, запропонованими Л.М. Макаровою та Й.М. Гахом [2]. У потребово-мотиваційній сфері важливими для перекладача згаданої галузі є професійні інтереси, нахили та мотиви. З-поміж характерологічних особливостей виділяємо лідерство, готовність до співпраці, ініціативність. В емоційно-вольовій сфері важливу роль для майбутніх перекладачів авіаційної галузі відіграє емоційна стійкість, вольові якості та чіткість у прийнятті рішень. Неабияке значення відіграє також інтелектуальна сфера, адже у перекладача обов'язково повинна бути гарна пам'ять, розвинена увага, чітке мислення. Комунікативна сфера – це віддзеркалення стосунків не лише з замовниками, але й з колегами, установою-роботодавцем. Завдання перекладача полягає у тому, аби виявити вміння міжособистісного спілкування, неконфліктність, вміння знайти спільну мову. Психічні процеси – сприйняття, пам'ять, увага – слугують інструментом планування і регулювання перекладацької діяльності. Резюмуємо психологічні ПВЯ майбутнього перекладача авіаційної галузі:

- пластична та гнучка психічна організація майбутнього фахівця, здатна забезпечити швидке перемикання уваги, перехід з однієї мови на іншу;
- здатність мобілізувати ресурси пам'яті;
- спроможність адекватно сприймати вихідний текст та породжувати новий.

Спробуємо описати особистісні якості перекладача з огляду на вимоги до професійної поведінки перекладача. Правило № 3 перекладацької етики за П. Р. Палажченком та А. П. Чужакіним звучить так: «потрібно дотримуватися витримки та холоднокровності навіть в екстремальних умовах, бути завжди коректним, ввічливим, охайно і доречно одягненим, зібраним і чітким, пунктуальним і люб'язним [3, с. 13-14].

Охайність – риса характеру, що виражається в умінні пунктуально (точно, ретельно) виконувати умови тієї чи іншої діяльності [4]. Охайність тісно пов'язана з відповідальністю, внутрішньою дисцип-

ліною, вправністю, терплячість. Охайність охоплює найважливіші компоненти перекладацької етики майбутнього перекладача авіаційної галузі: відповідальність, дисциплінованість, терплячість.

Впевненість у собі, як правило, виявляється в окремих видах діяльності, в яких людина перевірила відповідність своїх можливостей завданням, що до неї висуваються. Але впевненість може поширюватися і на ті види діяльності, в яких у людини ще немає досвіду, якщо ця особистісна якість стає стійкою. Цей факт потрібно враховувати при особистісній підготовці майбутніх перекладачів, оскільки виховання впевненості у собі має важливе значення як для розвитку здібностей, так і для формування всіх сторін особистості людини і, перш за все її емоційної сфери.

Дисциплінованість визначається як важлива моральна якість, що характеризується відповідальним ставленням до справи, розвиненим відчуттям обов'язку, високими вимогами до поведінки – власної та інших людей [4]. Дисциплінованість перекладача повинна включати чітке усвідомлення своїх обов'язків, вимогливість до якості своєї роботи, слухняність та звичка виконувати замовлення вчасно та точно. Дисциплінованість передбачає ініціативність, винахідливість, творчість.

«Ініціативність – творча здібність, яка полягає в постійному прагненні до самостійних дій, активної життєвої позиції особистості» [4]. Ініціативність розвиває вміння вирішувати проблемні професійні ситуації (згладжувати конфлікти з колегами, замовниками або між комунікантами під час переговорів), гнучкість мислення, творчу самостійність. Вона тісно пов'язана з такими ПВЯ, як діловитість, надійність, ентузіазм. Формуванню ініціативності у майбутніх перекладачів сприяють активні форми навчальної діяльності майбутніх перекладачів авіаційної галузі (написання творів, виступи на диспутах, вибір способу вирішення проблемної ситуації).

«Принциповість – одне з проявів впевненості людини як якості його особистості» [4]. Принциповість високо цінується у суспільстві та в стосунках між людьми, бо дозволяє бути впевненим у людині, поклатися і розраховувати на неї. Вона асоціюється з надійністю – професійно-ціннісною якістю перекладача, враховуючи його роль як транслятора невідомої для реципієнта інформації і підвищених моральних вимог до її передачі.

До списку особистісних ПВЯ перекладача авіаційної галузі можна також додати впевненість, організованість, точність, вміння вирішувати поставлені завдання, тактовність, гнучкість, доброзичливість, самовдосконалення. Аналізуючи соціально-психологічні аспекти сучасної професійної діяльності спеціаліста, науковці

підкреслюють важливість такого системоутворювального компонента цінних професійних якостей особистості як *моральність* (morality). Гідність та інтереси спеціаліста утверджуються тим, наскільки послідовно він втілює у своїй діяльності загальнолюдські норми та принципи, такі як совість, порядність, чесність та інші; наскільки глибоко він усвідомлює свою моральну відповідальність; виконує професійний обов'язок.

До моральних якостей перекладача авіаційної галузі зараховуємо: *моральну волю* (вміння досягати мети, завоювати повагу людей; самоконтроль); *професійну гідність* (ділову вимогливість, самовіддачу у роботі); *колективізм* (організованість, товариськість); *мужність* (сміливість, вміння переборювати особисті неприємності і службові невдачі); *принциповість* (повагу до думок інших, вміння відстоювати свою позицію та ін.). Специфічні моральні якості – *працелюбність, скромність, відповідальність, щедрість* (надання допомоги людям), *оптимізм* (віра у себе і людей), *великодушність* (терпимість до недоліків людей, вміння прощати образи).

На основі принципів професійної етики ми виділили моральні ПВЯ, якими має володіти перекладач авіаційної галузі:

- обов'язковість, серйозність та відповідальність (точність і повнота перекладу);
- дискретність, тактовність (конфіденційність);
- стриманість, скромність (нейтральність позиції);
- вихованість, ввічливість, коректність, (етикет);
- делікатність, толерантність (об'єктивність);
- саморозвиток (самоосвіта).

Перекладач авіаційної галузі несе повну відповідальність за якість своєї роботи та негативні наслідки, які можуть виникнути у результаті несерйозного ставлення до неї. Загальновідомо, що особливо гостро у галузі авіації постає проблема, пов'язана з людським життям. Сьогодні авіація є складним, самоорганізованим комплексом, кожна складова якого може стати точкою біфуркації, тобто елементом нестабільності, джерелом проблемної ситуації, небезпеки. Відповідальність перекладача у такій ситуації – це вміння врахувати людський фактор, не спотворити інформацію.

Робота перекладача кожної галузі має стресовий характер, який провокує людину на грубість, нестриманість тощо. Тому потрібно вміти зберігати холоднокрівність, коректність у різних ситуаціях.

У перекладацькій практиці неабияке значення має вміння зав'язати довірчі стосунки із замовником. У цьому випадку на перший план виходить здатність людини викликати в оточуючих почуття надійності

та впевненості. Ця здатність забезпечується природністю поведінки людини, його скромністю. Однією з найважливіших передумов кар'єрного зростання є самоосвіта та самовиховання. Перекладач повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію, професійну майстерність, розширювати та поглиблювати ерудицію у різноманітних галузях знань.

Отже, до морально-особистісних якостей, які повинні формуватися у майбутніх перекладачів авіаційної галузі, ми відносимо: конфіденційність, витримку, спокійність, нейтральність позиції, об'єктивність, скромність, коректність, тактовність, ввічливість, охайність, естетизм, чіткість, рішучість, пунктуальність, серйозність, сумлінність, відповідальність, порядність, принциповість, гуманність, доброзичливість, толерантність, солідарність, взаємодопомогу та самовдосконалення.

Література

1. Прозорова М. И. Формирование профессионально важных качеств переводчика у студентов-лингвистов в процессе обучения в вузе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / М.И. Прозорова. – Калининград, 2004. – 215 с.
2. Макарова Л. И. Основы психологии і педагогіки : Навчальний посібник / Й. М. Гах, Л. І. Макарова. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 116 с.
3. Чужакин А. П. Мир перевода – 1. Introduction to Interpreting XXI. Протокол, поиск работы, корпоративная культура, 6-е изд. доп./ А. П. Чужакин, П. Р. Палажченко. – М. : «Р. Валент», 2004. – 224 с.
4. Тлумачний словник психологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smerfero.com/dictionary/dystsypilinovanist/>

Александр Бушев

г. Тверь, Российская Федерация

Займствованные слова и концепты в русском экономическом и общекультурном дискурсах

Сущность культурной идентичности заключается в осознанном принятии индивидом соответствующих культурных норм и образцов поведения, ценностных ориентаций [1; 4] и языка, понимания своего «Я» с позиции культурных характеристик в данном обществе, в самоотождествлении себя с культурными образцами именно этого общества. Основанием культурной идентичности является идентичность языковая, язык же индивидуальной и коллективной личности хорошо иллюстрирует социальную динамику. Именно это положение будет проиллюстрировано нами на примере современного русского языка и дискурса в области экономики и культуры.

В этом аспекте привлекает внимание исследователей связь языкового обучения с организационной культурой [например, 7]. Отметим саму дидактику методов организационной культуры. Это кардинальная смена материалов для чтения, насаждение нового языка, новых понятий, ценностей, сравнений. Овладеть социокультурной компетенцией необходимо от транслитерированных заимствований (*брэндинг, мерчандайзинг*), до прецедентных текстов, до восхождения к концептуальной системе (когнитивная система концептов: типа представлять, как иностранец вербализирует свое отношение к бизнесу). При этом культурные различия не есть барьер, а дополнительные возможности развития. Процесс аккультурации новых членов организации и есть усвоение ими норм корпоративной культуры. Характерно само название работ типа *Acculturation in the Workplace: Newcomers as Lay Ethnographers*.

Среди механизмов передачи корпоративной культуры есть вербальные – как официальные, так и неофициальные. В широком смысле надо предполагать как принято думать, учиться, меняться.

Современная языковая личность россиянина представляет собой поликультурную личность, в основании которой находится русская национальная личность. Наблюдения и описания показывают значимость других языков и культур в языковой жизни современного носителя русского языка. Национальная картина мира неизбежно дополняется другими картинами мира, преобразуется у большинства представителей российского социума. Показательна успешность личностей, демонстрирующих эмпатию других культур, двуязычие. Здесь теоретическую основу этого явления представляют мультикультурализм, межкультурная коммуникация, европейская языковая политика, множественная идентичность (национальная, культурная, корпоративная, гендерная, социальная, семейная, часто пересекающиеся).

В связи с фактором времени исследования ценностей русских, базирующихся на исследовании классической литературы, религиозной философии, фразеологии, наследия В. И. Даля, фольклористики имеют лишь историческое значение: такими были россияне. Есть реликты этого в картине мира современных представителей нашего социума. Однако новыми или «новыми старыми» в современной картине мира (и это находит отражение в том числе и в языковой картине мира) являются целые пласты менталитета (концепты *суд присяжных, акционер, социальное государство, прайваси, напарацици, экуменизм, агностицизм, Евросоюз, маркетинг, менеджмент, космос, мегаполис* и мн. др.). Изменяют свои дефиниции и концепты:

омбудсман – в буржуазном обществе защитник прав человека (дефиниция БСЭ), *либерал* – болтливый трус (словарь Д. Н. Ушакова).

Относительный и абсолютный билингвизм, учет фактора многоязычности России, учет миграции не позволяют говорить о том, что все члены российского социума обладают исключительно национальной картиной мира. Ее дополняет их национальная идентичность, глобальная англоязычность. Указания на черты русской картины мира, высказанные религиозными философами начала XX века, могут быть нереалистичны в силу социальной динамики, смены идеологии.

Увеличение культурных контактов, влияние их на систему образования, открытое общество, знание как классических, так и массовых культур зарубежных стран, влияние транснациональных культур профессиональных страт (субкультура компьютерщиков), деятельность системы образования по воспитанию эмпатии и понимания межкультурного диалога, реалии Интернет-общения, рекламы оказывают большое влияние на языковую личность россиянина.

Воздействуют и коммуникация в невербальных искусствах, и классическая и поп-музыка. Скажем, популярность джаза и рока англоговорящих стран без труда вызовут длинный ряд имен и мелодий в сознании современного россиянина. Напротив, концепты *Достоевский*, *Солженицын* вызовут сложный ряд ассоциаций у читателей всего мира. Дополняется эта кросс-культурность сегодня впечатлениями и представлениями из области повседневной жизни, туризма, дизайна, кулинарии, кино, поп-культуры. Языковым коррелятом выступает в индивидуальном вербальном лексиконе русской языковой личности множество освоенных заимствований слов, новых концептов русской языковой личности.

Показательные примеры развития языкового сознания русской языковой личности эпохи глобализации приводятся в серии наших работ, посвященных профессиональному экономическому лексикону и вербальному поведению русской языковой личности в современном русском экономическом дискурсе [2; 3]. Настоящий этап экономических преобразований в России характеризуется декларативным и фактическим отказом от административно-командного типа экономики и планирования, декларацией и внедрением принципов рыночного поведения, мышления. Так как собственных специалистов по рынку двадцать лет назад не было, широко порой заимствовались и индоктринировались принципы экономики государств с рыночным хозяйством. Несмотря на критику свободного рынка в последние годы, критику неприменимости модели западного экономического образования, образование типа программ МВА остается престижным и

востребованным, а в ряде отраслей экономической деятельности – банковское дело, биржевое дело, маркетинг, франчайзинг – единственно возможным. Усвоение знания осуществляется путем индотризации концептов, критического заимствования практики.

Так, любое определение маркетинга зиждется на следующих ключевых понятиях: *needs, wants and demands, products, utility, value and satisfaction, exchange, transactions and relationships, markets, marketers*. Показательно эквивалентны основные формы организации бизнеса и их аналоги в отечественной деловой культуре – *individual proprietorship, sole trader, sole proprietor, plc, franchising*. Соответственно в лексиконе появляются *индивидуальный предприниматель, франшиза, хозяйственное общество, открытое акционерное общество* или окончательно подзабытые *коммандитное товарищество, товарищество на вере, фирма* и т.д. Специфика банковского обслуживания выражается в тождественных ходовых концептах – *credit card, account debit card, electronic cash tills, computer on-line banking, merchant banks и кредитная карта, дебитовая карта, банкомат*. Интернациональны концепты «средства оплаты» *чек, аккредитив, инкассо, cash, cheque, credit, standing order, hire purchase, коносамент = bill of lading, инкассо, счет-фактура = invoice*.

Основные концепты экономической науки стандартны – *inflation, cost-push inflation, demand-pull inflation, marketing management, advertising, societal marketing*. Стратегии ценообразования лишь получают перевод в русском языке – *cost-plus pricing, price discrimination, pricing strategies*.

Итак, в русском языке просто появляются общепринятые эквиваленты вышеназванных терминов, переводы их дефиниций. Это магистральный путь расширения концептуальной системы экономики в силу вышеуказанных условий. Характерной приметой времени в экономическом дискурсе русской языковой личности выступает сегодня использование множества транслитерированных и транскрибированных терминов из английского языка.

Обращает на себя внимание принципиальная новизна исследуемого дискурса на русском языке, в устах русской языковой личности не имевшего аналогов до семидесятых годов двадцатого века. Так, в середине семидесятых годов в рамках Торговой палаты начали изучать маркетинговые идеи. Были переведены на русский язык работы, ставшие Библией маркетинга (например, классический учебник Ф. Котлера «Маркетинг»). Маркетинг был институализирован, приняты его идеи – продавать то, что потребляется, а не потреблять то, что производится. Сам маркетинговый подход был нов [6].

Дальнейшее развитие характеризуют изменения в потреблении, развитие сервисной экономики, крушение социалистического планового хозяйства, отпуск цен и т.д., укоренение идеи потребителя, диктующего действия производителя, идея экономической свободы и частной собственности (бывшей табу, ее стыдливо заменяли *личной собственностью* еще при жизни ныне живущих поколений).

Характерна смена парадигмы экономического мышления, смена концептов. Обращает на себя внимание, что в экономическом дискурсе нет ссылок – за редким исключением – на отечественные работы периода послевоенного времени до начала перестройки. Работы Н. Д. Кондратьева о больших циклах оказались актуальнее работ армии экономистов, имевшихся в стране на момент объявленного перехода к свободному рынку. Показательна широкая рецепция работ Чикагской школы, понятийных категорий монетаризма в современных учебниках по экономической теории [5].

На языковом уровне это проявляется в многочисленных *транслитерациях* (*кейс-стади, транзакция, супервизирование, бренд, маркетинг-менеджмент, дилеры, дистрибьюторы, холдинг, логистика, трейд-маркетинговые акции, промоакция, мерчандайзинг...*).

Характерно формирование гибридных терминов, содержащих экзотизмы, показательна неясность понятий, скрывающихся за широко применяемыми аббревиатурами: *CRM-система, PR-акции, в2в, BTL-деятельность, FMCG-холдинг, CEO*, именами собственными или эпонимами *Nikkei, Dow-Jones average, London Stock Exchange, AMEX, New York Stock Exchange, Clearing House*.

Впечатление текста переводного характера создается у читателя благодаря использованию *калек*: *ориентация, продвинутый, позиционирование, стратегическое видение, клиент-центрированный, корпоративная культура, идентификация, установление контактов с потребителями, укрепление лояльности потребителей, агенты, делегирование полномочий, скорректировать имидж, потребительская панель, ранжирование поставщиков, аспекты лояльности в бизнесе*.

Приведем пример, как понятийные категории, концепты русского экономического дискурса появляются в результате рецепции из англоязычного экономического дискурса. Так, понятие *УТП – уникальное товарное предложение* – калька английского *unique selling point (USP)* – впервые было введено в работе известного американского рекламиста Р. Ривса «Реальность в рекламе».

Характерно также большое количество имен собственных, эпонимов, многочисленное количество упоминаний различных теорий (*экономический империализм, теория институционализма, продолжа-*

тели Хайека, неоклассики, кейнсианство, чикагская школа, Фридмен, модель Харрода–Домара, модель ISLM, вальрасианская теория равновесия, новая теория роста Ромера и Лукаса и т.д.). При этом опыт понимания таких текстов показывает, что прецедентные имена и тексты, воспринимаемые говорящим в качестве коллективного знания адресатов и адресантов этого вида медийного дискурса, не всегда понятны реципиенту текстов, имеют индивидуальные значения в индивидуальном лексиконе.

Особенности дискурса – новизна, большое количество заимствованных мировых идей и концептов, проявляющихся в заимствовании терминов, транслитерации, калькировании, неясность семантики общих терминов, характерная для социального дискурса в целом (*laissez faire*, кейнсианство понимаются по-разному разными исследователями). Экономистам, выступающим с объяснениями и прогнозами в масс-медиа, справедливо адресуются упреки в сложности, непонятности текстов СМИ. С этим связаны и переводческие трудности – необходимость избегать нагромождения транслитераций, толковать эпонимические названия, понимать семантику термина.

В деле формирования социокультурной компетенции участвуют и другие генераторы социальности. Глобальная культура – мощнейшая составляющая жизни и языка, общественного и индивидуального сознания и коммуникации, мост в новый век.

Категория языковой личности, описание которой начато в науке трудами В. В. Виноградова, Г. И. Богина, Ю. Н. Караулова, многих современных исследователей, – это то, что позволяет говорить о речедятеле во всем многообразии его текстовой деятельности. Категория современной языковой личности россиянина в силу многих причин не исчерпывается фольклорной языковой личностью и русской языковой личностью. Источников мультикультурализма и искусственной социальности несколько, их влияние на русскую языковую личность и русский язык нуждается в пристальном изучении. С коммуникативной точки зрения важно представление о трудностях и специфике их преодоления, коммуникативные умения, понимания соответствий, эквивалентности на разных уровнях, феноменологической сущности и ценности явлений чужой, но не чуждой нам культуры.

Литература

1. Абушенко В. Л. Ценностные ориентации // Новейший философский словарь. Сост. А. А. Грибанов. – Минск: Из. В. М. Скакун, 1999. – 798 с.
2. Бушев А. Б. Особенности учебного экономического дискурса // Коммуникативные аспекты языка и культуры: сборник материалов IX

Международной научно-практической конференции студентов и молодых ученых. – Ч 1. –Томск, 2009. – С. 83-86. 3. Бушев А. Б. Язык, говорящий о социуме: русский медийный и художественный дискурс об экономике // Политическая лингвистика, № 3. – 2009. – С. 87-100. 4. Бушев А. Б. Трансляция национальных ценностей и межэтнической эмпатии в образовании // Общество и этнополитика. Материалы Второй Международной науч.-практ. интернет-конф. Новосибирск, 2009. – С. 167-174. 5. История экономических учений. Под ред. В. Автономова и др. – М., ВШЭ, 2006. 6. Кеворков В. В., Кеворков Д. В. Практикум по маркетингу. – М.: КНОРУС, 2008. – 544 с. 7. Персикова Т.Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура. – М.: Логос, 2002. – 224 с.

Ольга Васильченко
г. Киев, Украина

Переводы во сне и наяву

Уверена, что многие из нас постоянно пребывают в «переводческом тоне», критикуя или отдавая должное чужим переводам, стараясь достойно выполнить собственные. Многое зависит от цели перевода, его модуса, жанра, целевой аудитории и других хорошо известных факторов, описанных в обширной литературе по переводоведению.

Если обычные граждане спокойно ходят по улицам, ездят в общественном транспорте, сидят у телевизоров и т.д., а ночью просто спят, мы, переводозабоченные, всегда вооружены ручками и бумагой и без конца что-то записываем, записываем. Даже во сне мы устраиваем «разбор полетов», находя «гениальные» варианты неудавшихся ранее переводческих решений, о которых часто не вспомним уже утром. Интересно все, что нас окружает: вывески, объявления, реклама, названия (остановок, учреждений, организаций и пр.).

К Чемпионату Европы по футболу (Евро-2012) в Киеве появилось столько возможностей проверить свои знания английского языка! Увидев в вагонах метро предостережение *Do not lean on door* (*Не прислоняться к дверям*), многие негодовали: «Где предлог *against*, где артикль *the*, где форма множественного числа *-s*?» Ведь правильно *Do not lean against the doors*! Я тоже немного поволновалась, но вскоре нашла подтверждение тому, что так пишут не только у нас. Мне любезно прислали снимок из метро Нью-Йорка, где на дверях вагона было написано именно *Do not lean on door*. Менее повезло киевским урбанонимам, бессистемно переданным средствами английского

языка: *Lva Tolstoho / Ushynskoho / Volodymyrska / Artema / Vyacheslava Chornovola Street, Zolotovoritnyi Passage*, etc. Англоговорящие имеют возможность «расширить» свои фоновые знания новой информацией о том, как на самом деле звали, например, великого русского писателя, а звали его, выходит, Льва Толстого, а героя Украины, одного из основателей Народного Руха, звали Вячеслава Черновола. Возникает также вопрос, почему названия остановок, объявляемых в городском транспорте мужским голосом с прекрасным американским акцентом, переводились с использованием различных переводческих стратегий? *Дом национальных художественных/творческих коллективов Украины – The House of Artistic Companies of Ukraine. Национальная академия адвокатуры Украины – The National Academy of Advocacy of Ukraine. Национальный авиационный университет – The National Aviation University.* А вот станция метро *Университет – Universytet Metro Station.* Это что? Особое отношение к КНУ имени Тараса Шевченко, в честь которого названа станция метро, поэтому и одомашнивание в переводе? Если так, я не против, но тогда нужно убирать все *стриты, авеню, пэсседжи* и т.д. или как-то унифицировать всю урбанистику в переводе. А то получается, что в Британии, Америке, Индии, наконец, можно употреблять *University Metro Station* – в Киеве нельзя.

По одному из украинских каналов рассказывалось о том, что на девушку, постоянно изводившую соседей игрой на музыкальном инструменте, подали в суд. Новость эта шла под рубрикой *Заграти за грати*. Стилистические приемы, используемые в различных дискурсах, давно известны. Каламбуры, слова-гибриды (словообразование вставочного типа), реновация фразеологизмов, вызывающая эффект обманутого ожидания, риторические вопросы, эллиптические конструкции и т.д. стали широко применяться в украинских и российских печатных, аудиовизуальных и электронных СМИ в последние десятилетия. Так что же предложить для *заграти за грати*, приведишь нам перевести это на английский? Можно попробовать так: *Excessive/Annoying Buzzing on Your Guitars May End Up Behind Bars или Music Torture – a Good Reason to Imprison*, вне всяких сомнений, можно и лучше.

Открытие нового берлинского аэропорта имени Вилли Брандта откладывалось пять раз, в связи с чем пост председателя наблюдательного совета предприятия был вынужден оставить мэра Берлина Клаус Воверайт (Klaus Wowereit). Эта новость на одном из каналов ТВ сопровождалась показом карикатуры на Воверайта, одетого как Юлий Цезарь. Под карикатурой красовалась подпись *Veni, vidi, Wowi*. Немецкий язык я никогда не учила, но сообразила, что

Wowi – уменьшительное от *Wowereit* (называли же М.С. Горбачева *Горбу*). Попробовала перевести так: *Ох, Вови, пришел, увидел, отложил*. Если уже зашла речь о Горбачеве, хочу вспомнить, что мне выпала честь пообщаться с его выдающимся переводчиком П.Р. Палажченко. Меня интересовало, были ли у его принцепала любимые словечки, фразы, идиомы и т.д., которые вызывали трудности в переводе (ненормативное ударение в словах, к счастью, в переводе отражать не нужно). Павел Русланович привел один пример довольно часто используемой Горбачевым фразы *ломать через колено*, которую он перевел как *to force someone to do something*. Услышав это же выражение снова, переводчик начал подыскивать более эмоциональное соответствие, обговаривал возможные варианты со своими иностранными коллегами, и в результате появилось английское *to break like a stick*. Павел Русланович подтвердил, что домашние заготовки очень важны, особенно для устного перевода. На самих конференциях (что уже говорить о банкетах, фуршетах, ужинах и т.д.) можно услышать шутки-прибаутки, анекдоты, идиомы, аллюзии, каламбуры, которые переводятся с трудом. Пример из собственного опыта, когда предстояло перевести:

Василий Иванович распекает Петьку:

- *Я же сказал написать в объявлении – выходим в поход во вторник.*

Почему понедельник написал?

- *А я не знал, как правильно писать – вторняк или вторнек.*

- *А в словаре посмотреть слабо?*

- *А я смотрел – там вообще на "Ф" такого слова нету!*

Перевела я это кое-как, рассказчику не понравилось, что гомерического смеха не последовало. Дома вспомнила граффити *George Davis is*

innos

innoss

guilty

Здесь та же коммуникативная интенция – показать безграмотность (два раза не удалось написать правильно *не виновен*, написали *виновен*). Это же можно сделать, если в объявлении Петьке сказано было бы написать, что, напр., Анка не замечена ни в каких шурах-мурах (*hanky-ranky*) и абсолютно не виновна. Для англоговорящей аудитории не важно, что на самом деле значилось в объявлении.

Как только ни обыгрывалось существительное *beer* (пиво) в англоязычных дискурсах! Много лет назад видела надпись на футболке *Two Beer or Not Two Beer*, фестиваль авторского пива в Стрэтфорде получил название *The ShakesBeer Festival*, пословица

Where there's a will there's a way (*Кто ищет, тот всегда найдёт*) трансформировалась в *Where there's a beer there's a drunk* ($\approx$ *И пивом напиваются в зюзю*), крылатое выражение *Et tu, Brute!* (*И ты, Брут!*) переделано шутниками в *Et tu, Beer?* Почему, собственно, пиво вместо Брута, да потому, что один из брендов английского темного пива так и называется *Derwentio Et Tu Brutus*. Вот такая аллюзия на Юлию Цезаря! Недавно на пиве «поскользнулись» мои студенты шестого курса. Статья, которую выбрала одна из них для синхронного перевода, содержала фоновую лексику, полисемантические слова, паронимы и другие трудности, особенно ощутимые в этом виде перевода. Непосредственно перед переводом студентка объяснила сокурсникам те сложные моменты, с которыми столкнулась сама при предварительной подготовке дома. Статья касалась вручения Шнобелевских (антинобелевских) премий за 2013 год и называлась “*Beer goggle*” *study wins Ig Nobel award*. Сама же презентация результатов исследования, проходившая в Гарвардском университете, была озаглавлена *Beauty is in the eye of the beer holder*. Суть статьи заключалась в том, что кроме известных гипотез о влиянии алкоголя на восприятие окружающего и окружающих (все кажется необычным и более привлекательным), группа лауреатов доказали, что подвыпивший человек и себя воспринимает более интересным и притягательным. К сожалению, не все правильно было объяснено студенткой даже в этих двух названиях: *beer goggle* – *пучеглазие как результат большого количества выпитого пива*, во фразе *Beauty is in the eye of the beer holder* не узнана исходная идиома *Beauty is in the eye of the beholder* – *Красота в глазах смотрящего/О вкусах не спорят*. Пришлось мне объяснять, что *goggle* – *очки*, благо самой доводилось переводить это слово в разных ситуациях, напр.: *NVG (night vision goggle) flight* – *полет в очках ночного видения*; что, если *смотреть сквозь розовые очки* – общепринятая метафора, почему не посмотреть сквозь «пивные» очки?! Тогда реновация идиомы, которая, как правило, рассчитана на создание комического эффекта, может быть передана как *Красота в глазах пивопьющего/красота сквозь пивные очки смотрящего* и т.д. И только придя домой, я попыталась как-то все это подкорректировать. У меня появились и *дети Бахуса*, и *подопечные Гамбринуса*, и, найденные в Интернете, *пивохлебы/пивные трупы/пивные животы/пивоеды/пивные бочки* и т.п. Обидно, что труды мои были напрасны. «Пивные очки» прочно укоренились на сайтах Интернета. Видоизмененная идиома после домашних «экзерсисов» зазвучала как *сквозь призму пива – все красиво*.

Все это «пивное буйство» издавна прослеживается в англоязычной литературе, т.е. налицо интертекстуальность. В сборнике образцов комической поэзии 1671 года, т. наз. Вестминстерские дроллеры [1], есть стихотворение *I Saw a Peacock – Я видел павлина*. Анонимный рассказчик, сидя у камина, потягивает пиво и смотрит на то, что отражается в его бокале из венецианского стекла. Это зеркальное изображение и описывается соответствующим языком, где переставлены смысловые паузы, логические ударения, интонационный рисунок (при воспроизведении вслух). Причем, если не знать предыстории написания этого стиха, то его можно вполне адекватно воспринять в таком виде и списать все на оригинальность мышления нарратора. Cf.:

I saw a peacock with a fiery tail

I saw a blazing comet drop down hail ...

I saw a pismire swallow up a whale

I saw a raging sea brim full of **ale**

I saw a Venice glass sixteen foot deep

I saw a well full of men's tears that weep ...

Увидел я павлина с огненным хвостом

Увидел я комету что дождем рыдает ...

Увидел я как муравей кита глотает

Увидел я как в море **пива** пенная волна вскипает

Увидел я бокал огромный как река без берегов

Увидел я колодец заполненный слезами до краев ... (*перевод наш, пунктуация оригинала – О.В.*)

Для восстановления когерентности повествования следует изменить пунктуационно-смысловые отрезки в каждой строке, напр.: *I Saw a Peacock, with a fiery tail I saw a blazing Comet – Увидел я павлина, с огненным хвостом увидел я комету* и т.д.

И закончим пивную тему прозвищем, которое получил в свое время новый король Нидерландов Виллем Александр, в прошлом, очевидно, большой поклонник пива. В переводе прозвища трудностей не возникнет: *Prince Pilsner – Принц Пилзнер*.

Считается, что не следует навязывать студентам собственный перевод как единственно правильный, но, полагаю, что подсказать или посоветовать что-то вполне корректно. Тэглайн боевика *Fast&Furious (Форсаж) New Model. Original Parts*. один из студентов перевел как *Новая Модель. Оригинальные Запчасти*. В рекламной аннотации говорилось, что в этой серии задействованы те же актеры, что и в предыдущих, только участвуют они в новых преследованиях гонщиков-преступников. Мне показалось, что возможно в английской

фразе *Original Parts* – игра словами: *parts* – *части/запчасти* и (*главные*) *роли*. Поэтому, не навязывая, я предложила свой вариант: *Форсаж. Старая Сборка. Новые Разборки*.

Переключение на неофициальный уровень регистра в переводе может привести к когнитивному диссонансу. Много лет назад, когда возникло понятие *conference interpreter* (переводчик конференций), моя студентка перевела предложение из статьи, объясняющей суть этого вида перевода, так: *Кто же такой, ёлы-палы, переводчик конференций?* Просторечное междометие, употребленное ей, в оригинале – *pray tell*, тоже междометие, тоже саркастичное, но архаичное и высокопарное – *скажите на милость*. В устном переводе можно было бы вовсе его опустить.

Перевод имен собственных, особенно «говорящих», – непростая задача для переводчика. Если в определенных случаях их достаточно транслитерировать или транскрибировать, то в, напр., художественном переводе следует воспроизводить их значение. Название известной еще с 19 века солиситорской фирмы *Moody & Woolly* – хороший тому пример. Для англичан эти «говорящие» фамилии давно десемантизированы. Для иностранных партнеров они тоже *Муди и Вулли*. А стань они персонажами, напр., ситкома, то в переводе легко превратятся в *Капризулю и Волосатика*. Хирург из городской клинической больницы №12 рассказал мне, что студентом Киевского медицинского института он слушал, среди прочего, лекции по анатомии и урологии. Фамилии лекторов были *Недорезанюк* и *Писько*. Как бы эти фамилии «заговорили», если бы упомянутый хирург в дружеской беседе со своими англоговорящими коллегам попробовал объяснить им то, что вызывает улыбку у нас. Сначала, конечно, их следует протранскрибировать, затем попытаться объяснить примерно так: *sub/under cutter, parasurgeon, soft/ethical butcher, etc.; the call of nature, bed wetter, bladder emptier, etc.* Носители языка охотно предложат свои варианты.

Тезис о том, что переводчик должен уметь переводить все, можно как принимать, так и не принимать, но, чтобы преодолеть «муки переводческие», нужно, кроме прочего, постоянно тренировать ум, развивать интеллект, память, креативность.

Литература

1. Poem of the Week [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.potw.org/archive/potw193.html>.

Community Translation and Interpreting and Relevance of Its Training in Various Countries

Modern science and technology achievements provided people with an opportunity to improve communication techniques. Globalization is growing fast not only due to the development of Internet, but also due to a simplified mobilization of people, who move from one country to another for academic, traveling, labor and other purposes. Many EU countries as well as the USA, Canada and other countries on other continents, when facing linguistic challenges with foreigners, have introduced a new notion in translation studies, – community translation and interpretation – and, at present, they are developing theoretical grounds for training of these types of translation and interpreting. The name of “community translation and interpreting” is not a generally accepted one and often is disputable as the translation theory provides a classification of translations according to genre and style used, and the application of this or that type of T&I is often traced from the name: public translation, literary translation, economic translation, specialized translation, etc. Community translation does not include the reference to a specific type of texts or discourses. Actually, community T&I allows to ensure communication between public servants, employees of governmental and non-governmental organizations, and ordinary people, who, due to some reasons, are unable to use the official language of the country, where they reside permanently or temporarily. We can add the list of the institutions with law enforcement agencies, migration services and councils, social services, health care and educational institutions, etc.

Community translation and interpreting became quite popular and widespread at the beginning of the 1990-ies. The most used form of translation was an oral transformation of a text, i.e. interpretation. Documents of physical persons and legal entities as well as any other written texts used in public institutions would often be referred to as official and public translation. Community T&I distinguishes itself from a number of other types of translation and interpreting due to the situation and model of the transformational process. The community T&I in most cases is provided for a limited number of users (no more than 2-3 persons) with some exceptions (e.g. interpretation of a public service message for a large ethnic community living in a specific area and speaking the language other than official). In contemporary training of translators and interpreters we usually do not identify such types of interpretation as telephone interpreting

(though interpreting is provided during telephone negotiations), but many international experts include this type of interpreting in the community one, especially if it goes about the communication between public agencies and people, who do not know the language of the receiving country.

Community translation has been a relevant theme in foreign researches recently, but the absence of some common approach to its definition resulted in a synonymous naming of the essence of the community T&I: *dialogue interpreting*, *public service interpreting*, *liaison interpreting* [2]. But whatever the name is, the researchers made an attempt to make a formal system of knowledge, specialized and general translation theories, methods, techniques and devices of a text translation. The history of this trend in development of translation studies proves that any country receiving migrants or foreign specialists and experts (labor resources), anyway would face a necessity in training future translators and interpreters, who would be able to do adequate and qualitative community translation in various institutions and agencies, primarily, working with foreigners.

The history of community T&I, in our opinion, will be described at best in relation to the immigration policies in the USA and Canada, which have been introducing quotas for a number of foreign citizens to be naturalized and accepted for permanent living (e.g. the so-called ‘Green Card’), as well as inviting the most demanded specialists from foreign countries (*outsourcing*). Earlier when translating and interpreting in various public institutions such as police, hospitals, courts, bilinguals were invited, because they had a good command of two languages (English and a language of their community), but actually they were not trained as interpreters and translators. This translation or interpretation was not professional, there were many claims and complaints, and often a linguistic or translation expertise was needed as to prove validity and authenticity of translation/ interpretation provided by a person with two languages, who could have been a relative or a friend of the user of the translation and interpretation services. Later the demand of community interpreters in health care institutions brought medical interpretation to existence. It is necessary to note that medical texts can be classified as scientific, publicist, popular ones, etc. Community interpreters provided interpreting services at hospitals, where sometimes life of a patient depended on the adequate interpreting only. Perceiving community interpreting as a professional type of translation became possible due to court interpreting, and this training nowadays is not related to legal translation in the USA and Europe. Non-professional interpreters called by Harris “*natural interpreters*” as bilingualism was their main characteristic feature, could not comply with the quality standards of translation and interpretation professionals [3].

Virtually all organizations proved the fact that the community translation and interpretation should be of the same quality as any other type of T&I as the services in this field did not only reflect standards and norms but also the professional attitude to the organizations and service users, who could not communicate adequately due to their lack of knowledge and command of the official language. Court interpreting also demanded some amendments and changes in the Ethics Code of interpreters and translators (now often referred to as the Code of Excellence) because translation and interpretation of the evidence by witnesses and convicts, the exact translation of all hearings are stipulated by legislation of many countries (including the Republic of Belarus). Here, it is necessary to mention that all investigative and court proceedings and processes are prohibited according to the international conventions and declarations, if a person being subject to these proceedings, does not understand why he/she is charged. Within the recent three-four decades, individual types of community translation and interpretation are taught as a separate specialty (e.g. court interpretation) in some educational institutions involved in training of interpreters and translators. Monterey Institute of Translation and Interpretation can be a good example demonstrating this trend (*Monterey Institute of Translation and Interpretation*) (www.miis.edu).

A community translator/interpreter fulfils his/her duties of not only a language intermediary between a sender and a receiver of information in two languages, but also is a social intermediary. Some foreign researchers think that an interpreter/translator should also explain the difference between cultures, laws, religions. And police officer or doctor have to understand with the assistance provided by an interpreter, why a foreigner is not following the rules and traditions accepted in the receiving country, which religious limitations exist, if there are any traditions restricting some actions related to this or that person. All these peculiarities of the community translation and interpretation mean that some additional training is needed for future specialists in the field. In some countries there are requirements and standards to those people who would like to act as community translators and interpreters, approved of by the accreditation and certification institutions (organizations, associations). Here is a list of the major associations and unions to be referred to:

- *American Translators Association*;
- *National Register of Public Service Interpreters*;
- *National Accreditation Authority for Translators and Interpreters*;
- *Swedish Legal, Financial and Administrative Services Agency*;
- *Federation of Interpreters and Translators*;
- *International Medical Interpreters Association*;

- *International Association of Professional Interpreters and Translators*.

Special attention is to be also paid to practical and applied researches in the field of community translation and interpreting. These academic and research papers can be developed at the level of course, diploma and master's thesis projects.

References

1. Hertog, E. Taking Stock: Research and Methodology in Community Interpreting / E. Hertog, Bart van der Veer. – Antwerp : Lessuiss Hogeschool, 2006. – pp. 5-15.
2. Routledge Encyclopaedia of Translation Studies / Ed. M. Baker, G. Saldanha. – N. York : Francis and Taylor Publishing Group, 2009. – pp. 43-48.
3. Harris, B. Norms in Interpretation / B. Harris. – N.York : Target, 1990. – pp. 115-119.

Aleksei Vdovichev

Minsk, Republic of Belarus

Training of Interpreters: Contemporary Requirements

Within recent decades we can observe a growing demand for qualified interpreters. This situation is common not only in the domestic, but also in the foreign (international) market. Activities of numerous international organizations involved in solution of global challenges and problems require participation of many countries, and therefore, it results in intercultural communication both in writing and orally. The document turnover of some organizations, unions and associations can also be called '*global*'. The main problem these organizations face is availability of professional interpreters, who can manage such a '*global*' document turnover and can translate all sessions, meetings, and telephone negotiations. Migration processes, movement of labor resources, visa-free traveling for citizens empower development of relations and make up a basis for establishing new departments in various institutions – translation departments, sectors of linguistic support, international relations departments, etc.

Development of international relations at this pace makes educational institutions involved in professional training of interpreters and translators give a response to the growing demand for translation and interpretation services as well as take into account those fields and sectors where future translators will be most demanded, which results in review and amending the content of some curricula and syllabuses. The educational institutions consider those types of communication that have changed within the recent

time making communication of people from various countries from different continents quite accessible and easy. All the above mentioned facts influence change of methods of teaching of translation and interpretation. The methods of teaching are changing insufficiently but the techniques, devices and means of translation and interpretation used by both teachers and students during their classes change not periodically, but on a due basis. This change is reasoned not only by the technical progress in the IT and communications market. All institutions and organizations expect a graduate of the School of Interpretation and Translation to be ready to show all possible competences, including academic, social, professional, and even ecological ones. But these organizations often forget that a university teachers is not aimed to creating a '*live dictionary*'. Many specialists, who work with interpreters, mention the methodological gap between teaching at the university and knowledge, skills and competences required in the market of translation and interpretation services. Sometimes one can hear complaints that students do not know the language spoken, and many customers can be unsatisfied with lack of knowledge of professional slang or use of official but not colloquial language, which can cause some damage to the way of holding negotiations. These claims and complaints can be called problems and challenges to be solved by universities, in general, and specialized universities (for example, linguistic ones), in particular.

Some of the problems can be solved by motivating students. When students are aware of the competition in the market, they do understand the necessity of additional knowledge and information. The self-study component allows teachers to provide their students with everything they cannot discuss during their in-class activities. However, we should emphasize that this self-study must be supervised. We can ask students to train shadowing, and many teachers would agree that it is unreasonable to train shadowing during classes, because it is repetition of the text but not a translation/an interpretation that is to be trained. The shadowing exercise will be reasonable if done by a student for half an hour. And this self-study exercise can allow teachers identify which information is difficult for perception, comprehension and interpretation. Often students fail to translate correctly precise information, but after self-practice they can repeat and then to translate such information using special techniques they have developed, and it is easier then for them to process information, and they become more confident when interpreting simultaneously without being scared to hear a figure or a name. A teacher should identify those faults in translation and interpretation occurring at the stage of pre-translation analysis or before interpretation training.

However, those problems related to the quality training and teaching of

future translators and interpreters cannot be solved by a self-study component only, but this solution should take into account various sources of information with the Internet as the most popular one.

Teachers should take into account the present-day structure of the interpretation services market as well as trends in development of policies and economy of the country. This information helps determine those thematic blocks of information that could be demanded by lots of graduates when finding a job. Usually this information is indicated in ground for introduction of subjects (according to a curriculum) of interpretation.

Interpretation trainers have to remember that interpretation is not just a sight interpreting or simultaneous interpreting. During classes they should train all types of interpretation paying special attention to the equipment required for providing interpretation services. *The International Association of Professional Translators and Interpreters* identifies the following types of interpretation: 1) *consecutive interpreting*; 2) *simultaneous interpreting*; 3) *conference interpreting*; 4) *whispering interpreting*; 5) *unilateral interpreting*; 6) *bilateral interpreting*; 7) *sight interpreting*; 8) *telephone interpreting*; 9) *sign language interpreting*; 10) *videoconference interpreting*; 11) *television, video interpreting*; 12) *tape transcription*; 13) *community interpreting*.

The requirements to simultaneous, consecutive and conference interpreting are determined by international associations and unions of interpreters. Usually teaching of these types of interpreting is carried out with view to these requirements as well as to abilities of students to do such interpretations under pressure. Teachers can propose training modules from the simple step to a more complicated where the most difficult tasks can be represented by audio and video records with non-native speakers or with specialists using lots of professional abbreviations and terms.

Telephone interpreting can be regarded an interpretation under pressure and it can be represented during classes with the negotiations materials via *Skype*. Often telephone interpreting is connected with community interpreting that can be represented by texts in the field of health care, law. In the opinion of foreign experts, community interpreting includes medical, court and other types of interpreting demanded in public governmental and non-governmental institutions and agencies. For doing community interpretation students can be proposed complicated materials such as interviews with native speakers using dialect vocabulary, accent, etc. When doing community interpretation students should take into account a psychological load experienced by any interpreter when translating e.g. for domestic violence victims providing evidence at the police station, or when translating a dialogue of a sick child with a doctor. Practicing contemporary

requirements for the professional code of ethics of translators and interpreters can bring positive results if students are aware that they can really face such situations as provided in examples.

Interpreting of TV and video materials can be carried out in both ways: with a preliminary preparation and without it. Teachers select such materials that can verify and check the knowledge obtained by students within the course of studies. The materials can be specialized (specialized interpretation) or general (designed for the general public, e.g. films, news). The requirements to interpreting videos are provided in *the Guidelines for translators and interpreters* developed by the Union of Translators and Interpreters of Russia as well as on the TV channel websites broadcasting in various countries (*Discovery, National Geographic, CNN, etc.*).

Sign interpreting is a special field of translation not studied by translators and interpreters in Belarus, and mostly trained at faculties of special education (i.e. education for children with special needs and physical/ mental disabilities). But students have to become aware of this type of translation at least by means of a self-study component using reference literature, special websites, etc.

Whispering interpreting is becoming more popular now. First of all, it is due to the failure of some companies to rent equipment for simultaneous interpretation, and sometimes simultaneous interpreting becomes economically unreasonable because interpreting is done for 1-3 individuals. But a whispering interpreter works in the same way as a simultaneous one with the only difference: he works without a booth, a mic and headphones. And students should be aware that they do not ‘whisper’, but speak half-voice, and it means, that when practicing this type of interpreting students can get some additional knowledge and skills in *voice-leading* and *elocution*, which are very important in the interpreter’s activities.

Tape transcription is conventionally a type of interpreting because this activity is actually a translation of an oral text. When practicing this type of interpreting one can use *translation dictations* as well as practicing *interpreter’s note-taking*.

Study of the websites of international organizations, electronic terminology bases, electronic dictionaries and translation memory tools should be provided not only during the classes of translation but also during interpreting classes. It will allow students to get to know the requirements of international organizations how to use translation equivalents (terms, specialized abbreviations and acronyms), grammar structures (with techniques of compressing them), and stylistic translation methods.

Застосування прийому антонімічного перекладу при перекладі присудків англійських речень українською мовою

Перекладацькі трансформації взагалі, а трансформації присудка зокрема (як своєрідний ключ до вирішення перекладацьких труднощів) займають значне місце як у навчально-дослідницькій роботі студентів-перекладачів, які спираються у своїй практиці на відповідні думки вчених-теоретиків перекладу, так і у дослідженнях вчених-перекладачів. Перекладацька трансформація присудка англійського речення – це лексична, граматична або лексико-граматична трансформація присудка оригіналу за умови відсутності можливості використання прямого відповідника з метою збереження смислу та комунікативного ефекту вихідного речення. Необхідність застосування трансформації присудка виникає з комунікативних, стилістичних, граматичних та семантичних причин. Через незбіг лексичних систем двох мов, а саме, смислової структури слова, смислового об'єму слова та різниці в лексичній сполучуваності слів, перекладачеві доводиться робити лексико-семантичні перетворення. Ефективним засобом вирішення певних проблем перекладу присудків є прийом антонімічного перекладу англійського дієслова-присудка.

Перекладацькі перетворення тексту у теорії перекладу отримують різні позначення, які можуть повністю збігатись, або отримувати іншу назву при збереженні сутності операції, або виникати лише в окремих типологіях і антонімічний переклад не є виключенням. Згідно типології трансформаційних операцій антонімічний переклад є лексичною трансформацією (за Я.І. Рецкером), лексичною заміною (за Л.С. Бархударовим), лексико-граматичною трансформацією (за В.Н. Комісаровим), прийомом перекладу (за Р.К. Мін'яр-Белоручевим) [1, с. 384-385].

Л.К. Латишев вважає, що антонімічний переклад – це прийом, який полягає у заміщенні одиниць мови оригіналу одиницями мови перекладу з протилежним значенням и для того, щоб все висловлювання в тексті перекладу не набуло протилежного змісту у текст перекладу вводиться ще одне заперечення [2, с. 149]. Подібне визначення знаходимо й у М.К. Гарбовського: антонімічний переклад – це засіб досягнення еквівалентності, тому антонімічний переклад виконується по формулі подвійного заперечення, подвійної контрадикторності [1, с. 466]. Я.І. Рецкер вважає, що антонімічний переклад є заміною будь-якого явища оригіналу протилежним явищем

при перекладі з відповідною перебудовою всього висловлювання для збереження незмінного плану змісту. Як відомо, антонімічний переклад повністю базується на формально-логічній категорії контрадикторності. Перекладознавець також зазначає, що у разі антонімічного перекладу категорія контрадикторності включає не тільки заперечення, а й протиставлення. У більшості випадків використання протилежного явища при перекладі означає заміну стверджувального речення заперечним та навпаки [3, с. 54-55]. Одне з визначень антонімічного перекладу згідно тлумачного перекладознавчого словника Л.Л. Нелюбіна: антонімічний переклад – цей спосіб перекладу використовують у тих випадках, коли у мові перекладу немає відповідної лексичної одиниці [4, с. 21]. Часто такий переклад обумовлений граматичною структурою речення мови оригіналу. Про формальну негативацію та позитивацію можемо знайти підтвердження у В.І. Карабана [5, с. 291-296].

Причини використання антонімічного перекладу різні. Однією з причин може бути асиметрія лексико-семантичних систем двох мов, тобто, коли певне явище не має засобів вираження у мові перекладу, наприклад:

1) *The dog **nearly knocked** him over* [6, с. 56]. – Собака **ледь не збив** Саймона з **ніз** [7, с. 50] (Перекл. М. Возної).

2) *I saw, to my horror, that the pitcher **had been removed*** [8, с. 597]. – Але глечика, на лихо мені, **не стало** [9, с. 68] (Перекл. Р. Доценка).

Слід зазначити, що в останньому прикладі перекладач вважає, що, якщо глечик перемістили, то цілком логічно сказати, що глечика не стало; тут протилежні поняття пов'язуються логічною зв'язкою «тобто».

Подібну ситуацію спостерігаємо і в таких прикладах:

3) *My confusion of mind **prevented** me from observing that I began my tour with the wall to the left, and ended it with the wall to the right* [8, с. 596]. – А сум'яття в думках **не дало** змоги завважити, що напочатку стіна була ліворуч від мене, а під кінець – уже праворуч [9, с. 67] (Перекл. Р. Доценка).

Один з варіантів перекладу *prevented* знаходимо наступний: *не допускати*.

4) *The mistress of the house, excusing herself, **was absent** from supper* [6, с. 146]. – Господиня дому, вибачившись, **не вийшла** на вечерю [7, с. 135] (Перекл. М. Возної).

У наступному прикладі перекладач обрав антонімічну заміну присудка, враховуючи узус, тобто звичне використання тих чи інших слів у мові перекладі:

5) *I shrunk convulsively at its every sweep. My eyes **followed** its*

outward or upward whirls with the eagerness of the most unmeaning despair; they closed themselves spasmodically at the descent, although death would have been a relief, oh, how unspeakable! [8, с. 599]. – *Пройнятий марним розначем, я не відводив від нього погляду, стежачи, як він спадає донизу й злітає угору, і щоразу, коли сталеве вістря наближалося, мимоволі заплющував очі, хоч смерть дарувала б мені визволення, – о так, справжнє визволення!* [9, с. 73] (Перекл. Р. Доценка).

Існують випадки, коли антонімічний переклад є єдиним доцільним варіантом перекладу (зокрема, коли в англійському реченні вжито слова із напівімпліцитним або імпліцитним негативним значенням), наприклад:

6) *He is senseless and externally motionless; but the pulsation of the heart is still faintly perceptible; some traces of warmth remain; a slight color lingers within the centre of the cheek; and upon application of a mirror to the lips we can detect a torpid, unequal, and vacillating action of the lungs* [8, с. 15]. – *Він нічого не відчуває і не рухатися, але биття серця, хоча й дуже кволе, можна вловити; в тілі лишається трохи тепла; посередині щік є бліді рум'яниці; а коли до губів піднести дзеркало, можна виявити кволий, нерівний, тремтливий віддих* [9, с. 179] (Перекл. Р. Доценка). У даному прикладі складені іменні присудки *is senseless* та *is motionless* мають відповідники *не відчувати* та *не рухатись*.

7) *For a moment I experienced all the pangs of suffocation; I became blind, and deaf, and giddy, and then some invisible friend, I thought, struck me with his broad palm upon the back* [8, с. 226]. – *Тієї миті я мало не задушився, а водночас осліп, оглух, умлів – і тоді, здавалось, якийсь невидимий ворог розгонисто стусонув мене межі плечі* [9, с. 345] (Перекл. Р. Доценка). У цьому прикладі *experienced suffocation* (відчувати задуху) перекладено як *мало не задушитися*.

8) *Nothing would have temped me to be within half a dozen yards of its brink* [8, с. 166]. – *Нізащо в світі не підступився б я бодай на п'ять-шість кроків до краю того урвища* [9, с. 117] (Перекл. Р. Доценка).

9) *He sat up straight; he had been almost dozing off, lost in the heat and his thoughts* [10, с. 177]. – *Він випростався; щойно мало не задрімав під дією цієї задухи та власних думок* [11, с. 185] (Перекл. В. Корнієнка за ред. І. Малковича). При перекладі дієслова *doze* (куняти) використано *не задрімав*.

Предикати можуть змінюватися не тільки за формулою $P = \text{не } Q$, але і $Q = \text{не } P$, де P – предикат речення оригіналу, Q – предикат речення перекладу, наприклад:

10) *Out of her disconnexion, a restlessness was taking possession of her like madness. It twitched her limbs when she **didn't want to twitch** them, it jerked her spine when she didn't want to jerk upright but preferred to rest comfortable* [12, с. 22]. – *І в пустці, де вона існувала, цей неспокій часом переходив у справжній напад божевілля, що змущував її тіло мимоволі **здрігається**, а хребет – виструнчуватися в напрузі, навіть коли вона хотіла не сидіти із прямою спиною, а просто присісти перепочити* [13, с. 40] (Перекл. Д. О. Радієнка).

11) *She was close behind it when she turned the corner, but the Rabbit **was no longer to be seen**: she found herself in a long, low hall, which was lit up by a row of lamps hanging from the roof* [14, с. 14]. – *Здавалося, він був зовсім близько, та коли Аліса й собі звернула за ріг, за Кроликом і **слід пропав**, а вона опинилася в довгому низькому коридорі, освітленому рядочком підвищених до стелі ламп* [15, с. 16] (Перекл. В. Морозова, С. Андруховича).

Антонімічний переклад може вживатись поруч з іншими трансформаціями, наприклад при заміні предиката дії предикатом стану:

12) *Clifford rarely **talked** much at these times* [12, с. 37]. – *Кліффорд того разу **був не балакучим*** [13, с. 57] (Перекл. Д. О. Радієнка).

У цьому прикладі відбувається заміна предикату дії *talked* на предикат стану *був не балакучим*. Також у цьому прикладі спостерігаємо антонімічний переклад.

Таким чином, через застосування трансформації формальної негативації або позитивації англійського присудка при перекладі українською мовою заперечне речення може замінюватися стверджувальним реченням та навпаки.

Література

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода: уч. / Николай Константинович Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
2. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания : учеб. пособие для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Изд. дом «Академия», 2003. – 192 с.
3. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Яков Иосифович Рецкер [дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича]. – М. : «Р. Валент», 2004. – 240 с.
4. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Лев Львович Нелюбин. – [6-е изд.] – М. : Флинта : Наука, 2009. – 320 с.
5. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1 Граматичні труднощі / В'ячеслав Іванович Карабан. — К. : Політична думка, 1997. – 301 с.
6. Dunnett D. The house of Niccollo – Niccollo Rising / Doroti Dunnett. – London : Penguin Popular Classic, 2000. – 586 p.
7. Даннетт Д. Дім Нікколло. Книга перша :

становлення : [роман] / Дороти Даннетт [пер. з англ. М. Возна]. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 552 с. **8.** Poe, Edgar Allan. The Complete Stories. – Everyman's library, 1992 – 955 p. **9.** По Е. А. Провалля і маятник : [оповідання, поезії] / Едгар-Аллан По ; [пер. з англ.]. – Харків : Фоліо, 2006. – 478 с. – (Б-ка світ. літ.). **10.** Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Aire / Joan K. Rowling. – London : Bloomsbury, 2000 p. – 637 p. **11.** Ролінг Джоан. К. Гаррі Потер і келих вогню / Джоан К. Ролінг : [пер. з англ. В. Морозов, С. Андрухович]. – К. : Видавництво Івана Малковича “А-БА-БА-ГА-МА-ГА”, 2005. – 670 с. **12.** Lawrence D. H. Lady Chatterley's Lover / David Herbert Lawrence. – London : Penguin books, 1997. – 314 p. **13.** Лоуренс Д. Г. Коханець леді Чаттерлі : [роман] / Девід Герберт Лоуренс [пер. з англ. Д. О. Радієнко; Передмова Н. Ю. Жлуктенко; Примітки Н. В. Глінки]. – Харків : Фоліо, 2005. – 382 с. **14.** Carroll L. Alice's adventures in wonderland & through the looking-glass / Lewis Carroll. – Wordsworth Classics, 2003. – 256 p. **15.** Керрол Л. Аліса в країні див. Аліса в задзеркаллі / Льюїс Керрол ; [пер. В. Корнієнко за ред. І. Малковича]. – [4-е вид.] – К. : Вид-во Івана Малковича “А-БА-БА-ГА-МА-ГА”, 2005. – 121+141 с.

Ірина Вилуцак, Анастасія Овчарук
м. Київ, Україна

Збереження ідіостилю автора в українських перекладах

Індивідуальним стилем вважається система змістових і формальних лінгвістичних характеристик, притаманних творам одного автора, що робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження. Одним з найважливіших завдань дослідників текстів є вивчення проблеми авторського чи індивідуально стилю. «Індивідуальний почерк» автора, його манера виявляється вже в самому факті вибірковості, перевазі певних фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних, засобів, що стають підґрунтям для створення складних і яскравих образів. З урахуванням антропоцентризму сучасної наукової парадигми однією з ключових проблем лінгвістичитики художнього тексту вважається збереження ідіостилю у перекладі.

В.П. Григор'єв стверджує, що у загальному розумінні ідіостиль – це «сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, що відрізняють його від інших». У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери мовної особистості автора [5, с. 28].

Ідіостиль, на думку В.В. Леденьової, проявляє себе в результаті текстопороджуючої і естетичної діяльності мовної особистості і, передусім, відображається в інтеграції тем, жанрів, засобів і прийомів,

яким надається перевага і які необхідні для побудови тексту та передачі як інформативних так і емотивно-експресивних компонентів [4, с. 38].

Вирішальним фактором у розкритті творчої індивідуальності автора вважається мова. Саме такі ключові властивості мови як функціональна спрямованість, творчий характер та авторське бачення світу беруться до уваги при дослідженні ідіостилу автора. Художній твір є відображенням авторського досвіду, уявлень та концепцій, ціннісних орієнтирів та особистісних ознак, що є генетично, культурно та соціально детермінованими.

Надзвичайно важливим завданням перекладача є застосування майстерності з метою збереження у цільовій мові всіх структурних та лексичних особливостей твору, що перекладається, запобігання неминучих стилістичних замін та інших форм вільної інтерпретації, відтворення у перекладі основних рис синтаксичної організації та стилістичних засобів виразності вихідної мови.

Для того, щоб точно та правильно донести читачеві свою думку, створити в нього певне враження, автори вдаються до застосування великого багатства мовностилістичних засобів лексичного, синтаксичного та лексико-синтаксичного рівнів. Вони покликані не лише індивідуалізувати мовлення, а й збагатити його емоційними нюансами, увиразнити художнє зображення. Проаналізовані нами приклади дають змогу стверджувати, що у досліджуваних нами романах переважає застосування лексичних стилістичних засобів, до яких відносяться епітет, гіпербола, зевгма, метафора, персоніфікація, метонімія.

Численні приклади епітетів часто застосовується для опису природи, навколишнього світу, внутрішнього стану героїв, емоцій та почуттів, зовнішності та поведінки героїв. Наприклад:

Still he looked preciously grim, cushioning his massive head against the swelling back of his chair, and receiving the light of the fire on his granite-hewn features [6, с. 132]. – *Щоправда, й тепер він мав досить похмурий вигляд, відкинувши свою велику голову на м'яку спинку крісла й звернувши до вогню своє ніби **вирізьблене з граніту обличчя*** [2, с. 135].

Стилістичний засіб, що ґрунтується на принципі ідентифікації двох предметів називається метафорою [1, с. 214]. Метафора як характерна ознака художньої прози ілюструє її концептуальні засади, відображає особливості, з одного боку, мовлення письменника, а з другого – є реалізацією певної стилістично-стильової настанови автора, зокрема створення епічної оповіді, у центрі якої перебуває людина з її настроями, думками, переживаннями. Наприклад:

*Mrs. Harden, be it observed, was the housekeeper: a woman after Mr. Brocklehurst's own heart, **made up of equal parts of whalebone and iron***

[6, с. 72]. – *Слід зауважити, що місіс Гарден була економка, на яку містер Броклерст цілком покладався; вона була вся закована в залізо й китовий вус* [2, с. 74].

У прикладах, наведених нижче, ми виявили такий різновид метафори як персоніфікація, у якому ознаки істоти переносяться на неістот (предмети, явища, поняття, тварини). Персоніфікацію ще називають одухотворенням або уособленням. Однак, персоніфікація – це не тільки троп, художній засіб, але насамперед спосіб мовомислення письменника [19, с. 54]. Ми виявили такі приклади цього виражального засобу:

Tongues of flame darted round the bed: the curtains were on fire [6, с. 150]. – *Язика полум'я здіймалися круг ліжка: горіла запона* [2, с. 153].

Only on wind in the trees, which blew the wires and made the lights go off and on again as it the house had winked into the darkness [7, с. 56]. – *Лише вітер гує у дротах, і вогні то меркнули, то знову спалахували, ніби будинок підморгував* ночі [5, с. 57].

Серед лексико-синтаксичних засобів чільне місце посідає порівняння. Порівняння відіграють провідну роль у створенні системи художніх образів і тим самим дають можливість передати читачам те особливе бачення світу, що притаманне авторові чи його персонажам. У романах знаходимо такі приклади використання цього стилістичного засобу:

I am laying down good intentions, which I believe durable as flint [6, с. 139]. – *Я викладаю його добрими замірами, твердими як камінь* [2, с. 141].

At intervals she appeared suddenly at his side like an angry diamond, and hissed: «You promised!» into his ear [7, с. 63]. – *Кожні п'ять хвилин вона неочікуванно опинялася збоку від чоловіка і, сяючи, немов діамант, шипіла йому у вухо: «ти ж обіцяв»* [5, с. 63].

Невід'ємною складовою індивідуального стилю письменника може бути інтертекстуальна тканина, що становить неабиякі труднощі для перекладача. Інтертекстуальність виявляється центральною категорією, з якою стикається читач, який вступає в прямий діалог з художнім текстом та його автором. Наприклад, роман Ш. Бронте «Джейн Ейр» насичений алюзіями, цитатами, посиланнями, які ще більше індивідуалізують стиль авторки. У романі досить часто з'являються вислови з Біблії, зі Старого та Нового Завіту. Біблійні тексти були дуже добре знайомими для вікторіанського суспільства. Таким чином, письменниця впевнено застосувала свої знання біблійного матеріалу для вираження ідей і підсилення образів у романі. Наприклад:

In five minutes the confused throng was resolved into order, and comparative silence quelled the Babel clamour of tongues [6, с. 46]. – *За*

п'ять хвилин галаслива юрба принишкла, і після **вавилонського стовпотворіння** настала тиша [2, с. 49].

Проаналізовані нами приклади дають змогу зрозуміти, що перекладачу не завжди вдається адекватно передати інтертекстуальність у перекладі, що іноді призводить до порушення розуміння змісту українським читачем. Наприклад:

*That night, on going to bed, I forgot to prepare in imagination the **Barmecide supper** of hot roast potatoes...* [6, с. 63]. – *Того вечора, лягаючи спати, я навіть забула приготувати собі в уяві **смачну вечерю** – смажену картоплю...* [2, с. 66].

У цьому випадку перекладач скасовує алюзію на принца із «Тисячі та однієї ночі», який годував жebraка удаваними стравами, замінюючи її функціональним еквівалентом «смачна вечеря». Таким чином, інтертекстуальний зв'язок в реченні оригіналу нівелюється у перекладі, що призводить до спрощення інтертекстуальної структури оригіналу.

Мова художньої літератури становить органічну єдність широкого спектра виражальних засобів, серед яких помітне місце належить фразеологічним одиницям, що також можуть бути складовою ідіостилю письменника. У центрі уваги перекладача завжди опиняються фразеологізми, проте тактики щодо їхнього перекладу можуть бути різними. У більшості випадків перекладач намагається передати змістову складову фразеологізму, приносячи в жертву образ, на якому побудована ідіома, або пропонуючи інший образ, що є звичним для мови перекладу.

Проаналізовані нами приклади дають змогу стверджувати, що найвживанішим способом перекладу є фразеологічний еквівалент та фразеологічний аналог. Це пояснюється тим, що застосування фразеологічного еквіваленту забезпечує не тільки передачу змісту, але й відтворення образності та експресивності англійського виразу. Наприклад:

*I have a right to get pleasure out of life: and I will get it, **cost what it may*** [8, с. 167]. – *Я маю право бодай брати радощі від життя, і я їх братиму **за всяку ціну*** [2, с. 169].

Фразеологічний аналог дає змогу підібрати в українській мові якомога точніший відповідник для англійського фразеологізму. Наприклад:

*Miss Eyre, you are not so unsophisticated as Adele: she demands a 'cadeau', clamorously, the moment she sees me: **you beat about the bush*** [8, с. 123]. – *А ви, міс Ейр, не така простодушна, як Адель: вона криком вимагає подарунка, тільки-но мене забачить, ви ж, бачу, **хитруєте*** [2, с. 125].

Під час перекладу художнього твору відтворення індивідуального стилю автора є найскладнішим завданням. Перекладач повинен враховувати усі лексико-граматичні та мовностилістичні особливості, що застосував автор у своєму творі та адекватно їх відтворити у перекладі, не порушивши авторського стилю. Під цим мається на увазі те, що слід враховувати синтаксичні особливості тексту, тобто структуру та типи речень, а також лексичний склад мови, стилістичні засоби, що наповнюють кожен художній твір і без яких він просто не може існувати. Кожен автор по-своєму застосовує усі ці аспекти, створюючи власний і неповторний шедевр.

Література

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык / И.В. Арнольд. – М. : Флинта, Наука, 2009. – 384 с.
2. Бронте Ш. Джен Эйр / Пер. з англ. П. Соколовського. – Харків : Фоліо, 2008. – 538 с.
3. Григорьев В.П. Грамматика идиостиля / В.П. Григорьев. – М. : Высшая школа, 1983. – 211 с.
4. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В.В. Леденева // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36 – 41.
5. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі. Останній Магнат. Розповіді / Ф.С. Фіцджеральд. – К. : «Художня література», 1980. – 210 с.
6. Brontë Charlotte. Jane Eyre / Brontë Charlotte. – L. : Penguin Books, 1994. – 447 p.
7. F. Scott Fitzgerald The Great Gatsby / F. Scott Fitzgerald. – L. : Penguin Books, 2002. – 210 p.

*Tomasz Wiech
Kielce, Poland*

Interpreter – the Man of Many Faces

International and national legislations, such as the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Human Rights Act, the Race Relations Amendment Act or the Disability Discrimination Act, stress that no person shall be excluded or discriminated on the ground of race, color or national origin in any program or activity, therefore, healthcare services or courts must provide a person with limited language proficiency the access to interpreters, if (a) information given by administrative or office staff is not understood, (b) help is requested by foreigner or (c) other language than official one is wanted. Moreover, the mentioned institutions are obligated to offer all their clients this kind of solution because the individual may not realize that s/he can take advantage of such a help and may try to communicate without interpreter. It may only cause, at best, communication difficulties.

An *interpreter*, according to Minas et al [1, p. 11], Tribe and Thompson [2, p. 6-7], is a person of full legal age who (a) can speak a national and a foreign language fluently, (b) translates oral speech form language into another one easily, (c) is certified by the administrative office or a nationally recognized professional organization and (d) is not a friend or a family member.

At this point of the paper, it is worthy of mention that the term *interpreter* is sometimes used interchangeably with *translator*; nevertheless, they relate to two different professions: *interpreter* – renders the oral output, *translator* – written texts. Moreover, cognitive researches like Gile [3, p. 196-214] or De Groot [4, p. 53-68] notice that different cognitive processes are engaged in interpretation and translation.

Chernov [5], Gile [6], Shernov [7], Shveitser [8] and Zimnyaya [9], observe that interpreters take part in the process of communication and play a double role of the listener and the sender because they receive information in the source language, analyze it and transfer it to the target language in a consecutive, simultaneous, whispered, sight or liaison mode.

It is necessary to be added that although the interpreter takes part in the aforementioned process, his/her position remains objective. It means that s/he sits in neutral place where other participants can focus on themselves and they are not distracted by his/her presence. Furthermore, the speaker and the listener should not talk to the renderer and say, for example, *ask him if...* or *tell him that* because the interpreter is obligated to render exactly that is in interpretation; therefore, any question, request or explanation should be directed to a person who sends the message.

Hammond [10, p. 85] continues the discussion with adding that the *neutrality* also means that the interpreter does not take sides and s/he does not ‘interject or reveal own feeling, moods, attitudes or beliefs while performing professional duties.’

Modern interpreting researches observe that the renderers speak in the 1st pronoun and are never the authors of speech, because they must render everything without altering, omitting or adding anything to what is stated by the speaker. A good example of correct and incorrect interpretation is given by the Supreme Court of Wisconsin [11, p. 12]:

	Incorrect Rendering	Correct Rendering
Attorney	When the accident happened were you awake?	When the accident happened were you awake?
Interpreter	The witness says he was awake.	Yes.
Attorney	Ask him what he saw at that time.	What did you see at the time

Interpreter	He saw the other car coming fast.	I saw the other car coming fast.
-------------	-----------------------------------	----------------------------------

The analysis of some rules of the Code of Professional Responsibility and the interpreting process shows that the functions of interpreters are limited to (1) ensure a person with limited language proficiency correct information and (2) to place communication on equal footing between people who do not share the same language.

It could be stated that the speakers/listeners take full responsibility for the communication process because interpreters can not provide any advice, answers or help in any other way. There are, however, no rules without exceptions.

Many publications which actually do touch on those exceptions notice that interpreters do not always remain ‘neutral’ and/or ‘dumb’. Since interpreters have been regarded as a valuable and reliable source of cultural issues, they are obligated to take the floor and play the role of ‘navigator’, if there is a good reason to believe that the process of communication between speakers/listeners is disturbed and/or ineffective. That role can be observed in courts, clinics, police stations and etc., when the interpreters have to provide relevant information about a particular behavior of participants. Oook and Cheng [12, p. 106] stress the interpreter must be in the position of alerting all the time and should inform the participants when hands are not shaken, when eye contact is avoided and so forth. A good example of such a situation could be observed during the court proceeding against the Queen of England Caroline in 1820, when the renderer was asked to clarify the cultural implications.

In addition to the aforementioned, Tomoeda and Bayles [13, p. 4-5] add that the interpreters need to consider parameters like time and space, the authority of man and woman, social class, language, belief and customs. Minas et al [14, p. 10] claims that if the interpreter does not take these parameters into consideration, it may turn out that, for instance, an Arabic speaking interpreter born in Egypt may not feel able to comment on Arabic speaking people from other countries.

It is firmly believed that interpreters render every spoken statement even if it appears to be non-responsive, obscene, rambling or incoherent; however a message is not always translated easily because there are many words, idioms or abbreviations in one language which do not have commonplace in another one. Thus, even a short sentence in one language can take few sentences to explain in another one and vice versa.

According to Carr et al. [15, p. 184] interpreters have to ‘manipulate a large spectrum of speech styles from the most formal and articulate to the least coherent non-standard variety into languages.’ Moreover, they should

be aware of such situations and have a broad knowledge of language including slang trends, idioms and changes in social and regional dialects in order to be able to guide participants of the communication on that matter and choose more accessible and intelligible words.

Pochhacker and Shlesinger [16, p. 101] continue the discussion with claiming that ‘the linguistic skills needed to interpret (...) include not only general requirements such as familiarity with both cultures and with nonverbal communication, and knowledge of professional terminology, but also the ability to reproduce the language of people with speech disorders.’ The language reproduction takes place in healthcare services, for speech and language pathologists especially when both the interpreter and the specialist try to establish correct diagnosis. Let us imagine that a person pronounces /θ/ instead of /s/. The pathologist may think that the patient manifests a symptom of lisping. The pronunciation, however, can be caused by dialectal differences and the interpreter should inform the therapist about this fact.

There is a general agreement in the literature that the first person should be used by interpreters. It has been already mentioned that the usage of pronoun ‘I’ refers to the speaker/listener. However, interpreters sometimes need to make a request if they (a) do not understand or can not render the output of speaker, (b) want to reduce the rate of speech of participants; (c) correct own errors. In such cases interpreters must refer to themselves in the third pronoun, for example, ‘*your honor, the interpreter requests...*’

Fronimos [17] points out that in some cases the third person must be used with the reference to source of message. Moreover, that kind of usage is appropriate in some situations. The author provides the following example: ‘if the therapist is holding a big red cube in her hands and asks the child *What do I have here?* the interpreter would confuse the patient if she were to say, *Qué tengo aquí?* with nothing in her hands.’

It should be stressed that other exceptions to the rules of interpreting can be found in the literature on the subject. Nevertheless, the presented cases allow us to claim that in the courtrooms and the medical settings interpreters can play the role of:

- linguistcian – the position of interpreter is neutral and only factual information is rendered;
- lawyer – despite rendering information, the interpreter is empowered to negotiate with the quality of service or the behavior of client;
- cultural broker – the interpreter renders not only words but also cultural and contextual variables; s/he also helps to build trust between people.

It is necessary to add that the role taken depends on four key steps: (1) the discussion about the purpose, format and the nature of a case; (2) the explanation of the interpreting process to the speaker/listener; (3) collecting

information about the client and the service; (4) the analysis of technical concepts, vocabulary and jargon. Moreover, the role and responsibilities should be provided before or after the meeting, never during the rendering.

References

1. Minas H., Stankovska M., Ziguras S.: *Working with interpreters – guidelines for mental health profession*, The Victorian Transcultural Psychiatry Unit, Australia 2001.
2. Tribe R., Thompson K.: *Working with interpreters in health settings*, British Psychological Society, Leicester 2008.
3. Gile D.: *Conference interpreting as a cognitive management problem* [in:] ed. Danks J., Shreve G., Fountain S., McBeath M.: *Cognitive processes in translation and interpreting*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1997.
4. De Groot A.: *A complex-skill approach to translation and interpreting* [in:] ed. Tirkkonen-Condit S., Jääskeläinen R.: *Tapping and mapping the processes of translation and interpreting*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia 2000.
5. Chernov G.: *Inference and anticipation in simultaneous interpreting: a probability-prediction model* John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia 2004.
6. Gile D.: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia 1995.
7. Shernov G.: *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting*, John Benjamins B.V., Amsterdam 2004.
8. Shevitser A.: *Perevod i lingvistika*, Voenizdat, Moscow 1973.
9. Zimnyaya I.S.: *The psychology of listening and speaking*. Dissertation for a Doctorate of Psychology, Moscow 1973 (unpublished).
10. Hammond D. (ed.): *Professional issues for translators and interpreters*, John Benjamins Publishing Company, Netherlands 1994.
11. Supreme Court of Wisconsin – Office of Court Operations (ed.): *The Wisconsin Court Interpreters Handbook – a guide for judges, court commissioners, attorneys, interpreters and other court users*, Supreme Court of Wisconsin, Wisconsin 2004.
12. Oook Pang V., Cheng L. (ed.): *Struggling to be heard – The unmet needs of Asian Pacific American children*, State University of New York Press, New York 1998.
13. Tomoeda K., Bayles K.: *Cultivating cultural competence in the workplace, classroom, and clinic* [in:] *Asha Leader* 7, American Speech-Language-Hearing Association, USA 2002.
14. Minas H., Stankovska M., Ziguras S.: *Working with interpreters – guidelines for mental health profession*, The Victorian Transcultural Psychiatry Unit, Australia 2001.
15. Carr S., Roberts R., Dufour A., Steyn D. (ed.): *Interpreters in the community*, Johns Benjamins, Amsterdam 1997.
16. Pochhacker F., Shlesinger M. (ed.): *Healthcare Interpreting*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam 2007.
17. Fronimos C.: *Interpreting for monolingual and partially bilingual patients, their families and SLPs with various degrees of bilingualism*, available on <http://www.imiaweb.org/> on 18th April 2013.

До питання про англо-український переклад певних типів реалій

Спосіб мислення нації, який, як відомо, знаходить своє відображення в мові, формується, крім іншого, і факторами матеріального життя. До таких факторів, безумовно, належить житло, яке характеризує значною мірою спосіб життя представників певної нації. Таке житло часто буває унікальним, а значить в перекладі на іншу мову створить лакуну, або реалію. Часткове співпадіння факторів матеріальної культури певною мірою споріднених народів і пов'язаних з ними понять і уявлень призводить до часткового співпадіння в семантичних об'ємах лексичних значень слів, які називають такі поняття, в нашому випадку – різні типи житла.

Саме перед перекладачем стоїть питання виявлення таких лакун або реалій, тобто безеквівалентної лексики, або ж виявлення лише часткових еквівалентів, які можуть скласти ще більшу проблему в перекладі, адже не завжди сприймаються перекладачем як неповноеквівалентна лексика, тобто не розпізнаються ним як такі. Завдання перекладача як раз і полягає в тому, що: «Перекладач повинен знати дійсність, відібражену в оригіналі, і йти туди разом з автором від його тексту, а зрозумівши автора – зрозуміти і читача, знати його світовідчуття й сприйняття і вміти в своєму перекладі довести до читача своєрідність оригіналу» [1, с.116].

Розвиваючи думку І. Кашкіна про відповідальність завдання, яке стоять перед перекладачем, відомий український перекладознавець О.Л. Кундзіч пише: «Поринувши в атмосферу буття іншого народу, перекладач знаходить у ній нове, незвичне для його національного світовідчуття, що спочатку дивує його і не завжди зрозуміле, – щоб виник творчий імпульс (задум – перекласти, показати своєму народові), перекладачеві треба вжитися в новий національний світ, сприйняти його, захопитися ним, певною мірою стати громадянином країни, яка створила мистецтво, що сподобалося йому. І, знайомлячи свого читача з іншим народом, він уже якоюсь мірою є представником цього народу, носієм його національних особливостей» [2, с. 209].

Реалізація на практиці означених завдань була неможливою без розвитку поняття еквівалентності, запровадженого в академічне мовознавство ще Р. Якобсоном в 1959 році [3, с. 232], та пов'язаних з ним понять безеквівалентної та неповноеквівалентної лексики. Безеквівалентна лексика була виділена і описана під назвою реалії

раніше від неповноеквівалентної, починаючи з 40-років 20-го століття, в працях перекладознавців А.Федорова, Я. Рецкера, Л. Соболева, О. Кундзіча, В. Коптілова, Р. Зорівчак. І хоча безеквівалентна лексика, безумовно, є складною для перекладу, в кількісному відношенні вона не є численною. Значно ширший прошарок складають слова, складна семантична структура яких дозволяє віднайти еквівалент в мові перекладу, який проте не є повним. В лінгвістиці поняття неповноеквівалентності з'явилося в рамках лінгвокраїнознавчої теорії слова Є.М. Верещагіна та В.Г. Костомарова, які запровадили поняття так званого лексичного фону, що являє собою «сукупність сем, яка утворюється після виділення всіх поняттєвих сем із семами» [4, с. 239]. Поняття лексичного фону в цих вчених безпосередньо пов'язане з поняттям фонових знань, що належить до усталених понять соціолінгвістики.

В українському перекладознавстві розробці цього питання була присвячена, зокрема, низка статей та дисертаційне дослідження Б.В. Стасюка, який пропонує не відривати лексичний фон від набору ключових компонентів значення слова, закріплених словниками, і поділяє всі неповні еквіваленти на лексикографічні, в яких незбіги об'ємів лексичних значень перевіряються за словниками, та контекстуальні, в яких відносини неповноеквівалентності носять ситуативний характер [5, с. 203]. В.Б. Стасюк розглядає дану категорію як виключно категорію порівняльного характеру і з огляду на вищесказане під лексичною неповноеквівалентністю розуміє «асиметричність набору ключових для визначення «інтенціонального» об'єму слова компонентів його лексичного значення, яка проявляється при зіставленні лексем-відповідників, що належать двом різним мовам і протиставляються у лексикографічних зведеннях або відповідному мовленнєвому контексті» [там же].

Зрозуміло, що виявлення обсягів незбігу в лексичних значеннях неповноеквівалентної лексики передбачає дослідження словникових дефініцій з застосуванням методу компонентного або семного аналізу. Але й такого аналізу часто буває недостатньо. Адже він не завжди бере до уваги стилістичну забарвленість, частотність і ситуації вживання певних слів. Так, англійське “residence” і українська «резиденція» є лише частковими еквівалентами. Їх значення співпадають лише за семою «місцеперебування уряду, керівників держав та високопоставлених осіб» [6, с. 1022]. В значенні «житло, місце проживання» англійське “residence” характерне лише для офіційного вжитку, де воно часто є компонентом фраз та словосполучень сталого характеру, наприклад: to be in residence, to have one's residence, hall of residence,

residence address та інші [7, с. 2545]. Взагалі частотність вживання та розгалуженість значень англійського “residence” є набагато вищою від української «резиденції», яка була запозичена в українську мову лише в одному вузькому значенні.

З житлом і місцем проживання пов'язане одне з найважливіших понять в ментальності англійської нації, поняття “privacy”, прямиий український еквівалент якого слово «приватність» вже знаходимо в електронному словнику «Лінгво», але не знаходимо, скажімо, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» 2004 року видання. Це слово там просто відсутнє, хоча словник і містить низку однокорінних з ним слів, наприклад: приватний, приватизація, приватник, тощо [6, с. 926]. Про що свідчить цей факт? Про те, що на відміну від англійця, для якого це поняття є первинним, базовим і таким, що не потребує пояснень, для українця це поняття «приватність», по-перше, називається запозиченим словом, по-друге, розкладається на цілу низку значень, за якими і відбувається переклад, наприклад: самотність, відлюдність, таємність, конфіденційність, приватне життя, інтимне життя тощо.

І українці тут не виняток. Відомий англійський письменник, дослідник англійської нації, її соціального та політичного життя Джеремі Паксман, наприклад, зазначає, що, слова, якого можна було би напряму співставити з англійським словом “privacy” не існує ні у французькій, ні в італійській мовах, проте в Англії це один із базових принципів життя нації [8, с. 118]. Цікавим є те, що право на приватність законодавчо не встановлене в Англії. Джеремі Паксман пояснює це тим, що законодавчий захист приватності потрібен лише тим націям, де людина є додатковою до держави, залежною від неї [там же]. В Англії в цьому не було необхідності. Приватність англійського життя набирає різних форм: домівка англійця – одна з них. І тут англійці вирізняються серед інших, зокрема, європейських країн. Наприклад, їх типове житло – це окремі будинки, де можна заховатися від сторонніх очей за високим густим живоплотом. На відміну від багатьох європейців, значна частина життя яких, умовно кажучи, проходить на вулиці, англійці волюють сховатися в своєму “back garden”, що дослівно перекладається як «садочок позаду будинка», куди потрапити можна лише за запрошенням. Але, як бачимо, знову ж таки відповідного поняття і прямого еквівалента в українській мові для “back garden” не існує, тож перекладаємо описово або за контекстом.

Не існує українського еквівалента і для іншого дуже важливого явища англійського способу життя, що позначається дієсловом

“commute”, яке описово перекладаємо як «щоденно їздити на роботу з дому на значну відстань». Адже для англійців “commuting” – це стиль життя для більшості населення, яке надає перевагу проживанню в сільській місцевості або в передмісті, де вони можуть собі дозволити придбати окремий будинок, але не можуть знайти роботу. Звідсіля і необхідність у щоденних поїздках.

Говорячи ж про будинок взагалі в уяві українців, особливо тих, хто мешкає в містах, виникає, як правило, образ багатопверхового будинку з багатьма квартирами. Але такий український «будинок» ніколи не перекладається словом “house”, який є його неповним еквівалентом. “House” для носіїв англійської мови завжди житло на одну родину. Взагалі проживання в квартирах у Великій Британії вважається непристижним і асоціюється з бідністю, проституцією, наркотиками, злочинами. Багатопверхові будинки в цій країні завжди були і залишаються соціальним житлом і носять назву “a block of flats”. В Америці їх називають “apartment building”. Небагатоквартирні будинки бувають різними за характером і носять різні назви, еквівалентів яких в українській мові не існує, тому вдаємося до описового перекладу: a detached house – окремий будинок на одну сім’ю, a semi-detached house – будинок на дві сім’ї, a bungalow – одноповерховий будинок на одну сім’ю або бунгало.

У вікторіанські часи та за короля Едуарда багаті англійці будували собі у великих містах трьох-, чотирьохповерхові будинки, які ставилися в ряд вздовж вулиці, тобто мали спільні з сусідом праворуч і ліворуч стіни. Вони отримали назву “town houses” на відміну від “country houses” для проживання в теплу пору року за містом. Їх двоповерховими, простішими еквівалентами в Англії є “terraced houses”, які являють собою типове житло для менш заможних верств населення. І перший і другий терміни є реаліями, адже в архітектурній традиції українського народу такого житла ніколи не існувало. З огляду на громіздкість описового перекладу цих реалій одна з них з часом була транскодована як таун-хауз. Тож обидві реалії перекладаються тепер англійською одним словом, незалежно від тих відмінностей, які між ними історично існували на батьківщині.

Неповними еквівалентами, що потребують уважного до себе ставлення є англійське “cottage” і українське «котедж». При зіставленні лексичних значень цих двох слів лише одна сема збігається, а саме: невеликий заміський житловий будинок на одну сім’ю з ділянкою землі [6, с. 459; 7, с. 529]. Від себе хотілося б додати, що українським словом «котедж» називають, як правило, сучасний будинок, побудований за останні 10-15 років, який вважається

престижним житлом. І все ж в уяві англійців зі словом “cottage” насамперед асоціюється маленький будиночок, як правило, під солом’яною стріхою, в якому історично проживали незаможні англійські селяни, що і є його першим лексичним значенням [7, с. 529]. Тому в певних контекстах перекладаємо це слово за допомогою аналога українським словом «хата». З іншого боку, бережне ставлення англійців до своєї історії сприяло тому, що “English cottage”, особливо під солом’яною стріхою, на даний час став престижним і відносно дорогим видом житла в сільській місцевості. Українське ж слово «хата» такого лексичного фону не має. Тому в сучасному контексті “cottage” краще перекладати нейтрально: замиський будиночок або будиночок під солом’яною стріхою тощо.

Розмір своїх будинків чи квартир англійці і українці рахують за допомогою різних понять: українці – за кількістю кімнат або квадратних метрів, англійці ж – за кількістю спальних кімнат. Тому “one-bedroom flat” – це двокімнатна квартира, “two-bedroom house” – це трикімнатний будинок (при цьому рахуються тільки житлові приміщення без кухні) тощо. А от наша однокімнатна квартира перекладається за допомогою аналога – “a bedsit” або “a studio flat”.

Таким чином, проведене дослідження показало, як врахування ментальності народу, з мови якої здійснюється переклад, її традицій та культури допомагає перекладачеві досягти адекватності в перекладі. Особливо уважно слід ставитися до неповноеквівалентної лексики, перевіряючи за словниками обсяги лексичних значень слів вихідної мови і застосовуючи метод компонентного аналізу. Розглянуті англійські назви типового житла цього народу в співставленні з українською мовою показали можливі способи перекладу такої безеквівалентної та неповноеквівалентної лексики, які включають, але не обмежуються транскодуванням, аналоговим та описовим перекладом.

Література

1. Кашкин И.А. Мастерство перевода. – М.: Советский писатель, 1959. – 150 с.
2. Кундзіч О.Л. Творчі проблеми перекладу. – К., 1973. – 255 с.
3. Jakobson, Roman. On linguistic aspects of translation/ Roman Jakobson// On translation. – NY, Oxford University Press, 1959. – pp. 232-239.
4. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. – М.: «Русский язык», 1980. – 320 с.
5. Стасюк Б.В. Часткові еквіваленти у відтворенні англословних художніх текстів в українському перекладі: Дис. канд. філолог. наук: 10.02.16 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2011. – 266 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
7. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. –

Oxford: Oxford University Press, 2002. – 3751pp. 8. Paxman, Jeremy. The English. A Portrait of a People. – London: Penguin Books, 1999. – 309 p.

Святомира Возняк
м. Івано-Франківськ, Україна

**Антиномії та протиріччя як ключовий субстант синергетики
тексту та проблеми перекладу: до питання мовної компетентності
перекладача**

Лінгвістичні дослідження ХХІ ст. характеризуються еволюцією поглядів на художній текст та появою нових рис і художньо-функціональних особливостей мовного знака. Динамічний розвиток філологічних дисциплін і багатовекторність процесу вивчення мови спонукають до перегляду значної кількості уже сформованих поглядів і теорій, дають поштовх до зародження напрямку, для якого антропоцентричність та лінгвоетнокультурні явища і факти стали базовими. Такою новою тенденцією у сучасній лінгвістиці є синергетика тексту. Напрацювань у цій науковій галузі доволі мало, моделювання текстового простору недостатньо вивчене. Проте, враховуючи попередні результати досліджень у сферах природничих наук, історії, культурології, філософії, можна висунути гіпотезу про синергетичні механізми формування тексту (в тому числі й художнього), адже «текст, як елемент людського буття, як частина дійсності не може створюватися, функціонувати, знаходячись за межами законів діалектики, законів світотворення, законів буття» [5, с. 22].

Крім синергетичних схем, увагу вчених-філологів привертає ідея діалектичної природи мовного знака і тексту, адже принципи мовних опозицій зближують творення тексту і його переклад з природними алгоритмами й законами матеріального світу, а це забезпечує можливість застосувати згадані опозиції у гуманітній сфері.

Згідно з такими припущеннями, умовою творення і повноцінного функціонування текстового простору є ключові субстанти синергетики тексту – антиномії та протиріччя. Спроектвавши їх на площину художньої літератури, можемо зауважити, що і текст, як компонент реальності, і його переклад, моделюються за умов дії законів діалектики, через зіткнення антиномійних категорій.

Закон антиномій (апорій), сформований ще в античності [1, с. 62], згодом розглядався представниками класичної філософії і тільки у ХХ ст. сформував нову наукову схему: антиномії постають основною формою опозицій та чинником реалізації протиріч. Таким чином

закони буття відбиваються у текстовому просторі, адже всі матеріальні явища перебувають у динаміці, мають центр та периферію, початок і кінець [5, с. 23]. Протягом історії становлення терміна «антиномії» різні його визначення замінювали і доповнювали одне одного, проте загальні риси об'єкта, якому властиві антиномії-протиріччя залишалися незмінними: єдність, взаємозумовленість, взаємопроникнення, боротьба, взаємовиключення [6].

Саме антиномії творять субстантивний фундамент тексту, впливають на його єдність та є рушійною силою його розвитку. У кожному текстовому сегменті (як в оригіналі, так в перекладі) імпліцитно вкомпоновується комплекс антиномій та протиріч, котрі виступають як різнорівневі та багатофункціональні логічні детермінанти тексту. Тут йдеться про те, що діалектична сутність полягає не у протиріччях між різними сутностями, а у межах однієї сутності. Не існує протилежностей без їх внутрішньої єдності [11, с. 404]. Саме ці «протилежності»-антиномії формують фундамент тексту, проте залежно від індивідуального стилю, відмінних естетичних уявлень автора чи перекладача рівень їх відкритості та співпадання відрізняються [6].

Для обґрунтування цього положення пропонуємо розглянути сонет № 68 В. Шекспіра, адже поетичні тексти такого типу допомагають детально розглянути мовну картину тогочасної Британії та авторську модель світу, яка кристалізує категорії буття, їх залежність від законів Всесвіту. На цьому етапі реалізується темпоральне протиріччя, адже ми маємо справу з оригінальним текстом та його сучасним баченням і перекладом:

*Thus is his cheek the map of days outworn,
When beauty lived and died as flowers do now,
Before the bastard signs of fair were born,
Or durst inhabit on a living brow.*

Порівняймо дослівний переклад сонета (1) і поетичну обробку Д. Павличка (2):

*(1)Таким чином його лице – образ минулих днів,
Коли краса жила і помирала, як тепер — квіти,
До того, як ці незаконні символи краси почали носити люди,
Посміли поселити на живому чолі.*

Уже в першому чотиривірші можемо простежити антиномійні складові тексту, частини, що за формою і за зв'язком породжують одна одну і таким чином створюють із власної казуальності ціле: минуле (давнє) — сучасне (актуальне), людина — історія, життя — смерть, природа — людина, краса — потворність. Щоправда, у поетичній обробці Д. Павличка ці синергетичні ключі дещо завуальовані, адже

реалізують особисту мистецьку ідею перекладача-поета, який, проте, налаштований на чітке бачення суперечностей у тексті оригіналу й відгукується на них власною інтерпретацією:

*(2)Його лице — не показна позлітка,
А мапа давніх літ, коли краса
Цвіла і в'янула неначе квітка,
Світила, мов незаймана роса.*

Текст, як продукт мислення, з неминучістю несе в собі відбиток ментальної сфери автора, показує його спосіб мислення і субстанціально специфіку картини світу. В оригіналі В. Шекспіра читаємо:

*Before the golden tresses of the dead,
The right of sepulchers, were shorn away
To live a second life on second head,
Ere beauty's dead fleece made another gay.*

Дослівний переклад прозвучить так:

*До того, як золотисті локони мертвих,
Набуток могил, стали зістригатися,
Щоб отримати друге життя на другій голові,
Перш ніж мертва шевелюра почала прикрашати іншого.*

Дмитро Павличко, перекладаючи поетичний текст і опираючись на антиномійний фундамент, одночасно аналізує події та особистості, зводячи їх у наступному катрені до віднайденної раніше антиномії *життя — смерть*, з якої логічно випливають протиріччя *природність — штучність*, *творіння природи — творіння людини*:

*Тоді не діяла ще гриму школа,
Не знали фальшувань і фарб для лиць,
Тоді не прикрашали блідні чола
Волоссям злотним, краденим з гробниць.*

В останньому катрені чітко простежуються антиномійний каркас, на основі якого вибудовується цілий поетичний текст. Читаємо текст оригіналу:

*In him those holy antique hours are seen,
Without all ornament, itself and true,
Making no summer of another's green,
Robbing no old to dress his beauty new.*

Звернемося до дослівного перекладу:

*У ньому видно ці благословенні старі часи,
Красу без прикрас, справжню й істинну,
Коли не творили собі літо з чужого цвітіння,
Не обкрадали старе, щоб дати своїй красі нове убрання.*

У цих рядках можемо виявити такі первинні антиномії як *людина*

— *природа, людина — час* (породжені цією антиномією протиріччя *минуле — сучасне, старість - молодість*), *істина — фальш*.

Автор перекладу — Д. Павличко — відчуває діалектичну протилежність усередині явищ британської дійсності XIX ст., його текстова конструкція відбиває внутрішнє напруження, реалізуючись в антиноміях *людина — час, життя (буття) — смерть (відмирання)*:

*Всім видно в ньому святощі минулі,
Античної доби мистецьку суть,
Як відумерлі і старі кошулі
Ніхто не смів на себе одягнути.*

В. Шекспір створив власну поетичну форму – це три катрени і два останні рядки з висновком, майже афористичним. В оригіналі читаємо:

*And him as for a map doth Nature store,
To show false art what beauty was of yore.*

Інтерпретуємо ці рядки так:

*І природа береже його образ,
Щоб показати фальшивому мистецтву, якою краса була раніше.*

Справді, з афористичною чіткістю проступають головні текстотворчі антиномії *людина — час, людина — природа, природа — мистецтво*. Такі ж антиномійні чинники, щоправда більш завуальовані (так, скажімо антиномія *людина–мистецтво* трансформується в антиномію *істина (правда) – фальш (підробка)*), можемо віднайти у перекладі Д. Павличка:

*Проти підробок — правді навдогоди
Являє він чарівливість природи.*

Як бачимо, перекладач може успішно виконати свою роль лише за умови, якщо він володіє обома мовами до найменших деталей, уміє визначати у тексті культурно значущі й специфічні елементи та особливості форм тексту і знає, як він має висловити це у перекладі, спираючись на принципи синергетики, посиляючись на первісну антиномійну основу (чутливість до якої має стати необхідною передумовою успішної роботи перекладача), має відповідні знання стосовно традицій мовної взаємодії та володіє комплексом соціокультурних набутків.

Крім мови, людей об'єднує безліч інших чинників, без яких елемент соціуму не може функціонувати повноцінно. Вони виробляються і накопичуються у процесі розвитку, підтримуються і закріплюються у колективній пам'яті через посередництво мови і тексту [9, е-ресурс]. Отже, в основі усіх реалій, про які іде мова — побутових, історичних, фольклорно-літературних, суспільно-політичних, релігійно-етичних, навіть природно-географічних — покладені антиномії та діалектичні протиріччя, які є фундаментом та

модельюючою першопрчиною тексту (як первісного, так і вторинного). Проте рівень відкритості цих текстотворчих субстантів частково може знижуватися через вдосконалення коректності перекладу.

Перекладознавство не можна вважати сталою історичною величиною, адже його бурхливий розвиток та процеси інтеграції безперервно збагачують термінологічні, двомовні та ін. словники. Саме тому проблема перекладу художніх текстів з англійської на українську мову має стати предметом ретельного вивчення з точки зору науки синергетики та антиномій як ключових елементів текстового простору. Це дозволить подолати головні труднощі перекладу художніх текстів, які полягають у вимогах однозначності й встановлення онтологічного змісту поняття і полегшить розуміння текстів шляхом зіткнення антиномійних категорій.

Література

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 3 / Аристотель. – М.: Мысль, 1981. – 613 с.
2. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови // Лінгвофілософські нариси: [монографія] / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2009. – 192 с.
3. Бахтин М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках / М. Бахтин // Хрестоматия по философии. – М.: Проспект, 1998. – 576 с.
4. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
5. Мельник Я. Г. Антиномии и противоречия контекстной синергетики текстового пространства: на материале русской поэзии XX века / Я. Г. Мельник // Функциональная лингвистика. – 2012. – №4. – С. 22-24.
6. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова / О.О. Семенець. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
7. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М.: Прогресс. – 1977. – 695 с.
8. Телия В. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Телия // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 26-51.
9. Цвиллинг М. Я. Проблемы перевода / М. Я. Цвиллинг – е-ресурс http://journal.mosinyaz.com/page_60_34/.
10. Цюрупа М., Громова Н. Мовна картина світу як специфічне відбиття світоглядної ментальності особистості / М. Цюрупа, Н. Громова // Мультиверсум. Філософський альманах. – Вип. 4. – К., 2011. – С. 63-73.
11. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 815 с.

Відтворення аналітичних дієслівних конструкцій англомовного художнього тексту українською мовою

Питання структурної перебудови англійської мови та її перетворення в мову аналітичну з неясково вираженими рисами аглютинації і коренеізоляції не раз привертало увагу науковців. Науковцями проведені дослідження щодо словозмінної гілки аналітичної деривації (М.М. Гухман, В.М. Жирмунський, В.Н. Ярцева, Б.А. Серебренніков); аналітичного лексемотворення (Т.Г. Галушко, Н.Н. Горіна, Ю.В. Шаламов, І.В. Шапошникова, А. Wierzbicka); вторинних дієслівно-іменних аналітичних конструкцій (Ж.Г. Сонголова). Однак серед різноманітних праць у цій галузі відсутні системні дослідження перекладу англійських аналітичних дієслівних конструкцій українською мовою. Суперечність між широким застосуванням аналітичних дієслівних конструкцій в англійській мові взагалі й художній літературі зокрема та відсутністю системних досліджень щодо їх відтворення українською мовою зумовили вибір теми статті й формулювання її мети – визначення способів відтворення аналітичних дієслівних конструкцій англомовного художнього тексту українською мовою.

Сучасна англійська мова відзначається високим ступенем аналітичності структур, оскільки в ній не тільки активно використовується аглютинація, але й функціонують аналітичні граматичні та лексичні конструкції. Численні маніфестації аналітизму спостерігаються в дієслівній підсистемі англійської мови, де аналітична технологія з'єднання носіїв значення міцно зайняла провідну позицію не лише в словозміні, але і в словотворенні (в результаті з'являється мовна одиниця, яка складається з більш ніж одного слова – аналітична лексема) [2]. Аналітичні дієслівні лексеми (або дієслівні біноми) типу *make a start, get going, go wild, take off* як результат типологічного перетворення власне дієслівної підсистеми англійської мови є первинними, іноді єдиними способами номінації цілого ряду дієслівних дій. Аналітичні дієслівні лексеми являють собою комбінацію з двох елементів, що складають семантичну та функціональну єдність при структурній роздільнооформленості елементів і збереженні кожним із них понятійної номінативності.

В.Я. Плоткін виділяє чотири розряди аналітичних дієслівних лексем [1, с. 203-204]:

1) дієслівно-дієслівні, зазвичай із фазисним значенням (*start singing* – порівняємо з укр. дієсловом *заспівати*);

2) дієслівно-ад'єктивні (*keep silent* – *мовчати*, *be afraid* – *боятися*, *get rich* – *багатіти*, *make angry* – *сердити*);

3) дієслівно-іменні (*have a cry* – *поплакати*, *take a look* – *поглянути*, *give a jerk* – *смикнути*, *make a dash* – *кинутися*);

4) дієслівно-прислівникові (*be about* – *збиратися*, *carry out* – *виконувати*, *get over* – *долати*, *look round* – *озиратися*).

Дієслово, що започатковує ці утворення, в синтаксичному плані панує над своїм подальшим ад'юнктом. У складі аналітичної лексеми такі дієслова, інвентар яких невеликий, являють собою стандартизуючий службовий компонент. Другий компонент подібних аналітичних утворень лексично різноманітніший й у семантичному плані є основним, стрижневим для лексеми.

Оскільки передбачалося виявлення способів відтворення аналітичних дієслівних конструkcій на матеріалі англomовного художнього тексту, було досліджено основні принципи здійснення художнього перекладу. Переклад художнього тексту є складним, одночасно науковим і творчим процесом. Цей переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, чинником самої культури. Художній переклад відрізняється від технічного тим, що повинен передавати не тільки буквальний зміст. У художньому перекладі важливе збереження форми, мовних особливостей, змісту, структури і естетичного впливу оригіналу тексту.

Матеріалом для дослідження способів перекладу аналітичних дієслівних конструkcій українською мовою слугували твори англomовних письменників-класиків Ч. Діккенса, Ш. Бронте, О'Генрі та їх українські переклади.

Дослідження проводилося за чотирма напрямками відповідно до типів англійських аналітичних дієслівних лексем, що були описані нами попередньо.

Способи відтворення англійської аналітичної конструkcії *V+V* (дієслово + дієслово). Для англійської мови, як і для української, характерна конструkcія *V+V*. Це є ізоморфною рисою означених мов. В українській мові такі конструkcії утворюють складений дієслівний присудок, що може бути модальним чи аспектним (*вміти читати*, *починати працювати*). Однак, якщо англійське дієслівно-дієслівне утворення має першим компонентом аспектне дієслово, то воно може перекладатися українською мовою одним словом (*запрацювати*). Розглянемо способи відтворення конструkcії *V+Vinf* на досліджуваному матеріалі: *In the very instant when Oliver began to run*,

the old gentleman, putting his hand to his pocket, and missing his handkerchief, turned sharp round [6]. – *Ту ж мить, як Олівер **побіг**, старий джентльмен сунув руку до кишені і, не знайшовши хусточки, рвучко озирнувся* [5]. У цьому прикладі англійська дієслівно-дієслівна конструкція (***began to run***) була перекладена українською мовою особовим дієсловом у минулому часі (***побіг***), тобто аналітична форма була відтворена синтетичною.

Аломорфною рисою є те, що в англійській мові складений аспектний дієслівний присудок може виражатися сполученням аспектного дієслова і герундія ***V+Ving*** (*start dancing* – *затанцювати*). Такі утворення також часто перекладаються українською синтетичними формами, наприклад: *Adele was not easy to teach that day; she could not apply: she **kept running** to the door and looking over the banisters to see if she could get a glimpse of Mr. Rochester...* [4]. – *Того дня мені нелегко було вчити Адель: ніяк неможливо було зосередити її увагу, вона знай **бігла** до дверей і поглядала через поруччя, чи не побачить містера Рочестера...* [3].

До дієслівно-дієслівних конструкцій в англійській мові належать також утворення типу дієслово-зв'язка + дієприкметник минулого часу ***Ved*** (*get tired* – *втомитися*), що частіше перекладаються українською простим дієслівним присудком (синтетичними формами), наприклад: *Nor could I pass **unnoticed** the suggestion of the bleak shores of Lapland, Siberia, Spitzbergen...* [4]. – *Не могла я **поминути** й опису холодних берегів Лапландії, Сибіру, Шпіцбергену...* [3].

Таким чином, англійські аналітичні лексеми дієслівно-дієслівного типу частіше відтворюються в українській мові синтетичними формами. Лише в небагатьох прикладах аналітична форма була збережена в перекладі.

Способи відтворення англійської аналітичної конструкції ***V+N*** (*дієслово + іменник*). Утворення типу *to give a glance* виявляють тенденцію до все більш широкого вжитку, до охоплення корелятивною співвіднесеністю ширшого кола дієслівних лексем. Причину цього науковці (Дж. Кермі) схильні вбачати в більшій конкретності іменника, якій народна свідомість віддає перевагу порівняно з абстрактністю дієслова. У розвитку й поширенні конструкцій цього типу виявляється і загальна тенденція до аналітизму, притаманна англійській мові. Вивчення способів перекладу конструкцій ***V + N*** на досліджуваному матеріалі засвідчило використання в перекладі як синтетичних, так і аналітичних форм. Наведемо приклади перекладу синтетичними формами: *"Aw, what for?" says he. "I **don't have any fun** at home* [8]. – *Чого я там не бачив? – каже він. – Дома **нудно*** [7]

(словом категорії стану); *"Hey, little boy!" says Bill, "would you like to have a bag of candy and a nice ride?"* [8]. – *Гей, малий! - зукнув Білл. - Хочеш, покатаю та ще й дам кульок цукерок?* [7] (особовим дієсловом у майбутньому часі); *"All right!" says he. "That'll be fine. I never had such fun in all my life* [8]. – *"Om i добре, - каже він. - Оце-то життя! Я ще зроду так не розважався* [7] (особовим дієсловом у минулому часі).

Результати дослідження засвідчили застосування в українсько-мовному перекладі аналітичних дієслівно-іменникових форм, наприклад: *There was no possibility of taking a walk that day* [4]. – *Того дня ми не змогли німи на прогулянку* [3]; *Accustomed to John Reed's abuse, I never had an idea of replying to it* [4]. – *Я звикла до Джонових образ, і мені й на думку не спадало, що я можу дати йому відсіч* [3].

Отже, переважна більшість англійських аналітичних дієслівно-іменних конструкцій відтворюється в перекладі українською мовою синтетичними дієслівними формами, в окремих випадках в українськомовних перекладах зберігається аналітична дієслівно-іменна конструкція.

Способи відтворення англійської аналітичної конструкції *V+Adj* (дієслово + прикметник). Для англійської мови характерні аналітичні дієслівно-ад'єктивні лексеми, що виражаються дієсловом-зв'язкою (*be, get, remain*) або дієсловом неповної семантики (*keep, take*). Основне смислове навантаження в таких лексичних утвореннях припадає на другий компонент, що виражається прикметником. При перекладі застосовуються аналітичні і синтетичні форми. Засвідчимо це прикладами: *He kept us awake for three hours, jumping up and reaching for his rifle and screeching: "Hist! pard," in mine and Bill's ears* [8]. – *Годин, мабуть, зо три він не давав нам заснути: щомиті схоплювався на рівні ноги, хапав свою рушницю і сичав на вухо мені й Біллеві: "Цить!"* [7] (переклад аналітичною формою – дієслівно-дієслівною конструкцією); *Be seated somewhere; and until you can speak pleasantly, remain silent* [4]. – *Йди сядь собі десь і, поки не навчишся бути чемною, мовчи* [3] (переклад синтетичною формою – дієсловом у наказовому способі); *"Did you expect a present, Miss Eyre? Are you fond of presents?"* [4]. – *Ви що, сподівались подарунка, міс Ейр? Полюбляєте їх мати?* [3] (переклад синтетичною формою – особовим дієсловом у теперішньому часі).

Статистичний аналіз засвідчив переважання в перекладі англійської аналітичної дієслівно-ад'єктивної конструкції українською мовою синтетичних форм над аналітичними.

Способи відтворення англійської аналітичної конструкції *V+Adv* (дієслово + прислівник). Регулярним засобом творення найменувань

дій, структурованих за параметром просторово-напрямкові характеристики, стала модель бінома **V + Adv**. Спостереження засвідчили, що в досліджуваних текстах наявна значна кількість аналітичних дієслівно-адвербіальних лексем, при цьому переважна їх більшість перекладається українською мовою синтетичними формами, наприклад: *Take her away to the red-room, and lock her in there* [4]. – *Відведіть її до червоної кімнати й замкніть там!* [3] (дієсловом у наказовому стані); *We weren't afraid he'd run away* [8]. – *Що він утече, ми не боялись* [7] (особовим дієсловом у майбутньому часі); ... *but we didn't find that out till later* [8]. – *Та ба! Збагнули це ми вже потім* [7] (особовим дієсловом у минулому часі). В окремих випадках спостерігаємо відтворення українськомовними аналітичними дієслівно-адвербіальними утвореннями: *Pull that cap off your eyes, and hold up your head, sir* [5]. – *Відсунь з очей картуз і тримай вище голову!* [4].

Підсумовуючи результати дослідження за всіма чотирма окресленими напрямками, доходимо висновку, що науковцями правомірно виокремлюються аналітичні дієслівні лексеми. У художньому перекладі більшість таких лексем відтворюються синтетичними формами, що свідчить про виконання ними функції називання явищ і процесів.

Література

1. Плоткин В.Я. Строй английского языка / В.Я. Плоткин. – М.: Высшая школа, 1989. – 239 с.
2. Шапошникова И.В. Аналитизм германских языков в историко-типологическом, когнитивном и прагматическом аспектах: монография / И.В. Шапошникова; Ин-т языкознания РАН, Новосиб. гос. ун-т. – Новосибирск, 2005. – 245 с.
3. Бронте Ш. Джейн Эйр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Шарлотта-Бронте/40985-1/Джейн-Ейр>
4. Bronte Ch. Jane Eyre [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.literature.org/authors/bronte-charlotte/jane-eyre/>
5. Діккенс Ч. Пригоди Олівера Твіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/dickens_the_adventures_of_oliver_twist_ua.htm
6. Dickens Ch. Oliver Twist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.online-literature.com/dickens/olivertwist/>
7. О'Генрі. Вождь червоношкірих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books-/printhebookzl.php?id=288&bookid=1&sort=0>
8. О'Henry. The Ransom Of Red Chief [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.online-literature.com/o_henry/1041/

Адекватность и эквивалентность в аспекте общественно-политического перевода

Проблема адекватности и эквивалентности перевода безэквивалентной и эквивалентной общественно-политической лексики – одна из основных проблем перевода, тем более, что изменения в сфере общественно-политической лексики, вызванные действием социальных факторов, стимулируют определенные сдвиги в системе перевода [1, с. 12]. Однако до сих пор лингвисты не пришли к единому мнению, что следует понимать под «адекватностью» и «эквивалентностью», так как на разных этапах становления науки о переводе различные понимания эквивалентности отражали эволюцию взглядов на сущность перевода.

Исследования В.Н. Комиссарова, Р. Левицкого, К. Раис и Г. Вермеера, Я.И. Рецкера, Л.С. Бархударова и других ученых посвящены изучению ключевых понятий теории перевода – «адекватность» и «эквивалентность», а также явлений, связанных с ними.

Важно заметить, что в XXI веке появилось много работ, в которых исследуются, анализируются, обобщаются выводы предшественников касательно понятий «адекватность» и «эквивалентность». Среди них наиболее показательными являются работы А.А. Горбачевского «Перевод: адекватный, эквивалентный, реалистический» (2011), Л.Г. Романовой «Адекватность и эквивалентность как переводческие категории (теоретико-экспериментальное исследование)» (2011), Р.К. Гарипова, Л.Р. Мулюкиной «Адекватность и эквивалентность в теории перевода» (2007), А.С. Писарихиной «Понятие эквивалентность, адекватность и полноценность в переводоведении» (2011), Н.В. Карацевой «К проблемам эквивалентности и адекватности в переводе» (2011) и другие.

В данной статье приводятся определения понятий «адекватность» и «эквивалентность», отраженных в словаре переводческих терминов под редакцией Л.Л. Нелюбина, который раскрывает значение переводческих и лингвистических терминов следующим образом:

- **адекватность** – соответствие выбора языковых знаков на языке перевода тому изменению исходного текста, которое избирается в качестве основного ориентира процесса перевода. Такое соотношение исходного и конечного текстов, при котором последовательно учитывается цель перевода;

- **эквивалентность** – смысловая общность приравниваемых друг к другу единиц, охватывает отношения как между отдельными знаками, так и между текстами. Эквивалентность знаков еще не означает эквивалентность текстов, и, наоборот, эквивалентность текстов вовсе не подразумевает эквивалентность всех их сегментов. При этом эквивалентность текстов выходит за пределы их языковых манифестаций и включает также культурную эквивалентность [2].

В переводе наряду с понятиями *адекватность* и *эквивалентность* употребляют такие термины, как тождество, однозначность, полноценность, верность, точность, равнозначность и др.

Однако А.А. Горбачевский наиболее распространенными считает лексемы *адекватность* и *эквивалентность*, а «остальные слова образуют своего рода дублирующий состав» [3, с. 67].

В статье Н.В. Карацевой подчеркивается, что перевод, «полностью эквивалентный оригиналу, не всегда отвечает требованиям адекватности и наоборот, выполненный адекватный перевод не всегда строится на отношении полной эквивалентности между исходными и конечными текстами» [4, с. 184].

Проиллюстрируем данное замечание, сопоставив оригинал и перевод общественно-политического текста, заимствованного с сайта общественно-политической газеты «Казахстанская правда» от 22.08.2013 (русская версия – режим доступа: <http://kazpravda.kz/?p=4401>), английская версия – режим доступа: <http://kazpravda.kz/eng/?p=852>).

В духе партнерства – In the spirit of partnership

Заголовок статьи переведен дословно.

1) Заместитель председателя Сената Парламента РК Александр Судьин встретился с Чрезвычайным и Полномочным Послом Украины в Казахстане Олегом Деминым, завершающим свою дипломатическую миссию в Казахстане.

Deputy Senate Speaker Alexander Sudin met with Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Kazakhstan Oleg Demin, who is completing his diplomatic mission in Kazakhstan.

При переводе данного предложения переводчик произвел ряд межъязыковых преобразований: опущены при переводе слова *Парламента РК*, в силу избыточности информации, которая и так предполагает, что речь идет об РК, имена собственные переведены с помощью транслитерации (Александр Судьин – *Alexander Sudin*, Олег Демин – *Oleg Demin*), географические названия имеют в языке перевода устоявшиеся эквиваленты.

2) В ходе встречи состоялся конструктивный диалог по вопросам двустороннего сотрудничества и актуальным точкам взаимодействия в рамках многосторонних форматов.

Bilateral cooperation and topical issues of multilateral interaction were discussed there.

Предложение с действительным залогом в русском языке заменено на предложение со страдательным залогом в английском языке, в связи с чем произошли следующие замены: словосочетание *состоялся конструктивный диалог* переведено пассивной конструкцией – *were discussed*, опущены фрагменты предложения – *по вопросам, в рамках, многосторонние форматы*, словосочетание *точки взаимодействия* конкретизировано при переводе – *issues of multilateral interaction*. При переводе переводчик заменил словосочетание *в ходе встречи* указательным местоимением *there*.

3) – Отношения между нашими странами развиваются в традиционной атмосфере взаимопонимания и доверия.

– Relations between our countries are developing in the atmosphere of mutual understanding and trust.

При переводе сохранена структура предложения, опущено прилагательное *традиционный*.

4) Украина – один из важнейших политических и торговых партнеров Казахстана.

Ukraine is one of the important political and trade partners of Kazakhstan. Данное предложение практически переведено дословно, за исключением тех моментов, где необходимо соблюсти особенности построения английского предложения: добавлены глагол связка *to be* и предлог *of*. В русском предложении качественное прилагательное *важный* употреблено в превосходной степени (*важнейший*), а в английском предложении – в положительной. Географические названия переведены словарными соответствиями.

5) Благодаря конструктивному диалогу и конкретным договоренностям наши страны достигли нового уровня двустороннего сотрудничества.

Thanks to the constructive dialogue and the reached agreements, our countries have come to a new level of bilateral cooperation.

Прилагательное *конкретный* в английском языке имеет следующие вариантные соответствия – *concrete, specific, specified*. В данном предложении переводчик конкретизировал слово *конкретный* – *reached*, т.е. *достигнутый*. Русский глагол *достигать* в английском языке имеет следующие словарные соответствия – *reach* (возрастать до какого-л уровня), *come up (to)*, *attain*, *achieve*, однако ни один из них не

употреблен в переводе. В английском языке глагол *come to* – *прийти в хорошее расположение духа, становиться на якорь (о корабле, лодке), равняться, составлять*, в связи с этим считаем, что глагол *reach* (при использовании данного глагола переводчику необходимо было бы изменить перевод прилагательного *конкретный*), либо фразовый глагол *come up (to)* – *доходить до* вполне были бы уместны при переводе. Глагол в прошедшем времени *достигли* в английском языке передан с помощью настоящего законченного времени Present Perfect.

б) Позиции двух государств по большинству проблем региональной и международной политики близки и продолжают укрепляться, – отметил А. Судьин.

The positions of the two states on most pressing issues of regional and international politics are close and strengthened, — said A. Sudin.

Переводчик использовал прием конкретизации при переводе слова *проблемы* – *pressing issues* (жгучие вопросы), заменил части речи: глагол в Present Cont. *продолжают укрепляться* – заменен прилагательным *strengthened*. Глагол «отметил» в английском языке генерализован с помощью глагола *to say*, который обладает широкой семантикой, имя собственное переведено с помощью транслитерации.

7) Поблагодарив О. Демину за вклад в укрепление двусторонних отношений, вице-спикер Сената пожелал ему дальнейших успехов в дипломатической работе.

He thanked O. Demin for his contribution to strengthening bilateral relations and wished him every success in his diplomatic work.

При переводе изменена структура предложения (сложное предложение в русском языке преобразовано в простое предложение на английском языке), вследствие чего деепричастие «поблагодарив» заменено глаголом прошедшего времени *thanked*; опущены слова «вице-спикер Сената», «дальнейших», добавлены притяжательные местоимения *he, his*, имя собственное переведено с помощью транслитерации.

Анализ перевода сравнительно небольшого фрагмента показывает, что текст перевода не является полным и абсолютным аналогом текста подлинника. Главная задача переводчика заключается в том, чтобы создать текст, максимально приближенный к оригиналу по семантике, структуре, потенциальному воздействию на получателя, т.е. сделать эквивалентность между исходным текстом и текстом перевода как можно более полной, добившись сведения потерь до минимума, но по мнению Л.С. Бархударова, «требовать «стопроцентного» совпадения значений, выражаемых в тексте подлинника и тексте перевода, было бы абсолютно нереальным» [5, с. 12].

Ученые придерживаются мнения о том, что перевод – комплексный процесс. Для правильной и точной передачи мысли оригинала необходимо не просто найти подходящий вариант перевода, но и правильно передать его грамматическую форму, учитывая стилистические факторы. Переводчику, выбравшему общественно-политический перевод в качестве основного направления своей профессии, следует помнить, что успех переводимого текста определяется тем, насколько эффективно используются в переводе языковые средства воздействия и насколько переводной текст отвечает принятым в другом языковом коллективе нормам массовой коммуникации.

Литература

1. Гутнер М. Д. Пособие по переводу с английского языка на русский общественно-политических текстов [Текст] /М. Д. Гутнер. – М.: Высшая школа, 1982. – 158 с.
2. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
3. Горбачевский, А. А. Перевод: адекватный, эквивалентный, реалистический. // Вестник Челябинского гос. университета. – 2011. – № 24 (239). Филология. Искусствоведение. Вып. 57. – С. 66–69.
4. Карацева, Н.В. К проблемам эквивалентности и адекватности в переводе. // Университетские чтения – 2011. Материалы научно-метод. чтений ПГЛУ. – Часть V. – Пятигорск: ПГЛУ, 2011. – С. 181-186.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. Изд. 4-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2013. – 240 с.

Русудан Герсамиа, Заал Киквидзе, Майя Ломиа
г. Тбилиси, Грузия

Иконизм в переводной лексикографии¹

В данной статье предлагается попытка анализа проблемы фонетического иконизма в лексикографических трудах. Названную проблему следует обсудить в свете двух важных аспектов: в какой мере он представлен и как он переводится. Следует признаться, что лексикографы, как правило, не очень-то «жалуют» данное языковое явление своим вниманием. Несмотря на то, что причиной этого является маргинальность фонетически мотивированных лексем в

---

¹ Работа выполнена в рамках проекта «Фоносемантическая лексика в картвельских языках», финансируемого национальным научным фондом им. Шота Руставели (Грант № 31/20).

языке, его вряд-ли возможно считать объективным шагом.

Что касается второго аспекта (т.е. проблемы их переводимости), их малая представительность в переводных словарях имеет объективное объяснение: их очень трудно переводить. Однако, трудности не означают невозможность. Их старались и стараются переводить (см. напр., о переводе фольклорных текстов [1]). Самыми продуктивными источниками для таких разысканий представляются переводные словари. Одним из первых попыток изучения представительности фонологического иконизма в словаре является доклад З. Киквидзе, в котором исследуется «Грузино-русско-французский словарь», вышедший в 19-ом веке [2].

Для начала следует уточнить понятие иконичности в фонетике: «Для звукоизобразительных слов характерна прямая связь между звуковой формой и значением. Поскольку их значение может быть «звуковым» или «незвуковым», данный класс слов подразделяется соответственно на подклассы звукоподражательных и звукосимволических (образоподражательных) слов... С семиотической точки зрения звукоизобразительные слова относятся к иконическим, неарбитрарным знакам языка, с точки зрения типа мотивированности – к фонетически мотивированным словам» [3, с. 33].

Что касается лексикографического источника, наш выбор остановился на «Мингрельско-русском словаре», составленном Иосифом Кипшидзе (приват-доцентом кафедры грузино-армянской словесности Петербургского университета в 1885–1919 гг.); словарь является частью его монографии [4] (о словаре см. [5]). Следует также отметить, что мегрельский (один из бесписьменных среди картвельских языков, распространенный в северо-западной Грузии; ISO 639-3: xmf) изобилует звукоизобразительными единицами.

В первую очередь рассмотрим звукоподражательные словарные единицы. Мы должны подчеркнуть тот факт, что в паре случаев лексикограф снабжает такие единицы пометкой «(звукоподр.)»; напр.,

pīškini (звукоподр.) шумъ, издаваемый ткацким станкомъ [4, с. 337].

Однако, вышесказанное не является правилом; большинство звукоподражательных слов представлены без этой пометки; напр.,

guguli кукушка [4, с. 219]

dğur: dğigari хрюканье, хрюкать [4, с. 230]

p'urč'ini частое, непрерывное издавание звуковъ губами [4, с. 299]

rxiali шумъ, издаваемый при разбрасываніи орѣхами, зернами и другими твердыми предметами [4, с. 314]

t'k'ecua ударять, разсѣкать, разрывать [4, с. 329]

ğurč'uli пѣніе, пѣть [4, с. 353]

q'aq'ali кваканіе, гоготаніе [4, с. 354]

šxuršxini шипѣние, кипѣние (масла, шашлыка) [4, с. 361]

Что касается фонетического символизма, здесь нет пометок (даже единичных, как это было в случае звукоподражания), но это и не ожидалось в то время. Особенно надо отметить тот факт, что лексикограф успешно идентифицирует т.н. экспрессивы. Это становится ясно с помощью ссылок, которыми он снабжает соответствующие единицы; напр.,

burc'ini zabarzaniši грохот пушек, ср. p'urč'ini [4, с. 210]

p'urč'ini частое, непрерывное издавание звуков губами [4, с. 210]

svisvin: svisvinua скромничать; кокетничать, ср. c'vi'cvini [4, с. 218]

k'vik'vini см. c'vi'cvini [4, с. 256]

c'vi'cvini кокетничать, нѣжно выглядывать [4, с. 378]

gvigvili (почка на деревѣ), клокъ шерсти, ср. k'vik'vili, xvixvili [4, с. 216]

k'vik'vili: xvixvili почка на деревѣ, специально на ольхѣ, ср. gvigvili [4, с. 256]

xvixvili см. k'vik'vili [4, с. 403]

Следует также обратить внимание на феномен фонестезий и на выявление фонестем. Первооткрывателями знакового характера начальных и конечных сочетаний согласных стали англичанин Джон Уоллис и француз Шарль де Бросс еще в 17-18-ом веках, но термин «фонестема» (из греческого *φωνή* «звук» и *αἴσθημα* «восприятие») был введен Джоном Рупертом Ферсом [6]. Словарь И. Кипшидзе дает возможность исследователю идентифицировать хотя бы некоторые фонестемы в мегрельском; напр.,

gva- силовое действие

gvagvapi ударь, ударится сильно, упасть; **gvagvili** – измятый, избитый [4, с. 215]

gvargvazi ходить толпой, шумѣть [4, с. 215]

gvargvali сильное кипѣние [4, с. 215]

šx- действие, которому сопутствует шум

šxapua разъярится; **šxapili** разъяренный [4, с. 360]

šxumini шумь [4, с. 361]

šxuršxini шипѣние, кипѣние (масла, шашлыка) [4, с. 361]

šxolini шумь [4, с. 361]

šaršini см. **šxuršxini** [4, с. 361]

č'k'-- мелкость

č'k'ač'k': č'k'ač'k'ua мелко рѣзать; -- č'k'ač'k'iri рѣзанный [4, с. 391].

č'k'vač'k': go-č'k'vač'k'ua мерцать, блистать [4, с. 391].

č'k'irč'k'ini скрежесть, скрипеть, шумь [4, с. 391].

Наконец, мы рассмотрим очень интересное явление, которое в языкознании именуется рифмованной редупликацией; его продуктами являются редупликативы, создаваемые повтором одной полнозначной морфемы и ее рифмованного (но не существующего в виде свободной морфемы) варианта. В мегрельском языке немало таких единиц и И. Кипшидзе фиксирует их, хотя они предоставлены фактически без перевода; напр.,

ak'ak'e-bak'ak'e аллитерирующее и риёмующее образование, не имѣющее смысла [4, с. 193]

ala-mala въ родѣ «туда-сюда», непостоянное, нехорошее; часто является простымъ риёмующимъ образованиемъ [4, с. 193]

elesia-melesia аллитерирующее и риёмующее образование, не имѣющее смысла [4, с. 198]

oša-goša иногда [4, с. 295]

Примечательно, что в другом переводном словаре [7], изданном почти сто лет спустя после выхода в свет выше указанного словаря, повторяется трактовка «не имеющее смысла», что не совпадает с действительностью.

Итак, мы рассмотрели представительность звукоизобразительной лексики в «Мингрельско-русском словаре», составленном Иосифом Кипшидзе. Несмотря на предвзятые ожидания, нельзя сказать, что фонетический иконизм, как феномен, игнорируется лексикографом; соответствующие словарные единицы довольно представительны и с количественной и качественной точек зрения. Что касается их перевода, следует с уважением относиться к стараниям лексикографа, который не уклоняется от этой трудной задачи; другое дело, насколько успешными получились его старания.

Мы считаем, что подобные научные анализы могут дать ответы на ряд вопросов, связанных с историей и теорией проблемы фонетического иконизма, а также предоставить материал для следующих исследований.

Литература

1. Gersamia, R. Phono-semantic Vocabulary in Megrelian Folklore Data and Specific Features Associated with their Translation into Georgian. *International Symposium Folklore and Linguo-Culturology of the Caucasian Peoples*. Tbilisi: TSU Press, 2012; pp. 280-281.
2. Kikvidze, Z. Phonological Iconism in a 19th Century Trilingual Dictionary (Based on *Dictionnaire géorgien-russe-français* by D. Chubinashvili). Paper presented at the International Conference *Towards a History of Sound-Symbolic Theories*. Dijon, 2014.
3. Колева-Златева Ж. О статусе звукоизобразительных слов в языке. *Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis*. XXXVII. 2008: сс. 33-53.
4. Кипшидзе И. Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем. СПТ, 1914. – 636 с.
5. Gersamia, R., Lomia, M. “Megrelian-Russian Dictionary” by Ioseb Kipshidze and its Importance for Modern Studies. *I International Symposium in Lexicography*. Batumi, 2010; pp. 58-59.
6. Firth, J. R. *Speech*. London: Ernest Benn, 1930; – 79 p.
7. Климов Г. А., Каджая О. М. Мегрельско-русско-грузинский словарь. Москва: Говорун, 2013; – 456 с.

Гендерні особливості, що на них треба зважати, перекладаючи англомовні фахові тексти українською

Англійська мова стала сьогодні основною мовою міжнародного фахового спілкування, і відповідно є велика потреба перекладати фахові тексти з цієї мови українською. Основні труднощі цього процесу пов'язані з відмінностями англійської та української мов. Для їх подолання видано порівняльні граматики [1; 2] та посібники [3; 4]. Проте в зазначених джерелах практично не приділено уваги гендерним відмінностям англійської та української мов. Єдиний виняток складає посібник з українсько-англійського перекладання, який містить спеціальний розділ «Політична коректність при позначенні статей осіб» в англійській мові [5, с. 372-380]. З огляду на це, навіть найдосвідченіші перекладачі фахових текстів не завжди повною мірою зважають на ці відмінності, у чому можна переконатися, порівнявши англомовний оригінал монографії Сидні І. Лендау [6] та її переклад українською Ольги Кочерги [7].

Мета цієї статті – на конкретному прикладі цього перекладу розглянути дві гендерні особливості фахових текстів (щодо подавання професійних назв та взаємних займенників) і надати практичні рекомендації перекладачам.

1. Як перекладати тексти з професійними назвами?

Як відомо [1, с. 44-45; 2, с. 74], сучасна англійська мова зовсім не має граматичної категорії роду, тобто поділу всіх іменників за граматичним родом на основі їхніх морфологічних ознак. Проте англійські іменники виражають «рід» семантично завдяки співвідношенню з певним особовим займенником *he*, *she* або *it*, вибір якого залежить від лексичного значення відповідного іменника. Тобто за «родом» класифікують не слова, а об'єкти позамовної дійсності, названі цими словами.

Чи не єдиним словотворчим елементом, що має виразну ознаку роду, є іменниковий суфікс *-ess*, за допомогою якого від назв осіб чоловічого роду творять назви жіночого роду *host* – *hostess*, *poet* – *poetess*, *actor* – *actress* [1, с. 44-45; 2, с. 74]. Проте за останні чотири десятиріччя все більше авторів англомовних фахових текстів намагаються писати мовою, вільною від сексизму (*nonsexist language*), тобто не вживати гендерно забарвлених суфіксів, слів та висловів. Рекомендації, як це робити, детально викладено в багатьох

англомовних джерелах, а також у [5, с. 372-380]. Розгляньмо основні рекомендації та їхнє втілення у книжці Лендау [6].

По-перше, коли треба позначити особу незалежно від статі, замість *man* або *men* рекомендовано вживати гендерно нейтральних слів *person* (табл. 1, приклад 1), а також *human*, *individual* тощо.

По-друге, позначаючи професію (рід занять), посаду тощо, не слід наголошувати на статі особи. Такими гендерно нейтральними словами є, наприклад, подані в табл. 1 професійні назви *author*, *lexicographer*, *reader*, *definer*.

По-третє, бажано не співвідносити назв осіб за професією (посадою) тощо, яку можуть мати як чоловіки, так і жінки, лише із займенником третьої особи однини чоловічого роду *he*. Для цього:

а) одночасно уживають особових займенників як чоловічого, так і жіночого роду *he* or *she*, *him* or *her* (табл. 1, приклади 1-4, 6, 8). Можуть бути також скорочені форми *helshe*, *his/her*, *him/her* (та у зворотному порядку, коли першим іде займенник жіночого роду), а також стяжіння *s/he*;

б) іменника, до якого відноситься особовий займенник, ставлять у формі множини з тим, щоб й особовий або присвійний займенник також був у формі множини *they/their/theirs/them* (табл. 1, приклад 5).

В українській мові інша ситуація – усі іменники, як назви істот, так і назви неістот, належать до одного з трьох граматичних родів: *чоловічого*, *жіночого* та *середнього*. Лише для назв осіб та якоюсь мірою – для назв тварин граматичний рід зумовлений біологічною статтю або недорослістю. Що ж до назв неістот, то тут рід має лише граматичне значення [8, с. 307].

З огляду на це професійні назви (тобто назви осіб за посадою, професією, званням) мають усі ознаки назв осіб і в українській мові різняться граматичним значенням роду, що мусить певним чином відбивати стать.

Таблиця 1 – Переклад англійських професійних назв.

Оригінальний текст [6]	Український переклад [7]
1. ... I would never hire a person who said he or she enjoyed reading dictionaries as a hobby. (p. 354)	... я ніколи не взяв би на роботу людину , яка сказала б, що вона чи він полюбить читати словники. (с. 346)
2. If a lexicographer begins to feel that he or she cannot improve existing definitions ... (p. 184).	Якщо словникар починає відчувати, що він чи вона не може поліпшити наявні означення ... (с. 186)
3. However, if the reader cannot understand the authentic example given – that is, cannot decode it – he or she certainly will not be able to use it. (p. 308)	Проте якщо користувач не може зрозуміти подані автентичні приклади, тобто не може їх декодувати, він чи вона напевне не зможе їх вживати. (с. 303)

Оригінальний текст [6]	Український переклад [7]
4. What are the qualities of a good definer ? First and foremost, he or she must be able to write well and easily. (p. 354)	Які характеристики повинен мати добрий означувач ? Насамперед і найголовніше, він чи вона має бути здатним писати добре і легко. (с. 346)
5. Definers must have a broad, but not necessarily deep, fund of information; they must read the newspapers and be interested in the world. (p. 354)	Означувач мусить мати широку ерудицію, хоча не конче глибокі знання; він має читати газети та цікавитися світом. (с. 346)
6. ... graduate study, while it may give a new definer an initial advantage, does not ultimately make him or her more fit for the job than "last year's college graduate". (p. 354)	... післядипломна освіта, хоч і може надати новому означувачеві початкову перевагу, зрештою, не робить його/її придатнішими до цієї праці, ніж «минулорічного випусника коледжу». (с. 346)
7. ...based on the author's doctoral thesis at the University of Birmingham. B.T.S. Atkins, a lexicographer formerly with Oxford University Press, has joined forces with ... (p. 449)	... що ґрунтується на докторській дисертації авторки в Бірмінгемському університеті. Б.Т.С.Аткінс, колишній лексикограф з Оксфордського університету, об'єднала зусилля з ... (с. 442)
8. ... if nearly everybody thinks he or she is too fat and ought to lose some weight. (p. 249)	... якщо майже кожен вважає, що він/вона надто гладкий/гладка і має трохи схуднути. (с. 247)

На нашу думку [9], треба чітко розрізняти:

а) професійні назви конкретних осіб певної статі. Якщо йдеться про конкретну особу, то її професійну назву зазвичай подають у формі, що відбиває стать цієї особи, тобто для осіб жіночої статі – іменниками жіночого роду із суфіксами **-ка, -иня, -иця**. Це відбито у перекладі (табл. 1, приклад 7), де правильно вжито терміна *авторка*. На нашу думку, у цьому прикладі так само треба було б написати *колишня словникарка*, щоб не творити жіночу форму *лексикографиня*, і взагалі по всьому тексту замість іншомовного слова *лексикограф* доцільно вживати української назви *словникар*, що в багатьох випадках зроблено (табл. 1, приклад 2).

б) узагальнені професійні назви, тобто такі, що стосуються всіх жінок та чоловіків, що працюють/навчаються у певній установі, посадають відповідну посаду або мають певну професію, звання тощо. Традиція української мови –подавати їх іменниками чоловічого роду (табл. 1, приклади 2-6). Лише якщо потрібно обмежити узагальнену професійну назву колом жіноцтва, то цієї назви вживають у жіночому

роді, але таких прикладів у книжці Лендау і відповідно у перекладі ми не побачили.

На відміну від англійської мови українського особового займенника *він, вона* чи *воно* обирають з огляду на граматичний рід іменника. Наприклад, українські загальні назви *особа* і *людина* граматично належать до жіночого роду, і з ними треба співвідносити займенника *вона*, а з узагальненими професійними назвами – займенник чоловічого роду *він*. На нашу думку, калькування англійських конструкцій на кшталт *він чи вона* (табл. 1, приклади 1-4, 8), *його/її* (табл. 1, приклад 6) суперечить нормам української мови, а коли їх багато, то український текст стає незграбним та трудно зрозумілим, бо тоді з обома займенниками треба узгоджувати рід прикметників, дієслів у минулому часі тощо. Отже, якщо писати обидва займенники, то в прикладі 4 мало б бути: ... *він чи вона має бути здатним (-ною)* ... і аналогічно у прикладі 6: ... *його/її придатнішим (-шею)*.... Цікаво, що, коли перекладачка перебудовує множину в однину (табл. 1, приклад 5), то вона природно за нормами української мови вживає лише одного особового займенника чоловічого роду *він*, оскільки саме цього роду іменник *означувач*.

Зауважимо також, що згідно з гендерними нормами української мови [9; 10] відповідником англійського займенника *everybody* (табл. 1, приклад 8) має бути займенниковий іменник середнього (ніякого) роду *кожне* і відповідно з ним треба узгоджувати щодо роду особовий займенник *воно* та прикметник *гладке*. Через незвичність таких форм для читача, доцільно перебудувати речення і перейти до множини: *Якщо майже всі вважають, що вони надто гладкі й мають троху схуднути*.

2. Як перекладати англійські взаємні займенники *each other* і *one another*?

Англійські взаємні займенники (англ. English reciprocal pronouns) *each other* і *one another* вказують на взаємодію двох або більше осіб, які одночасно є суб'єктом і об'єктом дії. Зазначені займенники мають ті самі відмінки, що й іменники, наприклад, присвійний: *each other's work* (табл. 2, приклади 1-2). Їх уживають переважно у функції додатка або означення. Ці займенники завжди зберігають своє лексичне значення і не виконують службових функцій. Прийменники, що відносяться до них, у сучасній англійській мові завжди ставлять перед першим елементом (*each* або *one*), наприклад: *about each other, for each other, with one another* [1, с. 68; 2, с. 126]. Цікаво, що ще за часів

Шекспіра прийменники ставили між першим та другим елементами¹ (*gazed each on other; what we speak one to another*) [12, с. 260].

Таблиця 2 – Переклад англійських взаємних займенників.

Оригінальний текст [6]	Український переклад [7]
1. Modern lexicographers look very carefully at each other's work. (p. 43)	Теперішні словникарі дуже уважно стежать за роботою одне одного . (с. 55)
2. Both [Goold Brown and Samuel Kirkham – М. Г.] included copious examples of proscribed usages, often from passages of each other's work ... (p. 245)	Обидва [Гулд Браун та Семюел Керкем – М. Г.] наводили рясні приклади засуджуваних ужитків, часто з праць одне одного ... (с. 244)
3. ... scholars who are scornful of such attitudes must realize sooner or later that they are addressing only each other . (p. 263)	... науковці , що зневажають таке ставлення, рано чи пізно мають усвідомити, що вони звертаються лише один до одного . (с. 260)
4. ... in actual speech, people often speak at the same time and interrupt one another .... (p. 322)	... у фактичному мовленні люди часто говорять одночасно й перебивають одне одного .... (с. 317)
5. ... other things being equal, dictionaries composed entirely by strangers will not be as good as dictionaries composed by people who work together and know each other . (p. 353)	... за однакових інших обставин, словники, що їх укладають незнайомі люди, не будуть такими добрими, як словники, що їх укладають люди , що працюють разом і знають одне одного . (с. 345)

В українській мові англійським взаємним займенникам відповідає словосполука *один одного*, яка з погляду новітнього граматичного опису української мови є **взаємно-зворотним займенниковим іменником**, що «вказує на суб'єкти, кожний з яких є носієм дії, процесу чи стану і водночас об'єктом, адресатом і под. тих же дії, процесу чи стану з боку іншого суб'єкта» [13, с. 197]. З погляду побудови *один одного* – це морфологізована нерозкладна сполука-зросток, що «складається з флексійно незмінної і флексійно змінної форми слова *один*» [13, с. 197]. Остання форма відмінюється: *один одного, один одному, один про одного, один для одного, один з одним, один на одному* тощо. Прийменники ставлять всередину словосполучки між першою та другою формами. Усе це свідчить про те, що англійські взаємні займенники являють собою більш злиту цілість, ніж відповідні українські [1, с. 68; 2, с. 126].

¹ Можливо саме з цих часів усталилася словосполука *one after another*, яку вжито в реченні ... *we see men grow old and die at a certain time one after another* [6, с. 63]. Цю усталену словосполуку Оксфордський словник пояснює так: following each other in quick succession [11] (укр. слідувати безпосередньо одне за одним).

Залежно від статі осіб та їхньої кількості треба так вживати українських взаємно-зворотних займенникових іменників: *один одного* (тільки про чоловіків), *одна одну* (тільки про жінок), *одне одного* (про представників обох статей одночасно або якщо стать невідома), *одні одних* (множина) [3, с. 229; 14, с. 33]. Форми однини описують парну взаємодію однієї чи багатьох пар, тоді як форма множини – групову, коли одночасно взаємодіють кілька осіб.

У табл. 2 подано зазначені конструкції з перекладу [7]. З огляду на викладене вище, у прикладах 1, 3-5 правильніше вжити множини *одні одних*, бо, на нашу думку, тут ідеться саме про групову взаємодію багатьох осіб різної статі. А у прикладі 2 треба було б написати *один одного*, бо йдеться лише про двох конкретних чоловіків.

Висновки.

1. Англійська та українська мови різняться браком/наявністю граматичної категорії роду і узгоджують «за родом» по-різному (семантично/граматично). Відповідно їхні носії по-різному розуміють гендерну толерантність у мовленні.

2. З погляду англійської мови, позбавленої граматичної категорії роду, фахова мова, вільна від сексизму (nonsexist language) – це перш за все гендерно нейтральна мова (gender-neutral language), у якій, узагальнено описуючи людину в професійній сфері, уникають зазначати її стать і відповідно одночасно співвідносять особові займенники як чоловічого, так і жіночого роду *he or she, him or her* тощо як із загальними назвами *person, human, individual* тощо, так і з узагальненими професійними назвами, наприклад: *author, lexicographer, reader, definer* тощо.

3. З погляду норм української мови, що має розвинену граматичну категорію роду:

– загальні назви *особа* і *людина* граматично належать до жіночого роду, і з ними треба співвідносити особовий займенник жіночого роду *вона*;

– узагальнені професійні назви традиційно подають у чоловічому роді, і їх треба співвідносити з особовим займенником чоловічого роду *він*;

– професійну назву конкретної особи зазвичай подають у формі, що відбиває стать цієї особи, тобто для осіб жіночої статі – іменниками жіночого роду із суфіксами *-ка, -иня, -иця*, що їх природно творять від відповідних іменників чоловічого роду. З цими іменниками треба співвідносити особовий займенник жіночого роду *вона*;

– українських взаємно-зворотних займенникових іменників треба так вживати залежно від статі осіб та їх числа: *один одного* (про чоловіків), *одна одну* (про жінок), *одне одного* (про представників обох статей одночасно або якщо стать невідома), *одні одних* (коли одночасно взаємодіють кілька осіб).

4. Перекладаючи англійські тексти українською мовою, треба зважати на викладені вище правила і не калькувати англословних конструкцій на кшталт *він чи вона, його/її* тощо, бо це суперечить нормам української мови, а коли таких конструкцій багато, то український текст стає незграбним та трудно зрозумілим.

Література

1. Жлуктенко Ю.О. Порівняльна граматики української та англійської мов : посібник для вчителів / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Радянська школа, 1960. – 160 с.
2. Karamysheva I. D. Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages : Textbook / Irina Karamysheva – 2-nd edition, rev. – Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2012. – 320 p.
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : Навчальний посібник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 464 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В'ячеслав Карабан. – 4-е вид., виправлене. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
5. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську : посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти / В'ячеслав Карабан, Джеймс Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
6. Landau S. I. Dictionaries: the Art and Craft of Lexicography / Sidney I. Landau. – 2nd edn. – Cambridge, United Kingdom : Cambridge University Press, 2001. – XVI, 478 p.
7. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / Сидні І. Лендау ; Пер. з англ. Ольги Кочерги. – К. : К.І.С., 2012. – 480 с.
8. Ющук І. П. Українська мова / І.П. Ющук. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.
9. Гінзбург М. Гендерні особливості української мови, на які треба зважати / Михайло Гінзбург // Українознавчий альманах. – Випуск 9. – Київ ; Мелітополь, 2012. – С. 75-83. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2012_9/ginzburh.pdf.
10. Гінзбург М. Як перекладати англословні фахові тексти українською з погляду гендерної толерантності / Михайло Гінзбург // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції 5-6 квітня 2013 р. / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. – К. : Агра Медіа Груп, 2013. – С. 109-114.
11. АБВУД Lingvo x5. Електронний словник // АБВУ Software, 2011.
12. Есперсен О. Філософія граматики / О. Есперсен ; пер. с англ. В. В. Пассека і С. П. Сафронової ; под ред. і с предисл. проф. Б. А. Ильиша. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. – 404 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/esper/16.php.
13. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; за ред. Івана Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Ппульсари», 2004. – 400 с.
14. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : Підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.

Відтворення асоціативно-семіологічного смислу в процесі перекладу текстів сучасної християнської протестантської літератури

Міжмовна взаємодія в процесі перекладу була б неможливою без міжкультурної взаємодії, а культурологічний аспект аналізу перекладу наразі є таким само беззаперечним, як і мовознавча методологія, тому праці, що аналізують когнітивні аспекти розуміння культурно-специфічної інформації, набувають особливої актуальності.

І текст, і культура за своєю сутністю створені людиною. Беззаперечним є одне: культура є феноменом, «без розгляду якого сама мова не може бути осмислена глибоко та повно» [5, с. 319]. Згідно з концепцією Л. Кушніної, у перекладацькому просторі виникає, формується та транспонується асоціативно-семіологічний смисл. Семіологія – це наука про взаємозалежність знаків у системі (Р. Барт, Ж. Деріда, Ю. Кристева, К. Леві-Строс). Отже, вочевидь можна зробити висновок про те, що в процесі міжкультурної комунікації в перекладацькому просторі відбувається постійна взаємодія між текстами як семіотичними системами і як об'єктами інтерпретації. Кожний текст інтерпретує в тому розумінні, що він віддзеркалює минулий досвід людини та людства. Кожний текст інтерпретується в тому розумінні, що він є джерелом породження нових текстів. При цьому наголошується, що текст за своєю природою є і тематичним, інтерпретуючи старе, і рематичним, інтерпретуючись у новому. У цьому полягає внутрішнє протиріччя тексту, джерело його динамізму, що призводить до збагачення культури за рахунок текстів й збагачення текстів за рахунок культури.

Слідом за Р. Бартом, можна сказати, що мови культури, старі та нові, проходять крізь текст і створюють потужну стереофонію, яка і створює фатичне поле перекладацького простору [5]. Більш того, у процесі перекладу відбувається взаємодія не тільки лінією «текст – мова – культура», а й лінією «культура мови, що передає – культура мови, що приймає», інакше кажучи, відбувається взаємодія та взаємопроникнення культур, що проявляється в контакті культур. А це вже контактостановлювальна, фатична функція. Отже, фатичне поле стає сферою міжкультурного контакту і тому поняття «фатичний» використовується й у вузькому, контактостановлювальному, і в широкому, культурологічному значенні.

Представлення асоціативно-семіологічного смислу в текстах сучасної християнської протестантської літератури здійснюється, в основному, за допомогою цитатій місць Святого Письма. Тому передача його в перекладі з цього боку не викликає жодних труднощів. Але за наявності ширших інтертекстуальних зв'язків у перекладача має бути добра загальна ерудиція. Наведемо приклад. У книзі Д. та С. Елдредж «Чарівна» [4] (John and Stasi Eldredge «Captivating»[7]) є такий фрагмент: He [Lucifer] wanted to be the star. He wanted the attention, the adoration for himself. (“Mirror, Mirror, on the wall...”) [7, с. 84].

Як бачимо, у цьому уривку є інтертекстуальне відсилання до казки братів Грім «Білосніжка та сім гномів» і, можливо, більш знайомого твору О. Пушкіна «Казка про мертву царівну та сімох богатирів», перекладеного українською мовою Наталею Забілою. Проте, перекладач обирає буквальне відтворення «Дзеркальце, дзеркальце на стіні...» [4, с. 95], а не можливе «Любе дзеркальце, скажи...» [8], яке викликало б відповідні асоціації й посилює б творення образу у свідомості реципієнта. Також іноді помітно невідзнавання або ігнорування інтертекстуальних зв'язків. Наприклад, у фрагменті з книги Д. Елдреджа «Дике серце» [3] (John Eldredge «Wild at heart»[6]) є відсилання до історії спокушення Ісуса Христа в пустелі після сорокаденного посту: The wilderness trial of Christ is, at its core, a test of his identity. “If you are who you think you are...” [6, с. 6].

Але під час перекладу цей зв'язок ніяк не віддзеркалюється:

1. Випробування пустинею є для Ісуса по суті перевіркою його ідентичності – якщо ти є тим, ким себе вважаєш... [3, с. 20].

2. Випробування Христа дияволом у пустелі було, насправді, з'ясуванням Його сутності. «Якщо ти є тим, ким себе вважаєш ...» [за матеріалами лінгвоперекладацького експерименту].

3. У дикій природі Ісус Христос пройшов випробування, яке по суті було підтвердженням того, хто він є насправді. «Якщо ти той, ким себе вважаєш ...» [за матеріалами лінгвоперекладацького експерименту].

Наявність лапок у тексті оригіналу явно вказує на цитату, висловлювання того, хто щось стверджує. Таких у пустелі було двоє – Ісус та диявол, але сумніви виражав тільки останній. Тому це його слова, отже відсилання до Нового Заповіту, Євангелія від Матвія 4-го розділу є очевидним: «Коли Ти Син Божий...» [2, с. 1188].

Хотілося б зазначити, що під час зіткнення смислових полів домінує те, яке задається типом тексту. Якщо в процесі перекладу художнього тексту фатичне поле відіграє провідну роль, то під час перекладу текстів інших типів, наприклад, наукового роль фатичного поля істотно зменшується, але не зникає повністю. Можна припустити,

що сприйняття та переклад релігійних текстів посилюють смислову вагу енергетичного поля. Під час перекладу наукових текстів, що містять нові наукові теорії, які розробляються та описуються їхніми авторами, зростає роль поля автора. Перекладач не має достатньої наукової компетенції, яка зрівняла б його з автором оригіналу, у зв'язку з чим виникають природні труднощі в процесі перекладу. Крім того, перекладач бачить певний текст, не володіючи достатньою мірою інтертекстуальними зв'язками, не розуміючи зумовленості цього тексту іншими текстами з тієї самої галузі знань. Роль реципієнта також є значною, оскільки спеціальний науковий текст може стати винятково об'єктом вивчення фахівцем, який володіє й власним контекстом, й інтертекстуальністю.

Отже, підтверджується думка Л. Кушніної про те, що в усіх випадках утворюються всі поля перекладацького простору, але їхня роль варіюється. Тобто домінування полів у перекладацькому просторі детермінується типом тексту. У процесі перекладу наукового тексту, наприклад, також формується фатичне поле, але воно менш експліцитне, менш значуще, більш розмите [5].

Проблема співвідношення типу тексту та значущості міжкультурних відмінностей порушується в працях Л. М. Алексеевої, яка у своїх дослідженнях показала, що під час перекладу наукового тексту епістемологічний чинник виходить на перший план, а під час перекладу художнього тексту він замінюється на культурологічний. Характеризуючи специфіку перекладу художнього тексту, дослідниця зауважує: «...у процесі перекладу художнього тексту міжкультурні відмінності відіграють провідну роль... вихідний текст є не тільки джерелом мовної новизни, але й культурної, тобто кожний мовний знак має значення як в аспекті його граматичної функції, так і як одиниця іншої культури» [1, с. 16]. Що ж стосується наукового тексту, то, на думку авторки, міжкультурні відмінності не мають істотного значення, тому в процесі передачі перекладачем об'єктивної реальності, що описується в тексті, треба співвіднести її з широким науковим контекстом, але не зі специфікою культури, що передає. Те саме характерне й для тексту сучасної християнської протестантської літератури тільки щодо широкого релігійного християнського контексту.

У рамках фатичного поля відбувається зародження асоціативно-семіологічного смислу. Але цей процес не відбувається миттєво під час читання тексту. Потрібний час для переосмислення. Перекладач спрямовує свої міркування не просто на розуміння тексту, але й на проникнення в специфіку іншомовної культури, на подолання полісеміотичності тексту, як з погляду мови, так і з погляду культури.

А якщо текст містить культурологічні одиниці, що належать до загальнолюдської культури, наприклад всесвітньо відомі літературні герої, завдання перекладача ускладнюється, оскільки розширюється коло його асоціацій й, відповідно, ускладнюється процес транспонування асоціативно-семіологічного смислу.

Література

1. Алексеева Л. М. Специфика научного перевода : учебн. пособие по спецкурсу / Лариса Михайловна Алексеева. – Пермь : Изд-во Пермского ун-та, 2002. – 125 с.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого та Нового Заповіту (із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена). – Druckhaus Gummersbach West-Germany, 1988. – 1527 с.
3. Елдредж Д. Дике серце: Таємниця чоловічого серця / Джон Елдредж; [пер. з англ. О. Фешовець]. – [2-ге вид., випр.]. – Львів : Свічадо, 2010. – 232 с.
4. Елдредж Д., С. Чарівна: Таємниця жіночої душі / Джон, Стейсі Елдредж; [пер. з англ. О. Гладкого]. – Львів : Свічадо, 2011. – 248 с.
5. Кушнина Л. В. Взаимодействие языков и культур в переводческом пространстве : дисс... д-ра.филол.н : 10.02.19 / Кушнина Людмила Вениаминовна. – Пермь, 2004. – 440 с.
6. Eldredge J. Wild at Heart. Discovering the Secret of a Man's Soul / John Eldredge. – Nelson Books, Nashville, Tennessee, 2001. – 242 p.
7. Eldredge J. & S. Captivating. Unveiling the Mystery of a Woman's Soul / John and Stasi Eldredge. – Nelson Books, Nashville, Tennessee, 2005. – 243 p.
8. http://ocls.kyivlibs.org.ua/pushkin/perekladi_1/perekladi_1_pushkin.htm

Ера Гукасова

г. Краснодар, Российская Федерация

Особенности семантических соответствий при переводе: частичное совпадение и отсутствие соответствий при переводе художественного произведения С. Моэма «Луна и грош»

Основная проблема, с которой сталкивается переводчик при передаче референциальных значений, выражаемых в исходном тексте, - это несовпадение круга значений, свойственных единицам исходного языка (ИЯ) и переводящего языка (ПЯ). Не существует двух различных языков, у которых смысловые единицы – морфемы, слова, устойчивые словосочетания – совпадали бы полностью во всем объеме своих референциальных значений. Хотя сами выраженные значения («понятия») в большинстве своём совпадают, но способы их выражения – их группировка, членение и объединение, их сочетание в пределах одной формальной единицы, как правило, в разных языках

расходятся более или менее радикальным образом. Это особенно ярко можно продемонстрировать на материале словарного состава двух различных языков – в нашем случае, русского и английского [1, с. 76].

В целом все типы семантических соответствий между лексическими единицами двух языков можно свести к трем основным: 1) полное соответствие; 2) частичное соответствие; 3) отсутствие соответствия. Учитывая, что для теории и практики перевода особый интерес и трудность представляют собой два последних случая (частичное совпадение и полное отсутствие соответствия), рассмотрим эти примеры в отдельности.

Итак, наиболее распространенным случаем при сопоставлении лексических единиц двух языков является частичное соответствие, при котором одному слову в ИЯ соответствует не один, а несколько семантических эквивалентов в ПЯ. Подавляющее большинство слов любого языка характеризуется многозначностью, причем система значений слова в одном случае, как правило, не совпадает полностью с системой значений слов в другом языке. При этом могут наблюдаться разные случаи [1, с. 75]. Более распространенный случай имеет место, когда оба слова – в ИЯ и в ПЯ – имеют как совпадающие, так и расходящиеся значения. Так, русское слово *стол* и английское *table* совпадают только в значении «предмет мебели» (но и в этом значении совпадение неполное, поскольку «письменный стол» по-английски не только *table*, но и *desk*), но расходятся в других: у русского *стол* есть также значение «еда», «пища» (например, «*стол и квартира*», «*диетический стол*») и «учреждение», «отдел в канцелярии» (например, «*стол находок*», «*паспортный стол*»), которые отсутствуют у *table* и соответственно передаются в английском языке словами *board*, *food*, *cooking diet*, *office*, *department*. Другой пример: русское слово *дом* совпадает с английским *house* в значениях «домашний очаг, жилье», которое соответствует уже английскому слову *home*, оно переводится по-разному, в зависимости от того, о каком именно учреждении идет речь: ср. *детский дом* – *children's home* или *orphanage*, *исправительный дом* – *reformatory*, *игорный дом* – *gambling house* или *casino*.

Английское *house* также имеет целый ряд значений, отсутствующих у русского слова *дом*, например, «*палата парламента*» (*the House of Commons*).

Интересным является частичное совпадение значений слов, имеющих схожее произношение в ИЯ и ПЯ. Подобные слова могут приводить к некоторым неточностям при переводе, и их значение нужно обязательно проверять по словарю. Например, частичное совпадение значения слова *attack*, имеющее созвучную форму с русским

словом «атака». Однако английское существительное имеет также значение «приступ».

... *who had thrown himself overboard off Gibraltar in an attack of delirium themeus* [2, p. 179].

... *прежний в приступе белой горячки бросил в море возле Гибралтара* [3, с. 162].

Следует отметить, что частичное совпадение – наиболее распространенный вид семантических соответствий при переводе, имеет следующие реализации: одному слову ИЯ соответствует несколько семантических эквивалентов в ПЯ; оба слова в ИЯ и ПЯ имеют как совпадающие, так и расходящиеся значения; слову, выражающему более широкие понятия в другом языке соответствуют два или несколько слов, объективирующих более узкое понятие; слова ИЯ и ПЯ, имеющие схожее произношение, но частичное семантическое соответствие.

В случаях полного отсутствия соответствия той или иной лексической единице одного языка принято говорить о так называемой безэквивалентной лексике. Под безэквивалентной лексикой имеются в виду лексические единицы (слова и устойчивые словосочетания) одного из языков, которые не имеют ни полных, ни частичных единиц другого языка [1, с. 94]. А.Д. Швейцер относит к категории безэквивалентной лексики «лексические единицы, служащие для обозначения культурных реалий, не имеющих точных соответствий в другой культуре» [4, с. 108]. Болгарские лингвисты С. Влахов и С. Флорин дают свою дефиницию, которая заметно сужает границы безэквивалентной лексики: безэквивалентная лексика – «лексические единицы, которые не имеют переводческих эквивалентов в языке перевода» [5, с. 51].

А.В. Федоров говорит о «словах, обозначающих национально-специфические реалии» [6, с. 146]. Я.И. Рецкер под «безэквивалентной» лексикой подразумевает «прежде всего, обозначение реалий, характерных для страны ИЯ и чуждых другому языку и иной действительности» [7, с. 58].

В.Н. Комиссаров определяет безэквивалентную лексику как «обозначения специфических для данной культуры явлений, которые являются продуктом кумулятивной функции языка и могут рассматриваться как вместилища фоновых знаний, т.е. знаний, имеющих в сознании говорящих» [8, с. 37].

Сюда относятся следующие группы слов: имена собственные, географические наименования, названия организаций, газет, пароходов и пр., не имеющие постоянных соответствий в лексиконе другого языка. В романе С. Моэма «Луна и грош» встречается масса французских географических названий:

It was a large and sumptuous plase at the back of the Rue de Rivoli [2, p. 54].

Это была большая, роскошная гостиница где-то возле улицы Риволи [3, с. 36].

Интересно, что при переводе французских географических названий, особенно улиц, сохраняются некоторые французские слова для читателя, например, слово «рю»- улица, которая имеет ярко выраженный французский колорит: *Rue de Rivoli – рю де Риволи; Rue des Dames – рю де Дам.*

Однако очень часто слово, вначале не имевшее эквивалента в другом языке, может, неоднократно встречаясь на страницах периодической печати или художественной литературы, получить своё соответствие. Перевод этого слова, естественно, изменится. Например, С. Мозм в своем романе использует много французских слов, обозначающих разновидность булочек, характерных для французской культуры. Это своего рода реалии, такие как «борщ», «компот», типичные для русской культуры.

By my side was the empty bowl in which the coneierge had brought me my café au lai't and the fragment of croissant which I had not had appetite enough to eat [2, p. 30].

На столе возле меня стоял кофейник, в котором консьержка принесла мне традиционное café au lai't (кофе с молоком) и остатки недоожденного печенья. [3, с. 128].

В первом случае переводчик прибегает к сноскам, а во втором – переводит слово *croissant* как «печенье», что, как известно, является далеко не точным переводом. Данное существительное уже укрепилось в русском языке и, транскрибируя, это слово можно перевести как «круассан».

Необходимо отметить, что приёмы переводческой транслитерации и транскрипции часто применяются при передаче безэквивалентной лексики. Этот же способ широко применяется при передаче реалий; он особенно распространен в общественно-политической литературе и публицистике переводной, так и оригинальной, но описывающей жизнь и события за рубежом. Так, на страницах нашей прессы в последнее время стали встречаться следующие транскрипции английских слов и словосочетаний, не имеющих эквивалентов в русской лексике: *trabalism* *трабализм*, *brain drain* *брейн-дрейн*, *public school* *паблик скул*, *know-how* *ноу-хау*, *teach-in* *тич-ин*, *drugstore* *драгстор*, *impeachment* *импичмент* и др. В эту же группу можно включить названия газет, журналов, и других печатных изданий. Так же как и другие существительные данной группы эти названия не переводятся:

I have never failed to read the literature supplement of the Times [2, p. 27].

Еженедельно изнурую свою плоть еще более жестоким способом, я читаю литературные приложения к «Таймсу» [3, с. 9].

Прием транслитерации и транскрипции при переводе художественной литературы используется гораздо реже, чем прежде. Это вполне обосновано – передача звукового или буквенного облика иноязычной лексической единицы не раскрывает ее значения, и такого рода слова читателю, не знающему ИЯ, без соответствующих пояснений остаются непонятными. Поэтому указанным приемом при передаче иноязычных реалий следует пользоваться весьма умеренно [1, с. 99].

Описательный перевод – это способ передачи безэквивалентной лексики, который заключается в раскрытии значения лексической единицы ИЯ при помощи развёрнутых словосочетаний, раскрывающих существенные признаки обозначаемого данной лексической единицей явления, то есть, по сути дела, при помощи ее дефиниции (определения) на ПЯ.

Нетрудно заметить, что описательный перевод, хотя и раскрывает значение исходной безэквивалентной лексики в двуязычных словарях, при переводе текстов, особенно художественных, его применение не всегда возможно, как и применение транскрипции.

Отдельным классом можно выделить фразеологизмы, которые в «шкале непереводаемости» или «труднопереводаемости» занимает едва ли не первое место [5, с. 1980]. «Непереводаемость» фразеологии отмечается всеми специалистами в числе характерных признаков устойчивых единиц; на нее неизменно ссылаются сторонники «теории непереводаемости».

Фразеология составляет наиболее живую, яркую и своеобразную часть словарного состава любого языка. Подавляющая часть фразеологии английского, французского, русского языков принадлежит к различным функциональным стилям и обладает экспрессивной окраской. Даже стилистически нейтральные фразеологизмы отмечаются национальным своеобразием и могут приобретать экспрессивное значение в контексте. Поэтому есть все основания считать фразеологию одним из выразительных средств языка и рассматривать ее со стилистической точки зрения.

Разумеется, поскольку фразеология выделяется своими функциями в языке и речи, она требует определенного подхода в процессе перевода. Казалось бы, наличие специальных двуязычных и одноязычных фразеологических словарей и выделение фразеологии в больших толковых словарях должны давать наиболее полное и точное ее описание. Однако, как известно, англо-русский словарь далеко не всегда может удовлетворить переводчика. Поэтому переводчик

должен уметь самостоятельно разбираться в основных вопросах теории фразеологии, уметь выделять фразеологические единицы, раскрывать их значение и передавать их функции в переводе. Основная трудность заключается в том, что никакой словарь не в состоянии предусмотреть всех возможностей использования фразеологизма в контексте.

Фразеологическим единицам, также как и словам, свойственна многозначность. Для большинства фразеологизмов указано несколько возможных переводов, даже когда сам фразеологизм не является многозначным. Так, герои С. Моэма используют огромное количество фразеологизмов в своей речи. Естественно это делает их высказывания более яркими. Например, своё нежелание возвращаться домой в Лондон к жене и детям Стрикленд усиливает выражением:

Can the law get blood out of stone [2, p. 60].

Данное выражение имеет значение «его/её не разжалобить». Однако в переводе это звучит так: *Я не сомневаюсь, что закон возьмет их под свою защиту.*

А может ли закон снять луну с неба? [3, с. 42].

Как видно, точное значение данного фразеологизма в переводе не было сохранено. Однако в рамках всего контекста смысл сохранен – никакой закон не может заставить Стрикленда вернуться в Англию.

Подчеркивая отличие Стрикленда от окружающих его людей, автор заключает:

In England and France he was the square peg in the round hole [2, p. 200].

В Англии и Франции он был не к месту ... [3, с. 182].

Выражение “the square peg in the round hole” означает «человек не на своём месте». Подобное выражение, как уже было отмечено выше, указывает на политическую несовместимость Стрикленда с обществом.

Итак, перевод безэквивалентной лексики являет собой определенную проблему, которая решается неоднозначно – это может быть транслитерация и транскрипция, описательный перевод.

Литература

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975 – 190 с.
2. Maugham S. The Moon and sixpence. Random House, Inc. 2008. – 224 p.
3. Моэм С. Луна и грош. Театр. : пер. с англ. М.: Правда, 1991. – 432 с.
4. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты – М.: Наука, 1988 – 216 с.
5. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. – 176 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак. иностр. яз.– Учеб. пособие. — 5-е изд. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский

Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с. 7. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, - 1974. – 216 с. 8. Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу. М.: Рема, 1997 – 250 с.

Світлана Даниліна
м. Київ, Україна

«Задуха» Чака Паланіка як пародія на філософський роман: особливості перекладу

Роман Чака Паланіка «Задуха» (“Choke”) був написаний 2001 року і належить до раннього періоду творчості письменника. Переклад твору російською мовою вийшов у 2003 році, а українською – у 2011. «Задуха» представляє читачеві традиційний набір «фірмових» елементів ідіостилю Паланіка: маргінальний головний герой з незвичною психологічною залежністю, неконвенційні теми, відштовхуюча натуралістичність, «інноваційне» трактування релігійних постулатів, пародія та іронія, що пронизують оповідь. Водночас, роман має і певні риси, що виокремлюють його з-понад інших творів автора: «Задуха» – попри неоднозначні теми і сюжет – один з найбільш філософсько-орієнтованих творів Паланіка, де органічні для письменника іронія та пародія (що часом сягає тут рівня «авто-пародії») моделюють постструктуралістські теорії провідних філософів постмодерну Жака Дерріди, Жана Бодрійяра, Мішеля Фуко, Умберто Еко.

Насправді, якщо пригадати тези постструктуралізму про світ як текст, де відсутня будь-яка «справжня реальність», а єдина реальність, відкрита для нас, це символи, знаки, для яких існує безліч інтерпретацій (симулякри Бодрійяра, теорія «трансцендентних» означників і означуваних), коли підробка має бути справжнішою за оригінал, а пародія стає важливішою за свій об'єкт (іншими словами, означуване міняється місцями з означником), то саме багатозначність літературної реальності Паланіка якнайкраще пасує для ілюстрації пост структуралістського розуміння знака за допомогою літературного тексту. Як зауважує американський дослідник творів Паланіка Курт Фовер (Kurt Fawver), непрості взаємини письменника з реальністю, його розчарування у цінностях американського суспільства можна ефективно дослідити саме через співвіднесення з концепціями симулякрів, пустоти, а також наслідування Жана Бодрійяра [1, с. 9].

Кожна подія, кожний персонаж і сюжетна лінія «Задухи» виявляються симулякрами: головний герой, Віктор Манчіні, студент-

медик у минулому, тепер працює у «тематичному парку» – селищі, де відвідувачів знайомлять з життям колоніальної Америки XVIII століття. До речі, Умберто Еко наводив саме приклади американських парків розваг, які конструюють власну гіпер-реальність минулого (що має бути справжнішою, «кращою» за оригінал) для ілюстрування природи пародії в епоху постмодерну. За аналогією, і парк Віктора демонструє лише рафіновану реальність колоніального селища, водночас його «неприємні» мешканці (сільський дурник, злодій, повія тощо) відсутні у «кращій» сучасній віртуальній реальності.

Віктор має психічно хвору мати, на лікування якої заробляє, симулюючи випадки задухи у дорогих ресторанах. Він вважає, що таким чином рятує не лише мати, а й самих рятівників, що мають змогу почуватися комусь потрібними, а не марно проживати життя, і, звичайно, самого себе. У лікарні Віктор знайомиться з жінкою-лікарем, що опікується його матір'ю, але зрештою дізнається, що вона лише симулює свою професію, а насправді є пацієнткою лікарні.

Герой плутається і у своїх іпостасях: відвідуючи мати, Віктор називається іменем її адвоката, тому що з ним як з сином мати не хоче спілкуватися, отже він конструює симульовану реальність свого професійного і родинного життя. Для інших пацієнтів клініки він втілює саме того чоловіка, що задушив їхнього песика, змив в унітаз хом'ячка, переламав квіти, або помочився в ліжко. Так Віктор намагається врятувати їх, адже хворі починають вірити в те, що лиходій насправді існував, і знаходять у цьому душевний спокій. Лікарка розповідає Віктору, що у щоденнику його матері, написаному італійською, говориться, що він – результат екстракорпорального запліднення генетичним матеріалом Христа, тобто другий месія. Віктор вірить у це, адже й раніше намагався своїм особистим способом рятувати людей. Але – коли мати помирає, знов-таки у результаті того, що Віктор намагався її врятувати – він дізнається, що у реальності вона викрала його немовлям з дитячого візочка і лише вдавала, що є його матір'ю.

У перекладознавчій перспективі нас передусім цікавить, яким чином пародійність творів Паланіка відтворюється у перекладах. Як було зрозуміло з розвідок інших творів письменника, найцікавішими у цьому аспекті виявляються приклади пародії, що будуються саме лексико-стилістичними засобами, і пародіюють певний дискурс, літературний жанр, ідіостиль інших авторів. Основним засобом побудови пародійно-іронічної інтонації у цьому романі є філософське підґрунтя, протиставлення гіпер-реальності та справжнього світу, і текст загалом не представляє особливих лінгвостилістичних труднощів з точки зору

відтворення його пародійної природи: у більшості випадків саме буквальний переклад виявляється адекватним для передачі авторського задуму. Втім, у романі є декілька прикладів інтертекстуальної пародії, переклад яких цікаво дослідити.

Оскільки Віктор колись навчався у медичному коледжі, цілком зрозуміло, що одним з основних об'єктів глузування Паланіка виступають теми, пов'язані з медициною – програма навчання студентів, яка передбачає мнемонічні принципи запам'ятовування алгоритму дій лікаря (наприклад, при опитуванні пацієнта), або ж підозри на найстрашніші хвороби, що бачаться медику у найбанальніших симптомах. Одним з «мнемоніків», що їх добре пам'ятає Віктор, є абревіатура «TORCH» – інфекції, що можуть внутрішньоутробно передатися від матері дитині. Для найкращого запам'ятовування студенти уявляли собі мати, що передає факел («torch») дитині. Цікаво розглянути, як ця гра слів була відтворена у перекладі. І автор українського тексту Володимир Горбатько, і російська перекладачка Тетяна Покидаєва передають її абревіатурою ТІ-КЦГ (або ТП-КЦГ у російській версії), дослівно переклавши назви хвороб (токсоплазмоз, краснуха, цитомегаловірус, герпес). Втім, обидва перекладачі додають, що легше було б запам'ятати абревіатуру, додавши до неї голосні: КуЦуГ. Через стратегію одомашнення, до якої вдалися перекладачі, збереглася семантична адекватність, однак гру слів було втрачено. Відзначимо, що в україно- та російськомовній медичній практиці закріпилася англійська назва комплексу інфекцій: часто зберігається латинська назва, або ж вона транскрибується як ТОРЧ-інфекції («ТОРЧі» у розмовному варіанті), тобто традиційно назва передається шляхом формальної трансформації на фонетичному рівні [2, с. 5]. Якщо залишити звичайний для нашого вуха варіант, можна було б творчо обіграти корінь «торч», наприклад, потворні інфекційні вирости стирчать з тіла інфікованої матері, а згодом такі ж стирчать з тіла дитини. У російській мові, де «ТОРЧі» переграються з «порчей», студенти-медики могли б уявляти «порчу, которая переходит от матери на ребенка».

Іншим прикладом лінгвістично-побудованої пародії є гра Паланіка з фразою «What would Jesus do?» (яка скорочувалася до WWJD) – «А що б зробив Ісус?». Абревіатура друкувалася на пластикових браслетах християнської молоді на межі ХХ-ХХІ століть, у черговий період підвищення очікувань кінця світу або ж приходу другого месії. Прикметно, що реновація цієї фрази вперше відбулася ще до її обігрування Паланіком, коли екологічно-свідомі громадяни почали клеїти на свої автівки стікери «What would Jesus drive?» («А що б вудив

Ісусе?»), іронізуючи з власників джипів, які прикрашали свої позашляховики силуетом риби (християнський символ Ісуса Христа) [3, с. 169]. Варіант фрази, який зустрічаємо у тексті Паланіка, водночас є рефреном, що його повторює Віктор: ‘What would Jesus NOT do?’ [4, с. 169]. Найпростішим варіантом перекладу, який лежить на поверхні, видається буквальный: «Чого б НЕ зробив Ісус?», втім, обидва перекладачі застосували трансформацію додавання: «Чого б Ісус ніколи не зробив?» [5, с. 186] – «Чего бы Иисус никогда не сделал?» [6, с. 188]. Можливо, такий варіант зумовлений фактором частотності: у перекладах українською та російською мовами частка «не» з інтенсифікатором «ніколи» превалює над простим «не», хоча буквальный переклад наблизив би питання до «прото-фрази». Втім, у такій ситуації будь-яка альтернатива видається рівноцінною, адже у наших культурах просто не існувало ситуації-референта. На жаль, треба констатувати, що це один з випадків, коли пародійна алюзія буде неминуче загублена для цільової аудиторії друготекстів, адже читачі не «відчитуватимуть» всього спектру конотативних смислів запитання.

Поєднання лінгвістично-історичної складової з чисто філософським елементом постмодерної пародії, що переосмислює минуле через інтерпретацію відомих історичних фактів і надання нових тлумачень усталеному історичному дискурсу, спостерігається в епізоді зі зною дитячою пісенькою (*nursery rhyme*) “Ring a Ring o’Roses”. Паланік звертається до міської легенди, згідно з якою віршик розповідає про часи епідемії бубонної чуми, хоча цей факт і заперечують дослідники фольклору. Перекладачі відтворили назву пісеньки як «Кільце навколо трояндочки» («Кольцо вокруг розочки»). Звичайно, ступінь обізнаності англомовних читачів з цією пісенькою та її знаність не-англомовною аудиторією перекладів не можна порівнювати, тому для урівноваження прагматичного ефекту варто було б надати читачтву друготекстів якийсь натяк на зміст пісеньки, наприклад, розширивши їхню назву: «Біля квіточок танок, згодом з квіточок вінок» – «Вокруг розы хоровод – вот-вот кто-нибудь помрет», «Вокруг розочки попляшем, под конец все на пол ляжем».

Ще одним прикладом пародійної алюзії можна назвати сентенцію матері Віктора: “Parenthood is the opiate of the masses” [4, с. 112]. Оригінальна метафора, як відомо, належить Карлу Марксу, який застосував її у своїй роботі «До критики гегелівської філософії права». У початковому перекладі вона звучала як «опіум народу» (“Opium des Volkes”). Втім, на пострадянському просторі більш звичним є варіант «опіум для народа», що походить від популярної фрази Остапа Бендера «Почем опіум для народа?». Як в українському, так і у

російському перекладі надається саме такий варіант висловлювання. Цікаво, що і сам Паланік обрав більш «народний» варіант перекладу, ‘opiate of the masses’, а не ‘opium of the people’, якому надають перевагу науковці-германісти [7]. Таким чином, перекладачі досягли не лише формальної, а і прагматичної еквівалентності. Складнішим виявляється переклад слова *parenthood*, де ми стикаємося з лексичною лакуною в українській та російській мовах. Іменник, відтворений через конкретизацію «батьківство й материнство» («отцовство и материнство»), дещо обтяжує фразу першотвору, але зберігає її семантику та імпліцитний смисл, який вкладає у свій вислів мати Віктора, і видається єдиним влучним еквівалентом. Звичайно, в українській мові іменник «батьківство» має приблизно те ж семантичне поле, що і ‘parenthood’ в англійській, втім його гендерна «специфічність» у сучасному соціальному дискурсі може надати йому «неполіткоректних» конотацій.

Роман Чака Паланіка «Задуха» вирізняється з-поміж інших творів письменника своєю підкреслено філософською спрямованістю, це текст, що конструюється з послідовності симулякрів, сповнених постмодерної пародії. Здебільшого, філософська пародійність не вимагає додаткових зусиль з боку перекладача, адже органічно інтегрована у сюжет самого роману. Водночас, у романі можна знайти й декілька прикладів пародії, яка будується саме лінгвістичними засобами. Для її відтворення перекладачі застосовували як буквальный переклад, так і трансформації (конкретизації, додавання). Цікаво, що, в одному випадку, через буквальный переклад можна було б досягти більш прагматично-адекватного відтворення пародійної алюзії у друготексті, а в іншому, де пародія будувалася на грі слів, буквальный переклад виявився достатнім лише для передачі денотативного смислу. Говорячи ж про відтворення перекладачами сукупності елементів ідіостилу Паланіка, можна твердити, що їм вдалося адекватно відтворити складний філософський задум письменника і познайомити українських і російських читачів з помітним твором його ранньої прози.

Література

1. Fawver, Kurt D. Destruction in Search of Hope: Baudrillard, Simulation, and Chuck Palahniuk's *Choke* : Master of Arts in English Thesis [Електронний ресурс] / Kurt D. Fawver. – Cleveland State University, 2008. – Режим доступу: https://etd.ohiolink.edu/ap/0?0:APPLICATION_PROCESS%3DDOWNLOAD_ETD_SUB_DOC_ACCNUM:::F1501_ID:c su1219269969%2Cattachment. 2. Селіванова О.О. Нова типологія перекладацьких трансформацій [Електронний ресурс] / Олена Олександрівна Селіванова. — Режим доступу: <http://selivanova.net/ru/publications>

3. Chuck Palahniuk: *Fight Club, Invisible Monsters, Choke* (Continuum Studies in Contemporary North American Fiction) / [ed. Francisco Collado-Rodriguez]. – London : New York : Bloomsbury Academic, 2013. – 208 p. – ISBN 978-1441174321.
4. Palahniuk, Chuck. *Choke* / Chuck Palahniuk. – 1st ed. – New York : Anchor Books, 2002. – 304 p. – ISBN 978-0385720922.
5. Палагнюк Чак. *Задуха* / Чак Палагнюк ; пер. з англ. Володимир Горбатько. – Харків : Фоліо, 2011. – 318 с. – ISBN 978-966-03-5611-5.
6. Паланик Чак. *Удушє* / Чак Паланик ; пер. с англ. Татьяна Покидаева. – М. : АСТ, 2013. – 318 с. – ISBN 978-5-17-022479-1.
7. The Phrase Finder [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.phrases.org.uk/meanings/300700.html>.

Галина Єнчева, Марія Яременко
м. Київ, Україна

Стратегії лінгвокультурної адаптації художнього тексту

Однією з ключових перекладацьких проблем була і залишається проблема «неперекладного в перекладі». Причини цього феномену криються як у неідентичності структури різних мов, так і у відмінностях способів концептуалізації світу, у тому числі в специфіці національних культур.

Зважаючи на мовні і культурні відмінності оригіналу й перекладу та необхідність «вписування» оригіналу в чуже йому мовне і культурне середовище, при перекладі відбувається деформація початкового тексту. Такій деформації може піддаватися або форма оригіналу, або його семантичний рівень. В основі деформації, за словами М.К. Гарбовського, лежить певна перекладацька концепція, яка «припускає усвідомлення мети перекладу і вибір відповідно до цієї мети певної генеральної лінії поведінки – стратегії перекладу». Стратегію перекладу визначає характер перекладацьких втрат, оскільки «переклад – це постійне жертвопринесення, питання лише в тому, що виявляється жертвою і в ім'я чого ця жертва приноситься» [1, с. 508].

Кожна фаза перекладацького процесу – вибір оригіналу та стратегії перекладу, його редагування та прочитання – відчуває вплив різних культурних цінностей, що існують у цільовій культурі. Перекладач може підкоритися чи протистояти цим цінностям, і в залежності від цього він надає перевагу одній з можливих стратегій – очуження або одомашнення оригіналу.

Переклад-очуження, запропонований Ф. Шляєрмахером і розвинутий його послідовниками в епоху Романтизму, вважають явищем, властивим саме німецькій культурі (прихильниками цієї стратегії були

Ф. Ньюмен, Дж. Нотт, В. Морріс, Д. Г. Розетті, Е. Паунд, П. Блекберн, А. Фет, В. Брюсов).

Протилежна перекладацька стратегія *одомашнення* представлена у французькій, російській та англо-американській традиціях, принаймні з часів Н. П. Д'Абланкура, Ж.-Ф. Дусі, Д. Денгема, Д. Драйдена, В. А. Жуковського, Б. Пастернака. Романтичному перекладу протиставляється класицистичний переклад, головна мета якого створити такий транслат, який відповідав би смакам більш широкого кола цільової аудиторії, чітко дотримувався норм мови перекладу та був би пристосованим до культурних традицій цільової сторони.

У роботі послуговуємося термінами Л. Венуті – *форенізація* та *доместикація*, оскільки на нашу думку, вони найбільш влучно характеризують досліджувані перекладацькі стратегії.

Форенізація – це такий вид лінгвокультурної адаптації, за якого національно-специфічний елемент переноситься до тексту перекладу. Обираючи такий спосіб відтворення лінгвокультурних особливостей, перекладачі зазвичай пояснюють значення такого елемента у примітках:

She opened the door, the little smile widening to a welcoming grin – perhaps not fortunate, since her teeth were rather crammed together and the size of jumbo Chiclets [7]. – *Вона відчинила двері, ледь торкнуті посмішкою зуби розтягнулися в закличний вищир – либонь, не на добре, зважаючи на те, що в роті її товпилися зуби розміром з великі чиклетки* [5].

Як бачимо, перекладач транскодує слово «Chiclets», а потім у примітці подає роз'яснення: “Chiclets” – *глазурована жувальна гумка, розміром приблизно як гарбузова насінина, яку з 1906 року випускає британська компанія “Cadbury”; назва бренду походить від назви центральноамериканського дерева чикль (Manilkara chicle), із соку якого до впровадження харчової синтетики вироблялася жуйка.*) Отже, перекладач обирає стратегію форенізації, такий спосіб перекладу безумовно розширює знання читача.

Сдобніков В.В. також зазначає проблеми, що виникають, коли перекладач притримується стратегії очуження, зокрема проблему зі сприйняттям тексту перекладу реципієнтами. Зберігаючи національно-специфічні елементи, з якими реципієнт незнайомий, перекладач ускладнює розуміння тексту, оскільки такі елементи для читача є малоінформативними. В такому випадку текст загромаджується незрозумілими для читача словами, значення яких потребує додаткових пояснень, таким чином обсяг пояснень може наближуватися до обсягу самого тексту, що може знищити художню цінність тексту.

Стратегію доместикації відслідковуємо при перекладі назви страви *sugar-topped cake*, в якому перекладач застосовує компенсацію

за допомогою аналогічного мовного явища, що вже існує в мові перекладу «*бабка, полита цукровою помадкою*» у реченні:

There was a nice brown egg, lightly boiled, for each of them, and then sardines on toast, and then buttered toast, and then toast with honey, and then a sugar-topped cake [8]. – *На столі красувалися гарні бурі яєчка, м'якенько зварені, по одному для кожного, і грінки зі сардинками, і грінки з маслом, і грінки з медом, та ще **бабка, полита цукровою помадкою*** [6].

Вибір стратегії перекладу залежить, крім суб'єктивних уподобань перекладача та гатунку тексту оригіналу, від багатьох об'єктивних чинників, до яких, на думку Л. В. Коломієць, належать: цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми; кількість існуючих перекладів певного твору в цільовій літературі, адже потреба у форенізуючому перекладі виникає особливо гостро, коли створюється велика кількість перекладів-одомашнень, які збільшують відстань між читачем та оригіналом; функція першотвору у цільовій літературній полісистемі. Головна функція перекладу одомашнення – розбудова вже існуючої в цільовій культурі літературної традиції, тоді як функція перекладу очуження полягає у введенні до цільової літератури нових стилів, висловів, засобів та прийомів [2, с. 33].

З поняттям стратегії перекладу пов'язане поняття «невидимості» перекладача. Цей термін був уведений Л. Венуті в роботі «*The Translator's Invisibility*». Ключовими характеристиками перекладного тексту Л. Венуті називає *fluency* (легкість сприйняття), тобто текст легко читається, і *transparency* (прозорість), тобто в тексті відображається особа та наміри автора, в результаті створюється враження, що ми читаємо оригінал, а не переклад. При цьому, як підкреслює Л. Венуті, чим легше читається переклад, тим більш невидимий перекладач, і тим виразніше постає автор оригіналу. Головними характеристиками перекладацької стратегії доместикації, за Л. Венуті, є легкість сприйняття та прозорість і, як наслідок, «невидимість» перекладача.

Щодо перекладів, виконаних відповідно до перекладацької стратегії форенізації, у цьому випадку виникає певна «непрозорість» тексту, з'являються «темні місця», і перекладач стає «видимим». Такий текст читається як переклад.

Перекладач, працюючи з художнім текстом, має дотримуватися так званої «золотої середини». В. В. Сдобніков стверджує, що переклад не має сприйматися ні як «свій», ні як «чужий». Читач має сприймати його як «інший», тобто він має бути зрозумілим, але не асоціюватися з своєю рідною національно-культурною специфікою. Таким чином можна сказати, що переклад повинен містити достатню кількість

лінгвокультурних особливостей для осмислення колориту тексту та для пояснення мотивів тих, чи інших вчинків персонажів, але текст не має бути загромаджений національно-специфічними особливостями. Пропонується для створення колориту використовувати власні назви оригіналу, географічні назви, назви рослин, тварин, що асоціюються у читача з країною, що описується в тексті [4, с. 40].

Література

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
2. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії): Монографія / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 522 с.
3. Подміногін В. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу / В. Подміногін, А. Якимчук // Наукові записки Серія: філологічні науки – Випуск 89 (1). – Київ, – С. 98-102.
4. Сдобников В. В. Теория перевода: [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков] / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 448 с.
5. Кінг С. Під куполом / С. Кінг; [пер. з англ. О. Красюк]. – Х., 2011. – 612 с.
6. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та шафа / К. С. Льюїс; [пер. з англ. В. Наріжна]. – Дніпропетровськ : Проспект, 2006. – 208 с.
7. King Stephen Under the dome [електронний ресурс] / Stephen King. – Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=130595>
8. Lewis C.S. The Chronicles of Narnia. The Lion, the Witch and the Wardrobe [електронний ресурс] / C. S. Lewis. – Режим доступу: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=1867483>.

Людмила Зенина, Наталия Каменева
г. Москва, Российская Федерация

Вопросы конкретизации нефинитных форм английского глагола

Как известно, в английском языке тезис о разделении глагольной парадигмы на финитную и нефинитную поддерживается большинством ученых. В целом сходятся и точки зрения лингвистов на положения, лежащие в основе этого разделения. Однако нерешенным остается вопрос конкретизации нефинитных форм и их количества.

Традиционно кроме инфинитива выделяют такие нефинитные формы, как герундий, причастие I, причастие II. Герундий, как, например, отмечает М.Я. Блох, называет процесс и семантически сочетает свойства глагола и существительного, при этом

субстантивные свойства у герундия выражены сильнее, чем у инфинитива [1]. Комбинаторные способности герундия можно считать двойственными, так как в нем проявляются черты глагола и существительного. Функционально герундий может выступать в роли любого члена предложения, формальный показатель герундия омонимичен показателю причастия I. Герундий имеет две грамматические категории: аспектуальную категорию ретроспективной координации и категорию залога. При этом переходные глаголы имеют четыре категориальные формы, непереходные – две.

Причастие настоящего времени – нефинитная форма, сочетающая в своей семантике свойства глагола, прилагательного и наречия. По форме и парадигме причастие I полностью омонимично герундию. Синтаксическая сочетаемость причастия отражает его ориентацию на глагол, прилагательное и наречие. Причастие имеет два типа употребления – самостоятельное и в составе глагольной формы.

Ещё одна нефинитная форма, ориентированная на прилагательное – причастие прошедшего времени. От причастия I его отличает иной формальный показатель, отсутствие парадигматических форм (но имеется скрытое указание на завершенность и пассивность), использование лишь в атрибутивных и предикативных функциях.

При подобном рассмотрении нефинитной парадигмы появляются многочисленные зоны пересечения отглагольных форм, представляющие интерес ввиду наличия различных, неоднозначных толкований:

- семантическая избыточность инфинитива и герундия;
- формальная омонимичность причастия I и герундия;
- функциональная ориентация причастия I и II.

Так, относительно первого утверждения М.Я. Блох замечает, что семантика инфинитива передает большую динамику, делает больший акцент на действие, нежели герундий. Согласно Г.А. Вейхману, герундий, будучи *ing*-формой, обозначает процесс, более продолжительное действие; инфинитив, соответственно, выражает более короткое действие [2]. Инфинитив используется для обозначения чего-то гипотетического, связанного с будущим. Другой член этой оппозиции, герундий, обозначает осуществляемое действие и, следовательно, ассоциируется с настоящим и с прошлым.

Таким образом, налицо два вида оппозиций между герундием и инфинитивом: герундий обозначает процесс, а инфинитив – «не-процесс»; инфинитив обозначает планы на будущее, а герундий – действие, не связанное с будущим.

Второе утверждение о формальной омонимичности причастия I и герундия в рамках синхронического подхода не является спорным,

однако вопрос о семантическом и синтаксическом сходстве остается открытым. Основанием для разделения герундия и причастия I, по мнению М.Я. Блоха, является семантическая ориентация нефинитных форм на существительное и прилагательное – наречие, соответственно. Ещё одно доказательство, приводимое автором, – функциональная корреляция причастий: *the fallen monarchy – the falling monarchy* и наличие конверсионных пар герундий – существительное, причастие – прилагательное. Однако М.Я. Блох указывает на функциональную возможность выделения формы полу-герундия или герундиального причастия: *I felt annoyed at his failing to see my point at once. – I felt annoyed at him failing to see my point at once.*

Синтаксически же и герундий, и причастие могут выполнять одинаковые функции, например функцию определения: *a sleeping dog – a sleeping train*. Таким образом, существуют некие перекрестные семантические и функциональные области между герундием и причастием, формально же они полностью совпадают.

Корреляция причастия I и причастия II является ещё одним спорных вопросов грамматики. Не всегда при парадигматической корреляции с причастием I причастие II имеет значение пассивности: *advanced students, an escaped prisoner*.

Критерий ограничения причастия и прилагательного – вопрос также неоднозначный. Так, по Кверку, причастия в атрибутивной функции могут считаться прилагательными [3]. Критерии разделения причастия и прилагательного также предложены, но они едва ли могут быть удовлетворительными. Первый критерий – глагольное управление. *We were relieved to find her at home* – прилагательное. *We were relieved by the next group* – причастие. Глагольное управление очевидно, если после причастия первого следует прямое дополнение: *His views were alarming me*. Или предлог *by* после причастия II: *He was offended by the police*.

Второй критерий – возможность употребления слова *very*, указывающего на адъективный статус формы: *His views were very alarming. He was very offended*. Следовательно, теоретически невозможно одновременно использовать слово *very* и прямое дополнение для причастия I и предлога *by* для причастия II. Для причастия I это вполне справедливо, однако для причастия II такое употребление также вполне приемлемо.

Таким образом, функциональный критерий оказывается не слишком надежным для разделения глагольных форм. К тому же примеры показывают, что нет прямой корреляции по функции между причастием I и причастием II.

Наряду с очерченными выше проблемами, возникает вопрос, не упоминаемый ни одним из цитируемых авторов: два типа употребления нефинитных форм – самостоятельное и в рамках финитной глагольной формы. При этом инфинитив и причастие I сохраняют свою собственную семантику. Употребления причастия II, однако, резко отличны друг от друга: «самостоятельно употребляющееся причастие отличается от глагола семантически, так как обозначает не само действие, а обусловленное им состояние одного из актантов, обычно пациенса. Отсюда преобладание в семантике самостоятельно употребленного причастия моментов предшествования действию состоянию и неактивности денотата имени, с которым связано причастие» [4]. Причастие II в составе перфектного сочетания отрывается от имени, десематизируется и десинтаксизируется: причастие в составе перфекта, являющееся обязательным компонентом глагольной парадигмы и имеющееся у всех глаголов, кроме модальных, обычно трактуется как форма, полностью утратившая свою собственную семантическую и синтаксическую характеристику.

Итак, возникает целая область вопросов, связанных с нефинитной парадигмой английского глагола. Большинство исследователей решают эти проблемы частично, изолированно друг от друга, не затрагивая структуру и принципы построения нефинитной парадигмы. Вопросы конкретизации нефинитных форм английского глагола заслуживают пристального внимания ученых и требуют дальнейших глубоких исследований.

Литература

1. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. – М.: Высшая школа, 2005. – 239 с.
2. Вейхман Г.А. Новое в грамматике современного английского языка: учеб. пособие для вузов – М.: Астрель: АСТ, 2006. – 542 с.
3. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A University Grammar of English. – М.: Prosvecheniye, 1982. – 391p.
4. Плоткин В.Я. Строй английского языка. – М.: Высшая школа, 1989. – 289 с.

Наталья Камовникова

г. Санкт-Петербург, Российская Федерация

Непереводимость или пространственная дезориентация:

К вопросу о пространственных модификациях в художественном переводе

Идентификация художественного пространства является фактором, обеспечивающим полноту декодирования художественного произведения в целом. Человеческий опыт выстраивается на основе органов чувств [1, с. 249], и в этом смысле создаваемое автором художественное пространство является базой для индивидуального восприятия

нематериальных аспектов художественного текста, прежде всего, художественного времени. Под пространством можно понимать не только физические, социальные и геометрические параметры описываемой среды [2, с. 16], но также и события и предпринимаемые в связи с ними действия [3, с. 280; 4, с. 64].

Репрезентация художественного пространства представляет переводческую проблему уже потому, что физические пространства различных временных периодов не совпадают в разных языковых культурах. Кроме того, средства описания физического пространства разнятся в разных языках, что также ограничивает возможности переводчика. Асимметрия способов описания в разных языках подробно описана в переводческом аспекте у Ю. Найды [5], М. Снелл-Хорнби [6], С. Влахова и С. Флорина [7], И. Левого [8]. Эта асимметрия вызывает необходимость переосмысления и технической обработки текста перевода, использования различного рода замен, перестановок и элиминаций элементов текста оригинала. Таким образом, в переводе художественное пространство предстает перед читателями уже в измененном виде. Искажение художественного пространства в переводе может, в свою очередь, привести к искажению художественного времени, что будет именоваться здесь *хронотопическим сдвигом*.

Хронотопический сдвиг является одной из важнейших причин разговоров о «непереводимости» многих художественных произведений. Применимо к русской литературе, традиционно отмечают «непереводимость» Пушкина, Чехова, Булгакова, Ахматовой и Бродского – именно тех авторов, в произведениях которых хронотоп, или единство пространственно-временных параметров художественного текста [9, с. 234], играет не только фоновую, но и сюжетообразующую роль, то есть, является выдвинутым в фокус внимания читателя базовым параметром, определяющим понимание текста.

В целях установления причин затрудненности переводческой передачи пространственно-временных параметров текста автором статьи проводится серия экспериментов, направленных на исследование особенностей восприятия оригинальных художественных текстов с повышенной плотностью хронотопа носителями родной культуры. Автор исходит из гипотезы, что затрудненность восприятия переводных текстов с повышенной плотностью хронотопа напрямую зависит от трудностей восприятия оригинала соотечественниками автора. В этом смысле интересно взглянуть на экспериментальные данные, полученные в ходе тестирования 28 студентов-лингвистов на предмет их способности идентификации художественного хронотопа

при чтении оригинала художественного отрывка на родном языке. Для теста был выбран отрывок из одного из самых «непереводимых» романов XX столетия, а именно из «Мастера и Маргариты» М.А. Булгакова. Как известно, роман строится на двух базовых хронотопах: «Москва, середина 1920-х гг.» (по оценкам некоторых исследователей, «Москва, 1924 год» [10]) и «Иерусалим, 33 год н.э.». Для тестирования был выбран отрывок, построенный на хронотопе «Иерусалим, 33 год». Выбор данного хронотопа был мотивирован его кажущейся узнаваемостью по причине его многократной реконструкции в произведениях научной и художественной литературы и кинематографии. При тестировании из текста было намеренно исключено имя Марка Крысобоя, являющееся автоматической подсказкой, а также абзац, посвященный описанию походки и манеры поведения Крысобоя.

Римская пехота во втором ярусе страдала еще больше кавалеристов. Кентурион <Крысобой> единственно что разрешил солдатам — это снять шлемы и накрыться белыми повязками, смоченными водой, но держал солдат стоя и с копьями в руках. Сам он в такой же повязке, но не смоченной, а сухой, расхаживал невдалеке от группы палачей, не сняв даже со своей рубахи накладных серебряных львиных морд, не сняв поножей, меча и ножа. Солнце било прямо в кентуриона, не причиняя ему никакого вреда, и на львиные морды нельзя было взглянуть, глаза выедал ослепительный блеск как бы вскипавшего на солнце серебра. <...>

Тот человек в капюшоне поместился невдалеке от столбов на трехногом табурете и сидел в благодушной неподвижности, изредка, впрочем, от скуки прутиком расковыривая песок.

То, что было сказано о том, что за цепью легионеров не было ни одного человека, не совсем верно. Один-то человек был, но просто не всем он был виден. Он поместился не на той стороне, где был открыт подъем на гору и с которой было удобнее всего видеть казнь, а в стороне северной, там, где холм был не отлог и доступен, а неровен, где были и провалы и щели, там, где, уцепившись в расщелине за проклятую небом безводную землю, пыталось жить большое фиговое дерево.

Именно под ним, вовсе не дающим никакой тени, и утвердился этот единственный зритель, а не участник казни, и сидел на камне с самого начала, то есть вот уже четвертый час. Да, для того чтобы видеть казнь, он выбрал не лучшую, а худшую позицию. Но все-таки и с нее столбы были видны, видны были за цепью и два сверкающие пятна на груди кентуриона, а этого, по-видимому, для человека, явно желавшего остаться мало замеченным и никем не тревожимым, было совершенно достаточно [11, с. 543-544].

По ознакомлении с текстом студентам предлагалось письменно ответить на следующие вопросы:

1. Назовите приблизительный год, в который разворачивается описанное событие.
2. В какое время года происходит данное событие?
3. В какое время суток?
4. В какой стране?

Несмотря на кажущуюся очевидность, ответы студентов далеко не отличались единодушием. Большинство студентов справилось с идентификацией места действия, указывая Иерусалим/Израиль – 17%, Римскую империю – 35% и (менее точно) Рим – 10%. Остальные опрошенные называли такие топонимы как «Италия», «Британия», «Греция» и даже «Персия». Интересно, что только те испытуемые, кто точно определили место действия, смогли определить и историческое время (35%): в это число вошли все, идентифицировавшие место как Иерусалим/Израиль (17%), 14% – те, кто указал Римскую империю и 4% – Рим. Идентификация циклического времени представила гораздо меньшее количество трудностей, но встречались и аномальные ответы, например время года было определено одним испытуемым как зима, а время суток как ночь. Таким образом, в случае с данным отрывком уже на данном этапе следует говорить не о «непереводимости» а о затрудненной идентифицируемости пространственно-временных маркеров, вызывающих даже у реципиентов оригинала ощущение, сравнимое с пространственной дезориентацией, неспособностью определить свое собственное местоположение относительно описываемых событий. Подобные отклонения при идентификации художественного хронотопа здесь и далее будут обозначены как *хронотопическое отклонение*.

Результаты тестирования наводят на мысль, что если идентификация художественного хронотопа вызывает трудности у более чем половины русскоязычных читателей, то идентификация хронотопа при восприятии перевода будет еще более затруднена как по причине «плотности» хронотопа, насыщенности текста пространственными маркерами, так и по причине неизменно имеющего место в переводе хронотопического сдвига. Хронотопический сдвиг в переводе является естественным следствием хронотопического отклонения при восприятии оригинала; поскольку восприятие художественного хронотопа в оригинале и решения относительно его передачи в переводе являются индивидуальными и субъективными и напрямую зависят от человеческого фактора, перед читателем перевода часто предстает уже модифицированный хронотоп, осложняющий дальнейшее декодирование текста. Многочисленные переводы «Мастера и Маргариты» демонстрируют, насколько понимание переводчиками

приоритетности передачи пространственных маркеров «Мастера и Маргариты» сказалось на результате выполненного ими перевода. Особенно интересен здесь долгое время считавшийся каноническим перевод Майкла Гленного:

The Roman infantry forming the second tier was suffering even more acutely than the cavalrymen. Centurion Muribellum's only concession to his men was to allow them to take off their helmets and put on white headbands soaked in water, but he kept them standing, lance in hand. The centurion himself, also wearing a headband though a dry one, walked up and down a short distance from a group of executioners without even removing his heavy silver badges of rank, his sword or his dagger. The sun beat straight down on the centurion without causing him the least distress and such was the glitter from the silver of his lions' muzzles that a glance at them was almost blinding. <...>

The hooded man had placed himself a short way from the gibbets on a three-legged stool and sat in calm immobility, occasionally poking the sand with a stick out of boredom.

It was not quite true that no one was left of the crowd between the cordons. There was one man, but he was partly hidden. He was not near the path, which was the best place from which to see the execution, but on the northern side, where the hill was not smooth and passable but rough and jagged with gulleys and fissures, at a spot where a sickly fig tree struggled to keep alive on that arid soil by rooting itself in a crevice.

Although the fig tree gave no shade, this sole remaining spectator had been sitting beneath it on a stone since the very start of the execution four hours before. He had chosen the worst place to watch the execution, although he had a direct view of the gibbets and could even see the two glittering badges on the centurion's chest. His vantage point seemed adequate, however, for a man who seemed anxious to remain out of sight [12].

Перевод демонстрирует активную доместикацию [13, с. 22] текста, лексическую, синтаксическую и ритмическую его модификацию, сказывающуюся на качестве описываемого художественного пространства. Художественное пространство текста теряет дополнительные маркеры, позволяющие осуществить идентификацию хронотопа в рамках декодирования текста перевода. Сразу же бросается в глаза перевод слова *копьё* как *lance*, что особенно неудачно с учетом того, что в тексте упоминается не только пехота, но и кавалерия. Английское *lance*, хотя и может в ряде случаев использоваться для обозначения вооружения пешего воина, тем не менее, преимущественно используется для обозначения кавалерийского вооружения [14, с. 1079]; это копье длиной около трех метров. Копья, которыми была вооружена пехота Марка Крысобоя, обозначаются в английском языке существительным *spear* [14, с. 1831]; это оружие использовалось в купе со щитом и было отличительной частью вооружения римских

легионеров. Кроме того, переводчик пропускает использованное Булгаковым слово «поножи», обозначающее часть доспехов, защищающих переднюю часть ноги от колена до щиколотки, а следовательно, сильно нагревающихся на солнце. В результате пропуска перевод автоматически теряет маркер жаркого климата. Однако это не единственный случай, когда переводчик «охлаждает» описываемое в оригинале пространство. Развернутая метафора в конце первого абзаца заменяется сравнением, при этом теряются именно метафорические температурные маркеры: *глаза выедал ослепительный блеск и вскипавшее на солнце серебро*.

Модификации затрагивают и другие, менее очевидные климатические маркеры художественного пространства оригинала. Так, в переводе в руках человека в капюшоне оказывается не прут, а палка. Описываемая далее по тексту оригинала чахлая растительность, по всей очевидности, неспособна производить крепкие ветки, способные послужить палкой, однако в переводе местность предстает гораздо менее засушливой и оттого более северной. Переводчик пропускает также метафорическое описание *уцепившись в расщелине за проклятую небом безводную землю*, тем самым упрощая перевод и трансформируя пространственные параметры текста. Фиговое дерево в переводе цепляется уже не за землю, а за саму расщелину, как делают порой деревья в северном климате. При этом замена одной глагольной метафоры на другую усиливает данное впечатление: в оригинале дерево «пытается жить», а в переводе «борется за выживание». Таким образом, в оригинале налицо наличие семы смирения: фиговое дерево свыклось с тяжелым климатом и приспосабливается к нему; сил при этом у него немного. В переводе дерево фактически ведет борьбу с природой, оно гораздо более активно, что также характерно для растительности северных широт.

Хронотопический сдвиг имеет место и при переводе фразы *Солнце било прямо в центуриона* как *The sun beat straight down on the centurion*. Незначительная на первый взгляд замена изменяет хронометрию текста. В оригинале описывается вторая половина дня, и на это есть указание в тексте главы [11, с. 541], при этом и в предлагаемом отрывке есть очевидные маркеры циклического времени: солнце светит в лицо, а значит, не находится в зените; при этом воздух успел очень сильно нагреться, о чем свидетельствуют многочисленные описания жары, а значит, действие происходит уже после полудня. В переводе при этом очевидно описание полудня: солнце стоит в зените и светит центуриону в темя. Данный сбой в хронографическом описании автоматически сказывается на

хронометрии текста [15, с. 123]: длительность описываемых в главе событий сокращается, что не может не дезориентировать читателя. Интересно, что хронотопический сдвиг повлиял и на сопутствующее описание действующего лица. В оригинале солнце светит Крысобоя в глаза, *не причиняя ему никакого вреда*, то есть, не слепя его; в переводе солнце светит Крысобоя в темя, а значит, ослеплять не может, поэтому переводчик вынужден произвести дополнительную замену. В результате в переводе солнце светит на Крысобоя, *не причиняя ему ни малейших неудобств* (*without causing him the least distress*); эмотивное существительное *distress* противоречит самой сути этого персонажа Булгакова. Тем самым данная замена ослабляет впечатление от образа Крысобоя, в оригинале абсолютно непоколебимого.

Таким образом, наличие хронотопического сдвига способно усложнить декодирование текста читателями перевода. В этой связи автор планирует сбор экспериментальных данных, способных выявить различия в восприятии текстового хронотопа в оригинале и переводе. В любом случае, на данном этапе можно говорить не о «непереводимости» художественных текстов, а о затрудненности пространственно-временной идентификации художественного текста в условиях особой плотности хронотопа, которая сказывается на восприятии переводчиком текста в целом. Используемые переводчиком стратегии способны значительно модифицировать текстовый хронотоп, что влечет за собой затрудненность декодирования перевода его читателями.

В этой связи следует отметить, что многочисленные переводы «Мастера и Маргариты» на английский язык разительно отличаются друг от друга в переводческом подходе к передаче текстового хронотопа. Так, перевод, выполненный Ричардом Певаром и Ларисой Волохонской [16] демонстрирует необыкновенное внимание к хронотопическим маркерам. Это не в последнюю очередь связано с общей стратегией данного перевода, направленного на форенизацию текста [13, с. 22], попыткой показать его культурное и стилистическое отличие от англоязычной художественной литературы первой половины XX века. Также интересны недавно выполненные переводы Майкла Карпельсона [17] и Хью Аплина [18]. Дальнейшее исследование подходов к передаче пространственных параметров художественного текста и художественного хронотопа в целом предполагает также и проведение сравнительного анализа стратегий, предпринятых данными переводчиками.

Литература

1. Evans, V. *The Structure of Time*. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2004. – 287 p. 2. Бурнашев К.Э.

Хронотоп – ключ к познанию социального пространства / Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – № 2 (7) – С. 15 – 19. **3.** Кравцова Е.И. Художественное время и пространство в лингвокультурологическом дискурсе / Мир науки, культуры, образования. – 2010. – № 3 (22). – ISSN 1991-5497. – С. 278 – 281. **4.** Красухин К.Г. Три модели индоевропейского времени на материале лексики и грамматики // Логический анализ языка. Язык и время / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко. – М.: Индрик, 1997. – С. 62 – 77. **5.** Nida, E. Principles of Correspondence // The Translation Studies Reader / Ed. by L. Venuti. – London & New York: Routledge, 2001. – P. 126 – 140. **6.** Snell-Hornby, M. Translation Studies: An Integrated Approach. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 1988. – 163 p. **7.** Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 341 с. **8.** Левый И. Искусство перевода. – М.: Прогресс, 1974. – 397 с. **9.** Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе: Очерки по исторической поэтике // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 234 – 407. **10.** Никольский Н.С. На грани метафор и аллюзий (О некоторых зашифрованных мотивах в антиутопиях Булгакова) / Известия Академии Наук. Серия литературы и языка. Т. 58. / Глав. ред. В.Н. Ярцева. – 1998. – № 1. – С. 11 – 19. **11.** Булгаков М.А. Белая гвардия. Театральный роман. Мастер и Маргарита: Романы. – М.: Художественная литература, 1988. – 751 с. **12.** Bulgakov, M. The Master and Margarita / Tr. by M. Glenny. http://www.masterandmargarita.eu/estore/pdf/eben001_mastermargarita_glenny.pdf (no pagination). **13.** Venuti, L. The Translator's Invisibility: A history of translation. – London: Routledge, 1995. – 393 p. **14.** Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – Thunder Bay Press, 2001. – 2230 p. **15.** Гак В.Г. Пространство времени // Логический анализ языка. Язык и время / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Т.Е. Янко. – М.: Индрик, 1997. – С. 122 – 130. **16.** Bulgakov, M. The Master and Margarita / Tr. by R. Pevear & L. Volokhonsky. – Penguin Books, 1997. – 411 p. **17.** Bulgakov, M. The Master and Margarita / Tr. by M. Karpelson. – Lulu Press, 2006. – 332 p. **18.** Bulgakov, M. The Master and Margarita / Tr. by H. Aplin. – Oneworld Classics, 2008. – 470 p.

Елена Каранетова

г. Минск, Республика Беларусь

Категориальная семантика английского глагола в аспекте перевода

Вопрос о категориальной семантике глагола представляется актуальным для современной лингвистики, так как часто именно она задает прототипическую синтаксическую структуру предложения-высказывания и влияет на перевод глагола. Так, для акциональных

глаголов прототипической синтаксической конструкцией выступает непереходная конструкция.

Под акциональными будем понимать «глаголы, выражающие предикаты «действия» (как физического, так и ментального), вступающие в синтаксическую связь с субъектом-агентом и имеющие соответственно акциональное категориальное значение» [1, с. 106]. Как правило, в качестве субъекта-агенса выступает прототипический одушевленный объект, характеризующийся наибольшим числом приписываемых идеальному субъекту признаков. Важным признаком является и признак активности, за которым стоит намеренное действие агенса, направленное на реализацию цели и достижение результата. Например:

(1) *They drove back to Woodside.*

Не редки примеры, когда в роли субъекта-агенса выступает неодушевленный объект или природное явление.

(2) *After the accident, the other car just drove off.*

(1) и (2) могут переводиться сходным образом: (1) *Они вернулись в Вудсайд.* (2) *После аварии вторая / другая машина просто уехала.*

Сложнее обстоит дело с переводом предложений-высказываний, в которых категориальная семантика глагола модифицируется за счет введения дополнительных лексических средств. Ср. предложения-высказывания, в которых в роли субъекта-агенса выступает существительное *the door*:

(3) *The door opened.*

(4) *The door flung open.*

(5) *The door opened nervously.*

Высказывание (3) переводится аналогично (1), (2) – *Дверь открылась / отворилась*. С точки зрения синтаксической организации высказывания (4) и (5) ничем не отличаются. В случае отсутствия контекста высказывание (4) может быть переведено: *Дверь резко распахнулась*. Данное предложение-высказывание неинформативно с точки зрения сведений о реальном субъекте действия. Действительно, ее мог заставить распахнуться сильный ветер или человек, открывший ее резким движением.

Интересно, что аналогичную синтаксическую модель используют глаголы звука, когда они выражают движение, сопровождающееся определенным звуком. Ср.:

(6) *The door clanged open.* – Дверь с лязганьем отворилась.

(7) *The door creaked open.* – Дверь со скрипом отворилась.

(8) *The door clicked shut.* – Дверь захлопнулась.

(9) *The train clanked past.* – Поезд прогрохотал мимо.

Как видим, при переводе в качестве категориальной выступает семантика движения или действия с целью открытия или закрытия объекта, а не семантика воспроизведения определенного звука. На наш взгляд, употребление глаголов звука в данной синтаксической модели приводит к их перекаатегоризации в акциональные глаголы и определяет способ их перевода. При этом неодушевленный объект, выступающий в роли агенса, мыслится как единственно возможный исполнитель действия. Если пример (3) дополнить экспликацией реального производителя действия – *The door opened and a man came in* – глагол *to open* приобретет процессуальное значение (*Дверь открылась и в комнату вошел мужчина*).

Пример (5) подразумевает наличие одушевленного субъекта действия. Эту семантику высказыванию добавляет наречие *nervously*: только человек может выполнять действия, демонстрируя или спроваждая его определенным эмоциональным состоянием. Думаем, поэтому, что для передачи каузирующего значения переводчик прибегнет к следующим вариантам перевода: *Дверь открыли резким движением. Кто-то открыл дверь резким движением*. При наличии расшифровывающего контекста, возможно, можно использовать и *Дверь резко распахнулась*.

Значение внешней каузации достаточно часто имплицитно выражается глаголом и, как указывает Н.Н. Болдырев, реализуется через его субъектное категориальное значение:

(10) *I have **walked** this district for miles round.*

(11) *We **walked** his horse up the hill.*

Очевидно, что дополнение *this district* и дополнение *his horse* при глаголе относятся к разным категориям объекта. Переводом (10) может выступать *Я исходил этот район вдоль и поперек*, где район репрезентирует семантический аргумент места. Пример (11) показывает, что глагол-сказуемое в нем имеет не только акциональную, но и каузативную семантику: субъект воздействовал на объект, чтобы объект выполнил определенное действие: *Мы отвели его коня...* . Тот факт, что субъект действия и сам выполнял это же действие, позволяет перевести данное предложение следующим образом: *Мы поднялись / взобрались вместе с его конем...* .

Вышесказанное свидетельствует о том, что категориальная семантика глагола включает в себе не только лингвистическую, но и переводческую проблему, т.к. перевод глагола (и всего высказывания) требует интерпретации когнитивной информации о *субъекте* и *объекте* действия.

Речь идет о том, что «универсальной чертой глагольной номинации» является закрепление в семантике слов свойственных объективной реальности ракурсов связей между объектами предметного мира. Более того, в значениях глаголов они находят свое выражение более полно, чем в предметных именах. Специфика глагольной номинации заключается в следующем: «наименование любому действию, состоянию, процессу и т.п. дается относительно двух семантических категорий – сферы субъекта и сферы объекта, обозначаемого именем действия» [2, с. 36]. Данный факт, естественно, влечет за собой разграничение глагольных наименований на два больших разряда – субъектные и объектные глаголы [2, с. 38].

Традиционное понимание субъект-объектных глаголов содержится в работах А.А. Уфимцевой. Субъектные глаголы представляют достаточно малочисленную группировку слов и именуют: эмоциональное состояние лица, его нравственное поведение, интеллектуальную деятельность, физическое состояние и т.д. [2, с. 41]. Объектные глаголы более многочисленны в силу большого разнообразия объектов действия, т.е. предметной отнесенности действия. Для английского языка А.А. Уфимцева выделяет следующие тематические группы: глаголы физического действия, речевой и мыслительной деятельности, глаголы, обозначающие физические свойства, перемещение и под. неодушевленных предметов и т.д. [2, с. 41].

Проведенное нами исследование семантики перцептивных глаголов позволило выявить, какой субъект «скрывается» в семантике таких глаголов: субъект, способный воспринимать / неспособный воспринимать; субъект, участвующий в процессе активного восприятия; органы чувств субъекта, участвующие в процессе активного восприятия; наблюдатель; субъект, создающий условия для восприятия объекта и его перцептивных признаков и т.п. В качестве объекта восприятия могут выступать неодушевленные объекты, производящие сигналы, которые воспринимаются человеком как перцептивные признаки; человек или животное, производящее звук(и) и т.п.

Насколько разнообразна когнитивная информация о субъекте и объекте действия и их характеристиках в глагольной семантике говорит и факт, приводимый Н. Гизборном в книге “The Event Structure of Perception Verbs” [3]: значение глагола *to watch*, например, включает пресуппозицию, что объект, за которым ведется наблюдение, изменяемый. Соответственно, это – одушевленный объект, и наблюдение за ним ведется с целью выявления изменений аспектов его поведения.

Таким образом, очевидно, что категориальная семантика английских глаголов в современном английском языке репрезентативна с

точки зрения информации о субъекте и объекте. Именно категориальная семантика определяет прототипические синтаксические структуры, в которых данный глагол функционирует. Видимо, ею же определяются и способы перевода английских глаголов. Глаголы разных тематических классов при переходе в другой класс наследуют его категориальную семантику и переводятся в соответствии с данной категориальной семантикой. Приведенные нами выше примеры репрезентируют лишь некоторые аспекты учета категориальной семантики глагола при переводе, которая может составить самостоятельную тему для анализа в рамках определенного тематического класса или всего класса английских глаголов.

Литература

1. Болдырев, Н.Н. Категориальное значение глагола: системный и функциональный аспекты / Н.Н. Болдырев; науч. ред. Н.А. Кобрин. – 2-е изд. – М.: ЛИБРОКОМ, 2009. – 176 с.
2. Уфимцева, А.А. Семантика слова / А.А. Уфимцева // Аспекты семантических исследований / отв. ред. Н.Д. Арутюнова, А.А. Уфимцева. – М.: Наука, 1980. – С. 5 – 80.
3. Gisborne, N. The Event Structure of Perception Verbs [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://www.oxfordscholarship.online> – Дата доступа: 25.01.2014.

Каринэ Кардаш

г. Красноярск, Российская Федерация

Сценарная ситуация праздника и праздничная коммуникация: предпереводческий анализ

Выбор оптимального способа анализа исходного текста и построение аналогичного текста, вторичного по отношению к оригиналу на другом языке диктуются конкретными условиями межкультурного коммуникативного акта, так как перевод не осуществляется по единой модели. В процессе перевода находят применение грамматические трансформации, лексико-семантические перифразы и семантические преобразования, которые будут отвечать заявленным требованиям качества и адекватности перевода художественной литературы, особенно, если мы говорим об иероглифических художественных текстах, какими являются китайские тексты.

Напомним, что язык перевода и исходный язык имеют свои собственные системы значений, понимаемые как «сетки отношений», в которые входит та или иная языковая единица. Отсюда следует, что

эти системы изменяются от языка к языку и представляют собой специфическую черту того или иного языка. Поэтому процесс перевода не стоит понимать, как механический перенос значений из одного языка на другой, так как при описании тождественных ситуаций языки часто используют различный набор семантических компонентов. Здесь имеет место быть модели «ситуация-текст», которая получила наиболее развернутое описание в работах В.Г. Гака. Термин «ситуация» определяется ученым как предметные отношения, то есть предметы и связи между ними, описываемые в высказывании, а именно, предметная ситуация, находящая свое отражение в речевых произведениях и текстах. В основе ситуативной модели лежит мысль о том, что одна и та же предметная ситуация может быть описана по-разному, с помощью разных наборов семантических компонентов, отражающих различные ракурсы рассмотрения отношений и связей между предметами, то есть данная модель ориентирована на денотативную функцию, связанную с описанием реальных предметных ситуаций [1, с. 46-47].

Одним из особенностей художественного перевода является возможность передать национальное своеобразие оригинала, что непосредственно связано с его национальным языком. Именно национальный язык рождает и воплощает образы определенной действительности и жизни конкретного народа. Поэтому национальная окраска и культурные особенности можно проследить на художественном материале. Но стоит отметить, что верное восприятие, передача и сохранение всего национального своеобразия оригинала является сложной задачей как в решении практических вопросов, так и в теоретическом плане. Решения подобных задач зависят от степени и уровня фоновых знаний у переводчика о жизни, описываемой в оригинале. Мы полагаем, что именно модель «ситуация-текст» наиболее хорошо подходит для анализа художественного текста, потому как несомненным преимуществом с точки зрения описания процесса перевода является менее жесткий характер, позволяющий описывать и объяснять многие из тех преобразований, которые выходят за рамки модели «смысл-текст», в котором смысловая структура высказывания постоянна, а переменными величинами являются его лексическое наполнение и синтаксическая структура.

Понимание текста праздника в контексте его языков, нахождение в атмосфере общего веселья, смеха приводит (или является первопричиной) к его мощной гедонистичности. Почти всегда праздники воспринимаются как радость, удовольствия, наполненные мощными позитивными эмоциями, которые предвосхищают и, собственно, опре-

деляют семантику праздника. Это осуществляется на уровне и визуального любования, и эмоционального наслаждения, и комплиментарной коммуникативности, и позитивной энергичности и др., что в совокупности приводит людей в состояние, близкое к состоянию социофизиологического удовольствия. Это состояние, с одной стороны, реализует функцию релаксации, расслабления, с другой, его можно охарактеризовать как возможность замещения эмоциональных доминант.

В празднике создается особое эмоциональное поле, которое одновременно и есть эмоциональное основание праздника, так как основа его находится в самой его природе, транслируется через сценарий, предпраздничные предвкушения, мотивации, ориентацию на праздник. В нее включаются и из нее проистекают: 1 – эмоциональная позитивная установка на факт праздника; 2 – визуальное любование красотой праздника; 3 – вербальные удовольствия; 4 – коммуникативные – комплиментарно-оценочные удовольствия, 5 – понимание смысловых особенностей праздника, юмор и смех; 6 – усиление полевыми его особенностями; 7 – эмоциональная эффективность праздничной атмосферы.

Таким образом, эмоциональное гедонистическое поле – это ситуация взаимодействия, порождающая новое наиндивидуальное (системное) качество. В результате не отдельные элементы, а совокупность последних предопределяет поведение человека, которое в свою очередь превращается в элемент поля, размывая границу между причиной и следствием, субъектом и средой.

Попав в праздничное поле-пространство, ситуацию, люди, разные по своему характеру, взглядам и манерам поведения, начинают вести себя сходным образом. Структура поля организуется сценариями и ритуалами, создающими целенаправленные программы праздничного поведения людей, которым все присутствующие подчиняются. Визуальные аспекты удовольствия формируются особой эстетизацией, костюмами, праздничными нарядами, световой архитектурой, что в совокупности создает приподнятое настроение и доставляет эстетическое наслаждение.

Вербальные удовольствия праздничной атмосферы связаны со звуковым оформлением праздника, которые в первую очередь выстроены посредством музыки, на фоне которой чрезвычайно значимым становится особый тип праздничных межличностных коммуникаций, который уместно назвать комплиментарной формой коммуникации. То есть, процессы взаимодействий праздника обусловлены характеристиками его как текста культуры, расшифровывая которые, люди сами превращаются в объекты интерпретации, в

соответствии с чем конструируют свои практики как тексты, обращенные к другим.

В праздничной коммуникации люди передают друг другу ту или иную информацию, смыслы, которые имеют доминирующую праздничную окраску. Все праздничные коммуникативные акты осуществляются в соответствии с ритуалами – привычками, сформированными конкретной культурой. В совокупности все атрибуты праздничного поля трансформируются в категорию гедонистичности, которая оформляет праздник, закрепляет содержащиеся в нем идеалы, насыщает людей радостью, надеждами, позитивно выстроенной проективностью жизни [2, с. 29-31].

Являясь частью праздничной коммуникации, поздравление – это элементарное коммуникативное действие, которое описывает как внеязыковую реальность, так и само себя; с одной стороны, поздравление – часть ситуации, с другой – оно создает эту ситуацию, так как всегда требует ответной реакции: поздравление – благодарность [3]. Описание ситуации означает называние всех ее участников, определение свойств каждого участника и отношения между ними, а именно систему актантов, которая обеспечивает понятия субъекта, объекта, адресата, инструмента, а также сирконстантов – локатива и темпоратива. В процессе перевода происходит следующее: отбор определенных признаков какой-либо ситуации, где другие признаки остаются невыраженными, при этом обычно не получившие явного выражения признаки легко восполняются из ситуации или контекста.

Семантико-семиотичность праздника как условие расширения компетентностных качеств личности рассматривается как праздничная атмосфера, представленная многообразием форм, средств, методов воздействия, что формирует у человека особые свойства, в совокупности переводящие личность на выявление и позиционирование новых уровней способностей. Подобные позиции подкрепляются важной особенностью пребывания в празднике – формированием мощной интракультурной или межкультурной компетентности, которая рассматривается в качестве таковой только в традиционном ключе – как возможность грамотного взаимодействия с представителями иных этнических культур, но как точные (грамотные) взаимодействия: во-первых, с самим текстом праздника, который в большинстве случаев представляет собой для участников экзотическую ситуацию, так как лишь завсегдатаи праздников (таких насчитывается не более 6-7%) доподлинно знакомы с общими подходами к его формированию, времени проведения, формам и

технологиям и пр. Остальные попадают сюда достаточно редко, в силу чего текст праздника для них – «книга за семью печатями», исследуя которую, не хотелось бы попасть впросак. Но общая атмосфера праздника, расковывая всех участников, способствует предугадыванию последующих событий и следованию в коридоре предполагаемых возможностей. Таким образом, по отношению к собственным национальным праздникам формируется компетентное отношение [2, с. 32-33].

Межкультурная компетентность рассматривается как разностратовое взаимодействие, которое все прочнее укореняется в Российской действительности. Каждая социальная страта (социальный слой) не только обладает всей атрибутикой субкультуры, но часто эпатажно позиционирует ее. «Попасть» в ее тональность возможно лишь при достаточно длительном практическом изучении, либо в ситуациях массовых праздников, когда сминаются все социальные перегородки. Это проистекает из того, что в отличие от других мероприятий, массовые общезначимые праздники сконцентрированы не столько на объекте, предмете и технологии, сколько на субъекте – человеке. Они создают мотивационные, социально-организационные, регулятивные, информационно-коммуникативные и инновативно-творческие аспекты, интерпретативно-оценочные деятельностные критерии, что в целом аккумулируется в совокупном общественном опыте людей, составляющем основу их и в целом социальной культуры [2, с. 33-34].

В языковом сознании носителя отдельно взятого языка зафиксирован свой способ видения мира, несовпадающий со способом видения мира носителем другого языка. Близость или наоборот отдаленность картин мира определяется сходством или несходством традиций, обусловленным особенностью культур и цивилизаций и исторического опыта народов. Это позволяет говорить о существовании внутренней семантической ситуации, характеризующей способы концептуализации мира различными лингвокультурами. Подбор одинаковых функциональных соответствий в переводе с учетом лексико-стилистических, грамматических и смысловых особенностей оригинала является не только сложным, но и практически невозможным. В таких моментах на первый план выносятся вопросы о решении тех творческих задач, присущих художественному переводу, где приходится делать выбор в пользу той или иной возможности передачи варианта перевода.

Литература

1. Ростовцев В.А. Курс лекций по общей теории перевода и теории перевода китайского языка. – М.: Военный институт, 1977. – 202 с.
2. Ванченко Т.П. Культуролого-антропологические основания празд-

ника: семантико-семиотические аспекты. Автореферат диссертации на соис.уч.ст. д.ф.н. 24.00.01 – Тамбов, 2008. – 37 с. 3. Тарасенко, Т.В. Этикетные жанры русской речи: благодарность, извинение, поздравление, соболезнование: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Красноярск, 1999. – 24 с.

Лідія Каушанська
м. Київ, Україна

Типологія словотвору німецьких сучасних термінів науково-технічної літератури

Переклад науково-технічної літератури є особливою дисципліною, яка виникла на межі лінгвістики, з одного боку, і науки і техніки, з іншого. Щоб перекладати науково-технічні тексти, недостатньо добре володіти розмовною мовою. Спеціалісти з розмовної мови і художньої літератури зазвичай безпомічні, коли зустрічаються з мовою науки і техніки. Спеціалісти, які слабо володіють іноземною мовою, припускаються при перекладі дуже грубих помилок.

Тим не менш обидві ці групи людей можуть стати, і фактично стають, чудовими перекладачами, освоївши закономірності перекладу науково-технічної літератури. Отже, переклад науково-технічної літератури слід розглядати як з мовознавчих, та і спеціально наукових і технічних позицій.

М.М. Макарова виділила декілька способів перекладу науково-технічних термінів:

1) терміни – складені прикметники з другою частиною, яка виражена дієприкметником II (типу “*drehzahlgergelt*”). В науково-технічній літературі широко поширені прикметники такого типу. Перша частина звичайно виражена іменником. Таким термінам в українській мові частіше за все відповідають іменники з прийменниками. Наприклад: *drehzahlgergelt* – з регулюванням числа обертів. Але можливий також переклад і дієприкметником [1, с. 68].

2) Деякі слова при використанні в якості першої частини термінів – складних іменників набувають нових значень або нових відтінків значень. Порівняємо переклад наступних слів при вживанні їх в самостійному значенні і в якості першої частини складного іменника:

Nenn – номінальний, – *nennen* – називати;
Die Nennleistung – номінальна потужність;
Mehr – 1) багатом; 2) надлишковий – *mehr* – більше;
Die Mehrbelastung – надлишкова завантаженість.

3) Для науково-технічної літератури характерно використання слів *Vor-, Nach-, Über-, Unter-* в якості першої частини термінів-складних іменників.

Über- 1) надлишковий, надлишок; 2) поверх - ; 3) пере-;

Das Übergewicht – надлишок ваги;

Die Überheizung – перенагрів;

Die Überelastung – перенавантаження;

Unter- 1) понижений; 2) неповний; 3) недо-, до-;

Der Unterdruck – понижений тиск;

Der Unterschall – дозвуковий;

Die Unterkompensation – неповна компетенція.

Vor- 1) попередній; 2) перед-; 3) під - ;

Die Vorprüfung – попереднє випробування;

Die Vorwärmung – підігрів;

Nach- 1) додатковий; 2) після-; 3) до-;

Die Nachwirkung – післядія;

Die Nachregulierung – додаткове регулювання.

4) В науково-технічній літературі німецької мови існують також терміни-прикметники із суфіксом *-isch*, яким при перекладі українською відповідають не лише прикметники, але і терміни-іменники:

Spektralanalytische Untersuchungen – дослідження методом спектрального аналізу.

Треба звернути увагу на те, що прислівники з суфіксом *-isch* перекладаються українською також іменниками. Наприклад: *technisch gesprochen* – з точки зору техніки.

5) У багатьох термінів – складних іменників у якості першого компонента вживаються основи дієслова. Як правило, українською мовою вони перекладаються прикметниками і дієприкметниками. Для багатьох із подібних основ дієслів можна назвати постійні еквіваленти українською мовою. Це один з найбільш поширених прийомів перекладу [1, с. 172]. Наприклад:

Anlass – пусковий;

Das Anlassgerät – пусковий агрегат.

Dreh – той, що обертається, *die Drehantenne* – антена, що обертається.

Wirk – активний, *die Wirkenergie* – активна енергія.

Основи дієслів, що вживаються в якості першої частини складного іменника, можуть також перекладатися і іншими способами:

а) іменниками в родовому відмінку, наприклад: *die Drehebene* – площа обертання;

б) іменником з прийменником: *die Anlaßluft* – повітря для запуску.

За Хоїтом Ф.С.: якщо складне слово є іменником, то його головним словом повинен бути іменник, який вказує на рід всього слова.

Визначаюче слово може приєднуватися до основного безпосередньо, як в слові *der Kofferraum*, або з допомогою з'єднувальних елементів – (*e*), –(*e*)*n*, якщо визначаючим словом виступає іменник: *die Kettenbrücke*.

Перекладати складні іменники такого виду можна наступним способом:

1) одним словом: *das Kraftwerk* – *електростанція*; *der Kohlenstoff* – *вугілля*;

2) іменником з прикметником: *der Quarzfaden* – *кварцова нитка*; *die Glasswolle* – *скляна вовна*;

3) іменником з прийменником: *der Stahlbau* – *споруда зі сталі*; *das Zutagerumpfen* – *викачка на поверхню*;

4) іменником з іменником в родовому відмінку: *die Nachrichtentechnik* – *техніка зв'язку* [3, с. 19-20].

Формально-логічний спосіб викладання наукової і технічної інформації при аналізі і перекладі текстів потребує особливої уваги для функціонування слова і словосполучення, які забезпечують логічну направленість викладених в реченні фактів. Уміння точно і адекватно передати науково-технічну інформацію з однієї мови на іншу не може бути забезпечене володінням «частотними» словами, які зафіксовані в словниках-мінімумах, оскільки вони не дають ключ до аналізу і перекладу науково-технічного тексту. Тому важливо отримати навички до логічного, майже математично формального аналізу мовного матеріалу і при цьому звертати особливу увагу на ті явища, які, навіть якщо вони і зустрічаються відносно рідко, є специфічними для мови і стилю науково-технічної літератури і являються причиною стандартних помилок при перекладі.

Важливо зазначити, що при перекладі термінів треба особливу увагу звертати на аналіз різних значень омонімічних форм, які являються основним джерелом граматичних помилок при читанні та перекладі. Закріплення «частотних» слів з допомогою словників-мінімумів створило проблему «псевдопростих» слів, які внаслідок своєї багатозначності, неправильної аналогії з іншими словами графічного сприйняття призводять до спотворення змісту оригіналу або до нісенітниці. Якщо навчитися правильно працювати з науково-технічною термінологією, то це допоможе спеціалістам читати оригінальну літературу по спеціальності з метою отримання потрібної інформації, а також вести бесіду, робити доповіді і повідомлення, сприймати іноземну мову на слух на основі вивченого мовного матеріалу.

При вивченні науково-технічної літератури треба робити особливий акцент на словотворі науково-технічних термінів, так як в залежності від компонентів слова його значення може тотально змінюватися. В німецькій мові чітко виражені особливості будови слів через суфіксацію і префіксацію, також характерні для даної мови

складні слова (*die Zusammensetzungen*) знаходять повністю своє застосування в науково-технічних термінах.

Якщо порівнювати термінологічну систему науково-технічної літератури німецької та української мов, то слід зауважити, що технічний прогрес Німеччини набагато випереджає прогрес України, і звідси витікають два факти щодо вивчення літератури науково-технічної тематики. По-перше, в словниковому запасі української мови може не бути певних понять даної галузі знань через відсутність відповідного явища в суспільстві чи на виробництві, тобто перекладач повинен володіти повною інформацією про це поняття, щоб з точністю донести до реципієнта. По-друге, науково-технічний прогрес зумовлює постійні зміни і розширення меж термінологічної системи мови, а це ще раз доводить те, що під час роботи з науково-технічною літературою варто враховувати всі чинники, які можуть вплинути на її розвиток: суспільний і виробничий прогрес держави, кількість оновлених і перевиданих словників або літератури, яка потрібна для опрацювання, а також інновації та зміни в мовній системі певної нації і т.д. Дотримання такого роду правил забезпечить фахівцю професійний підхід і дасть можливість вільно орієнтуватися в обраній спеціальності.

Література

1. Макарова М.М., Бобковський Г.А. Практический курс перевода научно-технической литературы (немецкий язык). – Москва, 1967. – 460 с.
2. Панько Т.Т. Від терміна до системи. – Львів: Світ, 1979. – 154 с.
3. Хаит Ф.С. Пособие по переводу технических текстов с немецкого языка на русский. – Москва: Высшая школа, 2001. – 159 с.

Юлія Ковбасюк, Тетяна Крилова
м. Київ, Україна

Переклад посесивних структур

Термін посесивність (від лат. *possessives* – приналежність, присвійність) використовується у значенні «власне володіння, володіння чим-небудь» [4, с. 69]. Однак, цей термін не слід розуміти буквально, йдеться лише про умовну назву відносин досить загального характеру між посесором (володарем) і об'єктом посесивності (володінням). Посесивність належить до числа універсальних лінгвістичних понять, дослідження яких дозволяє повніше уявити мовну картину світу, адже типи посесивних синтаксичних конструкцій відображають особливості

зв'язків, які існують у позамовній дійсності. А. В. Бондарко розглядає посесивне відношення в історичній перспективі і зазначає, що для посесора ідея володіння об'єктом означає «мати» (займати) певне місце, переважати, панувати [1, с. 76]. Простір виявляється в основі формування багатьох типів номінацій, що відносяться до інших, непросторових галузей. Зокрема, простір вважається найбільш архаїчним субстратом посесивності. Як зазначала М. А. Журінська, посесивні конструкції в мові, що виражають володіння чимось, історично походять з просторового поняття «я маю», тобто «у мене (при мені) є» [3, с. 126].

Аналіз механізму дескриптивної лінгвістичної парадигми, яка фіксує «стан речей» у мові, може сприяти виявленню когнітивних підстав для типології посесивних відношень, а також кращому розумінню природи «внутрішньо притаманних» зв'язків між володарем та приналежним. На основі аналізу мовних даних категорія посесивності може бути представлена як просторова антропоцентрична структура, центром якої є людина, її духовне осереддя, тіло, потім – зовнішній простір, а також проєкції цієї структури на інші сфери зовнішнього світу [6, с. 157]. Така структура пояснюється генезисом людського і мовного менталітету, усвідомленням людиною самої себе, свого тіла і його частин, а також найближчих до нього об'єктів зовнішнього світу як «своїх», потім «привласнення» їм більш віддалених і абстрактних сутностей і, нарешті, перенесення вже сформульованої моделі на ці розташовані поза особистим простором людини неживі поняття. Не випадково у всіх відомих мовах посесивне відношення має більш повне у формальному і більш багате в семантичному сенсі вираження у зв'язку зі сферою саме людини, а не з предметною чи тваринною [6, с. 162]. До ядра функціонально-семантичного поля посесивності відносяться українські генітивні словосполучення з посесором-істотою, яким відповідають англійські генітивні словосполучення (-s genitive). У випадку українських словосполучень з посесором-неістотою відповідником є англійські словосполучення з аналітичною формою родового відмінка. Наприклад: *Similarly **China's rulers** can switch national budgetary priorities in a heartbeat, spending trillions on stimulus with a **stroke of a pen**.* – Аналогічним чином **правителі Кумаю** можуть миттєво змінювати бюджетні пріоритети країни, приймаючи рішення про витрачання трильйонів на стимулювання економіки одним **розчерком пера**.

У наведеному прикладі можна побачити, що перший компонент словосполучень такого типу повинен у процесі морфологічної адаптації набувати граматичних характеристик цієї частини мови для збереження цілісного змісту та адекватності перекладу.

Розгалуженій багатозначності, властивій синтаксичній структурі N_2 of N_1 в сучасній англійській мові, є лінгвокогнітивне пояснення. У цій структурі, що аналогічна структурі з генітивом у слов'янських мовах, встановлення значення прийменника *of* є проблемним через різноманіття зв'язків між предметами, експлікованими іменниками.

За В. Ю. Копровим *of*, як і більшість мовних форм, слід вважати полісемантичною одиницею. Релятивні значення прийменника пов'язані з профілюванням (profiling) відношень між двома сутностями, одна з яких, траектор (trajector), є невід'ємною обмеженою складовою іншої сутності, орієнтира (landmark). Копров вважає, що хоча з усіх англійських прийменників *of* є фонологічно найслабкішим, його значення та його матеріальна форма є іконічними [5, с. 138].

Головними способами перекладу таких структур є атрибутивні словосполучення, застосування категорії родового відмінка, вживання прикладок, родового відмінка та різного типу перекладацьких трансформацій [5, с. 140]. Також при перекладі слід зважати на трансформації базисних фреймів у посесивний, що зумовлено існуванням наділених мовною формою посесивних конструкцій.

Коли посесор виражений іменником, який позначає неістоту, передача посесивного відношення може здійснюватися не за допомогою моделі $N+of+N$, а за моделлю $N+N$. Використання іменника як препозиційного означення є досить поширеним явищем в англійській мові, зокрема у газетних текстах. Словосполучення, побудовані за моделлю $N + N$, є вихідною базою для формування багатокомпонентних субстантивних словосполучень, при перекладі яких виникають труднощі перекладу означень у препозиційному ланцюжку, що вимагає знання порядку їх слідування. Випадки вживання словосполучень, побудованих за моделлю $N + N$, свідчать про те, що смисловий зміст таких конструкцій базується на взаємодії, а не на простому поєднанні значень їх компонентів. Така взаємодія призводить до утворення концепта-бленда як ментального аналога конструкції, що виявляє в собі не лише конвенціональні, а й особистісні смисли, які відображають індивідуальний мовний досвід і асоціації мовця [2, с. 4], а тому такі словосполучення можна розглядати як засіб реалізації лінгвокреативних здібностей мовної особистості. Таким чином, словосполучення із субстантивним препозиційним означенням, маючи ідентичну лексико-граматичну характеристику означення та ядра, допускають різне тлумачення своєї семантики: *A popular American megastar Justin stopped at a small glamorous ocean-view Four Seasons room, though usually he isn't too picky about where he stays. – Популярна американська мегазірка Джастін зупинився в малень-*

кому розкішному номері з видом на океан готелю «Чотири сезони», хоча зазвичай він не дуже вимогливий до того, де зупинятись.

У прикладах, наведених нижче, ми виявили, що наступні атрибутивні засоби вираження приналежності відрізняються структурною різноманітністю. Серед них виділяють різновиди атрибутивних словосполучень з якісними прикметниками, що вказують на наявність або відсутність об'єкта власності, наприклад: *“Our NATO-led coalition in Afghanistan is comprised of 48 nations – including contributions from all 28 NATO allies and 40,000 troops from allied and partner countries, whose service and sacrifice we honor” – affirmed democratic leaders.* – «Наша коаліція в Афганістані на чолі з НАТО складається з контингентів 48 країн – зокрема, з усіх 28 членів НАТО і 40000 осіб з країн-союзників і країн-партнерів, службу та жертви яких ми шануємо. Наші спільні зусилля необхідні, щоб позбавити терористів притулку, а також поліпшити життя афганського народу», – стверджують демократичні лідери.

Тож перекладати такі засоби необхідно за допомогою прямих відповідників, які здатні найточніше відтворити закладене контекстуальне повідомлення в тексті оригіналу.

Поширеним мовним явищем є іменні словосполучення з формами непрямих відмінків з прийменниками, що здатні передавати різні типи посесивних відношень: *When I received a letter from my wife I couldn't help crying.* – Коли я отримав листа від дружини, то не міг стримати сліз. Переклад виконано шляхом використання родового відмінка. У таких випадках необхідно вдаватись до використання атрибутивних словосполучень.

В українській мові існують іменні форми в непрямих відмінках і прийменниково-відмінкові форми, які вступають у синонімічні відносини з посесивними займенниками, ад'єктививними і генітивними словосполученнями: *Who could palm off the sketch of the manuscript in the victim's shoulder bag.* – Хто міг підсунути начерк манускрипту у наплічну сумку жертви?

Серед периферійних предикативних засобів вираження приналежності в зіставлюваних мовах виділяються наступні предикативні конструкції (в позиції підмета в них виступає об'єкт приналежності):

1. Одноактантні номінативні конструкції української мови, де позицію ознаки займають імена в родовому відмінку із прийменником з: *You are definitely one of them, birds of a feather.* – Ви теж, видно, з їхніх, в одну дудку дуете.

2. Українські та англійські одноактантні номінативні конструкції, в яких на позиції ознаки стоять іменники, що називають представників

певної спільноти або предмет, який представляє вид або рід: *I am a Unitarian*. – *Я належу до унітарної церкви*.

При перекладі використано мовленнєву декомпресію, яка, хоча й не існує відокремлено, в меншій мірі піддається підпорядкуванню нормам мовної системи. Як правило, у цьому випадку йде мова про екстралінгвістичні фактори, контекст та авторську задумку як чинники, що спонукають до ампліфікації при перекладі.

3. Українські та англійські одноактантні номінативні конструкції з лексемами власність, приналежність: *She has created her own world and it was her best possession*. – *Вона створила свій власний світ, і це найкраще, чим вона володіє*. Перекладач вдався до використання перекладацьких трансформацій додавання та вербалізації при перекладі цього посесивного елемента, який за своєю семантикою позначає приналежність. Трансформація додавання допомогла цілком розкрити зміст повідомлення автора речення.

Під час перекладу з англійської на українську мову і навпаки слід зважати на компонентний аналіз значень. Він дозволяє виділити різні види семантичної інформації, що міститься в глибинній структурі категорії посесивності, яка, з одного боку, сприяє поширенню ознак дії, що позначається, та її учасників, а з іншого боку – конкретизує дієслівні значення, визначає та обмежує у певних випадках вид контексту, у якому можуть бути використані такі поняття.

Отже, поняття «посесивність» співвідноситься з різними структурами й смислами – предикацією та атрибуцією. Серед прийомів та способів перекладу таких словосполучень найчастіше є перестановка означального та означуваного компонентів, компресія та декомпресія, морфологічні трансформації, перестановка членів означального компонента, прийменниково-іменникове словосполучення, прикладка, аналогічна атрибутивна група, дієприкметниковий зворот, підрядне означальне речення, описовий переклад.

Література

1. Бондарко А. В. Посесивность (вступительные замечания) // Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность / А. В. Бондарко. – М. : Высшая школа 1996. – 418 с.
2. Жаботинская С. А. Ономаσιологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 3-14.
3. Журиная М. А. Именные посесивные конструкции в языках Меланезии / М. А. Журиная. – М. : Высшая школа, 1978. – 405 с.
4. Калиущенко В. Д. Типология локативных, посесивных и атрибутивных отсубстантивных глаголов / В. Д. Калиущенко. – М. : Наука, 1989. – 255 с.
5. Копров В. Ю. Национально-культурная специфика

языков в синтаксическом концепте «посессивность» // Реальность, язык и сознание / В. Ю. Копров. – Тамбов: Луч, 2002. – 152 с.
6. Ярцева В. Н. Категории бытия и обладания в языке / В. Н. Ярцева. М. : Флинта, 1977. – 340 с.

Оксана Кондратьєва, Ірина Шахновська
м. Київ, Україна

Відтворення емотивних синтаксичних засобів в українських перекладах англомовної драми

Антропоцентрична спрямованість сучасної гуманітарної науки зумовлює увагу лінгвістів до ролі суб'єктивного чинника у міжособистісній взаємодії [1; 2]. Категорія емотивності, яка відбиває мовне втілення психічного феномену емоцій, належить до найбільш суб'єктивних та антропонімічних за своєю природою лінгвістичних категорій [3, с. 325]. Хоча її поглиблене вивчення є одним із пріоритетних напрямів досліджень сучасних мовознавчих студій, багато аспектів вивчення категорії емотивності, як і раніше, залишаються дискусійними. Так, феномен емотивності представляється маловивченим з точки зору контрастивної (або порівняльної) лінгвістики та перекладацької прагматики.

Метою статті є вивчення синтаксичних емотивних мовних засобів у англійській і українській мовах, а також аналіз особливостей використання емотивних синтаксичних засобів при художньому перекладі творів сучасних англомовних драматургів українською мовою.

Сучасні драматичні твори надають широкі можливості для вивчення емотивності висловлення, що зумовлено низкою причин. По-перше, антропоцентричність визнається дистинктивною ознакою драми, тому відображення внутрішнього світу людини належить до пріоритетних завдань драматургів. По-друге, художній діалог персонажів сучасних драматичних творів є стилізованим аналогом усно-розмовного мовлення, однією з характерних рис якого вважається емоційність [4].

Виявленню типологічних характеристик синтаксису емоційного мовлення на матеріалі різних мов присвячено низку розвідок вітчизняних та зарубіжних лінгвістів [5; 6; 7]. Проте лінгвістичний статус емотивних синтаксичних одиниць досі не є чітко окресленим, так само як і не існує їх систематизованої каталогізації. На думку деяких вчених, ці синтаксичні одиниці слід виділяти в окремий тип, адже вони характеризуються *специфічною* синтаксичною організацією

та закріпленим емотивним значенням [6; 8]. Іншими дослідниками емотивні структури розглядаються як експресивно-комунікативні модифікації основних моделей емотивно-нейтральних речень [5; 9].

Як свідчать результати дослідження, в українській та англійській мовах наявні спільні та відмінні синтаксичні мовні засоби вираження емоцій, знання яких є вкрай важливим для перекладача. До спільних засобів належать структури з повторами та вигуками, незакінчені та еліптичні конструкції, риторичні запитання, односкладові номінативні речення. В переважній більшості випадків емотивні засоби, спільні для двох мов, не викликають ніяких складнощів при перекладі і зазвичай просто «копіюються» з вихідної мови в мову перекладу. Наприклад:

Blanche: I, I, I took the blows in my face and my body. All of those deaths! /.../ You didn't dream, but I saw! Saw! Saw! And now you sit there telling me with your eyes that I let the place go! How in hell do you think all that sickness and dying was paid for? /.../ (T. Williams "A Streetcar named Desire")

Бланч: Я, я, я приймала удари по обличчі і по тілі! Всі ті смерті! Ти й не мріяла, а я бачила! Бачила! Бачила! А тепер ти сидиш і оскаржуєш мене своїм поглядом, що я втратила наш дім. Як, до біса, всі ті хвороби і смерті були оплачені? (пер. Б. Бойчук)

Наведений приклад відтворює фрагмент відвертої розмови між сестрами Стеллою та Бланч. Остання скаржиться, що після того, як Стелла одружилася та поїхала з батьківського дому, весь тягар турбот ліг на її плечі, а їхній маєток був втрачений через борги. Збуджений внутрішній стан персонажу Бланч як в англійській, так і в українській мові передають багаторазовий лексичний та синтаксичний повтори та приєднувальна конструкція *All of those deaths – Всі ті смерті*.

Іншим спільним засобом вираження емоцій для англійської та української мови є питальні речення, зокрема ті, що мають фразеологізований або сталий характер. Найбільш уживаними в репліках персонажів сучасної англійської драми є такі: *What are you talking about? You lost your mind? You gone mad? What more do you want? How dare you?* Усі ці висловлення перекладаються клішованими аналогами української мови: *Та що ти кажеш? Чи ти сповна розуму? Чого тобі треба? Як ти смієш?* Незмінним у різних комунікативних ситуаціях залишається не тільки лексико-граматичний склад висловлень, але й іллокуція невдоволення та роздратування, як-от у ситуації суперництва між двома молодими дівчинами:

Cecily: Do you suggest, Miss Fairfax, that I entrapped Ernest into an engagement? How dare you? This is no time for wearing the shallow mask of manners. When I see a spade I call it a spade. (O. Wilde "The Importance of Being Earnest")

Сесілі: То ви, міс Ферфакс, вважаєте, що я зтягла Ернеста в пастку заручин? Та як ви смієте?! Зараз не пора критись під маскою пристойних манер. Коли я бачу лопату, я називаю її лопатою. (пер. Р. Доценка)

До специфічно емотивних синтаксичних конструкцій англійської мови, які реалізують узагальнене значення емоційної оцінки незалежно від контексту, належать конструкції з інтенсифікаторами *What* та *How*: *What + (Adj) + N/Pron + V!*, *What + (Adj) + N!*, *How + (Adj) + N /Pron+V!*, *How + Adj!* Українською мовою такі речення перекладаються аналогічними окличними реченнями, до складу яких входять займенникові, займенниково-вказівні та прислівникові слова, які втратили свої первинні значення запитання, вказівки, місця та наблизилися своєю семантикою до часток: *як, скільки, що за*. Наприклад:

Jack (looks perfectly furious and goes to the door): For goodness' sake don't play that ghastly tune, Algy! How idiotic you are! (O. Wilde "The Importance of Being Earnest")

Джек: Та облиш, ради Бога, цю гидющу мелодію, Елджі! Це ж треба таким дурисвітом бути! (пер. Р. Доценка)

Слід відмітити, що формальним синтаксичним маркером англійського емотивного речення є вигуки. Вони розташовані на початку висловлення та співвідносяться з суб'єктом мовлення. Залежно від контексту вигуки реалізують широке коло емотивних інтенцій мовця. Слідом за І. Скачковою, зазначимо двосторонній характер взаємодії контексту та вигуків, що функціонують у цьому контексті: вигуки сигналізують про емотивність контексту, а контекст, у свою чергу, виявляє емоції, які співвідносяться з цим вигуком [10, с. 12]. Позицію вигуку в українських перекладах англомовної драми часто займають частки. Наприклад:

Trench: Oh, shut up, you fool! (B. Shaw "Widower's Houses")

Тренч: Та заткніться ви, дурню! (пер. В. Владка)

Специфічною характеристикою англійського емотивного синтаксису є також інверсія. Хоча некоректним видається твердження про відсутність цього засобу емотивності в українській мові, очевидним є той факт, що в англійській, як у мові аналітичного типу, на інверсію припадає помітно більший емотивний акцент, ніж в синтетичній українській, де порядок слів відіграє менш значну роль. Якщо в українській порушення порядку слів може як надати емотивного забарвлення, так і бути нейтральним, в англійському висловленні інверсія практично завжди маркує емоційність. Наприклад:

Miss Prism: You are too much alone, dear Dr Chasuble. You should get married. A misanthrope I can understand— a womanthrope, never! (O. Wilde "The Importance of Being Earnest")

Міс Призм. Ви занадто самотні, любий докторе Чезюбл. Вам треба б одружитись. Мізантропа я ще можу зрозуміти, але жінкотроп — це вже не вкладається в голові. (пер. Р. Доценка)

У цьому фрагменті емотивна інтенсивність висловлення у перекладі знижується, воно сприймається як нейтральне, на що вказує відсутність знаку оклику як маркера окличної інтонації. Перекладач Р. Доценка намагається компенсувати недостатній емотивний ефект за рахунок розширення тексту перекладу, замінюючи прислівник *never* фразеологічним зворотом *не вкладається в голові*, однак іллокутивна сила цих двох висловлень відрізняється.

Таким чином, адекватний переклад емотивного висловлення не зводиться лише до заміни синтаксичної структури мови оригіналу аналогічною структурою у мові перекладу. Завданням перекладача є відтворення прагматичного ефекту повідомлення, зокрема врахування взаємодії емотивної лексики та синтаксису, контексту функціонування висловлення, а також соціокультурних норм вияву емоцій.

Література

1. Бацевич Ф. С. Дискурсивна прагматика: проблемне поле, дослідницька одиниця / Ф. С. Бацевич // *Studia linguistica*. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – Вип. 1. – С. 4-10.
2. Минкин Л. М. Субъективность высказывания / Л. М. Минкин // *Мова. Людина. Світ: зб. наук. статей*. – К. : КНЛУ, 2006. – С. 104-111.
3. Кобрин О. А. Модусные коммуникативные категории и их реализация в современном английском языке / О. А. Кобрин // *Горизонты современной лингвистики : Традиции и новаторство : сб. в честь Е.С. Кубряковой*. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 319-333.
4. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику / Ю. М. Скребнев. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1985. – 210 с.
5. Синеокова Т. Н. Парадигматика эмоционального синтаксиса (на материале английского языка) : дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Татьяна Николаевна Синеокова. – М., 2004. – 383 с.
6. Малинович Ю. М. Экспрессия и смысл предложения : Проблемы эмоционально-экспрессивного синтаксиса. Монография / Ю. М. Малинович. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1989. – 216 с.
7. Mc Cawley A. Boy! Is syntax easy / A. McCawley // *Papers from the ninth regional meeting of the Chicago Linguistic Society* / [ed. by C. Corum, T. Smith-Stark, A. Weiser]. – Chicago : CLS, 1973. – P. 369-377.
8. Пиотровская Л. А. Эмотивные высказывания как объект лингвистического исследования (на материале русского и чешского языков) / Л. А. Пиотровская. – СПб. : Росс. гос. пед. ун-т, 1994. – 148 с.
9. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1982. – 368 с.
10. Счачкова И. И. Междоментные референции к категориальным эмоциональным ситуациям (на материале английской и русской художественной коммуникации): автореф. дис. на соискание научн.

степени канд. філол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. И. Скачкова. – Волгоград, 2006. – 18 с.

Оксана Кондратьєва, Вікторія Кохно
м. Київ, Україна

Відтворення етномовного компонента в перекладі художнього тексту (на матеріалі українських перекладів американської прози)

Актуальним напрямком сучасних досліджень є вивчення специфіки відтворення етномовних одиниць у єдності змісту та форми, адже через асиметрію мовних картин світу при перекладі часто доводиться вдаватися до суттєвих трансформацій окремих елементів художнього світу. Особливо відчувають це перекладачі, перед якими гостро постають не лише проблеми відтворення етномовного компонента в перекладі, а й сприймання тексту перекладу іншомовним читачем – носієм іншої культури, інших звичаїв і традицій. Оскільки переклад неминуче відбувається принаймні між двома мовами і двома культурними традиціями, перекладачі постійно стикаються з проблемою, як трактувати культурні аспекти, притаманні оригінальному текстові, і як знайти найдосконалішу техніку, щоб успішно передати ці аспекти мовою перекладу.

Проблема взаємодії мови та культури давно стала об'єктом наукових досліджень. На тісний взаємозв'язок між означеними феноменами вказував ще В. фон Гумбольдт, зазначаючи: «мови – це ієрогліфи, у які людина вміщує світ і свою уяву» [1, с. 71]. Абсолютно очевидним, на думку Р. Якобсона, є те, що мова є складовою частиною культури, але в межах цієї культури в цілому вона функціонує як її підструктура, підґрунтя та універсальний засіб [2, с. 379]. Звертаючись до проблеми співвідношення мови та культури, Ю. Лотман зазначає: «Людина приречена жити в культурі так само, як вона живе у біосфері» [3, с. 117], із чого цілком закономірно випливає, що мова відтворює насамперед образ носія цієї культури та мови.

Співвідношення між мовою та культурою мають безпосередній вплив на сприйняття чужомовного матеріалу як перекладачем, так і читачем (глядачем/слухачем) перекладу. Американський учений Ю. Найда також говорить про те, що працюючи з мовою, необхідно визнавати її невід'ємний зв'язок із культурою, вважаючи, що немає таких мов, які б сегментували ідентично позамовний досвід. Науковець доходить висновку, що «розбіжності культур можуть

спричинити більш серйозні труднощі для перекладача, ніж структурні розбіжності мови» [4, с. 130]. Таким чином, перекладач художніх текстів повинен сам оцінювати ступінь значущості кожного конкретного культурного елемента, а також те, як і якою мірою необхідно або бажано відтворити його в тексті перекладу. Тому перекладач несе відповідальність за міру та якість цього культурного трансферу, бо його споживачами виступає та цільова аудиторія, котра найбільшою мірою піддається впливам, як ідейним, так і культурним, естетичним, мовним.

Сформульоване лінгвістичною філософією й обґрунтоване етнолінгвістами твердження про існування особливого мовного світогляду дозволяє випрацювати методику етномовного підходу до перекладу з акцентом на лінгвістичних, образних, емоційно-експресивних, конотативних особливостях. Як семіотична одиниця, етнема характеризується трьома основними типами відношень, в які входить мовний знак, а тому можна виділити три основних типи значень етномовних одиниць: (i) когнітивні (денотативні й конотативні) значення етнологіки й етнофразеології, що побутують під термінами «реалія», «безеквівалентна лексика й фразеологія» та «лакуна» як крайній випадок етномовної специфіки слова, невластивої мові перекладу; (ii) етнопрагмати; (iii) внутрішньолінгвальні значення етномовних одиниць, що виявляють специфіку міжзнакових відношень, для яких Р. Зорівчак увела термін «структурно-конотативна реалія» [5, с. 157-158].

Збереження в перекладі етномовного компонента досягається насамперед відтворенням надзвичайно інформативного лексичного й фразеологічного шару етномовних одиниць. Важливість дослідження цього питання зумовлено відсутністю у носіїв іншої мови позначуваних етнемами референтів, як і понять про ці референти, тобто об'єкти дійсності, характерні для даного етносу або описані національно-специфічним способом.

Основні труднощі відтворення етнема зумовлюються і необхідністю поруч з денотативним значенням етнеми передати колорит, конотації її національного забарвлення. Перекладачеві доводиться переборювати протиріччя – або показати специфіку етнема і тим самим впасти в екзотику, або знехтувати етномовним компонентом і втратити колоритну специфіку. Цю дилему може здолати лише досвідчений перекладач, що добре знає чужий спосіб життя, побут, відчуває зображувальні можливості вписаного в художній текст слова і, водночас, тонко відчуває рідну мову. Звідси й постає перед ним і досі актуальна проблема перекладності, при розгляді якої, починаючи від В. Гумбольдта, посилаються звичайно на національну своєрідність

оригіналу. Та незважаючи на труднощі, пов'язані з безеквівалентністю етнем, перекладознавці стверджують, що неперекладних творів немає, хоч у будь-якому художньому творі є такі елементи тексту, які сповна передати неможливо. А зняти цю суперечність можна належною увагою перекладача до кожного мікрокомпонента, підпорядкованого загальній художній системі, що й забезпечить адекватність відтворення етномовного макрокомпонента художнього твору, тобто його національного колориту.

Якщо не зупинятися лише на перекладі з точки зору лінгвістики, а й прагнути охопити культурний трансфер у загальному розумінні, необхідно виокремити особливі стратегії, які використовуються перекладачами для відтворення етноспецифічних елементів. Учені, які повністю спираються на праці Л. Венуті та його розподіл перекладацьких стратегій на стратегії доместикації (domestication) та форенизації (foreignization) [6, с. 243], використовують різні терміни на позначення окреслених понять: переклад-очуження/ переклад-одомашнення [7, с. 99]; target-oriented / source-oriented [8, с. 12] тощо. Ми виокремлюємо три стратегії перекладу: «одомашнення», «очуження» та «нейтралізація».

Вибір відповідної стратегії перекладу визначає характер перекладацьких трансформацій. Для «одомашнення» вихідного тексту перекладачі переважно замінюють культурний контекст, надаючи перевагу цінностям цільової культури. Стратегія «очуження» реалізується шляхом транскрибування або транслітерування культурних маркерів оригіналу або їх цілковитої трансплантації. Збереження у тексті перекладу транскрибованих, транслітерованих та трансплантованих реалій посилює національне забарвлення оригіналу в перекладі. Для «нейтралізації» культурного контексту перекладачами здебільшого використовується описовий переклад, генералізація та елімінація культурно-специфічного поняття.

Розгляньмо відтворення експресивно-стилістичних конотацій вигуків, реалій та колоквиалізмів на матеріалі американської художньої прози, що слугувала фактичним матеріалом нашого дослідження, та її перекладів українською мовою.

Домінантною стратегією перекладу вигуків в українських перекладачів є одомашнення з перевагою над іншими стратегіями відтворення культурної специфіки оригіналу. Це пояснюється, як правило, неможливістю забезпечити еквівалентність перекладу шляхом дослівного перекладу, як-от: *Ahem! Mr. Termer <..> I have decided entirely to overlook my nephew's conduct to you ?* [13, p. 126] – Гм! .. містеpe

Термере, я вирішила залишити поза увагою те, як повівся щодо вас мій небіж [10, с. 141].

Під час перекладу реалій перекладачі не мають на меті повністю анулювати культурний фон оригіналу, замінюючи його українським культурним фоном. Реципієнт добре розуміє, що він читає іноземний твір, а тому перекладачі і застосовують стратегію очуження, як-от: «Saturday Evening Post» [12, р. 19] – «Сетердей івнінг пост» [11, с. 28]; «Town Tattle» [12, р. 24] – «Таун теттла» [11, с. 37]; National Biscuit Company [12, р. 105] – «Нешнел біскуїт компанії» [11, с. 111]. Одомашнення, до якого вдаються перекладачі під час культурного трансферу реалій, відображає комплекс цілеспрямованих дій перекладачів, спрямованих на досягнення того, щоб американський соціум став ближчим та зрозумілішим для українського глядача, як-от: The savage violence of the frontier brothel and saloon. [12, р. 107] – бруталні звичаї шинків та борделів Дикого Заходу. [11, с. 111]. У наведеному прикладі американська реалія «saloon», що означає «салун, бар, питтєвий заклад» перекладена українським культурно-маркованим функціональним аналогом «шинок» [9, р. 1449].

<...> and three men, each one introduced to us as Mr. Mumble [12, р. 49] – <...> і троє чоловіків, кожен з яких був нам відрекомендований як містер Мимр [11, с. 56] У цьому реченні аналог побудований на заміні образу, створеного на основі звукових асоціацій.

Під час перекладу колоквіалізмів нами було з'ясовано, що перекладачі частіше вдаються до стратегії одомашнення, що є реакцією на очікування публіки, яка вимагає створення продукту спеціально для неї, як-от: What's the matter? Do you feel rocky? [13, р. 56] – Що з тобою? Перебрав? [10, с. 34]; Hello gents! [13, р. 155]. – Привіт, друзяки [10, с. 100].

Таким чином, у ході культурного трансферу перекладач повинен оцінювати вплив кожної культурно маркованої одиниці на текст перекладу в цілому та, виходячи звідси, вибудовувати стратегію перекладу, що полягає у визначенні комбінації прийомів, спрямованих на репрезентацію тексту перекладу у новому культурному середовищі. Обрання релевантної перекладацької стратегії при перекладі американської художньої прози сприяє успіхові тексту перекладу у цільовій аудиторії та дозволяє адекватно відтворити прагматику оригіналу.

Література

1. Гумбольдт В. Характер языка и характер народа / В. фон Гумбольдт // Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – С. 47-71.
2. Якобсон Р. О. Избранные работы / Роман Осипович Якобсон. – М.: Прогресс, 1985. – 460 с.
3. Лотман Ю. М. Об искусстве. Структура

художественного текста. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Санкт-Петербург : Искусство, 2005. – 699 с. **4.** Nida E. Principles of correspondence / E. Nida // The translation reader. – London : Routledge, 1964. – P. 130-147. **5.** Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1989. – 216 с. **6.** Venuti L. Strategies of translation / Lawrence Venuti // Encyclopedia of Translation Studies. – London and New York : Routledge, 1998. – P. 240-244. **7.** Подміногін В. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу / В. Подміногін, А. Якимчук // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89. – Ч. 1. – С. 98-102. **8.** Войнич И. В. Стратегии лингвокультурной адаптации художественного текста при переводе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Войнич Ирина Владимировна. – Пермь, 2010. – 19 с. **9.** Longman Dictionary of English Language and Culture: Gets to the Heart of the Language. – 3rd ed. – Harlow, Essex : Longman, 2005. – 1620 p. **10.** Селінджер Дж. Д. Над прірвою у житті / Дж.Д. Селінджер; [пер. з англ. О. Логвиненка]. – К. : Молодь, 1984. – 272 с. **11.** Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі. / Ф. С. Фіцджеральд; [пер. з англ. М. Пінчевського]. – К. : Дніпро, 1982. – К.: Дніпро, 1982. – 425 с. **12.** Fitzgerald F.Scott. The Great Gatsby. – London: Penguin Books Ltd, 1994. – 188 p. **13.** Salinger J. D. The Catcher In the Rye / J. D. Salinger. – Harmondsworth: Penguin Books, 1985. – 215 p.

Олена Крушинська
м. Київ, Україна

Перекладацькі стратегії українських поетів-неокласиків у відтворенні дискурсу символізму французької поезії

Наукова, літературна та перекладацька діяльність українських письменників, які увійшли в історію літератури як група «неокласиків», розпочиналась у переломний період української історії. Значний розвиток української культури, освіти, літературної творчості відбувається у 20-ті роки ХХ століття. З'являється велика кількість перекладів високої якості, які приносять із собою нові теми, завдання, літературні форми, і, водночас, стають ще одним чинником розвитку української літературної мови. На думку Миколи Зерова, «в перекладах чужих зразків наша мова виходить на здобуття нових понять, фіксуючи тисячу стимулів до мобілізації всіх своїх лексичних і синтаксичних засобів, як виявлених, так і порівняльних, і через те

ступінню точності і силою перекладу можна міряти розвиток і літературність даної мови» [1, с. 515]. Теоретичними розвідками поетів-неокласиків Миколи Зерова, Максима Рильського, Михайла Драй-Хмари, Павла Филиповича, Юрія Клена (Освальда Бурхарда) та їхньою перекладацькою діяльністю було поставлено завдання відтворення першотвору у контексті його літературного дискурсу. Метою нашого дослідження є розглянути можливості втілення саме символістського дискурсу в українському перекладі, адже необхідність відображення лінгвопоетичних моделей, відповідних символістській традиції, а також поетичних новацій, що значною мірою визначають жанрово-стильові особливості французького символізму, зумовила вироблення нових перекладацьких ресурсів, окреслення нових перекладацьких стратегій, які поряд із розвитком професійної теорії перекладу сприяли досягненню більш високого рівня формально-стильової еквівалентності та змістовно-функціональної адекватності у перекладі першотворів.

Проте, недостатня сформованість символістської традиції української літератури, необхідність створення нових перекладацьких ресурсів, співвідносних із лінгвопоетикою французького символізму водночас із перекладом поезій не дозволяє виконати повною мірою окреслені завдання. Зауважимо, що у перекладах поетів-неокласиків простежується зв'язок з існуючою на час створення перекладів символістською традицією української поезії. Поетичні моделі перекладів, відповідні до дискурсу символізму, створено на основі розвинутих в українському поетичному дискурсі народно-поетичної, романтичної та класичної традиції, задекларованої як основа усієї перекладацької діяльності неокласиків. Вибір перекладацьких стратегій українськими перекладачами визначається системністю і єдністю перекладацької інтерпретації, зміна перекладацьких стратегій має бути зумовлена історичним часом створення перекладів, наявними на час створення перекладів перекладацькими ресурсами, виробленими цільовою мовою і культурою. На думку М. Новикової, слухність обраних перекладацьких стратегій варто розглядати «не у статистиці, не у ізоляції, а у рухливій взаємодії двох творів, двох мов та їх стильових традицій – аж до двох культур, авторської та перекладацької» [2, с. 61].

У перекладацькому доробку українських неокласиків переклади французьких поетів, творчість яких літературознавча наука відносить до стильових напрямів модернізму, символізму зокрема, займає значне місце. Микола Зеров переклав поезії Шарля Бодлера, Еміля Вергарна, Анрі де Реньє, Максим Рильський – поезії Поля Верлена, Стефана Малларме, Моріса Метерлінка, Анрі де Реньє, Шарля Бодлера, Павло

Филипович – поезії Шарля Бодлера, Поля Верлена, Анни де Ноай, Юрій Клен – поезії Поля Верлена, Стефана Малларме, Артюра Рембо, Еміля Вергарна, Жана Мореаса, Михайло Драй-Хмара – поезії Шарля Бодлера, Поля Верлена, Стефана Малларме.

У 1928 році у журналі «Життя і революція» було надруковано статтю М. Зерова «У справі віршованого перекладу» (1). Автор детально зупиняється на основних вимогах до адекватного літературного перекладу, звертає особливу увагу поета-перекладача на необхідність відтворення «основного, чим промовляє першотвір. А те основне може лежати і в галузі змістовних, і в галузі формальних компонентів вірша. Перекладаючи Гюго, не можна пройти мимо його ефектної синтакси, його блискучого ораторського апарату, не може бути елементарно-пристойного перекладу Верлена без максимальної уваги його звукописних засобів, а перекладач Вергарна сам винесе собі смертний вирок, втративши в своїй роботі властиву французькому текстові поета багату метафоричність» [1, с. 618]. Ці перекладацькі настанови втілилися у перекладі вірша Ш.Бодлера «Подорож» (“*Le voyage*”). Перекладач зберігає авторські метафори, порівняння, епітети, адже саме ці семантичні виражальні засоби є домінантами авторської лінгвопоетики, завдяки яким твориться «універсальна аналогія», яка, поєднуючи конкретне і абстрактне, реальне і уявне, має втілити внутрішній світ людини, її думки і почуття: “*O Mort, vieux capitaine, il est temps! Levons l’ancre! / Ce pays nous ennuie? Ô Mort! Appareillons!// Si le ciel et la mer sont noirs comme de l’encre, / Nos coeurs que tu connais sont remplis de rayons!//*” (“*Le voyage*”, “*Les Fleures du Mal*”). – «Смерть...давній капітан. Пора! Наннім вітрило / Цей край докучив нам. О смерте! Смерте! В путь! / Довкола – океан, і небо як чорнило, / І лиш в серцях у нас огні твої цвітуть» (переклав М.Зеров) «Хто ж такий поет, як не перекладач, дешифратор? – писав Ш. Бодлер. – У найкращих поетів немає метафори, порівняння або епітета, які не були б математичною адаптацією сучасних обставин, тому що ці порівняння, ці метафори, ці епітети запозичено із незглибних джерел універсальної аналогії, джерел, які не можуть бути вичерпані ніколи» [3, с. 22]. У перекладі М.Зерова: “*le cerveau plein de flame, / Le Coeur gros de racune et de desirs amers, / Et nou allons, suivant le rythme de la lame, / Berçant notre infini sur le fini du mer*” – «в томліннях і тривогах / Горять у нас серця...Бажання, гіркість, гнів, – / І ми колишемо у ритмі хвиль розлогих / Безмежність наших дум на тісноті морів». Перекладач вдало відтворює звуковий образ першотвору, передано алітерацію на сонантах, палаталізованих приголосних, позиційне протиставлення голосних. Значною мірою перевтілено

версифікаційні та композиційні новації бодлерової лінгвопоетики, прослідковується їх зв'язок з існуючою на час створення віршів символістською традицією української поезії.

У перекладах поезій Поля Верлена, створених М.Рильським ("L'heure du berger" («Щаслива година»), "Il pleure dans mon coeur" («Так тихо серце плаче»), "Le ciel est par-dessus le toit" («Тихе небо понад дахом») та ін.) чи не найбільшу увагу приділено відтворення верленівської евфонічності, яка є безумовною домінантою авторської лінгвопоетики. Перекладаючи вірш "Il pleure dans mon coeur", один із найяскравіших прикладів верленівського звукопису, музичальність якого особливо виразно втілилась у прояві звучних алітерацій, що переплітаються, перетікають одна в одну: алітерації на приголосні [p], [l], [s], [r], позиційні протиставлення [œ] округленого відкритого та [ø] округленого закритого, [õ] носового, [ã] носового, асонанс на [wa], [we] та ін., – М. Рильський спирається на вокалізм, як визначальну інтонаційну основу української мови, буде складну систему асонансів на поєднанні та протиставленні голосних ("Il pleure dans mon coeur / Comme il pleut sur la ville;" — «Так тихо серце плаче, / Як дощ шумить над містом.»). Консонантна гармонійність перекладу спирається на звучання сонантів, носових та палаталізованих приголосних ("Il pleure sans raison / Dans ce coeur qui s'écœure". — «Відкіль цей плач, не знаму, / В осиротілім серці?») і дає можливість перекладачеві наблизити звучання українського перекладу до французького оригіналу. У перекладі «Тихе небо понад дахом» фонологічні засоби, використані Верленом, а саме алітерації на [r] та [s], що створюють звуковий ефект шуму листя тополі (*ciel, par-dessus, berce, sa* і т. п.); протиставлення назального звучання носових голосних та їх деназалізації, що передає потрібний ефект віддаленого звуку церковного звону (*tinte, plainte, simple, vient*) – поет відтворює верленівський звукопис, використовуючи алітерації на сонорних та носових приголосних : *синс і безкрає, схиляє, дзвін ніжно-ніжно плине*, вдалим відповідником до *un oiseau... chante sa plainte* першотвору є *зойк пташиний*, адже широкі ономотопічні можливості українського словосполучення безумовні і відповідають верленівській поетиці, а переважання голосних створює звучання м'якої, журливої наспівності ("La cloche, dans le ciel qu'on voit, / Doucement tinte." — «Дзвін ласкавий у повітрі / Ніжно – ніжно плине»). Зауважимо, що інтерпретації М. Рильського дозволяють системно відтворити лінгвопоетичні особливості символістського дискурсу першотвору.

Про безпосередній вплив поетики французького символізму варто говорити щодо образності сонету М. Драй-Хмари «Лебеді», присвяченого однодумцям і друзям поетам-неокласикам. Вірш україн-

ського поета включає прями ремінісценції з сонету С. Малларме: “*Tout son col secouera cette blanche agonie// Par l'espace infligée à l'oiseau qui le nie,// Mais non l'horreur de sol où le plumage est pris.*” (S.Mallarmé, “*Le cygne*”) – «*Ти тицю струсуєш білясту агонію, / одкинеш безміру просторів цих стихію, / але не жах землі, що крила полонив.*» (пер .М. Драй-Хмари).

«*Коли же дзвінки, як скло, находили морози/ і плесо шерхнуло, пірнувши в білі сні, –/ плавці ламали враз ті крижані лани, і не страшні були для них зими погрози.*» (М.Драй-Хмара «Лебеді»).

Перекладаючи поезію С. Малларме, М. Драй-Хмара прагне якомога точніше відтворити форму сонету, зберігаючи два чотири-вірші з охопним римуванням та два тривірші з тернарним римуванням. Втілено традиційне для перекладів французької поезії регулярне парокситонно-окситонне римування, традиційним для українського перекладу є відтворення французького дванадцятискладового вірша з постійною цезурою шестистопним ямбом. Значну увагу перекладача приділено лексичній і стильовій еквівалентності у перекладі, відтворенню одного із визначальних стильових принципів поезики С. Малларме – появі нового образу, нового смислу на незвичному, нетрадиційному поєднанні кількох слів. Адже С. Малларме вважав, що основа поезії є таке поєднання слів, у взаємозв'язку яких виникає натяк, асоціація, навіювання: «Назвати предмет означає знищити три чверті насолоди віршем, який створено для поступового розгадування, навіяти його ось мрія» [4, с.102]. Саме відтворення цього принципу варто вважати перекладацькою домінантою для перекладу сонету “*Le cygne*”: “*Le vierge, le vivace et le bel aujourd'hui*” – «*Краси пречистої безсмертний гордий син*»; “*Le transparent glacier des vols qui n'ont pas fui*” – «*прозорий зльотів лід, що не дійшли вершин*»; “*Quand du stérile hiver a resplendi l'ennui*” – «*як мертвої зими зяє сонний сплін*»; “*Fantôme qu'à ce lieu son pur éclat assigne*” – «*І як мара в імлі леліє сійвом срібним*» та ін. Лексико-семантичні еквіваленти перекладу відтворюють складну систему алітерацій та асонансів, які утворюють вишукану евфонію першотвору: алітерації на [l] та [v]: *vierge, vivace, bel, va-t-il, aile, glacier, vols* – передано дещо ескспресивнішою алітерацією на [k], [r], [l]: *краси, крил, зльотів, лід, лебедю, білясту, полонив* і т.п. Перекладач добирає лексичні еквіваленти, у яких звукові повтори, вокальна протягнутість наголошених складів створюють звучну систему асонансів на [a] [i] [o] : *забуге, озеро, прозорий, один, сонний, сплін, агонію*. У перекладах М. Драй-Хмари простежується високий рівень адекватного відтворення поетичних образів лінгвопоетики С. Малларме.

Неокласичні стратегії українського перекладу навіть за деяких трансформацій оригінальної поетичної системи дозволяють досягти змістовно-функціональної адекватності перекладу, наближаючи читача перекладених творів до розуміння особливостей авторської лінгво-поетики та загальних засад символістського дискурсу французької поезії.

Література

1. Зеров М. Українське письменство. – Київ: Основи, 2003. – 1301 с.
2. Новикова М.А. Прекрасен наш союз. Література – переводчик – жизнь: Лит.-крит. очерки. – Київ: Рад.письменник, 1986. – 225 с.
3. Michaud G. La doctrine symboliste (Documets). – Paris, 1947. – 530 p.
4. Peyre H. La Litterature symboliste. – Paris, 1976. – 312 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Бодлер Ш. Поезії: Пер.з фр. – К.: Дніпро, 1999. – 272 с.
2. Драй-Хмара М. Вибране. – К.: Дніпро, 1986. – 352 с.
3. Поль Верлен. Лірика. Перлини світової лірики. – К.: Дніпро, 1968. — 87 с.
4. Французская поэзия XIX–XX веков: Сборник –М.:Прогресс,1982. – На франц. яз. – 672 с.

Kseniya Kugai
Kyiv, Ukraine

Historical Overview of Translation

Many books and articles are written about translation: its theory and practice, theoretical and methodological, lexicological, lexico-grammatical, semantic aspects, etc. Let us try to summarize this information.

Translation as a term and notion is of polysemantic nature, its common and most general meaning being mostly associated with the action or process of rendering/expressing the meaning/content of a source language word, word-group, sentence or passage (larger text) in the target language or with the result of the process/action of rendering. [1, p. 10]. In other words it is associated with the work performed by the translator.

The need for translation has existed since ancient times and translating of important literary works from one language into others has contributed significantly to the development of world culture. Ideas and forms of one culture have constantly moved and got assimilated into other cultures through the works of translators. The history of translation is related to the history of the often invisible cross-cultural interactions of the world.

The word translation itself derives from the Latin term meaning “to bring or carry across”. The Ancient Greek term is “metaphrasis” (“to speak across”) and this gives us the term “metaphrase” (a “literal or word-for-

word translation”) – as contrasted with “paraphrase” (“a saying in other words”). This distinction has lain at the heart of the theory of translation throughout its history: Cicero and Horace employed it in Rome, Dryden continued to use it in the seventeenth century and it still exists today in the debates around “fidelity versus transparency” or “formal equivalence versus dynamic equivalence”. The first known translations are those of the Sumerian epic Gilgamesh into Asian languages from the second millennium BC. Later Buddhist monks translated Indian sutras into Chinese and Roman poets adapted Greek texts [2].

We can say that translation made by Arabs could have kept Greek wisdom and learning alive. Having conquered the Greek world, they made Arabic versions of its philosophical and scientific works. During the Middle Ages, translations of these Arabic versions were made into Latin – mainly at the school in Cordoba, Spain. These Latin translations of Greek and original Arab works of learning helped underpin Renaissance scholarship. Religious texts have played a great role in the history of translation. One of the first recorded instances of translation in the West was the rendering of the Old Testament into Greek in the third century BC. The task was carried out by 70 philologists, this translation itself became the basis for translations into other languages.

Saint Jerome, the patron saint of translation, wrote a Latin Bible in the fourth century AD. That was the preferred text for the Roman Catholic Church for many years. Translations of the Bible, though, were to re-emerge controversially when the Protestant Reformation saw the translation of the Bible into local European languages – eventually this led to Christianity’s split into Roman Catholicism and Protestantism due to disparities between versions of crucial words and passages. Martin Luther himself is credited with being the first European to propose that one translates satisfactorily only toward his own language: a statement that is just true in modern translation theory [2].

Rendering of information from a foreign language with the help of electronic devices represents the latest development in modern translation practice. Due to the fundamental research in the systems of algorithms and in the establishment of lexical equivalence in different layers of lexicon, machine translating has made considerable progress in recent years. Nevertheless, its employment remains restricted in the main to scientific and technological information and to the sphere of lexicographic work. That is because machine translation can be performed only on the basis of programs elaborated by linguistically trained operators. Besides, preparing programs for any matter is connected with great difficulties and takes much time, whereas the quality of translation is far from being always satisfactory

even at the lexical level, i.e., at the level of words, which have direct equivalent lexemes in the target language [1, p. 26].

Advances in information technology have combined with modern communication requirements to foster translation automation.

Information technology has produced a screen culture that tends to replace the print culture, with printed documents being dispensed with and information being accessed and relayed directly through computers (e-mail, databases and other stored information). These computer documents are instantly available and can be opened and processed with far greater flexibility than printed matter, with the result that the status of information itself has changed, becoming either temporary or permanent according to need. Over the last two decades we have witnessed the enormous growth of information technology with the accompanying advantages of speed, visual impact, ease of use, convenience and cost-effectiveness. At the same time, with the development of the global market, industry and commerce function more than ever on an international scale, with increasing freedom and flexibility in terms of exchange of products and services. The nature and function of translation is inevitably affected by these changes. There is the need for countries to cooperate in many spheres, such as ecological (Greenpeace), economic (free trade agreements) humanitarian (doctors without borders) and educational (exchange programs), etc. Despite the importance of English, there is the commonly-held belief that people have the right to use their own language, yet the diversity of languages should not be an obstacle to mutual understanding. Solutions to linguistic problems must be found in order to allow information to circulate freely and to facilitate bilateral and multilateral relationships [3].

Computer-assisted translation (CAT), also called “computer-aided translation”, “machine-aided human translation” (MAHT) and “interactive translation”, is a form of translation wherein a human translator creates a target text with the assistance of a computer program. The machine supports a human translator.

Computer-assisted translation can include standard dictionary and grammar software. The term, however, normally refers to a range of specialized programs available to the translator, including translation memory, terminology-management, concordance and alignment programs.

Nowadays, the most wide-spread means of computer usage in translations is the software ensuring automation of the translation process, namely:

- Electronic dictionaries (iFinger, Abbyy Lingvo, Colins-Ultralingua, Mobile Systems, Paragon Software, etc.) and corpora of national languages (British National Corpus, American National Corpus, Russian National Corpus, English-Norwegian Parallel Corpus, etc.).

- Computer-assisted translation tools (CAT tools) or “translation memory” software (SLD Trados, MemoQ, Déjà vu, StarTransit, Wordfast, etc.).

- Editor software (SpellChecker, StyleWriter, etc.).

Electronic dictionaries can be monolingual, bilingual and multilingual. Besides, they contain information on word forms, pronunciation (quite often voiced by professional speakers) and word collocations. They may also include dictionaries in particular fields of science (applied mathematics, physics, biology, medicine, religion, engineering, etc.), idioms, slang, etc.

All electronic dictionaries can be conventionally divided into online and offline dictionaries. Online dictionaries require access to the Internet, while offline dictionaries can be installed on a computer and used offline. These tools speed up and facilitate human translation, but they do not provide translation. That is a function of tools known broadly as machine translation [4].

Computer-assisted translation tools may be just what you need to take your translation work to the next level. Let us have a look at Wordbee – the online CAT tool that gets rave reviews.

- CAT refers to specialised software or “CAT tools” that help translators work better and faster.

- Translation memory and interface technology make the work faster and lower the cost of translation.

- Translation memory and terminology databases increase translation quality and maintain consistency.

- Because the Wordbee CAT tool is online, it allows managers, translators and editors to access the same document at the same time, speeding delivery times.

Wordbee also handles project management and automated workflows. This means that your translation memories can be managed and applied to document versions automatically. Translators find the interface to be intuitive and fast. Advanced features like custom keyboard short-cuts make it a translator’s favourite. The interface is fast even on low-bandwidth connections. Terminology databases mapped to official European Union translations are built-in for many common language pairs. Translation memories and glossaries can be shared and edited in real-time, even across multiple languages. Collaborative features like in-document commenting make it easy to track issues. Wordbee features an intuitive way for dealing with “tags” generated by the formatting and layout specifications of the source document. Wordbee word counts and cost information helps keep external translators organized, and they appreciate it [5].

To sum it up I can say that a high-quality translation results from the combination of electronic technologies and the translator’s skills, of good knowledge of a foreign language and theory of translation because

programs and translation software will not replace humans even in the long-term future – at least not until actual high-performance artificial intelligence is created. Therefore, much depends on the translator's personality and his professional experience, while electronic systems are useful, necessary and sometimes required supplements.

Література

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця. «Нова Книга», 2001. – 448 с. 2. <http://www.language-realm.com/articles/history-of-translation.php>. 3. <http://www.translationdirectory.com/article92.htm>. 4. <http://en.wikipedia.org/wiki/Translation>. 5. <http://www.word-bee.com/translation-management/computer-assisted-translation/>.

Евгения Куницына

г. Иркутск, Российская Федерация

Перевод: игра, метаигра и ошибки противника

Перевод есть игра – таков основной тезис людической теории художественного перевода [1]. Одним из краеугольных камней при «строительстве» данной теории послужила теория игр [2], два из числа ключевых понятий которой и предлагаются к рассмотрению в рамках настоящей статьи. Учитывая, что игра художественного перевода обладает двойным онтологическим статусом: игра – способ бытия перевода как творческой деятельности; игра – способ бытия перевода как духовного продукта творчества [1, с. 8], внимание будет сосредоточено на игровом измерении перевода как процесса. Обращение к переводу как процессу делает возможным выведение людической модели перевода за пределы художественного, поэтического (персонального) дискурса и изучение манифестации игровой природы перевода в условиях институциональной коммуникации.

Онтологический статус игры как способа осуществления перевода определяется рядом понятий, именующих экзистенциальные признаки игры, в числе которых *правила* (см. [1; 3]), которыми регулируется любое коммуникативное взаимодействие. Как известно, «языковые игры, управляемые правилами», рассматриваются как «деятельность, посредством которой мы в принципе можем добывать информацию о мире» [4, с. 286]. Перевод в этом смысле представляет собой особую «игру исследования мира» (термин Дж. Райла (см. [4])).

Теоретически ценным в связи с проблемой игры и правил оказывается понятие *метаигры*, являющейся внешней по отношению к

игре. Результатом метаигры является набор правил для другой игры. Цель метаигры – увеличить полезность выдаваемого набора правил. Метаигрок, соответственно, понимается «как лицо, вносящее на рассмотрение всего коллектива игроков некоторый проект, затрагивающий интересы каждого игрока» [5, с. 660]. Воплощением метаигры в переводе является переводческий дискурс.

Переводческий дискурс определяется в качестве одной из разновидностей аргументативного дискурса, где протагонистом выступает переводчик (ср. собственно переводческий дискурс) или комментатор / критик / издатель, антагонистом – читатель / аудитория. Цель протагониста переводческого дискурса заключается в том, чтобы, используя рациональные средства и приемы, убедить антагониста в приемлемости / неприемлемости своего или чужого перевода, или, другими словами, убедить читателя в «правильности» / «неправильности» принятых переводчиком решений [6; 1]. Термины *протагонист* и *антагонист* изначально указывают на игровую, состязательную природу аргументации (ср. *вагон*), а термин *принятые решения* восходит к теории игр, определяемой как математическая теория принятия решений в условиях неопределенности [5]. Метаигра в переводе сопоставима с «прескриптивной игрой» Ж.Ф. Лиотара. Прескриптивные высказывания (метапрескрипции) «предписывают, какими должны быть приемы языковой игры, чтобы быть допустимыми» [7, с. 154] (ср. «Прескриптивные разделы теории перевода» В.Н. Комиссарова [8]).

Ярким примером формирования «набора правил» специального перевода является известная книга Б.Н. Климзо «Ремесло технического переводчика» [9], представляющая собой анализ трудностей, которые могут возникнуть у переводчика научно-технической литературы, а также инструкции и практические рекомендации по их преодолению и решению проблем. Ср.: «В технической литературе немало ставших привычными калек <...>. Однако случайные, не привившиеся пока эллиптические термины калкировать не следует – нужно давать развернутый перевод», «<...> приступая к переводу, нужно прежде всего правильно выбрать словари» или: «При составлении логической формулы руководствуются следующими правилами: 1. Начало ограничительной части должно совпадать с названием изобретения. 2. Ограничительная часть формулы должна содержать признаки только одного конкретного прототипа <...>» [9, с. 49, с. 57, с. 149].

Особой инстанцией переводческой метаигры можно, очевидно, считать профессиональные журналы и научные издания, например, журнал Союза переводчиков России «Мир перевода», журнал

«Профессиональный перевод и управление информацией» (совместный проект издательства «Русская редакция» и компании «Логрус»), научно-теоретический сборник Московского государственного лингвистического университета «Тетради переводчика». Метаигровыми характеристиками обладает популярная серия для переводчиков «Мир перевода» А.П. Чужакина и П.Р. Палажченко, а также журнал переводчиков «Мосты» (издательство Р. Валент). В качестве иллюстрации из последнего приведем статью Д.И. Ермоловича «Детская болезнь «размазни» в последовательном переводе» [10] (см. далее).

Результат метаигры в сфере художественной, поэтической коммуникации являют собой правила, которые формулируют в своем переводческом дискурсе и следуют им в переводе художественной прозы и поэзии, например, В. Набоков, Н. Гумилев (вспомним его «девять заповедей переводчика»), В. Брюсов, В. Руднев, У. Эко. Впечатляющую картину метаигры дает переводческий дискурс переводчиков Шекспира. Шекспировский переводческий дискурс наглядно демонстрирует тот самый набор полезных правил для «другой игры», точнее, в данном случае, для ее продолжения (см. [11]). Так, в своем предисловии к «Гамлету» М. Вронченко, перевод которого положил начало знакомству русских читателей с истинным Шекспиром, пишет: «Предпринимая труд, продолжение коего будет некоторым образом зависеть от суда просвещенных читателей о сем первом опыте, я видел трудности, долженствовавшие мне встретиться. О совершенном преодолении их нельзя было и думать, мне оставалось только одно: начертать себе, для руководства в продолжение перевода, подробные правила и всеми силами стараться не отклоняться от них» и далее (приведем в сокращении): «1. Переводить стихи стихами, прозу прозой. 2. В выражениях быть верным, не оскорбляя однако благопристойности и приличия. 3. Игру слов передавать даже на счет верности в изложении заключающейся в ней мысли, если мысль сия сама по себе незначительна» и др. (М.П. Вронченко) (цит. по: [11, с. 14–16]). Правило, писал Л. Витгенштейн, «может быть инструкцией при обучении игре. <...> Игре обучаются, глядя на игру других» [12, с. 105], подтверждение чему во всей полноте обнаруживает переводческий дискурс, как художественный, например, шекспировский, так и любой другой (см. [1; 11; а тж. 9; 10]). Переводческий дискурс манифестирует действие еще одного важного теоретико-игрового принципа, во многих случаях тесно связанного с рассмотренным выше набором правил как результатом метаигры. В ситуации, когда «игра имеет много <равноценных> решений, <...> встает вопрос о выборе среди них наилучшего еще и с какой-либо другой, дополнительной

точки зрения», и в качестве такого дополнительного принципа оптимального поведения выдвигается *«наилучшее использование ошибок противника»* [5, с. 674]¹

Заметим на полях, что данное положение может быть экстраполировано на теорию аргументации, которая, как уже отмечалось, имеет очень много от игры. Переводческий дискурс как, естественно, дискурс аргументативный, изобилует свидетельствами применения этого принципа.

Богатый опыт наблюдений, а также детальный анализ ошибок «противника» (sic), то есть переводчика, последовательный перевод которого случилось наблюдать и даже записать фонограмму заседания, позволил Д.И. Ермоловичу, автору вышеупомянутой статьи, обобщить полученные данные и выработать тот самый набор правил, которым должен следовать переводчик и чему должно уделяться серьезное внимание в профессиональной подготовке устных последовательных переводчиков [10, с. 56–57]. Полезность набора правил в метаигре перевода увеличивает наглядность и достоверность примеров, аргументированность и тактичность критики и, наконец, что не менее важно, манера, тональность, в которой написана статья, само ироничное название которой, апеллирующее к известному прецеденту, характеризует дискурс Д.И. Ермоловича как игровой или, в терминах В.И. Карасика (2009), креативно-игровой (см. [1]). Черты креативной игры демонстрирует и переводческий дискурс Б.Н. Климзо, что также способствует увеличению полезности правил технического перевода. Достаточно вспомнить его «коварные слова», «слова-ловушки», «слова-подножки», «хитрые термины» и др. Б.Н. Климзо также прибегает к ошибкам «противника» с целью обеспечить их использование читателями-переводчиками, и начинающими и умудренными опытом, наилучшим образом. Анализ отдельных ошибок, допущенных переводчиками из-за невнимательного, некритического прочтения оригинала или по причине отсутствия опыта или необходимой профессиональной подготовки дополняет целая глава «Что такое профессиональный перевод», в которой приводится сравнение профессионального и непрофессионального переводов с исчерпывающим описанием выявленных недостатков в последнем.

Главу завершают советы начинающему техническому письменному переводчику, которые, по сути, представляют собой правила,

---

¹ Понятие «противника» здесь носит условный характер, более справедливым было бы говорить о сопернике, в союзе в профессиональном мастерстве с которым вовлекает переводчика перевод-игра (см. [3]).

включая весьма жесткие (ср.: «Рекомендуется», «Не рекомендуется», «Запрещается») [9, с. 271–272].

Поистине, «опыт, сын ошибок трудных», лучше, разумеется, «ошибок противника», призван уготовать переводчику немало «открытий чудных» в игре исследования мира, как реального, так и других возможных миров, миров вымышленных, художественных. «Ошибки противника» стремятся использовать наилучшим образом и в своем переводческом дискурсе, в профессиональной полемике с коллегами по цеху, и в собственной практике перевода переводчики художественной литературы. Так, все переводчики Шекспира вели диалог со своими предшественниками, «спорили», по выражению М. Донского, с ними своими переводами, пытались исправить, то есть не повторить их «ошибок» в своих переводах. В качестве наиболее ярких примеров переводческой полемики с применением данного принципа можно привести переводческие дискурсы Д. Аверкиева (оппонент – Н. Полевой), А. Радловой (оппонент – А. Кроненберг), Б. Пастернака (оппоненты – М. Лозинский и А. Радлова), М. Донского (оппонент – Б. Пастернак) (подробно об этом см. [11]).

В заключение следует добавить только, что метаигра как пространство выработки набора правил и увеличения их полезности, а также использование ошибок противника наилучшим образом, рассмотренные на материале различных переводческих эпистем, специальной и художественной, подчинены одной общей цели – максимизации выигрыша, а это – предмет отдельного обсуждения.

Литература

1. Куницына Е.Ю. Лингвистические основы людической теории художественного перевода: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – Иркутск, 2011. – 35 с.
2. Фон Нейман Дж., Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение. – М.: Наука, 1970. – 707 с.
3. Воскобойник Г.Д., Куницына Е.Ю. Перевод и правила игры (лингвопрототипический аспект) // Прототипические и непрототипические единицы в языке: коллективная монография / отв. ред. Л.М. Ковалева; под ред. С.Ю. Богдановой, Т.И. Семеновы. – Иркутск: ИГЛУ, 2012. – С. 216–237.
4. Хинтиikka Я. Теоретико-игровая семантика. – М.: Прогресс, 1980. – С. 245–309.
5. Воробьев Н.Н. Развитие теории игр // Теория игр и экономическое поведение / Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн. – М.: Наука, 1970. – С. 631–694.
6. Воскобойник Г.Д. Тожество и когнитивный диссонанс в переводческой теории и практике // Вестник МГЛУ. Сер. Лингвистика. – Вып. 499. – М., 2004. – 181 с.
7. Лиотар Ж.Ф. Состояние постмодерна. – СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
8. Комиссаров В.Н. Теория перевода. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
9. Климзо Б.Н. Ремесло технического переводчика. – М.: Р. Валент, 2003. – 288 с.
10. Ермолович Д.И. Детская болезнь «размазни» в последовательном

переводе // *Мосты*. – 1 (5). – 2005. – С. 47–57. 11. Куницына Е.Ю. Шекспир. Игра. Перевод. – Иркутск: ИГЛУ, 2009.– 348 с. 12. Витгенштейн Л. *Философские работы*. – М.: Гнозис, 1994. – 612 с.

Богумила Лесечко, Володимир Карбівник
м. Львів, Україна

Перекладознавство та лакунарність фахової лексики

Розвиток людської цивілізації немислимий без перекладацької діяльності. У контактах між народами переклад завжди мав величезне значення, а у сучасному світі його роль ще більше зростає. Переклад будує мости між різними культурами, світоглядами, досягненнями науки, техніки. За допомогою мовних засобів відбувається трансфер знань, умінь, досягнень і цим самим переклад сприяє універсальному формуванню бачення світу.

Найцікавіше при перекладі, а також для розуміння чужої мови та культури полягає в тому, щоб, як підкреслював Й. В. Гете, добратися до неперекладного. А сюди належать поряд з іншим і лакуни. Цим терміном оперує цілий ряд наук: філософія, математика, психологія тощо. На сучасному етапі розвитку науки стає дедалі поширенішим взаємне запозичення інструментарію дослідження, понять, термінів та й міждисциплінарні дослідження стають дедалі актуальнішими.

Порівнюючи культурні ареали, історичні умови формування відповідних націй, слід відмітити асиметричність у порівнюваних системах. Крайнім ступенем такої асиметрії є лакунарність, тобто вагома відсутність певних ознак та одиниць в одній із порівнюваних систем.

На думку Т.О. Анохіної [1, с. 13] перспективними є лексикографічні зіставлення словникових гнізд. Це дозволило б виявити міжмовні лакуни та їхні кореляти та ідентифікувати відмінне семантичне наповнення лакунарних понять у різних мовах. Вважаємо, що дослідження можуть бути цікавими і з позицій перекладознавства.

Матеріалом нашого дослідження стало словникове гніздо *Amt* у німецькій мові. Німецьке гніздотвірне слово *Amt* не має аналогічного відповідника в українській мові, пор. *Amt* :1) посада, 2) служба, 3) перебування на службі, 4) відомство, 5) управлінський округ, 6) завдання, обов'язок, 7) чітко окреслений вид діяльності, 8) співане Богослужіння у храмі. Тут відома формула *Слово=Івідповідник* не спрацьовує, хоча таке співвідношення є тим ідеалом, до якого прагнуть при перекладі. В українській мові лакунарність спостерігається вже у самій «серцевині» гнізда, хоча сам концепт у українському мовному просторі представлений.

Що ж стосується словесного наповнення концепту, то в українській мові ємкому гніздовому “*Amt*” відповідають окремі розрізнені лексичні одиниці, деякі з яких утворюють свої гнізда, пор. *служба: службовий, службове становище, відслужити, заслужити, державна служба* тощо.

Отже, вже в самій гніздотвірній лексичній одиниці на номінативному рівні зустрічаємо асиметрію, що свідчать про «переповненість або недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти відносно іншої» [2, с. 41], або ж про автономний розвиток окремих системних утворень, асиметричність у порівнюваних системах. Безеквівалентна одиниця є показником наявності деякого унікального національного концепту у свідомості народу, максимально допустимого ступеня національно-культурної маркованості [4, с. 75-76; 15, с. 281]. Так, зокрема, лакунарність у досліджуваному гнізді в українській мові маркує своєрідний, відірваний місцями від європейського контексту шлях формування української державності.

Порівнюючи українську та німецьку мови, спостерігаємо не лише мовні лакуни, але й денотатні лакуни. Так, наприклад, в українській мові спостерігається лакунарність до лексичних одиниць з компонентом *Bund* «федерація» (пор. *Bundesamt*), оскільки дана сема не є релевантною в українському мовному просторі, що зумовлено державним устроєм України. Тому відсутність гніздових слів з даним компонентом свідчить про екстралінгвістично зумовлену, а не мовну лакунарність. В таких випадках деякі вчені в подібних ситуаціях оперують терміном ілогізм, а не лакунарність [1, с. 12].

Лакунарність спостерігається як на рівні порівняння німецької та української мов, так і на рівні кожної з мов, пор. нім. *Umweltbundesamt* – *федеральне відомство охорони довкілля*. У складному німецькому слові спостерігається лакуна до слова «охорона». Подібні лакуни зустрічаються і в інших складних словах, напр. *Bundesgesundheitsamt* *федеральне відомство охорони здоров'я*, де знову ж виступає лакуна до слова «охорона».

В окремих випадках лакунарність виявляється при їх співставленні з іншомовним словом, пор.: *Bauordnungsamt* – *відділ з питань будівництва*, де в українській мові виступає лакуна до німецького слова - *ordnung*; або ж *Bauhofamt* – *відділ організації утримання та нагляду за комунальним майном*, де *Bauhof* має значення: 1) *підприємство з капітального ремонту будівель*, 2) *будівельний майданчик*.

У складному слові *Bauhofamt* спостерігаються лакуни до «*підприємство, капітальний ремонт, будівельний майданчик*». Отже, ціле не включає всіх елементів, тут має місце як усічення/редукція вихідних сем через тенденцію до економії мовних засобів, так і поява нових сем:

«організація, утримання, нагляд, комунальне майно». Розглядаючи подібні явища з позицій системного підходу, спостерігаємо емерджентність, тобто властивості цілого не є тільки сумою властивостей його складових частин. Ціле є дещо більше, воно наділене такими властивостями, яких нема в жодній з його частин, взятих окремо. При об'єднанні частин в ціле виникає дещо якісно нове, таке чого не було і не могло бути без цього об'єднання [3, с. 161].

Словникова розгалуженість певної мови (тобто наявність/ відсутність лакун у тій або іншій мові) є показником інтересів, що притаманна носіям локальних культур. Лакуни корелюють зі створенням нових концептуальних одиниць, що є стратегічно важливими для представників однієї культури та виявляються надлишковими або непотрібними для іншої. Із потребою у вербалізації не лексикалізований концепт отримує тенденцію до делакунізації (створення нової мовної одиниці). Перед тим як закріпитися в мові однослівно, лакуни компенсуються дволексемними, трилексемними або мультилексемними тлумаченнями [1, с. 11]. Так у слові *Beförderung* «посада, що передбачає просування по службі» спостерігаємо класичну перекладну лакуну в українській мові, де у зв'язку з відсутністю еквівалентної лексичної одиниці, але наявністю концепта має місце мультилексемне тлумачення, яке з розвитком української державності та відповідно до принципу економії мовних засобів вимагатиме, очевидно, заміну подібних мультилексемних тлумачень. Однак слід зауважити, що створення нових лексичних одиниць є тривалим мовним процесом, на реалізацію якого часом потрібні десятки років.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що не завжди можна знайти аналогічне словотвірне гніздо в іншій мові, хоча споріднені концепти і мають місце, однак їм можуть відповідати розрізнені мовні одиниці, не пов'язані словотвірною парадигмою, тобто спостерігається міжмовна лакунарність, якій при перекладі слід надавати великого значення. При перекладі лакуни слід обережно компенсовувати часто багатолексемними тлумаченнями, що вимагає глибокого проникнення в мовну систему з одного боку та в екстралінгвальну сутність – з іншого.

Література

1. Анохіна Т.О. Категорія лакунарності у контексті суміжних понять / Т.О. Анохіна // Вісник Київського нац. лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2011. – Т.14. – №2. – С. 8-15.
2. Городецька О.В. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ ст: дис.... Канд. філолог. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Олена Василівна Городецька. – К., 2002. – 182 с.
3. Лесечко М.Д.

Основи системного підходу: теорія, методологія, практика: [навчальний посібник]/ Мирон Дмитрович Лесечко. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2002. – 300 с. 4. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронеж гос. ун-та, 2002. – 191 с. 5. Рябова М.В. Характер ассимиляции культурных смыслов при переводе (опыт лингвокультурного анализа) / М.В.Рябова // Вестник Челябинского государственного университета. – Вып. 30. Филология. Искусствоведение. – №10 (148). – 2009. – С.114-120.

Ольга Литвар
м. Київ, Україна

Відтворення засобів стилістичної семасіології у романі В. Теккерей «Ярмарок суєти»

Згадуючи засоби створення іронії, яка віддзеркалена на різних рівнях у досліджуваному нами романі, варто зазначити їх багатоманітність. Іронію можна створювати чи не всіма мовними засобами, при чому часто те чи інше висловлювання стає іронічним завдяки контексту, чим вповні скористався В.М. Теккерей.

За класифікацією М.Д. Кузнеця і Ю.М. Скрєбнева мовні засоби сатири та гумору розділяються на три великі групи: засоби стилістичної семасіології, засоби стилістичної лексикології і засоби стилістичного синтаксису [1].

Розглянемо у нашій статті першу групу мовних засобів, якими послуговувався В.М. Теккерей у своєму романі «Ярмарок суєти», а також варіанти їх перекладу українською і російською мовами, здійснені О. Сенюк і М. Дьяконовим відповідно.

Серед семантичних явищ викликають інтерес випадки семантичних зміщень і смислових співвідношень, в результаті яких слова та словосполучення набувають експресивних ознак з особливою художньою функцією сатиричного відображення дійсності. Особливо широко Теккерей використовував фігури експресивної якості, тотожності і нерівності – *метафору, метонімію, порівняння, антономазію, значущі імена, іронію, зевзму і перифраз* як засоби сатири та гумору.

Перифраз, як один із прийомів створення комічного ефекту, замінює назви предметів (або явищ) описом їх найбільш значущих ознак або вказівкою на їх найбільш характерні риси. Перифраз підсилює образність мовлення, оскільки він не лише називає предмет, але й описує його. Перифраз дає можливість злегка завуалувати зміст, оповити його млою насмішки, тонко відтінити та підкреслити те, про що не говориться прямо і на що лише кидається гострий натяк [2].

Проілюструємо це прикладом з роману: *After two or three nights the gentlemen of an evening had a little piquet ... This pastime and the arrival of Jos Sadly ... who played a few games at billiards with captain Crawley, replenished Rawdon's purse somewhat...* . – Після двох чи трьох зустрічей чоловіки якось увечері зіграли у **пикет**... **ця розвага і приїзд Джоза Седлі**..., що вже встиг **зіграти кілька партій на більярді з капітаном Кроулі, трохи поповнили Родонів гаманець**. Цього достатньо, щоб відчутти натяк на шулерські здібності Родона. Кроулі.

Прикладом перифразу, як метонімічного перейменування є словосполучення: *honest creature – щира душа – добрая душа* про сестру міс Пінкертон – Джемайму, яка намагалася бути надто доброю до Ребеки, що лише забавляло об'єкт доброти. Переклади видаються доцільними, адже саме доброта і щирість, а не чесність є показовими у цьому епізоді.

Розглянемо також метонімію на прикладі її різновиду – синекдох – у наступному прикладі, в якому описується ситуація прощання двох «героїнь» з дівочим пансіоном Міс Пінкертон: *A black servant..., and as he pulled the bell, at least a score of young heads were seen...* – **Чорношкірий служник**..., а коли він смикнув за дзвоник, ...з'явилося **щонайменше два десятки дівочих голівок**. - ... **чорнокожий слуга** ..., **и не успел он дернуть за шнурок колокольчика, как, по крайней мере два десятка юных головок выглянуло**... . О. Сенюк у своєму перекладі конкретизувала прикметник *young*, підкресливши родову ознаку *дівочих голівок*, хоча у дівочому пансіоні навряд чи ситуація може бути іншою.

Антономазія у Теккерей вживається як різновид метафоричного перенесення назв. Комічний ефект досягається за рахунок контрасту, а не подібності зі згадуваним персонажем. Обмежену, неосвічену і зарозумілу міс Пінкертон Теккерей іронічно називає то *Семірамідою* (*Semiramith*), то *Мінервою* (*Minerva*) – іменем грецької богині, покровительки ремесел і мистецтв, перед якою схилялися музиканти, лікарі, вчителі, приписуючи їй риси богині мудрості. Цікаві роздуми письменника, що викликають посмішку знаходимо і стосовно скупості сера Пітта: *If mere parsimony could have made a man rich, Sir Pitt Crawley might have become very wealthy.* – **Якби сама тільки скупість давала багатство, сер Пітт був би, мабуть, крезом**. – **Если бы скарденность вела к богатству, сэср Питт Кроули, наверное, был бы Крезом**. У перекладі з'являється антономазія, якої немає в оригінальному тексті. Тут перекладачі уповні скористалися своїми фоновими знаннями і перекладацькою винахідливістю.

Використання значущих імен у художніх творах є надзвичайно цікавим і продуктивним з погляду створення комічного ефекту вищезгаданого, адже вони мають своєрідну внутрішню форму і семантичне

навантаження. Значуще ім'я – це своєрідний троп, рівнозначний певною мірою метафорі та порівнянню, що використовується для характеристики персонажа або соціального середовища. Значущі імена вигадуються автором, який переслідує певні цілі і спирається у своїй словотворчості на існуючі в ономастиці традиції та моделі [3].

Показовими є імена персонажів у романі: *Crawley* (*crawl* – повзати), *Sir Huddleston Fuddlestone* (*huddle, fuddle* – нямтика), *Sharp* (*sharp* – гострий), *Sadly* (*sad* – сумний), *the Honourable Mr. Deuceace* (*deuce* – чорт і *ace* – «картковий туз», краций з крацих). Проте в даних випадках перекладачі транскрибують імена героїв, що приводить до того, що читач не розуміє теккерівського іронічного натяку на характер героїв. Однак наступні приклади, навпаки, свідчать про доцільний обраний перекладацький прийом для відтворення колориту комізму, закладеного в іменах персонажів: *Bareacres* (*bare* – бідний *acres* – землі, володіння) – *Голодвірс* (укр.), але *Бейракс* (рос.). Звернімо увагу на переклад таких другорядних, чи навіть третьорядних прізвищ, внутрішня форма яких розкрита одним перекладачем, однак не врахована іншим, зокрема *Major Loder*, *Captain Rook*. О. Сенюк переклала як *майор Ледар*, *капітан Шулер*. Причому, якщо слово *rook* справді може перекладатися як *шулер*, *аферист*, то трансформаційний вибір прізвища *Loder* пов'язаний, напевно, з бажанням перекладачки підкреслити його негативну семантику, передаючи таким чином несхвальне ставлення автора до «друзів» Ребеки у час її особистісного занепаду, а також фонетичною схожістю з українським *ледар*. У словнику знаходимо лише такі його варіанти, як *магнетит*, *магнітний залізняк* тощо. У російському перекладі ми знаходимо лише транскрибування: *майор Лодер*, *капітан Рук*.

Прізвище також неголовного персонажа *Mr Crisp* в українському тексті влучно перетворюється на *містер Хрумлі* (від *crisp* хрумкий), натомість, у російському залишається незрозумілий *містер Крисп*. Прізвище служниці містера Кроулі *Mrs Tinker* залишилося поза увагою обох перекладачів. Хоча, знаходимо переклад у словнику: *tinker* – здійснювати дрібний ремонт; працювати аби як. Другий варіант перекладу надзвичайно точно ілюструє ставлення хатньої робітниці до своєї роботи. Варто лише звернути увагу на той занедбаний стан, в якому опинився масток не через брак коштів. Причиною послужили недбалство самого господаря Піта Кроулі, а також небажання чи невміння найманих робітників належно виконувати свої обов'язки. Можливим варіантом перекладу є *Місіс Нечепура* українською мовою, російським еквівалентом може бути *Міссис Неряхина*.

Оними вихованок пансіону міс Пінкертон *Miss Tuffin* і *Miss Hawky* знайшли своє адекватне втілення в українському перекладі, з огляду на ті їх основні риси зовнішності чи характеру, якими їх наділив письменник (від *tuff* – енергійний; *hawk* – сокіл, яструб, хижий птах): *міс Чублі* і *міс Коршун*, але просто трансковані у російському перекладі роману: *мисс Таффин* і *мисс Хоки*.

Іронія зустрічається у творі і як вид комічного, і як вид тропу. Перший варіант її реалізації у тексті розглянемо на прикладі, коли Ребека Шарп намагалася виставити своє не надто благородне походження у зворотному світлі, всіляко підкреслюючи знатність та іменитість свого гасконського роду: *And curious it is, that as she advanced in life this young lady's ancestors increased in rank and splendor.* – Цікаво й те, що чим більшого успіху вона досягала у житті, тим славетнішими і блискучішими ставали її предки. – Любопытнo заметит, что по мере житейского преуспения нашей тицеславной молодой особы ее предки повышались в знатности и благоденствии. Як бачимо, стилістика оповідної тенденції російського перекладача є піднесеною, аристократичною, натомість, в українському перекладі спостерігаємо легкість і природність викладу. З огляду на оригінал, в даному контексті вдалішим виглядає варіант О. Сенюк.

Іронічний погляд письменника на тогочасне суспільство доводить й інший приклад: *But we must remember that she is but nineteen as yet, unused to the art of deceiving, poor innocent creature!* – Але пам'ятаймо, що їй ще тільки дев'ятнадцять, що вона бідна, невинна душа, не вміє ще вправно брехати... – Но следует помнить, что сейчас ей только девятнадцать лет, она еще не изоцирилась в искусстве обманывать – бедное невинное создание!.. Йдеться про необачну згадку Ребеки про її любов до дітей, яку навіть невинна Емілія майже викрила. Всі ці вербальні хитрощі Ребеки пояснювалися її бажанням вдало вийти заміж, що, на думку письменника, є властивим для багатьох юних леді його часів, а може й не лише його. Вкотре дається взнаки високий стиль у російському перекладі, порівняно з українським і, варто зазначити, з самим оригіналом.

Стилістична синтагматична семасіологія представлена у романі фігурами тотожності, зокрема порівнянням, як у такому прикладі: *In Miss Jemima's eyes an autograph letter of her sister, Miss Pinkerton, was an object of as deep veneration as would have been a letter from a sovereign.* – Кожен власноручний лист своєї сестри міс Джемайма шанувала так глибоко, наче то було послання коронованої особи. – Для мисс Джемаймы каждое собственноручное письмо ее сестры, мисс Пинкертон, было священно, как послание какой-нибудь короно-

ванної особи. Обидва перекладачі зберегли у своїх перекладах порівняння, що може свідчити про вдалий вибір для відтворення цього фрагменту тексту оригіналу.

Використання зевгми у тексті завжди говорить про різнобарв'я стилістичних можливостей будови речення. Тому поява такого стилістичного прийому в українському перекладі художнього твору є цікавою знахідкою перекладачки: *... and that when the great filigree iron gates are once closed on her, she and her awful sister will never issue therefrom into this little world of history.* – *...і коли висока філігранно кована брама школи зачиниться, Джемейма та її грізна сестра назавжди залишаться за нею – і за тісними рамками нашої історії.* – *... и как только узорчатые чугунные ворота закроются, ни она, ни ее грозная сестра не покажутся более из них, чтобы шагнуть в маленький мирок этого повествования.* Порівнюючи два переклади, стає очевидно, що М. Дьяконов прагнув до точності відтворення цього фрагменту, в той час як О. Сенюк – до філігранності і творчої різноманітності, що крокують у ногу з оригінальною стилістикою письма художника слова, яким без сумніву є В.М. Теккерей.

Таким чином, серед засобів стилістичної семасіології було розглянуто особливості вживання метафори, метонімії, антономазії, значущих імен, іронії, порівняння, зевгми та перифразу для створення комічного ефекту. Як виявилось, найбільш вживаним засобом стилістичної семасіології у романі В.М. Теккерей «Ярмарок суєти» є іронія. Роман також містить цікаві приклади засобів вираження комічного на інших рівнях, зокрема на лексичному і синтаксичному, що і складає перспективу нашого дослідження.

Література

1. Кузнец М.Д. Стилистика английского языка / М.Д. Кузнец, Ю.М. Скребнев. – Л., 1960. – 215 с.
2. Андросюк А.Л. Мовні засоби сатири та гумору в романі У.М. Теккерей «Ярмарок суєти» / А.Л. Андросюк, О.І. Пагурець, Г.М. Усик. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gv/2008_12/1/articles/Volume%201/Svitova%20literatura/2_Androsyuk.pdf.
3. Виноградов В.В. Введение в переводоведение. Общие и лексические вопросы / В.В. Виноградов. – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
4. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.

Teaching Tracing Translation to Space Rocketry Students

Space Rocketry Engineers need and use English to monitor current trends in their narrow specialties so the students preparing for such carriers see their professional aim of language learning at the university, first of all, in mastering English to extract professional information from all available sources. Some of the students choose an optional course to get the additional qualification of a Reviewer-Translator. So learning a foreign language means for the both groups, first of all, to learn translation as the base for further language skills improvement.

The aim of this paper is to present another method of teaching translation to future Space Rocketry Engineers – the Tracing Translation method (the TT-method while TT refers to Tracing Translation), developed and used by the author. I explicit some peculiarities of both the learners and language material, discover how TT-method parts derive from vocabulary peculiarities and common students' mistakes as well as describe the method didactics in brief.

Space Engineering students are quite special from Educational Psychology standpoint. In particular, they are good in Mathematics and Physics, they are quick-thinkers, they prefer to process logically tuned material and need to understand “how it works” rather than to guess in communication “when and where to use it”. They often come from Rocketry Engineers' dynasties so they have got a good idea of the profession, its risks and peculiarities as well as a rather exact understanding of foreign language use in their future professional activities.

Though dozens of countries develop their Space Industries now, there are two main Space Engineering cultures and special discourses – post-Soviet and USA-centered ones. Having much in common they differ in design approaches, propellant choice, terminology, engineering styles and etc. reflected in the branch sub-languages. Understanding the differences between the values, concepts, relations and behaviour of experts, in particular, scholars, of different countries is the main to understand special discourse [1, p. 42].

So teaching translation involves the explication of the differences between the two discourses mentioned above.

The texts under translation are created by and for professionals so they are pragmatic and special in their functions, language and form. Our students start to learn English for Specific Purposes (ESP) earlier than

narrow professional disciplines. So some terms and elements of another discourse come to them through English first and it is necessary to build them in the future individual image of the native professional discourse before the main parts of the last appear in the mind of our learners.

During the first year classroom translation caters to all sectors of space high tech industries and applications such as space manufacturing, space exploration, space engineering, control engineering documents, including high tech material related to spacecraft, propulsion systems and subsystems, materials science documents, papers related to the design and programming of computer systems for spacecraft as well as software manuals and documents used in the specification, design, development, test and implementation of computer software for space applications and etc. Such vast terminology area, on the one hand, is too large to be learned thoroughly by every student but, on the other hand, is to be operated with not to miss important details in each sub-field while working individually with the sources related to the course and diploma projects and, furthermore, in professional activities. So it is necessary to order constantly the elements of the professional culture the students have got before, during and within the teaching process [2].

It is suggested that a native speaker university graduate knows about 20,000 word families not including expressions [3]. Producing professional documents, the former graduate and today expert uses his/her individual thesaurus according to the topic. That is why, dealing with a separate rocket item description, our translator needs to operate two terminology systems, the principal structures of two languages and those of vehicle itself. So learning the professional vocabulary in English is a challenge for Space Rocketry Engineering students and translators.

The learned word is to be known by its meaning, spoken and written forms, building structure, grammatical behavior (typical grammatical patterns), collocations, register, associations, connotation and frequency [4].

Bearing in mind both immortal repetitions and Wilkins' notice – “without grammar very little can be conveyed, without vocabulary nothing can be conveyed” [5, p. 120], researchers believe that from five to twenty encounters with a word are necessary to learn it [6], [7], [8] but having to “retrieve” a word is better than drill it over and over [9]. My experience confirms this (except for grammar as it, being used in a particular way, can convey rather much but that is beyond the article). That means we need plenty of classroom activities to teach translation but we are short of time. We have almost none of it. So it is necessary to get a teaching method allowing to train our students in multiple word encounters and retrievals from multiple professional texts during limited time.

It is common among professionals to start special text translation from notional search to understand its sense as the last is the background of the text while the word and grammar semantics clarify the details only. Space Engineering students are able to process vast bulks of information but stop if the material is large but ill-structured. So linguistic peculiarities of terminology are to become cornerstones to acquire terminology within teaching translation.

The meanings of some terms derived from internationally used lemmas (usually of Latin or Ancient Greek origin) such as *atmospheric*, *center of gravity (of mass, of pressure)*, *technology*, *geostationary orbit*, *geosynchronous orbit*, *manipulator system* and etc. – are extracted rather easily after common vocabulary exercises. Traditional teaching aids pay much attention to common scientific terminology [10], [11] and that is useful, of course, but here we get the first danger.

Usually any reader tends to recognize the signs (words) and meanings he/she knows better so such terms make an illusion of being the main semantic load carriers. So soon our student, looking the paper through, sees such terms first, makes them the germs of the translation arranging the last around these false semantic cores. We get a constant error spring and the young translator starts to accumulate his/her negative experience decreasing the motivation to learn ESP. To avoid the effect I limit the number of exercises paying more attention to searching such terms in large texts with multiply unknown words without translating. That forms the inner feeling of ordinary value of the common scientific terminology of such kind. So catching the words from a vast special text is the first stage of TT.

Another threat comes from the peculiarities of English word-building. After well-done series of morphology-based exercises students enjoy adding suffixes and prefixes to get new meanings. A future engineer-translator manipulates with his/her easy catch gladly putting each “fish” in one and the same “repeated action basket”, say: *reentry*, *reusable launch system* and ... *remote control system*. The last breaks the orbit of the translation sending the received sentence and/or paragraph meaning far beyond the text. And here we get another source of common mistakes reducing motivation. The only efficient remedy seems to be TT again as only a context (combined with grammar-semantic information extracted from the sentence/paragraph stuffed with unknown and strange words) can show the difference between the repeating control and distant control.

A number of word combinations in space rocketry terminology has clear meaning easily discovered from the components: *external tank*, *main engine*, *space station*, *space suit*, *booster rocket*, *flight controls* and etc. To bear them in our student’s mind it is enough to trace the collocations in

some texts of *Space Flight* issue, translating the nearest arrangements only but not the whole sentences. The rest of terminology such as *angular velocity* (and all other *velocities* and *viscosities*), *internal combustion*, *gear*, *liquid fuels*, *liquid rocket propellants*, *nozzle*, *pulsed inductive thruster*, *pulsed plasma thruster*, *fuel*, *launch*, *test target*, *thrust* and dozens of the like is to be learned by heart after ... some practice in tracing and hunting them in the texts. Such constant textual tracing makes encounters inescapable but the students are to be equipped well for the hunting. Such forward preparation means they are to understand how the English language machinery operates in principle.

So a corrective teaching prelude is necessary. It includes a brief description of the whole language structure with a stress on tenses, word-building and word order followed by a short skill development stage to correlate the semantics and language means of both languages. That is why semantics is the main linguistic ground for the TT-method.

The TT-method subject didactic paradigm, in general, as it is seen from the above, contains a short introductory correction course to give the understanding of how the both languages work to express the same meaning, types-of-terminology-based series of exercises with vast practice in tracing and selective translation of the terms and their textual surroundings, specially organized practice in all kinds of translation with parallel mastering of different skills and in-course testing and checking followed by individual advice in personal strategies.

The further work to prepare Reviewer-Translators includes enriching individual vocabularies through directed and guided active translation and interpretation practice.

Years of the TT-method use by me in Dnipropetrovsk National University convinced me in its stability and high efficiency under 2-3 classroom hours per week to teach each Space Rocketry Engineering student to translate and interpret from and into English without a dictionary. All the above gives me reasons to present the TT-method here as a rather reliable one.

References

1. Lehmann D. La communication spécialisée est un bouillon de cultures // *Le français dans le monde*. – Paris: EDICEF. – 1993. – No 260, October – P. 40-44.
2. Литвинюк О.І. Систематизація елементів фахової культури при навчанні іноземної мови студентів ракетно-космічних спеціальностей / Лінгвометодичні проблеми викладання іноземних мов: Матеріали підсумкової науково-практичної конференції Дніпропетровського державного університету за 1996 р. – Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1997 – С. 13-14.
3. Goulden, R., P. Nation, and J. Read. How large can a receptive vocabulary be? // *Applied Linguistics* – 1990 – No 11 (4). – P. 341-363.
4. Nation, I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*.— Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
5. Wilkins D. *Linguistics in*

Language Teaching. – London: Edward Arnold, 1972. 6. Nation I. S. P. Teaching and Learning Vocabulary. – New York: Newbury House – 1990. 7. Rott S. The effect of exposure frequency on intermediate language learners' incidental vocabulary acquisition and retention through reading. // Studies in Second Language Acquisition – 1999. – No 21. – P. 589-619. 8. Ghadirian, S. Providing controlled exposure to target vocabulary through the screening and arranging of texts. // Language, Learning and Technology. – 2002. – No 6 (1). – P. 147–164. 9. Sökmen A. Current trends in teaching second language vocabulary. / In Schmitt, N., and M. J. McCarthy (Eds.) Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy. — Cambridge: CUP, 1997. – P. 237-257. 10. Иванова Л.И. и др. Обучение студентов чтению и устной речи на английском языке по специальности «Космические летательные аппараты и ракеты-носители». – Ч. 1. – М.: МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2010. 11. Иванова Л.И. и др. Обучение чтению и устной речи на английском языке по специальности «Космические транспортные системы». – М.: МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2012.

Олена Лось

м. Чернігів, Україна

Особливості перекладу драматургії (на матеріалі перекладів французької драми ХХ століття)

Під перекладом драматургічного твору розуміється увесь комплекс перетворень, якому підлягає текст п'єси під час її адаптації засобами іншої культури. Таке розуміння поєднує як мовний переклад, так і семіотико-культурологічний «переклад» п'єси, тобто її постановку: відтворення перекладеного тексту носіями мови, на яку перекладена п'єса, спрямоване на реципієнтів, що належать до тієї ж культури.

Переклад драматургічного твору характеризується кількома особливостями порівняно з перекладом інших художніх текстів. В мові будь-якої п'єси закладена не тільки інформація про події, що відбуваються, але й характеристика того чи іншого персонажу. Динамічність мови, її «розмовність» налаштовують на зовсім інший лад, ніж при перекладі повісті або роману, де внутрішній ритм більш спокійний, уповільнений. Сценічна мова є більш місткою, економною, лучить у ціль точніше, ніж мова героїв прозового твору. До того ж, будь-який сценічний твір сповнений певної символіки, особливого значення. Так, загальна вимога до перекладу драматичного твору полягає в тому, що текст має задовольняти вимогам сцени. При цьому необхідно розрізняти поняття «переклад для читання», тобто літературний, художній переклад, і «переклад для сценічної інтерпретації».

Особливий інтерес для дослідження викликає саме переклад тексту для сценічного виконання, який сприймається на слух, а це означає, що будь-які коментарі, пояснення автора або перекладача відпочатково спрямовуються інтерпретаторам твору (режисеру, виконавцям, художнику, композитору та ін.), а на кінцевому етапі мають бути донесені до глядача. На думку О. Чередниченка, така подальша додаткова адаптація, пов'язана з сценічною реалізацією, перевищує рамки літературних та художніх вимог, визначених перекладом [1, с. 107-108]. Бо зорове та слухове сприйняття твору вимагає врахування при перекладі деяких екстралінгвістичних факторів, а саме:

- сценічної цінності та невимовності діалогу, зв'язку між репліками;
- сценічної цінності мови (репліка продукує жест);
- відповідності між довжиною репліки та ритмом події;
- фонетичних вимог (репліка повинна дуже легко вимовлятися актором та сприйматися глядачем);
- особливостей сприйняття ключових, вирішальних реплік.

Слід також наголосити на важливості передачі при перекладі індивідуальних особливостей персонажів (характерних рис мови, рухів, наприклад), авторських заміток, зауважень та непрямих характеристик персонажів, які ми, читаючи п'єсу, розуміємо з експресивної, розмовної мови героїв, знаходимо в авторських ремарках, численних алюзіях, каламбурах, афоризмах, фразеологізмах.

До особливостей перекладу драматургії можна віднести і той факт, що в тексті мовою перекладу необхідно відтворити задані автором іншої культури інтонації, ритм, паузи живої розмовної мови. Слід наголосити на важливості відчуття підтексту, яким має володіти перекладач. Саме в підтексті виявляється специфіка драматичного твору. Іноді невисловлене постає таким глибоким і трагічним, що відтворити його до кінця простими мовними засобами стає майже неможливим. Тоді на допомогу перекладачеві приходять жести, міміка героїв, рухи, які тлумачать цей невідомий підтекст. На цьому етапі постає проблема передачі понять, асоціацій, які відсутні в одній з національних культур. П'єса, написана рідною мовою, в першу чергу розрахована на свого читача або глядача. Тому людина, заглиблена до тієї ж культурної традиції, відчуває її специфіку в найменшій мірі. При постановці ж п'єси іншої культури на сцену переноситься модель чужої культури, в тому числі її національної специфіки. Багато з того, що є поняттєвим фундаментом при розумінні драматургічного твору рідною мовою – її спільність, літературна традиція, асоціативний ряд – треба усвідомлювати заново. Наведемо приклад, коли сюжетна основа французької фразеологічної одиниці «se croire sortir de la cuisse de

Jupiter», тобто «вважати себе надзвичайним, винятковим», може здатися мало знайомою українському читачеві:

Charles. Malgré tout le respect que je vous dois, vous êtes complètement folle, belle-maman! Dans mon conseil, avec l'Archevêque, et La Trémouille qui *se croit sorti de la cuisse de Jupiter*, une paysanne de rien du tout?

Шарль. Не дивлячись на усю мою повагу до вас, королево, ви – не з повна розуму. Прийняти до моєї ради на рівні з Архієпископом та Ла Тремуйєм, який *вважає себе шляхетного походження*, якусь селяночку без роду, без племені?

Малоймовірно, що згадка про один з античних міфів, в якому йдеться про чудотворне народження Діоніса, сина Юпітера та Семели, що була уражена блискавкою за те, що захотіла побачити свого божественного коханця в усій його славі; тому дитина, час появи якої ще не настав, перебувала кілька місяців у стегні Юпітера, викликає у французьких читачів прямі алузії на сюжет цього міфу. Тому в перекладі цієї репліки має місце обігрування фразеологічно зв'язаного і вільного лексичного значення слова, але шляхом демегафоризації фразеологічної одиниці, що компенсується іншим фразеологізмом «без роду, без племені» на противагу нейтральному «вважати себе шляхетного походження».

Значні потенційні можливості закладені в прийомі фразеологічного моделювання, який слід залучати для відтворення національного колориту. Перекладеним фразеологічним одиницям не достатньо лише задовольнити семантико-стилістичні вимоги, читач повинен вірити, що так висловлюються саме французи, а не українці. Міра допустимості лінгвокраїнознавчої інтерференції при перекладі фразеологічної одиниці не повинна, однак, призводити до штучного «одомашнення» мови автора чи героїв, а, отже, і всього твору. Перекладацькою дилемою і надалі залишається питання перекладу таких характерних фразеологічних порівнянь, як «*fort comme un Turc*», дослівно «сильний, як турок»:

Castel-Bénac ... On lui a donné des noix de coco, on l'a gavé de bananes, il est devenu *fort comme un Turc*, il a cassé la gueule à la bonne.

Кастель-Бенак ... Їй давали кокосові горіхи, загодовували бананами, й вона стала такою *здоровою, як віл*, що надавала по мармизі покоївці.

Такий переклад важко назвати органічним, якщо пояснити, що «вона» – це звичайнісінька мавпочка, утримання якої в якості домашнього улюбленця за часів автора було дуже поширеним. Звичайно, порівняння мавпочки з волом викликає хибні асоціації: це як же треба було годувати бідолашну, щоб за своєю силою вона могла

зрівнятися з волем, принаймні, якщо це не горила? Доцільніше б було перекласти нейтральним «стала такою сильною...»

Норми, смаки, системи цінностей, звички однієї культури мають бути відповідно сприйнятими носіями іншої. Тому перекладач має сам бути драматургом і мислити законами сцени, володіти майстерністю ведення діалогу, а цей діалог має бути дійовим, динамічним, напруженим, володіти почуттям ритму, темпу, вільно оперувати засобами художньої виразності. Він повинен перекладати не тільки словник, фрази, а насамперед слово, відчуваючи особливу, морально-психологічну атмосферу, яка його викликала. Як зазначав В. Коптілов, читач або глядач повинен дізнатися біографії цього слова, тобто відчути його генетичний код [2, с. 115]. Інакше кажучи, те первісне поетичне враження, що з'являється з глибин світовідчуття та духовної історії народу і проявляється словом-символом. Тому у разі виникнення непорозуміння, пов'язаного з оригінальністю певного прислів'я або фразеологізму, глядач втрачає асоціативний зв'язок між явищами, що викликали їх вживання, може навіть не збагнути прихований зміст висловлювання.

Вважаємо доречним нагадати давнє перекладацьке правило: нічого не втратити, нічого не спотворити, по можливості нічого не додати й донести стиль автора. Бо саме питання передачі авторського стилю набуває особливої складності при перекладі драматургічних творів. Адже мова драматургії володіє цілою низкою специфічних ознак. Серед останніх можна назвати «стилізованість сценічної мови, яка використовується в тексті, символічність та двоплановість об'єктивного значення слів в діалозі з їх суб'єктивною змістовою направленістю. Акустичні вимоги до тексту, його обробка для розмовного стилю гри зумовлені постановкою п'єси на сцені [3, с. 95-96]». Ю. Сорокін також вважає, що «постановку п'єси іншої культури можна вважати другим (після лінгвістичного) етапом її перекладу» [4, с. 137]. Погоджуючись з дослідником, зазначимо, що від того, яким буде створено на другому етапі текст п'єси (що включає словесний, мімічний й пантомімічний, сценографічний, музичний субтексти), залежить сприйняття і розуміння драматургічного твору реципієнтом іншої культури. Іншими словами, процес перекладу національного драматичного твору з мови однієї лінгвокультурної спільноти на мову іншої закінчується лише тоді, коли здійснено постановку п'єси.

Складність аналізу мови й стилю сценічних творів прихована в тій ролі, яку мова виконує в драмі. Функція мови не обмежується створенням мовних характеристик дійових осіб. В діалогах персонажів імпліцитно відтворені авторські позиції. Мова як елемент драматургії

нерозривно пов'язана з композицією драми, з темами та ідеями п'єси. О. Борисова зазначає, що автор припускає певне змістове наповнення слів персонажу, тобто йдеться про той суб'єктивний зміст, який характеризує специфіку мови драматургії [3, с. 100]. На її думку, «саме при перекладі особливого та одиничного повинно виявлятися вміння перекладача слідувати мові оригіналу, дотримуючись норми мови перекладу, що складається з норми відтворення (критерію адекватності) та норми художності (критерію краси)» [3, с. 100].

Художня переконливість стилю будь-якого перекладача залежить від багатьох факторів. Але неодмінною умовою адекватного перекладу має стати збереження естетичної та змістової якості оригіналу. Крім того, не можна надавати п'єсі національного колориту того народу, на мову якого вона перекладається. Читач або глядач повинен знати, що це переклад, але тільки дуже гарно виконаний. Так, наприклад, французькі арготизми нерідко зустрічаються в літературному творі. Але перекладачі вдаються до їх перекладу українськими стилістично нейтральними словами, бо надто частотне вживання українського фамільярного слова виглядало б неприродним:

Estragon. Je fais comme toi, je regarde *la blafarde*.

Естргон. Те саме, що і ти. Витріщаю баньки *на місяць*.

В наведеному прикладі має місце випадок компенсації. Слово *la blafarde* є французьким арготизмом, що означає «місяць». За браком аналогічного за стилістичною забарвленістю відповідника в українській мові, перекладач передає нейтральне *regarder* – «дивитися» українським просторічним «витріщати баньки», компенсуючи у такий спосіб неминучу втрату й надолжуючи розмовний дух фрази.

Отже, від перекладача вимагається врахування самих різних мовних і немовних аспектів однієї культури і втілення всієї суми своїх знань в образній формі, яка орієнтована на свідоме і несвідоме в іншій культурі.

Література

1. Чередниченко А. И., Коваль Я. Г. Теория и практика перевода. Французский язык / А. И. Чередниченко, Я. Г. Коваль. – К. : Лыбидь, 1991. – 314 с. 2. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вид-во Київського університету, 1971. – 130 с. 3. Борисова И. Ф. Стиль драматурга и его передача в переводе / И. Ф. Борисова // Теория и практика перевода. – К. : Вища школа, 1984. – Вып. 11. – С. 94-100. 4. Сорокин Ю. А. Сохранение и элиминирование национальной специфики оригинала при переводе драматургических текстов / Ю. А. Сорокин // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М. : Наука, 1977. – С. 120-136.

Роль вивчення особливостей функціонування системи суфіксації сучасної англійської мови для перекладу текстів суспільно-політичної літератури

Як показує історія науки, вивчення елементів, а відтак і структури об'єкта, є, хоча важливим і необхідним, але тільки початковим етапом наукового пізнання. Наступним кроком виступає аналіз його функціонування. У процесі функціонування мовні одиниці не тільки активізують свої потенційні можливості, але й характеризуються здатністю приймати ще додаткові (функціональні) риси, які проявляються саме у процесі комунікації.

Активні словотворчі процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, забезпечуючи збагачення й розвиток лексикону, знаходяться у фокусі наукових розвідок дослідників мови. У численних працях, присвячених різним аспектам словотвору сучасної англійської мови, розглядаються проблеми за семантичними, функціональними, етимологічними ознаками [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12], структурні, семантичні й прагма-функціональні особливості формування композитів і складних слів синтаксичного типу [13; 14; 15], роль окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови [16; 17].

Словотвірна система постійно розвивається, видозмінюється, збагачується. Зміни відбуваються в інвентарі словотворчих афіксів – одні афікси відмирають, інші виникають; змінюються продуктивність та активність словотворчих моделей, уживаність лексичних одиниць, створених за певними моделями, додаються нові значення до вже наявних словотворчих моделей.

Проблема вивчення функціонально-стильових характеристик системи суфіксації тісно пов'язана з проблематикою функціонального стилю. Загальновизнаним є той факт, що в сучасному суспільстві наука займає особливе місце. Із розширенням сфери наукової діяльності виникає потреба у використанні таких засобів, які б відповідали потребам комунікації саме у цій сфері спілкування.

Виходячи з того, що елементам мовної структури притаманні як якісні, так і кількісні ознаки, нами проведено дослідження основних закономірностей функціонування суфіксів у сучасній англійській мові, які виявляються при аналізі текстів наукового стилю.

Метою цієї доповіді є висвітлити деякі закономірності функціонування суфіксів у науковій літературі з політології.

У процесі дослідження ми зробили спробу відповісти на такі питання, пов'язані з виявленням особливостей функціонування суфіксів:

а) з якою кількістю основ вступає у сполучення кожний із суфіксів, що аналізується;

б) з яким структурним типом основ він сполучується;

в) яка вживаність суфіксів у різних текстах.

За першим показником суфікси поділялися на малопродуктивні, продуктивні і високопродуктивні.

За другим показником суфікси аналізувалися відповідно до того типу основ, з якими вони вступали у сполучення. У межах кожної частини мови основи поділялися на прості (первинні), похідні (вторинні) і складні. У результаті вийшло 10 типів різних структурних основ, сполучуваність яких із суфіксами була предметом ретельного аналізу.

За третім показником серед суфіксів виділялися репрезентативні та нерепрезентативні.

Проведене дослідження дало змогу виявити цілу низку кількісних і якісних характеристик системи суфіксації, які проявляються при аналізі текстів з політології, а також уможливило визначити закономірності сполучуваності основ різних частин мови і структурних типів із суфіксами. Було проаналізовано 68 суфіксів і побудованих за їх участю 52640 суфіксальних похідних і суфіксальних утворень.

Як показало дослідження, індекс суфіксації, який обчислюється кількістю суфіксальних конструкцій у тексті з 1000 слів, для наукових текстів з політології складає ≈ 104 . Це свідчить про те, що суфіксальні похідні складають важливу частину термінологічної лексики суспільно-політичної літератури.

За сполучуваністю з кількістю основ суфікси поділяються на малопродуктивні, продуктивні і високопродуктивні. До малопродуктивних суфіксів ми зарахували такі, які характеризуються сполученням суфіксів не більше, ніж з 10 різними основами. Продуктивні суфікси сполучуються з кількістю різних основ у діапазоні від 11 до 100 одиниць. Усі високопродуктивні суфікси характеризуються сполученням більше, ніж зі 100 різними основами.

У результаті проведеного дослідження вдалося виявити, що в текстах з політології з різним ступенем активності функціонують 46 продуктивних і високопродуктивних суфіксів. Ця суфіксів є найчисленнішою. На неї припадає 70% усього суфіксального інвентаря літератури з політології. Піддаючи аналізу основи, з якими сполучуються суфікси, слід відмітити, що належність основ до певної

частини мови і їх структурний тип є тими факторами, які сприяють чи, навпаки, обмежують їх сполучувальну здатність.

Сполучуваність суфіксів з основами різних частин мови і типів показала, що суфікси небайдужі до морфемної чи дериваційної будови основ, з якими вони вступають у сполучення. Морфологічний та структурний тип основи не впливає на значення суфікса.

Тексти літератури з політології характеризуються своїм власним набором уживаних суфіксів. У відповідності з цим порогом уживаності було виділено набір з 10 найуживаніших (репрезентативних) суфіксів, який маркує тексти літератури з політології.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що специфіка відбору суфіксальних засобів і особливостей їх сполучуваності з основами різних частин мови і структурних типів визначаються конкретним типом тексту.

Практичне значення проведеного нами дослідження деяких особливостей функціонування системи суфіксації в сучасній англійській мові полягає в тому, що, користуючись виділеним набором найчастотніших суфіксальних моделей у текстах літератури з політології, ті, хто вивчає англійську мову, можуть не шукати у словнику всі незнайомі їм слова. Спираючись на вміння виділити основу і знання семантики суфіксів, а також закономірності суфіксального словотворення, вони зможуть визначити лексичне значення невідомого похідного слова з мінімальним використанням словника.

Особливою цінністю є вміння проводити словотворчий аналіз для перекладу лексики, незафіксованої у словниках, а також різного роду неологізмів та оказіональних утворень, яких дуже багато в текстах наукової літератури. Отже, правильне розуміння студентами закономірностей словотворчого аналізу приводить до розвитку обґрунтованої мовної здогадки, яка є важливим фактором для перекладу наукових текстів та потенційного розширення словника.

Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема, є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти.

Вивчення специфіки суфіксального словотворення в науковому стилі має принципове значення для раціональнішого відбору інвентаря суфіксів і тих суфіксальних моделей, знання яких сприяє швидшому засвоєнню лексики іноземної мови, яка належить до тієї чи іншої галузі знань. Тому створення системи вправ, які можуть передбачати як роботу над ізольованими похідними словами, так і над словами у контексті, повинно бути спрямоване в першу чергу на засвоєння тих

особливостей суфіксального словотворення, які характерні для текстів певної галузі науки.

Література

1. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: дисертація канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.
2. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 158 с.
3. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. — М.: Наука, 1986. — 158 с.
4. Левицкий А.Э. Деривационный аспект функциональной переориентации единиц современного английского языка // Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір): Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2001. – С. 143-148.
5. Мигoliniць О.І. Функціонально-стильові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові: дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004.
6. Нешко С.І. Афіксальне вираження конотації в англійській мові: Автореф. дис. ... канд. наук: 10.02.04 / Харківськ. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2002. – 19 с.
7. Німчук В.В. До питання про афіксальний словотвір // Мовознавство. – 1984 – №6. – С.26-32.
8. Нуруллова С.Ш. Прагматические аспекты функционирования словообразовательных аффиксов английского языка. Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1991. – 158 с.
9. Омельченко Л.Ф., Соловійова Л.Ф. (2006) Лексична семантика і структура англійських складних і складнопохідних лексем із суфіксом -er. // ВІСНИК Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка (27). – РР. 44-49.
10. Перебийніс В.І. Труднощі англійського слововживання для українців. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. — 316 с. (у співавторстві).
11. Перева А.В. Система суфіксації в сучасній англійській мові. Дис. ... канд. филол. наук. – М., 1976. – 178 с.
12. Сытель В.В. Некоторые проблемы грамматических категорий и семантики единиц языка. – Пятигорск, 2003. – С. 48-51.
13. Карпіловська Є.А. Формальне варіювання суфіксів у сучасній українській мові // Мовознавство, 1993. – № 5. – С.35-43.
14. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. – Житомир, 1985. – 328 с.
15. Полложин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 239 с.
16. Гусак І.П. Структура і прагматика фрагментованих лексичних одиниць у сучасній англійській мові (на матеріалі мови мас-медіа): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 21 с.
17. Quinion M. – ee. A schizophrenic suffix explored. <http://www.worldwidewords.org/> 2001.

До питання труднощів науково-технічного перекладу

У зв'язку з бурхливим розвитком техніки та поширенням науково-технічної інформації виросло значення науково-технічного перекладу. Наука про переклад і теорія перекладу або перекладознавство – одна з наймолодших наук мовознавства. У світі постійно зростає потреба спілкування в таких сферах діяльності як наука, культура, торгівля і т.п. В більшості випадків таке взаємне спілкування можливе завдяки перекладу. Теорія перекладу стає наукою лінгвістичною, яка спирається на мовні закономірності, притаманні будь-якому процесу перекладу. Ця тема є актуальною у теорії перекладу ще й тому, що зросли науково-технічні контакти з англomовним світом та у зв'язку із збільшенням обсягів перекладу різного роду англійських науково-технічних текстів.

Однією з головних відмінностей мови технічної літератури від інших різновидів є значна кількість термінів, чітке викладання матеріалу. Відомо, що визначальними ознаками науково-технічного тексту є його інформативність, логічність, точність, об'єктивність, ясність, зрозумілість [1, с. 110].

Існує декілька видів науково-технічного перекладу. Наприклад, вільний переклад – розуміння і передача загального змісту тексту. Цей вид перекладу вживається у формі перекладу-конспекту, реферату, анотації тощо. Крім знання граматики і лексики, він потребує певного обсягу знань з науки і техніки.

Дослівний переклад розкриває зміст кожного речення і допомагає вірно зрозуміти його. При дослівному перекладі перекладене речення має ту саму структуру і порядок слів, як і відповідне англійське речення. Але дослівний переклад не може бути адекватним перекладом. Граматичний буквализм призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі смислу оригіналу. Наприклад, у граматично буквальному перекладі речення "A new technology will be developed sooner or later" / «Нову технологію буде розроблено раніше чи пізніше» спостерігається порушення норм функціонування порівняльних форм прислівників в українській мові. У подібних випадках вживається форма позитивного, а не порівняльного ступеня («рано чи пізно»). А наступний буквальный переклад викривляє смисл оригіналу і порушує деякі граматичні норми української мови, згідно з якими, зокрема, дісприкетниковий зворот

не може вводитися сполучником, а анафоричний присвійний займенник повинен мати форму «свою», а не «її»: *While taking part in the meeting, she advanced her own opinion.* / «Коли, беручи участь у зборах, вона висунула її власну думку». / Треба: «Саме під час цих зборів вона висунула свою власну думку».

Адекватний переклад передає точний зміст тексту із всіма відтінками і особливостями стилю у відповідності до норм рідної мови.

Серед лексичних труднощів науково-технічного перекладу В.І. Карабан виокремлює «багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів у науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі «фальшиві друзі» перекладача як псевдоінтернаціоналізми, лексиколізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо» [2, с. 303].

Найбільшу складність для перекладу являють собою терміни-неологізми. Ці терміни не відображені, як правило, в словниках. Особливо багато неологізмів серед фірмових назв, тобто назв тих чи інших виробів, які випускає фірма. Крім термінів, у технічних текстах особливе місце займають стереотипні слова і фрази (кліше). Кліше включають ідіоми, усталені вирази, набір готових фраз.

Окрім технічні тексти характеризуються вживанням спеціальної технічної фразеології. Сюди також відносяться випадки, коли загальноновживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення. Наприклад, *electric eye* – фотоелемент, *atmospheric disturbance* – атмосферні перешкоди.

Труднощі при перекладі викликають заголовки, в яких відсутній підмет, а дієслівний присудок стоїть в особовій формі. Наприклад, *"From Confidence To Pressure"* – зробити дослівний переклад такого заголовка неможливо. Часто такі заголовки мають підзаголовки: *Debts as a component of Ukrainian-Russian relationship still to be settled* (часопис "The day" 27.03.2012 р.).

Слід уважно прочитати підзаголовок, а іноді весь текст, щоб правильно перекласти заголовки. В сучасній англійській і, головним чином, американській технічній літературі можуть бути такі види заголовків:

• **Заголовки у вигляді питання:**

a) WHAT'S COMING FOR LIGHT WEIGHT CLAY BLOCKS?

Які перспективи розвитку легких керамічних блоків?

b) WHY WASH AGGREGATES? Питання промивки агрегатів.

c) MODERNIZE? Чи варто проводити реконструкцію (будівлі)?

• **Заголовки у вигляді заявки:**

a) EXHIBITION HALLS GO UNDERGROUND.

Спорудження підземних залів для виставки;

b) WE GIVE OLD SWIMMING POOL NEW IDEALS. Реконструкція старого плавального басейну.

• **Заголовок у вигляді окличного речення:**

a) HERE'S A SIMPLE WAY TO INTERPRET DATA!

Знайдено простий спосіб розшифровки даних!

b) RAIN OFF THE ROOF!

Відведення дощової води з даху! [3, с. 114-116].

При перекладі слід пам'ятати, що багато термінів науково-технічної літератури багатозначні в різних сферах науки і техніки і, навіть в межах однієї галузі, можуть виступати в різних значеннях. У зв'язку з цим при виборі перекладного еквіваленту потрібно урахувати контекст: **quide** – 1) гід, екскурсовод; (розм.); 2) розвідник (військ.); 3) напрямний пристрій (тех.); 4) хвилевід (рад.); **cross** – 1) хрест (розм.); 2) хрестовина (тех.); 3) схрещування (біол.) [4, с. 117].

Необхідно пам'ятати, що науково-технічна термінологія постійно розвивається і навіть поширені терміни можуть набувати нових значень. Якщо в тексті оригіналу зустрічається термін, якого немає у словниках даної галузі, то потрібно підібрати перекладний еквівалент, скориставшись довідниками або спеціальною літературою даної галузі. Можна створити новий еквівалент за існуючими моделями утворення термінів або перекласти цей термін описовим шляхом, і при першому згадуванні записати його в дужках на мові оригіналу.

Між науково-технічними текстами, написаними різними мовами, також існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення. Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслів, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо [5, с. 11-13].

Перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із пере-

кладними відповідниками у галузі граматики та лексики, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ [6, с. 59].

Певні труднощі виникають при перекладі багатокомпонентних означень (attributive word-combinations). Означення завжди знаходиться безпосередньо біля означувального слова, передує йому, або іде слідом за ним. Означенням може бути: а) прикметник; б) присвійний займенник; в) дієприкметник; г) інфінітив; д) герундій; е) група слів (фразове означення); є) означальне підрядне речення.

Типовим для англійської науково-технічної літератури є використання препозитивних багатокомпонентних означень, які викликають особливі труднощі при перекладі. При цьому маються на увазі не випадки паралельного зв'язку декількох означень з одним і тим самим означувальним словом (наприклад, *new, up-to-date specialized machines; prefabricated reinforced concrete elements*), коли переклад має компонентний характер, а такі багатокомпонентні атрибутивні групи, в яких, крім зв'язків з певними іменниками, між окремими означеннями існують свої власні зв'язки. При уточненні значення під час перекладу багатокомпонентної атрибутивної групи доцільно дотримуватись наступної послідовності:

1) перекласти опорне слово групи, тобто означувальний іменник, який стоїть в кінці групи;

2) проаналізувати смислові зв'язки між членами словосполучення і встановити, які смислові групи виявляються усередині його. Причому такий аналіз слід проводити зліва направо, тобто з першого члена словосполучення;

3) розкрити зв'язок між окремими смисловими групами і перекласти все словосполучення, починаючи з опорного слова-іменника і послідовно перекладати кожен смислову групу справа наліво.

Прослідкуємо порядок такої роботи на окремому прикладі. Припустимо, що нам зустрілось у тексті атрибутивне словосполучення *thermoelectric generator design problem*. Опорним словом цього словосполучення є слово *problem*. Наступний етап роботи – це виявлення смислових груп даного словосполучення: 1) *thermoelectric generator* – термоелектричний генератор; 2) *design* – конструювання. Тепер перекладаємо все словосполучення *thermoelectric generator design problem* – проблема конструювання термоелектричного генератора.

Виходячи із контексту, встановлюємо зв'язки між означеннями, наприклад: *agricultural production intensification* – інтенсифікація сільськогосподарського виробництва.

Типовим явищем для англійської науково-технічної літератури є часте вживання багаточленних означень типу “N + N + N” – «іменник

+ іменник + іменник», де іменники без зміни своєї форми вживаються у функції означення. Переклад слід починати так само справа наліво з останнього іменника, а іменники, які стоять перед ним у ролі означення, слід перекладати: 1) іменниками в одному з непрямих відмінків (частіше родовому); 2) або прийменниковими зворотами. Наприклад: *land reclamation work* – робота по меліорації земель; *river flow regulation* – регулювання річкового стоку; *water management enterprises* – підприємства водного господарства.

Інокли такі словосполучення перекладаються розширеним виразом у відпо-відності з терміном, що існує в українській мові: *circle sprinkler* – дощувальний апарат кругового поливу; *irrigation withdrawal* – забір води для зрошення.

Перший компонент таких сполучень може в свою чергу мати означення, яке виражається прикметником: *high pressure pipeline* – трубопровід, розрахований на високий тиск. Такі сполучення можуть складатися не тільки з двох, але й з трьох і більше іменників, утворюючи своєрідні «ланцюжки іменників».

Такі ланцюжки дуже характерні для мови науково-технічної літератури. В такому ланцюжку означуванним є останній іменник, наприклад: *concrete gravity dam* – бетонна гравітаційна дамба; *entrance head losses* – втрати напору на вход; *multipurpose water use* – комплексне використання водних ресурсів.

Отже, перекладач повинен відчувати нюанси іноземної мови, досконало володіючи власною мовою, бо мовні засоби перекладу знаходяться саме у рідній мові.

Література

1. Григоров В. Б. Как работать с научной статьей. Пособие по английскому языку / В.Б. Григоров., – М.: Высшая школа, 1991. – 110 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Навчальний посібник / В. І. Карабан, – Вінниця: Нова книга, 2004.– 303 с.
3. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик / Г. Э. Мирам, – Киев: Ника-Центр Эльга, 2000. – С. 114-116.
4. Зимомря М.І. Переклад: теорія та практика. Посібник / М.І. Зимомря. – Кіровоград: Редакційно-видав. центр КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – 117 с.
5. Бабченко О.М. Навчання технічного перекладу та реферування / О.М.Бабченко. – Іноземні мови – № 2. – 1999. – С. 11-13.
6. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу. / К.М. Сухенко. – К., Видавництво Київського державного університету, 1982. – 59 с.

Лінгвостилістичні особливості перекладу поетичних творів (на матеріалі віршів Емілі Дікінсон та їх українських перекладів)

Художній переклад – це відтворення засобами однієї мови художнього твору, написаного іншою мовою. Він повинен передавати визначальні риси художнього світобачення автора оригіналу, ідейне спрямування твору, особливості його стилю [10].

В.В. Коптілов зазначає, що переклад художніх творів має особливо складний, творчий характер. У зв'язку з тим, що форма і зміст художнього твору перебувають у нерозривній діалектичній єдності, найважливішим завданням художнього перекладу є збереження цієї єдності. Перекладач повинен не тільки правильно відтворити ідеї автора твору, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей, передати образність оригіналу з не меншою силою, ніж це зробив його автор. Звідси пильна увага перекладача художнього твору до його семантики і до його стилістики [6, с. 5]. З цим пов'язана актуальність запропонованого дослідження. **Метою** роботи є визначення лінгвостилістичних особливостей перекладу поетичних творів українською мовою. Поставлена мета обумовлює такі **завдання**: визначити найтипівші стилістичні засоби першотворів, проаналізувати рівень еквівалентності перекладу цих стилістичних засобів у цільовому тексті. **Матеріалом** дослідження слугують твори Емілі Дікінсон та їх український переклад у виконанні Д. Павличка.

Співвідношення мови оригіналу і мови перекладу – величина історично змінна. У Середні віки переклади були переважно буквальні, в 17-18 ст. «вільні», для яких характерне скорочення і навіть зміни. У наш час перекладачі прагнуть до відповідності оригіналу, до точної передачі змісту і його художніх особливостей.

В історії українського перекладознавства вирізняються окремі періоди, коли зростає увага до культури мови перекладу. Так, наприкінці 19 ст. активною перекладацькою діяльністю займалися П. Куліш, І. Франко, Олена Пчілка, М. Старицький, Леся Українка. Особливу увагу культурі мови перекладу приділяли теоретики й практики українського перекладу М. Рильський, О. Фінкель, О. Кундзіч, С. Ковганюк, та ін. [8]. Відтворенню поетичних текстів присвячені численні розвідки таких перекладознавців, як В. Брюсов, Ю. Лотман, В. Коптілов, М. Новікова, О. Чердніченко, Р. Зорівчак,

В. Радчук, П. Бех, Л. Коломієць, які акцентують увагу на проблемах збереження образної складової [3, с. 1].

Т. Некряч вважає, що поезія – це той вид літератури, який вимагає від перекладача специфічних зусиль, тому що у віршованому творі форма ставить жорсткі рамки і не дозволяє ані надмірно розширити, ані звужувати змістовні параметри. Перекладач поезії «має з легкістю фокусника володіти всіма прийомами, що дозволяють знайти єдині вірні – ніжні, хвилюючі, захоплюючі чи гнівні – слова, які роблять поезію поезією. Оволодіти мовою поетичних асоціацій, витонченою системою метафоричного мислення, проникнути у внутрішній смисл слів, зрозуміти значення форми – все це ... необхідно, аби відтворити рядки, які припали до душі» [9, с. 123].

На думку А. Івахненко перекладач відтворює не оригінальний текст як такий, а своє бачення цього тексту. Його інтерпретація відрізняється від вихідного твору зазвичай на стилістичному рівні. При перекладі неминуче відбувається зміна мовного, а іноді – і поетично-художнього твору [5, с. 176]. Аналогічну думку висловлює Н. Бідненко: «При перекладі матеріал однієї мови заміщується матеріалом іншої, і всі художні засоби відповідно відтворюються на іншій мовній основі. Переклад як процес – це не просто інтерпретація першотвору, а справжня творчість. Відтворюючи літературний твір засобами іншої мови, перекладач відтворює і всі ідейно-художні цінності першотвору відповідно до літературно-мовних норм і традицій культури, яку він репрезентує, і тоді перекладний твір у трансформованому вигляді входить у контекст нової, сприймаючої культури і продовжує своє життя у ній як факт цієї культури» [2, с. 2].

Цікавими з точки зору образності мови є вірші американської поетеси Емілі Дікінсон та їх переклади українською мовою. За час своєї недовгої творчої діяльності Е. Дікенсон написала біля 1775 віршів. Це пояснює велику увагу до неї критиків, які розглядали її творчість як стихійне явище. Такі дослідники творчості поетеси, як Е. Будик, Т. Морис, Д. Ебервейн, М. Селтер та ін. вивчали мову та стиль її художніх творів. До останніх досліджень присвячених Е. Дікінсон відносяться праці В. Полак, Д. Мітчелл, Л. Урбанович-Марселлін, Д. Інцкірвелі, С. Павличко [7]. Тематика поезії Емілі Дікенсон різноманітна. У ній знаходимо філософські роздуми про життя та смерть, біль та душевне замішання. Багато віршів присвячено зображенню природи, одним з центральних образів якої є море, у різних його проявах. Слід зазначити, що у представників романтизму цей образ символізував ідеал романтичної свободи.

Хоча типовим для віршів Е. Дікенсон є песимістичний, сумний настрій, поетеса милується водяною стихією, створюючи метафоричний образ, надає йому людських рис. Розглянемо вірш № 4 та його переклад, що був виконаний Д. Павличком:

On this wondrous sea,	По цім чудовім морі
Sailing silently,	Пливу в печалі.
Ho! pilot, ho!	Далі Лоцмане далі!
Knowest thou the shore	Чи знаєш ти причал
Where no breakers roar,	Де не клекоче шквал
Where the storm is o'er?	Де небезпек нема?
In the silent west	На мирнім заході
Many sails at rest,	Вітрил послулих тьма —
Their anchors fast;	Веду тебе туди —
Thither I pilot thee, —	Там тиша назавжди —
Land, ho! Eternity!	Там берег Вічності —
Ashore at last! [11, с. 29]	Ні суші ні води! [4, с. 34]

В оригінальному тексті поетеса прагне до спокою, хоче побачити мовчазний захід сонця, доплисти до берега, до Вічності, що символізує кінець життєвого шляху. Тут море та корабель уособлюють її життєвий шлях. У перекладі епітет *чудове море* повністю відповідає *wondrous sea* першотексту. У другій лінійці помічаємо відхід від оригіналу: *sailing silently* (епітет *silently* – безмовно, мовчазно, безшумно, тихо, спокійно [1]) – *пливу в печалі*, хоча перекладач дуже тонко вловив настрій ліричної героїні, який відобразив у перекладі, та знайшов інший відповідник цьому епітету: *In the silent west* – *На мирнім заході*. Протиставляючи вируючу стихію життя та тишу вічного спокою, поетеса створює акустичний ефект завдяки алітерації *On this wondrous sea, / Sailing silently*, та метафорам *Where no breakers roar; Many sails at rest*, що адекватно відтворено в українському тексті: *По цім чудовім морі / Пливу в печалі; Де не клекоче шквал; Вітрил послулих тьма*.

У вірші № 107

'Twas such a little, little boat	Такий маленький човник
That toddled down the bay!	Вихитуючись пливе
'Twas such a gallant, gallant sea	Таке привітне-привітне море
That beckoned it away!	Так вабить все далі зве
'Twas such a greedy, greedy wave	Така захланна-захланна хвиля –
That licked it from the coast;	Лизнула – й тріски одні
Nor ever guessed the stately sails	А флот величний і не помітив –
My little craft was lost! [11 с. 47]	Суденце моє – на дні! [4, с. 52]

Е. Дікенсон змальовує трагічну подорож морем, на човні, яка закінчилась його загибеллю. З метою створення ритмічного малюнку та

привернення уваги читача до зображуваних образів, поетеса неодноразово вдається до епітетів-повторів (*little, little boat; gallant, gallant sea; greedy, greedy wave*) та анафоричного паралелізму (1, 3, 5 лінійки), що у більшості випадків знаходить відображення у цільовому тексті (*привітне-привітне море; захланна-захланна хвиля*). Що стосується метафори *wave licked*, то автор перекладу знаходить точний український відповідник *хвиля лизнула*. Крім цього, перекладач робить свій текст більш експресивним завдяки використанню демінутивних форм прикметника та іменників, надаючи їм позитивні конотації, та підкреслюючи співчуття (*маленький човник, суденце моє*). В англійському ж варіанті знаходимо демінутив у аналітичній формі з лексемою *little* з розмірно-оцінним значенням (*a little, little boat; my little craft*). Крім цього, в обох варіантах застосовуються синоніми, які збагачують та урізноманітнюють мову віршів, роблять її більш барвистою (*boat, craft – човник, суденце*).

Отже, порівнюючи текст-оригінал віршів Емілі Дікенсон з українським варіантом у виконанні Дмитра Павличка можна зробити **висновок**, що перекладачеві у більшості випадків вдалося передати настрої та відтінки почуттів першотвору, знайти адекватні відповідники таким стилістичним засобам, як епітети та метафори, та іноді навіть підсилити експресивність вірша завдяки синтетичним демінутивним формам. Крім цього перекладач, правильно обравши стратегію, зумів передати зміст та образність, зберегти структуру та ритмічний малюнок оригіналу, його драматизм і психологізм та донести його до українського читача.

Література

1. Балла М.І. Новий англо-український словник / М. І. Балла // 2-е видання, випр. та доп. – К.: Чумацький шлях, 2004. – 668 с.
2. Бідненко Н. П. Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських і російських перекладів п'єси Б. Шоу «Учень Диявола») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 / Н.П. Бідненко. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2001. – 15 с.
3. Боровинський І. М. Відтворення образної своєрідності поезії англійських та американських романтиків в українських перекладах : Автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.16 [Електронний ресурс] / І. М. Боровинський. – Київ, 2011. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe?...2.
4. Дікінсон Емілі. Лірика / Пер. з англ. / Упоряд. та передмова С. Д. Павличко. К. : Дніпро, 1991. – 301 с.
5. Івахненко А. О. Вірші № 441 та 182 Е. Дікінсон у перекладі Н. Гучинської / А. О. Івахненко // Вісник ХНУ. – № 896. – 2010. – С. 176-181.
6. Коптілов В. В. Переклад, його типи та види [Електронний ресурс] / В. В. Коптілов // Теорія і практика перекладу. – Київ :

Юніверс, 2003. – С. 5. – Режим доступу : www.library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url=/... 7. Костицына М. Г. Мир поэтической личности Эмили Дикинсон : Поэзия и эпистолярии : Автореф. дис. канд. филол. наук : 10.01.03 [Електронний ресурс] / О. С. Переломова. – Казань, 2004. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/mir-poeticheskoi-lichnosti-emili-dikinson-poeziya-i-epistolyarii>. 8. Культура мови перекладу. Українська мова. Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : litopys.org.ua/ukrmova/um37.htm. 9. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через тернії до зірок: труднощі перекладу художніх творів / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала // Навчальний посібник : для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. – 200 с. 10. Переклад художній – Лексика – українські енциклопедії ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : leksika.com.ua. 11. Dickinson Emili. Selected Poems & Letters of Emily Dickinson / Edited by Robert N. Linscott . NY : Anchor Books, 1959. – 344 p.

Тетяна Моїсеєнко (Іваніна)

м. Запоріжжя, Україна

Топоніми у системі ономастичного простору політичної біографії: перекладацький аспект

Питання стандартизації відтворення українських власних назв засобами англійської мови в рамках міжкультурного спілкування набуває особливої актуальності. Адже, залишається проблема відсутності уніфікації правил перекладу українських онімів (власних назв) різних типів засобами англійською мовою, через те, що на теперішній час не існує відповідних документів, окрім Постанови Кабінету Міністрів Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею [10], які би носили нормативний характер. Тому при відтворенні українських онімів англійською мовою мають місце певні неузгодження.

Відтворенню українських / російських онімів англійською мовою присвячені фундаментальні роботи другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. (В.С. Виноградов, С.І. Влахов та С.П. Флорін, М.К. Гарбовський, А.Г. Гудманян, Д.І. Єрмолович, В.В. Кабакчі, С.І. Шиліков та ін.). Низка наукових досліджень останнього десятиліття (О.О. Бешкарева, Н.В. Нестерова, О.А. Пелипенко та ін.) розширює спектр таких досліджень.

Мета нашої наукової розвідки полягає у визначенні особливостей перекладу топонімів в сучасних українських малоформатних політичних біографіях (далі МПБ) засобами англійської мови. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі *завдання*: 1) розглянути статус топонімів у системі ономастичного простору МПБ; 2) проаналі-

зувати українські МПБ сучасних політичних діячів та їх переклад англійською мовою. *Матеріалом* дослідження слугували українські МПБ та їх англломовний переклад [13–16].

Численний шар ономастикону МПБ складають топоніми. Топонім – це мовна одиниця, яка має вказівку на географічні об'єкти [3]. У підручниках з перекладознавства надаються загальні рекомендації щодо відтворення топонімів. Науковці пропонують різні засоби перекладу зазначеного класу онімів [2; 5, с. 103-107; 11, с. 54-55; 8, с. 66-68], не розглядаючи особливості перекладу окремих груп (за виключенням дослідження І.В. Корунця, який визначає специфіку відтворення певних груп топонімів [6, с.101-104]). Особливу увагу слід приділити роботі Д.І. Єрмоловича, який докладно розглянув формально-орієнтовані та системно-орієнтовані принципи перекладу онімів, дослідивши методи перекладу антропонімів, топонімів та інших категорій власних назв [2, с. 115-167].

Ономастичний простір МПБ представлений групою топонімів, зокрема, такими адміністративно-територіальним одиницями як: 1) хороніми (назви країн) та ойконіми (назви населених пунктів), 2) назви областей, 3) назви районів, 4) ергоніми з топонімічним компонентом. Розглянемо відтворення зазначених груп топонімів у перекладі докладніше:

1. Назви хоронімів та ойконімів складаються з 1) *ономастичного* компонента (власні назви країн та міст) або 2) *родового (гіперонімічного) компонента* (який вказує на тип топоніма (*селище, смт*) та *ономастичного компонента*).

1.1. Назви хоронімів не складають проблему при перекладі, адже існують варіанти, зафіксовані у словниках та енциклопедіях, з якими повинен консультиватися перекладач: *При ньому була прийнята нова Конституція України, підписані міжнародні договори й угоди з Росією, Румунією, Білоруссю, Польщею, НАТО. – The new Constitution of Ukraine was adopted and wide-ranging international treaties and agreements with Russia, Romania, Belarus, Poland, and NATO were signed during his two terms in office; Народився 13 лютого 1960 року в селі Драгонешти (Республіка Молдова). – Born: February 13, 1960, Dragoneshy, Lazovsky district, Moldova* [14].

1.2. Ономастичний компонент ойконімів відтворюється за принципом графічного переносу в латинській графіці [2, с. 287], тобто застосовується метод транслітерації. Загальноприйнятим в українському перекладознавстві є «Положення про Українську комісію з питань правничої термінології ...» [9] та Постанова Кабінету Міністрів «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»

[10], якими необхідно користуватися, застосовуючи транслітерацію. Щодо родового компонента ойконіму (*місто, село, смт* тощо), він підлягає перекладу (*the city of, the village of, village, (urban) settlement* etc.), найчастіше слово *місто* при перекладі опускається: *Юлія Володимирівна Тимошенко народилася 27 листопада 1960 року в Дніпропетровську. – Yulia Volodymyrivna Tymoshenko was born on November 27, 1960 in Dnipropetrovsk, Ukrainian SSR (now Ukraine) [13]; Народився – 23 лютого 1954 року у селі Хоружівка Сумської області у родині вчителів. – Born – On February 23, 1954 in the village of Khoruzhivka, Sumy Oblast, into a family of teachers. [14];*

1.3. Перекладачі не завжди керуються принципом графічного переносу відповідно до Постанови [10]. Роглянемо типологію помилок перекладачів:

а) не відтворюється подвоєння приголосних у перекладі: *Народилася 7 січня 1965 року в м. Запоріжжя. Гражданка України. – Born on the 7th of January 1965 in the city of Zaporizhya. The citizen of Ukraine [16];*

б) відповідно до Постанови голосні *я, ю, є, ї* – на початку слова відтворюються відповідно *ya, yu, ye, yi*; в інших позиціях – *ia, iu, ie, i* [10]. При перекладі топонімів в МПБ спостерігаємо певні відхилення: *Віктор Федорович Янукович народився у 1950 році в м. Єнакієве Донецької області. – Viktor Fedorovich Yanukovich was born on July 9, 1950 in Yenakiyevе, Donetsk region [14];*

в) літера *и* має відтворюватися літерою *у*, а не *і*: *Народився 10 січня 1934 року, у селі Великий Житин Рівненської області. – Born – January 10, 1934, Velykyi Zhitin village, Rivne region [15];*

г) літеру *z* слід відтворювати літерою *h*, а не *g*: *Сергій Леонідович Тігірко народився 13 лютого 1960 року в українському селі Драгонешти Лазовського району Молдавської РСР. – Sergey Tigirko was born on February 13, 1960 in the Ukrainian village of Dragoneshty in Moldova [15];*

д) при перекладі слід враховувати ще і культурологічний аспект: коли йдеться про реалії інших країн, існують певні розбіжності, зокрема, літеру *z* слід відтворювати літерою *g*, а не *h*.

2. В окрему групу можна виділити назви областей, які складаються з ономастичного та родового компонентів.

2.1. Ономастичний компонент у назві областей у формі прикметника необхідно відтворювати у вихідній формі, тобто іменником, що потребує від перекладача наведення відповідної довідки, якщо вихідна назва йому невідома [7, 289], родовий компонент (слово *область*) найчастіше підлягає перекладу (*region*), інколи відтворюється транслітерацією (*oblast*): *Народився – 9 серпня 1938 року у селі Чайкине Чернігівської області. – Born – August 9, 1938, the village of Chaikino,*

Chernihiv region. – 1971-1984 роки - працював на підприємствах вугільної галузі у *Підмосков'ї*. – 1971–1984 – worked at coal enterprises in the *Moscow region*. – Народився – 23 лютого 1954 року у селі Хоружівка *Сумської області* у родині вчителів. – Born – On February 23, 1954 in the village of *Khoruzhivka, Sumy Oblast*, into a family of teachers [14].

2.2. Помилковим вважається варіант відтворення ономастичного компонента у структурі назв областей транслітерацією: У березні 1998 року обрана народним депутатом України за виборчим округом №100 (*Кіровоградська область*). – In March of 1998 was elected to the parliament of Ukraine in the electoral district (*Kirovohradsky region*) [16];

3. У структурі назви районів виділяємо ономастичний та родовий компоненти.

3.1. Ономастичний компонент у назві районів необхідно відтворювати транслітерацією, а родовий компонент (слово *район*) найчастіше підлягає перекладу (*district*), інколи відтворюється транслітерацією (*rayon*): У березні *Печерський* районний суд міста Києва визнає безпідставність висунутих обвинувачень і санкцію на арешт скасовує. – In March, however, the Kiev City *Pechersk* Court found that the accusations were baseless and annulled the sanctions for the arrest [13]: зауважимо, що перекладач невірно відтворив назву району: *Pecherskyi* district, а не *Pechersk* district.

4. Окрему групу складають топоніми у складі ергонімів. Ергоніми – власні назви ділових і неділових об'єднань людей, установ у виробничій, культурній, політичній, науковій, торговельній, спортивній та інших сферах [4, с. 167; 1, с. 107; 7, с. 31]. Назва ергоніму з топонімічним компонентом складається з *топонімічного* компонента та *родового* (*гіперонімічного*) компонента (який вказує на тип підприємства, установи, об'єднання тощо (*компанія, банк, університет та ін.*)).

4.1. Топонімічний елемент в назві ергоніму у формі прикметника необхідно відтворювати у вихідній формі, тобто іменником [2, с. 289]: Освіта – Вища. 1975 року закінчив *Тернопільський* фінансово-економічний інститут. – Education – Graduated in 1975 from the *Ternopil Finance and Economics Institute in the field of Economic Science* [14].

Отже, переклад вітчизняних онімів, зокрема топонімів засобами англійської мови, викликає певну складність як у професійних перекладачів, так і у спеціалістів, які залучені до процесу комунікації. Ми вважаємо, що головні причини, через які при перекладі українських топонімів англійською мовою виникають помилки та неточності, пов'язані, перш за все, з мовними посередниками, роль яких зазвичай виконують спеціалісти, які пройшли вузівську підготовку, але не мають професійної перекладацької освіти [12,

с. 108], через що вони не завжди вбачають глибину ономастичних проблем і не володіють усвідомленими стратегіями розв'язання практичних завдань комунікації. Тому, щоб запобігти помилок та розбіжностей при перекладі українських топонімів англійською мовою в офіційно-ділових документах та матеріалах інформативного характеру, необхідні правила і інструкції, які мають бути офіційно затверджені на державному рівні, а не носити рекомендаційний характер. Першим кроком до вирішення цієї проблеми стало ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року [10].

Перспектива подальших розвідок вбачається у дослідженні фалеронімів (знаків нагород) в ономастичному просторі українських МПБ та їх перекладу.

Література

1. Деремнда Ю. М. Іншомовні засоби в ергономії (на матеріалі ергономікону Тернопілля) / Ю. М. Деремнда // Філологічні трактати. – 2011. – Том 3. – № 4 (107). – С. 107 – 114.
2. Ермолович Д.И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи / Д.И. Ермолович. – М.: Р.Валент, 2005. – 416 с.
3. Закон України. Про географічні назви. – [Електронний ресурс]. – Доступ до електронного ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2604-15>
4. Кабакчи В. В. Практика англоязычной межкультурной коммуникации / В. В. Кабакчи. – СПб.: Союз, 2004. – 480 с.
5. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English-Russian / Т.А.Казакова. – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: «Издательство Союз», – 2001. – 320 с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І.В.Корунець– Підручник. – Вінниця: «Нова Книга», 2000. – 448с.
7. Лесовець Н. М. Ергоніми в системі ономастичного простору / Н. М. Лесовець // Лінгвістика: зб. наук.пр. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. – № 2 (14). – С. 27-35.
8. Пиввуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода (на английском материале) / Ю.В. Пиввуева, Е.В. Двойнина. – М.: Филоматис, 2004. – 304 с.
9. Положення про Українську комісію з питань правничої термінології питання щодо затвердження таблиці для відтворення українських власних назв засобами англійської мови та правил до неї. – Протокол № 2 від 19 квітня 1996.
10. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею / Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 55 м. Київ.
11. Слепович В.С. Курс перевода (английский – русский). Translation Course (English – Russian) / В.С. Слепович – 3-е изд., – Мн.: «Тетра-Системс», 2003. – 320 с.
12. Шиликов С. И. Способы передачи антропонимов и эргонимов на английском языке в письменных переводах (из практики отечественных компаний Тюменской области) / С.И. Шиликов // Вестник Томского государственного университета. – Язык и культура. – 2010. – № 4 (12). – С. 99-108.
13. Юлія Тимошенко. Біографія / Юлія Тимошенко. – Режим доступу : <http://www.tymoshenko>.

ua/en/page/about 14. Президенти України. Біографії. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/content/president_biography.html. 15. Сергій Тігіпко. Біографія / Сергій Тігіпко. – Режим доступу : <http://tigipko.com/Candidate> 16. Людмила Супрун. Біографія / Людмила Супрун. – Режим доступу : <http://suprun.com.ua/en/biography.html>

*Masoud Seid Motahhari, Narjes Hassani Moghaddam
Tehran, Iran*

The Relationship between Cognitive and Metacognitive Strategies and Distribution of Lexical Errors in Translation of Literary Texts

Introduction

There has been a prominent shift within the field of language learning and teaching over the last thirty years with greater emphasis being put on learners and learning rather than on teachers and teaching [1]. In parallel to this new shift of interest, how learners process new information and what kinds of strategies they employ to understand, learn or remember the information has been the primary concern of the researchers dealing with the area of foreign language learning.

Several key definitions of Language learning strategies (LLSs) have been given by a number of leading figures in the second and foreign language field. For instance, Rubin gave a definition of LLSs as “the techniques or devices, which a learner may use to acquire knowledge” [2, p. 43]. More specifically, Chamot defined language learning strategies as “techniques, approaches or deliberate actions that students take in order to facilitate the learning and recall of both linguistic and content area information” [3, p. 71].

However, Oxford provided an even more specific and comprehensive definition of learning strategies. She states “learning strategies are specific actions taken by the learner to make learning easier, faster, more enjoyable, more self-directed, more effective and more transferable to new situations” [4, p. 8].

Besides the various ways of defining LLSs, there are also different ways of categorizing identified LLSs. Among them, Oxford’s classification is one of the most widely accepted taxonomies in the language learning area.

Oxford’s model of language learning strategies consists of six categories: memory, cognitive, compensation, metacognitive, affective, and social strategies. However, cognitive and metacognitive learning strategies are the main concern of this study.

According to [4] cognitive strategies are the specific methods that people use to solve problems, including all sorts of reasoning, planning,

arithmetic, etc. She also considered metacognitive strategies to be behaviors undertaken by the learners to plan, arrange, and assess their own learning.

While most studies have focused on the investigation of the relationship between the use of LLSs and reading and writing skills, there has been relatively little research into the translation skill regarding its relationship with language learning strategies. Moreover, the importance of vocabulary and choice of word in translation is widely accepted, but there has been almost no considerable research into the lexical errors which learners produce when translating from English to Persian.

With reference to what has been discussed so far above, this research was conducted to see whether cognitive and metacognitive learning strategies help English translation students produce more quality literary translations.

In line with the above purpose, the following null hypothesis was stated:

H₀: There is no significant relationship between cognitive and metacognitive strategies and distribution of lexical errors in translating literary texts.

Method

Participants. Two types of participants were involved in this study:

Students: 72 M.A. translation students from the second semester of the English Department of Azad University, the Central Branch in Tehran, Iran participated in this study. The participants were made up of 18 males (25%) and 54 females (75%).

Raters: Three raters including two MA English Translation graduates and the researcher took part in the rating literary translation phase. The researcher explained the Newmark's model of lexical errors to two other raters in a 40 minutes training session.

Instrumentations. To respond to the research question of this study, three instruments were used:

Strategy Inventory for Language Learning (SILL): A questionnaire proposed by Oxford (1990) to find the participants' level of learning strategies. There are fifty questions being categorized into six main strategies. However, according to the scope of this research just 23 questions related to the cognitive and metacognitive strategies were given to students.

Text to Translate: The other instrumentation in this research was a piece of literary text written by Helen Keller in English which was given to participants to translate into Persian. The difficulty level of this text, measured by the Gunning Fog Index (1952) was approximately 7.5 and therefore appropriate for M.A. translation students.

Newmark's Theory of Lexical Errors: The researcher used Newmark's (1993) Model as a framework for scoring procedure. According to him, there are five kinds of lexical error, that are misstatement of fact, less

formal, less accurate according to what is stated in the original text, less accurate because there are words added in translation and less accurate because there are words omitted in the translation.

Procedure

In order to collect the necessary data, the administration of the cognitive and metacognitive strategies questionnaire and also translation test were done over a period of two weeks. Then, to achieve the purpose of the study and to find reasonable answer to the research question, first, the score of each participant in cognitive and metacognitive questionnaire were calculated, ranging between 23 and 115, where each item was assigned a score ranging from 1 to 5. Then, cases of lexical errors according to Newmark's theory of lexical errors were identified through each participant's translation by three raters, mentioning that the final score of each participant was the mean value of three numbers, given by three raters. These scores were ultimately used to verify or reject the null hypothesis of this study.

Results

The Statistical Package for Social Science (SPSS) version 20 was utilized to perform the analysis. At first, descriptive statistics of the two variables, presented in (Table 1), were calculated to describe the results of the two tests more clearly.

Table 1. Descriptive Statistics of the Two Variables

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Cognitive and Metacognitive Score	72	49	103	78.37	14.893
Number of Lexical Errors	72	2	16	8.46	3.424

Scatterplots are typically used to explore the relationship between two continuous variables. It is a good idea to generate a scatterplot before calculating correlations. The scatterplot will give an indication of whether the variables are related in a linear (straight-line) or curvilinear fashion. Only linear relationships are suitable for correlation analyses. So, the researcher generated the scatterplot of two variables, shown in Figure 1.

From the output in Figure 1, there appears to be a negative correlation between the two variables. It means that students with high score on cognitive and metacognitive questionnaire (shown on the X, or horizontal, axis) have lower number of lexical errors in literary translation (shown on the Y, or vertical, axis). Since the scatterplot does not give the definitive answers; the researcher follows it up with the calculation of the Pearson product-moment correlation coefficient.

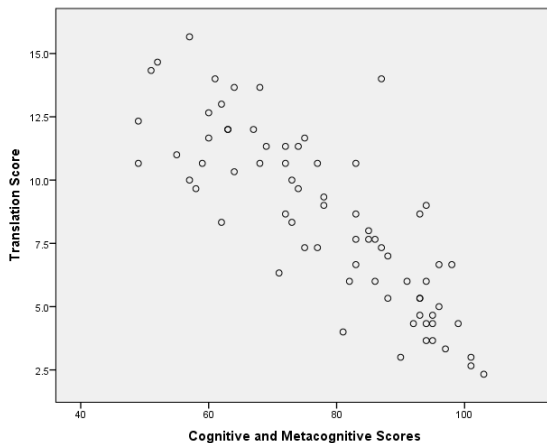

Figure 1. Simple Scatterplot Graph of the Dependent by the Independent

Table 2 shows the results of correlation analysis between cognitive and metacognitive strategies and number of lexical errors in translation of literary texts which is used to describe the strength and direction of the linear relationship between two variables.

Table 2. Correlation between two variables

		Cognitive and Metacognitive Score	Number of Lexical Errors
Cognitive and Metacognitive Score	Pearson Correlation	1	-.823 ^{**}
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	72	72
Number of Lexical Errors	Pearson Correlation	-.823 ^{**}	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	72	72

Based on the results presented in table 2, it is clear that the correlation value between literary translation test and cognitive and metacognitive questionnaire equals -0.823, and it is significant at the 0.01 level. The negative sign in front of the correlation coefficient value means there is a negative correlation between the two variables (i.e. high scores on cognitive and metacognitive questionnaire are associated with low scores on lexical errors). So, this result shows there is a significant relationship between the two strategies and number of lexical errors in literary translation.

Therefore, the null hypothesis of the study is rejected, since there is a significant correlation between Iranian MA translation students' scores on

cognitive and metacognitive questionnaire and distribution of lexical errors in literary translation.

Discussion and Conclusion

Consequently, there is a significant relationship between two variables.

The findings of this study are in line with all previous studies in the globe, and confirms the usefulness of strategies in the proficiency level of learners. It shows that use of both cognitive and metacognitive learning strategies is effective in educational success and also implies that the teachers should introduce and instruct each strategy and promote students' strategy use in order to make both English learning and teaching more successful. For further studies pertinent to the theme of the present research, these are suggested:

1) The present research used Oxford's classification of learning strategies as its theoretical framework, and considered only two strategies from among six strategies; another research can be done by applying other models of LLS.

2) While this study tried to approach lexical errors in literary texts under the skin of Newmark's theory of lexical errors, there are other translation quality assessments that can be further employed and regarding other types of errors and texts.

3) Other studies can be conducted in order to investigate the effects of cognitive and metacognitive strategies on reading and writing skills of Iranian EFL students rather than translation skill, and also of students from other countries.

References

1. Nunan, D. (1988). *The Learner-Centered Curriculum*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Rubin, J. (1975). What the "good language learner" can teach us. *TESOL Quarterly*, 9, 41-51.
3. Chamot, A. U. (1987). The learning strategies of ESL students. In A. Wenden and J. Rubin (Eds.), *Learner Strategies in Language Learning* (pp. 71-84). Cambridge: Prentice-Hall.
4. Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle and Heinle Publishers.
5. Newmark, P. (1993). *A Textbook of Translation*. London: New York Prentice Hall International (UK) Ltd.

The Effect of Cognitive and Metacognitive Strategies on EFL Learners' Literary Translation Performance in Terms of Lexical Errors

Introduction

It can be seen that a gradual but significant shift has taken place within the field of education during the last decades and language learning strategies have been one of the most researched topics in the field of second and foreign language education since Rubin (1975) wrote an article on the subject, resulting in less focus on teachers and teaching and greater emphasis on learners and learning [1].

According to Oxford (1990), learning strategies refer to those steps or operations used by learners to facilitate their acquisition, storage, retrieval, and use of information. Oxford's model of language learning strategies consists of six categories: memory, cognitive, compensation, metacognitive, affective, and social strategies. However, cognitive and metacognitive learning strategies are the main concern of this study.

According to [2] cognitive strategies are the specific methods that people use to solve problems, including all sorts of reasoning, planning, arithmetic, etc. She also considered metacognitive strategies to be behaviors undertaken by the learners to plan, arrange, and assess their own learning.

On the other hand, there is a general consensus among researchers on the crucial role of lexis in language learning and teaching. Lexical knowledge in second language is fundamental to the development of second language proficiency [3]. It is also argued that learning lexical items lies in the heart of language learning and that language acquisition whether first, second, or foreign: child or adult, cannot take place without the acquisition of vocabulary [4].

While most studies have focused on the investigation of the relationship between the use of language learning strategies and reading and writing skills, there has been relatively little research into the translation skill regarding its relationship with language learning strategies. Moreover, the importance of vocabulary and choice of word in translation is widely accepted, but there has been almost no considerable research into the lexical errors which learners produce when translating from English to Persian.

Therefore, this research was conducted to see whether the level of cognitive and metacognitive strategies can significantly predict the quality of literary translation from English to Persian in terms of lexical errors or not. In line with the above purpose, the following null hypothesis was stated:

H₀: The level of cognitive and metacognitive strategies cannot significantly predict the distribution of lexical errors in translating literary texts from English to Persian.

Method

Participants: Two types of participants were involved in this study:

Students: 72 M.A. translation students from the second semester of the English Department of Azad University, the Central Branch in Tehran, Iran participated in this study. The participants were made up of 18 males (25%) and 54 females (75%).

Raters: Three raters including two MA English Translation graduates and the researcher took part in the rating literary translation phase. The researcher explained the Newmark's model of lexical errors to raters in a 40 minutes training session.

Instrumentations. To respond to the research question of this study, three instruments were used:

Strategy Inventory for Language Learning (SILL): A questionnaire proposed by Oxford (1990) to find the participants' level of learning strategies. It is "perhaps the most comprehensive classification of learning strategies to date" [5, p. 539] and has been widely used. SILL is composed of 50 items in six categories, in which part B and D, consisting of 23 questions are related to cognitive and metacognitive strategies respectively. SILL consists of series of statements such as "I try to find out how to be a better learner of English" to which students were asked to respond to a five-point Likert scale ranging from 1 (never) to 5 (always).

Text to Translate: The other instrumentation in this research was a piece of literary text written by Helen Keller in English which was given to participants to translate into Persian. The difficulty level of this text, measured by the Gunning Fog Index (1952) was approximately 7.5 and therefore appropriate for M.A. translation students.

Newmark's Theory of Lexical Errors: The researcher used Newmark's (1993) Model as a framework for scoring procedure. According to him, there are five kinds of lexical error, that are misstatement of fact, less formal, less accurate according to what is stated in the original text, less accurate because there are words added in translation and less accurate because there are words omitted in the translation.

Procedure

In order to collect the necessary data, the administration of the cognitive and metacognitive strategies questionnaire and also translation test were done over a period of two weeks. Then, to achieve the purpose of the study and to find reasonable answer to the research question, first, the score of each participant in cognitive and metacognitive questionnaire were

calculated, ranging between 23 and 115. Then, cases of lexical errors according to Newmark’s theory of lexical errors were identified through each participant’s translation by three raters, mentioning that the final score of each participant was the mean value of three numbers, given by three raters. These scores were ultimately used to verify or reject the null hypothesis of this study.

Results

In order to explore the null hypothesis of the research, a linear regression analysis was done, using Statistical Package for Social Sciences (SPSS) version 20. Multiple regression allows prediction of scores on a single dependent continuous variable from scores of a number of independent variables. It can be used to test the predictive power of a set of variables and to assess the relative contribution of each individual variable.

The following outputs are obtained from the standard multiple regression procedure:

Table 1. Model Summary – R and R Square

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.823 ^a	.677	.672	1.961

a. Predictors: (Constant), Cognitive and Metacognitive Scores

b. Dependent Variable: Translation Score

As reported in Table 1, the R (Correlation Coefficient) and R² (the proportion variation in the dependent variable) for this regression analysis came out to be 0.823 and 0.677 respectively.

The value of R Square ranges from 0 to 1. Small values indicate that the model does not fit the data well. However, in this research, the value of R² was 0.677, which shows that about 68% of the variation in the dependent variable (frequency of lexical errors in literary translation) could be explained by variance in the independent variable (cognitive and meta-cognitive strategies).

Moreover, the ANOVA (Analysis of Variance) table can be applied to check how well the model fits the data. The results were demonstrated in Table 3.

Table 2. Regression Output: ANOVA Table

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	563.366	1	563.366	146.542	.000 ^b
Residual	269.108	70	3.844		
Total	832.474	71			

a. Dependent Variable: Translation Score

b. Predictors: (Constant), Cognitive and Metacognitive Scores

The ANOVA table demonstrated that the significance value of the F statistic was smaller than 0.05 ($f_{1,71} = 146.542, \rho = 0.000 < 0.05$). therefore, the independent variable could explain the variation in the dependent variable.

Afterwards, the researcher examined the table of coefficients (Table 3) to estimate the relative importance of the independent variable in predicting the dependent variable.

Table 3. Regression Output: Coefficients

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	23.288	1.246		18.687	.000
Cognitive and Metacognitive Scores	-.189	.016	-.823	-12.105	.000

a. Dependent Variable: Translation Score

In Table 3, the Beta coefficient shows how strongly the independent variable is associated with the dependent variable. The *t* statistic can help to determine the relative importance of each variable in the model. Regarding useful predictors, *t* values below -2 or above +2 can be considered good in predicting the dependent variable.

Discussion and Conclusion

Consequently, the null hypothesis of the study was rejected. In other words, the result indicated how well the independent variable (i.e. cognitive and metacognitive score) could significantly predict the dependent variable (i.e. distribution of lexical errors in translation of literary text).

The findings of this study are in line with all previous studies in the globe, and confirms the usefulness of strategies in the proficiency level of learners. It shows that use of both cognitive and metacognitive learning strategies are effective in educational success and also implies that the teachers should introduce and instruct each strategy and promote students' strategy use in order to make both English learning and teaching more successful.

For further studies pertinent to the theme of the present research, these are suggested:

1) The present research used Oxford's classification of learning strategies as its theoretical framework, and considered only two strategies from among six strategies; another research can be done by applying other models of LLSs.

2) While this study tried to approach lexical errors in literary texts under the skin of Newmark's theory of lexical errors, there are other translation quality assessments that can be further employed and regarding other types of errors like stylistic and grammatical errors.

3) Other studies can be conducted in order to investigate the effects of cognitive and metacognitive strategies on translation skills of EFL students from other countries rather than Iranian EFL students.

References

1. Nunan, D. (1988). *The Learner-Centered Curriculum*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle and Heinle Publishers.
3. Harley, B. (1996). Introduction: vocabulary learning and teaching in a second language. *The Canadian Modern Language Review* 35(1) 3-11.
4. Laufer, B. (1986). Possible changes in attitude towards vocabulary acquisition research. *International Review of Applied Linguistics*. 24(1) 69-75.
5. Ellis, R. (1994). *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
6. Newmark, P. (1993). *A Textbook of Translation*. London: New York Prentice Hall International (UK) Ltd.

Юлія Надточій
м. Київ, Україна

Особливості творення та перекладу нових номінативних одиниць в терміносистемі електровиміральної техніки

В наш час німецька мова, як і багато інших мов, переживає так званий «неологічний бум». Величезний потік нових слів особливо характерний для науково-технічної літератури, тому що постійне зростання кількості винаходів, нового устаткування та приладів потребує їх номінації.

Нова лексична одиниця проходить кілька стадій соціалізації (прийняття її в суспільстві) і лексикалізації (закріплення її в мові). З'явившись, неологізм поширюється, як правило, між науковцями певної галузі, викладачами університетів, працівниками засобів масової інформації. Потім він фіксується в друці. Наступна стадія

соціалізації – прийняття нової лексичної одиниці широкими масами носіїв мови. Після цього розпочинається процес лексикалізації: придбання навиків використання в різних контекстах. В результаті утворюється лексична одиниця окремого структурного типу (просте, похідне, складне слово чи словосполучення), яка після проходження всіх стадій соціалізації включається у відповідні словники неологізмів [1, с. 182]. Для термінології електровимірювальної техніки характерними є такі способи творення неологізмів:

- 1) запозичення;
- 2) синтаксичні, які утворюються шляхом комбінації існуючих в мові способів словотвору [2, с. 208].

В основному неологізми-запозичення – це англіцизми. Виявлено наступні види запозичень:

1. Буквальні (транслітерації) – слова, що запозичуються повністю із незначними фонетичними змінами, обумовленими розбіжністю фонетичних систем англійської та німецької мов: *der Button* – *кнопка* (еквівалент). Запозичення є синонімом німецького відповідника *der Knopf*, що тлумачиться як «рухомий гудзик, натискуванням якого вмикається або вимикається електричний струм, унаслідок чого механізми починають чи перестають діяти». В українській мові термін має еквівалент *кнопка*, яким і перекладається. Науково-технічний розвиток приніс новий винахід у електровимірювальну техніку – це сенсорний екран, принцип роботи якого заснований на дії біоелектричного імпульсу, що утворюється від дотику людини. При цьому термін *der Knopf* не відповідає нормам наукового прогресу, тому що сенсорний екран є плоским і не передбачає опуклостей у вигляді звичайної кнопки. В нагоді спеціалістам стало запозичення з англійської мови, яке по суті є продовженням синонімічного ряду до загальновідомого німецького терміну *der Knopf*, але в колі науковців має іншу конотацію – «кнопка сенсорного екрану, що активується шляхом дії біоелектричного імпульсу людини».

З інструкції по використанню та експлуатації манометру з діагональними трубами (*das Schrägrohrmanometer*) фірми Thermokon, що виготовляє сенсорну та напівсенсорну техніку:

Null-Knopf bis zum Anschlag zurückdrehen, danach etwa eine Drehung im Uhrzeigersinn drehen, so das eine Einstellung in beide Richtungen vorgenommen werden kann. **Füllbutton** anklicken und mit der Messgeräteflüssigkeit füllen, bis sich die Flüssigkeit sichtbar in der Nähe des Nullpunktes auf der Messskala befindet. – Прокрутити **вмикач** до кінця, потім трохи повернути проти часової стрілки так, щоб його можна було регулювати в обидва напрямки. Натиснути **кнопку для**

заповнення виміральної шкали рідиною для вимірювання так, щоб рідина видимо досягла помітки «нуль» на шкалі.

При перекладі було використано 2 способи: еквівалент та описовий переклад. Еквівалент *вмикач* відповідає своїм смисловим навантаженням німецькому терміну *Null-Knopf* і є звичним для перекладача, тому що не є запозиченим. Інша ситуація виникає із терміном, який включає в себе запозичений компонент – *Füllbutton*. Перед перекладачем постає важливе завдання точного опису терміну з розширенням його значення для того, щоб читач уявляв весь зміст, який викладений науковцями в термін. У тексті використовується два види кнопок *der Null-Knopf* та *der Füllbutton*. *Der Null-Knopf* – випукла кнопка на пристрої (манометрі), яку можна прокрутити, *der Füllbutton* – сенсорна кнопка, яка реагує на людські біоелектричні імпульси. З появою нового слова в терміносистемі з'являються нові словосполучення; якщо у словосполученнях зі звичайним терміном *der Knopf* використовуються слова *drehen, zurückdrehen, abschrauben*, то з неологізмом-запозиченням використовується відповідне дієслово, що також було запозичене з англійської мови у 90 роках 20 століття: *auf den Button (an)klicken* – *натиснути на кнопку* [3, с. 82].

Зрозуміло, що термін є продуктивним в терміносистемі електровиміральної техніки і може бути представлений як основний компонент в складних словах:

der Füllbutton – кнопка, що активізує наповнення (описовий переклад)

der Ok-button – кнопка запуску (калькування)

der Startbutton – кнопка запуску (калькування)

Схожа ситуація склалася із запозиченням *-der/der Download* – загрузка інформації, що є близьким за значенням до німецького терміну *die Herunterladung*, але німецька лексема походить від *die Ladung* – *заряд, загрузка (вантаж)*, тобто відображає матеріальний процес. Запозичення *der/der Download* має значення «запис модулів системи із зовнішньої пам'яті в оперативну пам'ять приладів, обладнання». Термін є продуктивним у німецькому словотворі при словоскладанні: як компонент-визначник складного слова: *die Downloadzeit* – час завантаження записів модулів пристрою (описовий переклад); як основний компонент складного слова: *das Softwaredownload* – завантаження програмного (математичного) забезпечення приладу (описовий переклад).

2. Часткові запозичення – терміни складаються з іншомовних елементів, які виступають в якості першого компонента складного терміну (*der Thermoschalter* – *термореле*).

Для визначення терміну дослідник повинен чітко уявляти зміст самого поняття, наукову ідею, для якої воно необхідне, його місце в кваліфікаційній схемі терміносистеми.

Наведемо приклад використання часткових запозичень у підмові електровиміральної техніки зі статті “Technik gegen Krebs” (газета “Süddeutsche Zeitung”):

Manchmal sollen die Grenzen der Bestrahlung aber gar nicht so exakt sein, zum Beispiel wenn sich der Tumor in das Nachbargewebe hineinfrißt. „Möglicherweise wirkt gerade die extreme Genauigkeit der Protonen schädlich“, sagt Horst Sack – dann nämlich, wenn der Strahl vereinzelte Tumorzellen, die sich in Nachbarorgane ausgedehnt haben, nicht erreicht. Ob deshalb ein höheres Risiko besteht, dass der Krebs nach der Bestrahlung erneut an seiner ursprünglichen Stelle auftritt, ist noch offen. Hans Rinecker vom Münchner Protonenzentrum verweist auf die neue „**Scanning-Technik**“, mit der seine Anlage ausgestattet ist. [<http://www.sueddeutsche.de/wissen/artikel/315/79236/index.html>]. – Іноді межі опромінення не повинні бути надто точними, наприклад, коли новоутворення проникло в здорові тканини, що знаходяться поблизу пухлини. «можливо, саме надзвичайна точність проникнення протонів під час опромінення є шкідливою», – каже Хорст Зак, це відбувається саме тоді, коли промінь не може досягнути поодиноких клітин пухлини, які поширилися у здорових тканинах, що знаходяться біля пухлини. Відкритим залишається питання чи саме в цьому полягає можливість повторного виникнення раку на вже опромінену місці. Ханс Рінекер з Мюнхенського Центру дослідження протонів посилається на нову «**технологію сцинтиграфії**», якою оснащений його прилад.

У цьому випадку перекладу доцільним буде використати калькування, але не в чистому вигляді, а зважаючи на те, що одним з компонентів терміну є запозичення. Таким чином, при перекладі часткового запозичення *die Scanning-Technik* слід звернути увагу спочатку на проблему, яка розглядається у статті – нові методи та технології боротьби з раком, які забезпечуються виключно прогресивними досягненнями в області електротехніки. Неологізм перекладається за допомогою калькування: слово *die Technik* перекладаємо як «технологія». Перший компонент терміну (*Scanning*) дослівно перекладається як «сканування», але стаття передбачає не пересічного читача, а читача – спеціаліста, тому перекладач повинен орієнтуватися на відповідний рівень перекладу, ось чому *Scanning* перекладено як «сцинтиграфія». Після перекладу тексту зрозуміло, що нова технологія, яка пропонується для використання, не має аналогів, і не є звичайним методом сцинтиграфії, отже, потребує відповідної номі-

нації, яка б водночас відображала б схожість методів сцинтиграфії, але підкреслювала відмінність від попередньої шляхом нового способу найменування. Таким способом номінації стало часткове запозичення виражене англіцизмом *Scanning-* та основним компонентом терміну *die Technik: die Scanning-Technik*.

Неологізмами є і ті слова, котрі утворюються за прикладами вже існуючих у мовній системі слів. Мова йде про словотвір, а саме про основоскладання. За останнє десятиріччя роль його значно зросла. Серед складних неологізмів в підмові електровимірjuвальної техніки переважають двокомпонентні одиниці. Основними моделями продовжують залишатися модель S + S.

Уривок зі статті “Antigravitation“ (з газети “Zeit“):

Martin Tajmar vermutet, dass der supraleitende **Niobring** eine Art Raumzeit – Quirl ist: eine Maschine- die das vierdimensionale Gewebe aus Raum und Zeit in ihrer Nähe mitreisst [http://www.zeit.de./2007/21/T-Antigravitation]. – Мартін Таймар припускає, що надпровідний **пояс з ніобія** є одним з видів просторово-часової лопаті: установкою, що захоплює чотирьохвимірну площіть простору та часу, що знаходяться поряд з нею.

Переклад цього неологізму шляхом калькування не викликав труднощів, тому що термін *der Niobring* є звичайним прикладом словоскладання загальноживаних німецьких слів *Niob* (ніобій) + *ring* (пояс), використаний для номінації нової лексичної одиниці, що виникла в процесі дослідження проблем функціонування гірокомпаса та потребувала найменування.

Нові номінативні одиниці представлені і трьохкомпонентними моделями:

1) Z+S+S

Ein **Ein-Elektronen-Schalter**, der sogar bei Raumtemperatur funktioniert, ist somit gebaut. – **Однопозиційна кнопка активізації діяльності електронів**, що функціонує навіть при кімнатній температурі, побудована відповідним чином.

При перекладі терміну слід перекласти кожен компонент поодиноці і відповідно до контексту перекласти весь термін, що передбачає описовий переклад з розширенням значення.

2) S +S+S

Sie werden im „Sol-Gel –Prozess“ hergestellt, in dem alle chemischen Reaktionen flüssig ablaufen und der sich für die Nanotechnik programmieren lässt. – Вони виготовлятимуться на основі процесу використання гелю з найдрібнішими частинками речовини у рідинному середовищі, який сприятиме плавному проходженню всіх

хімічних реакцій і утворення якого можна легко програмувати за допомогою нанотехнологій.

Література

1. Ursula Esser, Bertina Münsch. Entwicklungen und Tendenzen der deutschen Sprache.-Leipzig: Max Hueber Verlag, 1994. – 215 S. 2. Franz Stark., Faszination Deutsch. Wiedерentwicklung einer Sprache für Europa. – München: Langen Müller Verlag, 1993. – 253 S. 3. Anglizismenwörterbuch: In 3 3 Bd./Leit. Broder Carstensen, Ulrich Busse.- Berlin: Walter de Gruyter Verlag, 1993.– Bd. 1. – 450 S.

Евгения Нильсен

г. Санкт-Петербург, Российская Федерация

Обучение синхронному переводу как необходимая составляющая подготовки современного переводчика

На современном этапе развития общества, в условиях глобализации и ужесточающейся конкуренции на рынке труда, все большую значимость приобретает выработка у будущих переводчиков не только базовых навыков устного последовательного перевода, но и более сложных, требующих особой подготовки навыков синхронного перевода. Профессионалы в этой области становятся в наши дни все более востребованными как в правительственных учреждениях и крупных частных компаниях, так и в национальных и международных организациях, что отражается на непрерывно возрастающем спросе на услуги переводчиков-синхронистов. Учитывая современные экономические и политические условия работы переводчика, мы считаем целесообразным введение дисциплины «Синхронный перевод» в учебный план по направлению подготовки ЛИНГВИСТИКА по профилю «Перевод и переводоведение».

Перед преподавателем данной дисциплины будет стоять цель обучить студентов воспринимать на слух беглую иноязычную речь и дать им возможность практиковаться в синхронном переводе с родного языка на иностранный и наоборот, выработать у них навыки синхронного перевода. При составлении соответствующей программы обучения необходимо учитывать общие характеристики синхронного перевода, включая психофизиологические, в том числе механизм вероятностного прогнозирования, и избыточность речи, а также навыки и способы перевода в условиях, где они реализуются; некоторые методы и виды трансформаций, позволяющие добиваться

речевой компрессии, синтаксического развертывания и преодоления избыточности речи выступающих; необходимость синхронизации видеотекста. Особенно важным представляется учет технической стороны синхронного перевода, включая виды оборудования, используемые при переводе, и навыки работы с ними. В процессе обучения нельзя обойти стороной и перевод с листа, последовательный перевод и конференц-перевод. Необходимо также помнить, что синхронный перевод входит по классификации МОТ в первую десятку видов профессиональной деятельности, требующих особых затрат нервной энергии, поэтому в процессе подготовки студентов к данному виду перевода нужно подбирать упражнения, в том числе, направленные на выработку навыков противостояния нервному стрессу, сопутствующему работе переводчика-синхрониста.

В соответствии с поставленной целью и спецификой преподаваемого вида перевода в задачи дисциплины входит:

- выработать навыки синхронного перевода;
- развивать механизм переключения с одного языка на другой язык;
- расширять и углублять референциальный статус, то есть знание терминологии и специализированной лексики в различных областях профессиональной деятельности, которые необходимы для тренировки навыков эквивалентного перевода в данных областях;
- углублять знания терминологии и специализированной лексики в области социально-экономической, политической, юридической, медицинской и т.д. тематики (в зависимости от профиля вуза и потребностей потенциальных работодателей);
- анализировать наиболее типичные ситуации, в которых действия переводчиков связаны с преобразованием лексических, грамматических или стилистических характеристик исходных единиц;
- закрепить знания, полученные в области способов, средств и приемов преобразования речевых единиц исходного языка;
- выработать навыки синтаксической компрессии и декомпрессии как основных средств и методов, необходимых для осуществления синхронного перевода (конкретизации, генерализации, модуляции, смыслового развития и целостного переосмысления; компрессия, декомпрессия; антонимический перевод, описательный перевод, прием компенсации);
- развивать оперативную память;
- тренировать в различных контекстах наиболее частотные, употребительные переводческие соответствия с целью выработки автоматизированного навыка их использования.

Для того чтобы начать процесс обучения синхронному переводу, студенты должны знать современные отечественные и зарубежные лексикографические ресурсы; основные модели перевода и переводческие трансформации; основные способы достижения эквивалентности и адекватности в переводе. Они должны уметь применять основные приемы устного последовательного перевода и устного перевода с листа с соблюдением переводческих норм; использовать основные модели перевода и переводческие трансформации при анализе процесса перевода и его результатов; осуществлять грамотный перевод грамматических форм и синтаксических конструкций, используемых в иноязычных текстах; осуществлять двусторонний перевод текстов; работать с электронными словарями и другими лингвистическими ресурсами; готовиться к выполнению перевода, включая поиск информации в справочной, специальной литературе; применять основные приемы устного перевода. Студентам также необходимо владеть достаточным словарным запасом из разных областей знания, входящих как в пассивный, так и активный словарь; навыками устного перевода с соблюдением норм лексической эквивалентности, соблюдением грамматических, синтаксических и стилистических норм; навыками работы с лингвистическим программным обеспечением для обработки текста: электронными словарями, поисковыми системами; практическими навыками устного последовательного перевода.

В соответствии с поставленными задачами и имеющимися у студентов знаниями, преподаватель может использовать на занятиях по синхронному переводу специализированные задания, такие как прослушивание текста на иностранном языке с последующим выполнением “shadowing”, тренировка восприятия на слух прецизионной информации и ее передачи на другом языке с одновременным счетом вслух (тренировка способности воспринимать на слух и воспроизводить воспринимаемое), тренировка синхронного перевода текста с одного языка на другой, прослушивание записей своего перевода и соответствующих комментариев преподавателя, коллективное прослушивание аудиозаписи перевода кого-либо из студентов по его/ее согласию, анализ ошибок и их исправление и т.д. Работа с новым текстом может начинаться с групповой работы, включающей, например, прослушивание текста, сопровождаемое упражнением shadowing; изучение лексики темы с акцентом на многозначности, синонимии и различных возможных вариациях значений слов и выражений; несколько упражнений на закрепление лексики. Далее вместе с преподавателем разбираются возможные сложности перевода данного текста и лексики такой тематики, возможности компрессии

синтаксических, лексических и фразеологических структур посредством известных студентам лексических и грамматических трансформаций; осуществляется перевод текста на слух синхронно, сопровождающийся записью голоса студента посредством звукозаписывающей аппаратуры; производится анализ своего собственного перевода и перевода других студентов, идентификация ошибок и коллективное осуществление наиболее эквивалентного перевода с помощью преподавателя. Индивидуальная работа может строиться следующим образом: каждый студент выполняет те индивидуальные упражнения, которые способствует его или ее индивидуальному закреплению материала, например, при выполнении упражнения на закрепление лексики по теме студент самостоятельно изучает имеющиеся словари и справочники, а также Интернет-ресурсы, выявляя, таким образом, полисемию той или иной лексической единицы, находя синонимические средства замены и так далее. Кроме этого, студент самостоятельно работает со звуковоспроизводящей и записывающей аппаратурой, пытаясь осуществить эквивалентный перевод. Преподаватель при этом осуществляет контроль данного процесса, давая необходимые инструкции и исправляя ошибки.

Самостоятельная внеаудиторная работа студентов по дисциплине может включать самостоятельное прослушивание записей текстов на изучаемом языке и их перевод на родной язык, просмотр передач каналов иноязычного телевидения и их перевод на родной язык, прослушивание передач иноязычных радиостанций и их перевод и др. Желательно при этом делать аудиозапись своего перевода для дальнейшего прослушивания этой аудиозаписи в целях самостоятельной коррекции и совершенствования качества перевода с последующим прослушиванием выполненного студентом перевода преподавателем, который может прокомментировать сделанный перевод, отметить его плюсы и минусы, и предложить необходимые для достижения большей адекватности перевода поправки.

В результате изучения дисциплины «Синхронный перевод» студенты должны уметь переводить синхронно с родного языка на иностранный и с иностранного языка на родной тексты высокой степени сложности (advanced), пользуясь соответствующей аппаратурой, и без нее; работать с мультимедийными средствами и с компьютером как средством получения, обработки и управления информацией; пользоваться электронными словарями и другими электронными ресурсами для решения лингвистических задач. Они должны знать морфологические, синтаксические особенности и закономерности развития родного языка (с целью сопоставления с

изучаемым языком, выявления схожих и отличных явлений и процессов); основные фонетические, лексические, морфологические, синтаксические, словообразовательные явления и закономерности функционирования изучаемого иностранного языка; функциональные стили, подстили языка и их отличительные черты; грамматические формы и конструкции, типичные для формального и неформального регистров общения, письменной и устной коммуникации на изучаемом языке; основные различия между вариантами изучаемого языка в области фонетики, лексики и фразеологии; приёмы передачи социально маркированных языковых средств при переводе; текстовые жанры, приёмы и методы устного перевода; виды оборудования для осуществления синхронного перевода и правила пользования ими. Студентам необходимо владеть изучаемым языком во всех сферах его применения на продвинутом уровне, а также культурой устной речи; владеть навыками синхронного перевода – понимать произносимое выступающим на родном и иностранном языках и переводить воспринимаемый текст с одного языка на другой; пользоваться на высоком уровне лексической и синтаксической компрессией и передачей в сокращенном виде сложных синтаксических конструкций; владеть навыками шушутажа как вида устного перевода, промежуточного между синхронным и последовательным переводом; владеть навыками работы с прецизионной информацией и ее передачей с одного языка на другой; владеть основами современной информационной и библиографической культуры, расширенными навыками осуществления поиска информации в справочной, специальной литературе и в компьютерных сетях.

Представляется, что полученные в ходе изучения дисциплины «Синхронный перевод» навыки помогут будущим переводчикам стать более востребованными высококлассными специалистами, имеющими в современных экономических условиях несомненные конкурентные преимущества на рынке труда.

Тетяна Олійник
м. Київ, Україна

Культурні маркери художнього тексту як проблема перекладу

Постановка наукової проблеми. Коли йдеться про елементи культури в їх зв'язку з проблемами перекладу, то найчастіше маємо на увазі екстралінгвістичні поняття; різні явища або події в тій чи іншій лінгвокультурній спільноті. Але й сама мова може мати «культурно зумовлені одиниці», які виступають маркерами культури. Досі спроб

цілісного дослідження культурних маркерів художнього тексту з позицій перекладу ще не було. Актуалізується потреба наукових студій пояснень культурних елементів у тексті коментарів, які зазвичай супроводжують англomовні художні твори, опубліковані українськими видавництвами.

Мета нашої статті – системно проаналізувати культурні маркери художнього тексту з позицій перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення робіт з перекладознавства засвідчує, що науковці почали звертати увагу на переклад як на культурологічне явище. В. Н. Комісаров зазначав, що переклад служить засобом міжкультурних контактів, вказував, що взаємодія культур при перекладі передбачає насамперед прагнення ознайомити читачів перекладу із фактами та ідеями, які властиві чужій культурі з метою розширити їх світобачення, дати їм можливість зрозуміти, що в інших народів можуть бути інші звичаї, що треба знати і поважати інші культури [1, с. 130].

Урахування в перекладі особливостей культури дає змогу підлодити до перекладу як до міжкультурної комунікації, оскільки передбачає подолання мовних і культурних бар'єрів. Маючи таку двояку спрямованість (з одного боку, на вихідну культуру та її мову, а з іншого боку – на культуру, на мову якої виконується переклад), переклад покликаний зблизити носіїв різних культур, забезпечити їх взаєморозуміння [2, с. 314 – 315], налагодити процес спілкування між лінгвокультурними спільнотами [3, с. 118].

А. Д. Швейцер наголошував, що переклад відіграє важливу роль для знайомства з чужою культурою, оскільки він перетинає не лише кордони мов, але і межі культур, а створюваний в ході цього процесу текст транспортується не тільки в іншу мовну систему, але і в систему іншої культури [4, с. 37].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мовні культурно зумовлені явища спостерігаються на різних рівнях мовної системи. У їх числі можемо назвати деякі граматичні категорії, що існують лише в одній мові; певні метафори та ідіоми; вокативні форми тощо.

Автор як представник вихідної культури розставляє у всьому тексті маркери, які відіграють роль ключів, що допомагають реципієнту проникнути у світ тексту та ідентифікувати культуру. Автор може розставляти маркери несвідомо, тобто не маючи на меті наповнити текст тією чи іншою кількістю культурних елементів, які дають змогу реципієнту розпізнати культуру. Це відбувається тому, що автор описує культуру, перебуваючи «всередині» неї. Іншомовний та

інокультурний реципієнт спостерігає текстовий світ і культуру, яку цей текст представляє, «ззовні». Спостереження за будь-якою системою (а культура може бути визначена як система цінностей, поглядів, норм поведінки та інтелектуального розвитку етнічного суспільства) зсередини або ззовні веде до відмінностей у характері оцінок цієї системи. При спостереженні зсередини від сприйняття людини можуть вислизати деякі суттєві моменти або ж вони можуть оцінюватися не так, якби за системою спостерігали ззовні. Реципієнту тексту перекладу надається роль такого стороннього спостерігача, який може сприймати ззовні ту частину системи чужої культури, яка представлена в текстовому світі письменника. Звідси впливає теорія Ж. Лакоффа про множинність поглядів на описуваний світ [5]. По-перше, це точка зору самого автора, «найчистіша», незаймана впливом іншої культури. По-друге, точка зору перекладача, який виступає посередником між двома культурами – вихідною і цільовою – і враховує лінгвістичні та когнітивні знання реципієнтів перекладу, що відображають особливості їхньої культури [6, с. 213]. По-третє, погляд іншомовного та інокультурного реципієнта, що оцінює культуру текстового світу з позицій людини, гранично дистанційованої (в ідеальному випадку) від культури автора. Для розуміння деяких явищ текстового світу реципієнту доводиться користуватися системою своїх власних фреймів, які допомагають йому ідентифікувати описувані явища.

Часто знайомство з елементами культурного фонду відбувається опосередковано: по-перше, через (художній) текст, по-друге, через перекладний варіант цього тексту. Якщо мова йде про переклад, то ні автор оригіналу, ні читач тексту перекладу не в змозі перевірити, наскільки елементи культурного фонду, представлені в перекладі, відповідають реальному стану речей, оскільки обидва вони знаходяться з різних сторін культурного бар'єру. У такому випадку вся відповідальність покладається на перекладача, який виступає в якості експерта щодо обох культур – вихідної і цільової. Цю відповідальність перед автором і реципієнтом називають «лояльністю» [7, с. 40]. Таким чином, лояльність – це двостороннє поняття. Перекладач водночас повинен зберегти авторські культурні маркери і допомогти реципієнту ідентифікувати інокультурні маркери, часто адаптуючи їх, роблячи їх прийнятними для сприйняття реципієнта. Тут знову виявляється квантова природа маркерів: вони не обрушуються на читача суцільним потоком, а ніби фільтруються перекладачем, який може або залишити їх в тексті перекладу без змін, або дібрати такий фрейм, термінали якого були б заповнені елементами, що характеризуються концептуальною наближеністю до елементів вихідної культури.

У ряді випадків при адаптації інокультурних маркерів перекладач може виявляти схильність розглядати явища і риси чужої культури крізь призму культурних цінностей власної етнічної культури, виявляючи так званий етноцентризм. Цей термін має два значення. По-перше, він позначає той загальний факт, що початковим пунктом сприйняття та оцінки чужих реалій є досвід своєї культури. По-друге, «етноцентризм» може означати перевагу власної культури над іншими [8, с. 127].

Як указує Ю. Найда, мають місце такі випадки, коли перекладач відчуває почуття надмірного пошанування до вихідної мови, що змушує його строго дотримуватися формальних відповідностей у перекладі. З іншого боку, перекладачі можуть виявляти схильність до екзотичного. Будучи «зачарованими» відмінностями вихідної мови і мови перекладу, особливо якщо ці відмінності відображають інше світобачення, перекладачі прагнуть використовувати значно меншу кількість формальних відповідностей, ніж варто було б. Національні перекладачі, тобто ті, які перекладають на рідну мову, як правило, схиляються до вихідної мови, яку вони оволоділи. Перекладачі-іноземці, тобто ті, які перекладають на нерідну мову, схиляються до мови-рецептора [9, с. 97].

Існує також і такий погляд, відповідно до якого представники деяких культур виявляють щось на зразок комплексу неповноцінності стосовно до своєї культури і благоговіють перед усім інокультурним [8, с. 128]. У таких випадках переклад також супроводжується перенесенням інокультурних явищ у текст цільової мови.

Сучасна теорія перекладу, як уже зазначалося, підкреслює необхідність збереження національної специфіки оригіналу. Разом з тим, на думку І. Лівого, у перекладі потрібно зберігати лише ті елементи специфіки, які реципієнт перекладу може відчути як характерні для чужоземного середовища, тобто тільки ті, які можуть бути прийняті як носії національної специфіки [10, с. 130].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Жодна культура не є ізольованою. Дві важливі особливості характеризують кожную культуру – окремість і взаємопроникнення. Перша з цих характеристик забезпечує унікальність і своєрідність кожної етнічної культури, тоді як остання сприяє взаємодії і взаємозбагаченню культур за рахунок проникнення ознак однієї культури в іншу (інші). Наявні концепції (зокрема, гіпотеза лінгвістичної відносності) односторонньо трактують своєрідність культур і визнають їх ізольованість. Однак такі висновки вимагають корегування, оскільки в реальності культури взаємопроникні і взаємодоповнювані.

Велике значення для взаємопроникнення культур має міжмовна, особливо перекладацька, діяльність. Переклад допомагає здійснювати процес знайомства з чужою культурою. Можна сказати, що він займає проміжне положення між мовою і культурою, виконуючи посередницькі функції між цими двома сутностями. Перекладацькі проблеми, пов'язані з наявними культуральними артефактами, переборні в процесі міжмовної комунікації як за посередництва прирівнювання структур вихідної і цільової мов, так і за допомогою різних способів передачі артефактів чужої культури.

Література

1. Комиссаров В. Н. Культурно-этнографическая концепция перевода // Картина мира: лексикон и текст (на материале английского языка): сб. науч. тр. МГЛУ / В. Н. Комиссаров. – М., 1991. – Вып. 376. – С. 126 – 131.
2. Хухуни Г. Т. Перевод как средство достижения межкультурного понимания / Г. Т. Хухуни // Психолингвистика и межкультурное взаимопонимание: X Всесоюз. симп.: тезисы докл. – М., 1991. – С. 314-315.
3. Общение. Текст. Высказывание. – М.: Наука, 1989. – 175 с.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус. Проблемы. Аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Высшая школа, 1986. – 138 с.
5. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff. – Chicago – London: University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
6. Комиссаров В. Н. Когнитивные аспекты перевода // Перевод и лингвистика текста / В. Н. Комиссаров. – М.: ВЦП, 1994. – С. 7-22.
7. Nord Ch. Text Analysis in Translator Training / Ch. Nord // Teaching Translation and Interpreting: Training, Talent and Experience. – Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin's Publishing Co., 1992. – P. 39-48.
8. Кон И.С. К проблеме национального характера / И. С. Кон // История и психология. – М.: Наука, 1971. – С. 122-158.
9. Nida E. A. Science of Translation / E. A. Nida // Language Structure and Translation. – Stanford: Stanford University Press, 1975. – P. 79-101.
10. Левый И. Искусство перевода / И. Левый. – М.: Прогресс, 1974. – 397 с.

Людмила Павлова

г. Бобруйск, Республика Беларусь

Проблемы перевода: лексические аспекты

Среди многочисленных сложных проблем, которые изучает современное языкознание, важное место занимает изучение лингвистических аспектов переводческой деятельности. Большой вклад в развитие теории перевода внесли исследовательские работы и учебные пособия А.Л. Пумпянского, Л.С. Бархударова, В.С. Виноградова, В.Н. Комиссарова, Л.К. Латышева и других авторов. Однако в научных

работах, посвященных переводу, чаще всего рассматриваются разрозненные переводческие проблемы, которые не представлены в едином концептуальном ключе. Но и рассмотрение отдельных переводческих проблем не представлено системно, в комплексе.

Перевод представляет собой целенаправленную деятельность, отвечающую определенным требованиям и нормам и ориентированную на достижение определенного результата. Эти нормы отражают целостную ориентацию переводчика, без учета которой нельзя удовлетворительно объяснить логику переводческих решений [1].

Перевод является одной из возможностей общения между людьми, которые говорят на разных языках. Задача переводчика – точно и верно передать содержание оригинала средствами другого языка. Это довольно сложная задача, решить которую можно лишь обладая определенными умениями и навыками. Каждый язык – глубоко самобытным и специфическое явление, и ожидать частых совпадений не приходится [2, с. 14].

Тем не менее, и у опытного переводчика, владеющего иностранным языком на достаточно хорошем уровне, в процессе перевода возникают проблемы. Эти проблемы имеют стилистические, лексические, грамматические и другие аспекты.

Цель данной статьи – рассмотреть лексические аспекты перевода.

Переводческая проблема возникает в случае, если слова, словосочетания или целые высказывания не имеют прямого соответствия в языке перевода, или непонятны читателю из-за различий в национальных культурах и поэтому нуждаются в преобразовании. Переводчик при этом должен понимать, в чем именно должны состоять эти преобразования, чтобы перевод не выглядел как простой набор слов, или был бы далеким от оригинала, неточным, неверным, искажающим смысл, стиль, авторскую идею и даже представление о самом авторе. Подлинник текста и его перевод должны максимально соответствовать друг другу, быть эквивалентными. Следовательно, должны выбираться слова, наиболее близкие соответствующим словам подлинника, они должны быть взаимосвязаны и соответствовать смыслу всего предложения. Причем решающую роль при переводе играет контекст. «Именно контекст – более узкий (т.е. одно определенное предложение, в котором найдут свое место слова, отражающие те или иные слова оригинала), и контекст более широкий (т.е. ближайшие соседние предложения, целый абзац, глава и т.д.) – играет решающую роль при передаче значения иноязычных слов, т.е. при выборе нужных слов родного языка, из которых сложится фраза. ... Смысл слова не автономен, он зависит как в оригинале, так и в

переводе от контекста, проясняется в контексте (иногда — достаточно широко), и это всегда учитывается сколько-нибудь опытным и внимательным переводчиком», — писал по этому поводу А.В. Федоров [3].

Словарный состав языка — это определенная система, поэтому не все сочетания слов могут быть допустимы в конкретном контексте. При переводе должны также учитываться смысловые и стилистические отношения между элементами словаря.

Возможность контекстуального употребления слова предопределяется его семантической структурой, поэтому довольно трудно адекватно перевести контекстуальное значение слова, которое во многом зависит от характера семантического контекста, от семантики сочетающихся с ним слов.

Главная цель перевода — достижение адекватности. Адекватность — это «исчерпывающая передача смыслового содержания подлинника и полное функционально-стилистическое соответствие ему» [4, с. 41].

Адекватный (эквивалентный перевод) — это перевод, осуществляемый на уровне, необходимом и достаточном для передачи неизменного плана содержания при соблюдении соответствующего плана выражения, т.е. норм переводящего языка. Иными словами, необходимо выразить то единство содержания и формы, какое представляет подлинник. А.В. Федоров в связи с этим писал: «Каждый высоко-развитый язык является средством достаточно могущественным для того, чтобы передать содержание, выраженное на другом языке в его единстве с формой. ... То, что невозможно в отношении отдельного элемента, возможно в отношении сложного целого — на основе выявления и передачи смысловых и художественных функций отдельных единиц, не поддающихся узкоформальному воспроизведению; уловить же и передать эти функции возможно на основе тех смысловых связей, какие существуют между отдельными элементами в системе целого» [3].

Перевод художественной литературы носит творческий характер, требует особого мастерства и является своего рода произведением искусства. В процессе перевода переводчик вынужден выбирать между несколькими возможными вариантами перевода. А.В. Федоров в связи с этим выделяет три наиболее характерных случая:

- 1) отсутствие в языке перевода словарного соответствия тому или иному слову подлинника (вообще или в данном его значении);
- 2) неполное соответствие, частичное покрытие значения иноязычного слова;
- 3) соответствие разных слов языка перевода различным значениям многозначного слова подлинника [3].

Необходимо учитывать при переводе и разный объем значения слов в языке оригинала и в языке перевода. К словам, имеющим разный объем значения, можно отнести группу слов, в которую входит масса самых разнообразных слов: интернациональные слова, некоторые глаголы восприятия, ощущения и умственной деятельности и так называемые адвербиальные глаголы.

Ряд проблем в процессе перевода вызывает различие в сочетаемости слов в разных языках. Сочетаемость слов свидетельствует о совместимости обозначаемых ими понятий, которая различна в разных языках. В одном языке та или иная сочетаемость слов возможна, а в другом она неприемлема.

В каждом языке имеются свои типичные нормы сочетаемости. Причем можно создавать все новые и новые сочетания, не нарушая норм языка. Сочетаемость слова зависит от его семантического объема. Именно благодаря ему слово может вступать в самые разнообразные связи. Это создает дополнительную трудность при переводе, поскольку количество вариантов, которые должен выбрать переводчик, значительно увеличивается.

Проблемы перевода могут возникать и по причине наличия в каждом языке своеобразных клише (готовых формул, слов и сочетаний слов, используемых носителями языка перевода). Клише обладают полной завершенностью, но и в отличие от фразеологических единиц и устойчивых сочетаний никогда не нарушаются введением дополнительных слов или подстановкой одного из компонентов.

Особого внимания в процессе перевода требует наличие лексических особенностей, связанных с разным видением мира носителей языка переводимых текстов и языка, на который эти тексты переводятся. В основном, это касается тех слов, которые в языке подлинника обозначают предмет или понятие, характерные для быта определенного народа, и отсутствующие в быту народа, на языке которого делается перевод. Но это не значит, что смысл таких слов невозможно передать. Их значение можно представить описательно, или каждое слово несколькими словами.

Работу переводчика усложняет и появление в переводимых текстах огромного количества лексических инноваций из терминологических областей. Каждый переводчик должен обладать обширными, энциклопедическими знаниями культурологического и страноведческого характера. Эти знания помогут ему при переводе адекватно отразить ту картину мира, которая исторически сложилась у представителей языка оригинала.

Таким образом, перевод — это достаточно сложный и многогранный процесс, который не следует воспринимать как простую замену одного языка другим, лексические единицы одного языка на лексические единицы другого языка. В переводе сталкиваются различные культуры, уникальные личности, разные уровни развития, национальные традиции и установки. При переводе необходимо все это учитывать, не забывать обо всех сложностях перевода и стремиться как можно точнее выразить мысль автора, отразить различные авторские художественные приемы.

Осознание переводчиком вышеизложенных трудностей — это уже движение к успеху в профессиональной деятельности, представляющей собой трудную и кропотливую, ответственную работу, требующую не только значительного напряжения сил, но и разносторонних знаний и творческого отношения к своему делу.

Литература

1. Швейцер, А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты – М.: Наука. – 1988. – 215 с.
2. Бреус, Е.В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: Учеб. пособие. – 2-е изд./испр. и доп. – М.: УРАО, 2000. – 208 с.
3. Федоров, А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Учеб. пособие. – 5-е изд. / А.В. Федоров. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с. – (Студенческая библиотека). [Электронный вариант] – Режим доступа: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/osnowyobshejteoriiiperewoda2002.shtml. – Дата доступа: 05.02.2014.
4. Денисенко Ю.А. Пособие по научно-техническому переводу / Ю.А. Денисенко, В.Н. Комиссаров, Л.А. Черняковская. – М., 1981. – 238 с.

Леван Пачулиа
г. Тбилиси, Грузия

К вопросу адекватности перевода мегрельских провербных глагольных форм со значением «сидеть»

Общеизвестно, что лексико-семантические, грамматические и стилистические аспекты перевода являются одной из важнейших актуальных проблем современной лингвистики, так как все языки обладают своим словарным составом, грамматическим строем и множеством других универсальных свойств, как общих, так и частных, которые наглядно подчеркивают неповторимый индивидуализм,

самобытность и уникальность каждого отдельного языка, дают яркую, многообразную «языковую картину мира.»

Эти лингвистические факторы не только порождают трудности перевода, но и создают условия для преодоления этих трудностей, способствуют установлению степени их близости и по содержанию и по форме; выявлению сходства и различия в использовании языковых средств разных – родственных и неродственных-языков, в том числе превербов (приставок), путем сравнения и сопоставления. С этой точки зрения определенный интерес вызывают показания близко-родственных картвельских (грузинского, занского и сванского) языков, в нашем случае занского, в частности мегрельского, и грузинского.

В данной статье рассматривается вопрос об адекватности и идентичности перевода мегрельских превербных глагольных форм с семантикой «сидеть», которые в мегрельском диалекте занского (мегрело-лазского (чанского) или колхского) языка, как и в других картвельских языках (грузинском и сванском), обозначают статично-пространственную определенность состояния предмета, но являются «труднопереводимыми» лексико-грамматическими единицами занского языка. В виду имеется затруднение в точном восприятии мегрельских превербов, обозначающих пространственное положение предмета, которые в себе содержат разные семантические оттенки и контекстные нюансы.

Нужно отметить, что в системах превербов мегрельского и грузинского прослеживаются как изоморфные, так и алломорфные лингвистические факты. К первым относятся следующие положения: 1. структурная однородность: деление превербов на простые (моносиллабические) и сложные, составные (бисиллабические); 2. полное позиционное и функциональное сходство: преверб, являясь значительной частью глагола, как правило, всегда стоит перед глаголом и имеет многообразную морфемную значимость: (1) обозначает (указывает) направление действия «отсюда туда», «оттуда сюда», «снизу вверх», «сверху вниз»; (2) образует совершенный вид глагола; (3) может изменить лексическое значение глагола.

Из вышеназванных функций превербов основной является указание направления действия, но в обоих случаях понятие «направления» (ориентации) весьма сложно, так как и в мегрельском и грузинском в превербной глагольной форме, в отличие от индоевропейских и других языков, выражено не только передвижение (перемещение) предмета с одной точки к другой, но и с ним связано отношение говорящего.

Алломорфизм проявляется в численности превербов: в грузинском 15 приставок (8 простых и 7 сложных) [1, с. 247-249], тогда как

количество превербов в мегрельском (и лазском) достигает 60 (налицо 11 простых и 30 сложных превербов со своими вариантами) [2; 3, с. 196-198].

Мегрельский богат превербами, которые компенсируют значения предлогов. Наличие большого количества превербов является специфической особенностью мегрельского, что в какой то степени отличает его от других картвельских языков. В силу этого, в мегрельском к одному и тому же глаголу может примкнуть множество превербов в разных вариантах, которые придают ему разные лексические значения, обозначают разнообразные пространственные вертикальные и горизонтальные положения предмета и имеют различные контекстное значения. Наглядным примером этому является глагол хе(п) «сидит», которому могут примкнуть следующие превербы: ела-: ела-хе, ек'о: ек'о-хе, ге-: ге-хе, ес'о-: ес'о-хе, ето-: ето-хе, мино-: мино-хе, мито-: мито-хе, мик'о-: мик'о-хе, мила-: мила-хе, мис'о-: мис'о-хе и другие.

В лексикографических источниках превербные глагольные формы представлены в виде инфинитива и причастия [4; 5; 6; 7]. В мегрельской речи они могут принимать такие значения, которые не связаны с указанием направления (ориентации); напр.:

- (1) alu-|елu-: alu-хе|елu-хе «сидит рядом с ним»
k'očis aluxe «сидит рядом с человеком»
bošis aluxe «сидит рядом с парнем»
jğabis aluxe «сидит рядом с девушкой», но gurs aluxe – букв. «сидит у него в сердце» – означает «нравится ему», «любит кого то»
- (2) ašu-|еšu-: ašu-хе|еšu-хе «сидит среди них»
k'očebs ašuxe «сидит среди мужчин»
bošebs ašuxe «сидит среди парней»
jğabebbs ašuxe «сидит среди девушек»; gurs ašuxe – букв. «сидит у него в сердце» имеет семантику «нравится ему», «любит его (или ее)»
- (3) ге-: ге-хе «сидит в вертикальном положении сверху вниз»
sk'amus|sk'ams gexe «сидит на стуле»
sxens gexe «сидит на лошади», но таšnas gexe принимает семантику «вождения автомобиля», означает «профессию шофера»
- (4) ек'у-: ек'ухе «сидит у него на чем то (на коленях), сидит перед ним»
birguls ек'ухе «сидит у него на коленях»
q'eburs ек'ухе «сидит перед очагом, у очага», а фраза osuro ек'ухе означает «сидит у него в женах», «является его женой»
- (5) мино-: мино-хе «сидит над чем то»
sxens минохе «сидит на лошади», «сидит над лошастью»
k'očis минохе «сидит над человеком», «сидит на нем», но dus минохе приобретает переносный смысл «сел на голову» (ср. «сидит на шее»)

(6) mila-: milaxe «сидит где-то внутри»
abarç'as milaxe «сидит внутри крыльца»
otaxis milaxe «сидит внутри комнаты», но q'udes milaxe
используется в смысле «сидит дома без дела», «ничем не занимается»,
«бездельничает»

Итак, с точки зрения адекватного перевода менгрельских провербных глагольных форм с семантикой «сидеть» нужно учитывать вариантность провербов, их параллельные формы и разные контекстные значения приставок.

Литература

1. Шанидзе А. Основы грамматики грузинского языка, 1: Морфология. – Тбилиси: изд. Тбилисского государственного университета, 1973. – 660 с. 2. Асатиани И. Провербы в занском (кандиладская дисертация). – Тбилиси, 1953. 3. Картозия Г., Герсамиа Р., Ломиа М., Цхадаиа Т. Лингвистический анализ мегрельского. – Тбилиси: Меридиан, 2010. – 554 с. 4. Кобалиа А. Менгрельский словарь. – Тбилиси: Артануджи, 2010. – 743 с. 5. Елиава Г. Мегрело-грузинский словарь. – Тбилиси: Интеллект, 1997. – 400 с. 6. Каджаиа О. Мегрело-грузинский словарь. в 4-х т. – Тбилиси: Некери, 2001-2009. 7. Кипшидзе И. Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем. – СПТ, 1914. – 636 с.

Анна Пашковска
г. Катовице, Польша

О языке героев фильма *Jak rozpętałem II wojnę światową* (Приключения канонира Доласа) – переводческий аспект

Перевод фильма, т.е. аудиовизуальный перевод, является особым видом перевода и особой формой работы с текстом. Его специфика вытекает в частности из того, что одинаково важную роль играют в нём как вербальная, так и невербальная стороны [1, с. 104].

В некоторой степени перевод фильма похож на перевод литературы, однако только в той части, которая касается перевода диалогической и монологической речи (иногда и повествования «за кадром»). Функцию описаний же выполняют в фильме изображение и звук.

Аудиовизуальный перевод имеет также много общего с переводом разговорной речи. Диалоги, правда, придуманы и записаны сценаристом, но их интерпретация актерами направлена на сохранение как можно большей естественности, спонтанности, иногда даже нестандартных речевых поведений [2, с. 6]. Помимо прочего, в фильме

нередко передаются некоторые особенности речи, такие как особая манера произношения (напр. шепелявость) или акцент. Передача этой специфики в письменной форме является невозможной. Это приводит к тому, что киноперевод является весьма сложным процессом, в котором определенные проблемы вызваны факторами не только лингвистического, но и технического характера.

В данной статье мы хотим представить проблемы перевода особенностей языка персонажей польского фильма *Jak rozpętałem II wojnę światową* (*Приключения канонира Доласа*) на русский язык.

Источники наблюдаемых здесь переводческих проблем можно разделить на две основные группы. Первая – это трудности, связанные с явлениями внутриязыкового плана, вторая же – это затруднения, появляющиеся в результате смешения разных языковых систем.

Язык персонажей фильма является элементом, который в существенной степени влияет на построение их комплексного образа в глазах зрителя. Он может, напр., указывать на образование или происхождение героев. Эту специфику можно передать, напр., подбирая соответствующие слова и грамматические конструкции, свойственные для данного стиля. В случае нехватки эквивалентов для определенных слов или выражений, переводчик может воспользоваться, например, компенсацией. Следует учитывать то, чтобы общее представление, напр. об уровне образованности героя или о его принадлежности к общественному слою, совпадали как у зрителей оригинального произведения, так и у тех, кто смотрит его в переводе.

Намного сложнее передать языковую специфику, связанную с происхождением героя. Она может проявляться, напр., в использовании диалекта, с характерным для него особым произношением некоторых гласных.

В фильме, который является предметом нашего анализа, данная проблема проявляется уже в начале фильма, когда наблюдаем события, происходящие в немецком лагере. Военнопленные – это в основном польские солдаты с разных сторон Польши, которых объединяет лишь одно желание – бороться за родину. Информация о том, из каких регионов Польши они происходят, не всегда эксплицитна, но, тем не менее, у польского зрителя не возникает проблем с установлением этого факта. Наблюдаемое в этих сценах впечатление многокультурности усиливается именно ввиду применения героями диалектных выражений, типичных для определенных регионов. Внимание зрителя сосредоточено также на той информации, что за родину борются все поляки, независимо от раньше существовавших между ними региональных разногласий. Передача диалектной

специфики, особенностей отдельных говоров на русский язык является, естественно, невозможной, так как этого не позволяют различия языковых систем. Целью употребления в этих сценах диалектных выражений является прежде всего обратить внимание зрителей на связь героев с конкретным местом в Польше, показать вытекающее из этого разнообразие характеров и убеждений. За этим следует дополнительная коннотативная нагрузка, которая способствует более точному пониманию происходящего на экране. Культурные и языковые элементы автоматически ассоциируются зрителю с определенным географическим регионом. Это естественно вызывает определенные переводческие затруднения – в данной ситуации применение стратегии стилизации языка персонажей при помощи, напр., одного из русских диалектов, может вызвать несовпадение и некоторый диссонанс между визуальной и языковой сторонами фильма [3, с. 69].

Интересным примером переводческих проблем, вызванных языковой спецификой, является один из героев. Им является поляк, который служит в немецкой армии, вернее – следит за польскими солдатами, взятыми в плен. С поляками он разговаривает в основном по-польски, однако часто применяет и немецкие слова.

Проиллюстрируем это следующим примером:

*No to trzy tygodnie to chyba ci **genug**.* – Но, три недели с тебя, пожалуй, хватум.

*A jak cię **zweitel mal** złapią, to pójdiesz do **kuncerlager**.* – Второй раз лучше не попадайся, так легко не отделаешься.

В русском переводе эта особенность, т.е. смешение польского и немецкого языков, утрачивается. Иностранному зрителю может не подозреть даже, что данный персонаж является поляком, поскольку он носит немецкую форму. В связи с этим непонятной будет и причина того, что его недолюбливают больше, чем других немецких офицеров.

Использование иностранных языков в этом фильме выполняет весьма важную (локализирующую) функцию. Действие комедии переносится постоянно из одной страны в другую, вместе с тем меняются и языки, на которых ведутся диалоги. В частности это немецкий, итальянский, арабский, а также южнославянские языки, которые зритель определяет прежде всего по фонетическим признакам. Благодаря этому возможным является определение места, в котором происходит действие фильма.

Главный герой комедии – Францишек Долас – это польский солдат, который на протяжении всех трёх частей фильма делает все, ради того, чтобы вернуться в Польшу или, хотя бы, присоединиться к польским

отрядам и бороться за родину. Ему приходится преодолевать многие препятствия во время его «путешествия» по охваченной войной Европе. С ним постоянно случаются какие-то приключения – он путает поезда, не различая Страсбурга (во Франции) и Штрасбурга (в Австрии) или нечаянно, во сне, пересекает границу. Эту ошибку он осознает только после того, когда слышит немецкий язык вместо ожидаемых им польского или французского. Долас не знает иностранные языки, так что вынужден общаться и объяснять свою ситуацию при помощи отдельных самых простых слов (типа немецкого *ja, nein*), образных жестов и звуков, что позволит ему избежать плена. Его языковые перипетии порождают многие комические ситуации и неразрывно связаны с последовательными событиями. В польской языковой версии диалоги на других языках переводятся при помощи субтитров. Благодаря этому зритель, с одной стороны, понимает, о чём идёт речь, с другой же – может соотнести говорящего с его национальностью и – затем – с комплексом присущих ей стереотипных черт. В русском переводе языковая аутентичность не сохраняется. В связи с тем, что здесь применяется дубляж, и все герои фильма говорят на русском языке, развитие многих сцен является непонятным. Диалоги часто не совпадают с происходящим на экране. Примером может послужить здесь одна из начальных сцен фильма. Францишек Долас засыпает в поезде, идущим под польско-немецкую границу. Из разговора на последней польской станции мы узнаём, что скоро начнётся война (по словам проводника: *Уже три часа как наступило первое сентября*). Затем поезд со спящим Доласом идет дальше, а на следующей станции слышны уже объявления и разговоры на немецком языке. Зритель, естественно, уже знает, что герой оказался в стране, которая скоро нападёт на Польшу. Сам Долас, однако, только что просыпается и не осознает своего сложного положения. Увидев немецкого офицера, он принимает его за диверсанта и стреляет. Именно в этот момент начинается вторая мировая война, так что у Доласа возникают «оправданные» предпосылки, чтобы считать, что именно он её развязал. В переводе на русский язык все участники этой сцены общаются по-русски. Единственным указанием на то, что действие фильма переносится в Германию, являются люди в немецких мундирах. Такой приём меняет, безусловно, позицию зрителя. В польском варианте он является всезнающим наблюдателем, в русском же – оценивает события с точки зрения главного героя.

Незнание немецкого языка является также причиной комических ситуаций. При попытке побега из немецкого лагеря, главный герой забирает у немецких работников их гражданскую одежду. Они же

постоянно обращаются к нему с разными вопросами – естественно – по-немецки. Долас ничего не понимает и отвечает на все вопросы одной фразой: *Ja, ja, Andrej*, что приводит к его разоблачению, в связи с чем попытка побега срывается.

В переводе на русский этот диалог выглядит следующим образом (жирным шрифтом выделены реплики Францишка Доласа, который в польской версии не понимает, о чём говорит немецкий работник):

- *Всё в порядке! Можно закручивать.*

- ***Скоро? Что ж ты не закручиваешь?***

- *Можешь минутку подождать. Хватит или ещё?*

- ***Да, да, да...***

- *Да, да, да — не понял. Ещё? Больше не могу...*

(...)

- *Чёрт подери, мало того я работаю сверх...*

- ***Да, да, работай!***

- *Меня ещё и ругают. Уже три недели возмись с этой душевой и никакого толку, одни неприятности. Но посуди сам. Для нас ли, немцев, эта грязная работа?*

На последнее Долас не отвечает ничего. После этого его арестовывают, что для русскоязычного зрителя является совсем непонятным. Если Долас раньше логично отвечал на вопросы, почему молчит при последнем? И откуда немецкий работник вообще узнал, что Долас – поляк? Данная сцена в переводе не смешит, диалоги же никак не связаны с тем, что видно на экране.

Во время допроса ситуация оказывается ещё более непонятной. Используя жесты и звуки, Долас пытается показать, что его документы кто-то порвал. Эта сцена насыщена эмоциями и представляет собой, в какой-то степени, игру слов (каламбур). В русском переводе эмоциональность и образность этой сцены утрачиваются – остаются лишь диалоги, в которых Долас логично и спокойно отвечает на вопросы немецкого офицера.

Причиной логического разрыва между звуковой и визуальной сторонами фильма является дублирование, которое ввиду своей специфики более напоминает адаптацию, чем фактический перевод [1, с. 108]. Актёры, озвучивающие героев фильма, могут, без особых проблем, передать стилизацию языка при помощи, например, акцента [3, с. 58]. Однако в фильме, в котором использование разных языков играет ключевую роль, этот вид перевода трудно одобрить. Все высказывания, на всех языках, заменяются высказываниями на русском языке, в связи с чем не передается отсутствие логической связи между отдельными репликами, а именно это является в фильме *Jak rozpętałem*

drugą wojnę światową основным источником комизма. При переводе данного фильма лучшим выбором был бы, по нашему мнению, закадровый перевод или субтитры, которые дают возможность сохранить оригинальную звуковую дорожку и передать многокультурный и многонациональный колорит.

Литература

1. Tomaszewicz T. Przekład audiowizualny. – Warszawa: PWN, 2006. – 234 с.
2. Belczyk A. Tłumaczenie filmów. – Wilkowice: Dla szkoły, 2007. – 156 с.
3. Adamowicz-Grzyb G. Tłumaczenia filmowe w praktyce. – Warszawa: Fortima 2013. – 238 с.
4. Горшкова В.Е. Концепция культурной дистанции и перевод кинодиалога. <доступ онлайн: http://www.islu.ru/files/rar/2011/Professores/gorshkova/konceptiya_kulturnoy_distancii.pdf 08.2013>
5. Приключения канонира Доласа [DVD]. Реж.: Т. Хмелевский. Дистрибуция в России: Энио-фильм, 2012.

Марина Пащенко

г. Чита, Российская Федерация

Когнитивный аспект перевода христианской лексики

Особенности вероучений христианских конфессий – католической и православной – отразились в религиозных понятиях и терминологии, что привело к появлению безэквивалентной лексики в их терминосистемах, а в концептосферах данных конфессий – к появлению специфических концептов. Рассмотрим два понятия, являющихся важными моментами в богословских учениях Православия и Католичества: *мытарства* и *чистилище*.

Русскоязычное понятие *мытарства* не относится к догматам Православия: его происхождение основано на апокрифическом духовном произведении «Мытарства блаженной Феодоры». Несмотря на неканонический статус, понятие *мытарства*, означающее «истязание злыми духами души человека после его смерти на пути к престолу Божию для частного суда» (ядерный смысл – *испытания*) [6], вошло, тем не менее, в православную терминосистему. Данное понятие представлено как в религиозном, так и в светском обыденном и литературном дискурсах, оно одинаково понимается всеми носителями русского языка и культуры, независимо от их отношения к религии, то есть, оно концептуализировалось в национальном сознании [3; 8]. Для носителя русского языка слово *мытарства* имеет двойственную природу. Верующие православной конфессии связывают его, прежде

всего, с посмертным существованием души. Но слово *мытарство* используют и в обыденном дискурсе, как верующие, так и люди далекие от религии. Синонимами *мытарств* являются *муки, невзгоды, испытания, неурядицы, пытка, страдания*; наиболее частым эквивалентом выступает фразеологизм «хождение по мукам» [9; 10]. Религиозный термин *мытарства* в русском языке дважды претерпел процесс метафоризации: в первый раз, когда вполне еще земные мучения связались с евангельским персонажем Мытаря, для наименования которого было избрано старославянское слово *мыт* (торговая пошлина), а затем были перенесены на загробные страдания бессмертной души [1; 6]. Вторичная метафора образовалась, когда закрепившееся в православной терминологии понятие вновь стало использоваться для обозначения земных невзгод, неурядиц со значением «затяжные», «нескончаемые». Например, *мытарствами* в обыденно-светском типе дискурса часто именуют прохождение бюрократических препон: – *Но после того как я узнал о долге, мои мытарства только начались, – вздыхает Константин* [13].

Процесс двойной метафоризации понятия сделал его безэквивалентным для других, неславянских языков, в частности, французского языка. Персонаж Евангелия, номинирующий понятие в русском языке, во французском происходит от латинского слова *publican* (ср. французское *publicain*) – *сборщик налогов*, что по значению близко к славянскому слову *мытарь*. *Publican* не имеет производных со значением *муки, испытания* во французском, языке.

В отличие от *мытарств*, понятие *Purgatorium* входит в терминосистему католического вероучения, обозначая один из догматов [4, с. 70]. Данное понятие концептуализировалось и вошло в концептосферу европейских языков тех стран, где Католичество существовало в качестве официальной религии. Это можно сказать и о французском языке, для носителей которого Католичество явилось источником насыщения концептосферы концептами религиозной природы. Во французском языке есть соответствующее понятие и обозначающая его лексема *le Purgatoire* (от латинского *Purgatorium*) [2; 12, с. 1568]. *Le Purgatoire* для носителей французского языка является концептом, ядерный смысл которого – это *испытание (искупительное испытание)*, Концепт также включает понятие места искупительного испытания. Пример: «*reportons notre credit d'invocations au debit des ames du purgatoire...*» [15, с. 25]

Во французском языке синонимами *le purgatoire* являются *expiation* – *искупление*, *peine* – *наказание*, *purification* – *очищение*, *le temps d'epreuves* – *время испытаний* [11], но они не заменяют собой термина,

лишь дополняя его в описаниях и толкованиях, например, «*le purgatoire est un endroit où va l'âme du chrétien après la mort pour être purifiée des péchés qu'il n'a pas pu expier totalement au cours de sa vie*» [17]. Данное понятие никак не связано с персонажами Священного Писания, являясь плодом богословских размышлений и умозаключений, поэтому в религиозном контексте оно не имеет эквивалентов в русском языке и представлено калькой *чистилище*. В силу теологических расхождений, отсутствующее в понятийной системе Православия *чистилище*, тем не менее, представлено в обыденно-светском и литературном типах дискурса и приобрело признаки концепта, т.е. оно осмысливается носителями русского языка: известна этимология слова, его лингво-культурный смысл транслируется в разные сферы человеческого бытия, представлен ценностный компонент, современные ассоциации [3; 8]. *Чистилище* в толковом словаре русского языка объясняется как: 1) Место, где – по религиозным представлениям – души умерших посредством разных испытаний очищаются от грехов, чтобы затем попасть в рай. Представлено также значением *ад*. 2) перен. То, что является трудным испытанием, заставляющим проверить силы, выдержку и т.п. [6].

Если в религиозном контексте перевод *чистилища* на русский язык не имеет синонимов, то в обыденно-светском типе дискурса это понятие можно представить синонимами *страдание, испытания, ад*. В русском языке это понятие переосмысливается, проходя процесс метафоризации: например, *Чистилище СМЕРША* [14]. Метафоризация способствует десакрализации понятия: данным словом обозначены *баня, ванная, туалет, вытрезвитель, выговор, проработка (у начальства)* [9]. Несмотря на специфичность, концепты *чистилище* и *мытарства* все же имеют точку пересечения в мотивирующей части – смысл «подвергнуть к-л. испытаниям» [7, с. 95].

Если понятие *чистилище* все-таки обрело в русском языке адекватный способ передачи посредством калькирования и закрепилось в соответствующей лексеме, то понятие православного верования *мытарства* по-разному представлено во французском языке. Прежде всего, отметим, что данное понятие, употребляемое в религиозном контексте, передается лексемами, свойственными различным типам дискурса. Калькирование понятия *мытарства* во французском языке не целесообразно из-за существования аналога в виде *чистилища*, но с другой этимологией.

Для перевода на французский язык православного понятия *мытарства* используется общеупотребительная лексика: *tourment* – мучение; *torture* – пытка; *supplice* – казнь, мука; *les épreuves* – испытания с

пояснением «*d'âme*», «*de la vie dans l'au-delà*». В свою очередь, перевод с французского языка перечисленных понятий в нерелигиозных контекстах также возможен словом *мытарства*, например: *passer par toutes les épreuves* - *пройти через все мытарства (испытания)*, [2; 18]. Выражение *souffrir le martyre*, дающееся в словаре как синонимичное, однако, имеет другой оттенок значения – принимать муки, пострадать за что-либо (за веру и т.д.) [2]. В русском языке этому есть эквивалентное понятие *мученичество*.

Религиозно-нравственную сторону понятия отражает слово *tribulations* [12, с. 2018]. Можно привести пример из переведенного на французский язык романа Ф.М. Достоевского «Братья Карамазовы», где данный религиозный православный термин, описывающий нравственные страдания персонажа-человека верующего, православного (как и автор романа), передан словом *tribulations*: «*III. Les tribulations d'une âme. Première tribulation; IV. Deuxième tribulation; V. Troisième tribulation*» [16].

Трудность перевода данного понятия на французский язык в религиозном контексте заключается в неоднозначности *мытарств*: в первоисточнике «Мытарства блаженной Феодоры» этот процесс описан не только как явление душе усопшей мучений видениями земных грехов, но и явлений блаженного пребывания в загробном мире, и Божьего Суда, и прощения [5]. Для трансляции понятия о загробном состоянии души во франкоязычное Православие используется синонимический ряд, отражающий, однако, лишь негативную сторону процесса. Православные издания на французском языке описывают его лексемами *tribulations*, *tentations*, *souffrance* [18]. Поучительный аспект – помощь добродетелей в *преодолении* пагубных страстей, – заключенный в термине *мытарства*, никак не представлен в данном синонимическом ряду. Вероятно, у носителя французского языка, вобравшего в себя концепты католичества, это связано с восприятием посмертного состояния души, как отбывающей наказание в Чистилище. Таким образом, понятие *мытарства*, более емкое, чем *чистилище*, лишь частично транслируется во французский язык, вероятно, из-за стереотипов, сформированных католическим догматом. Возможно, апокрифический характер источника данного понятия мешает православным богословам и переводчикам, полноте его перевода, при отсутствии эквивалентного термина.

Таким образом, в презентации концепта, и, равно, термина *чистилище* носителю русского языка в религиозном контексте опорными являются два ядерных смысла – «*искупление*» и «*испытание*», концепт *мытарства* для носителя французского языка выражается основными смыслами «*испытания*», «*страдания*», что, однако, не

исчерпывает его сути. И если французское слово *purgatoire*, являясь каноническим термином, на русский язык переводится практически всегда одной лексемой *чистилище*, фиксируя заложенные в нем ядерные смыслы вне зависимости от сферы его употребления, то для адекватного перевода на французский язык понятия *мытарства* выбор лексем зависит от различных контекстов и не может ограничиваться какой-либо одной.

Литература

1. Библиейская энциклопедия арх. Никифора. Синодальный перевод. //Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс] – URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/biblerus/> (дата обращения 10.12.13).
2. Большой русско-французский словарь АБВУЯ Lingvo [Электронный ресурс] – URL: <http://www.lingvo-online.ru/ru> (дата обращения 23.12.13).
3. Карасик, В.И. Культурные доминанты в языке. [Электронный ресурс] – URL: <http://philologos.narod.ru/index.html> (дата обращения 20.04.2013).
4. Катехизис Католической церкви. Компендиум. М.: Культурный центр «Духовная библиотека», 2007. – 216 с.
5. Мытарства блаженной Феодоры. [Электронный ресурс] – URL: <http://www.pravoslavnaaya-biblioteka.ru/mitarstvo-blajennoy-feodori/> (дата обращения 10.12.13).
6. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка. [Электронный ресурс] – URL: <http://efremova.slovaronline.com/> (дата обращения 15.04.2013).
7. Пименова, М.В. Эквивалентные концепты //Філологічні трактати, Том 4, №1, Суми, Харків: 2012. – С. 93-99.
8. Попова, З.Д., Стернин, И.А. Когнитивная лингвистика. [Электронный ресурс] URL: <http://zinki.ru/book/kognitivnaaya-lingvistika> (дата обращения 11.04.13).
9. Словарь русских синонимов. [Электронный ресурс] – URL: <http://jeck.ru/tools/SynonymsDictionary> (дата обращения 19.04.2013).
10. Фразеологический словарь русского литературного языка [Электронный ресурс] – URL: <http://phraseology.academic.ru/> (дата обращения 23.12.13).
11. Dictionnaire des synonymes [Электронный ресурс] – URL: <http://www.synonymo.fr/synonyme/purgatoire> (дата обращения 09.01.2014).
12. Petit Robert. Dictionnaire de la langue française. Paris XI : 1987 – 2172 p.
13. Петербургский правовой портал. [Электронный ресурс] – URL: <http://ppt.ru/login.php> (дата обращения 22.12.13).
14. Чистилище СМЕРШа (легенды уголовного розыска) // х/ф. [Электронный ресурс] – URL: <http://mlik.ru/legendy-ugolovnogorozyaska/chistilishche-smersha> (дата обращения 15.04.2013).
15. Bazin, H. Le vipère au poing// La famille de Rezeau. М.: Прогресс, 1989. – 525 с.
16. Dostoïevski Fedor. Les Frères Karamazov. [Электронный ресурс] – URL: http://royallib.ru/read/Dosto%С3%AFevski_Fedor/Les_Fr%С3%A8res_Karamazov.html#902835 (дата обращения 23.12.13).
17. Réponses à des questions bibliques. [Электронный ресурс] – URL: <http://www.gotquestions.org/francais/purgatoire.html> (дата обращения 23.01.14).
18. Pour une vie orthodoxe. [Электронный ресурс] – URL: <http://vie-orthodoxe.blogspot.ro/> (дата обращения 11.04.13).

Элементы реактивного регистра в переводе фильмов посредством субтитров

«Кино даёт возможность без всякой опасности испытать восторг, страсти и желания, которые в обычной жизни обязательно подавляются!». Слова Карла Юнга раскрывают суть кинематографа, который в настоящее время, благодаря всё большей доступности, в значительной степени влияет на межкультурную коммуникацию.

Цель настоящей работы – обратить внимание на практический аспект перевода фильмов. Материалом доклада послужили современные российские фильмы, переведённые на польский язык посредством субтитров (это самая популярная техника перевода в европейских странах). Анализируются реплики, представленные в реактивном регистре, который является неотъемлемой частью разговорной речи. Под этим термином подразумеваем экспрессивно-оценочную информацию на речевую ситуацию. В реактивной функции обычно выступают нечленимые, междометные предложения, а также устойчивые фразеологизированные обороты, которые в тексте появляются самостоятельно либо сопровождаются другими высказываниями [1, с. 407–408].

Исследователи разговорной речи (Е.А. Земская [2]; Е.А. Китайгородская; Е.Н. Ширяев, 1981 [3]; О.Б. Сиротинина, 1974 [4]; О.А. Лаптева [5], Е. Бартминьски [6], Я. Вархалия [7], К. Ожуг [8], У. Жидек-Беднарчук [9]) в своих работах выделяют, в частности, необязательный элемент, который выступает в функции реактивного регистра¹. О самом аудиовизуальном переводе было уже много сказано², но относительно перевода польско-русского – совсем мало (прежде всего это магистерские работы). Самые, по нашему мнению, удачные работы относятся к английскому языку и к романской группе языков.

В практической части нашей работы, согласно текстоцентрическому подходу, единицей перевода послужил кинодиалог.

---

¹ В работе Я. Вархалии это «кода», а у У. Жидек-Беднарчук – «реактивный шаг». Е.Ю. Викторова в своей диссертации эти вспомогательные элементы разговорной речи называет «коммуникативами» [10].

² В российской литературе это работа Е.А. Горшковой [11] «Перевод в кино»; в польской лит.: «Аудиовизуальный перевод» Т. Томашкевич [12], «Перевод фильмов» А. Белчика [13], и «Перевод сленга в фильме» М. Гарцажа [14] (перевод названий работ – наш).

Художественный фильм, который является объектом настоящего анализа, ориентирован на оказание эстетического воздействия на зрителя, что позволяет классифицировать кинодиалог как художественный текст, являющийся частью целого [15, с. 52].

Для объяснения текстовых функций реактивного регистра нами были использованы: «Словарь структурных слов русского языка» и работа М.Г. Безяевой, в которой поднят вопрос о семантическом устройстве коммуникативного уровня звучащего языка (базирование на позиции говорящего, позиции слушающего и осознаваемой и оцениваемой ими ситуации). Речь идёт, прежде всего, о значении коммуникативных средств, формирующих данную конструкцию [16, с. 7].

Первый пример касается выражения *да ладно*. В конструкциях с *да* передаётся оценка позиции слушающего (ответная реплика) – его состояний, действий и результатов. В приведенном ниже диалоге герой подчёркивает, что его товарищ переувеличивает свою позицию [16, с. 163], что находит своё отражение в переводе на польский *bez przesady*.

А: *Сергей Витальевич, у нас же в бочке ещё месяца на два, не меньше!* А: *Stergieju Witaljewiczu, w zbiorniku jest paliwa na dwa miesiące.*

Б: *Да ладно! К Академику уже* Б: *Bez przesady. Statek już płynie.*

Диксон прошёл.

«Как я провёл этим летом» реж. А. Попогребский (2010)

В следующем примере говорящий предъявляет невозможность реализации действия по обоснованным, по его мнению, причинам [16, с. 618]. Его реакция является возражением на поведение коллег присяжных: *Dość już tego!*

А: *Да он и по-русски то еле изъясняется.* А: *Przecież on nawet po rosyjsku ledwo mówi...*

Б: *Да ладно! Что?! О чём вы говорите?! Ну, послушайте!* Б: *Dość już tego! O czym wy mówicie? Posłuchajcie sami...!*

«12» Н. Михалков (2007)

На этот раз коммуникативное задание выражения *ладно* заключается в успокаивании собеседника, так как раньше были нарушены его «интересы». Говорящий этим способом старается разгрузить ситуацию [15, с. 619], а переводчик находит более точный эквивалент, чем русский вариант.

А: *Тебе нравится?*

А: *Podoba ci się?*

Б: *Нравится. Ну вот, хоть на человека стала похожа.*

Б: *Pewnie. Teraz wyglądasz jak człowiek.*

А: *Спасибо.*

А: *Dziękuję.*

Б: *Да ладно, не обижайся.*

Б: *Nie o to mi chodzi!*

«Стиляги» реж. В. Тодоровский (2008)

Выражение *ну смотри* является каузацией необходимого действия [15, с. 465] и подчёркивает несоответствие ожиданиям говорящего [15, с. 149]:

А: Ну всё. На срок пора.

A: No cóż... Czas na odczyt.

Б: Сергей Витальевич, я срок и син возьму. Да я нормально всё сделаю. Легко. А Вы парьтесь.

B: Zrobię i odczyt, i synchronizację. Będę bardzo dokładny.

В: Ну смотри... Спасибо.

Nie ma sprawy. Zostańcie tutaj.

*B: **Jeśli tak twierdzisz.** Dzięki.*

«Как я провёл этим летом» реж. А. Попогребский (2010)

В следующем примере при переводе происходит смена канала восприятия – со зрительного к слуховому. Такой приём служит объяснению обстановки:

А: Фред, у нее есть кто-то?

A: Fred, ma kogoś?

Б: Мой тебе совет, если это просто так, найди что-нибудь попроще.

B: Posłuchaj mnie, jeśli to tylko dla zabawy, to znajdź sobie łatwiejszą.

А: Это не просто так.

A: To nie jest zabawa.

*B: **W takim razie posłuchaj...***

Б: Ну смотри... Каждый из них... ну еще сто человек скажут тебе, что были с ней. И все соврнут. Каждый пытался, и каждый... проплыл по левому борту.

A: Każdy koleś tutaj i stu innych ci powie, że ją miał. I wszyscy będą kłamać. Każdy próbował i każdy poniósł klęskę.

«Стиляги» реж. В. Тодоровский (2008)

Следующие два примера показывают нам реплику *да ну* в двойном значении. В первом диалоге это вопросительно-восклицательная реплика, которая служит выражению недоверия и удивления [17, с. 94], что было и передано в польском переводе: *Że co?*

А: Ты же ее недавно мыл?

A: Dopiero co go myłeś.

Б: Мошки разбиваются. А мы любим, чтобы чисто.

B: Muchy się rozbijają. A myję, żeby czysty był.

А: Мошки? Где?

A: Muchy? Gdzie?

В: Лида, ты не очень налегай. Машина не дрючит, машина давит.

B: Ty, nie napieraj za bardzo. Samochód rzecz delikatna.

А: Да ну? А я то размечталась.

*A: **Że co?** Już się rozmarzyłam.*

«Водитель для Веры» П. Чухрай (2004)

В приведенном ниже диалоге появляется выражение энергичного требования не надоедать говорящему, не приставать к нему [17, с. 94]. В польском переводе передана оценка ситуации: *Nieźle*.

А: Идёт торговля?

A: Jak handel?

В: Да ну, чего там! Только тут этот бандит с дружками, всё тебя ищут.

*B: **Nieźle.** Tylko ten bandyta z tymi kolegami.*

«Брат» А. Балабанов (1997)

В качестве ответной реплики можем привести также разговорное фразеологизированное выражение, которое, согласно «Большому словарю русской разговорной речи» является шутливо-иронической поговоркой в разговорно-сниженном стиле. Это «обычно ответная реплика разведённой женщины на вопрос о муже; рифмованная форма и бессмысленность фразы используются как средство уклонения от искреннего ответа на бесцеремонный вопрос» [18, с. 335].

A: Может, ко мне зайдём?

A: Może zajdziemy do mnie?

B: А как же муж?

B: A gdzie mąż?

A: Обьелся груш.

A: Nigdzie.

«Брат» А. Балабанов (1997)

Поскольку «Брат» Балабанова является культовым фильмом, то эта фраза легко популяризовалась в обществе. Перевод на польский язык лишён иронического оттенка, он более напоминает невежливый ответ на вопрос, но тоже с попыткой уклониться от ответа.

Анализ показал, что подробное описание одного вопроса, каким является реактивный регистр, позволяет заметить общие тенденции в переводе фильмов. Перевод конструкции в большой степени зависит от контекста (следует принять во внимание текст как целое), а также от того, что появляется на экране (для корреляции картины и речи). Значимы также технические правила, которые следует учитывать для достижения адекватного эффекта при переводе.

В процессе перевода фильмов важно отметить роль переводчика, который должен быть посредником между языками и культурами. Согласно герменевтическому подходу к переводу и словам его представителя: «переводчик лишь воспроизводит текст и истолкует его, а не повторяет процесс творения, ведь он не является автором» [19, с. 449]. По нашему мнению, создатель субтитров в какой-то степени является автором, так как текст, с которым он работает, подлежит полному преобразованию – с устного кода в письменный.

Литература

1. Золотова Г. А., Ониненко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. – М., 2004.
2. Земская Е.А. Русская разговорная речь: Лингвистический анализ и проблемы обучения. – М. 1987.
3. Земская Е.А., Китайгородская М.А., Ширяев Е.Н. Русская разговорная речь: Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. – М., 1981.
4. Сиротинина О.Б. Современная разговорная речь и её особенности. – М., 1974.
5. Лаптева О.А. Русский разговорный синтаксис. – М., 1976.
6. Bartmiński J. Styl potoczny // Język a kultura. T. 5. – Wrocław, 2000.
7. Warchała J. Dialog potoczny a tekst. – Katowice, 1991.
8. Ożóg K. Leksykon metatekstowy współczesnej polszczyzny mówionej. Wybrane zagadnienia. – Kraków, 1990.
9. Żydek-Bednarczuk U. Struktura

tekstu rozmowy potocznej. – Katowice, 1994. **10.** Викторова Е.Ю. Коммуникативы в разговорной речи (на материале русского и английского языков). – Саратов, 1999. **11.** Горшкова В.Е. Перевод в кино: монография. – Иркутск: ИГЛУ, 2006. **12.** Belczyk, A. Tłumaczenie Filmów. – Wilkowice, 2007. **13.** Tomaszewicz, T. Przekład audiowizualny. – Warszawa, 2006. **14.** Garcarz M. Przekład slangu w filmie. – Kraków, 2007. **15.** Горшкова В.Е. Кинодиалог как единица перевода // Вестник НГУ. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – Том 4. – Вып.1. – 8 с. **16.** Безяева М.Г. Семантика коммуникативного звучащего языка. Волеизъявление и выражение желания говорящего в русском диалоге. – М., 2002. **17.** Словарь структурных слов русского языка. Науч. ред. В.В. Морковкин. – М. 1997. **18.** Химик В.В. Большой словарь русской разговорной речи. – СПб, 2004. **19.** Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. – М., 1988.

Оксана Пересада

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Петро Борисенко

м. Київ, Україна

Відтворення емоцій героїв твору Сідні Шелдона “Tell Me Your Dreams” російською мовою

Спілкування не тільки забезпечує інформаційний обмін між учасниками, але й відображає їхній емоційний стан під час комунікації. На сьогодні дослідження проблеми «мова та емоції» є одним з основних пріоритетних напрямків мовознавства. Цей інтерес викликаний не тільки значною роллю емоцій у спілкуванні, а й їхньою складною для вираження абстрактною природою. Науковців сьогодні насамперед цікавлять способи вербального й невербального відтворення емоцій, а також питання міжкультурних особливостей відтворення емоцій у перекладі.

Просодичні невербальні компоненти, які Ш. Баллі називає «мімікою, що звучить» [1, с. 119], здатні передавати різноманітні емоційно-експресивні та модальні відтінки значення висловлювання, що мають універсальні значення.

Найважливішим із засобів перетворення інтелектуального висловлювання в емоційне в англійській мові є інтонація, що визначається як складний комплекс елементів, які включають мелодику, ритм, інтенсивність, темп, тембр і логічний наголос. У більшості випадків висловлювання стає зрозумілим лише завдяки інтонації. У художній літературі інтонація, з якою діючі особи твору вимовляють той чи

інший вигук, передається за допомогою вербальних засобів, що і вказують, як промовляється зазначене слово або висловлювання.

Підвищений голос може виражати різні емоційні стани людини: веселість, нахабну фамільярність, побоювання бути незрозумілим або отримати відмову, наполегливість, гнів, хвилювання тощо. Ілюстрацією використання автором твору саме підвищеного голосу може служити такий приклад:

Shane Miller raised his voice. "May I have your attention, please? This is Deputy Blake. He'd like to ask a few questions." [2]

Наведений приклад демонструє підвищення тону голосу з метою привернути до себе увагу оточуючих й донести їм важливу з його точки зору інформацію. Словосполучення *raised his voice* можна було б трактувати неоднозначно, якби не наступне речення, що пояснює причину підвищення тону. Воно не є результатом хвилювання, радості тощо, а прагнення героя твору привернути до себе увагу, і підвищений голос у цьому випадку служить каталізатором емоційного стану присутніх – надто голосне висловлювання мимоволі привертає увагу.

Тепер проаналізуємо, як відтворено емоційний стан Шейна Міллера в перекладі російською мовою.

— *Прошу минуту внимания, — громко объявил Миллер. — Это помощник шерифа Блейк. Он хочет задать вам несколько вопросов* [3].

Російський відповідник описаної Сідні Шелдоном комунікативної ситуації є дуже приблизним з точки зору лексико-граматичної будови. У наведеному реченні словосполучення *raised his voice* перекладено як *громко объявил*, хоча російським відповідником зазначеного англійського словосполучення є *повысил голос*. Вважаємо, що перекладач навмисне застосував трансформації перестановки мовних елементів і субституції, з метою максимально точно передати емоційну складову даної ситуації. Він повністю переформував перші два речення й об'єднав їх в одне, застосувавши трансформацію членування та об'єднання речень під час перекладу. На нашу думку, перекладачу вдалося зберегти той задум, який вклав у комунікативну ситуацію Сідні Шелдон.

У наступному прикладі автор описує емоції героя, який знаходиться в розпачі, оскільки його мати тяжко хвора і без термінової операції, що може бути проведеною лише одним кардіохірургом, вона не має жодних шансів на життя. Емоційна реакція героя твору, описана за допомогою дієслів *shout i slam down*, викликана саме неймовірним хвилюванням за життя матері, оскільки, зателефонувавши в клініку, герой твору не отримав ні розуміння, ні допомоги.

"I'd like to make an appointment with Dr. Patterson. It's for my mother. She – "

"I'm sorry. We're not accepting any new appointments. The first available time would be six months from now."

*"She doesn't have six months," David **shouted**. "I'm sorry. I can refer you to – " David **slammed down the phone** [2].*

Підвищивши голос аж до крику, оскільки дієслово *shout* означає *utter a loud cry, typically as an expression of a strong emotion*, герой твору намагається змінити ситуацію та вплинути на рішення співбесідника. Коли ж усі його зусилля виявляються марними, від розпачу Девід кидає слухавку. Розглянемо переклад російською мовою наведеного вище уривку англомовного тексту твору Сідні Шелдона.

– Я бы хотел встретиться с доктором Паттерсоном. Это по поводу моей матери. Она...

– Простите, но мы пока не берем пациентов. Придется подождать не меньше, чем полгода.

*– Но у нее нет этих шести месяцев! – **завопил** Дэвид.*

– Извините, но все остальное не в моих силах. Могу направить вас...

*Дэвид **бросил трубку** [3].*

У російськомовному тексті перекладач застосував трансформацію субституції, запропонувавши лексему *завопил* для відтворення дієслова *shouted*, що, на нашу думку, значно підсилило емоційність ситуації. Дієслово *shout* за своєю семантикою є менш емоційним, ніж російське *вонеть*. Еквівалентами дієслова *shout* у російській мові вважають такі дієслова, як *кричатъ*, *громко, говорить*. Перекладач прагнув передати вкрай пригнічений стан героя, тому вважав доречним використати лексему з більш емоційним забарвленням.

Досить часто для опису емоційного стану своїх героїв Сідні Шелдон вживає слова-інтенсифікатори, що значним чином впливають на зміст того, що повідомляється або описується у творі. Навіть нейтральне дієслово *say* може бути емоційно забарвленим, якщо підтримується належним контекстом. Наприклад:

*He **took her hand and said warmly**, "Toni, I am so pleased you could come." [2]*

За допомогою поєднання дієслова і прислівника *say warmly*, що перекладається як *say in a way that shows that you like something very much*, автор передає ніжне ставлення закоханого до своєї дівчини. Його відношення до героїні твору підкреслюється словами про те, що він дуже радий, що Тоні змогла приїхати. У цьому випадку спостерігаємо вираження задоволення за допомогою ніжного тону голосу героя. Цей приклад показує єднання вербальної та невербальної комунікації з метою якнайяскравіше відтворити почуття героя.

*– Тони, – **негромко** сказал он, **сжимая ее руку**, – я так рад, что ты смогла приехать.*

У російськомовному перекладі застосовано трансформації субституції з метою продемонструвати інтимність зустрічі героїв і виправдати подальші дії героїні твору.

Для створення емоційного фону дуже важливими є різноманітні вкраплення в мовлення героїв, такі як паузи, покашлювання, сміх тощо. Ретельно сплановані паузи – у тому числі й ледь помітні – можуть, передуючи групі слів, підкреслити її чи створити ефект очікування, а після виголошення ключових ідей – акцентувати висловлювання, додати йому драматизму. Мовчання як аспект шевербального спілкування є синтезом ментального й емоційного. У відтворенні мовчання в текстах творів художньої літератури базовими є лексичні одиниці *silence* і *pause*. Денотативне значення цих лексем зазвичай не несе жодного емоційного забарвлення, оскільки саме значення лексем *silence* і *pause* не містить жодної емоційної складової.

Проте Сідні Шелдон відноситься до письменників, які частіше використовують лексеми на позначення мовчання з метою підкреслити емоційний стан своїх героїв та/або всього комунікативного простору. Розглянемо такий приклад:

Ashley telephoned her father in San Francisco. She said, without preamble, "I'm not going to be able to spend Christmas with you this year, Father. My company is sending me to a convention in Canada."

There was a long silence. *"That's bad timing, Ashley. You and I have always spent Christmas together."* [2]

У наведеній комунікативній ситуації автор описує розмову батька та його єдиної доньки. Героїня твору повідомляє своєму батьку новину. Вона знає заздалегідь, що ця новина не може бути радісною для нього і що вона неодмінно його засмутить. З контексту складається враження, що Ешлі довго готувалася до цієї розмови з батьком, оскільки розуміла, що їй буде важко переконати батька в тому, що вона мусить летіти до Канади і не зможе відсвяткувати Різдво разом з ним згідно їхньої багаторічної традиції. Передбачаючи реакцію батька, вона мимоволі прагнула повідомити йому всю інформацію одразу, щоб скинути з себе тягар очікування неприємної та болючої розмови. Автор створює надзвичайно емоційно напружену розмову за допомогою протиставлення висловлювань *she said, without preamble* та *there was a long silence*. Так, батько, почувши новину, витримує паузу, бо, з одного боку, вражений сміливістю своєї доньки, а з іншого, намагається дібрати слова, здатні переконати Ешлі не порушувати їхньої щорічної традиції. Мовчання в даному прикладі – це реакція, що має вкрай негативне забарвлення. Зауважимо, що в

російськомовному перекладі повністю збережено емоційну напругу героїв твору.

Наконець Ешли скрепя серце позвонила отцу в Сан-Франциско и, не тратя времени на предисловия, коротко бросила:

— В этом году я не смогу быть с тобой на Рождество, отец. Компания посылает меня в Канаду.

Последовало долгое молчание.

— Как не вовремя, Эшли. Мы всегда праздновали Рождество вместе [3].

Висловлювання *she said, without preamble* перекладач відтворив, застосовуючи трансформацію додавання елементів, а саме *не тратя времени*, що є доречним, ураховуючи специфіку будови російської мови, та трансформації конкретизації слова і додавання елементів у перекладі лексеми *say*, яка відтворена російською мовою як *коротко бросила*. Англомовне речення *There was a long silence* перекладач відтворив, застосовуючи трансформацію субституції, щоб знову ж таки врахувати особливості будови російської мови.

Проаналізувавши декілька прикладів опису емоційного стану героїв твору Сідні Шелдона та їхнє відтворення російською мовою, зауважимо, що, що емоції героїв творів можуть відтворюватися не лише лексично (за допомогою слів), а й синтаксично (на рівні речень). Лексично емоції виражаються як емоційно забарвленими елементами, так і нейтральними, тобто словами-номінантами, що лише називають емоцію. При цьому, для підсилення експресивності часто використовуються слова-інтенсифікатори.

Трансформації, використані перекладачем, видаються нам доречними. Завдяки поміркованій заміні нейтральних слів емоційно забарвленими переклад жодним чином не поступається оригіналу за емоційністю та адекватно передає почуття героїв твору.

Невербальні засоби відтворення емоцій є більш розповсюдженими, ніж вербальні. Основними невербальними засобами відтворення емоцій, до яких вдається Сідні Шелдон, є кінесичні та просодичні та проксемічні. Завдяки відсутності значних розбіжностей у культурі країни, яку описує автор, із культурою та звичаями Росії, перекладачу не довелося вносити радикальні зміни в невербальні засоби відтворення емоцій.

Література

1. Балли Ш. Французская стилистика [Текст] / Шарль Балли. – М.: Наука, 1961. – 396 с. 2. Sheldon S. Tell Me Your Dreams [Electronic Resource] / Sidney Sheldon. – Mode of access: <http://www.ebook2u.org/book/356/> – Title from the screen. 3. Шелдон С. Расколотые сны [Электронный ресурс] / Сидни Шелдон. – Режим доступа: <http://guwara.net/lib/open/35868> – Заглавие с экрана.

Роль рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності в іншомовній підготовці студентів-майбутніх перекладачів

Низка соціально-економічних реформ, що відбулися в суспільстві (набуття Україною статусу незалежної держави, що дозволило їй стати самостійним учасником на світовій політичній арені, встановити дипломатичні зв'язки з більшістю країн світу, поглибити міжнародні економічні й торговельні відносини) зумовили потребу у формуванні різнобічно розвинених, компетентних фахівців, що володіють високим рівнем професійного мовлення, здатних виявляти професіоналізм у ділових ситуаціях спілкування, бути конкурентоздатними. Особливо гострими у цьому зв'язку стали питання підготовки перекладачів, які виконують роль медіаторів у сучасному глобалізованому суспільстві. Ідеї розвитку професійного і мовленнєвого потенціалу людини зафіксовано в низці державних документів, зокрема в Конституції України, Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки. У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» [2] визначено стратегічні напрями розвитку іншомовної підготовки студентів. Зазначений документ є надзвичайно корисним для тих, хто працює у галузі професійної підготовки майбутніх перекладачів, є невід'ємним у розробці навчальних планів і тестів, створенні підручників та інших дидактичних засобів навчання. Іншим важливим документом для організації процесу підготовки майбутніх перекладачів є рекомендована МОН України «Програма з англійської мови для професійного спілкування» [3], яка хоч і має типовий універсальний характер і потребує пристосування до мовної підготовки саме майбутніх перекладачів, визначає концептуальні підходи до мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Огляд лінгводидактичного доробку вітчизняних (О. Павлик, О. Поршнева, З. Коннова, С. Ніколаєва, А. Янковець, О. Сребницька) і закордонних науковців (К. Норд, М. Скотт, К. Станфілд) також свідчить про зростання їхнього інтересу до питань організації навчального процесу з іншомовної підготовки майбутніх перекладачів. Науковці стверджують, що фахова підготовка майбутніх перекладачів повинна відбуватися в межах компетентнісного підходу. З позицій компетентнісного підходу перекладацька компетентність означає високий рівень володіння фахівцями певними (окремими) перекладацькими компетенціями, серед яких науковці виділяють як суто

лінгвістичні (граматична, лексична, орфоепічна тощо) так і екстра-лінгвістичні (соціолінгвістична, прагматична, професійна, психофізіологічна тощо) компетенції [5, с. 73].

У тлумачному перекладацькому словнику перекладацька компетенція детермінується як суттєвий чинник процесу перекладу, який об'єднує як рецептивну (розуміння вихідного тексту), так і продуктивну компетенцію (здатність створення тексту мовою оригіналу) [6]. Окрім цього, перекладацька компетенція включає і елементи двох дотичних у процесі перекладу культур.

Зважаючи на багатокомпонентність професійної компетенції майбутнього перекладача та пріоритетність мовленнєвої діяльності над мовною, доходимо висновку, що основним об'єктом навчання іноземної мови та перекладу виступає саме мовленнєва діяльність як активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений комунікативною ситуацією процес сприймання та продукування мовленнєвого повідомлення при взаємодії людей між собою [4, с. 47]. Механізм сприймання, або ж декодування мовленнєвої інформації реалізується завдяки таким рецептивним видам мовленнєвої діяльності як читання та аудіювання. У процесі читання чи аудіювання людина одержує мовленнєву інформацію, тобто сприймає і розуміє думки інших людей. Механізм продукування, або кодування мовленнєвого повідомлення стає можливим завдяки використанню таких продуктивних видів мовленнєвої діяльності як говоріння та письмо. Види мовленнєвої діяльності – це різні види мовленнєвих навичок і вмій [1, с. 7].

Згідно із «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти» існують чіткі вимоги до засвоєння студентами рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності, які залежать від періоду навчання. Розрізняють три періоди навчання студентів іноземної мови: початковий (initial), головний (main) та завершальний (final) [2, с. 45].

На початковому етапі навчання головною метою є досягнення рівня володіння іноземною мовою B2 Vantage (просунутий рівень або «незалежний користувач»), на головному – C1 Effective Operational Proficiency (ефективна оперативна компетенція або «автономний рівень»), а на завершальному – C2 Masterly (глобальне володіння). На кожному з цих рівнів вимагається засвоєння мовленнєвих навичок і вмій відповідної складності залежно від конкретного виду мовленнєвої діяльності.

Рівень B2 має бути сформованим у студентів, які отримали ступінь бакалавра і напрям підготовки яких не є філологічним, або ж у студентів-філологів на першому-другому році навчання у ВНЗ. Цей рівень характеризує мовця, який має відповідні рецептивні вміння:

сприймає та розуміє основну ідею тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, в тому числі дискусії, та володіє певними продуктивними навичками, а саме: може спілкуватися як в усній, так і в письмовій формі з носіями мови без перешкод, висловлюватися на широке коло тем, наводити різноманітні аргументи [2, с. 52].

Рівня володіння іноземною мовою С1 досягають студенти, які отримали ступінь бакалавра за філологічним напрямом підготовки. Спеціалісти, які мають цей рівень, послуговуються широким колом мовних засобів, ефективно та гнучко використовують мову в суспільному житті, детально висловлюються на складні теми.

Рівень володіння мовою С2 вважається найвищим і має бути сформованим у студентів-випускників, які спеціалізуються на вивченні іноземних мов. Мовці цього рівня мають майже досконалі рецептивні навички та вміння: розуміють без утруднень практично все, що чують або читають, вилучають інформацію з усних чи письмових джерел. Продуктивні навички мовців цього рівня полягають в аргументованому викладі ними у зв'язній формі спонтанних мовленевих повідомлень у досить складних ситуаціях.

Згідно з «Програмою з англійської мови для професійного спілкування» основне завдання в іншомовній підготовці студентів полягає у навчанні майбутнього спеціаліста ефективного спілкування англійською мовою у професійному середовищі з відповідним володінням ним усіма видами мовленнєвої діяльності. Майбутній перекладач у процесі формування професійної компетентності окрім безпосередніх навичок перекладу тексту з однієї мови іншою має досягнути таких рецептивних навичок і вмінь: знаходити нову текстову, графічну, аудіо та відео інформацію, що міститься в англійськомовних галузевих матеріалах, а також володіти такими продуктивними навичками: писати професійні тексти і документи англійською мовою з низки галузевих питань, писати ділові та професійні листи, перекладати галузеві тексти, готувати публічні виступи і дебати тощо [3, с. 34].

Таким чином, формування перекладацької компетентності є значно ширшим від оволодіння мовними засобами та розвитку лінгвістичної компетентності. Воно включає в себе соціолінгвістичну та прагматичну складові у формі володіння рецептивними та продуктивними видами мовленнєвої діяльності.

Розглянемо технологію поєднання рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності для оптимізації навчального процесу. На нашу думку, доцільно кожен тематичний блок заняття починати з розвитку одного з рецептивних і одного з продуктивних видів мовленнєвої діяльності, а саме говоріння та аудіювання. Саме в такому

порядку: спочатку говоріння, а потім аудіювання. Приступаючи до вивчення нового блоку підручника, студенти насамперед намагатимуться висловити те, що їм уже відомо з цієї теми. Опорою може слугувати ілюстративний матеріал і спеціальна табличка, в якій містяться ключові слова з теми. Аудіювання тут розглядається як вид діяльності, метою якого є одержання інформації. Після завдання на аудіювання студентам доцільно запропонувати перехід до практики розмовного мовлення, але вже у формі діалогу і з опорою на щойно прослуханий матеріал. Наприклад: у парах обговорити те, про що йшлося в аудіо чи відеофрагменті. Створення комунікативної ситуації перед прослуховуванням чи переглядом медіафрагменту (pre-listening phase) забезпечується такими прийомами, як бесіда, диспут, дискусія та обговорення. Саме завдяки використанню цих прийомів підвищується мотивація студентів щодо вдосконалення вмій професійного мовлення.

Розглянемо технологію поєднання рецептивно-продуктивних завдань для комплексного формування таких видів мовленнєвої діяльності, як читання та говоріння. У традиційній методиці викладання мов читання текстів здебільшого передбачалося лише з метою їх подальшого перекладу. Вважаємо, що цього недостатньо і пропонуємо застосовувати вправи та завдання, призначені для роботи з текстом, так чи інакше пов'язаним із заявленою темою.

Перед текстом доцільно пропонувати pre-reading tasks, які допомагають мотивувати студентів до уважного прочитання тексту, вироблення припущень, що ґрунтуються на заголовку, ілюстраціях тощо. Викладач може знайти цікавий матеріал, пов'язаний із тестом, його автором, проблематикою, культурно-історичним контекстом тощо, або ж ці питання можуть обговорюватися студентами у ході бесіди чи дискусії. Після прочитання тексту студентам варто запропонувати виконати ряд вправ на розуміння тексту. Розвиток говоріння як продуктивного виду мовленнєвої діяльності можна здійснювати як у комплексі з іншими видами мовленнєвої діяльності, так і окремо.

Отже, згідно з програмами іншомовної підготовки майбутніх фахівців та в рамках компетентнісного підходу до формування професійного мовлення студента-перекладача, основна увага зосереджується на розвитку всіх складових перекладацької компетентності за рахунок постійного залучення студентів до різних видів мовленнєвої діяльності. Реалізація комплексного навчання рецептивно-продуктивних видів мовленнєвої діяльності відбувається за рахунок упровадження в процес навчання таких методичних прийомів, як дискусія, бесіда, колективне обговорення, проблемна лекція, представлення доповідей, аудіювання з метою одержання інформації, читання та

обговорення тексту, усний виступ студентів, що сприяє розвитку усіх вищезазначених складових професійної компетенції студентів-перекладачів.

Література

1. Гойхман О.Я. Речевая коммуникация : учебник / Гойхман О.Я., Надеина Т.М.; под. ред. проф. О.Я. Гойхмана. – М. : Инфра-М, 2005. – 272 с. 2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с. 3. Програма з англійської мови за професійним спрямуванням / Кол. авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с. 4. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : пособ. для учителей средней школы / И.А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1978. – 159 с. 5. Ковтун О.В. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі: монографія / О.В. Ковтун; наук. ред. академік НАПН України, докт. пед. наук, проф. Богущ А.М. – К. : Освіта України, 2012. – 448 с. 6. Перекладацька компетенція // Тлумачний словник онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://language.br.com.ua> / перекладацька компетенція.

Юлія Плетенецька
м. Київ, Україна

Відтворення термінологічних словосполучень художніх фільмів США

Америка бере активну участь у процесах глобалізації, до яких залучається науково-технічний розвиток, культурне життя, медицина, освіта, тощо. Завдяки своєму науково-технічному розвитку США належить до тих країн, які давно і впевнено лідирують на світовій арені. Як наслідок, мова кіно (за жанром, переважно: трилер, екшен) переповнена новими технологіями і відповідною термінологією для опису зазначених інновацій. Погоджуємося з думкою А. Коваленко [2, с. 258] стосовно того, що найбільші труднощі при перекладі викликають саме терміни-словосполучення, враховуючи і необхідність укладання відповідників термінологічних елементів в тайм код та артикуляцію репліки, а також дотримання стилістичних норм.

Аналіз засобів перетворення термінологічних словосполучень (6%) мови кіно показав, що найчастіше були використані такі трансформації як розширення, функціональна заміна, перестановка, звуження. Тенденція до імплікації англійських термінословосполучень призвела

до частого застосування розширення в англо-українських кіноперекладах. Розширення структури спостерігаємо в багатокомпонентному словосполученні *the flow of cerebrospinal fluid* – *кількості рідини спинного мозку*. Ідеться про епізод, у якому Генрі – маленький син Грега Факера не може заснути, а друг сім'ї, Кевін, який щойно завітав у гості, допомагає йому зробити це за допомогою особливої масажної техніки. Після масажу кількох точок на шії хлопчик відразу засинає, а Кевін пояснює Грегу, як це відбувається: *It's a massage technique that relaxes the body by gently easing the flow of cerebrospinal fluid.* – *Це масажна техніка, яка розслабляє суб'єкта за рахунок збільшення кількості рідини спинного мозку*. Розширення структури цікавого нам словосполучення пояснюється необхідністю укладання репліки в кадрі крупного плану. Так, медичний термін *cerebrospinal fluid* може мати декілька правильних варіантів перекладу: *спинно-мозкова рідина, цереброспінальна рідина, ліквор, рідина спинного мозку*. Перекладач навмисно обирає останній (хоча кількість складів при виборі першого чи другого практично не змінюється), тому що в кінці репліки він потребує двоскладової лексеми із закритими голосними звуками, а не відкритого /a/. Слово *ліквор* не підходить, оскільки це професійний медичний термін, який може бути незрозумілим глядачеві. Що ж стосується відтворення першої частини висловлювання *by gently easing the flow* – *за рахунок збільшення кількості*, вважаємо його неточним. Річ у тім, що збільшення кількості цереброспінальної рідини призводить до порушення циркуляції крові в мозкових і оболонкових судинах, затримки її резорбції, набряку та переподразнення спинномозкових нервів і аж ніяк не сприяє спокійному засинанню, що спостерігаємо з відеоряду. Для нормального, здорового організму потрібна постійна циркуляція спинномозкової рідини, а саме три безупинні процеси: утворення, циркуляція, поглинання, а не постійне збільшення чи зменшення її кількості. Очевидно, правильніше було б сказати: *Це масажна техніка, яка розслабляє суб'єкта за рахунок зміни циркуляції в рідині спинного мозку*. Різниця на один склад з офіційним перекладом може компенсуватися темпом мовлення.

Іменникове словосполучення *a custom chip* – *іменний особистий чіп* розширюється ще одним прикметником і дещо змінює лексико-семантичне наповнення в перекладі, адже повним перекладом вихідного термінословосполучення буде лексема *мікросхема* або словосполучення *інтегральна схема на замовлення*. Така трансформація виправдана і зумовлена невимушеним розмовним стилем.

У словосполученні *hundred-degree field-of-view* – *огляд сто відсотків* відбуваються функціональна заміна і перестановка.

Складний числівник *hundred-degree* перетворюється на числівникове словосполучення: *сто відсотків*, а складний іменник *field-of-view* на іменник *огляд*. Ідеться про опис системи захисту поліцейського відділку, тому вживається термінологічне словосполучення, яке в перекладі відтворюється таким самим чітким та стійким словосполученням. Трансформація визначається семантико-синтаксичною сполучуваністю термінологічних елементів української мови.

Звуження словосполучення *plasma cutter* – *плазморіз* пов'язане з необхідністю його укладання в хронометраж репліки, адже відразу йде наступна репліка, тому переклад попередньої має вкластися в чотири склади. Саме тому перекладач обирає найкоротший переклад зазначеного терміну.

Кількість компонентів словосполучення *insulated copper core* – *мідною прокладкою* скорочена через необхідність укладання надто довгої репліки оригіналу (описуються технічні характеристики надсучасного сейфа): *Fitted with 18-inch-thick steel reinforced walls with an insulated copper core to protect against thermal lance* – *Зміцнені вісімнадцятидюймові сталеві стіни з мідною прокладкою для захисту від автогену*. За кількістю складів маємо майже повну відповідність (31 і 32), причому скорочення навряд чи призводить до втрати змісту, адже те, що йдеться про ізоляційний матеріал, само собою зрозуміло. В іншому словосполученні цієї ж репліки спостерігаємо функціональну заміну і звуження: *to protect against thermal lance* (див. переклад вище). Дієслово у формі інфінітива *to protect* замінено відмінково-прийменниковою конструкцією *для захисту*, а словосполучення *thermal lance* – *автогену* звужено, що не зумовлено відмінностями в традиційному найменуванні процесів, адже під *thermal lance* (кисневий спис або термічна трубка для буріння) розуміється прилад, зокрема сталева трубка, через яку пропускається кисень, що подається під тиском за дуже високих температур і спричиняє спалювання (різання) заліза, тоді як під *автогеном* мається на увазі різання й зварювання металів під впливом дуже високої температури, без обробки знарядям, тобто газове чи кисневе різання і зварювання. Отже, синонімічність, хоч і не тотожність даних термінологічних елементів уможливила застосування трансформації звуження, яка викликана потребою укладання.

Аналіз корпусу досліджуваних термінологічних словосполучень дозволяє зробити висновок, що найпродуктивнішими для їх творення в мові кіно є моделі A+N та N+N (див. табл. 1). Терміни, побудовані за моделлю A+N, відзначаються найбільшою сталістю. Означення у їх складі виступають в якості компонентів словосполучень-термінів, що

уточнюють зміст, виділяючи поняття, виражене ядерним іменником, за додатковою ознакою.

Таблиця 1. Продуктивність термінологічних словосполучень англомовного відоряду

Структурні моделі словосполучень	Абсолютне число термінологічних словосполучень	Число термінологічних словосполучень % від загального числа словосполучень	Приклади
A+N	78	2,85	extra chromosome, slight fracture, releasing ID;
N+N	27	0,99	carotid artery, home construction, access code;
A+A+N	16	0,59	tiny explosive device, parasympathetic nervous system;
Compl. A+N	12	0,44	rock-solid bones, root-infested pipe;
V+N+prep.+N	10	0,37	to get a shot of adrenaline;
V+pron.+N	8	0,3	to counteract that drug;
Compl.Numer.+co mpl.N	7	0,26	hundred-degree field-of-view;
N+prep.+A+N	6	0,2	the flow of cerebrospinal fluid
Загальна кількість	164	6	

Лексичний зміст вихідних термінологічних словосполучень моделі A+N відтворюється у мові перекладу, як правило, лінійно: A+N → A+N (*slight fracture* – *маленька тріщинка*, *extra chromosome* – *додаткова хромосома*). Англійські термінологічні словосполучення моделі N+N можуть перекладатися двома шляхами: 1) терміном, в якому англійський відповідник N1 перетворюється на прикметник у складі українського словосполучення-терміна, тобто переклад відбувається за схемою N1+N2 → A+N2 (*carotid artery* – *сонна артерія*); 2) терміном, в якому N1 відтворюється іменником у формі називного відмінка, а N2 – прикметником, препозитивним означенням до нього, тобто переклад відбувається за схемою N1+N2 → A+N1, в результаті чого спостерігаємо перестановку вихідних терміноелементів (*access code* – *кодове ім'я*).

Аналіз засобів перетворення термінологічних словосполучень мови кіно показав, що найчастіше були використані такі трансформації як

розширення, функціональна заміна, перестановка, звуження. Часте застосування розширення в англо-українських кіноперекладах викликає тенденцією до імплікації англійських словосполучень-термінів.

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : Фірма «ІНККОС», 2002. – 316 с.
3. Chaume F. Teaching synchronization in a dubbing course. Some didactic proposals // Dias Cintas, J. (ed.) The Didactics of Audiovisual Translation. – USA, John Benjamins Publishing Company, 2008. – P. 129-140.
4. Luyken G.-M. Overcoming Language Barriers in Television. Dubbing and subtitling for the European audience / G.-M. Luyken. – Manchester : The European Institute for the Media, 1991. – 280 p.
5. Paquin R. Translator, Adaptor, Screenwriter. Translating for the Audiovisual [Electronic resource] / R. Paquin // Translation Journal. – 1998. – V. 2. – № 3. – <http://translationjournal.net/journal/05dubb.htm>.

Вячаслаў Плютаў

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Оды Джона Кітса ў беларускіх і ўкраінскіх перакладах

Пяру Джона Кітса належыць прыблізна 150 паэтычных твораў. Нягледзячы на нядоўгае пражытае ім жыццё, паэт здабыў славу аднаго з самых значных паэтаў англійскага рамантызму. Паэзія Кітса, яе своеасаблівая музычнасць, асязальныя і датыкальныя мастацкія вобразы, збытак выразных, маляўнічых дэталей, якія перадаюць не толькі колеры, але і іх адценні, яе эмацыянальная глыбіня, па заслуге трымае ўвагу чытачоў і перакладчыкаў твораў Кітса.

Пачуццёвая танальнасць стылю вершаскладання Джона Кітса найбольш прыкметна праяўляецца ў серыі ягоных одаў, якія і пагэтуль застаюцца надзвычай вядомымі паэмамі англійскай літаратуры. Для стварэння ўнутраных рыфмаў і рытмаў паэт выкарыстоўвае прыёмы алітэрацыі, асананса – паўтарэння аднолькавых або падобных галосных гукаў і кансананса – паўтарэння аднолькавых зычных два ці больш разоў у кароткай паслядоўнасці. Гэтыя мастацкія асаблівасці дапамагаюць падкрэсліць асобныя словы, узмацніць інтанацыйна-гукавую выразнасць вершаў, надаць ім асаблівую мілагучнасць.

Так у «Одзе восені» (*To Autumn*) Джон Кітс падкрэслівае некалькі зычных гукаў (s, m, f, v, r).

Гладкі санорны гук “m” ужываецца тут асабліва шырока дзеля стварэння багатай, цудоўнай восеньскай атмасферы:

Season of mists and mellow fruitfulness,
Close bosom friend to the maturing sun,
Conspiring with him how to load and bless
With fruit the vines that round the thatch-eaves run...

Разгледзім, як беларускія і ўкраінскія перакладчыкі гэтай оды здолелі данесці да чытача вобразна-мастацкія асаблівасці стылю, уласцівага паэту-рамантыку:

У гонар восені

Час туманоў і плёну сакаўнога!
У змове з сонцам бласлаўляеш ты
Лазу ля стрэх, каб грон трымала
многа.
Сад съціхлы, каб яму да ламаты
Ў суках ставала клопату старога...
Пераклад Рыгора Барадуліна

Ода восені

Пара туманоў і спелай плоднасці
Шчырая сяброўка заходзячага
сонца,
Мяркуеш, як не шкадуючы
шчодрасці,
Вінаград благаславіць, каб ён
радзіў бясконца...
Пераклад Алены Таболіч

Пора туману й повняви в садах,
Старого сонця подруго порадна
У клопотах, щоб гронами на дах
Злягала важче парість виноградна...
Перекладач: Василь Мисик

У перакладах Алены Таболіч і асабліва Васіля Мысіка выразна праследжваецца досыць частае ўжыванне гук “п” (*Пора туману й повняви в садах // Старого сонця подруго порадна*), які можа асацыявацца са шматлікімі восеньскімі назіраннямі. Варта ў гэтай сувязі прыгадаць такія словы як «лістапад», «плады», «пажаўцелы», «непагодлівы», «прозалаць» і іншыя.

Прыклад дакладна акрэсленай алітерацыі знаходзім у радках украінскага пераклада «Оды да меланхоліі»: *Ні, ні, не йди до Лети, у напій//З віхи гіркої не впускай краплини//Не дай чола торкнути тьмі нічній...* У арыгінале мы таксама бачым алітэрацыю менавіта “п”: *No, no, go not to Lethe, neither twist...*

Выдатным прыкладам здольнасці перакладчыка захаваць асананс у радку *And feed deep, deep upon her peerless eyes* з’яўляецца паэтычная знаходка перакладчыка, які прапаноўвае наступны варыянт: *І в глцбци очей ясних живця.*

Перакладчыкі одаў Кітса паслядоўна імкнуцца да рытмічнай дакладнасці, дбаючы пра захаванне рыфмы, аднолькавай колькасці складоў і аднолькавага націска.

Звернемся да «Оды грэцкай вазе» (*Ode on a Grecian Urn*). Кожная страфа складаецца з дзесяці радкоў, напісаных пяцістопным ямам. Дзеля рытмічнай арганізацыі верша на кожны радок прыпадае дзесяць складоў. Першы склад – ненаціскны, другі – націскны, трэці – ненаціскны, чацверты – зноў націскны і гэтак далей. Верагоднай мэтай такога чарадавання націскаў паэт бачыць у наданні вершу мілагучнага, прыемнага на слых рытма:

Thou still unravish'd bride of quietness,
Thou foster-child of silence and slow time,
Sylvan historian, who canst thus express
A flowery tale more sweetly than our rhyme...

Гэта падкрэслівае шырока распаўсюджаную ўпэўненасць у тым, што ў паэзіі менавіта экспрэсія і форма дыктуе законы зместу. Змест, інакш кажучы, павінен прыладжвацца пад перашкоду, якая чыніцца экспрэсіяй. Важна адзначыць, што беларускія і ўкраінскія перакладчыкі здолелі ў той ці іншай ступені захаваць рыфму, рытм і дакладна перадаць змест:

Ода грэцкай вазе

Спакоем гадаваная адвеку,
Цнатлівая нявеста цішыні,
Лясны гісторык, лепш за
чалавека
Раскажаш казку пра былыя дні.
Пераклад Ганны Янкуты

До грэцкай урни

Ішце незаймана коханко рясту,
Пестунко тиші й забарних віків!
Ніхто з поетів казочку квітчасту
Розповісти так любо не зумів.
Перакладач: Василь Мисик

Паколькі ў беларускай паэзіі самы пашыраны ямб – чатырохстопны, перакладчыкі часам свядома адступаюць ад рамак зададзенага размера, але такое аддаленне не парушае гармоніі вершавання.

Згадваючы «Оду грэцкай вазе», варта прынамсі адзначыць, што менавіта ў ёй акрэслена вядомая эстэтычная формула Кітса – “Beauty is truth, truth beauty” (*Краса ёсць праўдай, праўда ёсць красою...Краса є правда, правда є краса...*)

Паэзія Кітса сапраўды прыўнесла ў англійскі рамантызм культ прыгажосці, гармоніі, асалоды жыцця, а таксама элементы элінізму. У паэта мы назіраем устойлівы інтарэс да старажытнасці і старога света. Ён запазычыў з антычнай міфалогіі многія постаці, якія трапляюцца ў такіх яго творах як «Ода грэцкай вазе», «Ода салаўю», «Ода Псіхеі». Для Кітса старажытныя міфы і рэчы, напрыклад грэчаская ваза, валодаюць трываласцю і моцнасцю, якія кантрастуюць з нясталай,

хуткапыннай рэчаіснасцю. Кітс бачыў у старажытных культурах мажлівасць сталых мастацкіх дасягненняў. Калі ваза яшчэ дагэтуль штосьці камусьці расказвае праз стагоддзі пасля яе стварэння, значыць ёсць надзея, што паэма, верш, альбо мастацкі твор часоў Кітса і надалей будуць цікавымі для чытачоў, гледачоў ці наведвальнікаў пасля смерці Кітса ці якога іншага пісьменніка альбо стваральніка. На такое развіццё падзей і дасягненні Кітс ускладае вялікія надзеі.

З пункту гледжання перакладу, трэба падкрэсліць, што перакладчыкі заўсёды імкнуліся захаваць шматлікія імёны багоў, тытанаў, німфаў, існуючых у міфалогіі мясцовасцяў:

...А хто ж вона, щасливая юнка ця?

Твоя **Псіхея**!

О, наймоладша в олімпійскай віры

І наймиліша, хоч давно побляк

Твій рід! Що **Фебна** зоря в сапфіры?

Що **Весперів** закоханий світляк?

(«*До Псіхеі*», перекладач: Василь Мисик)

Бязмежнай крыніцай паэтычнага натхнення Кітс, якія і іншыя сучасныя яму паэты-рамантыкі, лічыць прыроду; ён апісвае прыродны свет дакладна і рупліва. Назіранні за прыродай дазваляюць Кітсу, сярод іншага, глыбока разважаць над аспектамі і ўмовамі чалавечага жыцця. Напрыклад, у «Одзе салаўю» слуханне птушыных спеваў падштурхоўвае апавядальніка паразважаць пра бессмяротнасць мастацтва і смяротнасць чалавечых істот. Аўтар «Оды да меланхоліі» параўноўвае выпадак дэпрэсіі з “weeping cloud” (*Але калі слязьмі набракнуць хмары...*), пераходзячы потым да канкрэтных кветак, якія суадносяцца з дэпрэсіяй. Паэт знаходзіць у прыродзе трапныя вобразы, якія адлюстроўваюць яго псіхалагічны стан.

Адлюстраванне прыроды ў одах Кітса спалучаецца са шматлікімі найменнямі раслін, кветак, жывёлаў, птушак, з’яў і аб’ектаў асяроддзя, такімі як ягады ціса, цурка (кароткі кусочак дрэва), лаза, арэхі, гарбуз, ружа, півоні, матылёк, пчала, цялушка, цвыркун, малінаўка, ластаўкі, сасмяглыя абшары, вясёлка і іншыя. Цікава адзначыць, што перакладчыкі тут не заўсёды абапіраюцца на літаральны сэнс - хутчэй на стылявыя адметнасці ці на якасныя прыкметы. Напрыклад, “wolf’s-bane” у «Одзе меланхоліі» перадаецца Ганнай Янкутай як «аканіт», негледзячы на існаванне беларускіх эквівалентаў, такіх як «боцікі» ці «барунка»: лацінізм больш пасуе да ўзнёслага стылю верша. Васіль Мисік перадае гэтакі слова як «гірка віха», што, верагодна, адпавядае англійскаму “cowbane” (шалей альбо цыкута ядавітая), а не “wolf’s-

bane”, бо галоўнае для перакладчыка не столькі найменне, колькі якасць – горкасць (*сіркiсць*), атрутнасць гэтай расліны.

Іншыя лексічныя трансфармацыі, таксама як граматычныя і сінтаксічныя, ставілі мэтай як мага дакладней перадаць змест, логіку думкі аўтара, мастацкія асаблівасці і вартасці яго твораў.

Падсумоўваючы зробленае беларускімі і ўкраінскімі перакладчыкамі, мы можам адзначыць іх высокі прафесійны ўзровень і, пры захаванні пэўнай блізкасці да арыгінала, уласную творчую здольнасць.

Літаратура

1. John Keats. Selected Poetry. Oxford University Press, 2008. – 260 с.
2. Ганна Янкута. Паэзія: Джон Кітс, Артур Конан Дойл, Ф. Б. Янг, Эдвард Тэйлар (анг.), Жан Жэнэ (фр.), Я. Я. Слаўэрхоф, Э. Ван Алтэна, А. Дэйнкер // «Святая праўда і іншыя казкі». Конкурс маладых літаратараў імя Карласа Шэрмана. Укладальнік і рэдактар А. Хадановіч. Мн.: 2009.
3. Беларуская літаратура і свет. Ад эпохі рамантызму да нашых дзён: выбраныя тэксты для чытання і аналізу. Мінск: Радыёла-плюс, 2006.
4. Джон Кітс. Віршы. Перекладач: Василь Мисик. Джерело: 3 книги: Захід і Схід: Переклади/ К.: Дніпро, 1990.
5. История западно-европейской литературы. XIX век: Англия: Учебное пособие для студентов филологических факультетов высших учебных заведений / Л.В. Сидорченко, И.И. Бутова, А.А. Аствацатуров и др. СПб: СПбГУ, 2004.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. (У 5 тамах). Мн: БелСЭ, 1977-1984.
7. Ангельска-беларускі слоўнік / English-Belarusian Dictionary. Мн: Зміцер Колас, 2006. Укладальнік: Валентына Пашкевіч.

*Світлана Прымак, Світлана Лисюк
м. Рівне, Україна*

Репрезентація концепту “money” в англійскай эканамічнай тэрміналогіі

В зв’язку з виникненням когнітыўнай лінгвістыкі, што было офіцыйна прогалошана у 1989 році, в лінгвістычных дослідах распачалося шырокае выкарыстання тэрміну *канцэпт*. Даны тэрмін выкарысталі і мы пад час дослідах семантычнага аспекту англійскай эканамічнай тэрмінасістэмы. Людына мiслiць канцэптамі. Аналізуючы, павіраючы і пав’язваючы рiзні канцэпты в працэсі розумовай дiяльностi, вона фармуе новi канцэпты як рэзультаты мiслення. Перадача будьякой iнфармацiі і працэс спiлкування в цiлому тажэ являють собою перадачу або ж абмiн канцэптамі у вербальнай чi невербальнай фармі

[1, с. 23]. Більш-менш точно визначення можна сформулювати наступним чином: *концепт* – це оперативна змістова одиниця мислення, одиниця або квант структурованого знання. Зміст концепту включає відомості про об'єкти та їх якості, про те, що людина знає, думає, уявляє про об'єкти світу.

Концептуалізація – це усвідомлення інформації, що отримана, уявлене конструювання предметів і явищ, яке призводить до утворення певних уявлень про світ у вигляді концептів (тобто фіксованих у свідомості людини змістів) [1, с. 22]. В той же час, відомо, що наші знання про світ зберігаються в узагальненій категоріальній формі. Наприклад, знання про грошові одиниці в англійській економічній термінології об'єднуються в одну категорію “*money*”: *round (100 пенсів), pence, shilling (12 пенсів)* (British English); *penny (1 цент), nickel (5 центів), dime (10 центів), quarter (25 центів), half-dollar (50 центів), dollar* (American English) [2, с. 250-251].

Неможливо тримати в пам'яті всі характеристики кожної обмінної валюти, тому слово “*money*” має загальне значення, хоча в англійській мові на кожен вид одиниці є свій відповідник. В даному випадку має місце поняття категоризації – поділ світу на категорії, тобто виділення в ньому груп, класів, категорій аналогічних об'єктів або подій (включаючи концептуальні категорії як узагальнення конкретних уявлень, або концептів).

На відміну від *поняття*, яке відображає найбільш загальні, істотні (логічно побудовані) ознаки предмета чи явища, концепт може відображати один або декілька, будь-яких, не обов'язково істотних ознак об'єкта. Наприклад, поняття “*money*” включає в себе такі ознаки як: «*платіжний засіб*» (*coin, bill, note, cash, cheque, credit card*), «*грошові суми*» (*wages, salary, income, pay, benefit*), «*монетна система валюти*» (*currency, exchange*). Аналогічний концепт може включати і такі ознаки як: «*інвестиція, капіталовкладення*» (*investment*), «*банк*» (*institutional investors*), «*ціна*» (*price, cost, fee*).

Поняття – це раціональний, логічно обдуманий концепт. Він виникає на основі виділення і усвідомлення свідомих характеристик предметів та явищ, в результаті послідовного відсторонення від їх другорядних, індивідуальних ознак, тобто, в результаті теоретичного пізнання [1, с.24].

Концепт – це результат когніції. Іншими словами, різниця між поняттям і концептом обумовлена самою різницею теоретичного і побутового пізнання – пізнання і когніції [1, с. 24].

Спочатку структура любого концепту має для людини вид гештальту, що обумовлено специфікою людського сприйняття. Гештальт – це структура, елементи якої не можуть існувати поза цілим

або загальне значення якої не може бути виведене із значень її елементів і того, як вони об'єднуються один з одним. Ціле в даному випадку психологічно простіше, ніж складові його частини, і тому легше запам'ятовується і відтворюється в пам'яті [1, с. 29].

Наприклад, значення наступних словосполучень, що безпосередньо пов'язані з концептом *money*, можна відтворити лише за умови усвідомлення загального змісту вищезгаданого концепту: *pin money* (дослівно, гроші на «шпильки», тобто, гроші на дрібні витрати), *smart money* (штраф, компенсація), *hot money* (дослівно «гарячі гроші», тобто, капітали, які часто переміщуються з країни в країну через небезпеку знецінення), *elastic money* (еластична валюта, тобто, гроші, кількість яких швидко змінюється при зміні кон'юнктури).

Гештальт можна розуміти як початковий ступінь пізнання, наприклад, для простої людини, не пов'язаної з економікою та не свідомою в економічних процесах, *money* містить самі загальні нероздільні знання: "*what you earn by working and use to buy things, often in the form of coins or paper notes*". Саме так подає даний концепт Longman Active Study Dictionary.

Проте, гештальт можна розглядати і як найвищий ступінь пізнання (система окремих знань, усвідомлене знання), коли людина володіє вичерпними знаннями про об'єкт, володіє різними типами концептів: наприклад, у неї сформувались і конкретний образ ("*currency of money*" – грошовий обіг), і схема процесів які відбуваються в межах даного концепту ("*exchange fluctuations*" – коливання курсу валют), і наукове поняття грошей як фінансування ("*sound finances*" – дослівно «здорові фінанси», тобто, фінансові операції що характеризуються збалансуванням прибутків та витрат), і основні якості, які визначають гроші як фінансові одиниці ("*stability*" – *it should be more or less the same today as tomorrow* – стабільність, "*portability*" – *it has to be small enough and light enough for people to carry* – портативність, "*durability*" – *the material chosen has to have a reasonable life expectancy* – міцність, і т.д.).

Таким чином, всі вище названі типи концептів поступово відокремлюються в процесі пізнання, активізуючи свій образний, понятійний, схематичний і т.д. рівні або різні комбінації цих концептуальних сутностей. Всі вони тісно переплітаються в творчій та мовленнєвій діяльності людини.

Концепт, що розглядається нами в даній статті, є безпосередньо близьким до предметності та наочності. Адже всередині концепту *money* можна виділити наступні результати предметно-практичної діяльності: *convertible paper money* (розмінні паперові гроші), *coined*

money (гроші в формі монет), *effective money*, *hard money*, *ready money* (готівкові гроші), *fiat money*, *inconvertible paper money*, *irredeemable paper money* (нерозмінні паперові гроші), *soft money*, *paper money* (банкноти). Проте, не зважаючи на очевидну конкретність даного концепту, варто зазначити також його переносне та абстрактне значення, зокрема на прикладі наступних виразів та ідіом:

• *to cost/pay/charge the earth*: *to cost, pay a very large amount of money*. Example. That dress must have cost the earth!

• *to go to town (on something)*: *to spend a lot of money on smth.*

Example. They really went to town on the decorations.

• *to make a big hole in smth.*: *to use a large part of smth., especially money.*

• *Money spent on the brain is never spent in vain.* (Гроші втрачені на освіту дарма не пропадуть).

• *To roll in money.* (Грошей кури не клюють).

• *Time is money.* (На гроші час не купиши)

Процес узагальнення знань може бути довгим та займати не одне десятиліття. Це особливо наглядно виявляється в моделях побудови суспільства, наприклад, його економічного розвитку, при цьому одні моделі відштовхуються, замінюються іншими, стають фактом історії, і, відповідно, предметом спеціального знання все меншої кількості людей. Наприклад, Longman Active Study Dictionary подає значення застарілого та маловживаного сьогодні слова *alms* – *money given to poor people*; і в цьому ж словнику подається термін, який має те ж значення, але є актуальним на сьогодні: *charity* – *money or gifts given to people who are poor*.

Отже, мовні значення передають лише деяку частину наших знань про світ. Основна доля цих знань зберігається в нашій свідомості у вигляді різних розумових структур – концептів різного ступеня складності і абстрактності, до змісту яких можуть постійно включатися нові, суто індивідуальні характеристики. Ці характеристики, в свою чергу, будуть потребувати нових форм вербалізації.

Наприклад, добре відоме всім загальне значення слова *bomb* – *зброя, зроблена з вибухового матеріалу*, і мало хто здогадається пов'язати його з концептом *money*, проте словник Longman Active Study Dictionary подає неформальне значення даного слова: *bomb* – *a lot of money*. Example. *It costs a bomb to have leather dry-cleaned.*

Концепти як елементи свідомості цілком автономні від мови. Іноді нас просять пояснити те чи інше явище і ми змушені, часто з великими труднощами, підібрати конкретні слова або визнати, що ми не можемо пояснити це в словесній формі, або ж нам просто важко підібрати необхідні слова [1, с. 40,41]. Труднощі з підбором мовних одиниць

виникають і при перекладі іншомовного тексту, коли ми розуміємо зміст, але не можемо його передати на рідній мові і навпаки.

Наприклад, всім нам відоме загальне значення слова *pocket* (кишеня) і майже кожен чув вираз *pocket money* (кишенькові гроші), тому в контексті буде не важко зрозуміти зміст самого слова без супроводжуючого *money*: *There are eight hotels with a price range to suit every pocket*. Проте про значення виразу *air pocket* (раптове падіння курсу акцій певного випуску, при загальному стабільному положенні на біржі) важко здогадатись, тим більше підібрати його еквівалент на українську мову.

Якби значення слова прирівнювалось до концепту, який ним виражається, то і значення еквівалентних слів в різних мовах повинні були б співпадати, а це далеко від істини. За визначенням О.С. Кубрякової (1991), значення слова стає лиш концепт, «схвачений знаком». Тому співвідношення між значенням і концептом має складний характер.

Наприклад, перша асоціація грошей пов'язана перш за все з прибутком. Проте значення відповідних слів: *revenue, profit, benefit, income, wages, salary, pay* і т.д. – відображають лиш певну частину змісту даного концепту і залежать від системних співвідношень між ними.

Мовна концептосфера англійської економічної термінології, розглянутої на прикладі концепту *money*, багаторівнева і містить аспекти національного, індивідуального та колективного факторів. Простежується значне розширення кількості термінів, які належать безпосередньо до даного концепту і можливість використання їх у побутовому значенні.

Література

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. – Тамбов, 2000. – 220 с.
2. Богацький І.С., Дюканова Н.М. Бізнес-курс англійської мови. – К.: ТОВ “ВП Логос-М”, 2005. – 352 с.
3. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
4. Англійська для економістів і бізнесменів. Під. ред. Шпака В.К. – К.: Вища школа., 2005. – 223 с.
5. Longman Active Study Dictionary 4th edition, 1998. – 1949 с.
6. Miranda Steel. Oxford word power. Dictionary for learners of English, 2000. – 794 с.
7. Англо-русский экономический словарь. Под.ред.Аникина А.В. – М., 1977. – 522 с.
8. Мюллер. В.К. Англо-русский словарь. – М.: Русский язык, 1960. – 2106 с.

**Интерпретация эстетической информации:
межъязыковой и межсемиотической художественный перевод**

В каждом литературном произведении находит отражение индивидуально-образное восприятие, познание и осмысление автором реальной и преломленной, переосмысленной и ставшей плодом авторского воображения действительности. Сочетание правды и вымысла в художественном тексте, являющееся прямым или косвенным отражением реальной и нереальной действительности, преломленной через уникальное сознание автора, его индивидуальную картину мира, генерирует эстетическую информацию художественного текста, являющуюся в данном типе текста информацией доминирующей. В каждом конкретном художественном тексте репрезентируется авторская концепция, особенности его мировосприятия и мировоззрения, эмоциональных переживаний мыслящего и чувствующего субъекта-автора, создающего уникальную эстетическую ценность. В данном случае нельзя не согласиться с мнением о том, что эстетический информационный потенциал реализуется только в пределах индивидуальной художественной структуры, конкретного художественного текста [1, с. 125].

Художественная литература выступает крайне значимым и традиционным носителем эстетической информации, является видом искусства (словесным искусством), который использует в качестве исходного материала письменный вариант конкретного естественного человеческого языка. Каждая национальная культура и национальная литература обладают корпусом ключевых художественных текстов, обеспечивающих как сохранение и продолжение собственной национальной литературной и культурной традиции, так и взаимовыгодное межкультурное взаимодействие и взаимовлияние различных национальных литературных традиций. В ряде культур прошлого и настоящего именно литературные тексты формируют ядро данных культур. Текстовое ядро культуры является основным хранилищем и, соответственно, передатчиком эстетической и культурной информации; несет информацию о культуре, что дает возможность семиотикам, лингвистам, литературоведам определять такую культуру как литературоцентрическую (текстоцентрическую по Ю.М. Лотману). Ю.М. Лотман утверждал, что культурнозначимые тексты не выступают только пассивными хранилищами константной информации,

поскольку являются не складами, а важными генераторами информации. Художественные тексты, формирующие ядро определенной культуры, могут быть определены вслед за Н.А. Кузьминой как «сильные» тексты. Такие тексты обладают высоким энергетическим потенциалом, имеют большую аудиторию читателей, постоянно отдают энергию читателям и, соответственно, получают энергию от читателей, которая многократно усиливается вследствие резонанса [2, с. 68-71]. «Сильные» тексты находятся в ситуации перманентного информационного резонанса как с другими «сильными» текстами «своей» и «чужих» культур, так и со своими читателями. Именно «сильные» тексты литературы являются наиболее регулярными и популярными объектами художественного перевода, что делает перевод данных текстов значимым и ответственным культурным событием.

Объективное несовпадение языковых и культурологических характеристик, а также идиостилевых особенностей текстов оригинала и перевода значительно затрудняет процесс понимания читателем и переводчиком авторского текста. Необходимость и стремление к наиболее полному и глубокому постижению информационного комплекса переводимого текста субъектами чтения и перевода позволяет определить перевод с позиций герменевтики как «предельный случай понимания», как крайне сложную и важную герменевтическую задачу [3]. Понимание переводимого художественного текста переводчиком представляет собой насколько возможно глубокое проникновение переводчика-читателя в уникальный духовный мир автора оригинального текста; осознание природы отношения конкретного автора как личности к изображаемой им действительности, отображенной в авторском тексте; детальное постижение содержания, с осмыслением которого непосредственно и опосредованно связан конкретный текст. Понимание оригинала при ознакомлении переводчика с ним как объектом перевода лежит в основе порождения переводчиком некоего нового вторичного смысла на основе интерпретации воспринятого и постигнутого им первичного смысла оригинала. Переводчик имеет своей основной целью не только понимание информации первичного текста и представление данной информации в иноязычной форме. Автор перевода стремится сделать вторичный текст предельно доступным и понятным его потенциальному читателю. Переводчик как межъязыковой и межкультурный посредник способствует эффективной доставке информации оригинального текста ее получателю в наиболее полном объеме в целях оказания эстетического воздействия на читателя текста перевода, которое соразмерно с эстетическим воздействием оригинала на читателя. В ситуации художественного

перевода переводчик должен выступать надежным посредником, мостиком между важным сегментом человеческого опыта, отраженного в художественной литературе языка-источника, и аудиторией, которая имеет желание узнать и осознать этот незнакомый опыт, но не может преодолеть границы своего родного языка [4, с. 7]. Перевод художественного текста, в определенном смысле, это обязательное «объяснение» сложного информационного комплекса переводимого текста «другим». И в это «объяснение» должно быть включено как можно более полное и подробное «объяснение» как содержательных, так и формальных особенностей оригинального текста. Целью такого «объяснения» является раскрытие эстетического потенциала оригинального литературного текста, актуализация эстетической функции оригинала и перевода и, соответственно, осуществление наиболее полной и адекватной и эффективной межъязыковой и межкультурной художественной коммуникации.

Одной из констант общей теории перевода является установление отношения когнитивной инвариантности между текстом-оригиналом и текстом-переводом. В терминах когнитивистики можно говорить об обязательной инвариантности когнитивных структур текстов, участвующих в процессе перевода. Таким образом, в рамках когнитивного подхода вопрос об успешности перевода должен решаться с точки зрения наличия интегративных когнитивных структур, представленных в оригинальном и переводном текстах [5]. Информационная инвариантность как интегральная часть информационного пространства оригинала и перевода неизбежно погружена в широкий континуум информационной неоднозначности, объединяющий художественный оригинал и перевод. Неоднозначность является одной из важнейших обязательных информационных характеристик художественного текста и регулярных категорий художественного перевода. В первую очередь неоднозначностью обладает именно эстетическая информация, непосредственно связанная с информацией эмоционального вида и обладающая высокой степенью субъективности. Данное обстоятельство неизбежно приводит к созданию ряда интерпретационных вариантов информации оригинального текста переводчиками. Именно неоднозначность обеспечивает как многочисленные интерпретации информации художественного текста в пределах собственной культуры и языка при восприятии данного типа текстов читателями, принадлежащими к культуре и языку воспринимаемых художественных текстов, так и при перекодировании оригинального текста средствами другой языковой системы в процессе

художественного перевода. Переводчик интерпретирует информацию оригинала и предлагает свою версию вторичного текста.

В ряде случаев межъязыковая полилингвальность художественного оригинала может сочетаться с его межсемиотической поливариантностью, возникающей в результате межсемиотического перевода (по Р. Якобсону). В этой ситуации перевод понимается в широком смысле: переводчиком художественного текста становится уже режиссер, балетмейстер, художник, скульптор, композитор – люди, способные перекодировать эстетическую информацию оригинала посредством неязыковых семиотических систем.

Несомненный интерес представляет историография переводов романа И. Ильфа и Е. Петрова «Двенадцать стульев», опубликованного в 1928 году в России и переведенного в дальнейшем на многие языки мира. Так, на французский язык роман был впервые переведен уже в 1929 году под названием “Les Douze Chaises”, а последний известный нам французский перевод вышел в Париже в 2002 году. Известны три перевода текста романа на английский язык: версия 1929 года Эрика Конкола (“The 12 Chairs”); версия 1940 года Элизабет Хил и Дорис Муди “Diamonds To Sit On: A Russian Comedy of Errors”; версия 1997 года Джона Ричардсона (“The Twelve Chairs”). Все немецкие переводы (1930, 1965 и 2000 год) романа имеют название “Zwölf Stühle”. На настоящий момент известны четыре китайских перевода романа, выполненные, соответственно, в 1954 (Fei Mingjun), 1984 (An Yuchen и Zhong Ding), 1985 (Xu Changhan) и 2004 (Zhang Peiwen) годах [6]. Приведенные выше переводы далеко не исчерпывают список опубликованных и неопубликованных иноязычных переводов романа.

Интерпретации «Двенадцати стульев» представлены не только вторичными художественными текстами – результатами межъязыкового перевода. Большую группу вторичных текстов романа составляют кинотексты. Интересно, что первые экранизации романа появились не в СССР, а за рубежом. Так, первая киноверсия романа была создана в Польше и Чехословакии в 1933 году (“Dwanaście krzesel” / “Dvanáct křesel”). Кинематографисты перенесли место действия романа из России в Польшу, а главные герои стали чехом и поляком. Авторы фильма придумали оригинальную завязку, которая не была связана с актуальной для России того времени темой экспроприацией имущества у бывших владельцев. В дальнейшем данный сюжетный ход заимствовали и многие другие зарубежные постановщики, которые переносили действие предлагаемых ими киноинтерпретаций в свои страны и адаптировали имена и характеристики героев. В 1936 году появляется английская киноверсия под названием “Keep your

seats, please”. Немецкий фильм по мотивам романа И. Ильфа и Е. Петрова был снят в 1938 году и получил название “13 Stühle”. Интересно отметить, что многие дальнейшие киноверсии регулярно имели в своих названиях число «13», а не оригинальное «12». Возможно, что данная замена обусловлена более сильными экспрессивными и культурными коннотациями числа «13» в европейских культурах. Хотя число «12», используемое в русском оригинале и в большинстве известных переводов, более точно соответствует традиционному количеству стульев в классических столовых гарнитурах. Шведский фильм 1945 года повторяет название немецкого фильма – “Tretton stolar”, где представлена уже ранее использованная немцами цифровая замена. Другая шведская киноверсия романа была представлена зрителям в 1954 году под названием “Sju svarta be-hå”. В 1939 году под названием “L’Eredita in Corsa” появляется итальянская киноверсия романа, которая в настоящее время считается утраченной. В жанре криминального детектива снят американский фильм “It’s in the Bag!” 1945 года. Также существует американская киноверсия романа (комедийный кинофильм-буффонада) 1970 года – “The Twelve Chairs”. Фраза “Das Glück liegt auf der Strasse” стала названием фильма, снятого в ФРГ в 1957 году. В 1957 году также появляется бразильская киноверсия под названием “Treze Cadeiras”, где главный герой заменен на девушку-танцовщицу варьете и в названии кинофильма используется число «13». В 1962 году кубинские кинематографисты сняли фильм “Las Doce sillas”, в котором действие было перенесено на Кубу: Остап стал Оскаром, а Киса Воробьянинов – доном Иполито. В дальнейшем кубинская киноверсия была дублирована для проката в Испании, Венгрии, Греции, Италии, Франции, Турции, Финляндии и ФРГ. В 1969 году был создан фильм совместного производства Италии и Франции, получивший названия “Una su 13” и “12+1”. Телесериал 1972 года, снятый в ФРГ, вышел с названием “Rabe, Pilz und dreizehn Stühle». Идея числа «13» повторяется и в названии австрийского фильма 1997 года – “Mein Opa und die 13 Stühle”. Одной из последних киноверсий романа стал немецкий фильм 2004 года с классическим названием “Zwölf Stühle” и иранский фильм 2011 года “The Twelve Seats”. Существует ряд русских киноадаптаций романа, также являющих собой примеры межсемиотического перевода: телеспектакль (1966 год), экранизация Л. Гайдая (1971 год), четырехсерийный художественный фильм М. Захарова (1976 год). Мюзикл «12 стульев» (режиссер Т. Кеосаян) появился в 2003 году, а радиоспектакль – в 2006 году. Известны многочисленные театральные постановки «Двенадцати стульев» как в СССР и современной России, так и за рубежом.

Приведенные примеры историографии перевода романа «Двенадцать стульев» наглядно свидетельствует о том, что данный художественный текст неоднократно становился объектом межязыкового и межсемиотического перевода, а также и комбинации данных видов перевода, что является очевидным доказательством его информационной «силы» и интерпретационного потенциала. Уже существующие интерпретации информации текста романа характеризуются различной степенью информационной интегративности, свидетельствующей о существовании устойчивой связи между художественным оригиналом и его вторичными межязыковыми и межсемиотическими производными. Высокая выживаемость и информационная сохранность текста позволяет предположить вероятность появления и новых интерпретаций информации романа.

Литература

1. Труханова Е.В. Использование когнитивной теории фрейма в сопоставительном переводческом анализе художественного текста // Язык, культура и межкультурная коммуникация: межвузовский сборник статей. – М.: Изд-во МГУ, 2001. – С. 125-131. 2. Кузьмина Н.А. Интертекст: тема с вариациями. Феномены культуры и языка в интертекстуальной интерпретации: монография. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2009. – 228 с. 3. Гадамер Г.Г. Язык и понимание // Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – С. 43-71. 4. Kraszewski Ch. S. Four Translation Strategies Determined by the Particular Needs of the Receptor. Translation Theory Backwards. – Lampeter, Ceredigion: The Edwin Mellen Press, Ltd, 1998. – 232 p. 5. Немировская А.В. Метафора в турецком художественном тексте: интегративный подход к переводу: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. – Красноярск, 2007. – 218 с. 6. Zang Guodong. The Twelve Chairs as the Translation Object: Historiographic Study // Journal of Siberian Federal University. Humanities and Social Sciences 5 (2011 6). – P. 897-903.

*Вероника Разумовская, Наталья Климович
г. Красноярск, Российская Федерация*

Переводимость художественного текста и проблема единицы художественного перевода

Многовековая история художественного перевода и, прежде всего, перевода поэтического непрерывно сопровождается оживленной дискуссией переводчиков и переводоведов, критиков, литературоведов и читателей как о принципиальной возможности переводимости, так и о природе непереводимости художественных текстов. Прозаический и поэтический виды перевода предполагают межязыковые и

межкультурные преобразования оригинального художественного текста, основной функцией которого является эстетическое воздействие на читателя посредством заключенной в нем информации. Именно неоднозначный и неопределенный характер эстетической информации, а также особенности ее формального воплощения в художественном тексте определяют особую актуальность проблемы переводимости и непереводимости для широкого и сложного предметного поля художественного перевода. Поскольку усилия теоретиков и практиков перевода в конечном итоге направлены на создание универсальной научной теории перевода, то, по мнению П. Ньюмарка, научный подход к данным вопросам сможет устранить достаточно распространенный отрицательный (скептический) взгляд и предрассудки, возникающие относительно принципиальной возможности художественного перевода вообще и поэтического перевода в частности [1, с. 71].

Успешные результаты деятельности переводчиков текстов полиязычной и многожанровой художественной литературы на протяжении всего времени существования художественного перевода в родственных и неродственных языковых парах, а также глубокое теоретическое осмысление явлений и процессов перевода в различных переводческих концепциях свидетельствуют о безусловном доминировании принципиальной переводимости в традиционной категориальной дихотомии переводоведения «переводимость и непереводимость». Однако, необходимо подчеркнуть, что в данном случае речь, несомненно, идет не об абсолютной, а только об относительной переводимости или непереводимости. Абсолютная степень переводимости или непереводимости представляет собой предельные точки на широкой двусторонней шкале переводимости. Очевидно, что степень переводимости и непереводимости каждого конкретного текста (и не только художественного) зависит от многих параметров и обстоятельств перевода: стилиевой и жанровой принадлежности текста-оригинала (научно-технические, публицистические, художественные тексты), от языковой формы текста-оригинала и текста-перевода (устные и письменные тексты; письменные тексты, представленные в алфавитной или иероглифической графике), от уровня сложности формально-содержательного информационного комплекса текста для восприятия, понимания и декодирования его переводчиком, а также от условий осуществления процесса перевода, личного опыта, литературных предпочтений, вкуса и квалификации переводчика. Естественная языковая и культурная асимметрия текстов, вовлеченных в процесс перевода, обуславливает объективную непереводимость

определенной части информации, заключенной в тексте-оригинале, и как следствие непереводаемости – регулярную формальную и содержательную лакунарность вторичного переводного текста. Таким образом, неизбежно продолжаются бесконечные попытки ответить на «вечный» вопрос теоретиков и практиков перевода: «Что переводимо и что непереводаемо в переводе?».

На современном этапе развития науки о переводе можно выделить две основных области перевода, где вопрос о переводимости и непереводаемости до сих пор не утратил своей остроты и актуальности. Одной из них является область машинного перевода, имеющая сравнительно короткую, но бурную историю существования. Непереводаемость в машинном переводе в значительной степени обусловлена обязательным участием в процессе данного вида перевода наряду с двумя языковыми системами третьей семиотической системы, которая не является естественной языковой семиотической системой. Другой областью перевода, где проблема переводимости и непереводаемости неизбежно и регулярно возникает, несомненно, является область поэтического перевода. Таким образом, признавая несомненный универсальный статус категориальной дихотомии переводимости и непереводаемости, необходимо признать такой очевидный факт, что наиболее часто данная категория-оппозиция рассматривается в предметном поле художественного перевода.

Возможность поэтического перевода, по утверждению выдающегося российского переводоведа А.В. Федорова, регулярно ставилась под сомнение, начиная еще с эпохи Возрождения [2, с. 26]. Наиболее четко основные аргументы направления «переводческого скептицизма» были сформулированы французским поэтом Ж. Дю Белле еще в XVI веке [3]. Вопрос о принципиальной возможности перевода (переводимости) продолжал оставаться одним из «вечных» вопросов теории перевода и в дальнейшем. Данной проблеме посвящены многочисленные специальные исследования, предпринятые в различное время и в рамках различных переводческих традиций и концепций [4]. Но окончательного однозначного ответа на данный вопрос в переводоведении все еще не найдено. При этом, вопрос о возможности перевода определяется в известной работе 1998 года представителей школы манипуляции С. Басне и А. Лефевра как вопрос «несообразный», «абсурдный» («preposterous»). Исследователи отмечают, что только в последнее время данный вопрос определенным образом видоизменился и на настоящий момент может быть сформулирован следующим образом: «Почему Вы заинтересованы в одобрении или неодобрении возможности того, что происходило и продолжает

происходить практически во всем мире вот уже, по крайней мере, в течение четырех тысяч лет» [5, с. 1].

Современные переводоведческие исследования обнаруживают очевидное изменение и значительное расширение категориальной парадигмы, тенденцию к сближению традиционных категорий и появившихся неокатегорий для достижения комплементарности (универсальный научный принцип дополнительности по Н. Бору) рассмотрения актуальных проблем области перевода. В последних исследованиях вопросов переводимости и непереводимости художественных текстов обнаруживается тесная связь с другим «вечным» вопросом переводоведения – вопросом об единице перевода. Вслед за Р.К. Миньяр-Белоручевым единица перевода традиционно определяется как некая динамическая, процессуальная единица, единица, относительно которой переводчик принимает решение на перевод [6, с. 79]. Объем единицы перевода, а также ее принадлежность к какому-то одному языковому уровню характеризуются высокой степенью вариативности и не являются строго фиксированными. Так, осуществляя снятие информации с оригинального художественного текста и ретранслируя полученную многомерную информацию в переводной текст, переводчик обычно оперирует единицами различного объема: от элементов звуковой формы текста [7] и интертекстуальных единиц (библеизмов) [8] до сложных синтаксически оформленных единств (например, семантическая ситуация) [9]. С другой стороны, вопросы переводимости и непереводимости необходимо рассматривать не только исключительно в лингвистическом плане, но, несомненно, и в плане культуры. В данном случае важно говорить не только о принципиальной возможности перевода культурной информации художественного оригинала, поскольку литературные тексты являются традиционными хранилищами культурной информации (по Ю.М. Лотману), а о переводимости единиц, несущих культурную информацию и одновременно являющихся единицами перевода. В первую очередь таким единицами выступают культуронимы – слова, закрепленные за специфическими элементами какой-либо культуры [10, с. 16]. В таком случае необходимо говорить не о переводимости культурной информации вообще, а о принципиальной переводимости и степени переводимости единиц, являющихся носителями культурной информации. Таким образом, на смену пространственных рассуждений о переводимости и непереводимости художественного текста вообще приходят вопросы об определении и применении эффективных стратегий преодоления непереводимости и достижения как можно более высокой степени переводимости. Несмотря на отсутствие в

современном переводоведении единого понимания термина «стратегия перевода», мы считаем, что понятие стратегии перевода может быть отнесено, прежде всего, к способу адаптации культурной информации в рамках лингвокультурной дихотомии «свой и чужой», что в свое время предложил Л. Венути и определил такие стратегии авторскими терминами «форенизация» и «доместикация» [11]. Сравнительно недавно к парадигме стратегий Л. Венути была добавлена и стратегия остранения (в понимании В. Шкловского) [12; 13]. Другим подходом является понимание стратегий культурной адаптации с позиции собственно переводческих технологий – культурное сохранение, культурное толкование, культурная замена и культурное опущение [14]. При таком подходе в поле непереводаемого попадает только культурное опущение. Хотя относительно многих результатов перевода можно говорить не о непереводаемой информации оригинала, а об информации непередаваемой, что нередко обусловлено не лингвистическими и культурными расхождениями текстов, участвующих в процессе художественного перевода, а многими субъективными причинами, связанными с конкретными установками и компетенциями переводчиков.

Литература

1. Newmark P.A Textbook of Translation. – New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo: Prentice Hall, 1988. – 311 p.
2. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
3. Дю Белле Ж. Защита и прославление французского языка // Эстетика Ренессанса, Т.2. – М.: Наука, 1981. – 252-264 с.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводаемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 342 с.
5. Bassenett S., Lefevere A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Topics in Translation. 11. – Clevedon: Multilingual Matters, 1998. – 143 p.
6. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. – 298 с.
7. Razumovskaya V.A. Sound Symmetry in Poetic Text: Types and Translation Strategies // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences 4 (2010 3). – P. 536- 545.
8. Климович Н.В. Библизмы в художественном тексте: типологический, функциональный и переводческий аспекты: дис... канд. филол. наук. – Красноярск, 2010. – 200 с.
9. Разумовская В.А. Семантическая ситуация как единица художественного перевода // Вестник Московского городского педагогического университета, № 1 (11). – М.: Изд-во Московского городского педагогического университета, 2013. – С. 72-80.
10. Кабакчи В.В. Основы англоязычной межкультурной коммуникации. – СПб.: РГПУ, 1998. – 232 с.
11. Venuti L. Strategies of Translation // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London and New York: Routledge. Taylor and Francis Group, 2006. – 240-244.
12. Корнаухова Н.Г. Переводческие стратегии в аспекте

манипуляції сознанием // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Вып. № 15, Т. 3, 2011. – С. 90-96.
13. Куницына Е.Ю. Шекспир – Игра – Перевод. – Иркутск: Изд-во ИГЛУ, 2009. – 348 с. **14.** Разумовская В.А. Культурная адаптация информации семантической ситуации: на материале переводов «Мастера и Маргариты». – в печати.

Андріана Раті
м. Київ, Україна

Перекладацька інтерпретація жанротвірної лексики в літературі жахів

Вивчення лінгвістичних та перекладацьких особливостей функціонування того чи того жанру є перспективним напрямком в сучасній філологічній науці. Зокрема, якщо йдеться про жанр літератури жахів, адже сьогодні він працює на масового читача та користується неабиякою популярністю. Жанр об'єктивізується в мові, тому пізнати та вивчити його глибинну структуру та ознаки, що його утворюють, можливо лише крізь призму художнього тексту. Жанр літератури жахів, або «чорний роман», що в зарубіжному літературознавстві займав другорядну позицію, а у вітчизняному взагалі ігнорувався, зараз є найпопулярнішим жанром на сучасній літературній арені. Тяжіння сучасних філологічних студій до розробки текст-типологічних ознак тексту, а також спроби перекладознавців розробити тактики та стратегії відтворення тексту у його поліаспектному відношенні зумовлює актуальність цієї статті.

На основі фактологічного матеріалу дослідження нам вдалося виокремити такі текст-типологічні ознаки жанру літератури жахів:

- деталізація в описі зовнішності персонажів;
- хронотоп жанру;
- деталізація у описі емоцій персонажів.
- ефект сюжетного напруження.

Варта уваги і жанротвірна лексика жанру літератури жахів, адже саме вона формує лексико-семантичні поля твору, які потім в свою чергу створюють лексичні мікрополя та уніфікують жанрово-композиційну єдність твору. Розглянемо детальніше, що являє собою жанротвірна лексика жанру літератури жахів та які завдання ставить перед перекладачем автор оригіналу. За Е. Петровою, уся жанротвірна лексика жанру літератури жахів об'єднується під асоціативно-семантичним полем “horror” на основі емоційно-сміислової домінанти.

Асоціативно-семантичне поле “horror” виокремлює, в свою чергу, мікрополя: “fear” (страх); 2) “death” (смерть); 3) “supernatural phenomena” (надприродні явища); 4) “horrible animals” (жахливі тварини) [1, с. 5].

У нашому дослідженні ми частково розглянемо одне основне мікрополе АСП «horror»: “death” (смерть). Враховуючи, що дослідження має перекладознавчий характер, зазначимо, що під час аналізу прикладів на предмет знаходження перекладацьких тактик та стратегій, спиратимемось на класифікацію тематичних та жанрово-стилістичних змін у перекладі, що за А. Поповичем є наступними:

- 1) стилістичний відповідник;
- 2) стилістична субституція;
- 3) стилістична заміна – інверсія;
- 4) стилістичне підсилення;
- 5) стилістична типізація;
- 6) стилістична індивідуалізація;
- 7) стилістичне послаблення;
- 8) стилістичне нівелювання;
- 9) стилістична втрата [2, с. 53].

Розглянемо частково тематичну групу “evil”, що відноситься до мікрополя “death” (смерть) та є однією з найбільш вживаних лексем у творах досліджуваного жанру. Ось перший приклад:

You will rejoice to hear that no disaster has accompanied the commencement of an enterprise which you have regarded with such evil forebodings [3]. – *Ти зрадієш, коли почуєш, що витівка, котра викликала у тебе такі похмурі передчуття, почалася цілком сприятливо* [4, с. 359]

В реченні спостерігаємо використання автором оригіналу прикметника “evil”, що в перекладі відображено як «*похмурі*». Текст перекладу позбавлений емоційності. Такий переклад вважаємо неадекватним, оскільки лексема “evil” має потужне лексико-семантичне значення, що означає «диявольський, злий». Переклад не відповідає інтенції письменника та ілюструє стилістичне послаблення.

Трохи далі по тексту:

But I have one want which I have never yet been able to satisfy; and the absence of the object of which I now feel as a most severe evil [3]. – *Мені бракує лише одного* [4, с. 361]

Порівнюючи текст оригіналу і текст перекладу, відразу помічаємо різницю в об’ємі, що є результатом перекладацької елімінації. Умисне використання автором оригіналу атрибутивного словосполучення “severe evil”, зворотній переклад якого міг би бути «найзапекліший ворог» додає тексту емоційної експресивності та напруження, що зумовлено досліджуваним жанром, однак перекладач нівелював

першочерговий задум автора оригіналу, вдавшись до перекладацького прийому елімінації, що, на нашу думку, є недалекоглядним рішенням.

Ще один приклад ілюструє стилістичне послаблення:

But it is a still greater evil to me that I am self-educated: for the first fourteen years of my life I ran wild on a common, and read nothing but our uncle Thomas's books of voyages [3]. – Але найгірше те, що я вчився самотужки. Перші чотирнадцять років мого життя я гасав у полях і читав лише книжки про мандри з бібліотеки нашого дядечка Томаса [4, с. 362].

Текст перекладу очевидно ненасичений змістом, що був закладений в оригінал. Автор оригіналу вводить в текст прикметник з підсилювальним значенням “great” та іменник з потужним негативно-забарвленим відтінком “evil”, тоді як перекладач, очевидно застосовуючи стилістичне послаблення, відтворює словосполучення прикметником вищого ступеня порівняння «найгірше» послаблюючи інтенцію автора. Ще один приклад:

I had determined, at one time, that the memory of these evils should die with me; but you have won me to alter my determination [3]. – Колись я вирішив, що прикрі спогади пройдуть разом зі мною, але знайомство з вами змінило моє рішення [4, с. 371].

В прикладі прослідковується заміна однієї частини мови іншою, а саме іменник у множині “evils” відтворено прикметником «прикрі». Очевидним є стилістичне послаблення з боку перекладача, адже, знову ж таки, лексема потужної семантики “evils” під час відтворення як «прикрі» втрачає своє початкове значення та затушовується нейтральним відповідником. В прикладі спостерігаємо стилістичне послаблення.

Непоодинокі випадки, коли перекладач вдало відтворює жанрові лексему, не залишаючи жодних підстав для оскарження:

I need not describe the feelings of those whose dearest ties are rent by that most irreparable evil; the void that presents itself to the soul; and the despair that is exhibited on the countenance [3]. – Не стану описувати почуття тих, у кого невблаганна смерть забирає найдорожчих, – чи страшна порожнеча в душі та відчай. [4, с. 381-382].

У вищезазначеному прикладі проілюстрована точна кореляція перекладацького відповідника, що демонструє обдумане рішення перекладача. Автор оригіналу використовує лексему “evil”, в якій імпліцитно закладає роздуми героя саме про смерть, яка дуже часто раптово забирає близьких та рідних та навіть невблаганне горе. Перекладач відтворює лексему її стилістичним відповідником, що демонструє високий професіоналізм та повагу до авторського задуму.

Трохи далі по тексту:

These are the reflections of the first days; but when the lapse of time proves the reality of the evil, then the actual bitterness of grief commences [3]. – *Такі розуми перших днів; коли ж плин часу підтверджує нашу втрату, отут і починається справжнє горе* [4, с. 382].

У вищезазначеному прикладі бачимо яскравий приклад стилістичної заміни, яка не призводить до перекладацького покручу та досить вдало передає закладений автором оригіналу зміст. Лексема “*evil*”, що закладена автором оригіналу у твір як та, що символізує смерть та відповідну втрату знайшла адекватне відтворення в тексті перекладу.

Наступні приклади:

1) *It is the eve of St. George's Day. Do you not know that to-night, when the clock strikes midnight, all the evil things in the world will have full sway?* [5]. – *Сьогодні переддень Святого Георгія. Хіба вам не відомо, що сьогодні вночі, як тільки проб'є північ, нечиста сила володарюватиме на землі?*[6, с. 13]

2) *He would not answer at first, but on learning that I was English, he explained that it was a charm or guard against the evil eye.* [5] – ... *спочатку він не хотів мені відповідати, але довідавшись, що я англієць, пояснив, що це слугує немовби талісманом і захистом від лихого ока* [6, с. 14]

Знову ж таки, перший приклад ілюструє вдале відтворення атрибутивного словосполучення “*evil things*” стилістичним відповідником «нечиста сила», що зберігає емоційне навантаження першотвору в рамках жанру. Другий приклад, в свою чергу, демонструє відтворення атрибутивного словосполучення “*evil eye*” українським відповідником «*лихе око*». Перекладач використав стилістичний відповідник у вигляді частини українського прислів'я, враховуючи культурні особливості мови перекладу.

Отже, базуючись на проведеному дослідженні, доходимо висновку, що, найчастіше під час перекладу жанротвірної лексики літератури жахів ми можемо спостерігати стилістичне послаблення, тобто недостатню увагу перекладача до відтворення лексичної одиниці. В деяких випадках прослідковується адекватне відтворення лексем, а в деяких взагалі стилістична втрата, тобто їх елімінація.

Література

1. Петрова Е.В. Жанрообразующая лексика англоязычного черного романа: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд.филол.наук: спец. 10.02.04 «Германские языки»/ Е.В. Петрова. – Санкт-Петербург, 2002. – 19 с.
2. Попович А.А. Проблемы художественного перевода / А.А. Попович. – М.: Наука, 1980. – 199 с.
3. Shelly M. Frankenstein or

the Modern Prometheus – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/shelley-mary/frankenstein/> 4. Шеллі М. Франкенштейн, або Сучасний Прометей /М. Шеллі // Пер. І.Л. Базилянської. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 528 с. 5. Stocker B. Dracula – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/> 6. Стокер Б. Граф Дракула / Б. Стокер // Пер. І.Л. Базилянської. – Х.:ВД «ШКОЛА», 2009.– 528 с.

Olga Romanova, Jekaterina Tracevska
Riga, Latvia

**Approaches to Rendering the Author’s Idiolect in Translation
of Scientific Prose
(Based on the Experience of Translation of Jean Aitchison’s Texts
into Russian)**

Rendering of the author’s individual manner of writing, or *idiolect*, is a challenging task for translators to accomplish, as long as they have to reproduce it in the target language (TL) preserving its unique features. The main reason for that is the fact that an *idiolect* implies a verbally expressed writer’s individuality, which is “the equivalent of a fingerprint: each of us is unique in our language habits” [1, p. 197]. The individual’s manner of communicating ideas can vary from inaccurate use of certain vocabulary to peculiar language use. Thereby, the author’s choice of language means may be considered as deliberate, not habitual, as long as they intend to achieve a certain communicative goal which allows for a thoroughly considered selection of language means. When the author’s individuality is conveyed through several texts and a range of certain language means used repeatedly makes the style recognisable, it is possible to speculate upon their idiolect. The author’s style of writing includes numerous elements, i.e. sentence structure, syntax, the ways of image creation, repetition, emphatic constructions, etc. The features that characterise the writer’s idiolect may include a specific use of language means for stylistic purposes or deviation from the language norm and distinctive use of language, which occurs due to the author’s habits rather than for stylistic purposes.

The meaning of symbols and the ways they are organised to form phrases and sentences of one language cannot be identical to those of the other one, therefore absolute correspondence between languages is not possible [Nida, p. 158]. Taking this into consideration, translators aim at finding the closest equivalents choosing between two types of equivalence: formal (reproducing the form of the SL) and dynamic (the intended effect of the

text on readers). Dealing with an idiolect, translators should attempt to achieve formal equivalence in the translation as it “focuses attention on the message itself, in both form and content. In such a translation one is concerned with such correspondences as poetry to poetry, sentence to sentence, and concept to concept. Viewed from this formal orientation, one is concerned that the message in the receptor language should match as closely as possible the different elements in the SL. This means, for example, that the message in the receptor culture is constantly compared with the message in the source culture to determine the standards of accuracy and correctness” [3, p. 159]. Nida claims that this type of equivalence allows the reader to identify themselves with the person in the source text (ST) context and helps understand the means of expression, way of thinking and customs. Thus, formal equivalence is “the quality of a translation in which the features of the form of the source text have been mechanically reproduced in the receptor language” [4, p. 201]. Formal equivalents are faithful to the SL imagery and the features characteristic of the writer’s idiolect in case they are transferred as close to the source as possible. Dynamic equivalents should be used only in case formal equivalence is not achievable.

Dealing with the writer’s idiolect, the translator has to decide whether they aim at preserving the peculiar features characteristic of the idiolect or rendering the ST message using vocabulary that is readily recognised by the target language (TL) readers. In case the idiolectal features cannot be rendered by semantically equal or close vocabulary that corresponds to the TL norm, the translator has to decide whether to render the content or the form. On the one hand, rendering the form, i.e. the author’s used stylistic devices, semantically peculiar vocabulary or distinctive syntactic structures can result in translation that does not correspond to the TL norm. On the other hand, rendering merely the content may lead to the loss of the writer’s idiolect in translation. The translator usually attempts at accomplishing a translation which is faithful to both the SL and TL. In case it is found unachievable, it involves orientation at either the SL or TL, often resulting in a certain inaccuracy in translation, e.g. the loss of the writer’s idiolectal features or deviation from the TL norm.

Texts of academic and semi-academic register (scientific prose) and ways of rendering them in the TL represent a particular interest, as they aim at informing and educating readers, delivering information in a formal way, i.e. they contain technical vocabulary, certain sentence-patterns and logical sequence of utterances. The function of academic and popular science texts is delivering information in a way that attracts readers. Thus, authors aim at creating texts of both informative and creative nature, which contain lexis

that deviates from traditional academic writing significantly. As long as they use stylistic devices or semantically specific vocabulary of their choice, their idiolect can be clearly traced.

For this reason, texts by Jean Aitchison [5] have to be mentioned as a vivid example of academic texts with a clearly distinguishable author's idiolect. Despite their academic nature, which is traditionally stated to be strictly informative, educating and characterised by the abundance of terminology, non-finite verb forms and complex syntactic constructions, thus, requiring concentration and additional effort to read, her texts appear to be clear, comprehensible and reader friendly. They contain numerous means of stylistic expression, e.g. lexis with emotional and evaluative connotations, stylistic devices, etc. Thus, they are targeted at both specialist and non-specialist readers. We may assume that her manner of writing originates in her genuine interest in the areas discussed, which results in thorough research which, in turn, can cause emotional experience [6]. Moreover, Aitchison's manner of writing serves the pragmatic goal of attracting readers' attention and their involvement in the problems she discusses.

In order to prove this assumption, it is necessary to trace the characteristic features of Aitchison's idiolect and analyse the ways of rendering them in the TL. The first text selected is the essay "The Media are Ruining English" [7] on a commonly recognised myth that the media affect English negatively. The second extract, "The Ever-Whirling Wheel", is a chapter from her research "Language Change: Progress or Decay?" [8]. Russian translation of the selected texts has been accomplished by Yekaterina Tracevka.

The comparative analysis of Aitchison's idiolect and its Russian translation aims at distinguishing the ways of transfer of the specificity of Aitchison's style of writing into Russian and revealing the possible deviations from the source.

Although the texts belong to different functional styles and different genres, they have certain features in common. Firstly, they discuss the same topic, i.e. the language change. Secondly, in both the texts Aitchison argues the common view of the state of the language and its change, which is generally negative. As well as that, in both texts her personal attitude towards the issues discussed is clearly traced.

Both the texts deviate from the commonly recognised features of the styles and genres they belong to due to the use of numerous means of expression. The genre of essay allows using such lexis, although the essay under research belongs to popular science style and, therefore, provides the author with the opportunity to be less expressive and personal. The second text belongs to academic style which does not normally use means of

stylistic expression and the writer's personal attitude to the subject is usually avoided in such texts. We, therefore, may conclude that the deviation of the essay from the features characteristic of the genre and popular science style is not particularly significant, whereas the deviation of the second text from the common features of the academic register is considerable.

The most noteworthy features of Aitchison's idiolect traced in texts have been distributed into eight groups:

1. vocabulary describing 'the people responsible for language decline' as criminals (e.g. *linguistic criminals, culprits of linguistic slide*);

2. vocabulary comparing the 'state of English' with health or illness (e.g. *health of English, plagued with idiots, remedying the situation, symptoms of growing old*);

3. emotionally-coloured and evaluative lexis (e.g. *hard to stomach, dregs of humanity, ludicrous, akin to fools, preconceived notions*);

4. the verbs characterised by the common meaning *complain, insist* and expressions of disapproval;

5. metaphors (e.g. *crumble into dust, keep afloat in a flood of sloppy speech, ceaseless flaming thought of men, break a lance on behalf of our embattled English tongue*);

6. similes and comparisons (e.g. *like a young cuckoo pushing a previous occupant out of the nest, like a piece of wreckage with a ship's name on it floating away from a sunken hulk*);

7. vocabulary revealing the writer's personal attitude (e.g. *his grammar is bespattered with pompous notes in which he deplores the lamentable English of great writers*);

8. miscellaneous (the vocabulary characterised by a variety of features that do not correspond to any of those mentioned in the previous groups).

In order to render the features characteristic of Jean Aitchison's idiolect the translator has applied faithful, semantic and communicative methods of translation. Faithful translation has been used for rendering most of the metaphors, similes and comparisons as well as the nonce word combinations and vocabulary that reveals the writer's personal attitude towards the issues discussed. This method reproduces the contextual meaning of the word combinations and their form, i.e. figurative meaning of the vocabulary (*keep afloat in a flood of sloppy speech* – *держаться наплаву в потоке сырой речи*, *crumbled into dust* – *повергнут в прах*, *symptoms of growing old* – *симптомы старения*, *hard to stomach* – *сложно переваривать*, *dregs of humanity* – *отбросы общества*), evaluative connotations (*ludicrous, akin to fools* – *смешны и сродни дуракам*, *bespattered with pompous notes* – *усеяна напыщенными ремарками*, *culprits of linguistic slide* – *виновники языкового спада*),

nonce sense (*linguistic criminals – лингвистические преступники*), etc. Semantic translation has been applied to render mainly emotionally coloured or evaluative lexis as long as it uses semantically close vocabulary that renders the connotations of the ST vocabulary and its contextual meaning (*garbage heap – стопка макулатуры, junk writing – писанина, approaching collapse – на грани истощения, health of English – оздоровление английского языка*).

The features that have not been preserved in the translation include the vocabulary comparing the state of English with health or illness and several stylistic devices, i.e. the metaphor *the ruin of a better and a nobler past* and the alliteration *let's stop this slide down the slippery slope*.

The image of health or illness could not be preserved in the TT as long as the translator did not manage to find suitable Russian equivalents which render the contextual meaning along with the association with health or illness. In order to render the contextual meaning the translator has used common Russian collocations (*remedying the situation – спасти ситуацию, cure – исправить*). Similarly, the contextual meaning of the metaphor and the alliteration has been transferred to the TT (*the remnant and the ruin of a better and a nobler past – что осталось от более благородного и прекрасного прошлого, let's stop this slide down the slippery slope – давайте же прекратим катиться по наклонной*). The mentioned word combinations and stylistic devices have been rendered using semantic translation, which reproduces the contextual meaning of the ST vocabulary using the word combinations common for the TL.

The comparative stylistic analysis has shown that most of the specific individual features of Aitchison's idiolect have been rendered in the translation, thus, the goal of the research has been achieved. The hypothesis that the stylistic devices and certain distinctive vocabulary characteristic of the author's idiolect can be partly transferred into the target language by selecting its suitable equivalents has been confirmed. This leads us to the conclusion that both faithful and semantic methods of translation are efficient for rendering the writer's idiolect in translation, while communicative translation does not always help preserve the features of the individual manner of a particular author.

References

1. Wales, K.A. Dictionary of Stylistics (Studies in Language and Linguistics). London: Pearson Education Ltd., 2001. – 429 p.
2. Nida, E.A., Towards a Science of Translating. Leiden: E.J. Brill, 1964. – 331 p.
3. Ibid.
4. Nida, E.A., Taber, Ch. R. The Theory and Practice of Translation. Leiden: E.J. Brill, 1969. – 218 p.
5. Jean Aitchison is a Professor of Language and Communication in Oxford University, who specialises in

historical linguistics, language and mind, language and the media. 6. Валгина Н. Теория текста. Москва: Логос, 2003. – 173 с. 7. Aitchison, J. The Media Are Ruining English. // Bauer, L., Trudgill, P. (eds.) *Language Myths*. New York: Penguin Books, 1998. Pp. 15-22. 8. Aitchison, J. *Language Change: Progress or Decay?* Cambridge: Cambridge University Press. 2002. – Pp. 3-18.

Ірина Рябчук, Вероніка Басок
м. Київ, Україна

Прагматичний аспект перекладу англomовних маркетингових текстів

Оскільки сучасна торгівля за умов високої конкуренції неможлива без використання маркетингових текстів, з метою привернення уваги споживачів виникає потреба у якісному перекладі таких текстів. Маркетингові тексти мають свої закони створення, механізми впливу, способи мовної організації, інтерпретації та перекладу, що орієнтований на іншомовних споживачів відповідної продукції. Для здійснення комунікативно адекватного перекладу маркетингового дискурсу перекладач має знати і брати до уваги основні особливості передачі комунікативної інтенції, збереження прагматики тексту, адаптації тексту для іншомовного споживача. Саме це спонукає до докладного розгляду зазначеної теми.

Сучасна теорія перекладу трактує поняття «переклад» як особливу форму міжмовної комунікації, в усій сукупності мовних та екстра-лінгвістичних факторів, що є причиною обґрунтування того, що переклад як особливий тип комунікації не може не зазнавати впливу прагматичних категорій мови. Саме тому, урахування прагматичного фактору є необхідною умовою для досягнення адекватності перекладу [1, с. 11].

Вимога наявності комунікативно-прагматичної еквівалентності є однією з основних вимог до перекладу взагалі, оскільки вона передбачає відтворення комунікативного ефекту вихідного тексту й тому зумовлює виокремлення в перекладі саме того аспекту, який є основним у комунікативному акті. Важливість урахування прагматичних аспектів обумовлена, в значній мірі, різницею у сприйнятті мовних одиниць представниками різних мов та культур, асиметрією їхніх фонових знань.

Відповідно до визначення Ч. В. Морріса, який ввів у науковий обіг термін «прагматика», прагматика є вченням про відношення знаків до їхніх інтерпретаторів, тобто до тих, хто користується знаковими

системами [1, с. 7]. Прагматичний потенціал тексту, тобто його здатність створювати певний комунікативний ефект, здійснювати прагматичний вплив на реципієнта, формується в результаті вибору автором змісту повідомлення та способу його вираження мовними засобами [5, с. 209].

Розглядаючи прагматичний аспект перекладу маркетингових текстів, варто враховувати, що як у процесі створення, так і у процесі перекладу маркетингових текстів основною метою є забезпечення успішної комунікативної взаємодії, тобто, суб'єктно-об'єктно-суб'єктної діяльності учасників спілкування, що дозволяє здійснювати взаємодію між адресатом та реципієнтом, значно впливаючи на її результат, і спрямована, перш за все, на інформаційний обмін та вплив на свідомість і поведінку. При такому розумінні комунікативна взаємодія описується як мовленнєва поведінка, тобто послідовність мовленнєвих вчинків учасників комунікації, зорієнтованих на сприйняття та інтерпретацію партнером повідомлення [7, с. 143]. Саме тому, для досягнення комунікативної мети, тобто певного прагматичного впливу на реципієнта, як автор, так і перекладач маркетингових текстів мають брати до уваги аксіоми, закони та стратегії комунікативної взаємодії.

До аксіом комунікативної взаємодії належать:

1) забезпечення взаєморозуміння передусім на підставі спільності мови як конвенційного коду (що обґрунтовує необхідність перекладу маркетингових текстів, які призначені для споживачів з різних країн);

2) зумовленість комунікативної взаємодії спільним фрагментом тезаурусів комунікантів;

3) умотивованість і цілеспрямованість спілкування з боку його учасників як підґрунтя комунікативної взаємодії;

4) регуляторна функція системи правил і норм спілкування (комунікативного кодексу), зумовлених культурою, соціумом, сферою спілкування і її зразком [6, с. 602].

За визначенням С.В. Ключова, комунікативна стратегія – це частина комунікативної поведінки або комунікативної взаємодії, в якій серія різних вербальних і невербальних засобів використовується для досягнення певної комунікативної мети, тобто, стратегічного результату, на який спрямований комунікативний акт. Стратегія – загальна рамка, канва поведінки, яка може мати і відступ від мети в окремих кроках [4, с. 87]. Отже, комунікативні стратегії та тактики допомагають правильно донести інтенцію адресата та створити необхідний вплив на реципієнта. Більшість з них спирається на використання імпліцитних засобів впливу на реципієнта, апелювання до цінностей, фонових знань, бажань.

Під стратегією комунікативного впливу в маркетинговому дискурсі розуміють план впливу на адресатів за допомогою одного або декількох взаємопов'язаних повідомлень, побудованих на основі контрольованого вибору, структурування і подачі в повідомленнях інформації про об'єкт, яка відповідає цілям ефективного просування цього об'єкта на ринку.

Маркетинговий текст являє собою приклад максимально ефективного прагматичного використання мовних засобів. Важливою вимогою до такого виду тексту є передача максимум інформації при мінімумі слів [8, с. 178]. Прагматичний аспект маркетингового тексту безпосередньо проявляється в своєрідному виборі граматичних і лексичних одиниць, стилістичних прийомів, особливому синтаксисі, організації друкованого матеріалу, використанні елементів різних знакових систем. Прагматичний підхід до з'ясування лінгвістичної специфіки маркетингових текстів спирається на попередній аналіз соціологічних, психологічних та психофізіологічних факторів, пов'язаних з маркетинговим дискурсом, а також на врахування екстралінгвістичних умов, необхідних для його створення та функціонування [3, с.11].

У маркетингових текстах комунікативна інтенція відправника може бути виражена експліцитно та імпліцитно. Під експліцитним вираженням комунікативної інтенції розуміємо формальну виразність елементів мови і зв'язків між ними. Експліцитно виражена інтенція може мати спеціальні засоби для якогось певного мовленнєвого жанру. У випадку маркетингових текстів такими засобами може виступати інформативність повідомлення, спеціальна лексика, що має позитивну конотацію, оціночна лексика, питальні речення, що закликають до взаємодії, вживання імперативних дієслівних конструкцій, та ін. Комунікативна інтенція також може бути виражена імпліцитно, тобто не мати спеціальних засобів для свого вираження і проглядатися крізь зміст висловлювання, загальної мовленнєвої ситуації, загальних фонових знань учасників комунікації. В такому випадку можна говорити про імпліцитне вираження інтенції.

Розглянемо форми вираження комунікативних інтенцій у маркетингових текстах на прикладі опису нової фотокамери Samsung Smart Camera NX300:

Shoot fast, share faster [9] – *Провокує на рух!* [10]

У перекладі можемо бачити повну зміну слогану, заради досягнення мети адаптації продукту до українського споживача. В англійському варіанті основною, експліцитно вираженою інтенцією (за допомогою використання порівняльної лексики *fast, faster*) є повідомити споживачу про те, що продукт удосконалений у порівнянні з

попередніми версіями, і акцент ставиться на нові якості самого продукту, а в українському варіанті імпліцитно передається інформація про те, чого споживач може досягти з цим товаром, тобто акцент ставиться не на технічні характеристики, а на бажання споживача розвиватися у чомусь, у даному випадку слоган апелює до бажання людини творчо розвиватися, вести активне життя, та ін.

Advanced Hybrid AF System

Phase detection AF (autofocus) determines the distance of your subject, while contrast AF fine-tunes the focus for maximum contrast. The hybrid AF system combines both into a single sensor which allows you to shoot accurate and sharply detailed images faster [9].

Удосконалена подвійна система автофокусування

Подвійна система автофокусування забезпечує більш швидке і точне фокусування і визначення рівня контрастності, а неймовірно коротка витримка дозволяє отримувати чіткі, реалістичні знімки ще швидше [10].

У перекладі слово *advanced* передається словом *удосконалена*, що є експліцитним засобом створення позитивного сприйняття, а також імпліцитно повідомляє споживача про те, що компанія турбується про покращення свого товару. Тут також використовується оцінна лексика (*accurate – більш швидке і точне, неймовірно коротка*), що є характерним для маркетингових текстів. Текст перекладу дещо спрощено, порівняно з оригіналом, випущені технічні деталі, які компенсовані додаванням оцінної лексики. На синтаксичному рівні перекладач використав трансформацію об'єднання, що робить опис продукту більш зв'язним. Еквівалентність оригіналу і перекладу майже відсутня, через суттєві зміни у тексті, які, на нашу думку, спрямовані на зацікавлення пересічного споживача, а не людини, що розбирається у техніці. Проте, зважаючи на те, що це не зовнішня реклама, а опис товару на сайті, за необхідності людина може знайти технічні характеристики у специфікаціях товару, тому таку заміну можемо вважати комунікативно адекватною.

Отже, експліцитні засоби вираження інтенції домінують в маркетинговому дискурсі, але помічається тенденція до збільшення використання імпліцитних засобів, які можуть сильніше впливати на споживача через його залучення до комунікативної взаємодії з адресантом, більшу зацікавленість споживача, завдяки тому, що процес здогадки сенсу основного повідомлення реклами є цікавішим для споживача, ніж просте викладення фактів.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – М.:

Прогресс, 1985. – № 16. – С. 4-15. **2.** Брандес О. П. Прагматика языка как переводческая проблема / О.П. Брандес // Тетради переводчика. – № 16. – М. : Международные отношения, 1979. – 65 с. **3.** Дедюхин А.А. Модели организации вербальной и визуальной информации в тексте рекламы (на материале английских и русских текстов рекламы автомобилей): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / А. А. Дедюхин. – Краснодар, 2006. – 25 с. **4.** Клюев Е.В. Речевая коммуникация: Учеб. пособие для университетов и институтов / Е. В. Клюев. – М. : РИПОЛ-КЛАССИК, 2002. – 320 с. **5.** Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с. **6.** Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми / О. О. Селіванова // Підручник. – Полтава: Довкілля, 2008. – 712 с. **7.** Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації / О. А. Семенюк // Навчальний посібник. – К. : ІнЮре, 2009. – 276 с. **8.** Феофанов О. А. Реклама: новые технологии / О. А. Феофанов. – СПб., 2004. – 384 с. **9.** Samsung UK: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.samsung.com/uk/consumer/smart-camera-camcorder/smart-nx/smart-nx/EV-NX300ZBATGB>. **10.** Samsung Україна: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.samsung.com/ua/consumer/cameras-camcorders/smart-cameras/nx-cameras/EV-NX300ZBSTUA>.

Мария Салтыкова

г.. Челябинск, Российская Федерация

Интерпретация имплицитных модальных значений во французских рекламных слоганах

В современной лингвистике представлен обширный объем работ, посвященных изучению категории имплицитности в языке и в тексте, таких исследователей как Н.Д. Аругюнова, Л.А. Нефедова, Л.В. Семенова, О.А. Турбина [1; 2; 3; 4]. В рекламных слоганах имплицитная информация обычно представляет собой эмоционально-оценочную, характеризующую информацию, обусловленную прагматическими установками автора, его желанием воздействовать на получателя рекламного сообщения.

На основании приведенных выше исследовательских работ становится возможным вывести общие закономерности реализации имплицитной информации в рекламных слоганах языковыми средствами: имплицитность реализуется через элементы, косвенно указывающие на известные адресату знания (экстралингвистические компоненты рекламы); имплицитная информация актуализируется выбором контекстуально маркированных средств языка (слова, словосочетания, прецедентные тексты, синтаксические конструкции с

дополнительными эмоционально-оценочными, экспрессивными и функциональными свойствами); имплицитная информация реализуется за счет синтаксической расстановки языковых единиц.

Формальная организация рекламного слогана подразумевает информационную компрессию за счет сжатия плана означающего при сохранении плана означаемого. Н.С. Валгина видит необходимость различать семиотические и коммуникативные способы информационной компрессии. К семиотическим способам компрессии (знаковым, языковым) она относит лексическую компрессию, синтаксическую компрессию и формирование речевых стереотипов; к коммуникативным (текстовым) относит свертывание информации и применение повторной номинации. Иными словами, можно сказать, что синтаксическая компрессия рекламной информации в слогане может предусматривать сжатие знаковой структуры путем эллиптирования, грамматической неполноты, синтаксической инверсии, синтаксической асимметрии (пропуска логических звеньев высказывания) и др. [5, с. 147].

Реализация модальности в рекламных слоганах включает авторскую интенцию, его прагматические установки, а значит, модальные значения имеют субъективный характер выражения. На наш взгляд, субъективная модальность может быть представлена имплицитными и эксплицитными модальными значениями. Вслед за Л.А. Нефедовой под эксплицитным в языке мы понимаем «явно выраженное, развернутое представление какого-либо содержания»[2, с. 38]. Имплицитным же, неявным является то, что «не имеет полного словесного выражения или самостоятельных средств выражения, но извлекается из эксплицитного и становится понятным на его основе» [2, с. 38].

Рекламный слоган представляет собой автономную разновидность рекламного текста, своего рода девиз, содержащий эффектную и легко воспринимаемую формулировку рекламной идеи и обладающий неразрывной смысловой связью с товарным знаком. В языковом отношении рекламный слоган это – *лингво-семиотическая единица*, предназначенная для активации цепи, а иногда сети когнитивно-ассоциативных связей с целью всесторонней и предельно позитивной репрезентации объекта рекламы [6]. В текстовом выражении рекламный слоган представляет собой результат реорганизации исходного текстового фрагмента или предложения – исходного рекламного сообщения. Например, текст слогана может состоять из предложений, являющихся результатом намеренного разрыва целого предложения.

Приведем пример французского рекламного слогана: крем ВВ *crème* от Garnier “Une peau parfaite immédiatement. Même au soleil” (Идеальная кожа моментально. Даже на солнце). Использование

безглагольной конструкции позволяет разгрузить рекламное сообщение, оставив в нем лишь то, что важно для верной и выгодной рекламодателю его интерпретации. В данном случае имплицировано значение высоких качеств и характеристик рекламируемого продукта: *С кремом от Garnier Вы получите не только эффект идеальной кожи, но и надежную защиту от солнца!* Очевидно, что характер модального значения – субъективный. Модальными операторами в данном случае служат слова с положительной коннотацией высокой степени оценки: прилагательное *parfaite* (идеальная) и наречие *immédiatement* (моментально).

Рассмотрим некоторые элементы композиционной структуры рекламных слоганов, встречающиеся во французских периодических журнальных изданиях. Часто синтаксические конструкции рекламных слоганов представлены простыми предложениями. Среди них отметим *односоставные, полные двусоставные* предложения и *неполные* конструкции.

К односоставным предложениям можно отнести инфинитивные предложения, где главным членом предложения выступает глагол в неопределенной форме. Например: шоколад Lindt Lindor “Fondre de bonheur” (Таять от счастья). В предложениях данного типа акцент делается на инфинитивной форме глагола, тем самым, автор как бы призывает читателя, намекает на возможность осуществить желаемое уже сегодня. Субъективный характер модальных значений реализуется за счет употребления инфинитивных глаголов в сочетании с прилагательными и существительными, обладающими положительной коннотацией высокой степени оценки: *bonheur* (счастье), *perfection* (совершенство), *exceptionnel* (исключительный), *absolut* (абсолютный) и т.д.

Не менее частотны в употреблении номинативные предложения. Например: одежда марки Blauer “Une histoire vraie” (Настоящая история), помада Color Riche от L’oréal “Une richesse incomparable” (Ни с чем несравнимая роскошь), одежда для детей Primigi “Une aventure extraordinaire” (Удивительное приключение), часы Franc Vila “Esprit Unique” (Единственные в своем роде). Как видно из примеров, номинативные предложения в рекламных слоганах в основном представлены существительными и согласуемыми с ними прилагательными. Таким образом, в предложениях данного типа в трансляции модальных значений участвуют все элементы его структуры, а именно употребление существительного и прилагательного в их комплексе: *richesse incomparable, aventure extraordinaire, esprit unique* и т.д.

Среди двусоставных предложений в рекламных слоганах можно выделить многочисленные примеры предложений с составным

именным сказуемым с грамматической связкой в нулевой форме (*être* – быть), например: интернет-портал WeightWatchers “*Bien manger, mon premier geste beauté*” (Правильное питание – мой первый шаг на пути к красоте), пищевая продукция Nestle “*Aider les bébés à bien grandir, notre mission depuis 145 ans*” (Помогать малышам расти – наша главная задача вот уже 145 лет).

Встречаются также примеры предложений с репризой, выраженной указательными местоимениями *ce, cela, ça*. Например, распространенным является характерный для французского языка презентатив *c'est* (это есть): крем Nivea Pure & Natural “*Faire du bien à ma peau, c'est naturel*” (Заботиться о коже – это естественно), пищевая продукция Lesieur “*Pas d'erreur, c'est Lesieur*” (Когда все правильно – это “Lesieur”). Думается, что в примерах двусоставных предложений модальность редко имеет эксплицитно выраженный субъективный характер. Часто читатель должен самостоятельно выстроить цепь когнитивно-ассоциативных связей: *Bien manger, mon premier geste beauté* → *Чтобы быть в форме, необходимо следить за своим питанием, а как поддержать здоровое питание, мы расскажем на нашем интернет-портале.*

В рекламных слоганах широко распространены неполные структуры, в качестве которых часто фигурируют эллиптические предложения. Так, например, во французских рекламных слоганах можно встретить эллипсис подлежащего. Например: крем Номеорластимин от Voinor “*Apaaise, répare et protège*” (Успокаивает, восстанавливает и защищает), средства для волос от Timotei “*Répare vos cheveux tout en douceur*” (Восстанавливает Ваши волосы, делая их мягкими), крем Sensibiafine “*Calme “le feu” des irritations, hydrate et répare jour après jour*” (снимает раздражение, увлажняет и восстанавливает день за днем).

Во всех приведенных примерах, совершенно очевидно, что референт известен из ситуационного контекста, а глагол в форме 3 л. ед.ч. отвечает желаниям потребителя: *именно средства для волос от Timotei сделают Ваши волосы мягкими*. Субъективность выраженного модального значения может усиливаться за счет эмотивности таких словосочетаний как *jour après jour* (день за днем), *nottament pour vous* (особенно для Вас), а также в сочетании с числительными такими как *24 heures* (24 часа), *du premier coup* (с первого раза) и т.д. В данном случае они выступают модальными операторами.

Конструкции с эллипсисом сказуемого не менее частотны. Во французских слоганах встречаются конструкции с опущением глагола *être*: витаминный комплекс Richelet “*Cellules (sont) protégées*,

jeunesse *_(est)_ renforcée*” (Клетки – защищены, молодость – сохранена). Модальное значение таких высказываний имеет субъективный характер: достигается за счет опущения сказуемого и акцентирования внимания читателя на качествах и характеристиках рекламируемого продукта, важных для интерпретации основного содержания.

В случаях контекстуального эллипсиса автором намеренно опускается главная часть предложения. Восстановить исходное рекламное сообщение слоганов данного типа становится затруднительным. Например: автомобиль Volkswagen Golf “*Parce que vous vous attirez l’attention*” (Потому что Вы притягиваете внимание), автомобиль Renault Clio RS “*Et votre cœur bat plus fort*” (И Ваше сердце бьется сильнее), ноутбуки марки Asus “*Parce que l’impensable n’est pas impossible*” (Потому что немыслимое не значит невозможное). Модальными операторами являются слова и словосочетания с положительной коннотацией в рамках ситуационного контекста: *Et votre cœur bat plus fort* → *автомобили Renault Clio RS такие быстрые и маневренные, что захватывает дух*. Необходимо отметить, что в эллиптических конструкциях данного типа множество модальных значений может быть бесконечным: *стоит только сесть за руль нового Renault Clio RS и Вы почувствуете его неповторимую динамику, его новый дизайн и т.д...* и Ваше сердце забьется сильнее.

Таким образом, становится возможным заключить следующее: организация рекламных слоганов зачастую строится посредством приемов эмотивного синтаксиса. За счет компрессионного сжатия исходного рекламного сообщения, его грамматического упрощения, формируется множество эксплицитных и имплицитных модальных значений субъективного характера. Как и в других языках, синтаксис французского обладает своими особенностями, которые важно учитывать при переводе рекламных текстов.

Литература

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Нефедова Л.А. Когнитивно-типологический аспект имплицитивной коммуникации (на материале французских текстов и их переводов на русский язык): дис. ... д.ф.н.: 10.02.20 / Л.А. Нефедова. – Челябинск, 2001. – 310 с.
3. Семенова Н.В. Когнитивный аспект представления подтекстовой информации в переводе: автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.02.20 / Н.В. Семенова. – Уфа, 2000. – 24 с.
4. Турбина О.А. Принципы изучения лингвистической имплицитности / О.А. Турбина // Вопросы лингвистики и методики преподавания языков в вузе. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2002. – С. 51.
5. Валгина Н.С. Теория текста / Н.С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 280 с.
6. Турбина О.А. Принципы организации рекламного

Сергій Сидоренко
м. Київ, Україна

Відбиття українських протестних реалій в англійському медійному дискурсі

У кінці листопада 2013 року світові ЗМІ несподівано і на безпрецедентно тривалий час привернули свою увагу до подій в Україні, спричинених зміною курсу української влади щодо євроінтеграції. Протестні події, епіцентром яких став майдан Незалежності в українській столиці, привнесли в життя суспільства нові реалії. Оскільки англomовні засоби масової інформації практично миттєво транслювали події в Києві своїй аудиторії, ці специфічні реалії одразу ставали фактом англomовного медійного, і загалом політичного, дискурсу.

Метою нашого дослідження було проаналізувати шляхи відбиття основних реалій, породжених протестними подіями кінця 2013-початку 2014 рр., в англomовному медійному дискурсі. Такі знання є професійно важливими для перекладачів, що обслуговують міжмовну писемну та усну комунікацію, пов'язану з кризовими подіями в Україні. Основним матеріалом дослідження слугували публікації BBC News, USA Today, Radio Liberty, GlobalPost, The Economist, RIA Novosti, KyivPost, соціальної мережі Facebook, що охоплюють період з листопаду 2013 р. по лютий 2014 р.

Аналіз публікацій, присвячених протестним подіям в Україні, дозволив одержати такі результати. Досліджені протестні реалії можна структурувати у вигляді поля з ядерним компонентом «Євромайдан» («Майдан») та дотичними до нього (або генерованими ним) кластерами, основними з яких є «політичні партії та об'єднання», «учасники подій», «заклики», «процеси і події», «протестні атрибути і побут». Розглянемо, як складові елементи кожного із зазначених кластерів відбиваються англійською.

Центром подій вкотре за останні роки стала центральна площа Києва, майдан Незалежності, або просто Майдан, а спільнота мітингарів, що відстоювали курс на європейську інтеграцію, назвала себе Євромайданом. Реалії «Євромайдан», «Майдан» мають полісемантичну структуру, побудовану на метонімічних відносинах:

територія → спільнота людей → громадський рух. В англомовних новинах ці центральні реалії трансходуються як Euromaidan, Maidan, Maydan і, особливо в перші тижні після початку подій, супроводжуються поясненням: the city's main square, the Maidan [1]; Maidan, or Independence Square in Kiev, is the focal point for pro-EU protests [2]; “On behalf of our government, I would like to apologise for the actions of our law

enforcement authorities on Maidan [Independence Square],” he said, referring to violence at the weekend [3].

Семантичний обсяг слова Euromaidan, як і в українській мові, не обмежується територією протесту, а включає значення «табір мітингувальників», «протестний рух»:

Pro-opposition daily Ukrayina Moloda conveys a different sentiment with its main headline “**Maydan's triumph**”, **referring to the protest camp in Kiev** [4].

Mr Yanukovych's decision last month to suspend talks with the EU seemed to demonstrate the effectiveness of Russia's tactic. However, **the massive protests in Kiev – called “Euromaidan”** – then pushed things in the opposite direction [5].

До Вікіпедії “Euromaidan” потрапляє з такою дефініцією: “The Euromaidan is a wave of ongoing demonstrations and civil unrest in Ukraine, which began on the night of 21 November 2013 with very large public protests demanding closer European integration” [6].

Словничок українських протестних реалій, опублікований на сайті Радіо Свобода, надає реалії «Євромайдан» також значення «європейські прагнення мітингувальників»: “Maidan (майдан) and Euromaidan (євромайдан) are now pretty familiar terms to anyone watching the protests in Ukraine. They're a reference to the maydan, or square, that's become the focal point of the Kyiv rallies, and the European aspirations of those out on the streets” [7].

Основними політичними партіями та об'єднаннями, асоційованими з Євромайданом, є опозиційні сили – «Батьківщина», «Свобода», «Удар». Їхні назви англomовними медійниками транскрибуються та/або перекладаються словниковим відповідником і можуть супроводжуватися означенням або коментарем, що уточнює ідеологію партії / об'єднання: Svoboda (Freedom) party [8]; far-right party Freedom [9]; the Svoboda or Freedom Party [10]; Udar (Punch) [8]; the largest opposition party, Batkivshchyna [11]; Fatherland, of the imprisoned former Prime Minister, Yulia Tymoshenko [8].

До кластеру «учасники подій» ми віднесли два основні «силові» утворення – «Беркут», «тітушки», а також «Антимайдан» (мітингувальників, що підтримували Партію регіонів та політику президента) і «Автомайдан» (мобільний загін Майдану). Що стосується «Беркуту», назва цього спецпідрозділу, яка мало що може сказати англomовному читачеві, переважно не згадується, а замінюється описовим відповідником riot police. Якщо ж вживається транскрибована власна назва Berkut, вона супроводжується описовою номінацією:

Ukraine's **special police force, Berkut**, has been widely condemned for beating protesters in the square – known as Maidan [12].

A police spokeswoman said neither the regular Kiev police nor **Berkut riot police** had conducted any operations at the address [13].

Неологізм «тітушки», породжений протестними подіями у Києві, потребує особливої експлікації для англomовної аудиторії. Вікіпедія визначає цей термін таким чином: «Titushky is a widely-used term in Ukrainian mass media and by the general public for street hooligans who are suspected to be sponsored by the government» [14].

Більш детальну семантизацію неологізму «тітушки» та історію його виникнення пропонує Словничок українських протестних реалій, опублікований на сайті Радіо Свобода: «Tytushky – burly guys dressed in sports gear who act as agents provocateurs. They crack down on protesters or provoke clashes with the aim of tarnishing peaceful protests. Not a completely new, Euromaidan-specific term, «tytushky» was coined earlier this year after two journalists were beaten up in Kyiv by a group of athletically built youth. Tytushky are named after Vadym Tytushko – one of three men who received suspended sentences over the May attack» [7].

Транскодуючи цю реалію у тексті, журналісти додають коментар, або експлікують її через синоніми, наприклад, таким чином: “He basically told the truth when he said there were some 2,500 **provocateurs** in Kyiv,” he said. “They’re the **titushky**” [15].

Назви «Антимайдан» і «Автомайдан» калькуються англійською і можуть супроводжуватися поясненням, наприклад: “Dmytro Bulatov,

35, a member of Automaidan, a group of car owners that has taken part in the protests against Yanukovych, vanished Jan. 22” [16].

До протестних реалій відносимо також сталі заклики і вигуки, що регулярно використовувалися учасниками протестних подій і набули прямого асоціативного зв'язку з ними. В англійських медіа ці заклики перекладаються і можуть супроводжуватися пояснювальним коментарем щодо референції їхніх певних компонентів, наприклад:

Ukrainians waving European Union flags sang the national anthem and shouted “Resignation!” and “Down with the gang!” in a reference to Yanukovych's regime [17].

The crowd chanted “Glory to Ukraine!” [17]

“Out with the con!” The last refers to two alleged criminal convictions dating back to Mr Yanukovych's youth – convictions not documented in any official records [8].

Three police buses pulled up to the building's main entrance, and were immediately surrounded by around 2,000 protesters chanting “Shame!” [18].

На морозному протестному майдані прижилася специфічна жаргівлива «кричалка» футбольних фанів «Хто не скаче, той москаль». Словничок Радіо Свобода перекладає її “If you're not jumping, you're a Moskal” [7]. Очевидно, що для англійської аудиторії лише перекладу замало, адже, по-перше, у смисловій структурі цього гасла відсутній прямий логічний зв'язок між його предикативними частинами, а по-друге, лексема «москаль» тягне за собою цілий шлейф етнічно вмотивованих асоціацій. Тому автори словника супроводжують переклад таким коментарем: “Euromaidan protesters often shout this while jumping, but the chant isn't restricted to the protests ... “Moskal” is a historical term for Muscovite, now used mainly as an ethnic slur for Russians” [7].

До кластеру «процесі і події» ми віднесли такі реалії: «Євро-революція», «революція гідності», «смолоскипна хода», «погроми» (характеристика українських подій В. Путіним), «перезавантаження» (системи). «Євро-революція» – загальна назва протестних подій, висунута мітингувальниками на перших «народних вічах» в грудні 2013 року, англійською калькується: “... more people come to Kiev from different parts of the country, to join the “**Eurorevolution**” [8].

Друга назва, «революція гідності», яка згодом, на думку протестувальників, стала більш об'єктивно відображати суть подій, англійською перекладається за допомогою словникових відповідників: “After all, the EuroMaidan in Ukraine is a **revolution of national dignity**” [19].

Вимоги протестувальників в концентрованому вигляді представлені концепцією «перезавантаження», що відтворюється англійським

відповідником reload: "... they now want the total **"reload"** of what they describe as a corrupt system of governance" [20].

«Смолоскипна хода» свободівців в день народження Степана Бандери перекладається, зокрема, як torch-lit procession: "Thousands of supporters of a far-right party in Ukraine have held **a torch-lit procession** through the capital, Kiev" [21]. Путінську характеристику подій в Україні – «погроми» – англomовні медіа переклали різними відповідниками: "President Vladimir Putin's description of the Kiev rallies as a simple **"riot"**" [22]; "President Vladimir Putin of neighbouring Russia blamed "outside actors" for events in Ukraine, saying they seemed "more like **a rampage** than a revolution" [3]; "Putin called the protests **"pogroms"**, a reference to the 19th-century Russian attacks on ethnic groups and Jews" [23].

Будення Майдану пов'язано з низкою специфічних атрибутів. «Наметовий табір мітингувальників» перекладається англomовними журналістами як protesters' tent city [24] або tent camp [25]; «польові кухні» – makeshift kitchens [13]. Складніше відтворити англійською сутність продукту народного фольклору Майдану, політичних частівок – це завдання вирішується лише описовим способом: "From the same stage, activists also perform **ditties set to Ukrainian folk tunes, mocking top government officials as well as Russia's President Vladimir Putin**" [26].

На фото і відео, презентуючих київський майдан світу, він виглядає як море людей, над яким майорять різнокольорові прапори. Пояснення прапорової символіки майдану для англomовної аудиторії знаходимо на сайті Радіо Свобода. Ці пояснення не лише вказують на належність прапора, але й розкривають історико-ідеологічний контекст відповідного політичного, громадського або військового утворення: "**Maydan flags** – aside from the ubiquitous blue-and-yellow Ukrainian and EU flags, protesters have been waving other banners, too. There are the red and black flags of the World War II-era Ukrainian Insurgent Army (UPA), which is revered primarily in western Ukraine for fighting both Nazi Germany and Soviet forces for Ukrainian independence. Others, particularly in the more pro-Russian east, consider the UPA traitors for fighting against Soviet soldiers. Then there are the red-and-white banners bearing the name of Udar, the party led by boxer-turned-opposition leader Vitali Klitschko, and the blue flags of the Crimean Tatars" [7].

До реалій протестних подій несподівано потрапила зеленка, якою щедро поливали політиків у Харкові. Назва цього антисептика англійською відтворюється різними шляхами – приблизним словниковим відповідником, описовим способом, транскрибуванням: green dye, green antiseptic, zelyonka (brilliant greendye) [27; 28; 29].

Завершити стислий огляд англійських відповідників українських протестних реалій хотілося б тезою, яка лежить не у лінгвістичній площині. Можна з впевненістю сказати, що найширше бажання українського народу полягає у тому, щоб головними реаліями нашого життя завжди були мир, добробут, справедливість, людська гідність та впевненість у завтрашньому дні, а з драматичних подій зими 2013-2014 рр. були взяті правильні історичні уроки.

Література

1. Ukraine: Police line streets as protesters continue demo: video // BBC News Europe, 03.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25191679>. 2. Ukraine: Pro-EU protest pin-up calendar // BBC News Europe, 13.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/blogs-news-from-elsewhere-25365725>. 3. Ukraine unrest: NATO condemns crackdown on protesters // BBC News Europe, 03.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25206058>. 4. Press worried as tension persists in Kiev // BBC News Europe, 12.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25350071>. 5. Analysis: Russia's carrot-and-stick battle for Ukraine // BBC News Europe, 17.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25401179>. 6. Euromaidan // Wikipedia: The free encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Euromaidan>. 7. Moore, Kathleen and Butorin, Pavel. From Maidan to Berkut: A Ukraine Protest Glossary // Radio Free Europe. Radio Liberty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rferl.org/content/ukraine-protest-glossary-euromaydan/25190085.html>. 8. Карпук, Олег. Ukraine's two different revolutions // BBC News Europe, 03.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25210230>. 9. Ukraine activist Chornovol's beating causes outrage // BBC News Europe, 25.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25515838>. 10. Ukraine's far-right Svoboda party hold torch-lit Kiev march // BBC News Europe, 01.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25571805>. 11. Stalemate // The Economist, 06.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/01/ukraine>. 12. Ukraine's capital Kiev gripped by huge pro-EU demonstration // BBC News Europe, 08.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25290959>. 13. Ukraine police move on protesters and opposition party // BBC News Europe, 09.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25307255>. 14. Titushky // Wikipedia: The free encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Titushky>. 15. Peleschuk, Dan. Kyiv's 'citizen defenders' maintain nighttime vigil // GlobalPost, 05.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/131205/ukraine-protests-eu-kyiv-citizen-defenders>. **16.** Rudenko, Olga. Amnesty won't stop protests in Ukraine // USA Today, 31.01.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/01/31/ukraine-amnesty-bill-anti-protest-legislation/5077401>. **17.** Heintz, Jim and Karmanau, Yuras. Ukraine's protests are nation's largest since 2004 // USA Today, 08.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2013/12/08/ukraine-protests/3908495>. **18.** Rudenko, Olga. Ukraine police stand down after protest grows // USA Today, 11.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2013/12/10/ukraine-capital-protest-camp/3971687>. **19.** Lozynskuj, Askold S. A revolution of dignity // KyivPost, 22.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/askold-s-lozynskuj-a-revolution-of-dignity-334135.html>. **20.** Ukraine crisis: Clashes feared as Kiev braced for rival rallies // BBC News Europe, 15.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25386736>. **21.** Torch-lit far-right march in Ukraine // BBC News Europe, 02.01.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25572858>. **22.** Press apprehensive as standoff continues in Kiev // BBC News Europe, 10.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25317369>. **23.** Rudenko, Olga. Ukraine protesters demand that government go // USA Today, 02.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2013/12/02/ukraine-russia-demonstration-european-union-trade-pact/3806403>. **24.** Rudenko, Olga. Riot police crack down on Ukraine protests // USA Today, 09.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2013/12/09/ukraine-eu-russia-protests/3915189>. **25.** Danilove, Maria and Karmanau, Yuras. Anti-government mass rally in Ukraine turns violent // USA Today, 02.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2013/12/01/ukraine-rally-violence/3796821>. **26.** Ukraine protests: Singing in the cold // BBC News Europe, 20.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25468055>. **27.** Ukrianian opposition politicians daubed with green dye // RIA Novosti, 28.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.ria.ru/world/20131228/186033659/Ukrainian-Opposition-Politicians-Daubed-With-Green-Dye.html>. **28.** Police: Student beaten on Euromaidan in Kyiv // KyivPost, 07.01.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/police-student-beaten-on-euromaidan-in-kyiv-334731.html>. **29.** Euromaidan // Facebook [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.facebook.com/euromaidanEN>.

Відтворення емпатичних конструкцій в перекладі

Емфаза – одна з категорій комунікативної структури речення, яка пов'язана з вираженням сильних почуттів мовця. Це закономірне явище емоційно-забарвленого мовлення, що полягає у виділенні певного елемента висловлювання. Як відомо, емфаза (грецьк. *emphasis* – виразність) – це напруженість мови, посилення її емоційної виразності, виділення якогось елемента за допомогою різних стилістичних засобів: анафори, епіфори, інтонації, інверсії, вигуків, звертань, запитань, повторення, паралелізмів тощо [4, с. 35]. За словами В.А. Чабаненка, у мові є численні засоби вираження й викликання емоцій. Пропущені через мислення людини, ці засоби відразу ж актуалізуються, стають підсилено виразними також він наголошує на тому, що засоби вираження емфазы суттєво відрізняються в художньому та, скажімо, науково-публіцистичному стилях. В експресивному художньому стилі переважають лексичні емпатичні конструкції, вживається також графічна емфаза – авторське виділення елементів мовлення графічними засобами. У художніх текстах емфаза виконує естетичну функцію і емоційно забарвлює, поживлює текст. Суттєвий вплив на способи вираження емфазы в стилі художньої літератури має індивідуальний стиль автора [5, с. 213].

Т.Р. Левицька та А.М. Фітерман стверджують, що емфаза має національний характер. Іноді емпатичні моделі в англійській та українській мові збігаються, але частіше цей збіг відсутній. Національний характер та різноманіття засобів вираження емфазы в англійській мові іноді становить труднощі для розуміння тексту, і, відповідно, для його перекладу [3, с. 85]. Як зазначає Д.І.Ганич, емпатична конструкція – це синтаксична конструкція, за допомогою якої виділяють той чи інший член речення [1, с.75]. Емпатичні конструкції за своїм змістом протистоять нейтральним імперативним конструкціям. Емфаза зустрічається у різних стилях літератури – художньому, ораторському, публіцистичному, рідше – науковому. Але, зрозуміло, найчастіше емфаза зустрічається в газетно-публіцистичному стилі, в ораторському мовленні та в художній прозі [2, с. 145].

Окремі науковці наводять різні класифікації емпатичних конструкцій. Наприклад, Т.Р. Левицька та А.М. Фітерман поділяють їх на лексичні, граматичні та графічні. До лексичних вони відносять наступні конструкції: а) конструкцію з підсилювальним дієсловом *do*;

б) конструкції *what a..., such a..., neither...nor, either...or, so very (much), more...than ever, too... to*; в) прийом експлетиву – вживання вставних емфатичних слів (мовні одиниці типу *indeed, to be sure, without doubt, undoubtedly*); г) емфатичні повтори [3, с. 241].

До основних граматичних конструкцій за Т.Р. Левицькою і А.М. Фітерманом належать: а) інверсія – порушення звичайного фіксованого порядку слів у розповідному реченні, б) конструкція з *it* на початку речення, в) конструкція *Condensed Relative*, у якій неозначені займенники *what, who, whatever, whoever, whomever* виступають в ролі підмета, г) конструкція з використанням ступенів порівняння прикметників та прислівників, ґ) заперечні емфатичні конструкції (створені заперечним займенником *no* поряд з іменником, двома запереченнями, поєднанням частки *not* зі сполучником *until*) [3, с. 260].

В даній роботі ми розглянули відтворення емфатичних конструкцій у художній літературі на основі роману Стівена Кінга «Доктор Сон». Проаналізуємо найбільш частотно вживані. Наприклад, лексичні емфатичні конструкції, які зустрічаються в даному романі:

Mom smokes. She doesn't think I know, but I do know it [7, с. 9]. – Мама курить. Думає, що я не знаю, але я ж знаю [6, с. 27].

I do believe you! [7, с. 172]. – Ну, звісно, я вам вірю! [6, с. 292].

В усіх розглянутих нами прикладах *do* має емфатичне навантаження, створює підсилювальний ефект. Перекладач, відтворюючи таку емфазу, має на меті зберегти напруженість, динамічність мови оригіналу в перекладі. Слід зауважити, що майже всі речення в перекладі окличні і це також адекватно відтворює емфатичний характер дієслова *do*. Конструкції даного типу зустрічаються у тексті у понад 60 реченнях.

Для підсилення виразності в англійському реченні вживаються емфатичні заперечувальні конструкції, зокрема *neither... nor, not only...but* тощо, які відтворюються українською мовою різними способами. Так, наведене нижче речення ілюструє це явище:

“When she gets hungry enough, she'll eat,” the doctor said, but neither Lucy nor David was much comforted [7, с. 53]. – Коли достатньо зголодіє, вона почне їсти, — сказав лікар, але ні Люсі, ні Девіда це не втішило [6, с. 123].

Вищезазначене явище зустрічається у 34 реченнях.

Розглянемо приклад прийому експлетиву – вживання вставних емфатичних слів: Цей прийом зустрічається у 14 реченнях:

One look was enough to tell Dan that the head nurse had indeed known what the score was [7, с.202]. – Одного погляду вистачило Дену, щоб зрозуміти, що старша сестра дійсно знала рахунок [6, с.521].

До наступної категорії емфатичних конструкцій належать граматичні конструкції, і одним із найуживаніших граматичних засобів створення емфазі є інверсія. Як підсилювальний прийом інверсія використовується після слів із заперечувальною семантикою. При перекладі таких речень із метою збереження емфазі доцільно скористатися лексичними засобами, тобто використати слова-підсилювачі, враховуючи потужний синонімічний потенціал української мови:

Hardly could we hear our own voices for the noise of the trains [7, с. 423]. – *Через страшений гуркіт потягів ми ледве чули свої голоси* [6, с. 501].

Інверсія досить популярна в перекладі художніх творів, тому кількість речень з застосуванням даного явища перевищує сотню. Наведемо наступний приклад вживання конструкцій *Condensed Relative*, у яких неозначені займенники *what, who, whatever, whoever, whomever* виступають в ролі підмета:

Whoever had sent this letter was still on the line [7, с. 97]. – *Той, хто надіслав цей лист, був і досі на лінії* [6, с. 132].

Емфатичне *Whoever* в українському перекладі замінено на стилістично немарковану конструкцію *той, хто*, що ілюструє явище деємфатизації перекладу. В романі знайдено 93 речення з вживанням зазначеної вище конструкції.

Найпростішим засобом вираження негативації є використання заперечувальної форми допоміжного дієслова в препозиції щодо присудка. Заперечення при інших членах речення завжди більш емфатичне, особливо коли воно належить до підмета або додатка, вираженого іменником. Подвійна негативація перетворює речення в стверджувальне, робить його менш категоричним, але більш емфатичним, що зазвичай відтворюється в цільовому тексті за допомогою антонімічного перекладу: *It is not an unfavourable time for telling me that* [7, с. 142]. – *Зараз саме час про мені говорити* [6, с. 178]. Прийом негативації досить часто використовується перекладачами, роман «Доктор Сон» не є винятком, в ньому знайдено 142 речення.

Отже, у художніх текстах використовується багатство мовних засобів, що підпорядковуються спільній меті – справити певне враження на читача. Емфаза є суттєвою складовою у створенні необхідного експресивно-емоційного настрою твору. Вона може виражатися засобами на всіх мовних рівнях, що мають свою специфіку передачі іншою мовою. Врахування при перекладі усіх особливостей англійських художніх творів є складною задачею, оскільки означає застосування креативного підходу під час здійснення художнього перекладу. Потреба в подальшому вивченні емфатичних зворотів

пояснюється їх винятковою роллю для реалізації комунікативної функції мови та актуалізації уваги на деталях, а також розгляду окремих зворотів як додаткового дієвого інструмента для підвищення емоційності та виразності висловлювання, так як вміння спілкуватися полягає не лише у правильному формулюванні висловлювання відповідно до граматичних правил, але й у знанні того, у яких саме контекстах можливі різні висловлювання.

Перекладознавці та перекладачі повинні усвідомлювати, що емфаза як засіб комунікативного виділення певних сегментів вихідного повідомлення є різнорівневим семіотичним явищем, оскільки утворюється за участю вербальних знаків шляхом урізноманітнення усталених мовних норм, розширення меж узвичаєного. У плані перекладу особливості емфатичного виділення засобами тієї чи іншої мови безпосередньо пов'язані з мовними картинами світу, де в нерозривній єдності перебувають універсальні та етноспецифічні компоненти, комбінації яких є унікальними в кожній мові. Мовна картина світу екстраполюється на синтаксичну будову мови та її лексичний склад і стає тлом для виникнення різнорівневої асиметрії при перекладі.

Література

1. Ганич Д.И. Русско-украинский, украинско-русский словарь / Д.И. Ганич, И.С. Олейник. – 7-е изд., доп. и перераб. – К. : А. С. К., 1999. – 560 с.
2. Єременко В.Д. Емфатичні спонукальні конструкції в англійській та українській мовах // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: Збірник наукових праць / В.Д.Єременко. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – Вип. 10. – с. 57-61.
3. Левицкая Т.Р. Проблемы перевода / Т.Р. Левицкая, А.М. Фитерман. – М.: “Международные отношения”, 1975. – 456 с.
4. Положин М.М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську / М.М. Положин. – К.: “Рута”, 1991. – 278 с.
5. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії / В.А. Чабаненко. – К.: “Вища школа”, 1984. – 280 с.
6. Стивен Кинг. Доктор Сон / пер. з англ. та ком. О. Красюка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. — 640 с.
7. King S. Doctor sleep / Stephen King. - New York: Scribner, 2013. – 531 p.

Тетяна Смірнова
м. Київ, Україна

Структурно-семантичні особливості термінів фахової мови

Розвиток цивілізації супроводжується появою численних термінів у різних галузях науки та техніки. Оскільки переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, то цілком природно, що лінгвісти надають особливого значення дослідженню структурно-семантичних особливостей терміна.

Структурно-семантичний потенціал терміна, його словотвірна парадигма цікавлять багатьох лінгвістів: Володіна М.М. [1], Герда О.С. [2], Даниленко В.П. [3], Канделакі Т.Л. [4], Мішланова С.Л. [5], Суперанську О.В. [6] та ін.

Шляхом узагальнення слово-термін, що підлягає лінгвістичному аналізу, об'єднується хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою. У зв'язку з цим цілком виправданим у термінознавстві є метод розчленування терміна на складові семантичні компоненти з метою моделювання його семантики.

Особливість фахових мов полягає у наявності спеціального, орієнтованого на потреби певного фаху набору лексичних одиниць, які мають усе ж плавні та гнучкі зв'язки зі загальнонавчальною лексикою, яка теж присутня у фаховій мові. З іншого боку, остання відрізняється специфічним вживанням певних граматичних, синтаксичних, стилістичних засобів.

Всю лексику фахового тексту можна поділити на чотири види:

- 1) терміни певної галузі, які мають власну дефініцію;
- 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці (в т.ч. терміни суміжних наук) – наприклад, поширені терміни філософії, політології, математики, філології та ін.;
- 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести й номенклатури, щоправда професіоналізми, як правило, можуть тлумачитися, на противагу номенклатурним одиницям;
- 4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емотивно забарвлене значення [2, с. 51].

Динаміка фахових мов часто віддаляє їх від вихідної бази загальнолітературної мови та може призвести до виникнення непорозумінь між фахівцем та нефаківцем, творить штучну атмосферу елітарності.

Фахові тексти мають свою специфіку побудови. Її формують, наприклад, такі ознаки:

- 1) дієслово втрачає своє часове співвідношення і вживається здебільшого в теперішньому часі;
- 2) дієслово вживається часто в пасивній формі;
- 3) дієслово як вид слова відіграє відносно меншу роль;
- 4) іменник відіграє важливу роль;
- 5) однина вживається частіше, ніж множина;
- 6) прикметник вживається відносно часто [5, с. 94].

Окремі фахові мови користуються специфічними мовними засобами, які, у свою чергу, можуть мати місце і в інших фахових мовах. Кілька субмов можуть формувати більші класи з їх спільними

ознаками. Так, серед фахових мов можна розрізняти мови соціальних наук і мови технічних галузей, які мають не лише специфічні терміно-системи, але й різну організацію тексту, мовну структуру.

Таким чином, фахові тексти розрізняються на текстовому й термінологічному рівнях. Наочним прикладом у цьому зв'язку може бути зіставлення юридичних, економічних та технічних текстів. В юридичних текстах постає питання – чи можна порівнювати інституції, реалії у вихідній мові та мові перекладу і якою мірою (наприклад, міжмовні омоніми на кшталт “pension” та «пенсія», які мають різні значення, і подібних прикладів юриспруденція знає чимало). В економічних текстах спостерігається певне міжнародне «вирівнювання» термінології, що є насамперед результатом впливу американської економіки, хоча й у цій галузі має місце амбіційний спротив окремих поширених мов, які намагаються запроваджувати власні термінологічні одиниці. Зовсім інша ситуація з технічними текстами. Тут на чільному місці проступає вимога міжнародної стандартизації, принаймні в рамках однієї терміносистеми. Ці та подібні особливості фахових текстів повинні неодмінно враховуватися в перекладацькій діяльності й особливо в прикладних аспектах термінознавства, термінографії, стандартизації професійної лексики [7, с. 54].

Мовознавці переконані в тому, що переклад фахових текстів так само трудомісткий, як і літературний переклад. До того ж поверхнева уява про те, що в процесі науково-технічного перекладу досить лише субституції (заміни) професійної термінології із застосуванням граматичного мінімуму є цілком хибною.

Аналіз лексико-семантичних зв'язків термінів показує, що ці зв'язки можуть бути внутрішньосистемними та міжсистемними. Так, внутрішньосистемним семантичним явищем вважається багатозначність одного і того самого терміна у межах однієї і тієї самої термінологічної системи, як, скажімо, в лексикології і семасіології – «значення», «лексема», «слово».

Семантичні явища міжсистемного характеру в галузі філологічної термінології представлені такими термінознаками, які одночасно використовуються як для номінації понять (явищ) однієї галузі, так і для номінації понять суміжних дисциплін.

Значення багатозначного терміна міжсистемного функціонування входить складовою частиною в обсяг термінологічного словосполучення і виконує при цьому роль семантичного ядра інваріанта, який конкретизує і деталізує значення, уточнює інформацію на основі диференційної ознаки поняття. Так, термін “*glossa*” – «*глюсса*» використовується

у лексикології, в юриспруденції, у риболовстві; “*irradiation*” – «*іrrадіація*» – в лексикології, у фізиці, у фізіології, у медицині.

Таким чином, міжсистемні відношення можуть породжувати як багатозначність єдиного терміна, так і омонімію і розглядатись при цьому вже на рівні міжнаукових контактів.

Системно-структурні ознаки є основними критеріями визначення терміна у системі мови. У жодній системі мови немає абсолютно тотожних ознак, отже, немає і абсолютних синонімів, бо в жодній системі понять немає двох і більше різних ознак, які б називалися одним і тим самим терміном. Той самий термін «кочує» із однієї системи до іншої, набуваючи іншого змісту.

Дослідження структурно-семантичних зв'язків між термінами передбачає нерозривність двох планів, які пов'язані між собою: стабільний інваріантний семантичний компонент парадигматичного плану системи мови і вираження змінних компонентів із синтагматичного плану мовлення, які визначають відповідно різні смисли вживання слова-терміна. Такі системні взаємозв'язки між термінами розкривають суть «переходу» того самого слова-терміна від одного смислу до іншого.

Усі терміни за своєю будовою Коваленко О.Я. поділяє на:

- 1) прості, які складаються із одного слова: *circuit* – ланцюг;
- 2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *flywheel* – маховик;
- 3) терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *circuit breaker* – автоматичний вимикач [8, с. 258].

Терміни-словосполучення поділяються на три типи.

До першого типу належать терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатися окремо і які зберігають своє значення: *brake* – гальмо, *gear* – прилад.

До другого типу належать такі терміни-словосполучення, які мають один із компонентів – технічний термін, а другий – загальноживану лексику. Компонентами такого типу можуть бути два іменники, або іменник і прикметник. Цей спосіб утворення науково-технічних термінів більш продуктивний, ніж перший, де два компоненти є самостійними термінами: *back coupling* – зворотній зв'язок.

До третього типу належать терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є слова загальноживаної лексики і тільки сполучення цих слів є терміном. Такий спосіб утворення науково-технічних термінів непродуктивний: *line wire* – провід під напругою.

Отже, Коваленко О.Я. звертає увагу на те, що усі терміни об'єднуються в термінологічні системи, які виражають поняття однієї галузі

знань. У кожній термінологічній системі утворюються певні групи, для яких загальним є їх належність до класу предметів, або до класу процесів, властивостей і т.д.

Щодо перекладу фахових текстів, то головні труднощі перекладу пов'язані не з перекладом окремих термінів, зафіксованих у термінологічному словнику, а з передачею правильного змісту кожної фрази, якій не завжди відповідає дослівний переклад. Для цього необхідне деяке знання предмета, про який іде мова. Варто погодитися з тим, що умовою правильного перекладу, тобто вибору потрібного слова з числа тих, які слугують передачею терміну оригіналу в різних його значеннях, є правильне розуміння того, про що в контексті йдеться, тобто знання явищ дійсності та їх назв. Перекладачу-неспеціалісту може допомогти його філологічна освіта, знання асоціативних зв'язків термінологічних морфем, афіксальні особливості термінів. Людині, яка не є спеціалістом в сфері перекладацької діяльності, на перший погляд може здатися, що переклад термінів є найпростішим для перекладача, адже не так вже й важко знайти вірне значення тому чи іншому терміну у відповідному словнику, знаючи при цьому, що терміни – однозначні та перекладаються абсолютним еквівалентом, незалежно від сфери, в якій вони вживаються. Без сумніву можна наголосити на тому, що дане уявлення є дійсно помилковим.

Слід також пам'ятати, що з однієї мови на іншу терміни не перекладаються як звичайні слова. Оптимальним є такий шлях перекладання термінів: «поняття – український термін», а не «іншомовний термін – український термін», з якої мови б не відбувався переклад. Тобто пошук терміна-відповідника починається з аналізу властивостей нового поняття. Цілком можливо, що якась із властивостей «підкаже» іншу назву цьому поняттю, відмінну від тієї, яка існує в мові оригіналу.

Література

1. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина и терминологическая номинация: автореф. дис. на соиск. науч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / М.Н. Володина – М., 1998. – 20 с.
2. Герд А.С. Язык науки и техники как объект лингвистического изучения // Филологические науки / Герд А.С. – М., 1986. – № 2. – С. 54-59.
3. Даниленко В.П. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / Даниленко В.П. – Свердловск, 1991. – 155 с.
4. Канделаки Т.Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий // Проблемы языка науки и техники / Канделаки Т.Л. – Вып. 3. – М., 1970. – С. 12-92.
5. Мишланова С.Л. Терминоведение XXI века: история, направления, перспективы // Филол. науки / Мишланова С.Л. – М., 2003. – №2. – С. 94-101.
6. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории /

А.В. Суперанская, Н.В. Подольская – М., 1989. – 158 с. 7. Будагов Р.А. Что такое научный стиль // Русская речь / Будагов Р.А. – М., 1970 – № 2. – С. 48-54. 8. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: Учебний посібник / Коваленко А.Я. – К., 2001. – 290 с.

Ярослав Соколовский

г. Красноярск, Российская Федерация

**О значимости категории энтропии для лингвистического
описания процесса синхронного перевода
(пропедевтические замечания)**

«Нет такой структуры, даже искусственной,
которая бы не сопротивлялась процессу энтропии.
Энтропия – финальный удел всего, и всё ему
сопротивляется».

Филипп К. Дик,

Галактический целитель горшка

Современная лингвистическая теория перевода, исследуя роль энтропии в устном переводе, пытается решить ряд вопросов, лежащих, как нам кажется, в самом теоретическом основании данной области исследований. Во-первых, существует проблема определения понятия «энтропия» в рамках теории перевода и лингвистики, также существует очевидная потребность в разработке некой классификации личностных факторов, провоцирующих энтропию в переводе: тех, что определяются личностью говорящего (темп речи, соблюдение произносительных, лексических и грамматических норм, и т.д.), а также тех, которые определяются переводчиком-синхронистом (навыки аудирования, когнитивная готовность в рамках навыка «переключения между языками», когнитивная вовлечённость в категориальный аппарат языка оригинала, которым оперирует говорящий и т.д.).

Во-вторых, до сих пор в лингвистике нет окончательного мнения о факторах, которые провоцируют дополнительную энтропию, в аспекте экспериментальных данных. Рассмотрим, например, такой параметр, как скорость речи: исследования показывают, что для синхронного переводчика оптимальной скоростью речи говорящего является скорость в 100-120 слов в минуту, а при скорости речи выше 150-200 слов в минуту качество перевода начинает стремительно падать [1, с.17].

В-третьих, определённый теоретический вакуум существует и в вопросе формирования комплексного сопоставительного обзора возможных стратегий, используемых устными переводчиками на практике для преодоления избыточной энтропии. Например, таких

стратегий как стратегия вероятностного прогнозирования, стратегия столлинга и т.п. [2].

Устный перевод *per se* выполняется в специфических условиях: «в отличие от письменного перевода устный перевод требует постоянного внимания и включает в себя серьезные временные ограничения. Часто многие из встречающихся в устном переводе ошибок являются результатом либо переполнения кратковременной памяти переводчика, либо ненадлежащего управления данной памятью» [3, с. 41]. Несмотря на то, что устный (последовательный и синхронный) перевод может быть «таким тонким искусством, что не может быть описан в научных терминах» [4], тем не менее, устный переводчик сталкивается с проблемами, которые могут и должны быть описаны именно в научных категориях. Научный подход может способствовать подготовке практических рекомендаций, например, для переводчиков-синхронистов (иногда также именуемыми «переводчиками конференций»). Отдельно следует вести речь о тех трудностях, которые могут возникнуть, когда переводчик слушает через гарнитуру то, что говорится на языке оригинала – о проблеме понимания сообщения. Исходим из того, что проблема понимания сообщения должна рассматриваться в качестве отдельного аспекта языковых параметров устного перевода. Проблема понимания существует с начала времен и традиционно изучалась герменевтикой. В настоящее время эта область научных знаний изучается философами, психологами, специалистами по искусственному интеллекту и, конечно же, лингвистами. Поскольку понимание является абсолютно необходимым условием работы и устного, и письменного переводчика, проблему понимания сообщения надлежит изучать особенно внимательно, и, только представив результаты некоторых теоретических изысканий по данному вопросу, можно судить о параметрах описательной модели устного перевода.

Одним из путей решения проблемы описания процесса понимания является применение понятия энтропии. Категория энтропии исторически применялась в термодинамике. Термин первоначально использовался немецким физиком Р. Клаузиусом, а позже он был разработан Л. Больцманом, И. У. Гиббсом, и Дж. К. Максвеллом – учеными, которые дали энтропии свою статистическую базу [5]. Из этой части физики известно, что энтропия часто определяется как «мера хаоса системы» [6] или более точно определяется как «термодинамическая величина, характеризующая недоступность тепловой энергии системы для преобразования в механическую работу, часто также понимается как степень неупорядоченности или случайности в системе: *второй закон термодинамики гласит, что энтропия всегда*

возрастает со временем» [7]. Концепция энтропии стала универсальным подходом ко многим научным проблемам (например, в авторитетнейшем научном издании Nature к настоящему времени опубликовано более 4700 статей¹, которые содержат термин «энтропия» в своих названиях. Вне сомнений, данное обстоятельство может выступать неким индикатором продуктивности применения данной научной категории). Более того, важно отметить, что между применением энтропии в естественных науках и гуманитарных науках могут быть найдены явные аналогии (например, в нашем случае с переводоведением): по мере того как уровень энтропии растет внутри сообщения, интерпретируемого переводчиком-синхронистом, когнитивные связи между оперируемыми понятиями в его сознании ослабевают, подобно тому как «дочерние цепочки воспроизводимой кишечной палочки *Escherichia coli* будут самопроизвольно расслаиваться в результате воздействия энтропийных сил, несмотря на их сильную локализацию внутри клетки» [8] – в основе и того, и другого процесса лежат энтропийные явления.

Вероятно, одним из самых плодотворных способов изучения проблемы понимания сообщения является отнесение данной проблемы к области теории информации [9]. Один из главных постулатов этой теории гласит, что информация, передаваемая по определенному каналу связи, всегда характеризуется определенным количеством энтропии, которая определяется как «величина неопределенности информации» [10, с. 35]. Чем выше значение энтропии, тем выше процент потерь информации.

Энтропия, как мера неопределенности информации, определяется рядом факторов, влияющих на её величину. Факторы можно разделить на внешние (технические) и внутренние (личностные). Т.А. Казакова, опираясь на определение информации, предложенное Н. Винером, отмечает, что «содержание (смысл) текста» в информационном подходе можно представить как «структуру, подлежащую реконструкции, в частности в процессе перевода», при этом под информацией в ситуации перевода она предлагает считать «более или менее отчётливый (информационный) образ исходного текста в восприятии переводчика». [11, с. 198-199].

При этом мы считаем нужным указать, что энтропия как явление препятствует процессу реконструкции, выполняемому переводчиком

---

¹В соответствии с данными, представленными на официальном сайте <http://www.nature.com/> (25 января, 2014).

(сначала на этапе «декодирования» образа исходного текста, а затем на этапе «кодирования» образа текста перевода).

Другой важной особенностью энтропии в связи с устным переводом является её анизотропный характер, то есть, так как переводчик часто говорит на одном языке более свободно, чем на другом, то информационный канал, с которым он работает, является анизотропным по определению.

Если переводчик не понял (не расслышал) того, что было сказано оратором, то он может попасть в «западню», устраиваемую своим же сознанием. С точки зрения психологии «понимание» есть «стабильность, определённая», в этой связи в устном переводе особенно ясно высвечивается психолингвистический механизм, о котором в одной из своих книг А. В. Курпатов писал: «психическая организация неизменно стремится к стабильности, которую, впрочем, сама же с завидным постоянством и нарушает. Поэтому, если происходит что-то (и с нами, в нас, в том числе), что нарушает виртуальную стабильность виртуального же психического бытия, то включаются примитивные механизмы защиты, призванные восстановить нарушенный баланс, возникшими «белыми пятнами», именно с этой целью нами и используются объяснения, начинающиеся с элементарных названий (означений) и заканчивающихся стройными теориями (компиляциями означающих). Причём, объяснение – как простое (означение), так и сложное (теория) – может быть абсолютно нелепым, ни на чём не основанным, просто абсурдным, но, ради стабильности, ради чувства определённости, мы согласимся с ним, не моргнув глазом [12].

Одним из способов преодоления энтропии в процессе перевода (в особенности – синхронного перевода) является использование механизма вероятностного прогнозирования. Один из самых авторитетных и признанных русских исследователей синхронного перевода, Г.В. Чернов указывает, что в основе понятия вероятностного прогнозирования лежит «фундаментальное методологическое понятие опережающего отражения действительности, событий внешнего мира в живой протоплазме, которое было выдвинуто в советской физиологической школе и определяется как «основная форма приспособления живой материи к пространственно-временной структуре неорганического мира, в котором последовательность и повторяемость являются основными временными параметрами»¹. Г.В. Чернов настаивает, что «в процессе слухового восприятия речи оригинала мозгом переводчика

---

¹ Данное определение принадлежит академику П.К. Анохину. Более подробно про советскую физиологическую школу в связи с данным определением см. [1, с. 55].

выдвигаются гипотезы о том или ином смысловом или вербальном развитии или завершении намерений автора» [1, с. 56].

Очевидно, что применение понятия энтропии в переводоведении стало насущной теоретической необходимостью. Когда устный перевод анализируют, исходя только их параметров внешней коммуникации, то не учитывают, что эта область исследования выходит далеко за рамки только лишь коммуникативистики. Для лучшего понимания этого вопроса мы должны вслед за Н. Хомским сделать признание, что использование языка не может быть сведено к коммуникативному абсолюту: «фундаментальная догма, которая почти никогда не подвергается сомнению, и, тем не менее, является ложной, заключается в том, что язык является всего лишь системой коммуникации. Существуют все основания полагать, что это не так. На самом деле причины вполне просты: если вы просто займётесь интроспекцией... почти всё использование языка, 99 процентов этого использования является внутренним. Вы не можете прожить и пяти минут без разговора с самим собой» [13].

Литература

1. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода. – М.: Либроком, 2009. – 208 с.
2. Ильюхин В.М. Стратегии в синхронном переводе: дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук. 10.02.20. – М., 2001. – 223 с.
3. Routledge Encyclopedia of Translation Studies, London and New-York, Routledge, 2001. – 655 p.
4. Steve Jobs' 2005 Stanford Commencement Address (video), Available at: http://www.youtube.com/watch?v=Hd_ptbiPoXM (accessed 20 September 2013).
5. Second Law of Thermodynamics and Entropy (Lecture 24). Yale University Open Courses. Available at: <http://ooc.yale.edu/physics/phys-200/lecture-24> (accessed 8 October 2013).
6. What is entropy, Energy Concepts Primer, Solar Energy Association, Available at: http://www.nmsea.org/Curriculum/Primer/what_is_entropy.htm (accessed 7 November 2013).
7. Oxford Dictionaries, Entropy. Available at: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/entropy> (accessed 18 November 2013).
8. Jun S., Wright A. Entropy as the driver of chromosome segregation (2010) *Nature Reviews Microbiology* 8, pp. 600-607 doi:10.1038/nrmicro2391.
9. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике. – М.: Иностранная литература, 1963. – 832 с.
10. Колмогоров А.Н. Теория информации и теория алгоритмов. – М.: Наука, 1987. – 304 с.
11. Казакова Т.А. Перевод как переработка информации. Материалы международной конференции XI Фёдоровские чтения. Университетское переводоведение. – СПб.: СПбГУ, 2012. – С. 197-201.
12. Курпатов А. Язык – то, чем мы не научились пользоваться. Реальность и Субъект. 2001, №1. – С. 91-94.
13. Chomsky N. Language and Other Cognitive Processes (video lecture, 00:24-00:25 min), Available at: http://www.youtube.com/watch?v=6i_W6Afed2k (accessed 8 October 2013).

Варіативність англійської мови як проблема перекладознавства

Проблема перекладу завжди була в полі зору лінгвістів. Англійська мова зазнала істотних модифікацій дивергентно-конвергентного характеру. Прийдешній вік – вік інформаційно-комунікативних технологій – позначився утвердженням американського варіанту англійської мови в якості мови міжнаціональної комунікації. Наразі прискорена інтернаціоналізація мови з усією гостротою постала перед освітою завданням переорієнтації підготовки перекладачів на англійську мову у світовому її стандарті ужитку, теоретичного та навчально-методичного забезпечення навчального процесу.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема варіативності англійської мови та перекладу лексико-семантичних новацій знайшли своє відображення у студіях лінгвістів, філософів Л. Бархударова, Т. Беляєвої, В. Бурової, Ю. Жлуктенка, Ю. Зацного, О. Кубрякової, В. Маслової, Н. Морозової, О. Огуя, Л. Попової, Б. Роговської, П. Траджіла, А. Янкова та інших. Утім залишилася незаповненою ніша в дослідженнях прикладного характеру. Тож ми в межах визначеної теми та наших можливостей спробуємо окреслити основні відмінності британського та американського варіантів англійської мови, на підставі чого виказати міркування щодо заходів дидактичного та організаційного характеру, спрямованих на вдосконалення викладання перекладознавства.

Сучасна методологія міждисциплінарних досліджень, якою є синергетика, постулює принципово новий підхід до вивчення закономірностей розвитку лінгвосистеми. Будь-яке явище в лінгвістиці, яким є, зокрема, і варіативність, розглядається в світлі багатofакторності детермінації, нелінійності як спектру різновекторних можливостей розвитку, кожна з яких може бути реалізованою з різною вірогідністю залежно від чинників впливу. Мова є відкритою системою для взаємодій з іншими лінгвосистемами. Неминучі випадкові флуктуації спричиняють новий стан лінгвосистеми – саморозвиток мови по домінуючому аттрактору зрештою виведе її на новий, уже макро-структурний рівень – рівень стандарту міжнаціональної комунікативної риторики – «психологічної єдності людства» (А. Вежицька). Американська версія англійської мови з її науковою терміносистемою як світовий стандарт комунікації сьогодні набула свого унормування в «планетарном языковом мире» (О.Рудяков).

В контексті нашого дослідження основними закономірностями розвитку мови бачаться екстралінгвістичні та інтралінгвістичні закономірності; щодо чинників впливу, то варто зосередитися на взаємовпливі мов, ментальних та соціокультурних чинниках. Кожна мовна культура є відбитком як унікальної багатовікової етнічної концептуалізації буття, прагнення виокремитися в багатомовному середовищі, найліпшим чином забезпечити потреби практики. Як зазначає В. Широких, «язык отражает особенности поведения национальных групп и их стремление отделиться друг от друга, вот почему естественно возникают варианты» [4, с. 3]. Саме у варіативності англійської мови, її «національному варіанті» криється потенційна спроможність народів до реалізації національно специфічного бачення дійсності на кожному історичному етапі суспільного розвитку.

Британська англійська мова започаткувала низку варіацій, зокрема, американську, індійську, австралійську, північноафриканську, новозеландську тощо. Однак, на думку лінгвістів, процес дивергенції мов супроводжується виокремленням домінантного варіанту. Останнім часом бурхливий розвиток інформаційних систем, науково-технологічний прорив Америки спричинили світове домінування саме американського варіанту англійської мови. Сьогодні можна з впевненістю говорити про становлення світового варіанту англійської мови, і підтвердженням тому є безроздільне панування американської англійської в Інтернеті, без котрого сьогодні не мислиться функціонування будь-якої сфери діяльності.

Дослідження американських англомовних новацій бачиться в плані єдності синхронії та діахронії. «В любой момент речевая деятельность есть одновременно и действующее установление (*institution actuelle*) и продукт прошлого» [3, с. 17]. В плані діахронії мови слід враховувати той факт, що американська нація є полікультурною, історично склалася з носіїв різних не лише мовних культур, а й етнопсихологічних рис.

Американізація класичної англійської обумовлена полікультурністю нації, що історично склалася з носіїв різних не лише мовних культур, а й етнопсихологічних рис. Своїми коренями американська англійська сягає ще в часи переселення британців з різних графств -- носіїв різних діалектів. Тож американська англійська з самого початку формувалася як суміш різних діалектів. Наступні хвилі переселенців з різних кінців світу лише доповнювали її новими геосоціальними різновидами. Істотну роль у формуванні власного стандарту мови відіграли міграційні фактори, політика мультикультуралізму, ментальне різнобарв'я американської нації. Надалі під демократичним

гаслом: «Кожен народ має право на лінгвістичну незалежність» відбувалося унормування власного різновиду англійської мови. Тож є цілком виправданим, що американська англійська різнобарвна лексично, семантично, стилістичним виконанням, наголосом, тональністю, насичена розмаїттям жаргонізмів, сленгізмів, алюзій, метафор, буквальний переклад яких часто призводить до спотворення змісту.

Відкритість лінгвосистем, взаємообумовленість мов проявилася і в тому, що посилюється і зворотний вплив – запозичення британцями уже американізованої англійської. Наприклад, під впливом американської лінгвокультури у Британії увійшли у широкий вжиток замість “yes” – “yea”, замість “no” – “norp”. Чільне місце у мові уже британців посили скорочення на кшталт широко відомого “ok” як похідного від “okay”, “okey”. Так само замість власних консервативних форм звернення Lord, Sir британці вживають американські Mr, Miss тощо.

У стрімкому завоюванні американсько англійською інформаційного простору не останню роль відіграла її спрощеність, більш демократична форма – не лише розмовна, а й граматична, лексична, фонетична, що в є душі американського прагматизму. Ілюстрацією такого спрощення може бути вживання дієслів “have” у американській версії англійської замість “have got” у британській англійській. Можливо, ця спрощеність і стала підставою для визначення декотрими лінгвістами американського варіанту лише як сленгу консервативного британського. Однак при всьому тому, що лінгвісти в своїй більшості висловлюють стурбованість безпідставним насиченням англійської мови «американізмами» за наявності еквівалентів у її класичному варіанті, експансія американізмів лише посилюється. Тож розглянемо бодай головні відмінності між “American English” та “British English”.

Перше, що кидається в очі дослідникам, це граматичні особливості американського її варіанту, зокрема, недотримання часового узгодження, відмова від Present Perfect та Past Perfect: на користь Past Simple.

Наприклад, замість “I have taken a bottle of water” вживається “I took a bottle of water”. Щодо Past Perfect, то його мовленнєвий вжиток в американській англійській є доволі рідкісним явищем і спостерігається тенденція до унормування такої новації.

Відмова від Past Perfect є найбільш відомою граматичною ознакою американізації мови, утім не єдиною. Доречним буде згадати і такі новації як відмову в американському варіанті від ужитку множини дієслова “to be” при збірних іменниках. Або ж відмінність у узгодженості однини та множини між іменником та дієсловом. Наприклад: “The football team is very weak this year” – “The football team are rather weak this year”.

Можна було б згадати і таку особливість американського варіанту як зміну порядку слів, коли прислівник передує дієслову, перетворення неправильних дієслів у правильні, специфіку вжитку прийменників та артиклів (наприклад, fill in a form, fill out a form). Однак ми не маємо на меті вдаватися до докладного аналізу усіх граматичних відмінностей, та вони не такі вже й істотні, нам, головню, було засвідчити потребу переосмислення вимог до вивчення граматики.

Більш важливим бачиться забезпечення належного рівня мовленнєвої компетенції. В цьому сенсі привертають увагу лексико-семантичні відмінності. Лексичні новації англійської мови є проявом, головню, соціокультурних особливостей нації. Для ілюстрації наведемо декотрі приклади, коли одні й ті ж речі по-різному номінуються. Американський варіант "mail" замість британського "post", відповідно "soccer" замість "football", "napkin" замість "serviette", "gas" замість "petrol".

Щодо семантики, то відмінності можна проілюструвати на прикладах таких слів як "subway", що в американському варіанті позначає «метро», а в британському «підземний перехід»; "pavement" відповідно «мостова» та «тротуар». За таких відмінностей рекомендується розкривати семантику слова через уже відомі його синоніми чи антоніми або ж описовим способом.

Назагал можна відзначити такі прояви семантичних відмінностей варіантів англійської, коли одна й та ж річ номінується різними словами, та коли одним і тим же словом позначаються різні речі.

Відмінності мов торкнулися й орфографії написання слів, зокрема, є своєрідною економією букв. Наприклад, в американському варіанті «каталог» пишеться як "catalog", а в британському "catalogue", «центр» в американському пишеться як "center", в британському "centre".

Не можна оминати увагою відмінності, обумовлені етнопсихологічними, ментальними відмінностями націй. Ментальність, як відомо, пронизує усі сфери буття людини, утім найбільше вона проявляється у фразеологічному фонді мови. «Фразеологізми относятся к этнопсихологически детерминированным языковым средствам: их семантика базируется на национально-культурных признаках материальной культуры и сознания» [1, с. 121]. У фразеологізмах відбивається етнопсихологічна особливість нації, мовленнєва креативність осягнення дійсності. Йдеться передусім про їх конотативне наповнення. Між тим, сам смисл повідомлення може передаватися як експліцитно, так і імпліцитно, тобто виражатися безпосередньо значенням мовних одиниць, або ж неявно, контекстуально, ситуативно. Останній випадок становить особливі труднощі при

вивченні англійської мови та потребує коментуючого супроводу щодо змісту навчального матеріалу.

В контексті нашої розвідки особливої уваги заслуговують фразеологізми своїм емотивно-оціночним забарвленням. Наприклад: “don’t hang noodles on my ears” американський варіант британського “don’t try to make a fool of me”.

Велике багатство емотивного наповнення криється в виконанні мовлення, що дає змогу мовцеві добирати саме ті засоби, ті фоноваріанти лексем, за допомогою яких він найліпшим чином висловлює свої думки і почуття. Скажімо, учитель, священник та правоохоронець навіть про одне й те ж говорять у різній тональності, по-різному наголошують, здійснюють різне фонетичне виконання. Наприклад, британці та американці, говорячи, роблять різні наголоси, вимовляючи певні двоскладові чи багатоскладові слова. Наприклад, у вимові американською – /bæ’lei /, звук [t] вимовляється як слабо артикульований [d], або ж відмінності у вимові звуків /ju:/ та /u:/, /a:/ та /æ/.

В кожній лінгвокультурі мають місце лексеми, семантично обумовлені певними асоціаціями. Скажімо, слово “coyote” номінує американського вовка, в топонімічному сенсі – це один із штатів Америки, в культурі слово “coyote” має і позначення підступної людини. Або ж “poodle” – окрім породи собак номінує прислужника, “milksoy” – зневажлива, глузлива характеристика слабовольної, безхарактерної особи. Смисловий ужиток таких слів, окрім прямих номінацій, породжує психосемантичні асоціації, інші значення та смисли.

Так само алюзії латентно утримують у собі здобутки національної культури, міфологію, релігію, літературу, мистецтво тощо. Скажімо, в американському варіанті “parental units” увійшло в обіг як натяк із фільму “Coneheads” (1993р.).

Національна історична пам’ять, літературна класика знайшли свій відбиток в метафоричності антропонімів, таких як “Rockefeller”, який номінує багатство, “Edison” – винахідливість, “Lincoln” – чесність, “Benedict Arnold” – зраду і т.д. Такими знаками національної культури можуть бути не лише реальні історичні постаті, а й вигадані літературні герої, що стали прозивними. Відтак в підборі автентичного навчального матеріалу варто враховувати ментально-смислове наповнення антропонімів, лексичну пам’ять нації.

Не можна оминати увагою такі новоутворення як сленгізми – соціальний діалект, головню, осіб підліткового та юнацького віку, який виник внаслідок протиставлення суспільному консерватизму. Наприклад: “purple’s cool” – на молодіжному слензі означає щось надзви-

чайне («круто»), “cancer stick” – сигарета, “to hang out” – тинятися, гаяти час з друзями.

Наразі відтворення усього семантичного багатства, відтінків, тонкощів значень культуроспецифічних слів потребує неабияких знань духовного надбання нації. Отже, комунікативна компетентність визначається не лише кількісним показником наповнення лексичного фонду, а й знаннями з країнознавства, лінгвокультурології.

Можна було б продовжити перелік відмінностей британського та американського варіантів англійської мови, згадати і про такі словотворення як авторські okazionalizmi, жаргонізми тощо, котрі становлять відчутну складову мови та навіть стилістичні відмінності, утім повнота аналізу усіх відмінностей не входить в наші плани та в цьому немає й потреби, позаяк і уже зазначеного достатньо для того, щоб зрозуміти, що, назагал, варіативність мови варто розглядати в ключі єдності особливого та загального та різних лінгвокультурах. За низки відмінностей все ж зберігається істотна спорідненість мов, концептуальна інваріантність. В обох мовних версіях «...существуют семантические и лексические универсалии, указывающие на общий понятийный базис, на котором основываются человеческий язык, мышление, культура» [2, с. 322]. Аналіз різних версій англійської мови свідчить, що спільного між ними значно більше, ніж відмінного. В глобалізованому інформаційному просторі відбувається конвергенція варіацій англійської, за якою втрачається первісний ментальний дух нації засновника. Тож потреба в осучасненні навчального процесу з вивчення англійської мови є очевидною.

Співставлення сучасного стану англійської мови з практикою викладання перекладознавства у вітчизняній системі освіти дає нам усі підстави для висновку про невідповідність, в більшості випадків, рівня оволодіння методикою перекладу в освітніх закладах різного рівня вимогам часу – мається на увазі світовий попит на американський варіант. Причини того нами вбачаються, по-перше, в консерватизмі, що склався із викладанням англійської мови, позаяк більшість фахових учителів та викладачів вивчали виключно британську англійську мову і не мають мотивації на перенавчання американській англійській; по-друге, в невідповідності навчально-методичного забезпечення. Маємо приклади, коли англійська мова викладається за застарілими програмами та такої ж давнини навчально-методичною літературою; по-третє, у відставанні в техніко-технологічному та організаційному забезпеченні навчального процесу, незадовільне використання можливостей інтернет-ресурсів; по-четверте, в недоліку у розвитку європейського партнерства університетів в галузі мовознавства.

Подолання окреслених недоліків нами бачиться в таких дидактичних та організаційних заходах як:

- наповнення дидактичних модулів курсу англійської мови автентичними текстами та фонотекою, котрі відбивають не лише граматичні, лексичні, семантичні, фонетичні особливості світового стандарту англійської мови, усе жанрове розмаїття американської англійської, а й несуть знання про національну культуру;

- осучаснення програми та навчально-методичної літератури з включенням елементів країнознавства, лінгвістичної компаративістики, соціолінгвістики, що посилять когнітивну складову вивчення іноземної мови. У процесі співставного аналізу відбувається піднесення мислення на рівень рефлексії щодо осягнення різних лінгвокультур;

- залучення до викладання англійської мови фахівців провідних закордонних університетів, з одного боку, та забезпечення стажування українських студентів філологічних факультетів в провідних університетах світу – з іншого;

- посилення самостійної роботи студентів з залученням інтернет-технологій online-спілкування, аудіювання «живого голосу», використання аудіовізуальних засобів – перегляду кінопродукції англоамериканського змісту;

- запровадження ефективних психолого-педагогічних технологій на кшталт діалогового навчання, кроскультурних тренінгів, коли кожне мовлене слово, виказана думка знайдуть відгук, реакцію візаві як заперечення чи, навпаки, схвалення, внаслідок чого виникає зацікавленість, мотивація на вдосконалення володіння мовою;

- здійснення моніторингу знань англійської мови, задля чого варто запровадити практику тестування як засобу формалізованого виміру та співставлення досягнутого рівня знань із європейськими рекомендаціями з мовленнєвої освіти;

- створення психолого-педагогічних умов, атмосфери паритетності як суб'єкт-суб'єктних стосунків замість традиційних суб'єкт-об'єктних стосунків викладача та студента, налагодження партнерства в науковій та культурно-освітній сферах співпраці.

Утім процес модернізації освіти в царині навчання іноземній мові не може мати одноразового характеру, позаяк мова, культура динамічно розвиваються, інтенсивно нарощуються обсяги наукової терміносистеми, тому і лінгвістичні та культурологічні дослідження потребують час від часу свого поновлення.

Література

1. Богданович Г. Русский язык в аспекте проблем лингвокульту- рологии .– Симферополь: Доля, 2002. – 397 с. 2. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с. 3. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 432 с. 4. Широких В. Лингвострановедческие особенности общественно-политической лексики австралийского варианта английского языка: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1998. – 16 с.

Ірина Струк
м. Київ, Україна

Погляд у «чорний ящик» свідомості перекладача: когнітивний аспект

На початку ХХ століття вітчизняна перекладознавча наука вступила у систему когнітивних координат. Виникла потреба досліджувати не лише процес перекладу загалом, але і постать перекладача зокрема. Недавні дослідження в психолінгвістиці показали, що людське мислення не несе у собі інформації, проте інтегрується у існуючі схеми знання: «кожна нова інформація являє собою колоду карт, котра символічно презентує знання, і саме від людини залежить, якими картами «знання» вона буде грати, а які при необхідності відкладе у сторону [8, с. 240-241]. Можливість зазирнути за занавіс свідомості перекладача та розгледіти, за яких обставин відбувається ритуал перекладу, які карти «знання» використовуються під час нього, є цікавим і вартим дослідження.

Когнітивна революція 1950-х і 1960-х років залишила глибокий слід на різних рівнях її наукового пізнання. Давайте проаналізуємо важливість дослідження когнітивістики з точки зору сучасної філософії та психології. На думку Л. А. Мікешиної пізнання полягає у рефлексії як в унікальній здатності людської свідомості у процесі сприйняття діяльності сприймати саму себе. Дослідниця запевняє, що це єдиний шанс, який надається нам, щоб «виявити нашу сліпоту», адже ми прагнемо «до дій, до практичного застосування речей, роздуми і мислення залишаючи позаду себе [4, с. 55]». На думку психолога М.А. Холодної когнітивний стиль потребує більш глибокого дослідження, адже він може стати фактором «вивченої безпорадності», який свідчить про те, що у досвіді людини відсутні зв'язки між її діями і наслідками цих дій. Результатом «вивченої безпорадності» (у вигляді

суб'єктивного переконання у неможливості вплинути на наслідки своїх вчинків і хід подій у цілому), як правило, є депресивний стан з вираженим акцентом на самозвинування. У результаті людина зіштовхується з так званим «парадоксом депресії» [6, с. 290]. Дослідження науковців у сфері психології та філософії підсилюють актуальність нашого дослідження, і переконують, що дослідження свідомості є необхідністю задля того, щоб на основі знань про людське мислення здобувати практичні рекомендації щодо його правильного використання і контролю. У той час як психологи та філософи уже підсумовують багаторічні дослідження процесу пізнання, розгляд різних підходів щодо вивчення мислення перекладача відбувся лише у 1970-і роки. Різні теорії знайшли своє застосування у сучасній науці. Найбільшої прихильності та підтримки отримала теорія учених математиків А. Ньюелла і Г.А. Саймона, котрі шукали обчислювальні моделі які можуть регенерувати можливості людини шляхом чітко окреслених завдань. Учені за допомогою неформальних бесід, анкетування та самоспостереження отримали підтвердження цим теоретичним міркуванням.

Проте, попри успішно проведені дослідження деякі дослідники висловили стурбованість з приводу справедливості вихідних даних. Наприклад, Р.А. Нісбет і Т.В. Вільсон (1977) піддали сумніву достовірність ретроспективних словесних звітів. Вони обґрунтували свою думку тим, що питання свідомості перекладача у процесі роботи над текстом залишилося недослідженим. Це зауваження було доречним і справедливим, адже практично не можливо у процесі активності головного мозку спостерігати за його роботою. Пропедевтичне зауваження стало поштовхом до виникнення трансляційного дослідження. Головна суть цього дослідження полягала у вербалізації психічних процесів, котрі виникали у момент перекладу тексту, безпосередньо самими перекладачами. Такий спосіб збору даних, відомий як «думки вголос» (think-aloud protocols, or TAP), не є новим для вчених, що працюють у руслі психології та когнітивної науки. Протоколювання «думок уголос» виступає емоційно-інформаційним початком, мотивує і регулює поведінку перекладача через «чорний ящик» свідомості, котрий відповідає за підготовку до усних висловлювань, формування письмового тексту і творчу діяльність. Потрібно врахувати той факт, що мислення і мова являються нерозривними поняттями, під якими розуміють кодування даних у мозку, адже людина мислить словами-символами. Однак, оскільки образне мислення – це особливий вид мислення, що базується на уявленнях і образах, передача цих даних майже неможлива. Саме

тому метод «думок уголос» неодноразово піддавався критиці. Проте, сучасні мовознавці Л.В. Заскіна та С.В. Заскін не відкидають можливості образного мислення, наголошуючи на тому, що це під силу лише «перекладачеві-віртуозу», котрий завдяки своїм професійним навикам контролює процес перекладу і, як результат «зберігає присмак оригіналу» [2, с. 116]. Щоправда, для творчої людини, попри свою здатність до абстрактного мислення, процес мовного оформлення її думок залишається завданням нелегким, адже мова образів є мертвою для людей. Будучи мовою внутрішнього звучання свідомість допомагає перекладачеві на підсвідомому рівні знаходити вирішення поставлених завдань. Дослідження її живого звучання допоможе перекладачам чути не лише себе, прислухатися до правильності власних дій, але і поширювати підходи до перекладу тексту на загальну аудиторію. Як видимо, проблема дослідження «чорного ящика» свідомості перекладача ускладнюється, за словами С.Д. Кацнельсона, тим фактом, що: «у мозку індивіда свідомість і мова утворюють дві відносно автономні області, кожна з яких володіє своєю «пам'яттю» [3, с. 111]». Спробу з'єднати ці дві «автономії» здійснив перекладач Х.П. Крінгс, за допомогою методу протоколювання «думок уголос». Осмислення його роботи знаходимо у праці сучасного перекладача, видатної дослідниці сьогодення Р. Штольце. У своїй монографії вона дає детальний опис досліджень свого попередника, включаючи аналіз головних моментів прояву розумових операцій перекладача у процесі перекладу. Дослідниця описала етапи роботи з текстом, де: передовим етапом дослідження (це стосується непрофесійних перекладачів та студентів початківців) був текст для перекладу. Їхнє завдання полягало в усному відтворенні своїх думок, записі їх на плівку для подальшого прослуховування та аналізу. Пізніше та ж сама процедура виконувалася професійним перекладачем. Загалом, були отримані дуже цікаві результати, у ході яких дослідники шляхом вербалізації виявляли взаємодію проблем внутрішньої будови тексту перекладу з суб'єктивними процесами обробки.

Другий етап характеризувався порівнянням мовних протоколів учня і професійного перекладача під час якого було виявлено, що професійний перекладач набагато більше був зосереджений на тексті перекладу, ніж перекладач початківець. Професійний перекладач обробив більший об'єм тексту, адже він використовував методику сходження від загального до конкретного, тоді як початківці перекладачі обробляли інформацію по висхідній низу вверх, відштовхуючись від деталей [8, с. 241-243].

Таким чином, професійний перекладач здійснює переклад цільового тексту через гармонійне мислення, тобто несе відповідальність за внутрішній зв'язок пізнавальних операцій, процес чіткого формулювання своїх висловлювань та їх вербалізацію. Проте, сучасна психологія ще на початку ХХ столітті відмовилася від так званої інтроспекції (лат. *introspectare* – дивитися всередину) – методу психологічного дослідження, що полягає в спостереженні дослідника за власними почуттями та думками, коментуючи це недосконалістю даного методу [5]. На думку сучасного психолога Ю.Б. Гиппенрейтер «роздвоєння свідомості неможливо при повній віддачі якійсь діяльності. Коли ж все-таки це вдається, то спостереження як друга діяльність спотворює основний процес. Виходить щось, схоже на «вимушену посмішку» [1]. Часткове підтвердження цього факту знаходимо у роботі сучасного іранського вченого А.А. Ефтехарі, котрий здійснив спробу дослідити застосування стратегій перекладу з опорою на власну класифікацію. У результаті, було виділено 14 стратегій перекладу. Найчастіше учасники експерименту використовували нижче подані стратегії:

1. Стратегію пошуку (Look-Up / 127 times)
2. Використання образів (Using Imagery / 109)
3. Перефразування (Paraphrasing / 92)
4. Оцінювання та моніторинг (Evaluating and Monitoring/81) [7, с. 1041].

Давайте розглянемо думки перекладача під час стратегій пошуку і використання образів: *«Спочатку я прочитав увесь текст. Я уявив картини, які могли б мати відношення до цього тексту. Я хочу передати повністю зміст цього тексту. Зараз, я знову перечитую автентичний варіант твору. Я його перечитував до сніданку. Я не впевнений у правильності деяких слів, тому використовую двомовний словник. Цей текст дуже важкий. Я намагаюся передати головну ідею за допомогою простих речень [7, с. 1043]»*. Як ми можемо побачити з даного прикладу думки перекладача викладені неповністю, окреслено багато зайвих елементів, проте, сама думка, котра включає змагання за відповідник залишилася невербалізованою. Інший приклад представлений стратегією оцінювання вносить більше ясності у дослідження свідомості перекладача під час перекладу тексту. Проаналізуємо нижче поданий уривок: *«Я не знаю значення слова “cretonne”. Я дивлюся у словник, проте все ще не розумію його значення. Я шукаю переносне значення слова у словнику Babylon. Я не можу підібрати влучний еквівалент, тому намагаюся перекласти усі можливі синоніми. Мене це нервує. Нарешті я знайшла влучний відповідник і його переклала. Я шукаю значення слова “rouiffe” у словнику. Воно дуже*

велике, тому читаю його декілька разів, лише після цього перекладаю. Нарешті я переклала усі речення. Тепер я можу оцінити якість свого перекладу за допомогою автентичного тексту [7, с. 1043]». Аналіз даного уривку свідчить про те, що думки учасника експерименту переплітаються з емоціями, що свідчить про неповну вербалізацію думок. Під час напруження кора головного мозку починає працювати швидше, відповідно кількість інформації збільшується. Перекладач, переймаючись пошуком вдалого відповідника, підсвідомо блокує мовне вираження своїх думок.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна прийти до висновку, що методи впливу на свідомість перекладача являються необ'єктивними, суб'єктивними факторами. Під час перекладу важко чітко сформулювати усю інформацію, адже думки швидші за слова, що і спричинює «ковтання» інформації. Важка для перекладу частина тексту може заглубити перекладача у роздуми, як наслідок, вербальна частина блокується, а інформація щодо активного осмислення тексту залишається у підсвідомості перекладача. План – ілюзія «того, що я хочу бачити», спотворює зміст переданих висловлювань, адже попри об'єктивне розуміння важливості дослідження, перекладач може проявляти суб'єктивність у своїх висловлюваннях, тобто озвучувати протилежні відчуття до тих які він відчуває. Проте, попри критичні зауваження, щодо методу «думок уголос», він являється чи не єдиною альтернативою дослідження «чорного ящика» свідомості перекладача. Адже саме людина краще знає свій внутрішній світ і може його вивернути назовні за допомогою вербалізації. На основі цього ми переконуємось в тому, що даний метод не втрачає своєї актуальності, а лише потребує удосконалення заходів організаційного, методологічного, і технічного характеру, мається на увазі удосконалення програмно-технічних засобів автоматизованої обробки інформації, враховуючи більш ретельну підготовку учасників до експерименту.

Література

1. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию. / Ю.Б. Гиппенрейтер – М. : Изд-во МГУ, 1988, – С. 34-47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psychology.ru/library/00017.shtml>.
2. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Вступ до психолінгвістики. Навчальний посібник / Л.В. Засекіна, С.В. Засекін – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2002. – 168 с.
3. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. / С.Д. Кацнельсон – Ленинград: Наука, 1972. – 213 с.
4. Микешина Л.А. Философия науки: Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук: хрестоматия / Л.А. Микешина – М. : Прогресс-Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. – 992 с.
5. Тлумачний словник психологічних термінів

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smerfero.com/dictionary/introspektiya/>. 6. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. / М.А. Холодная – СПб. : Питер, 2004. – 384 с. 7. Eftekhary A.A. Investigating the Use of Thinking Aloud Protocols in Translation of Literary Texts / A.A. Eftekhary // Theory and Practice in Language Studies. – 2012. – № 5. – P. 1039-1047 8. Stolze R. Übersetzungstheorien: eine Einführung. / R. Stolze – Tübingen : Narr Verlag, 2008, – 285 s.

Тетяна Струк
м. Львів, Україна

До проблеми впровадження сучасних технологій перекладу в процес підготовки перекладачів у ВНЗ

Процеси глобалізації викликали значний зріст попиту на перекладацькі послуги, але одночасно суттєво змінили вимоги до перекладу та типологію текстів, що потребують перекладу. Ринок потребує швидкого та якісного перекладу матеріалів у різних фахових напрямках із застосуванням сучасних технологій, які власне і роблять можливим виконання перекладів необхідної якості у необхідні терміни [3]. Таким чином впровадження сучасних технологій перекладу в процес підготовки перекладачів у ВНЗ на сучасному етапі є актуальним і конче необхідним.

Отже метою нашого дослідження було обґрунтувати актуальність викладання систем автоматизованого перекладу у ВНЗ та запропонувати шляхи подолання проблем, які виникають при впровадженні цих курсів. Для досягнення поставленої мети було виділено наступні завдання: 1) обґрунтувати необхідність викладання інструментів автоматизованого перекладу в ВНЗ; 2) виділити технологічні відмінності в існуючих автоматизованих системах для оптимізації методики викладання; 3) визначити основні перешкоди, які виникають при впровадженні сучасних технологій перекладу у процес підготовки перекладачів; 4) запропонувати шляхи подолання існуючих перешкод.

Поява нових технологій у другій половині ХХ сторіччя значно полегшила роботу перекладача, але для того, щоб відповідати потребам ринку перекладів, інформаційні технології мають знайти відповідне місце у підготовці студентів [1; 3].

Традиційна підготовка перекладачів орієнтована на вивчення теорії та методів перекладу, і не враховує вимоги, які висуває до перекладача сьогодення. Зміна традиційного підходу до підготовки перекладачів

шляхом наближення до потреб галузі є однією з передумов підготовки конкурентоспроможних фахівців. Саме впровадження викладання сучасних технологій перекладу у процес підготовки перекладачів є першим кроком на шляху зміни існуючої системи.

З кінця 1970-х років технології перекладу розвивались у напрямку використання в роботі інструментів автоматизованого перекладу (далі АП), і з середини 1990-х років розвиток та розповсюдження цих систем зробили навички користування ними майже обов'язковими для професійного перекладача [5].

Згідно дослідження, проведеного Джардом Табором у 2013 році серед більш ніж трьох тисяч професійних перекладачів, 80% респондентів використовують хоча б один з інструментів автоматизованого перекладу, з них 76% використовує більше ніж один інструмент. 83% респондентів використовують інструменти АП при виконанні всіх перекладацьких завдань [5; 6].

Сучасні інструменти автоматизованого перекладу містять системи пам'яті перекладу (Translation Memory, ТМ), системи машинного перекладу (Machine Translation, МТ), електронні словники, термінологічні бази даних та системи керування термінологією, системи повнотекстового пошуку (Concordance), системи обробки паралельних текстів (Alignment), системи керування перекладацькими проектами (Translation Management System, ТМS), системи перевірки орфографії та граматики та багато інших застосунків, які дозволяють забезпечити швидкий та якісний переклад текстів.

Найбільш очевидними перевагами використання систем автоматизованого перекладу є наступні фактори, принципові для перекладача, який хоче відповідати сучасним вимогам галузі:

- підвищення продуктивності роботи перекладача, яке відбувається завдяки можливості повторного використання попередніх перекладів, збереженню форматування та модулям керування проектами. 93% користувачів зазначили, що інструменти АП допомагають їм перекладати більш продуктивно, при цьому 50% з них відмітили підвищення продуктивності на 50% та вище;

- підвищення якості перекладу, яке відбувається завдяки можливості забезпечити єдність термінології, єдність стилю та відсутності формальних помилок при використанні модулів автоматизованої перевірки якості. 95% користувачів погодились, що використання інструментів АП суттєво впливає на якість їхньої роботи [3; 5; 6].

Зараз на ринку представлено більше 30 програмних продуктів автоматизованого перекладу, з них згідно дослідження найбільш поширеними є SDL Trados (74%), Wordfast (36%) та MemoQ (27%) [7].

Слід зазначити, що інтерфейси та принципи роботи різних програмних продуктів АП досить подібні. Як правило, програми містять компонент перекладацької пам'яті, компонент керування термінологією, мають функцію співставлення паралельних текстів, підтримують стандарти обміну інформацією, підтримують різні формати файлів, мають контекстний пошук та функцію аналізу тексту.

Серед відмінностей цих інструментів – різна побудова інтерфейсу, технологія формування перекладацької пам'яті, можливості індивідуальної або збірної обробки файлів, різні підходи до керування термінологією, наявність або відсутність модуля автоматизованої перевірки якості, наявність або відсутність серверної версії, яка дозволяє одночасну роботу над проектом учасникам перекладацької команди (перекладачам, редакторам, менеджерам проєктів) [7].

Враховуючи те, що 76% опитаних перекладачів зазначають, що використовують в роботі більш ніж один інструмент АП, можна припустити, що навички у роботі хоча б з одним інструментом АП значно полегшують можливість здобуття навичок роботи з іншими інструментами [6].

Однак стосовно здобуття навичок користування інструментами АП більшість перекладачів зазначають, що ретельне знання функціоналу інструментів є суттєвим фактором ефективного користування і досягнення мети підвищення продуктивності та якості у роботі над перекладом. 55% користувачів зазначили, що їм довелося проходити додаткове навчання для покращення навичок володіння інструментами, з них 47% відмітили, що витратили біля 10 годин на навчання, а 31% вказали, що їх навчання тривало від 10 до 30 годин [6].

Враховуючи те, що навички роботи з інструментами автоматизованого перекладу давно стали невід'ємною частиною професійних компетенцій перекладача і набуття цих навичок потребує систематизованого підходу, навчальні курси з вивчення інструментів АП були впроваджені у навчальні програми більшості навчальних закладів світу, які здійснюють підготовку перекладачів. Щодо часових рамок впровадження таких програм слід відмітити, що на Форумі “Teaching Localisation for Global Business Readiness”, який проводився Асоціацією стандартів у галузі локалізації LISA (Localization Industry Standards Association) у співпраці з Lessius Hogeschool в м. Анверпен (Бельгія) у 2007 році провідні університети світу вже звітували про досвід викладання інструментів АП протягом 10 років (Dublin City University, Universitat Jaume). Трохи згодом, у 2009 році, у Європейській магістерській програмі з перекладу (EMT) навички володіння інструментами АП були вказані як одні з важливіших компетенцій

майбутнього перекладача, а вимоги до викладачів перекладу зазначали такі знання як необхідні [8].

Однак, незважаючи на те, що здобуття навичок у користування інструментами АП давно є складовою частиною процесу підготовки перекладачів закордоном, в Україні більшість навчальних закладів, які готують перекладачів або не мають відповідних курсів, або взагалі не знають про наявність та необхідність використання інструментів АП у професійній діяльності перекладача.

Основними перешкодами, які виникають на шляху вирішення цієї проблеми є наступні фактори:

1) відсутність інформованості ВНЗ щодо необхідності впровадження навчання сучасним технологіям перекладу у навчальні програми;

2) відсутність підготовлених кадрів, які можуть здійснювати навчання сучасним технологіям перекладу;

3) відсутність доступу ВНЗ до оновлень інформації щодо сучасних технологій перекладу, які в умовах розвитку галузі стрімко розвиваються та змінюються;

4) відсутність фінансування для придбання ліцензованих інструментів автоматизованого перекладу.

У світі ці проблеми вирішуються шляхом безперервного діалогу навчальних закладів з представниками перекладацької галузі (проект Європейської комісії OPTIMALE; ELIA Exchange: спільна ініціатива Європейської асоціації мовної індустрії ELIA та європейських університетів; програма CRISP (Collaborative Research, Innovation and Standards Program) міжнародної Асоціації з глобалізації та локалізації GALA у співпраці з Європейською комісією щодо вдосконалення Європейської магістерської програми з перекладу (EMT) та інші).

Базуючись на міжнародному досвіді та на досвіді навчальних закладів України, які вже впровадили або почали впроваджувати викладання курсів з сучасних технологій перекладу (Національний університет «Острозька академія» (далі НУ «Острозька Академія»), Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (ХНУ імені В. Н. Каразіна), Чорноморський державний університет імені Петра Могили (ЧДУ імені Петра Могили), Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД) можна виділити наступні етапи ефективного вирішення цієї проблеми.

1. Інформування ВНЗ щодо потреб галузі, а саме потреб у навичках володіння сучасними технологіями перекладу. Першими кроками на шляху до вирішення цієї проблеми можуть бути зустрічі з представниками галузі під час круглих столів, практичних або вузівських галузевих конференцій. Досвід проведення таких зустрічей демонструє,

що саме таким чином потенційні роботодавці можуть проінформувати ВНЗ про наявні потреби, а ВНЗ можуть запропонувати методичну базу для впровадження змін.

2. Підготовка кадрів, які можуть здійснювати навчання сучасним технологіям перекладу. Саме внаслідок налагодження зв'язків з представниками галузі може вирішуватись проблема фахівців, які володіють навичками роботи з сучасними технологіями перекладу. На першому етапі проблема може вирішуватись шляхом залучення представників перекладацьких компаній або практикуючих перекладачів до безпосереднього викладання студентам таких курсів (НУ «Острозька академія», ЛНУ БЖД) з паралельною підготовкою викладачів шляхом проведення для них майстер-класів та семінарів (ЧДУ імені Петра Могили) або навіть забезпечення викладачам можливості пройти практичний курс у перекладацькій компанії (досвід співпраці компанії ProMova та ХНУ імені В. Н. Каразіна).

Така схема, наприклад, дозволила значно вдосконалити підготовку студентів у напрямку вивчення сучасних технологій перекладу у НУ «Острозька академія», в якому автором цієї публікації викладається відповідний курс студентам п'ятого курсу з 2005 року з паралельним залученням викладачів ВНЗ до виконання проектів із застосуванням сучасних технологій перекладу. Ці знання дозволили викладачам НУ «Острозька академія» не тільки почати впроваджувати навчання сучасним технологіям з третього курсу, але й розвивати навчання у актуальних напрямках розвитку перекладацької галузі (наприклад, локалізація).

3. Доступ ВНЗ до оновлень інформації щодо сучасних технологій перекладу. Постійний діалог з представниками перекладацької галузі, який може відбуватися шляхом залучення до перекладачів-практиків до проведення практичних занять, лекцій, семінарів, спільної розробки тем наукових робіт студентів, за наявності початкових знань у напрямку сучасних технологій перекладу, дозволить підтримувати обізнаність представників ВНЗ щодо сучасних тенденцій галузі на належному рівні. Режим подібної співпраці може бути як очним, так і віртуальним (вебінари, консультації в режимі реального часу, онлайн-курси, віртуальні конференції).

4. Придбання ліцензованих версій інструментів автоматизованого перекладу. Проблема інструментарію для підготовки студентів може бути вирішена шляхом зв'язку в компаніями-виробниками програмного забезпечення (наприклад, SDL Trados, компанія SDL plc; DejaVu, компанія Atril; memoQ, компанія Kilgray) щодо можливості участі в академічних програмах, в яких програмне забезпечення пропонується ВНЗ на пільгових умовах або безкоштовно.

Іншим варіантом є навчання студентів на базі безкоштовних інструментів АП (наприклад, OmegaT, Anaphraseus, Wordfast Classic), функціонал яких дозволяє ознайомити студентів з основними принципами сучасних технологій перекладу.

Враховуючи зростаючий попит суспільства на переклад, традиційний підхід до викладання перекладу більше не відповідає потребам сучасної перекладацької галузі. Інструменти автоматизованого перекладу, які вже давно широко застосовуються у перекладацькій практиці, не отримують належної уваги в процесі підготовки перекладачів у ВНЗ. Гостра необхідність у впровадженні сучасних технологій перекладу у процес підготовки студентів зумовлює перші кроки, які вже робляться передовими ВНЗ України у співпраці з представниками перекладацької галузі в цьому напрямку. Досвід, отриманий цими навчальними закладами, дозволяє застосовувати запропоновані готові рішення і в інших ВНЗ України, адже впровадження сучасних технологій перекладу в процес підготовки перекладачів може вирішити існуючу проблему розриву між потребами перекладацької галузі та традиційною підготовкою перекладачів.

Література

1. Austermühl F. *Electronic Tools for Translators* / Austermühl Frank. – Manchester: St. Jerome, 2001. – 187 с.
2. Cronin M. *Translation in the Digital Age* / Cronin Michael. – London and New York: Routledge, 2013. – 165 с.
3. Bowker L. *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction* / Bowker Lynne – University of Ottawa Press, 2002. – 185 с.
4. Quah C. *Translation and Technology* / Chiew Kin Quah — Basingstoke, New York: Paigrave MacMillan, 2006 — 221 с.
5. Tabor J. CAT tool use by translators: who is using? [Електронний ресурс] / Tabor Jared // Режим доступу: <http://prozcomblog.com/2013/03/22/cat-tool-use-by-translators-who-is-using> – Назва з екрану. – Дата звернення: 09.02.2013.
6. Tabor J. CAT tool use by translators: what are they using? [Електронний ресурс] / Tabor Jared // Режим доступу: <http://prozcomblog.com/2013/03/28/cat-tool-use-by-translators-what-are-they-using> – Назва з екрану. – Дата звернення: 09.02.2013.
7. Zetzsche J. *The Translator's Tool Box* by Jost Zetzsche for Translators. A Computer Primer Version 11.0, January 2014 // Режим доступу: <http://www.internationalwriters.com/toolbox> – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.02.2013.
8. *European Masters in Translation* // Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/index_en.htm – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.02.2013.

**Речевой жанр поздравления в русском и японском языках
(на материале новогодних открыток)**

Сравнительное изучение речевых жанров должно, на наш взгляд, идти по пути сравнительного анализа конститутивных признаков речевого жанра. При этом специфика контрастивных исследований в области жанроведения заключается в том, что они должны быть направлены не столько на поиск сходства, сколько на описание имеющихся различий.

На первом этапе сравнительное изучение речевых жанров предполагает выделение общей модели речевого жанра – паннациональной модели, которая не будет меняться при переходе от одного языка к другому. Если эту операцию не осуществить, то обоснованность выбора тех или иных речевых жанров в качестве национального варианта одного и того же речевого жанра будет сомнительной [2, с. 130].

В качестве такой модели мы выбрали модель речевого жанра, предложенную Т.В. Шмелевой, где описание идет по следующим жанрообразующим признакам: коммуникативная цель; образ автора; образ адресата; образ прошлого и образ будущего; диктумное содержание и языковое воплощение [7].

Прежде чем перейти к сравнительному описанию конкретных речевых жанров, хотелось бы остановиться на следующем. Различия, существующие между языками в области жанроведения определяются, в первую очередь: а) языковыми различиями и б) различиями культур (неязыковые). Обращение к культурному компоненту речевого жанра связано с тем, что контрастивное описание речевых жанров предполагает изучение не только соответствующих языков, но и соответствующих культур, а именно, языковых и релевантных элементов культур [4]. Так, например, жанр приветствия существует во всех культурах, но у адыгов образ адресата приветствия гораздо шире, чем, например, у русских: в адыгейской культуре существуют особые формулы приветствия охотников, пахарей, сеятелей, косарей, пасечников, кузнецов, путников, сидящих у костра, вставших на ноги после болезни [1, с. 26]. В японской культуре социальный статус собеседника влияет на языковое воплощение речевого жанра прощания: форма прощания между коллег, один из которых занимает положение выше, одна, и другая, когда подчиненный прощается с начальником.

Для примера контрастивного описания мы выбрали два этикетных речевых жанра – поздравление и соболезнование – в русском и японском языках на примере письменных текстов.

Два этикетных жанра выбраны нами не случайно: 1) они представляют собой реакцию на событие, в отличие от этикетных жанров-событий (приветствие, объявление); 2) представляют собой реакцию на событие с перфектной перспективой, в отличие от этикетных жанров-реакций с футуральной перспективой (просьба, приглашение, угроза); 3) воплощаются глаголами-перформативами [5].

С точки зрения фактора коммуникативного прошлого рассматриваемые этикетные речевые жанры (далее – ЭРЖ) – реакция на какое-либо прошедшее событие в сфере автора или адресата. Учитывая реактивный характер ЭРЖ, можно представить некоторую типологию: 1) говорящий – его сфера и роль «участник / неучастник события», так как реакции на свои и чужие действия различаются в достаточной степени; 2) оценка ситуации с точки зрения говорящего: личная и оценка ситуации адресатом. Один и тот же факт, одно и то же событие, попадая в разные системы оценок, могут получить противоположные характеристики, например из электронного письма: *Поздравляю с круглой датой. Шлю по этому поводу свои горячие поздравления (или соболезнования?)*. Отметим, что событие ЭРЖ соболезнования всегда негативно для адресата.

Ситуация поздравления предполагает, что участник ситуации правильно оценивает некоторые события из жизни адресата как положительные и согласно этикету поздравляет. По причастности к адресату события ЭРЖ поздравления можно разделить на две группы: 1) событие, непосредственно связанное с адресатом – поздравления с днем рождения, с рождением ребенка и т.п.; 2) событие, связанное с адресатом опосредованно – поздравления с праздниками, принятыми в данном обществе. Их можно типологизировать на общенациональные, всемирные (Новый год, Рождество, Пасха) и праздники отдельной страны, группы (День Матери в европейских странах и Международный женский день 8 Марта в России). Поздравление мы рассматриваем на примере письменных текстов, в том числе и открыток [6].

Если брать самый любимый праздник – Новый год, то круг социальных связей россиянина отличается от круга социальных связей японца, даже если не рассматривать электронную переписку, которая в настоящее время практически вытеснила почтовую. В среднем японец посылает около 100 новогодних открыток, что позволяет сохранить круг его социальных контактов, здесь мы подчеркиваем, что новогоднюю открытку японец именно посылает по почте. Невозможно

встретить в японском языке и двойное поздравление одновременно с Новым годом и с Рождеством, которое допускается в русском языке, так как эти праздники идут друг за другом, праздновать Рождество официально стали только в постсоветской России. В Японии Рождество отмечается только 25 декабря, а Новый год – 1 января, и только Новому году соответствует открытка *нэнгадзё*:, которая имеет свою строгую структуру, набор пожеланий и порядок оформления. Для японцев *нэнгадзё*: – часть национальной культуры, их редко отправляют за границу, заменяя традиционными для иностранца художественными открытками. Форма японской новогодней открытки упрощена, одинарна, отправляется без конверта. Заранее до Нового года выпускается постер с отпечатанными на нем открытками с текстами новогодних поздравлений и пожеланий. Японцу остается только выбрать нужную открытку, по желанию он может вместо рисунка поместить фотографию, например, своей семьи, и заказать нужное количество. Важной частью новогодней открытки является слово *нэнга* «новогоднее поздравление». Открытки, помеченные этим словом, должны быть доставлены точно утром 1 января, так это важно для японцев. Можно написать открытку и после 1 января, но адресат должен ее получить до утра 7 января, после писать *нэнгадзё*: не принято, его функцию выполняет «сезонное» приветствие – «зимнее приветствие», в котором содержатся свои клише.

В современных российских новогодних открытках текст уже присутствует: *Папочка, ты напоминаешь мне Деда Мороза – своим веселым смехом, добрым сердцем ... и даже фигурой. С Новым годом!*, их можно не подписывать от руки, как это делали и делают люди старшего поколения. В этих открытках уже указан адресат, порой и автор не подписывает открытку. В данном случае мы наблюдаем влияние европейской (или общей мировой) традиции на русскую открытку, не только в оформлении, но и в культурной традиции и языке.

В поздравительных клише японских новогодних открыток можно встретить слово *гасюн* «праздновать весну», которое сейчас воспринимается как устойчивое клише «С Новым годом», а также *сесюн но о-ёрокоби о мо:си агэмасу* «Рад отметить начало весны» – как «Поздравление с Новым годом». Это связано с тем, что японцы приняли григорианский календарь, а клише употребляют «потому что так принято» и потому что так написано в специальных справочниках по составлению писем [3; с. 221-222].

Проблема описания речевых жанров в сопоставительном аспекте существует, решение которой – один из шагов в реализации такого масштабного проекта «жанр и культура». Эта проблема актуальная,

сравнение речевых жанров, их адекватное осмысление невозможно без учета культурологических аспектов жанров.

Литература

1. Бгажноков Б.Х. Очерки этнографии общения у адыгов. – Нальчик, 1983. – 229 с.
2. Почепцов О.Г. Речевые акты: универсальное и национально-специфичное // Сопоставительное изучение структурно-семантических и коммуникативных единиц иностранных и родного языков. – Киев, 1985. – С.130 – 134.
3. Тарасенко В.Е. Жанр поздравления в японском и русском языках (переводческие аспекты) // Русский язык и культура в зеркале перевода: материалы международной научно-практической конференции. – Салоники, М.: МГУ, 2008. – С.221-222.
4. Тарасенко Т. В. Жанроведение в контрастивном аспекте // Русский язык в современном мире: традиции и инновации в преподавании русского языка как иностранного и в переводе: материалы международной научно-практической конференции. – М.: МГУ, 2009.– 566-571.
5. Тарасенко Т.В. Этикетные жанры русской речи: благодарность, извинение, поздравление, соболезнование: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Красноярск, 1999. – 21 с.
6. Тарасенко Т.В. Поздравление // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 195-201.
7. Шмелева Т.В. Модель речевого жанра // Жанры речи. – Саратов: Изд-во Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. Вып 1. – С. 88-98.

*Elham Torkaman, Masoumeh Shiri
Tehran, Iran*

Investigation of the Intelligibility of Translation Quality between Human Translators and Machine Translation

Introduction

Machine Translation (MT) is the translation of text from natural language into another natural language by a computer program. MT is now being used by many translators and scholars to help them in their translations, because it is easily available and the cost of translation in this way is low. Moreover, MT has high speed in translation of text and terms. In some occasions, there are some discussions on MT failures in translations including multiword units, words that can possess more than one meaning and cause problem of ambiguity in MT system, like proverbs.

Mollanazar [3, p. 53] states the proverb is considered as a unit of meaning that the speaker intends the hearer to understand. A proverb has not the literal sense and its application is in the particular context according to culture. Proverbs make a cultural resource of a nation. Therefore, there

are a number of translation strategies proposed by scholars for translating proverbs such as Baker strategy. Baker [2] suggests the following strategies for translating idioms: a) Using an idiom of similar meaning and form b) Using an idiom of similar meaning but dissimilar form c) Translation by paraphrase d) Translation by omission.

It is necessary to investigate the quality of MT in translation of texts. This investigation can be done with consideration of the content of text. In this regard, the Automatic Language Processing Advisory Committee (ALPAC) [1] suggested the criteria for intelligibility of text to assess the translation quality. Based on these criteria, ALPAC [1] created a rating scale. The 9-point rating scales were created and several hundred sentences were grouped into 9 heaps of improving intelligibility. These categories were explained to the three raters of the study to help them to measure the rate of intelligibility of the proverb translations.

Methodology

In preparing materials for the rating task, 101 proverbs were selected from “101 American English Proverbs” by Abdollah Ghanbari [4]. Four different translations were being evaluated in such a way that each set contained one translation of a given proverb. In this way no rater evaluated more than one translation of a given proverb. The raters were not informed as to the source of the translations which they were rating. Before undertaking this task, the raters attended a one hour session in which they were given instruction to rating intelligibility of the proverbs. The computerized translation and the human translations were scored with the help of the three raters. The percentage of translated texts by machine and human was also computed.

Table1. Scale of intelligibility

Scale	Verbal description
9	Perfectly clear and intelligible. Reads like ordinary text; has no stylistic infelicities.
8	Perfectly or almost clear and intelligible, but contains minor grammatical or stylistic infelicities and/or mildly unusual word usage that could, nevertheless, be easily "corrected."
7	Generally clear and intelligible, but style and word choice and/or syntactical arrangement are somewhat poorer than in category 8.
6	The general idea is almost immediately intelligible, but full comprehension is distinctly interfered by poor style, poor word choice, alternative expressions, untranslated words, and incorrect grammatical arrangements. Post editing could leave this in nearly acceptable form.

5	The general idea is intelligible only after considerable study, but after this study one is fairly confident that he understands. Poor word choice, grotesque syntactic arrangement, untranslated words, and similar phenomena are present but constitute mainly "noise" through which the main idea is still perceptible.
4	Masquerade as an intelligible sentence, but actually it is more unintelligible than intelligible. Nevertheless, the idea can still be vaguely apprehended. Word choice, syntactic arrangement, and/or alternative expressions are generally bizarre, and there may be critical words untranslated.
3	Generally unintelligible; it tends to read like nonsense, but with a considerable amount of reflection and study, one can at least hypothesize the idea intended by the sentence.
2	Almost hopelessly unintelligible even after reflection and study. Nevertheless it does not seem completely nonsensical.
1	Hopelessly unintelligible. It appears that no amount of study and reflection would reveal the thought of the sentence.

In order to see how the designed rating scales could function in evaluating the students' translation performances, the students' translations were scored by three raters based on the designed rating scales. Because of the unavoidable variability that exists among different raters, attempts were made to reduce the variability of raters' judgment and also to increase the raters' levels of agreement with each other. The raters had about three years of translation experience. They were also the PhD translation studies holders. One 60-minute training session was held. In this session, the raters were briefed on the purpose of the study and the designed rating scales.

A series of carefully selected translations illustrating salient features of students' different levels of performance were rated by the researcher using think-aloud ratings. Then the raters were asked to rate another series of selected translations independently in the training session and then to discuss the results. In order to ascertain that an acceptable level of agreement existed among the raters, 3 translation samples were rated by the three raters. During an hour session, raters reached an agreement on rating every proverb. Scales were defined by raters according to ALPAC's model.

Results

Intelligibility of proverbs was measured by the help of the three raters. In below Table, the frequency of scores of the various translations in intelligibility is presented as follows:

Table 2. The frequency and scores of the intelligibility in various translations of proverbs

Scale	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Machine Translation	11	6	11	9	3	15	19	25	11
Translator 1	0	0	0	0	0	0	4	7	90
Translator 2	0	0	0	0	0	0	4	9	87
Translator 3	0	0	0	0	0	0	3	10	87

The results obtained from above Table show that

- The number “Nine” in scale row means that the translation is perfectly clear and intelligible without any stylistic infelicities. The Table shows that the most of participants translated proverbs perfectly clear and intelligible.

- Machine translation received the highest frequency on the scale “eight” established in the Table. A value of “eight” refers to a translation in which translation is perfect or almost clear and intelligible, but involves minor grammatical or stylistic infelicities, and/or mildly unusual word usage which it is easily "corrected".

- According to above table, 11 proverbs in translation of the MT is “one” and none of the human translators received this rate.

- MT was not successful in translation of proverbs in which there are cultural factors but MT is nearly successful in translation of proverbs translated literary.

- The three human translations were superior to the MT; moreover, the MTs were fallen about at the midpoint of a scale to the poorest translation.

- The rate of intelligibility of first human translation is not significantly different from two other human translators.

- Totally the frequency and the rate of intelligibility in MT is significantly less than human translators. It is clear that the quality of translation by human is better than quality of translation by MT.

References

1. ALPAC. (1966). Languages and Machines. Computers in Translation and Linguistics. A report by the Automatic Language Processing Advisory Committee Division of Behavioral Sciences, Washington: National Academy of Sciences.
2. Baker, M. (1992). In Other words: a course book on translation. London and New York: Routledge.
3. Mollanazar, H. (2001). Principles and methodology of translation. Tehran: SAMT.
- 4- عبدالله تهرانی: چند گل جاودانه - یدیه فارس یسیلگن الٹم البرض (1391) یقذ بر

Лінгвостилістичні засоби моделювання альтернативної реальності у творі Стівена Кінга «11/22/63»

При написанні художнього твору кожен автор намагається якомога точніше та правильніше донести до читача свою думку, створити в нього певне враження, викликати почуття. Але це не так просто, адже декілька літер, написаних на папері, повинні передати і сум, і радість, і стривоженість, і захват, вони повинні занурити читача у атмосферу твору, спонукати обожнювати чи ненавидіти героїв.

В створенні потрібної для читача атмосфери авторіві можуть допомогти стилістичні засоби. Вони досить поширені в літературі, адже покликані не лише індивідуалізувати мовлення автора, а й збагатити його емоційними нюансами, увиразнити художнє зображення [5, с. 197]. Розглянемо ті, які автор використовує у своєму творі. Кожен засіб по-різному виражається в реченні та несе свою функцію, і при правильному використанні здатний додати твору «родзинку».

Одним із цікавих прийомів у творі С. Кінга є інтертекстуальність. Інтертекстуальність – термін, введений в 1967 році теоретиком пост-структуралізму Юлією Кристевою для позначення загальної властивості текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами, явно або неявно, посилатися один на одного [1, с. 12].

Інтертекст, безсумнівно, може виконувати референтну функцію передачі інформації про зовнішній світ: це відбувається остільки, оскільки відсилання до іншого тексту потенційно вимагає активізацію тієї інформації, яка міститься в «зовнішньому» тексті (претексті) [2, с. 26].

У романі «11/22/63» Стівен Кінг посилається на свій твір «Воно», по всьому твору він влітає колізії і героїв цього роману: *“We had a bad summer here, my friend. Local folks keep it as quiet as they can – even the newspaper doesn’t play it up – but there was some nasty work. Murders. Half a dozen at least. Kids. Found one down in the Barrens just recently. Patrick Hockstetter, his name was. All decayed”* [3, с. 245]. – *«Погане в нас тут літо було, приятелю дорогий. Місцеві намагаються тримати це якомога глибше під сподом – навіть преса ніч не обсмоктує, – але творилися тут доволі бридкі справи. Вбивства. Щонайменше півдюжини було замордовано. Дітей. Одного тільки недавно знайшли у Пустовищі. Патрик Гокстеттер його звали. Весь розкладений»* [4, с. 252]. Звертаючись до інтертекстуальності, автор змушує читача згаду-

вати жахливі події, описані ним у романі «Воно», що створює страхітливу і напружену атмосферу у романі «11/22/63», хоча у ньому ніяк не описуються ні вбивства цих дітей, ні те, що взагалі з ним трапилось. Саме те, що у творі замовчується все це, і лише за ім'ям хлопчика ми можемо звернутись до твору «Воно», повертає читача у жахливі події, описані Стівеном Кінгому у вказаному творі.

Ще одним зразком інтертекстуальності у творі є досить часте згадування «кролячої нори» з твору Льюїса Керола «Аліса в країні чудес». Цей прийом створює у читача відчуття казковості твору. *“But this time instead of crossing the street to the courtyard where the rabbit-hole was, I walked deeper into that world”* [3, с. 96]. – *«Але цього разу, замість перейти дорогу до того двору, де містилася кроляча нора, я попрямував глибше в цей світ»* [4, с. 102].

Серед лексичних стилістичних засобів найяскравіше у Стівена Кінга виділяються вульгаризми. Він їх використовує досить часто. Вульгаризм – у стилістиці художнього мовлення – не прийняте національною літературною мовою, неправильно, побутове або іншомовне слово чи вираз. Часто вживається письменниками задля надання творові особливого побутового колориту чи характеристики низького культурного рівня зображених у ньому персонажів [6]. Побачити застосування вульгаризмів у творі «11/22/63» можна на таких прикладах: *“Or maybe the sonofabitch killed himself, sometimes they do that. That'd be good”* [3, с. 362]. – *«Або, може, той сучий син убив себе, подеколи вони так роблять. Добре було б, аби так»* [4, с. 368]. *“I saw that goddam Plymouth he was driving at least twice dead on, and maybe a couple of other times out of the corner of my eye”* [3, с. 218]. – *«Я бачив той клятий «Плімут», яким він їздив, щонайменше два рази впритул, та ще пару разів примічав його мелькома»* [4, с. 224].

Також часто автор використовує акроніми. Акронім – аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення. Від поняття «акронім» утворено похідне поняття – акронімія. Це утворення слова шляхом з'єднання початкових літер слів, які входять до вихідних словосполучень. Як правило, акронімія розглядається як різновид аббревіації [7].

“There were no current DCHS students in the lobby when I got off the elevator, but there were a couple of alums” [3, с. 312]. – *«Вийшовши з ліфта, я не побачив у фойє школярів, натомість там була пара випускників ДКСШ»* [4, с. 320].

До фонетичних засобів, які використовуються у творі, належать відтворення акцентів та особливостей мовлення персонажів. Автор використовує їх, щоб створити у читача відчуття, ніби він поринув у

світ книги та живе в ньому. Завдяки відтворенню особливостей певних акцентів автор створює характер персонажу. Завдяки цьому читачеві набагато легше його уявити [5, с. 315]. Проілюструємо акцент з допомогою дівчини Сенді, в яку закохався головний герой: *"I told him that front end was wobbly," Sadie said. She was pouring on the Georgia drawl. "Thank goodness we weren't on the highway."* *Ha-way* [3, с. 452]. – «Я йому все торочила й торочила, що передок ушитається, — Сейді заговорила з потужним акцентом уродженої мешканки штату Джорджія. — Слава 'осподу, що ми ї'али не по трасі. (Тваассі.)» [4, с. 458]. Тобто ми можемо побачити, що за допомогою акценту автор надає Сенді специфічного колориту мешканки штату Джорджія.

Наступним пунктом у стилістичних прийомах є графічні засоби. Вони також відіграють дуже важливу роль у тексті, адже саме завдяки таким засобам автор намагається зосередити увагу читачів на найбільш важливих деталях. За нашими спостереженнями, крім звичних графічних стилістичних засобів, іноді використовуються шрифтові виділення окремих слів і висловлювань, а також засоби графічної образності [5, с. 321]. Ми можемо це побачити на прикладі із твору:

"Written on the barrel was TRUST YOUR CAR TO THE MAN WHO WEARS THE STAR TEXACO" [3, с. 483]. – «На її корпусі ще був рекламний напис: ДОВІРЯЙ СВОЮ МАШИНУ ЛЮДИНІ З ЗІРКОЮ ТЕКАКО» [4, с. 490]; *"Propped against them was a sign reading ADJUST ANTENNA BY HAND DO NOT USE "TINFOIL!" THANKS FROM MANAGEMENT"* [3, с. 235]. – «До них було притулено аркушик з застереженням: НАЛАШТУВАЙТЕ АНТЕНУ РУКАМИ. НЕ ВИКОРИСТОВУЙТЕ ФОЛЬГИ! ДЯКУЄМО, МЕНЕДЖМЕНТ» [4, с. 239].

Щодо синтаксичних засобів, то вони також відіграють дуже важливу роль у стилістиці. Стилїстика як окрема й особлива галузь знань про мову, про найдодільніше використання всіх мовних одиниць з властивою їм функцією (функціями) найповніше виявляється на синтаксичному рівні, в елементах синтаксичної будови кожної мови, котра сформувалась із таких складових мовних одиниць, як словосполучення, члени речення, речення і слова-речення, тобто своєрідних функціонально-стилістичних заміників речень. Синтаксична будова мови, будучи безмежно розгалуженою як структурно, так і функціонально, переважно виявляється у порівняно нечисленних структурних типах синтаксичних конструкцій – однослівних, дво-, кілька- і багатослівних речень. Саме в структурі всіх різновидів речення найбільше реалізується те, що прийнято називати стилістичним синтаксисом. Його мета полягає в тому, щоб виявити стилістичну спроможність кожного із структурних типів синтаксичних одиниць –

словосполучень, членів речення, речень, функціональних (не структурних) заміників речення [5, с. 326].

У своєму творі Стівен Кінг надає реченням безумовної простоти і невимушеності. Він не складає довгих та заплутаних речень. Все це робиться для того, щоб читач відчув, ніби це говорять звичайні люди, які живуть у звичайному місті. Така структура твору допомагає читачеві зануритись у світ, створений Стівеном Кінгом.

У ході нашого дослідження ми визначили лінгвостилістичні засоби, які використовуються у створенні альтернативної реальності, та поділили їх на групи: лексичні (вulgаризми, акроніми); синтаксичні (Стівен Кінг використовує у творі прості, не ускладнені речення, для досягнення ефекту невимушеного оточення); фонетичні (наслідування акцентів з різних штатів); графічні (використовуються для зосередження читача на певній, важливій на думку автора, інформації).

Література

1. Ильин И.П. Стилистика интертекстуальности: теоретические аспекты / И.П. Ильин. – В кн.: Проблемы современной стилистики. Сборник научно-аналит. трудов. – М., 1989. – 58 с.
2. Фатеева Н.А. Типология интертекстуальных элементов и межтекстовых связей в художественном тексте / Н.А. Фатеева. – Известия РАН. Ср. литературы и языка, № 5, 1998. – 62 с.
3. Кінг Стівен. 11/22/63 / Стівен Кінг. – АСТ, 2011. – 800 с.
4. King Stephen. 11/22/63 / Stephen King. – Scribner, 2011. – 800 p.
5. Гальперін І.Р. Нариси зі стилістики англійської мови / І.Р. Гальперін. – М., 1958. – 438 с.
6. Вулгаризм [Електронний ресурс] – <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/az62m.html>
7. Акронім [Електронний ресурс] – <http://conferences.neasmo.org.ua/node/2517>.

Юлія Туренко, Оксана Кондратьєва
м. Київ, Україна

Відтворення лінгвокультурного контексту в перекладі художньої прози (на матеріалі українських перекладів американської та англійської прози)

Переклад, як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації, характеризується мовними та культурними чинниками. Крім мовних чинників, на переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації впливають також позамовні чинники. Враховуючи той факт, що перекладач виступає посередником не лише між двома мовами, а й між двома культурами, відомі дослідники перекладознавчої науки неодноразово розглядали питання про роль культурного чинника в перекладі і, відповідно, етнокультурних елементів, що несуть вагоме смислове й стилістичне навантаження. На

думку Ю. Найди, різниця в культурах зумовлює більше труднощів під час перекладу, ніж різниця в мовних структурах [6, с. 115]. Якщо дві культури взаємопов'язані, але мови зовсім різні, перекладачеві доводиться здійснювати під час перекладу багато формальних перетворень. Однак у таких випадках велика кількість збігів у культурах забезпечує паралелізм змісту і це робить переклад менш складним. У випадку значних розбіжностей між вихідною та цільовою культурами, для досягнення більшої зрозумілості тексту перекладу та бажаного емоційного ефекту, перекладач, як зазначає вчений, може вдаватися до заміни деяких деталей оригіналу.

Оскільки перекладу піддається не лише понятійний компонент концепту, а ціла сукупність образних та ціннісних елементів, перекладачу відводиться роль не «вербального перекодовувача», а інтерпретатора смислового коду, закладеного у вихідному тексті [5]. При цьому перекладачу необхідно зберегти національно-культурну специфіку концептів вихідної культури, звертаючи особливу увагу на ті концепти, які реципієнт може відчувати як характерні для чужорідного середовища, тобто ті, котрі можуть бути сприйняті як носії національно-культурної специфіки. Художній текст повинен передаватися іншою мовою «не від звуку до звуку, не від слова до слова, не від фрази до фрази, а від ланки ідейно-образної структури оригіналу до відповідної ланки перекладу» [5].

Пристаювання перекладеного тексту для «полегшення» розуміння смислів оригінального тексту збіднює міжкультурну комунікацію, нівелює міжкультурні розбіжності, створює хибне уявлення про те, що всюди все так само і тому вимагає неабиякої обережності під час застосування адаптації. Тепер уже йдеться не про міжмовні відмінності, що принципово вирішуються засобами власне перекладу, а про міжкультурну асиметрію, однак і тут учені остерігають нас від застосування адаптації, оскільки вона значною мірою деформує уявлення про іншу культуру й тому вважається найбільш кардинальним перекладацьким перетворенням [5].

Проблеми адекватної передачі вихідного тексту зводяться до необхідності глибокого осмислення авторської образної системи та стилю. Надзвичайно важливим є фонові знання перекладача глибокі знання історичної обстановки, фольклору та особливостей побуту населення. У словесній палітрі художнього твору особливу увагу займають власні імена (оніми). Вони виступають в кожного великого письменника як особливо помітний, стилістично і семантично маркований експресивний засіб, яскрава прикмета стилю. Аналізуючи оніми у творі Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану», переклад

можна умовно поділити на чотири групи. Перша група об'єднує власні назви, відтворені шляхом транскрипції чи транслітерації.

Percy's been acting very oddly this summer [11]. – *Персі цього літа взагалі дуже дивно поводиться* [7].

Ми бачимо переклад реально існуючих імен, оскільки вони є в словнику власних імен англійської мови. А також є переклад напівреальних власних імен за допомогою транскрипції:

And if Dursleys were unhappy to have him back for holidays, it was nothing to how Harry felt [11]. – *І якщо Дурслів аж ніяк не тишило його повернення до них на канікули, то уявіть собі, що почував сам Гаррі* [7].

До другої групи належать власні назви, в яких перекладено кожен компонент, що входить до їхнього складу. Такий перекладацький прийом не треба плутати з дослівним перекладом, бо в кожному випадку відтворювалась суть певного імені:

It would be an insult to her memory not to use the information I extracted from her, Wormtail [11]. – *Червохвосте, це була б образа її пам'яті – не скористатися інформацією, яку я з неї витяг* [7].

Це ім'я має дві складові частини *worm* і *tail*. Обидва ці слова використані у своєму прямому значенні, хоча в контексті романів вони стають важливішими, оскільки виявляють певні риси, характерні для персонажа.

До наступної групи належать власні назви, перекладені різними способами, проте об'єднані однією спільною рисою. Послугуючись терміном В. Коптілова, можна стверджувати, що під час перекладу цих власних імен відбувався «зсув змісту» у семантичній структурі власної назви [4, с. 115]. Деякі поняття оригіналу узагальнювались, інші конкретизувались, а деякі були повністю змінені.

Pigwidgeon zoomed happily around his cage, hooting shrilly [11]. – *Левконія радісно пурхала в клітці, пронизливо ухкаючи* [7].

Четверта група складається з власних назв, що у перекладі стали назвами загальними. Такий підхід свідчить про орієнтацію на цільову аудиторію. Здебільшого це назви магічних предметів і різноманітних організацій. Наприклад:

Hey, Harry, what's this stuff? asked Dean from the rear of the room, indicating the Sneakoscopes and Foe-Glass [11]. – *Гаррі, а це що таке? – поцікавився Дін, показуючи на стеровоскопи та Зловороже Люстерко* [7].

Переклад реалій – це частина великої і важливої проблеми передачі національної і історичної своєрідності [2, с. 56]. Здебільшого реалії перекладають, застосовуючи стратегію очуження, але існує велика кількість випадків, коли необхідно використати стратегію одомашнення, тому що реципієнт може не зрозуміти певне поняття, яке

характерне для мови оригіналу. В цьому випадку ми говоримо про такі трансформації як транслітерацію та транскрипцію.

One minute he'd be giving it to her in his cousin's Buick, the next minute he'd be giving it to her under some boardwalk. [12] – *То він, мовляв, робив це з нею в кузеновому б'юїку, а то вже під якимсь помостом на пляжі. Звісно, то все брехня* [8].

Що стосується стратегії одомашнення, можна сказати, що перекладачі застосовують міжмовну конотативну транспозицію, комбіновану реномінацію та контекстуальне розтлумачення для того, щоб значення реалії стало зрозумілим реципієнтові [5]. Таким чином, перекладач використовує описову перифразу чи замінює англійську чи будь-яку реалію реалією україномовного світу (чи просто українською лексемою з місткою конотативною інформацією) з іншим денотативним або рівновартісним конотативним значенням [2, с. 65].

She and old Marty were drinking Tom Collinses – in the middle of December, for God's sake. [12] – *Вони з Марті пили, каналі, «Тома Коллінза» – прохолодний коктейль із льодом* [8].

Сленг представляє складність для перекладу, тому що деякі сленгізми можуть бути незафіксованими у словниках, враховуючи таку їх ознаку, як недовговічність та можливу тенденцію к зникненню. Вибір засобів вираження в мові перекладу залежить безпосередньо від з'ясування значення слова у контексті [1, с. 38]. Остаточний варіант перекладу повинен передавати не тільки значеннєві відтінки слова, але й експресивно-стилістичну забарвленість слова.

“Boy, am I lost,” she said, and dropped her hands. She managed a weak laugh. “Lost in the deepest, darkest fucking woods” [3]. – *«Хлопче, я заблукала,» – сказала вона й безвільно опустила руки. – «Заблукала в дрімучому, темному й падлючому лісі»* [10, с. 204].

У цьому випадку перекладач, дивлячись на багатозначність, багатоаспектність та про багатозначність відтінків цього слова, переклав його, використовуючи саме цей відповідник. Це слово може бути майже кожною частиною мови та кожним членом речення. Його використання у американському слензі є поширеним вже більш століття.

Часто контекст змушує відмовлятися від вибору однієї з варіантних відповідностей, тоді доводиться шукати новий варіант перекладу – контекстуальну заміну, коли у зв'язку з особливостями конкретного контексту перекладач відмовляється від використання існуючої лексичної відповідності та підбирає варіант перекладу, що підходить лише к даному випадку. Під час перекладу сленгових одиниць, що не мають безпосередніх відповідностей в даному контексті, перекладач може вдатися до описового перекладу [1, с. 39].

Lisey dropped the gearshift into Drive, looked into her rearview mirror for oncoming traffic, then turned around and drove back the way she had come, making her BMW really scat [10]. – Лізі увімкнула зчеплення, подивилась у дзеркальце заднього огляду, чи позаду немає автомобілів, потім повернула машину й поїхала туди, звідки щойно приїхала, розігнавши БМВ майже до максимальної швидкості [3, с. 204].

Якщо функціональні аналоги або варіативні відповідності відсутні в мові перекладу, перекладач може вдатися також до прийому компенсації, сутність якого полягає в тому, що елементи змісту, втрачені під час перекладу одиниці в оригіналі, передаються в тексті перекладу іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місті, що і в оригіналі. Таким чином, в тексті перекладу створюється інший образ, такого ж стилістичного напрямку. Перекладачеві важливіше забезпечити стилістичну адекватність перекладу у цілому, ніж зберегти точне розташування стилістичного прийому у тексті [1, с. 35].

Про антонімічний переклад можна говорити лише у випадку передачі невідповідності заперечень у похідній мові та в мові, на яку перекладають (англійські конструкції з *wish*, чи подвійне заперечення в українській мові).

Easy, babyluv, easy, Scott murmured. Talk to the guy – run your everlasting mouth [10]. – Розслабся, моя люба дитино, розслабся, прошепотів Скот. Поговори з цим суб'єктом, не тримай свою пельку стуленою [3, с. 314].

Як вже багато разів помічали вчені, відчуття мови (особливо рідної мови) під час перекладу відіграє не останню роль. Відчувати сленг та рівень його заниженості, адекватно перекласти реалії та омоніми, передаючи їх зміст та значення, адаптувати їх для цільової аудиторії, – також одна з найважливіших задач для сучасних перекладачів в умовах розвитку мови та мовлення й культури письма.

Література

1. Береговская Э.М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания / Э.М. Береговская. – М.: Языки русской культуры, 1996. – №3. – С.32-41.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад: на матеріалі англійських перекладів укр. прози / Р.П. Зорівчак – Львів : Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. – 215 с.
3. Кінг С. Історія Лізі. /С. Кінг. – Харків: Книжковий клуб, 2007. – 622 с.
4. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В.В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1971. – 192 с.
5. Корнієнко В.В. Теоретична рефлексія міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / В.В. Корнієнко. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mz/2009_16/25.pdf.
6. Найда Ю. К науке переводить // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике / Ю. Найда. – М. :

Международ. отношения, 1978. – С. 114-137. 7. Роулінг Дж. Гарри Поттер і в'язень Азкабану [Електронний ресурс] / Дж. Роулінг. – Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=1000075>. 8. Селінджер Дж. Над прірвою у житті [Електронний ресурс] / Дж. Селінджер. – Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=1006685>. 9. Супрычева Е., Соколовский А. Гарри Поттер мог стать Грицьком Гончаром [Електронний ресурс] / Е. Супрычева, А. Соколовский. – Режим доступу до статті: <http://www.moproductions.com/ukr/frame.html>. 10. King S. Lisey's Story [Електронний ресурс] / S. King. – Режим доступу: http://readanybooks.net/horror/Lisey_s_Story/2008.html. 11. Rowling J. Harry Potter and The Prisoner of Azkaban [Електронний ресурс] / J. Rowling. – Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=71353>. 12. Salinger J. The catcher in the rye [Електронний ресурс] / J. Salinger. – Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=80878>.

Катерина Тютюнник

м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Наталія Борисенко

м. Київ, Україна

Відтворення жестів як компонентів невербального спілкування у творі Сідні Шелдона “Tell Me Your Dreams”

Комунікація є складним, багатоплановим процесом, у якому, крім слів, для обміну інформацією використовуються різноманітні засоби – постава тіла, жести, міміка, інтонація, погляд, просторове розміщення партнерів, і навіть їхня манера одягатися. Усі ці засоби передачі інформації належать до так званої «невербальної комунікації» – процесу взаємного обміну інформацією через немовленнєві засоби спілкування.

Окрім питання лінгвістичного аспекту вивчення невербальних засобів спілкування певною мірою висвітлювались у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Проте, незважаючи на певні зрушення в дослідженні аспектів невербальної комунікації, їх усе ще не можна вважати глибоко вивченими.

У представленій статті розглядається один з ключових аспектів невербальної комунікації – жестикуляція, тобто рухи частин тіла для вираження емоцій та/чи інформації під час спілкування. Зауважимо, що ці рухи частин людського тіла завжди несуть в собі певне значення, а отже вони є певними знаками або символами [1]. Жестикуляція включає в себе всі рухи руками, тобто «мову рук», наприклад, співрозмовник відкриває двері, виймає сигарети тощо; а також рухи

пальцями рук, плечима, головою, тілом і ногами. Варто підкреслити, що дуже часто жести людини є підсвідомими.

За твердженням Готхольда Ефраїма Лессінга, «Ніщо не надає стільки виразності в житті, як жести, рухи рук, ... без жестів найекспресивніше обличчя є маловиразним» [2]. Миттєвого погляду на руки людини буває досить, щоб висунути попередні припущення про її сутність. Але було б неприпустимо обмежитися таким швидким і поверхневим судженням. По-перше, тому, що досить спірними є самі результати сучасних досліджень про взаємозв'язок будови рук і характеру людини. По-друге, тому, що, наприклад, рука в динаміці є набагато красномовнішою, ніж у статичі. Тому найбільш детального розгляду заслуговує тлумачення рухів рук, що доповнюють словесні висловлювання, часом заміняють їх, а буває й суперечать їм [3, с. 184].

Учені підкреслюють, що навіть незрячі люди під час пояснення також сліпим співрозмовникам користуються жестами. Жестикуляція певним чином полегшує навантаження на мозок того, хто пояснює, вивільняючи додаткові резерви [4, с. 28].

Для проведення дослідження, що стосуються засобів опису жестикуляції в художній літературі, ми використали твір Сідні Шелдона "Tell me your dreams", оскільки тексти романів цього автора мають не лише красномовне вербальне наповнення, але також є емоційно-забарвленими за допомогою широкого використання засобів невербальної комунікації. За основу проведеного аналізу покладено традиційну класифікацію жестів, у межах якої розрізняють жести-символи, жести-ілюстратори, жести-регулятори та жести-адаптери.

Жести-символи мають абстрактний зміст. До цієї групи відносяться жести вітань під час зустрічі і прощання, або відомий американський жест "OK", що означає «усе в нормі» або «гаразд». Наприклад:

Shane rose to greet him. "Deputy Blake?"

"Yes." The two men shook hands [5].

У наведеному реченні відтворено два компоненти комунікації, що означають привітання. Герой підводиться для того, щоб привітатися, і тисне руку детективу, щоб виказати повагу співрозмовнику та не вийти за межі усталених правил поведінки суспільства, у якому він перебуває. Автор твору використовує словосполучення *rose to greet*, з метою продемонструвати читачеві, що жест героя направлений на те, щоб привітатися з особою, яка щойно наблизилася. З ширшого контексту зрозуміло, що Шейн очікував на помічника шерифа, якого не знав в обличчя, але з яким йому судилося працювати в майбутньому. Тому, зустрівшись, герої твору одразу ж потисли одне одному

руки, тобто використали жест привітання, що є найбільш поширеним серед чоловіків Європи, Америки та Канади.

Незважаючи на розмаїття та варіативність використання жестів, особливо серед представників різних культур, жести-символи можна вважати досить універсальними та сталими у своєму значенні. Однак закономірним є процес, коли характер жесту дещо змінюється під впливом інших культур. Так, за останні тридцять років жест прощання (махання кистю руки вперед-назад) замінився рухом руки вліво-вправо в одній площині з долонею, оберненою до особи, яка йде або від'їжджає. Цей жест запозичений із Заходу. У своєму творі Сідні Шелдон відтворює зазначений жест за допомогою словосполучення *wave good-bye*. Наприклад: *He waved good-bye as she drove off* [5].

Цей яскравий приклад жеста-символа тлумачить перебіг процесу прощання, що не є офіційним або таким, який можна спостерігати під час спілкування керівника і підлеглого. Зазвичай він використовується серед близьких людей, друзів або родичів.

Але значення помаху рукою може варіюватися залежно від ситуації та комунікативної мети, тобто один і той самий жест як засіб невербального спілкування може мати кілька різних значень. Наприклад: *Driving to work one morning, a car cut in front of her. She gritted her teeth and thought, I'll kill you, you bastard. The man waved apologetically, and Alette smiled sweetly* [5].

У наведеному вище реченні помаху руки використовується як жест вибачення через брак можливості зробити це вербально, оскільки герої твору знаходяться в різних автомобілях. Героїня зціплює зуби через те, що гнівається на чоловіка, який щойно «підрізав» її автомобіль, але після того, як він за допомогою жесту просить вибачення, посмішкою вона його пробачає. Словосполучення *waved apologetically* належить до іншого виду жестів – жестів-регуляторів, хоча тлумачиться тим самим дієсловом *wave*, як і у відтворенні жеста-символа, аналізованого вище. Проте в цьому випадку прислівник *apologetically* демонструє, що герой твору саме вибачається, тобто намагається врегулювати стосунки з особою, яка трапилась йому на шляху.

Жести-регулятори грають дуже важливу роль у спілкуванні. Зовні вони можуть дублювати жести-символи (кивання, рукостискання, махання руками, долонями), проте жести-регулятори відрізняє те, що в них важливий саме спосіб їхньої демонстрації. Наприклад, швидке і мляве рукостискання може свідчити про байдужість. Вологі руки говорять про сильне хвилювання. Проте важливо брати до уваги індивідуальні особливості та стан здоров'я людини, оскільки є люди, у яких долоні майже завжди вологі.

Функція жестів-ілюстраторів, або їх ще називають вказівними жестами, полягає в тому, щоб привернути увагу співрозмовника до певного об'єкта. Указувати на когось або щось можна поглядом, кивком голови, але ілюстрування рукою є найбільш однозначним, оскільки фізіологічно жести руками є найбільш природними, а тому, зазвичай, у багатьох ситуаціях перевага надається саме їм. В основі жеста-ілюстратора лежить рух руки, що визначає потрібний напрямок стосовно якоїсь нерухомої осі. У скороченій формі жесту активну роль можуть відігравати фаланги пальців стосовно нерухомої кисті; у більш повній формі – кисть стосовно передпліччя, і, нарешті, уся рука стосовно тулуба людини.

Указівні жести або, як їх ще називають, жести-ілюстратори дуже часто можна зустріти у творах С. Шелдона. Найчастіше автор описує такі жести-ілюстратори, як кивок головою в напрямку когось або чогось, або жест рукою. Наприклад: *Ashley pointed to the couch, which had a blanket and a pillow on it* [5].

Наведене речення містить жест-ілюстратор, що вказує на певний предмет (диван) за допомогою пальця руки, оскільки за словниковою дефініцією *point* означає *to show something to someone by holding up one of your fingers or a thin object towards it*.

Правила етикету Європи, Америки та Канади не схвалюють «указування пальцем» (хоча він є вказівним), особливо якщо об'єкт уваги є людина. Проте вказівка на малий предмет, наприклад, на слово в рядку, за допомогою вказівного пальця не є порушенням «правил хорошого тону».

У реченні, наведеному нижче, указівну функцію виконує дієслово *nod*, одне із значень якого є *to bring or direct by nodding*. *The patrolman nodded toward the bedroom. "In there, sir."* [5]

Зазвичай жест-ілюстратор кивком голови використовується в ситуаціях, коли вказування рукою або пальцем не є етичним, коли руки зайняті, або коли особа намагається зробити жест-ілюстратор непомітним для більшості оточуючих.

Остання група жестів – жести-адаптори або емоційні жести – супроводжують і виказують наші почуття. Вони нагадують дитячі безпосередні реакції і зазвичай помітні в ситуаціях стресу, хвилювання, оскільки є першими ознаками переживань. Жести-адаптери «викривають» ставлення співрозмовника до змісту повідомлення. У жести-адаптері емоція є «матеріальною точкою опори». Ці жести є дуже індивідуальними, їхнє використання багато в чому залежить від індивідуальності того, хто жестикулює, а «читаються» вони з обов'язковим урахуванням усіх аспектів невербальної комунікації.

У Сідні Шелдона найчастіше можна зустріти зазначений тип жестів, оскільки його романи є завжди гостросюжетними, а отже й емоційними, бо відносяться до кримінальних драм або трилерів.

Her fingers were trembling so hard that she dialed three times trying to reach the number [5].

Це речення яскраво описує хвилювання героїні, яка через жахливе тремтіння рук не здатна навіть набрати телефонний номер.

Наступний приклад містить опис двох жестів, один з яких є жестом-регулятором, оскільки позначає згоду допомогою кивка голови. З метою відтворення такого жесту автор використовує дієслово *nod*, перше значення якого є *to move your head up and down, especially in order to show agreement or understanding*. *Ashley looked up at the men and nodded. She took several deep breaths. "I'll – I'll try."* [5]

Зазначений жест-ілюстратор супроводжується жестом-адаптером *took several deep breaths* і виказує глибоке хвилювання і напругу героїні твору.

Під час проведення аналізу жестів, що описуються у творі Сідні Шелдона "Tell me your dreams", установлено, що кількісно в тексті зазначеного роману провідне місце посідають жести-адаптери, оскільки вони становлять 38% від суцільної вибірки прикладів, жести-регулятори складають 26%, а жести-символи та жести-ілюстратори окремо налічують по 18%, від усієї сукупності жестів, описаних у творі.

Будучи за своєю природою неоднорідними, жести поєднують різноманітні, інколи навіть протилежні за змістом значеннєві відтінки, що відображає історію їхнього формування як знаків комунікації.

Здійснюючи переклад жестів, описаних англомовними авторами, потрібно звертати особливу увагу на те, яке семантичне навантаження несе в собі той чи інший жест. Перекладач має уважно порівнювати всі можливі варіанти перекладу жестів, що або не мають прямих відповідників в українській мові, або є багатозначними.

Література

1. Жест [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%81%D1%82> – Назва з екрану.
2. Афоризмы великих людей [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wisdoms.ru/pavt/p127_2.html – Название с экрана.
3. Степанов С.С. Язык внешности. Жесты, мимика, черты лица, почерк и одежда [Текст] / С.С. Степанов. – М.: Эксмо-Пресс, 2001. – 412 с.
4. Фаст Д. Язык тела. Как понять иностранца без слов [Текст] / Джорж. Фаст, Эдвард. Холл; пер. с англ. Ю.В. Емельянова. – М.: Вече, Персей. АСТ., 1995. – 432 с.
5. Sheldon S. Tell Me Your Dreams [Electronic Resource] / Sidney Sheldon. – Mode of access: <http://www.ebook2u.org/book/356/> – Title from the screen.

Відтворення особливостей науково-фантастичного дискурсу **А. Азімова в україномовних перекладах**

Американський письменник А. Азімов є одним із найвизначніших класиків науково-фантастичної літератури і наразі посідає чільне місце в сучасному літературно-художньому процесі. Відтворення особливостей науково-фантастичного дискурсу письменника в україномовних перекладах характеризується застосуванням комплексу мовних прийомів та засобів, які дозволяють зберегти та передати читачеві унікальні особливості дискурсу автора [1, с. 15-16].

Особливості науково-фантастичного дискурсу не раз ставали предметом дослідження науковців (Е. Бенвеніст, Т.П. Виродова, С.Г. Іняшкін, І.В. Корунець, Т.В. Тимошенко та ін.), проте питання особливостей відтворення науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовних перекладах висвітлено недостатньо і потребує більш глибокого аналізу та систематизації з огляду на вагомість проблеми в контексті розвитку сучасної наукової фантастики і перекладознавства.

Мета роботи полягає в дослідженні особливостей відтворення науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовних перекладах. Метою роботи зумовлено виконання таких завдань: уточнити поняття «дискурс», «науково-фантастичний дискурс»; визначити прикметні риси науково-фантастичного дискурсу; схарактеризувати основні особливості науково-фантастичного дискурсу А. Азімова; визначити основні засоби відтворення науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в українських перекладах на різних мовних рівнях.

Дискурс – це істотна складова соціокультурної взаємодії. Дискурс – це насамперед, мова, занурена в життя, у соціальний контекст [2, с. 136-137].

Науково-фантастичний дискурс характеризується широким використанням специфічної лексики наукового та псевдонаукового характеру, нових термінів і понять, що дають змогу створювати атмосферу далекого майбутнього, інших світів тощо [3; 4; 5].

Помітними рисами створюваного А. Азімовим дискурсу є широке використання вигаданих реалій і неологізмів, за допомогою яких досягається вірогідність фантастичного світу; членування тексту на невеликі поіменовані глави, назви яких підтримують динаміку сюжету і стимулюють інтерес читача; створення макросюжету та слідування структурі діалогізованого стилю [1, с. 15-16].

При відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовному перекладі на семантичному та стилістичному рівнях використовуються різноманітні перекладацькі трансформації, як-от: транскодування, додавання, описовий переклад. Проаналізуємо це на прикладах. Наведемо приклад застосування транскодування:

• *Then, in a harsh, squawking voice – like that of a medieval phonograph, he grated, "Yes, Master!* [6, с. 8] – *А грубий, хрипкий, ніби звук старовинного фонографа, голос проскрипів: Так, хазяїне!* [7, с. 9]

Розглянемо приклад описового перекладу:

• *The huge generators were in motion and from the L-tubes came the low-pitched whir that pervaded the entire station* [6, с. 13]. – *Величезні генератори працювали, а вакуумні трубки дециметрового передавача наповнювали станцію низьким гудінням* [7, с. 14].

Ще однією трансформацією, до якої вдаються у відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова, є додавання:

• *Deep, dark, dank, dismal silence!* [6, с. 55] – *Запала глибока, похмура, гнітюча мовчанка* [7, с. 59].

При відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовному перекладі на синтаксичному та морфологічному рівнях комплексно використовуються різноманітні перекладацькі трансформації та стилістичні фігури, з-поміж них: синтаксичне уподібнення, паралелізм, заміна членів мови та заміна множини на одну.

Наведемо приклади, що демонструють застосування в перекладах синтаксичного уподібнення:

• *Mrs. Weston waited patiently for two minutes, then impatiently for two more, and finally broke the silence* [6, с. 3]. – *Місіс Вестон терпляче почекала дві хвилини, тоді, вже з нетерпінням, ще дві й нарешті порушила тишу* [7, с. 3].

• *You sent him after the selenium* [6, с.10]. – *Ти послав його по селен?* [7, с.11]

Завдяки застосуванню синтаксичного уподібнення досягається структурно-синтаксична цілісність тексту перекладу відносно до тексту оригіналу.

Продемонструємо на прикладі застосування при відтворенні творів А. Азімова такого синтаксичного прийому, як паралелізм:

• *The only thing that could save them was selenium. The only thing that could get the selenium was Speedy. If Speedy didn't come back, no selenium. No selenium, no photo-cell banks. No photo-banks – well, death by slow broiling is one of the more unpleasant ways of being done in* [6, с. 7]. – *Врятувати їх міг тільки селен. А його міг дістати лише Спіді. Не повернеться Спіді – не буде й селену. Не буде селену – не буде фото-*

елементів. Не буде фотоелементів... Що ж, смерть від повільного підсмажування – приємного мало [7, с. 8].

Прийом паралелізму застосовується в перекладі для повторення граматичних конструкцій тексту оригіналу з метою вираження певної експресивності.

При відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в українських перекладах на морфологічному рівні застосовуються різноманітні заміни множини та частин мови. Розглянемо такий приклад:

• *There was difficulty in fitting it, but he managed, and then screwed the plate back on again in laborious fashion. The **radio controls** of more modern models had not been heard of ten years earlier* [6, с. 8]. – *Не так і легко було приладнати кульку, проте Пауелл впорався з цим, старанно загвинтив щиток і підключив **радіоуправління** нової конструкції, про який десять років тому і не чули* [7, с. 9].

При відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовному перекладі на графічному рівні застосовуються різноманітні графічні засоби, такі як дефіс, лапки, а також трикрапка з метою передачі прямої мови (в оригіналі за допомогою лапок), особливостей мовлення роботів (в оригіналі за допомогою дефіса та трикрапки – в українському перекладі) та емоційного стану персонажів, їх небажання та неспроможність закінчити думку чи фразу (за допомогою трикрапки в кінці речення). Розглянемо приклади:

- *"I – am – the – robot – that – talks."* – *Я... робот... який... говорить.*
- *"I – can – help – you."* – *Я... можу... допомогти... вам.*
- *"Who – is – Robby?"* – *Хто... такий... Роббі?*
- *"A – robot – like – me?"* – *Такий... робот... як... я?* [6, с. 14; 7, с. 15].

При відтворенні науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовному перекладі на графічному рівні також застосовується такий прийом, як апосіопеза, який в оригіналі реалізується за допомогою дефіса, а в українському перекладі – за допомогою трикрапки. Розглянемо на прикладі:

• *Look at him! His name is Lightning and he can –* [6, с. 13] – *Поглянь на нього! Його звать Блискавкою, і він уміє...* [7, с. 14].

У результаті вивчення особливостей науково-фантастичного дискурсу А. Азімова, можемо дійти висновку, що цьому автору притаманна своєрідна дискурсивна парадигма (широке використання вигаданих реалій і неологізмів, членування тексту на невеликі поіменовані глави), яка засвідчує унікальний рівень його художньої оригінальності та майстерності. Нам вдалося з'ясувати, що для відтворення особливостей науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовних перекладах застосовується комплекс різноманітних

семантичних, стилістичних, синтаксичних, морфологічних і графічних засобів, завдяки яким досягається адекватне відтворення месіджу тексту оригіналу і при цьому не порушуються правила та норми сучасної української мови.

Література

1. Виродова Т. П. Науково-фантастичний дискурс А. Азімова: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Т. П. Виродова. – Дніпропетровськ, 2003. – 22 с.
2. Арутюнова Н. Д. Дискурс // ЛЭС / Н.Д. Арутюнова. – М., 1990. – С. 136-137.
3. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Ц. Тодоров. М. : Дом интеллектуальной книги, Русское феноменологическое общество, 1997. – 144 с.
4. Тимошенко Т.В. Научная фантастика как социокультурный феномен: дисс. ... канд. философ, наук / Т.В. Тимошенко. – Ростов-на-Дону, 2003. – 142 с.
5. Иняшкин С.Г. Научно-социальная фантастика А. Азімова // Вестник Пятигорского государственного лингвистического университета / С.Г. Иняшкин. –Пятигорск, 2012. – С. 77-80.
6. Asimov I. I, Robot / I. Asimov. – Reprinted in the UK by Voyager, 2001. – 256 p.
7. Азімов А. Я, робот : науково-фантастичні оповідання / пер. з англ. Д. Грицюка / А. Азімов. – К. : Веселка, 1987. – 271 с.

Наталія Хайдарі, Алла Сітко
м. Київ, Україна

Роль прагматичного фактору при перекладі фразеологічних одиниць

Кожна фразеологічна одиниця містить в собі повідомлення, яке передається адресату, і повинна бути зрозумілою для нього. Сприймаючи отриману інформацію через фразеологічні одиниці, адресант тим самим вступає в певні особисті стосунки з адресатом. Такі відносини можуть мати різний характер. Наприклад, інтелектуальний характер слугує для адресата лише джерелом інформації про якість фактів і подій, що його особисто не стосуються і не є для нього дуже цікавими. Здібність ідіом створювати комунікативний ефект, викликати у адресата певне ставлення до повідомлення, здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації, називається прагматичним аспектом або прагматичним потенціалом [1, с. 85-87].

Втілення прагматичного впливу на отримувача інформації складає найважливішу частину будь-якої комунікації, в тому числі й міжмовної. Встановлення необхідного прагматичного відношення адресата перекладу, якому передається повідомлення, залежить від вибору

перекладачем мовних засобів під час створення тексту перекладу. Вплив на хід і результат процесу перекладу, необхідність відтворення прагматичного потенціалу оригіналу і прагнення забезпечити вплив на адресата перекладу називається прагматичним аспектом або прагматикою перекладу [1, с. 90].

Перекладач, виступаючи у ролі адресата оригіналу, намагаючись отримати необхідну інформацію, повинен володіти тими ж знаннями, якими володіють носії мови. Успішне виконання функції перекладача передбачає всебічне знайомство з історією, культурою, літературою, звичаями, сучасним життям та іншими реаліями народу, який розмовляє мовою оригіналу.

Прагматичні проблеми перекладу безпосередньо пов'язані з жанровими особливостями оригіналу і типом адресатів, для яких він призначається. З суттєвими труднощами при передачі прагматичного потенціалу оригінального твору стикаються перекладачі художньої літератури. Твори художньої літератури на будь-якій мові призначені, в першу чергу, для тих людей, для яких ця мова є рідною, але такі твори мають загальнолюдську цінність і часто перекладаються різними мовами. Разом з тим, в них не рідко зустрічаються опис фактів і подій, пов'язаних з історією окремого народу, побутом, звичаями, назвами національних страв, предметів одягу тощо. Все це вимагає внесення поправок на прагматичні відмінності між мовою оригіналу і мовою, на яку робиться переклад для забезпечення адекватного розуміння тексту адресатом перекладу.

З усіх аспектів перекладу найважливішим є мовний, оскільки саме завдяки мові, яка багата на ідіоми, передається вся інформація, що міститься в оригіналі. Без мови, збідненої на фразеологічні одиниці, не було б і самого перекладу. Оскільки під час відтворення іноземного тексту перекладач має справу із двома мовами, важливим видається усвідомлене знання ним усіх особливостей цільової мови у порівнянні з вихідною [2, с. 58-60].

Важливим методом дослідження перекладу є порівняльний аналіз, тобто, аналіз форми і змісту фразеологічних одиниць перекладу у порівнянні з формою та змістом оригіналу. Під час перекладу встановлюються певні відношення між двома текстами на різних мовах (текстом оригіналу і текстом перекладу). Порівнюючи їх, можна розкрити внутрішній механізм перекладу, виявити еквівалентні одиниці, а також знайти зміни форм і змісту, які здійснюються при заміні одиниці оригіналу на еквівалентну їй одиницю цільового тексту [4, с. 17].

Значно рідше виникає необхідність прагматичної перебудови ідіом під час перекладу науково-технічних матеріалів, призначених для

фахівців, які мають однаковий рівень знань і володіючих приблизно однаковою кількістю фонові інформації в усіх країнах. Такі повідомлення добре розуміються вченими, які розмовляють на різних мовах, і пояснення доводиться давати лише по відношенню до назв фірм, національних одиниць виміру, специфічних номенклатурних найменувань [4, с. 19].

Для перекладу фразеологічних одиниць необхідно знати значення фразеологічної одиниці і правильно передати її смисл. Оскільки фразеологічні одиниці в більшості випадків мають національне забарвлення, вони не мають абсолютного відповідника в іншій мові. Важкість перекладу фразеологічних одиниць полягає у тому, що перекладач повинен вміти їх розпізнавати і знайти відповідний український варіант. Фразеологічні одиниці не можна перекладати дослівно. Типовою помилкою є приклад буквального перекладу, коли перекладач не розпізнав фразеологічну одиницю в англійському спортивному терміні "*to catch a crab*" – «закопати весло», «впіймати ляца» – і переклав його дослівно – «впіймати краба» [6, с. 102-103].

Важливу роль у забезпеченні *прагматичної адекватності* перекладу відіграють і *соціолінгвістичні чинники*, що зумовлюють різницю в мовленні окремих груп носіїв мови. Додаткові труднощі для забезпечення всебічного розуміння адресатом перекладу повідомлення можуть виникнути в зв'язку з наявністю в тексті оригіналу відхилень від загальнонародної норми мови оригіналу.

Самі по собі елементи територіальних діалектів мови оригіналу, розкриті в оригіналі, не передаються в перекладі. З одного боку, увесь текст оригіналу може бути написаний на будь-якому діалекті мови оригіналу, а тому перекладач повинен певною мірою володіти даним діалектом. З іншого – діалектні форми можуть вживатися в тексті, головним чином, в художній літературі з метою мовної характеристики окремих персонажів, які розмовляють таким діалектом в оригінальному тексті.

Останнім часом для аналізу структури мовних одиниць та їх функціонування як в розмовній, так і літературній англійській мові долучають прагматичну інформацію [5, с. 62]. Це означає, що мова стала вивчатися з функціональної точки зору, тобто з точки зору особливостей використання мови у мовленнєвих актах спілкування. Значний прагматичний потенціал фразеологізмів викликає зацікавленість багатьох вчених і досить часто виявляється у центрі дослідження сучасних наукових робіт присвячених функціонуванню та перекладу фразеологізмів. Функціонування фразеологічних одиниць у мовленні багато в чому залежить від прагматичних аспектів ситуації

спілкування (час, місце, соціальне положення, взаєморозуміння, світобачення та ін.). Слід також зазначити, що серед розмаїття фразеологічних одиниць існують загальні фразеологізми та індивідуально-авторські [3, с. 12]. Якщо перші включені до словників, то інші, за звичай, до словників не потрапляють.

Отже, труднощі перекладу фразеологічних одиниць, а саме, ідіом, пов'язані, по-перше, із певною складністю їх ідентифікації (стале словосполучення може сприйматися як вільне, нестале сполучення слів), по-друге, з їхньою етноспецифікою, тому перекладач не повинен локалізувати текст при перекладі, тобто, надмірно вносити елементи культури мови перекладу, проте, разом з тим, повинен передати певним чином етноспецифічність сталих висловів, по-третє, труднощі перекладу фразеологізмів пов'язані з їхньою емоційною насиченістю, що може відрізнятися в різних мовах, по-четверте, труднощі перекладу пов'язані із наявністю кількох перекладених відповідників.

Під час перекладу, маючи справу з національними фразеологізмами, перекладач повинен не лише досконало володіти обома мовами, але й уміти аналізувати стилістичні й культурно-історичні аспекти вихідного тексту порівняно з можливостями мови перекладу та її культури.

Література

1. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1963. – 264 с.
2. Гутовская М.С. Лексико-семантические свойства слов и их проявления во фразеологизме (на материале русской и английской фразеологии с базовыми метаязыковыми лексемами): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Русский язык»/ М.С. Гутовская. – Минск, 2004. – 21 с.
3. Елисеева В.В. Лексикология английского языка / В.В. Елисеева. – СПб.: СПбГУ, 2003. – 260 с.
4. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р.П. Зорівчак. – Львів: Вища школа, 1983. – 175 с.
5. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: Підручник / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 512 с.
6. English Idioms [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.goenglish.com/Idioms.asp>.
7. English Contemporary Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.localhistories.org/sayings.html>.

Зсуви часопростору у перекладі поезії Редьярда Кіплінга

Літературні твори пройняті безкінечно різноманітними і глибоко значимими часовими та просторовими зображеннями та образами. Тут присутні образи біографічного часу (дитинство, юність, зрілість, старість), історичного (характеристика зміни епох та поколінь, значних подій у житті суспільства), космічного (уявлення про вічність та історію всесвіту), календарного (зміна пір року, будніх днів та свят), добового (день і ніч, ранок і вечір), а також уявлення про рух та нерухомість, про співвідношення минулого, теперішнього, майбутнього. Не менш різноплановими є просторові картини: образи закритого і відкритого простору, земного і космічного, реального і видуманого, уявлення про близьку чи віддалену предметність [7]. Автор є творцем часу і простору у своєму творі, які, в свою чергу, характеризують самого автора, його бачення оточуючого світу, проблематику, яка його цікавить, або була актуальною в певний період часу. Перекладач же передає образи часу та простору у тексті перекладу. Тобто, культура, мова, світобачення перекладача мають вплив на твір при перекладі, і в результаті такої роботи виникає унікальний текст перекладу, який гармонічно вписується в іншу культуру.

Темпорально-просторові значення, які виникають у свідомості перекладача, переломлюються у відповідності до його індивідуальної культурно-мовної картини світу, тобто підлягають етнолінгвокультурній адаптації [1]. Наприклад, В.С. Марач у вірші Р. Кіплінга «Пісня сера Річарда» перекладає рядок "*Kings and Princes and Barons famed, Knights and Captains in your degree*" як «*Барони, рицарі, вельможі, князі: всі, хто мене кляне...*» [5, с. 197]. Перекладач до списку британських титулів додає слов'янське «князь», таким чином нашаровуючи елемент власної культури на вірш Кіплінга.

Як зазначила В.Н. Карпуніна, у процесі перекладу можуть спостерігатися різноманітні трансформації складових частин хронотопу тексту: заміна простору і часу, додавання чи упущення певних характеристик місця чи часу дії, зміна просторових характеристик тексту [4]. Застосування таких видів трансформацій залежить від вибору перекладачем лексичних, стилістичних компонентів для перенесення твору з культури іншої країни у культуру своєї країни.

Об'єктами художнього часопростору, які можуть модифікуватися, виступають географічні положення місцевості, яка описується,

кліматичні особливості певної території, її традиції, ритуали, символіка, титули, звання. І, як зазначила М. А. Капітонова, ці маркери художнього простору зазнають модифікації в перекладах, по-перше, внаслідок їх факультативності або залежності від сюжету, і, по-друге, з метою пояснення через суттєві відмінності в умовах існування культур оригіналу та перекладу [3]. Слід зазначити, що вираження художнього часопростору у різних творах, у тому числі і поетичних, є різною. Це пояснюється особливостями поетичного жанру або авторським задумом [2, с. 176]. Поезія ж допускає набагато менше доповнень і пояснень в перекладі через необхідність збереження в перекладі лише формальних ознак оригіналу.

У творчості Р. Кіплінга художній простір у більшості випадків виконує не тільки фонову функцію, але також є активним, змінним параметром тексту. Художній простір у Кіплінга є необхідною умовою розвитку сюжету: британські колоніальні війни і торгові шляхи, про які розповідає Кіплінг, проходили в різних частинах світу у різних кліматичних та географічних умовах, які демонстрували різну поведінку та відмінні способи життя. Ця особливість творів Кіплінга ускладнює переклад маркерів художнього простору. І як наслідок, модифікації у творі перекладу дії переносяться у іншу частину земної кулі, або ж суперечать розповіді твору автора [5, с.176]. В.О. Чернишенко зазначає, що переклади віршів Кіплінга виконані дуже талановито[6]. Але твори перекладу неминуче містять у собі зсуви часу та простору.

Просторові трансформації виникли в перекладі віршу «Молитва закоханих», виконаному В.О. Чернишенком. У вірші поет описує своє вічне кохання до декількох дівчат, яких він зустрічав протягом подорожі на кораблі в Індії. Одну з таких дівчат він зустрічає в горах Симли: *Eyes of blue – the Simla Hills silvered with the moonlight hoar* [5, с. 14]. Симла – це індійське місто, побудоване в горах південно-західного хребта Гімалаїв. Саме ті гори і має на увазі Кіплінг у вірші. Перекладач же у свою чергу описує місце події як схил гори Сильма: *Сині очі – Сильми схил сяйвом місяця проріс* [5, с. 15]. По-перше, він перетворює мальовничий гірський пейзаж на більш конкретну частину – схил гори. По-друге, він змінює назву гори для кращого звучання, що переносить місце подій з реально існуючого міста Симла до вигаданої перекладачем гори Сильма.

А у перекладі віршу “For To Admire” В.О. Чернишенко не вказує назву океану, яким пливе корабель: *The Injian Ocean sets an’ smiles so sof’, so bright, so bloomin’ blue* [5, с. 48]. Він робить простір невизначеним: *Пливе-сміється океан, прославши безмір синіх плес* [5, с. 49].

Подорож, описана Кіплінгом, проходила саме Індійським океаном, а не просто будь-яким океаном, як це можна зрозуміти з перекладу. Перекладач же розширює простір віршу, даючи реципієнту можливість самому вибрати океан, яким пливе корабель. Це порушує історію, закладену поетом у основу його твору. Вірш розповідає історію англійського солдата, який повертається Індійським океаном до дому з військових дій. Головний персонаж віршу розповідає, що був ув'язнений: *I paid my price for findin' out, nor never grutched the price I paid, but sat in Clink without my boots, admirin' 'ow the world was made* [5, с. 50]. Якщо порівняти цей рядок з відповідним йому в оригіналі: *Я заплатив тоді сповна за все, що бачити зумів, і світу таїну пізнав на мерзлих каменях тюрми* [5, с. 51], то стає очевидним той факт, що автор вдається до генералізації, узагальнення просторового параметру. Кіплінг же має на увазі в'язницю Клінк – одну із найстаріших в'язниць в Англії. Таким чином, перекладач не доносить до читача потрібної історії, з її важливими елементами, розширюючи простір вірша таким чином, що зображені ним події могли відбуватися у будь-якій частині Землі, одному з чотирьох океанів, або ж у в'язниці будь-якої країни.

Просторові заміни можуть мати мінімальний вплив на розуміння поезії, і думки, яку передає автор твору. Наприклад, у вірші «Пісня мерців» модифікація простору хоч і присутня, але вона не змінює сприйняття віршу реципієнтом. Кіплінг пише: *They that look still to the Pole, asleep by their hide-stripped sledges* [5, с. 52]. А при перекладі В.К. Винниченко просто замінює конкретну назву на більш загальну: *З Півночі чується спів – там, де сніги і бурани* [5, с. 53]. Оскільки Кіплінг описував, що у всіх сторонах світу люди страждають, приречені на смерть, помирають, то те, що перекладач замінює конкретні назви на більш загальні не змінює розуміння віршу: *the Pole* (у перекладі з англ. – Полнос) – *там, де сніги і бурани*; *the Barrens* (безплідні землі в Канаді) – *прерії пусті, де пилюга крутиться*. Зміна простору не змінила ідею, яку Кіплінг освітлює у вірші, а саме – люди, приречені на смерть, співають, не дивлячись ні на що, і продовжують боротися.

Досить часто внаслідок етнолінгвокультурної адаптації перекладачі замінюють назву країни на загальне позначення нації. Таким чином у перекладі віршу «Повернення» рядок *“If England was what England seems, an' not the England of our dreams...”* [5, с. 82] В.О. Чернишенко перекладає як «Була б Вімчизна, яка сливе, не та, що в мріях у нас живе...» [5, с. 83]. Так само В.О. Чернишенко оминає найменування міста, вказаного автором на початку вірша, як місця, куди повертається солдат з війни: *Peace is declared, and I return to Ackneystad, but not the same* [5, с. 82]. – *Мир оголошено, тож менер, я повертаюсь у*

рідний край [5, с. 83]. Перекладач лише констатує, що солдат повертається до дому. Але у Кіплінга солдат повертається у цілком конкретне місто, де знаходиться його дім: Простір віршу оригіналу – бідний район Лондону. Змінюючи його, автор перекладу наближує кожного читача до цієї ситуації, а не розповідає про конкретного солдата, як то робить автор оригіналу.

Наслідком такої ж адаптації до мови та культури є переклад В.О. Чернишенком віршу “My Lady’s Law”: *The Law whereby my lady moves was never Law to me...* [5, с. 120]. Перекладач робить лексичну заміну слова “lady”, яке українською мовою звучить так само – «леді». Але слово «леді» є зверненням до жінки у Великій Британії, в Україні є своє традиційне звернення до жінок, яке і використав перекладач: *В моєї пані є закон – а значить в мене теж* [5, с. 121]. Таким чином вірш сприймається українським читачем як частина власної літератури та культури. Звернення «пані», вжите перекладачем, переносить простір віршу на територію України.

Як бачимо, просторові трансформації, що відбуваються у перекладах віршів Кіплінга, є результатом впливу індивідуального стилю перекладача, а також ритму та ритму віршів, і рідше – цілеспрямованої етнолінгвокультурної адаптації віршу перекладачем. Ці фактори впливають не тільки на модифікацію простору, а й модифікацію часу, зображеного у вірші оригіналу, який може змінюватися у вірші перекладу. М.В. Стріха звертається до часової модифікації і у вірші «На марші (Піхотні полки)». Він визначає час, протягом якого герой маршував, не тижнями, а днями: *I – 'ave – marched – six – weeks in 'Ell* [5, с. 80], переклавши цей рядок так: *Крізь – Пекло – йшов сорок діб я* [5, с. 81]. Крім вживання відмінної від оригіналу одиниці часу, М.В. Стріха округлює кількість днів, які зайняли дію маршу, для кращого звучання віршу у перекладі. Оскільки шість тижнів складають сорок два дні, то перекладач використав цифру сорок, зменшивши час. При цьому для читача це є не релевантною зміною, яка не впливає на розуміння ідеї віршу.

Досить часто модифікація часу у вірші не є значною і не ускладнює чи погіршує сприйняття інформації, закладеної в нього автором. Наприклад, зміні часу може підпадати проміжок прожитого життя персонажу віршу, який замінюється логічними відповідниками, але при цьому відбувається часова трансформація. Візьмемо для прикладу рядок з віршу “The Craftsman”: *...whereupon his sister (Lady Macbeth aged seven)...* [5, с. 102], який у перекладі звучить: *Сестра його, мала леді Макбет...* [5, с. 103]. М.В. Стріха для кращого звучання віршу опустив

конкретне зазначення віку дівчинки, вказавши лише те, що вона була «мала». Очевидно, що сприйняття віршу від того не змінюється.

Загалом, у перекладах поезії Р. Кіплінга зсуви часу трапляються набагато рідше за зсуви простору. Причина полягає в тому, що вказівники простору використовуються письменником набагато частіше. Час же, який зазначає Кіплінг, частіше залишається незмі- неним перекладачами.

Література

1. Иванова О.А. Синергетическое моделирование переводческого пространства: от межязыковой эквивалентности к межкультурной гармоничности / О.А. Иванова, Л.В. Кушнина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/105-7256>.
2. Камовникова Н.Е. Пространственные модификации в переводах стихотворений Редьярда Киплинга, или Где заходит солнце Британской Империи / Н.Е. Камовникова // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практ. конференції 5-6 квітня 2013 р. / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2013. – С. 175-181.
3. Капитонова М.А. Культурная информация в аспекте межязыковой симметрии в художественном переводе поэтического текста / М.А. Капитонова // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практ. конференції 5-6 квітня 2013 р. / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К.: Аграр Медіа Груп, 2013. – С. 181-186.
4. Карпухина В.Н. Трансформации пространственных характеристик текстов художественной литературы в процессе перевода / В.Н. Карпухина // Знание. Понимание. Умение. – 2012. – №4. – С. 210-217.
5. Кіплінг Ред'ярд. Межичася: поетичні твори / [упоряд. В. Чернишенко]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.
6. Семенченко Марія. Інший Ред'ярд Кіплінг / Марія Семенченко // День [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/inshiy-redyard-kipling>.
7. Художественный хронотоп: новые подходы: тезисы Всерос. научн. конф. [IV Кагановские чтения], (СПб, 18 мая 2013 г.) / Философс. факультет, СПб. гос. ун-т. – СПб.: СПб. гос. ун-т., 2013. – 151 с.

Зінаїда Чепурна, Гелена Лисенко

м. Київ, Україна

Фразеологічне калькування та буквализм при перекладі з німецької мови

Останнім часом досить поширеною стала лінгвокраїнознавча теорія слова, представники якої переконливо доводять необхідність вклучення екстралінгвістичної інформації в значення мовного знака (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров), оскільки вважають, що не існує «чистої семантики», яку б можна було вивчати суто лінгвістичними

методами без опори на фонові знання та відповідно до фрагменту дійсності. Згідно з даною теорією структура значення власних назв розглядається як сукупність лексичного поняття, тобто класифікуючої та номінативної частини, та лексичного фону, тобто інформації, які так чи інакше характеризують згаданий предмет чи явище. Супроводжуючи людину протягом всього життя та відображаючи всі сторони діяльності, пов'язаної з людиною, власна назва необхідна для комунікації. Відображення дійсності закріплюється в її фонових знаннях, що утворюють лексичний фон. Лексичний фон відображає культурні, національні, соціальні, історичні знання людини про саму себе, про оточуючий світ, які в структурі власної назви знаходять своє вираження в семантичних долях, тобто вони несуть суттєву національно-історичну та етнокультурну інформацію [1, с. 170]. Отже, лексичне значення власної назви утворюють ті образи, поняття, асоціації, що виникають у комуніканта в процесі комунікації, тобто в процесі їхнього функціонування у мові і мовленні. Значення імені – фактор його відомості, фактор суспільно-історичний. Окрім власне лексичного компонента, до значення власної назви входять екстралінгвальні чинники, а саме: естетичний, морально- і соціально-оцінний [2, с. 266; 3, с.15]. Якщо фразеологічними способами неможливо відтворити семантико-стилістичні функції фразеології оригіналу, часто застосовують метод фразеологічного калькування, імітацію форм вислову оригіналу. Передумовою калькування є достатня мотивація семантики фразеологізму значенням її компонентів.

Відповідники-кальки мають свої переваги і досить широко використовуються в перекладацькій практиці. По-перше, вони дозволяють зберегти образну структуру оригіналу, що надзвичайно важливо для художнього перекладу. По-друге, вони допомагають подолати труднощі, які виникають, коли в оригіналі образ обіграється для створення розгорнутої метафори. Такі переваги фразеологічної кальки спонукають іноді перекладача до використання такого способу перекладу, навіть при наявності еквівалента чи аналога. Наприклад: *Eulen nach Athen tragen* – *носити сов до Афин*; *Wo der Papst, da ist Rom* – *де Папа римський, там і Рим*.

Створюючи відповідник-кальку, перекладач повинен бути впевнений, що образ оригіналу досить «прозорий» (мотивований) і його відтворення в перекладі дозволить рецептору перекладу зрозуміти переносне значення. За відсутності такої вмотивованості калькування фразеологізму стає неможливим. Найчастіше це відбувається, коли перекладач має справу з так званими фразеологічними зрощеннями, калькування яких робить переклад безглуздим. Хоча походження

таких фразеологічних одиниць можна визначити шляхом спеціальних досліджень, воно, як правило, мало відоме самим рецепторам оригіналу, і їх переносне значення виводиться з самого образу [4, с. 183].

Ще одне завдання перекладача при створенні фразеологічної кальки полягає в тому, щоб надати їй відповідну форму крилатого виразу. Для цього іноді доречно наблизити кальку до вже наявного зразка [4, с. 184].

Метод калькування тісно пов'язаний з поняттям безеквівалентної фразеології. Безеквівалентними є ті одиниці оригіналу, які не мають готових, усталених еквівалентів фразеологічного рівня в мові-рецепторі. Безеквівалентна фразеологія тісно пов'язана з національною специфікою мови. Це поняття, як і поняття безеквівалентна лексика, дуже відносне: воно стовідсотково залежить від особливостей фразеологічного фонду мови-рецептора. Фразеологізми мови-джерела, безеквівалентні щодо однієї цільової мови, можуть мати відповідники фразеологічного рівня в інших мовах-рецепторах.

Одним з головних способів відтворення у перекладі семантико-стилістичних функцій безеквівалентних фразеологічних одиниць є фразеологічне калькування, при якому без будь-яких змін переносять ідею створення оригіналу та його структуру в цільову мову. Цей метод досить ефективний при відтворенні національного колориту оригіналу [5, с. 81]. До фразеологічних одиниць, семантико-стилістичні функції яких відтворюють калькуванням, належать прислів'я, приказки, примовки, не побудовані на національно-специфічних реаліях. Лаконізм та ритмічність – основні прикмети приказково-прислівних одиниць. Тому вдалим є ті кальковані вислови, яким властиві саме ці риси. Правда, через розбіжності між мовними структурами не можна вимагати абсолютно дослівного по компонентного відтворення [5, с. 112]. Часто при відтворенні безеквівалентної лексики іноді доречно використовувати додатково перекладацький коментар. Наприклад: *der blaue Montag* – *синій понеділок*; (коментар: спочатку йшлося про останній масничий понеділок перед великим постом, який був вихідним днем. В цей день католики прикрашали вівар блакитною тканиною. Згодом традиція неробочого «вихідного понеділка» набула нового тлумачення у зв'язку з цеховою діяльністю. Понеділок був традиційним днем для усіх цехових зборів, і, коли постало питання надання робітникам додаткового вихідного дня, то вибір припав на понеділок; *am 17. Mai geboren sein* – *народитися 17 травня*; (коментар: вживається як евфемізм для позначення §175 кримінального кодексу про гомосексуалізм, який жартівливо позначають «17.5»; *die Sonne von Austerlitz* – *гіркота поразки* (під Аустерліцем австрійсько-пруські та

російські війська зазнали поразки від армії Наполеона); *Nürnberger Gesetze* – *нюрнберзькі закони* (расистські закони фашистської Німеччини 1935 р.).

Гіпертрофія калькування веде до безкрилого буквалізму – найгіршого лиха для художнього перекладу. Буквалізм і поетичність перекладу – дві несумісні суперечності, непримиренні вороги. Буквалізм, як зазначає В.Коптілов, не відрізняє суттєвого від другорядного, і саме тому часто втрачає з поля зору основне, ретельно зберігаючи випадкове. Наприклад: *Was der August nicht kocht, lässt der September ungebraten* – *Що серпень не зварить, те вересень не підсмажить*; (правильно – *літній день рік годус*; *eine spanische Wand* – *іспанська стіна* (правильно: *ширма, перегородка*); *schwedische Gardinen* – *шведські гардини* (правильно: *в'язниця*); *ordinären Goethe zitieren* – *цитувати грубого Гете* (правильно: *сварити кого-небудь, показати, де раки зимують*); *die schnelle Kathrin haben* – *евф. мати швидку Катерину* (вираз базується на шкільному жарті, який містить замість медичного терміна (грец. Katharma) – очищення; краще вжити вислів «мати пронос»). В результаті буквалізму виникає не повноцінна калька, а смислове спотворення. [5, с. 115].

При відтворенні фразеологічних одиниць досить часто використовують дискрептивний (описовий) переклад – відтворення одиниць мови описово, вільними, неусталеними словосполученнями, утвореними на рівні мовлення, або монолексемами, семантично – та зрідка стилістично – хоча б певною мірою рівновартісними висловам оригіналу. Деякі лінгвісти називають такий вид відтворення нефразеологічним перекладом [5, с. 119]. Не можна ототожнювати описовий переклад з декомпресією, під якою в перекладознавстві розуміють певне лінійне розширення тексту при перекладі з метою відтворення денотативних та конотативних сем слова чи вислову оригіналу або за рахунок експлікації формально невираженої інформації тексту мовиджерела. Розбіжності між ними в тому, що обов'язковою передумовою декомпресії є лінійне розширення тексту, а описовий переклад може здійснюватися і без розширення тексту. [5, с.121]. Дослідження показали, що описовий переклад застосовують найчастіше при відтворенні семантики національно самобутніх висловів, своєрідних мовних реалій, які пов'язані зі способом мислення народу, способом його розуміння навколишнього світу, способом його висловлювання. Окремі мовні одиниці як елементи загальної структури мови, взаємодіючи з іншими елементами цієї структури, займають різні місця в системах різних мов, тому значення і функції мовних одиниць у різних мовах, тим паче різноструктурних, не збігаються.

Література

1. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова. / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров – М.: Рус. Яз., 1980. – 320 с. 2. Суперанская А.В. Ономастические универсалии // Восточнославянская ономастика / А.В. Суперанская – М.: Наука, 1972. – 256 с. 3. Ковалик І.І. Про власні та загальні назви в українській мові / І.І. Ковалик// Мовознавство. – 1977. – №2. – С. 11-18. 4. Комисаров В.Н. Современное переводоведение. Курс лекций./В.Н. Комисаров – М.: ЭТС. – 2000. – 192 с. 5. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р.П.Зорівчак. – Львів: Вища школа, Вид.-во при Львівському університеті, 1983. – 160 с.

Елена Чистова

г. Красноярск, Российская Федерация

Диагностика терминосистем как компонент профессиональной программы современного переводчика

Наблюдения за студентами популярного в наше время курса «Переводчик в сфере профессиональной коммуникации» приводят к выводу о том, что в многочисленных учебных пособиях по переводу большое внимание уделяется частным проблемам и даются подробные рекомендации по тому или иному виду переводческой деятельности. Однако все вышеупомянутое провоцирует учащегося, получив задание, мгновенно начинать перевод с первого абзаца, испытывая при этом неимоверные трудности и предоставляя впоследствии работу довольно низкого качества.

Проблема, на наш взгляд, заключается в отсутствии систематизированного плана переводческих действий, переходящих от повышенной абстрактности к реальным прагматическим задачам, изложенным в определенной последовательности, несмотря на творческую составляющую процесса. С этой целью нами был разработан алгоритм перевода специальных текстов научно-технического характера. Особенностью данного алгоритма является факт внедрения в переводческий процесс техники работы с терминосистемами, что опускаться или не акцентировалось в имеющихся ранее методиках перевода специального текста. Этапы данного алгоритма могут быть следующими:

1. Ознакомиться с содержанием исходного текста, выполнить **предпереводческий анализ** специального текста, включающий обязательную диагностику терминосистем.

2. Поскольку перевод является рекуррентным процессом, то при следующем обращении к тексту, более внимательном и глубоком,

необходимо помнить, что лишь 30% терминов – узкоспециальны [1, с. 93], поэтому среди них можно выделить ключевые термины (не более 10) и *единицу перевода – терминосистему*, которой они принадлежат.

3. Выделив терминосистему, целесообразно составить *гомологическую матрицу* (сопоставительный объект, записываемый в виде прямоугольной таблицы языковых элементов, которые находятся на пересечении ее строк и столбцов), то есть аккумулировать все имеющиеся термины исходного языка и найденные варианты переводов.

4. Определить *принцип формирования доминирующей терминосистемы*, что позволяет прогнозировать возможные способы перевода. Например, если система сконструирована по принципу опоры на собственные средства, значит, ее термины подвергаются метафоризации и/или метонимизации, где в основе лежит мотивировочный признак, который важно сохранить при переводе (*brand parity* – паритет брендов, *brand basket* – корзина брендов, *brand breadth* – ширина бренда, *brand revitalisation* – восстановление бренда). В случае если терминосистема сформирована по принципу интегративности, то варианты перевода следует искать в терминосистемах смежных наук, например: *personal brand* ↔ *corporate brand* (личный бренд ↔ корпоративный бренд) по аналогии с: *личный и корпоративный сберегательный счет, тайм-менеджмент*; *internal brand* ↔ *external brand* (внутренний бренд ↔ внешний бренд) по аналогии с: *внутренний и внешний аудит, бизнес-консалтинг, долг* [2].

5. Определить *принцип формирования реципиентных терминосистем*. В условиях глобализации лидирует принцип перевода терминов, который, с одной стороны, облегчает процесс конструирования терминосистем, с другой стороны, порождает вариативную и номинативную асимметрии, требующие последующего выравнивания. Однако преимуществом данного принципа является возможность выделить универсальные закономерности в формировании и развитии терминосистем, их переводе и гармонизации.

6. Определить *геометрию доминирующей терминосистемы*. Под *геометрией* (или *геометрической моделью*) *терминосистемы* (термин автора данной статьи) подразумевается *пространственная структура, отражающая отношения между элементами терминосистемы и их обобщения*. Построение абстрактной геометрической модели приближает переводчиков и терминологов к созданию наиболее симметричных терминосистем в различных языках. При затруднении в выборе того или иного варианта предпочтением будет пользоваться термин, обладающий структурно-мотивировочной симметрией.

7. Выравнивать *геометрию реципиентных терминосистем*. Поскольку ведущим принципом их формирования является перевод, то это потенциально унифицирует геометрические модели построения. Данный принцип часто используется в наши дни, когда новая область знаний возникает и начинает развиваться в США и затем, базируясь на английских лексических единицах, переводится на другие языки, наделяя их структурно-мотивировочной симметрией.

8. Провести *диахронный анализ* терминосистем. При выборе варианта перевода необходимо учитывать *компрессивные возможности* языка-донора и переводить термин на основе *адаптивной асимметрии* языка-реципиента с целью его динамичной ассимиляции, этапы которой можно представить следующим образом:

<i>компрессивные этапы в английском языке</i>	<i>адаптивные этапы в русском языке</i>
предтермин → термин → аббревиация	трансплантат → фонетический перевод → семантическая калька
	экспликация → структурная / семантическая калька → аббревиация

С целью эффективного выравнивания динамической симметрии представляется возможным избежать некоторых неоправданных этапов адаптивной асимметрии, т. е. целесообразнее не использовать варианты, которые со временем вытесняются более адекватными переводами, обладающими нормативной симметрией. Таким образом, для успешной деэкзотизации [3] термина-неологизма рекомендуется применять комбинацию трансплантата (в скобках) и по возможности сохраняющего мотивировочный признак семантического перевода, который впоследствии останется единственным унифицированным соответствием. Например: *развитие бренда работодателя* (HR-branding), *корпоративный стиль* (corporate identity), *доход от бренда* (brand earning) [4] и т.д.

9. Исследовать терминосистемы в *синхронном срезе*. Поскольку большинство терминологических единиц создано на базе интернациональной лексики и интернациональных морфем, то часто может возникать иллюзия терминологического тождества, которого на самом деле нет, или попытка воссоздать семантическую структуру термина на основе значения составляющих его морфем. Подобные ситуации приводят к неточностям или даже серьезным переводческим ошибкам. Поэтому в ходе аналитического вариативного поиска эквивалента

перевод должен осуществляться с учетом мотивированности термина после его этимологического анализа. Варваризмы или неологизмы могут быть использованы только в отсутствие унифицированного понятия термина или деривационной способности переводного термина образовывать другие части речи.

10. Выполнить *сопоставительный анализ терминосистем* для достижения мотивировочной симметрии. Мотивировочная асимметрия приводит к созданию демотивированных или ложномотивированных терминов, при переводе которых оригинальный мотивировочный признак смнен по причине низкой деривационной способности термина, переводческих ошибок или манипулятивных приемов с целью коммерциализации научно-технического продукта.

11. Выровнять *контекстуальную асимметрию* термина. Определив единицу перевода и приступив к поиску эквивалентов ключевых терминов с помощью глоссариев и тезаурусов, двуязычных словарей, английских толковых словарей, английских словарей синонимов, необходимо использовать различные приемы перевода и производить *контекстуальную верификацию термина* до тех пор, пока не будет заметна определенная логичность изложения в специальном тексте.

12. Несмотря на тенденцию гармонизировать термины интернациональными формами, симметрия между элементами терминосистем на более сложных языковых уровнях минимизируется, поэтому выравнивание мотивировочной симметрии подразумевает использование семантического способа перевода, который успешен в случае применения *трансформирующихся заимствований* (с помощью приемов генерализации, конкретизации, логической синонимии, модуляции и т. д.).

13. Определив единицу перевода, можно приступить к *поиску эквивалентов*, используя при этом найденные глоссарии и тезаурусы, англо-русские словари, английские толковые словари, английские словари синонимов.

14. Найти *аналоговый текст* русскоязычного автора, тщательно изучить и выявить переводческие эквиваленты. Аналоговый текст дает переводчику образец гармоничного синтеза выявленных в ходе анализа стилистических средств [5, с. 259], формирующих функционирование лексических единиц и стиль подобного рода текстов.

15. Создать собственный *рабочий мини-глоссарий* ключевых терминов для дальнейшего использования. Если в ходе работы находится более подходящий вариант перевода, то изменения необходимо

внести в глоссарий, чтобы при проверке всего текста-перевода было легче сохранить единообразие терминологии.

16. Выполнить *постпереводческий анализ*, исправив пунктуационные, грамматические и стилистические ошибки.

17. Отдать перевод на *редакторскую правку*.

Разработанный алгоритм помогает переводчикам легче ориентироваться в огромном терминологическом потоке, своевременно рефлексировать на все изменения в терминологии и переводить специальные тексты в более короткие сроки.

Литература

1. Авербух, К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух: монография. – Иваново: Ивановский гос. ун-т, 2004. – 251 с.
2. Chistova, E. V. The Terminological System "Branding" in the Russian Language: Formation, Harmonization and Translation [Текст] / E. V. Chistova // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – № 5 (6). – 2012. – pp. 787–797.
3. Васильев, А. Д., Динамика деэкзотизации заимствований в научно-лингвистическом и обыденном языковом сознании (на материале англицизмов в современном русском языке) / А. Д. Васильев, Т. К. Веренич: монография. – Красноярск, 2004. – 223 с.
4. Chistova, E. V. Internet-Heuristics in Translation of Branding Terminology [Текст] / E. V. Chistova // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – № 6 (12). – 2013. – pp. 1896–1904.
5. Алексеева, И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева: СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288 с.

Masoumeh Shiri
Tehran, Iran

The Percentage of Adoption of the Academy of Persian language and Literature Astronomy Terminologies among Technical Translators

Introduction

Technical translators should understand the source text and know the specific terms of the source and target languages. Technical translators depend on the specialized terminology of technical texts. Pinchuck as cited in Byrne [1, p. 3] believes that a surprising number of technical translators share the belief that terminology is the most significant linguistic feature of technical texts. Technical translators can act as terminologists to find and select acceptable equivalents among competing terms which are listed in special dictionaries or data banks. In this regard, the Academy of Persian Language and Literature (APLL) of the Islamic Republic of Iran has

suggested equivalents for some general and technical foreign terminologies in nine collections since 1997. Unfortunately, recent studies such as Hazbavi [2, p. 1053] show that the APLL equivalents are not accepted by translators. In other words, the results of the studies indicate that translators are reluctant to use the introduced APLL terminologies and the approved equivalents. Regarding the importance of terminology in translation of technical texts, the extent of adoption of the equivalents approved in the APLL in technical texts was necessary to be investigated.

This research was designed to answer the question: To what extent do technical translators of the Astronomy field adopt the astronomy terminology equivalents which are approved by the APLL? To achieve the answer of the question, there was a need to design a questionnaire to measure the extent of adoption of the APPLs.

Methodology

The “First Volume” of astronomy terminologies approved by the APLL was selected for this study. One equivalent of each foreign term in the “First Volume” was extracted from the APLL collections; also other equivalents of the APLL terms are extracted from astronomy bilingual dictionaries. The Persian equivalents of each English term were looked up in bilingual dictionaries and resources.

Each item of questionnaire consists of two parts: In the first part of each English term, a brief English definition was taken from the astronomy books. The definition helped the participants to remove any ambiguity related to the technical terms. In the second part, a simple and clear Persian sentence with a blank was given (below the English definition). For each blank there were four alternatives which are explained fully as follows: The first and the second alternative include equivalents proposed by the researcher based on high frequency usage of the equivalents. The third alternative includes an equivalent proposed by the APLL. The fourth alternative was considered as a suggestion for those participants who don't select among the three equivalents. It is noted that the Persian sentences inside each key term were extracted from worksheets of the APLL. Finally, the questionnaire was distributed among some technical translators.

Astronomy monolingual dictionaries which were used for definitions of each equivalent were:

1. Milton, J. 1991 . *A concise Dictionary of Astronomy*. Oxford.
2. Abell, G. (1987). *Exploration of the Universe*. Saunders College Publ.
3. Ridpath, Ian (1997). *Oxford Dictionary of Astronomy*. Oxford.

In order to measure the extent of adoption of the APPLs in the field of Astronomy, 29 technical translators in the field were chosen as participants

of the study to fill the questionnaire. The participants were selected based on the following characteristics:

- Having a M.S or PhD degree in one of the branches of Astronomy.
- Having the experience of publishing translated books and articles related to astronomy.

Research Findings

The questionnaires of this research were distributed among participants. They were asked to choose the more acceptable equivalents to measure the degree of adoption of the APLLEs. A total number of 32 foreign terms were selected from among astronomy APLLEs to be tested by 29 technical translators of the discipline. The total number of frequency of technical translators' agreement on the APLLE, 58.3% belongs to the participants who adopt the APLL equivalents in their translations; and the remaining 41.7 % belongs to the APLLEs not selected by the participants. The number of acceptable of each APLLEs selected by the participants was totally more than the number of acceptable equivalents which were extracted from dictionaries. It was observed there was an overall tendency toward application of the APLL astronomy equivalents among the astronomy technical translators. The fact is that the most technical translators accepted the APLL astronomy equivalents and tended to use them in their translations more than foreign terms or equivalents presented in bilingual astronomy dictionaries. On the other hand, as the results of the survey indicate, the APLL astronomy equivalents were moderately successfully used in public and in the media and foreign terms were replaced with these equivalents.

Table 1. The frequency and percentage of the agreement and disagreement of the APLLEs among the participants

Description	Frequency	Percent	Valid percent
Agree with APLLE	516	$516/928 *100=55.60$	$55.60/95.25 *100=58.3$
Disagree with APLLE	368	$368/928 *100 = 39.65$	$39.65/95.25 *100=41.7$
Total	884	95.25	
Missing	44	$44/928 *100= 4.74$	
Total	928	99.99	100

Table 2. The frequency and percentage of the agreement and disagreement of the APLEs among the participants

No	Equivalence	Agree with the APLL		Disagree with the APLL		Missing	
		Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage
1	Bolide	18	1.94	10	1.08	1	0.11
2	Corona	27	2.91	1	0.11	1	0.11
3	Galaxy	27	2.91	2	0.22	0	0
4	Solar system	15	1.62	13	1.4	1	0.11
5	Meteoroid	16	1.72	12	1.29	1	0.11
6	Ecliptic limit	21	2.26	6	0.65	2	0.22
7	Photosphere	17	1.83	12	1.29	0	0
8	Baily's beads	2	0.22	23	2.48	4	0.43
9	Umbra	19	2.05	7	0.75	3	0.32
10	Mean solar day	13	1.4	15	1.62	1	0.11
11	Choromosphere	15	1.62	12	1.29	2	0.22
12	Spectro heliogram	1	0.11	26	2.8	2	0.22
13	Prominence	9	0.97	19	2.05	1	0.11
14	Crate	9	0.97	19	2.05	1	0.11
15	Arctic circle	12	1.29	16	1.72	1	0.11
16	Aurora	26	2.8	2	0.22	1	0.11
17	Mean solar time	18	1.94	11	1.19	0	0
18	Autumnal equinox	28	3.02	0	0	1	0.11
19	Solar year	6	0.65	23	2.48	0	0
20	Azimuth	10	1.08	18	1.94	1	0.11
21	Ionosphere	18	1.94	9	0.97	2	0.22

22	Universal time	15	1.62	14	1.51	0	0
23	Crescent moon	12	1.29	17	1.83	0	0
24	Crust	25	2.69	2	0.22	2	0.22
25	Ecliptic	24	2.59	4	0.43	1	0.11
26	Draconic month	5	0.54	16	1.72	8	0.86
27	Celestial navigation	4	0.43	23	2.48	2	0.22
28	Meteorite	23	2.48	5	0.54	1	0.11
29	Circumpolar	18	1.94	10	1.08	1	0.11
30	Coronagraph	24	2.59	3	0.32	2	0.22
31	Coordinated universal time	12	1.29	16	1.72	1	0.11
32	Meteor	27	2.91	2	0.22	0	0
Total		516	55.6	368		44	4.74

Conclusions

It can be stated that since the equivalents were approved eleven years ago, within which they have been introduced to and distributed among astronomy circles, duration of eleven years was considered long enough for the goal of evaluating the impacts and degree of applications by technical translators of the discipline. As a matter of fact, the question regarding the extent of adoption and application of the APLLEs among technical translators basically led the research to test the extent of application frequency and /or degree of usage of astronomy APLLEs in the Persian language. Regarding the great progress of science every year thousands of new concepts originate in connection with new discoveries and inventions. Creating and selecting Persian equivalents and terms for the new concepts immediately after their entrance prevent the entrance of the foreign terms to Persian language. This is the best time for creating or selecting the equivalents. This effort is very effective in finding high acceptable equivalents.

References

1. Byrne, J. (2006). *Technical translation : Usability strategies for translating technical documentation*. Netherland: Springer. Abell, G. (1987). *Exploration of the Universe*. Saunders College Publishing. 2. Hazbavi, A. (2012). Investigating Iran's success in standardization of terminologies of Computer and Information technology. *Middle_East Journal of scientific Research*, 11 (8), 1053-1058. Retrieved 5 March, 2013, from: [http://idosi.org/mejsr/mejsr11\(8\)12/9.pdf](http://idosi.org/mejsr/mejsr11(8)12/9.pdf).

Ольга Шкільнюк, Алла Сітко
м. Київ, Україна

Відтворення структурно-семантичних особливостей американського сленгу

Мовний субстандарт не випадково вважається невичерпним джерелом поповнення мови. Сленг як різновид мовного субстандарту не є в цьому плані винятком, це яскравий пласт лексики будь-якої сучасної мови. Здатність сленгу постійно змінюватися, розвиватися, розширювати кордони розділяє його не лише з розмовною лексикою, а й з мовленнєвим «стандартом».

Основне завдання перекладача за умови досягнення адекватності перекладу – вдало застосовувати прийоми та способи перекладу, майстерно використовуючи різноманітні перекладацькі трансформації, дотримуючись відповідних норм мови перекладу. Збереження інваріантних стилістичних особливостей вихідного художнього тексту, незалежно від його жанрової приналежності, є одним з найголовніших завдань будь-якого перекладу. Позаяк знайти еквівалент деяких полісемантичних лексем американського сленгу у цільовій мові не завжди є можливим, оскільки рівень конотації може не співпадати, особливу складність становить переклад зазначених одиниць.

В англійській лінгвістиці помітним є прагнення об'єднати терміном «сленг» цілу низку різних понять. Термін «сленг» настільки розширив своє значення і використовується для позначення такої великої кількості різних понять, що виявляється складним провести розподіляючу лінію між тим, що дійсно відноситься до поняття сленгу і що ні [5, с. 8-9]. Існує велика кількість різних визначень цього поняття, до яких відносяться наступні: «нецензурна розмовна мова», «мова нижчих шарів суспільства», «поезія простої людини». Часто згадують відоме визначення американського поета, яке наводить у своїй роботі Ерік Партрідж: «Сленг – це мова, яка закочує рукава,

плює на долоні і береться за роботу» [8, с. 2-3]. Однак цей образ не відрізняється достатньою точністю.

На думку проф. Гальперіна, говорити про склад сленгу за умов відсутності визначення сленгу як родового явища не зовсім коректно, тому що за таких умов можна підвести під «сленг» будь-які лексичні, морфологічні, синтаксичні та фонетичні риси розмовного мовлення, що суперечать загальноприйнятим нормам літературного вживання, включаючи різноманітні неправильності мовлення [4, с. 108]. У різних словниках, пише І.Р. Гальперін, з поміткою «сленг» наводяться такі розряди слів і словосполучень: 1) слова, які належать до злодійського жаргону; 2) професіоналізми; 3) розмовні слова (колоквіалізми); 4) випадкові утворення (оказіоналізми); 5) образні слова та вирази; 6) контекстні значення слів, що виникли в результаті застосування окремих стилістичних прийомів (іронії, парафрази тощо); 7) слова, утворені в результаті прийомів (іронії, парафрази тощо); 8) слова, утворені в результаті абревіатури; 9) звичайні слова та словосполучення літературної англійської мови, що іноді відносять до сленгу; 10) діалектизми.

Природньо виникає питання: «А чи існує «сленг» взагалі як особливий прошарок у словниковому складі англійської мови?» – запитує І.Р. Гальперін [4, с. 109-112].

Так, Л.С. Бурдін вважає, що лексика загального сленгу цілком складається зі слів, що раніше належали якомусь жаргону [2, с. 162-163]. Учений виокремлює шість лексичних прошарків американського сленгу: 1) слова й висловлювання з яскраво вираженим фамільярно-розмовним забарвленням; 2) слова й висловлювання, запозичені з різних видів жаргону; 3) простонародні слова і висловлювання; 4) слова й висловлювання вульгарного характеру; 5) запозичення з жаргону злочинного світу; 6) діалектизми і провінціалізми.

Перший прошарок, в свою чергу, поділяється на такі групи слів: різноманітні скорочення: *hubby (husband)*, *to keep bach* – «вести холостяцьке життя», *coke, frig (refrigerator)*; виклик, вигук: *yep-yes; nope; boy; Yee*; нові синоніми добре відомих слів; модні слова й висловлювання; іменні слова й висловлювання [2, с. 74].

Другий прошарок американського сленгу становить група слів та висловів, які просочилися з різних видів жаргону: студентського, спортивного, біржового, військового, морського тощо.

Третій прошарок утворюють простонародні слова й висловлювання. Американський варіант англійської мови, на думку Л.С. Бурдіна, є більш уніфікованим. За відсутністю сталих історично утворених діалектів, будь-яке, не тільки лексичне, але й синтаксичне, фонетичне

відхилення відносять до американського сленгу. Форми неграмотного мовлення автор також відносить до просторіччя.

Четвертий прошарок американського сленгу включає слова й сполучення, що несуть у собі відтінок непристойності, грубості, так званий "low slang". До цієї групи Л.С. Бурдін відносить прізвиська на позначення різних національностей: *mick* – «ірландець»; *k'nuck* – «канадець»; *dinge, shine, nigger, coon, jig* – «чорномазій»; *krauts* – «(капусники) німці»; *greaser* – «мешканець Південної Америки»; *dago* – «іспанець, португалець»; *wop* – «італієць»; *Ike (keki)* – «єврей» тощо.

П'ятий пласт американського сленгу формується з жаргонізмів, запозичених зі злочинного світу, в основному жаргону злодіїв і гангстерів. Жаргоном злочинного світу автор вважає злодійський арго.

До шостої групи Л.С. Бурдін відносить ті слова й звороти, що існують у мові американців, які живуть в районі іноземних поселень: *patio* – «подвір'я»; *tamales* (з іспанської) – «їжа з кукурудзи»; *to go loco* (з іспанської) – «збожеволіти»; *to kite* – «літати»; *amigo* (з іспанської) – «друг» [2, с. 77-78].

Не менш суперечливим є питання класифікації та поділу сленгу на види. Так, Г.О. Судзіловський, мабуть першим серед російських германістів, запропонував поділ сленгу на дві групи: 1) загально-вживану і загальновідому лексику різного походження, яка має широку сферу вживання; 2) лексику, що вживається в більш-менш вузькій сфері і пов'язана з різними соціальними групами [5, с. 10-11].

У свою чергу В.Г. Вілюман також виокремив дві групи у складі сленгу:

- Загальний сленг – загальнозрозумілі широко поширені у розмовному мовленні образні слова й сполучення емоційно-оцінного забарвлення, що знаходяться за межами літературної мови, претендують на новизну й оригінальність, і у цій якості слугують синонімами слів і сполучень літературної мови: *bed-sitter (bed-sitting room), bob (shilling), cucumber (dollar), chick (girl), booze (a drink, to drink liquor), knock-out drops (narcotics drops)* [3, с. 47]. Загальний сленг є відносно стійким для певного періоду, хоча сленгізми легко переходять у колоквіалізми, а також взагалі зникають з ужитку. Слід також відзначити, що загальний сленг генетично і функціонально відрізняється від спеціального сленгу, оскільки утворюється з різних джерел. Визначною рисою загального сленгу також є те, що він є неоднорідним за ступенем наближення його до фамільярно-розмовного мовлення, хоча в цілому він протистоїть йому як компонент просторіччя [6, с. 39].

- Спеціальний сленг – слова і словосполучення того чи іншого професійного жаргону [3, с. 47] (кокні, тобто діалект простих людей

Лондону; світський жаргон; слова і вирази, що прийняті у закритих навчальних закладах для дітей англійської аристократії; військовий сленг: *egg (a pilot, just a begginer), picture show (a fight), put in a bag (dead)*; воровський жаргон: *jug (a safe), kettle (a pocket watch), shamus, buttons (policeman)*; студентський жаргон: *to bug someone (to angry someone), cheese (an attractive girl), drip (flattery, sweet talk), smash (total failure)* [7, с. 267].

Можна зробити висновок, що сленг, як родове поняття – основний компонент просторіччя (норми другого рівня), що включає в себе, з одного боку, соціальні варіанти: кент і деякі близькі до кенту мовленнєві утворення (римований сленг та ін.), професійний та корпоративний жаргон, а з іншого боку, – поширену і загальнозрозумілу соціальну мікросистему, що є досить неоднорідною за своїм генетичним складом і ступенем наближення до норми першого рівня, яка має яскраво виражений емоційно-експресивно оцінний характер і своєрідний вокабуляр, в якому слова і вислови частіше за все імпліцитно передають намір над соціальними, етичними, естетичними, мовними та багатьма іншими умовностями та авторитетами [7, с. 75].

У результаті проведеного дослідження тактик перекладу американських полісемантичних сленгізмів було з'ясовано, що найбільш поширеними та ефективними є методи перекладу способом підстановки (проста, вибіркова, контекстуально-ситуативна та ін.), калькування та методи комбінованого перекладу сленгізмів. При перекладі сленгізмів слід також пам'ятати про принцип збереження загальної функціонально-стилістичної відповідності, без якого адекватний переклад сленгу є неможливим.

Література

1. Арапов М.В. Сленг : Языкознание. Большой энциклопедический словарь / М.В. Арапов [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 461-462.
2. Бурдин Л.С. О соотношении *general slang* и *special slang* в современном английском языке / Л.С. Бурдин // Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. – Горький, 1966. – С. 162-163.
3. Вилюман В.Г. О способах образования слов сленга в современном английском языке / В.Г. Вилюман // Уч. записки ЛГПИ им. Герцена. – Л., 1955. – Т. III. – 146 с.
4. Гальперин И.Г. О термине «сленг» / И.Г. Гальперин // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1956. – № 6. – С. 107-114.
5. Судзиловский Г.А. К вопросу о «сленге» в английской военной лексике. (Специфическая часть эмоционально окрашенного слоя английской военной лексики) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г.А. Судзиловский. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1954. – 19 с.

6. Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия / В.А. Хомяков. – Вологда: Вологодский гос. пед. ин-т, 1971. – 101 с. 7. Partridge Eric. *Slang To-Day and Yesterday* / Eric Partridge. – London: Macmillan, 1970. – 476 p.

Taras Shmiher
Lviv, Ukraine

Taras Shevchenko's *Irzhavets* in English Translations: Collective Memory and Cultural Values in the Text

Ethnolinguistics, Ethnography and Translation Studies (TS) can be merged on several planes of cultural evaluation of writing. A piece of poetry, prose or drama will share poetics common for the whole nation and generated by its social experience. Writings may be studied as demonstrations of shared philosophical space and contested ideologies (poly-systems) or as acts of personality, raised according to everyday-life stereotypes and verbal clichés. A text will join everything in the smallest detail. This observation leads us to the basic rule of ethnolinguistics-based analysis: “each detail is worth studying, and each detail is important in order to understand other details and the contextual whole” [13, p. 80].

Many would argue that thinking or language-thinking (this term was introduced by Ihor Kostetskyi [2, p. 124]) is mostly universal that makes any translation theoretically possible. Designing a method for cultural translation, Yengoyan discriminates culture as a potential set of categories of thought (the mental ability to categorize and abstract; its capacity to operate in situations not specifically given in a particular culture context) and culture as consciousness (part of the total mental capacity which is actualized or realized by or ‘in’ a particular culture) that are constructed on universal cognitive principles:

Universal forms of thought occur not only in terms of categories of thought, but also as intersecting structures of categories. In either case, the universal refers to the ability and potential of the mind to abstract, conceptualize and categorize in terms of various combinations of thought which are not determined by the content of thought. Most important is the assumption that this universal set of thought is a mental process characteristic of and shared equally by all human cultures [14, p. 33].

However, a nation's experience is still unique, and it constructs structures that can be abstracted and understood, but may not be accepted by the target reader or culture. Here we come back to the principle of Linguistic Relativity that “the linguistic structures of different languages,

which can be very diverse, encourage or oblige their speakers to pay greater attention to certain aspects of the world at the expense of others” [6, p. 16]. Language eases the perception of one type of information and resists another. Recent research supports the view that language does influence our thought regarding our perception of space, time, objects, substances, numbers, colours, shapes, and – what is more important for the translation analyst – events and other minds, as Boroditsky summarizes that “the private mental lives of people who speak different languages may differ much more than previously thought” [7, p. 920]. The state of the arts makes us more attentive to the ways and contents of rendering source-language structures in target-language experience.

Two general **methods** of gathering evidence – or directions for providing comparing criteria – can be borrowed and followed from ethnographic description: “the environmental strategy” and “the behavioural strategy”. The former one means “observing external conditions that are thought to cause certain unseen states of affairs to result, according to certain general regular patterns or laws” [9, p. 46]. Here all attention is focused on the – perceptual – circumstances and situations the ethnographic phenomena are usually met in. The latter method is based on the assumption that “only certain sorts of things can *cause* certain resulting actions” [9, p. 47]. The ‘cause-result’ scheme reveals certain hidden ethnographic facts (beliefs, historical events) that impact contemporary acts. In fact, a translation analyst can refer to these methods as spatial and temporal lines of searching for a text’s cultural criteria and constructing a scheme for contrasting.

The **first English-language translation** of this poem appeared in Toronto through the common efforts of Professor Constantine Henry Andrusyshen (1907-1983), Canadian Slavist of Ukrainian origin, and Watson Kirkconnell (1895-1977), Canadian poet and translator [10]. Vera Rich (1936-2009) was a British poet, journalist, and translator of Ukrainian and Belarusian poetry. She translated Shevchenko’s poems all her life, and her translations are recognized as the best translations of Shevchenko’s poetry into English. The poem “Irzhavets” was translated in 1994 and included in the 2007 bilingual deluxe edition [11].

Collective memory

Collective memory has not been used as a concept of Translation Studies. It intersects with another term, ‘intertextuality’ which has a lavish tradition of application. In the meantime, intertextuality is oriented toward a variety of existing and connected texts, while collective memory enables one to focus on the selectiveness of cultural information as actualized – really or probably – in a newly generated text. This turn to

anthropocentrism previews some amount of motivated subjectification in allocating attention and specifying the most important pieces of a message.

The mention of Ukrainian hetman Ivan Mazepa's name immediately directs us to a specific stream of political and historical discourse where Mazepa is either a failed warrior for Ukraine's independence, or a betrayer of Russia's interests.

The analysis of Ukrainian collective memory in the early 18th century distinctly separates these two discourses from the real perceptions and evaluations, which are evident for the memory of the early 21st century. Thus, the identification of some resemblance between Shevchenko's poem and the Ukrainian historical folk song "Ой полети, галко..." grounds the intertextual – thus, poetical, lexical, ideological – connection between the two texts, but it also offers the key to understanding the real political observation and the way that Shevchenko modified it for creating a new nation-oriented discourse.

In reality, "a current society only recalls an event that has some sort of transhistorical value useful in helping its people make sense of their own lives" [12, p. 19-20]. M. Drahomaniv described the political essence of early 18th-century Ukrainian historical songs, stressing that the Ukrainian people were more analytical, enumerating all hardships and injustices from the Russian government, and they were not politically synthetic, overlooking the loss of state independence as the source of all calamities [4, p. VIII-IX].

The closest song about Semen Paliy and Ivan Mazepa corresponds with the general feeling of the then Ukrainians who paid more attention to personalities – Mazepa as being part of the gentry and Paliy as representing the common people, and they were unready for and astonished by Mazepa's striving for Ukraine's independence, thus staying suspicious or misled and leaving the critical Battle of Poltava outside public attention [4, p. 68-69].

The referred song cluster about enslaved Cossacks and their chieftain Kost' Hordiyenko ("Ой полети, галко..." and other varied titles) describes the destruction of the Zaporozhian Host in Oleshky, a symbol of Cossack and Ukrainian freedom. The Cossacks lose their home, treasure and free life; they cannot defend their rights because their weapons are now possessed by the occupants ('the lords'), and the very Cossacks are either imprisoned or in the underground ('in the forest') [3, p. 36-37].

The Poet took the line "Не стриміли б списи в стріці" from the very song and applied it as a reproach for losing not their combat power but their freedom and, thus, statehood. The connection with the folk song uncovers this orientation of Shevchenko's attention.

Evidently, collective memory is a dynamic phenomenon. That is why in the history of perception of Shevchenko's creativity we can define different types of Ukrainian readers:

- Ukrainian reader in Shevchenko's lifetime knew folk songs very well, and the image of the Poet served the function of a Nation-Maker – along with the Ruthenian Trinity and in the context of the 19th-century Slavonic Renaissance – stressing the preponderance of the interests of a state and its key influence on the life of every individual though still on the abstract level in the direction to the past;
- Ukrainian reader before and during the 1917-1920 National Revolution apprehended the appeal to the unity for the independent state's sake, and the collective memory, still being strong, could offer now some new incentives in the direction to the future;
- Ukrainian reader of the Soviet time lost a great amount of folklore-based memory. The new conditions (Communist Genocide, Nazi occupation, dissident movement) offered several interpretations of Shevchenko's works, often contradicting, but based on purely political grounds;
- Ukrainian reader after the 1991 Independence sees Shevchenko's *Irzhavets*' through the political prism where I. Mazepa is not so much a very complicated historical figure, but an idealized and heroized person where substantiated reasons do not always find proper in-depth explanations.

This very rough scheme shows what T. Shevchenko did for the Ukrainian nation, and how the Ukrainians (could) have interpreted his appeals. In this way, we approach a call for judging, which can be identified as the analysis of values. Text as a dynamic entity evokes specific values among specific readers at specific times.

Analysis of values.

The traditional folk evaluation of the Poltava Catastrophe stayed within individualistic everyday-life needs, because that is what people saw with their eyes. Shevchenko's text marks a great political progress through a symbolic interpretation of the event. This symbolization also has an axiological value.

Symbol of 'reaping the wheat'

Wheat belongs to the most symbolic plants in Ukrainian rituals and mentality. For the peasant, a good harvest always stands for well-being winter life (compare the proverb "One summer day feeds the whole winter") and, thus, life in general. In Ukrainian apocryphal Christmas carols, reaping the wheat means the blessing of worthy work and an important enterprise.¹

---

¹ I am grateful to Prof. Jerzy Bartmiński for this information.

In Shevchenko's text, the importance of fighting for Poltava is stressed by the fact that the blessing comes from Mother, the most important person in the family. The act of fighting is essential for Ukraine and its independence, entering the sphere of sacred duties and honourable chivalry.

The notion of blessing is not explained in any translation and is considered lost for an Anglophone speaker. The English idiom 'to reap the/a harvest of something', logically meaning 'to receive the good or bad results of past actions' [8], is also motivated by the Biblical reference "Whatsoever a man soweth, that shall he also reap" (KJV Galatians 6:7). The reader's background is both positive (overlapping of knowledge) and negative (misleading conclusions). What is perceived as blessing in Shevchenko's text, is the pure outcome of the protagonists' deeds in the translations. Subsequently, the logic of the poem is reproduced well, but the author's judgement is annulled.¹

Symbol of 'spears in the thatch'

The idiom "spears in the thatch" is one of Shevchenko's most obscure quotations. Researchers have correctly identified its link to the above-mentioned folk song "Ой полети, галко..." that literally says: "Our spears are in the enemy's thatch, and we [Cossacks] are in the forest". A thatch is an ideal place for hiding this type of weapon, but as the Cossacks are weaponless and the enemy possesses it, they cannot continue the struggle. So, the sense of keeping weapons and preparing a battle is groundless. Another interpretation could be viewing spears as trophies (as in Andrusyshen and Kirkconnell's translation) that has two counterarguments: 1) thatches were not typical for buildings where landlords (mostly Poles, "enemy") resided; 2) trophies were usually kept on walls to be shown in public, while 'in the thatch' implies being hidden from direct sight. That is why the second interpretation does not sound plausible, either.

So, what did the spears do in the thatch? We can voice a belief that they were symbolically used as roof carriers, meaning: the Cossacks lost their battle, and the enemy wisely used their weapon for non-war purposes. It compares with another Bible reference "they shall beat their swords into plowshares, and their spears into pruninghooks" (KJV Isaiah 2:4). In the Ukrainian context, the situation, however, is absolutely negative: the Cossacks can't fight for the nation's independence anymore. Besides, tsar Peter I exploited Cossacks for building Saint Petersburg where 25 thousand Ukrainian Cossacks and peasants died under inhuman conditions.

---

¹ Andrusyshen and Kirkconnell mistranslated one phrase, writing "his Mother would give **no** counsel", while the academic text says "Mother advised him". The origin of this mistake may not be the translators' fault, but a misprint in the edition of Shevchenko's poetry, used for translation.

The translators searched for the variant, containing the sense of lost battle and the image of spears and thatches. The solutions may sound partially unrealistic: Andrusyshen and Kirkconnell explicated the suggestion about trophies; Rich overtly indicated the lost chance of fight, but preserved the mystic image of “the roof of Tsar Peter”. In any case, the idiom stayed open for readers’ individual interpretation, supplied with sufficient information on the historical context.

Symbolic Mothers

In the first 27 lines of the poem, the author used three different variants of the same word ‘mother’: *мати* – *Матер* – *матір*. These phonetic variants share the common history and grammatical declination. They all come from the same Old Slavonic root ‘*mati*’ which is ‘*matere*’ in Genitive case [1, vol. 3, p. 414], and in the historical perspective, ‘*мати*’ and ‘*матер*’ (newer form ‘*матір*’) were intermingled.

We can also judge that the semantics of these variants are not strictly discriminated, assuming that ‘*мати*’ is a basic noun, ‘*матер*’ refers to Church Slavonic and has dialectal colouring, and ‘*матір*’ is neutral or obsolete. All the three lexemes are used in religious discourse and may stand for Theotokos. However, Shevchenko did apply them differently, as shown by his other poems: ‘*мати*’ – mother in the family; ‘*Матер Божа*’ – Theotokos; ‘*матір*’ – solemnly or in historical context [5, vol. 1, p. 395-397]. One could also doubt whether the division was not motivated by the euphonic rules, but it really could be in one case (‘*мати*’ – ‘*пожати*’ – ‘*достати*’) while the parallel citation ‘*Матер Божа*’ – ‘*матір Січ*’ then contradicts the very rules. It makes us pay more attention to the semantic and symbolic discrimination of these three images.

Thus, in the poem there are three symbolic mothers:

1. Nurturing Parent who cares for her children. This can be Mother Ukraine in relation to the Cossacks, but this reference goes deeper and dimmer. This could also be a metaphor for family relations among the war participants where Mother acts as the Highest and Fairest Judge, blessing the battle for independence.

2. Theotokos (God’s Mother) is the protectress of the Cossacks and the suffering symbol for Ukraine. In Shevchenko’s text, the Theotokos icon from the city of Irzhavets’ is referred to as a historical fact: this icon shed tears before the Poltava Catastrophe and afterwards, auguring misfortunes for the Cossack land. The Divine interference here is associated with the blessing of the war for liberty.

3. Zaporizhian Sich, a Cossack military formation between the 16th and 18th centuries in Ukraine, was equalled to a democratic republic where the

Ukrainians could fully enjoy their rights and liberties. The Sich-as-Mother metaphor underlines that liberty is the basic value for the Ukrainians.

In translation, Andrusyshen and Kirkconnell linked the obliqueness of the Nurturing Parent with the previously mentioned chieftain Hordiyenko, but deciphered in the next phrase – “his Mother, our Ukraine”. The Theotokos icon is named directly twice, but with different names – “the Virgin’s icon” and “the icon of God’s Mother”. It is questionable that these names have the same theological and ideological value. “Their Mother Sitch” is a loan-image followed by a historical and cultural note that introduces an Anglophone reader into the Ukrainian cultural context. Similarly, due to the textual closeness, Rich connects Hordiyenko and the ‘first’ mother, but that shadows space for the Ukraine-as-Mother interpretation without additional indication or explanation. Rich, too, keeps the image of “Mother Sich” which is eloquent in Ukrainian poetry and folklore. As for the Theotokos icon, the translator leaves Shevchenko’s metonymies “God’s Mother would shed tears” and “They took God’s Mother on their journey” as though it was not an icon, but the very Mary. This trope made the text brighter for perception.

Significance for translation theory and assessment

The ethnically-centered approach in translation analysis evokes a new metaphor of ‘translation as museum’ where a new text loses its value without previously evident and later interpreted objects and events in a nation’s collective memory.

Theoretical reconsideration covers the issues of equivalence and transfer, especially referring to faithfulness (seen by Horace as symbolic negotiation between the author and the reader) and authenticity of a text/translation as an interpreted value. This can lead to further power factors like ownership, authority and sensibility that are fundamental hints for choosing a translation strategy.

References

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / НАН України ; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. – К. : Наукова думка, 1982.
2. Костецький І. Мій Юрій Клен / І. Костецький // Кур’єр Кривбасу. – 2001. – Серпень. – С. 118-136.
3. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. / з увагами М. Драгоманова. – Женева: Громада, 1883. – Ч. 1, розд. 1. – LV, 137 с.
4. Політичні пісні українського народу XVIII-XIX ст. / з увагами М. Драгоманова. – Женева: Громада, 1885. – Ч. 1, розд. 2. – XII, 227 с.
5. Словник мови Шевченка : у 2 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1964.
6. Armstrong N. Translation, Linguistics, Culture : A French-English Handbook / N. Armstrong. – Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters, 2005. – 218 p.
7. Boroditsky L. Linguistics Relativity /

L. Boroditsky // Encyclopedia of Cognitive Science / ed. by L. Nadel. – London : MacMillan Press, 2003. – P. 917-921. **8.** The Free Dictionary // <http://www.thefreedictionary.com/> [Acc. on Mar. 22, 2011]. **9.** Jones T. Translation and Belief Ascription: Fundamental Barriers / T. Jones // Translating cultures : perspectives on translation and anthropology / ed. by P. Rubel and A. Rosman. – Oxford : Berg, 2003. – P. 45-73. **10.** Shevchenko T. Irzhavets / T. Shevchenko ; transl. from the Ukrainian by C. H. Andrusyshen and W. Kirkconnell // Shevchenko T. The Poetical Works: The Kobzar. – S.l. : University of Toronto Press, 1964. – P. 325-328. **11.** Shevchenko T. Irzhavets / T. Shevchenko ; transl. by Vera Rich // Shevchenko T. Selected Poems. Paintings. Graphic Works: Bilingual edition. – Kyiv : Mystetstvo, 2007. – P. 357-363. **12.** Slampyak D. E. “As I Hafe Herde Telle”: Collective Memory and Translation in Medieval English Romances: PhD Dissertation / D. E. Slampyak ; University of California – Riverside. – Manuscript. – Riverside, CA, 2002. – xi, 295 p. **13.** Sturge K. Representing Others: Translation, Ethnography and the Museum / K. Sturge. – Manchester ; Kinderhook : St. Jerome, 2007. – [12], 198 p. **14.** Yengoyan A. A. Lyotard and Wittgenstein and the Question of Translation / A. A. Yengoyan // Translating cultures : perspectives on translation and anthropology / ed. by P. Rubel and A. Rosman. – Oxford : Berg, 2003. – P. 25-43.

Наталья Юзефович

г. Хабаровск, Российская Федерация

Переводческие проблемы политкорректности

В настоящей статье освещаются некоторые проблемы, с которыми сталкивается переводчик, встречаясь с так называемыми политически корректными номинациями, характерными для англоязычной прессы и публицистики. Отношение к политкорректности неоднозначное, что объяснимо и противоречивостью самого явления. Так, в феминистских публикациях предпринимаются попытки закрепить в языки такие единицы как *womyn* (woman), *shero* (hero), *herstory* (history), etc., функционирование которых, как правило, ограничивается именно в феминистском дискурсе; например, журнал *Herstory*.

В англоязычном политическом дискурсе политкорректные номинации представлены, главным образом, политическими эвфемизмами. В отличие от эвфемизмов как единиц, предназначение которых не оскорблять и не унижать чувства людей, политические эвфемизмы, репрезентируя политические, экономические или социальные проблемы, формально не принижая какие-либо социальные группы или классы [1], фактически подменяют денотаты.

В ряде случаев такая подмена представляется оправданной, так называя *pensioner* (пенсионеров) или *elderly citizens* (пожилых людей) *senior citizens*, говорящий актуализирует не столько значение «возраст», сколько «статус, ранг» (в компании, обществе и т.п.). Праздник «День пожилого человека», появившийся в русской лингвокультуре в постсоветский период, далеко не все отечественные *senior citizens* воспринимают положительно, поскольку название напоминает о старости, что не всегда приятно. Несколько неприятно читать и текст в пенсионном удостоверении «пенсия по старости».

В случае если подобные тексты необходимо перевести на другой язык, переводчик оказывается перед дилеммой: сохранив максимально исходный текст, перевод может звучать подчеркнуто оскорбительно, или, напротив, потеряются коннотации.

Так, одно из популярных клише русскоязычных СМИ «так называемые лица кавказской национальности» при дословном переводе звучит несколько странно. Во-первых, *Caucasian*, значение (1) в англоязычном монолингвальном словаре «европейская раса»:

Caucasian 1. belonging to the race that has white or pale skin; 2. from or connected with the Caucasus [2]. Однако «Новый большой англо-русский словарь» в словарной статье в качестве первого значения предлагает именно второе, искажая семантическую структуру номинации в английском языке:

Caucasian 1. уроженец или житель Кавказа; 2. относящийся к кавказской расе, белый (расистский термин) [3, с. 336].

В современном английском языке *Caucasian* (европеоид) используется как термин в профессиональной речи, например, полицейские донесения, в медицине, и в литературно-разговорном языке.

Журналистов и политиков, использующих политические эвфемизмы или политические корректные номинации, нередко обвиняют в попытке вербально скрыть то, что не все люди в обществе в равной степени имеют возможности реализовать свои права. Как правило, это относится к таким группам людей, как этнические, сексуальные меньшинства, инвалиды, женщины: *blind – visually challenged; crippled – differently abled*.

Следует отметить, что отдельные номинации такого типа были переведены на русский язык и закрепились в устном дискурсе. Так, калькированное словосочетание «люди с ограниченными возможностями» вместо «инвалиды» органично вошло в средства массовой информации, что снимает переводческие сложности. Категоричные рассуждения о том, насколько сами люди с ограниченными физическими возможностями довольны такими формулировками,

допустимы только, если они сами участвуют в дискуссии. Естественно, изменение названия без положительных изменений в жизни мало что значит; однако, слово положительной окраски может способствовать улучшению в некоторой степени самовосприятия. Следует отметить, что определенные позитивные изменения по отношению к людям с ограниченными физическими возможностями сегодня в России есть. В нормативных документах, однако, сохраняется термин «инвалид», например, *пенсия по инвалидности*.

Еще один пример закрепившегося в русском языке переводного эквивалента политкорректной номинации – это название профессии «бортпроводник», заменившее номинацию «стюардесса/стюард»; сравните: *steward(ess) – flight attendant*.

В ряде случаев калькирование на русский язык англоязычных политических корректных номинаций стилистически неоправданно. Например, в средствах массовой информации неоднократно встречается калькированный перевод на русский язык слова *firefighter*, которое в английском языке заменило политически некорректное (гендерно маркированное) *fireman* – «огнеборец». Однако в английском языке *firefighter* является не только гендерно немаркированным, но и стилистически нейтральным обозначением, в то время как «огнеборец» звучит высокопарно.

В английском языке, в отличие от русского, значительно реже употребляется местоимение *he* в обобщающей функции: *she/he, he/she, s/he* или местоимение *they* [4]. Это свойственно, главным образом, научной литературе.

Журналисты также стремятся использовать нейтральные номинации единиц, выражающих гендер или этническую принадлежность.

Однако следует подчеркнуть, что нейтральные, с точки зрения гендерной или этнической принадлежности, единицы могут постепенно превратиться в свою противоположность. Так, *police officer*, означающий либо мужчину, либо женщину, не используется с атрибутом *male*, при этом, если речь идет о женщине-офицере полиции, вводится атрибут *female*, т.е. *police officer* вызывает, в первую очередь, ассоциации с мужчиной.

Журналисты используют и словосочетания типа *black police officers, Hispanic police officers* и т.п., маркируя этнически номинацию, которая призвана быть «политически корректной, а значит этнически нейтральной: *Ugly allegations of racism, the growing militancy of black police officers, and the seemingly inexorable growth of gun crime within ethnic minorities are together proving a huge problem for the Metropolitan police* [5].

В нашей стране отношение к политкорректности чаще всего негативное, с ним связывают все плохое на Западе, особенно в Америке. На родине политкорректности также появляется много критики, его укоряют в развитии «коллективизма» в ущерб «индивидуальности». Как представляется, наиболее разумный подход к толкованию данного феномена сформулировал известный переводчик П. Палажченко, отвечая на вопросы корреспондента журнала «Среда» в интервью: «Знаете, у нас политкорректностью называют все, что нам не нравится в американском обществе. Быть политически корректным – значит быть просто внимательным к общественному использованию тех или иных языковых средств. Конечно, некоторые перефразы с политической корректностью в США есть. Но я не думаю, что это такая же смиренная рубашка для американцев, как наш советский тоталитаризм. Политкорректность – это просто баланс между недопустимостью оскорблять какие-то слои населения и необходимостью говорить открыто. Но они сами видят эту опасность: что чрезмерная корректность может привести к нарушению главного условия существования демократического общества – возможности вскрывать противоречия» [6].

Феномен политкорректности при переводе с русского языка ставит множество вопросов перед переводчиком. По сравнению с англоязычными медиатекстами, русскоязычные издания характеризуются большей субъективностью в освещении событий. В отечественной прессе практически не наблюдается тенденция к нейтральному освещению событий как реализация принципа объективности. Перевод, особенно, если переводчик только начинает свою деятельность и полагается, главным образом, на двуязычные словари, а не на моноязычные, осложняется тем, что отечественные словари иногда проявляют некоторую категоричность при переводе.

Так, русско-английский словарь «Новый русский лексикон» содержит очень интересную русскую часть: наиболее употребительные слова из русскоязычных СМИ. Однако переводная часть и пояснения в отдельных случаях вызывает некоторое удивление.

Например, слово «чукча» в словаре толкуется следующим образом:
Чукча 1. коренной житель Чукотки *Chukchee*. 2. шутливо, простодушный человек *Chukchee anecdotes* [7, с. 193].

Человек, не обладающий достаточными фоновыми знаниями нашей культуры, может использовать такое «шутливое» слово и в разговоре с чукчей, для которого вряд ли это может показать шуткой.

При переведі перекладачем, як і вченом, не можна забувати про заповідь: «Не нашкоди!» В протилежному випадку, переклад з міжкультурного посередництва може перетворитися в свою протилежність.

Обобщаючи вищесказане, слід ще раз підкреслити, що перекладач опирається, в першу чергу, на моноязычні словники, і завжди пам'ятає про те, що позитивні або жартівливі феномени його рідної культури, одобрительне описання артефакта і пр. при переведі може виявитися «по іншій стороні».

Література

1. Holborow, M. *The Politics of English*. – L.: SAGE Publications, 1999. – 219 p.
2. Leith, D. *A Social History of English*. – 2nd ed. – L.: Routledge, 1997. – 301 p.
3. Новый большой англо-русский словарь / под рук-вом Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – В 3-х томах. – М.: Русский язык, 1998.
4. *Longman Dictionary of English Language and Culture*. – Longman, 1999.
5. *Guardian Weekly* Oct. 16-22, 2003.
6. Палажченко П. Язык русской прессы. Глазами переводчика. Режим доступа: <http://www.sreda-mag.ru/> (дата обращения 25.11.2003).
7. Бенюх, О.П. Новый русский лексикон: Русско-английский словарь с пояснениями. – М.: Русский язык, 1999.

Тетяна Яхнюк
м. Київ, Україна

Основні вимоги до перекладу англійських художніх фільмів українською мовою

Одною з важливих функцій перекладу є пізнавальна. Пізнання нової культури відбувається, зокрема, завдяки її привнесенню в цільову культуру через художні твори. У сучасному світі, який постійно розвивається, художні твори отримують нові форми. Кіноіндустрія захопила значну аудиторію і з сучасними засобами зв'язку продовжує свій поступ далі. Сьогодні багато фахівців, серед яких М. Берді, Д. Бузаджи, В. Горшкова, Г. Денісова, М. Єфремова, В. Красних, Р. Матасов, І. Муха, М. Снеткова, вивчають та досліджують проблеми кіноперекладу, розглядаючи кіно як комунікативний соціально-мовленнєвий твір, який поєднує різні семіотичні системи.

Сам кінотекст містить лінгвістичні та нелінгвістичні системи. Лінгвістична система представлена письмовою (титри, написи) та усною (репліки акторів, пісні, закадровий текст тощо) складовими. Нелінгвістична система містить звукову частину (шум, музика) та

відеоряд (образи, рухи, інтер'єр, пейзаж, спец ефекти, реквізит). Усі елементи пов'язані між собою.

Сучасні науковці, такі як В. Горшкова [1], Г. Слишкін [2; 3], М. Бейкер, Б. Хохель [4] та ін., здебільшого сходяться на тому, що кінотекст відрізняється від усіх інших перекладацьких об'єктів. Його специфіка пов'язана, насамперед, з характером матеріалу й способом його презентації. Текст КВП (кіно/відео перекладу) – це не тільки чіткий змістовий та інтонаційний супровід відеоряду. На відміну від інших видів перекладних текстів, він має свої особливості. По-перше, він обмежений тимчасовими рамками звучання: його необхідно синхронізувати з оригінальним текстом. Беручи до уваги різницю у побудові фраз у різних мовах, перекладачеві необхідно не тільки зберегти оригінальний зміст, але й підібрати фрази однакової довжини, тобто синхронізувати рухи губ акторів та репліки дублерів. А оскільки темп мовлення й граматичні структури в мовах різні, часто доводиться швидко стискати або розширювати текст.

По-друге, текст КВП розрахований на миттєве сприйняття, отже, він повинен бути максимально інформативним і зрозумілим глядачеві. Фільм дозволяє отримати знання про культурне та соціальне середовище персонажів. В культурологічному плані інформативність усього фільму для глядача міститься у тому, що він/вона дізнається про нові реалії чужої культури, схеми поведінки й цінності [5, с. 295]. Тут кінопереклад схожий на переклад художньої літератури. При перекладі реплік необхідно брати до уваги вік й культурний рівень того, хто говорить, образність складу й контекстуальне значення фраз. Перекладачеві також необхідно підкреслити колорит іншомовної культури, який відображено у специфічному гуморі, грі слів, розмовній лексиці, сленгу, інтонаціях героїв, і який є віддзеркаленням ідей режисера та сценариста кінофільму.

По-третє, текст КВП супроводжується відеорядом, який обумовлює вибір можливих варіантів перекладу: важливо враховувати зв'язок зображення й текстового матеріалу, приділяти однаковою увагу вербальним і невербальним засобам вираження.

Підтримуючи вищезазначене, А.Д. Швейцер у своїй роботі «Перевод и лингвистика» привертає увагу до прагматичного змісту висловлення, передача якого в тексті перекладу абсолютно необхідна і примушує перекладача створити нове висловлення або докорінно змінити те, що вже існує, відходячи від денотативного та синтаксичного змісту оригіналу. При цьому прагматичний зміст висловлення може бути закладений не у вербальному плані вираження (ВПВ), а в невербальному плані вираження (НПВ), або розподілений між ними

залежно від балансу розподілення змісту в кінотексті. В багатьох випадках (особливо коли ВПВ доповнений засобами НПВ) перекладачеві доводиться закладати в перекладену репліку прагматичне значення, яке міститься в НПВ. Коноативний зміст менш підвладний змінам під час перекладу, його перекладачі намагаються зберігати [6].

На думку відомої дослідниці художніх текстів К. Райс, аудіо-медіальні тексти складають окрему групу текстів, що «зафіксовані в письмовій формі, але які надходять до одержувача через немовне середовище в усній формі (мовній або пісенній), яка сприймається ним на слух; причому екстралінгвістичні допоміжні засоби в різній мірі сприяють реалізації змішаної літературної форми» [7, с. 211]. Така група має свої вимоги до перекладу: він «повинен забезпечити вплив на слухача тексту перекладу, тотожний тому, який оригінал справив на слухача вихідного тексту» [7, с. 225].

Мова персонажів фільму – це авторська стилізація звичайної розмовної мови, яка часто складається із різноманітних реєстрів (наприклад, вульгаризмів чи офіційного стилю) [8, с. 18]. Як показує практика, найбільші складності при перекладі фільмів пов'язані з передачею таких лексичних одиниць, як реалії, фразеологізми, іншомовні вкраплення, гра слів і абрєвіатури. Додатковими труднощами перекладу сучасного кіно є передача вульгаризмів, нецензурної й табуованої лексики. Важливо пам'ятати, що «перекладач... має справу з мовою вимовною, тобто із проявами мовної свідомості того або іншого народу» [9]. Стилістична й емоційна оцінка цієї лексики не збігається в англійській й українській мовах.

Головним критерієм художнього перекладу є не тільки адекватність лексики та сюжету авторському тексту, але й збереження індивідуального стилю автора. Якісний художній переклад має бути точним, зрозумілим та літературним. Перекладачеві необхідно зберегти авторську ідею з усіма відтінками та нюансами роздумів та переживань. Передача цих особливостей при перекладі фільмів виявляє особливі труднощі, але також викликає і певний інтерес серед дослідників.

Переклад фільму завжди пов'язаний із певними труднощами не тільки лінгвістичного, але й технічного характеру, що прямо впливає на ступінь еквівалентності та адекватності перекладу оригіналу, а також його технічного втілення на екрані (тобто синхронність артикуляції акторів і реплік дублерів, довжина реплік тощо).

Усі перелічені, а також додаткові умови, які необхідно враховувати як у драматургічному, так і в кіноперекладі, зумовлюють неминучість відхилень від тексту оригіналу. Крім того, такі деформації можуть бути зумовлені й структурами мов.

Підсумовуючи наведене вище, хочемо зазначити загальні вимоги до перекладу англomовних фільмів українською мовою.

По-перше, перекладач повинен повністю зрозуміти і відчувти сенс оригіналу. Якщо у нього залишаються певні сумніви щодо розуміння сюжету або реплік персонажів, це автоматично означає, що переклад буде виконаний невірно. Кінотекст призначений для миттєвого сприйняття, тому включення в переклад елементів чужої культури без коментаря швидше за все віддасть глядача від фільму, створивши культурний бар'єр. Але разом з тим, перекладач обмежений довжиною реплік і додавати коментарі не має можливості. Це примушує нас замислитися про те, яким способом можна донести до реципієнта уявлення про межі і можливості культурного перенесення при перекладі кінотексту.

По-друге, необхідно уникати перекладу «слово в слово». Буквальний переклад не може передати весь зміст кінотексту. Варто замислитися, як би дана думка була сформульована носієм української мови. Г. Денисова найбільшою проблемою вважає визначення можливостей граничного рівня адаптації тексту до іншомовної культури, де існує інша система цінностей та понять, що спричиняє втрати у сприйнятті чужої лінгвокультури [10, с. 155]. Звичайно, без достатніх навичок, слабо підготовлена людина не зможе цього зробити коректно та акуратно — так чи інакше, недостатньо кваліфікований перекладач може спотворити ідею, а тому у результаті ми маємо так багато нецікавих, або навіть місцями незрозумілих діалогів у фільмах.

По-третє, на переклад впливає інший фактор: від чийого імені ведеться розповідь. Розмова підлітків, коментарі вчених, роздуми ліричного героя XIX століття: стилістично усі випадки перекладаються по-різному.

Таким чином, у процесі перекладу фільму перед перекладачем постає багато завдань, зокрема, вибір стратегій і тактик для відтворення реалій, безеквівалентної лексики, інтертекстуальних елементів, пошук еквівалентів різних рівнів, адаптування реалій до культурних стереотипів глядача, укладання тексту у хронометраж, а також синхронізація із зображенням. Слід також враховувати соціальний статус, культурний рівень та вік героїв, відтворювати специфічний гумор, сленг, особливу складність являє й переклад назв фільмів. Перекладач повинен максимально точно та адекватно передати глядачеві інформаційно-емоційне повідомлення, відтворене у вербальному мовленні акторів, закадровому тексті, піснях, титрах і надписах. Перекладач не може застосовувати описовий переклад чи перекладацький коментар через специфіку роботи з кінотекстом. У роботі з

кінотрічкою, через необхідність підстроювати український текст під англійську артикуляцію, перекладач використовує заміни, скорочення та додавання фраз, вдається до елімінації. Усі ці прийоми викликані трансформацією структури тексту, неспівпадінням швидкості репліки героя та тексту перекладу. При перекладі кінотексту необхідно передавати не лише синтаксичну та семантичну структури та фразеологію, а й функціональний та прагматичний аспекти.

Література

1. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессориентированного перевода кинодиалога (на материале французских фильмов): автореф.... дис. д-ра филол. наук / В. Е. Горшкова. – Иркутск, 2006. – 36 с.
2. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М.: Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
3. Слышкин Г. Г. Кинотекст: Опыт лингво-культурологического анализа / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова [Электронный ресурс]. – М., 2004. – Режим доступа: <http://www.vfrsteu.ru/elib>.
4. Baker M. Dubbing / M. Baker, B. Hoche // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London; New York: Routledge, 2001. – P. 74-77.
5. Муха И.П. К вопросу об информативности кинодиалога / И.П. Муха // Филология. Вестник Нижегородского ун-та имени Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 2(1). – С. 292-297.
6. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М.: Воениздат, 1973. – 278 с.
7. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / К.Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 202-228.
8. Матасов Р. А. Методические аспекты преподавания кино/видео-перевода / Р. А. Матасов // Известия Российского гос. педагогического университета им. А. И. Герцена. – РГПУ им. А. И. Герцена, 2009. – С. 155-166.
9. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов // Учебное пособие. – М.: КДУ, 2004. – 240 с.
10. Денисова Г. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства / Г. Денисова // Университетское переводоведение. – 2006. – Выпуск 7. – С. 155.

Инна Броднева

г. Красноярск, Российская Федерация

Искусствоведческий текст как объект перевода

На сегодняшний день переводоведение в большей степени занимается изучением особенностей перевода экономических, юридических, медицинских и общенаучных текстов, в то время как информации по переводу искусствоведческой литературы крайне мало. Кроме этого, переводов искусствоведческих текстов как таковых

довольно незначительное количество, а литература по искусству в англоязычном пространстве разительно отличается от русскоязычного сегмента за счет отсутствия грамотных и качественных переводов литературы, публикуемой на Западе. Единственным исключением являются новостные статьи, которые активно переводятся русскоязычными СМИ и являются скорее не адекватными переводами определенной статьи, а вольной интерпретацией на заданную тему. В связи с этим крайне важно рассмотреть основные особенности перевода терминов в сфере современного искусства.

Новизна данного исследования заключается в выделении основных проблем, возникающих при переводе специализированной литературы по искусству. Источников, предоставляющих детальную информацию по данной теме, найдено не было.

Трудности перевода обусловлены особенностями языка текста по искусствоведению. В связи с тем, что искусствоведческий текст в силу своей направленности относится к специальному тексту, то передаваемая информация отражается в нем благодаря терминологии или специальной лексике. Выделим несколько основных особенностей перевода искусствоведческой литературы:

1. Метафоризация и метонимизация общеупотребительной лексики в текстах по искусствоведению. Например, слово *canvas* на языке искусствоведческих текстов имеет значение «холст» или «полотно», а не «парус», слово *nude* имеет эквивалент на языке текста перевода «обнаженная натура», а не просто «обнаженные», *stroke* на языке искусствоведения означает «динамичный мазок», а не «удар», «взмах» [1]. Возникают также трудности, когда в искусствоведческом тексте присутствуют термины, представляющие словосочетания. Например, *half-length portrait* (поясной портрет) или *shoulder-length representations* (оплечные изображения).

2. Искусствоведческие термины выражают понятия и названия периодов искусства, стилей, направлений и т.д. Примером служит периодизация итальянского Возрождения: *Cinquecento* (Четырнадцатый век), *Quattrocento* (Пятнадцатый век). Такие термины передаются в тексте перевода при помощи транслитерации и не представляют существенных трудностей при их переводе с английского языка на русский. Такие термины как *fine arts* (изобразительное искусство), *applied arts* (прикладное искусство) имеют на языке перевода свои регулярные соответствия.

3. Неологизмы. Главным способом создания неологизмов в искусствоведении на английском языке является словосложение и суффиксация. Например, слово «конформизм» происходит от

английского *conform* – «приспособляться», «подчиняться». Английская частица *non-* в «нонконформизм» означает отрицание. Другой пример: набирающий силу в фотографии жанр *street photo* переводится как «уличная фотография». Эквивалентом для данного жанра стал перевод «жанровая фотография» [2].

4. Искусствоведческие термины могут быть общеизвестными и широко употребляемыми, например: акварель – *water-colours*; фреска – *fresco*; холст – *canvas*; темпера – *tempera* и другие. Но в то же время есть ряд терминов, которые не известны обывателю и которые обозначают специфические элементы в архитектуре, скульптуре или живописи определенной эпохи. Приведем пример, обратившись к древнегреческой ордерной системе.

Возьмем в качестве примера дорический ордер – *Doric order* – *Order characterized by a squat column with no base, a capital that is not sculpted and a frieze with alternating triglyphs and metopes* [3]. Дорический ордер состоит из ряда элементов:

flute (каннелюры) – *Vertical groove along the length of the column.*
abacus (абака) – *Slab covering the capital and supporting the architrave* [4].

metope (метопы) – *Ornamental panel on the frieze; it is either smooth or sculpted* [5].

triglyph (триглиф) – *Ornamental panel on the frieze that features two flutes framed on each side by half flutes* [3].

gutta (гутты) – *Decorative motif located beneath the mutule* [5].

В данном случае термины известны на русском языке специалистам в области искусства Древней Греции, и эти же термины имеют аналоги в английском языке. Перевод же выполнен за счет транслитерации и калькирования. Стоит подчеркнуть, что для корректного перевода текста с данными терминами с русского на английский и наоборот необходимо знание терминов и умение при помощи контекста определять верный термин, для этого необходимо знание истории искусства. Отметим, что такого рода термины применимы во всей истории искусства, начиная от древности до наших дней.

Приведем еще один пример, в данном случае рассмотрим систему свода в готическом храме, для обозначения элементов используются следующие термины:

diagonal buttress (контрфорсы) – *Arch connecting two of the vault's corners through the keystone; it is also called an ogive* [4].

tierceron (дополнительная нервюра) – *Rib connected to a lierne but not to the keystone* [3].

lierne (ребро свода) – *Rib connecting the top of the tierceron to the keystone* [5]

keystone (замковый камень) – Wedge-shaped stone above the nave where the arches meet; it supports the arches and stabilizes the overall structure [3].

formeret (крестовый свод) – Arch that supports the vault and is parallel to the axis of the nave [5].

В данном случае транслитерация не решает проблему перевода. Возможно применение конкретизации, модуляции.

5. Перевод названий картин. Название как одна из доминирующих позиций художественного произведения отражает общие тенденции переводов и зачастую отличается различными заменами и изменениями, характеризующими как особенности разных языковых, стилистических, аксиологических систем, так и различия в когнитивных процессах, связанных со спецификой восприятия и передачи той или иной «чужой» реалии, (арте) факта, события. Например, «Тихий Дон» М. Шолохова переведен на английский как *The Don Flows Home to the Sea* (досл. Дон течет к морю), название романа В. Пелевина «Чапаев и Пустота» по-английски звучит как *The Clay Machine-Gun* (досл. Глиняный пулемет). Аналогичная проблема применима и к искусствоведению.

Название отражает общие тенденции перевода и зачастую отличается различными преобразованиями, характеризующими как особенности разных языковых, так и стилистических систем. Название одновременно выполняет следующие функции:

- сигнальную (привлекает внимание);
- информативную;
- содержательную (передает основную тему или идею – не всегда);

Кроме того, заголовок настраивает на определенную эмоциональную тональность.

Первая стратегия основана на калькировании, т. е. на прямом переводе англоязычных названий на русский язык. В основном, такой стратегии подвергаются названия, в которых отсутствуют непереводимые инокультурные компоненты (экзотизмы, реалии-меры и т. п.) и нет конфликта формы и содержания.

Ко второй стратегии относим такие приемы перевода, как транслитерация (воспроизведение по буквам) и транскрипция (воспроизведение по звукам) имен собственных.

Третью стратегию можно определить, как трансформация названия, которая делится на следующие критерии: добавление, опущение, замена.

В качестве примера возьмем картину Эриха Хеккеля «Хрустальный день» – дословно *Glassy Day*, т. е. «Стекланный день». На русском языке в каталогах употребимы оба названия, но какое будет истинным – неизвестно. С одной стороны, «Стекланный день» с точки зрения языка будет более корректным, но в то же время хрусталь – это

разновидность стекла, а хрустальный день приобретает по отношению к изображаемому в произведении новый оттенок. Используя трансформацию с заменой, выявим что перевод «Хрустальный день» будет наиболее корректным в данном случае.

Подводя итог, можно сказать, что были рассмотрены особенности перевода общеупотребительной лексики в контексте искусствознания; термины, выражающие название периодов и стилей; неологизмы; узкие искусствоведческие термины; особенности перевода названий картин. В каждом случае были приведены примеры и переводческие комментарии с объяснениями выбора того или иного переводческого приема, применимого к определенному случаю.

Важно отметить, что с целью достижения адекватного перевода переводчику необходимо знать основы теории и истории искусства, чтобы избежать ошибок на уровне интерпретации тех или иных терминов.

Литература

1. Англо-русский и русско-английский словарь «Мультитран» [Электронный ресурс] URL: <http://www.multitran.ru>.
2. Tarasova Maria V. Rules of art communication between a viewer and a work of art // Journal of Siberian Federal University. Humanities. March 2009 (volume 2, no 1). Krasnoyarsk, P.131-147.
3. Англоязычный толковый словарь искусствоведческих терминов [Электронный ресурс]. URL: https://www.moma.org/learn/moma_learning/glossary.
4. Англоязычный глоссарий терминов искусства [Электронный ресурс]. URL: <http://www.rexart.com/glossary.html>.
5. The Essential Vermeer Glossary [Электронный ресурс]. URL: http://www.essentialvermeer.com/glossary/glossary_a_c.html.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексєєв Анатолій Якович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладу Національного гірничого університету, м. Дніпропетровськ, Україна

Алексєєва Валерія Вячеславовна, кандидат педагогічних наук, старший преподаватель кафедри іностраних мов факультета мирової економіки і мирової політики НІУ «Высшая школа економіки», г. Електросталь, Російська Федерація

Alós Julieta, MSc., PhD (Heriot-Watt University, UK), Assistant Professor of Translation Studies, Department of English Literature and Linguistics, College of Arts and Sciences, Qatar University, Doha, Qatar

Альошина Марина Дмитрівна, викладач кафедри перекладу Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Антонов Сергей Николаевич, старший преподаватель кафедри послесереднього освіти Мінського державного лінгвістичного університету, г. Минск, Республіка Беларусь

Арзамасєва Іветта Вячеславовна, кандидат технічних наук, доцент кафедри «Прикладна лінгвістика» Ульяновського державного технічного університету, г. Ульяновск, Російська Федерація

Ашрапова Алсу Халіловна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іностраних мов і міжкультурної комунікації Інституту філології і міжкультурної комунікації Казанського (Приволжського) федерального університету, г. Казань, Російська Федерація

Баклагова Юлія Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови в професійній сфері Кубанського державного університету, г. Краснодар, Російська Федерація

Баклан Ірина Миколаївна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Басок Вероніка Андріївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Башук Наталія Петрівна, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Белоглазова Елена Владимировна, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії мови та перекладу Санкт-Петербурзького державного економічного університету, г. Санкт-Петербург, Російська Федерація

Білецька Катерина Володимирівна, асистент кафедри теорії і практики перекладу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Білоус Наталія Петрівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Борисенко Наталія Степанівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Борисенко Петро Анатолійович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Броднева Інна Алексеевна, старший преподаватель кафедри російської мови як іноземної Інституту філології та мовної комунікації ФГАОУ ВПО «Сибірський федеральний університет», г. Красноярськ, Російська Федерація

Бушев Александр Борисович, доктор філологічних наук, професор кафедри гуманітарних дисциплін філіала «Санкт-Петербурзького інженерно-економічного університету ІНЖЕКОН», г. Тверь, Російська Федерація

Васильченко Ольга Юрївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Вдовичев Алексей Владимирович, доцент кафедри теорії та практики перекладу № 1 Мінського державного лінгвістичного університету, г. Мінськ, Республіка Білорусь

Великодська Олена Олександрівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Вилушак Ірина Володимирівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Wiech Tomasz, MA, English Teacher, Centrum Edukacji Atut Południe Jarosław Jastrzębski Sp.J., Oława, Poland

Возна Марина Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Возняк Святомира Василівна, пошукач кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Гастинщикова Любов Олександрівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гейко Наталія Романовна, старший преподаватель кафедри філології Костанайского филиала ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», г. Костанай, Казахстан

Герсамян Русудан Лондеровна, кандидат філологічних наук, асоційований професор Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі, г. Тбілісі, Грузія

Гінзбург Михайло Давидович, доктор технічних наук, професор, академік УНГА, начальник відділу Інституту транспорту газу, м. Харків, Україна

Головня Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гудманян Артур Грантович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Гукасова Ера Михайловна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри новогрецької філології факультета романо-германської філології Кубанського державного університету, г. Краснодар, Російська Федерація

Даниліна Світлана Юрївна, асистент кафедри іноземних мов історичного і філософського факультетів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Єнчева Галина Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Журавльова Оксана Михайлівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Зенина Людмила Владимировна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры иностранных языков Московского государственного университета экономики, статистики и информатики, г. Москва, Российская Федерация

Кабакчи Виктор Владимирович, доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры теории языка и переводоведения Санкт-Петербургского государственного экономического университета, г. Санкт-Петербург, Российская Федерация

Каменева Наталия Александровна, кандидат экономических наук, доцент кафедры иностранных языков Московского государственного университета экономики, статистики и информатики, г. Москва, Российская Федерация

Камовникова Наталья Евгеньевна, кандидат филологических наук, и.о. заведующего кафедрой межкультурных коммуникаций Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств, г. Санкт-Петербург, Российская Федерация

Карапетова Елена Геннадьевна, кандидат филологических наук, доцент, зав. кафедрой теории и практики перевода № 1 Минского государственного лингвистического университета, г. Минск, Республика Беларусь

Карбівник Володимир Петрович, старший викладач кафедри публічного адміністрування та іноземних мов Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Львів, Україна

Кардаш Каринэ Александровна, аспирант кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования ФГАОУ ВПО «Сибирский федеральный университет», г. Красноярск, Российская Федерация

Каушанська Лідія Василівна, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Киквидзе Заал Зурабович, доктор филологических наук, профессор, главный научный сотрудник Института языкознания имени Арн. Чикобава Тбилисского государственного университета имени И. Джавахишвили, г. Тбилиси, Грузия

Климович Наталья Викторовна, кандидат филологических наук, доцент кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования ФГАОУ ВПО «Сибирский федеральный университет», г. Красноярск, Российская Федерация

Ковбасюк Юлія Русланівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Ковтун Олена Віталіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Кондратьєва Оксана Валеріївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Кохно Вікторія Миколаївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Крилова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Крушинська Олена Георгіївна, кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії та практики перекладу з романських мов імені М. Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Кугай Ксенія Борисівна, доцент кафедри іноземних мов Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Куніцына Евгения Юрьевна, доктор філологічних наук, доцент, професор, зав. кафедрою перекладу, перекладознавства та міжкультурної комунікації ФГБОУ ВПО «Іркутський державний лінгвістический університет», г. Иркутск, Російська Федерація

Лесечко Богумила Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри публічного адміністрування та іноземних мов Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Львів, Україна

Линтвар Ольга Миколаївна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Лисенко Гелена Людвігівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Лисюк Світлана Анатоліївна, асистент кафедри іноземних мов та українознавства навчально-наукового інституту економіки, менедж-

менту і права Національного університету водного господарства та природокористування; м. Рівне, Україна

Lytvyniuk Olga, Senior Researcher, Head of the Research Laboratory of Contrastive Linguistics and Foreign Languages Subject Didactics under Navchalna Knyha Press, Dniepropetrovsk, Ukraine

Ломиа Майя Алексеевна, кандидат філологічних наук, асоційований професор Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі, г. Тбілісі, Грузія

Лось Олена Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Чернігівського державного інституту економіки і управління, м. Чернігів, Україна

Ляшина Алла Георгіївна, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу факультету міжнародних відносин Інституту економіки та міжнародних відносин Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна

Мігірін Павло Іванович, старший викладач кафедри іноземних мов та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Мінціс Елла Євгеніївна, старший викладач кафедри англійської філології факультету іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Моїсєнко (Іваніна) Тетяна Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Інституту іноземної філології Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна

Мубаракшина Айсылу, студентка кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Інституту філології та міжкультурної комунікації Казанського (Приволзького) федерального університету, г. Казань, Російська Федерація

Motahhari Masoud Seid, Dr., Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Надточій Юлія Миколаївна, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Narjes Hassani Moghaddam, MA in Translation Studies, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Нильсен Евгения Александровна, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедрою англійського мови та перекладу гуманітарного факультету Санкт-Петербурзького державного економічного університету, г. Санкт-Петербург, Російська Федерація

Овчарук Анастасія Олександрівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Олійник Тетяна Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Павлова Людмила Петровна, кандидат педагогических наук, доцент кафедри общественных дисциплин и права Бобруйского филиала Белорусского государственного экономического университета, г. Бобруйск, Республика Беларусь

Пачулиа Леван Валеріанович, кандидат филологических наук, ассоциированный профессор Департамента грузинской филологии Сухумского государственного университета, г. Тбилиси, Грузия

Пашковска Анна, магистр, асистент филологического факультета Института восточнославянской филологии Силезского университета в Катовицах, г. Катовице, Польша

Пашенко Марина Анатольевна, кандидат филологических наук, преподаватель Читинского медицинского колледжа, г. Чита, Российская Федерация

Пелех Паулина, магистр, аспирант филологического факультета Института восточнославянской филологии Силезского университета в Катовицах, г. Катовице, Польша

Пересада Оксана Іванівна, магістрант Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Пилипчук Марина Леонідівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Плетенецька Юлія Миколаївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Плютов Вячеслав Сергеевич, доцент кафедри теории и практики перевода № 1 Минского государственного лингвистического университета, г. Минск, Республика Беларусь

Приймак Світлана Анатоліївна, асистент кафедри іноземних мов та українознавства навчально-наукового інституту економіки,

менеджменту і права Національного університету водного господарства та природокористування; м. Рівне, Україна

Разумовская Вероника Адольфовна, кандидат филологических наук, доцент, профессор кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования ФГАОУ ВПО «Сибирский федеральный университет», г. Красноярск, Российская Федерация

Раті Андріана Олександрівна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Romanova Olga, Mg. Philol. (Russian Philology); MA Philol. (English Philology), Lecturer on Professional Bachelor Higher Education Programme “Translation and Interpreting”, Baltic International Academy, Riga, Latvia

Рябчук Ірина Олександрівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Салтыкова Мария Сергеевна, преподаватель кафедры общей лингвистики факультета лингвистики ФГБОУ ВПО «Южно-Уральский государственный университет», г. Челябинск, Российская Федерация

Семигінівська Тетяна Григорівна, старший викладач кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Сидоренко Сергій Іванович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Сім'ячко Оксана Олегівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Сітко Алла Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Смірнова Тетяна Володимирівна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Соколовский Ярослав Викторович, кандидат филологических наук, доцент кафедры делового иностранного языка Института экономики, управления и природопользования ФГАОУ ВПО «Сибирский федеральный университет», г. Красноярск, Российская Федерация

Стежко Юрій Григорович, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри англійської мови фізико-математичних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Струк Ірина Василівна, аспірант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Струк Тетяна Володимирівна, директор перекладацької компанії Лінгвістичний Центр ®, старший викладач кафедри теорії мови та літератури Національного університету «Острозька Академія», викладач кафедри іноземних мов та технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

Тарасенко Василиса Євгенівна, аспірант Сибирського державного аерокосмічного університету імені акад. М.Ф. Решетнева, г. Красноярск, Російська Федерація

Тарасенко Тат'яна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри общественных связей Сибирського державного аерокосмічного університету ім. акад. М.Ф. Решетнева, г. Красноярск, Російська Федерація

Torkaman Elham, MA in Translation Studies, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Tracevska Jekaterina, Professional Bachelor in Translation, Baltic International Academy, Riga, Latvia

Трофимович Юлія Валеріївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Туренко Юлія Сергіївна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Тютюнник Катерина Станіславівна, магістрант Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Фогель Сергій Борисович, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Хайдарі Наталія Ігорівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Цупко Ольга Володимирівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Чепурна Зінаїда Володимирівна, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

Чистова Елена Викторовна, старший преподаватель кафедры русского языка как иностранного Института филологии и языковой коммуникации ФГАОУ ВПО «Сибирский федеральный университет», г. Красноярск, Российская Федерация

Шахновська Ірина Ігорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Shiri Masoumeh, MA in Translation Studies, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Шкільнюк Ольга Вячеславівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Шмігер Тарас Володимирович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Юозфович Наталья Григорьевна, кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Дальневосточного государственного гуманитарного университета, г. Хабаровск, Российская Федерация

Яременко Марія Леонідівна, магістрант кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Яхнюк Тетяна Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

ЗМІСТ

Анатолий Алексеев. Когнитивная контрастивная стилистика и перевод..	3
Валерия Алексеева. Деятельность переводчика при выполнении перевода с листа с иностранного языка	8
Julieta Alós. Text Comprehension in Translator Training: A Relevance-Theory Approach to English-Arabic Translation Process Data	13
Марина Альошина. Методологія «культурного повороту» в сучасному перекладознавстві і проблеми адекватності в перекладі.....	17
Сергей Антонов. Типологические признаки и алгоритм перевода нормативно-технических документов	21
Сергей Антонов. Лингводидактические основания обучения интерпретации текста в различных типах дискурса в процессе подготовки переводчиков.....	24
Иветта Арзамасцева. Перспективы использования электронных словарей-гезаурусов в САПР для перевода технической документации.....	29
Алсу Ашрапова, Айсылу Мубаракшина. Лингвокультурологические особенности перевода идиом с английского на русский и татарский языки (на примере идиомы с лексемой “cat”).	33
Yulia Baklagova. Language for Professional Communication: Ways of Semantic Adaptation of English “Cloud Technologies” Terms.....	38
Ирина Баклан. Пресуппозиції у перекладі німецької ділової кореспонденції (на матеріалі комерційних листів)	42
Наталія Башук. Соціокультурна компетенція майбутнього перекладача.	46
Elena Beloglazova, Viktor Kabakchi. Traditional vs “Internal” Translation: Two Strategies	50
Катерина Білецька. Переклад анімаційного мультфільму як особливого виду креолізованого тексту.....	54
Наталія Білоус, Тетяна Семигінівська. Професійно важливі якості майбутнього перекладача авіаційної галузі	59
Александр Бушев. Заимствованные слова и концепты в русском экономическом и общекультурном дискурсах	63
Ольга Васильченко. Переводы во сне и наяву	69

Aleksei Vdovichev. Community Translation and Interpreting and Relevance of Its Training in Various Countries	75
Aleksei Vdovichev. Training of Interpreters: Contemporary Requirements .	78
Олена Великодська. Застосування прийому антонімічного перекладу при перекладі присудків англійських речень українською мовою	82
Ірина Вилушак, Анастасія Овчарук. Збереження ідіостилу автора в українських перекладах	86
Tomasz Wiech. Interpreter – the Man of Many Faces	90
Марина Возна. До питання про англо-український переклад певних типів реалій	95
Святомира Возняк. Антиномії та протиріччя як ключовий субстант синергетики тексту та проблеми перекладу: до питання мовної компетентності перекладача	100
Любов Гастинщикова, Олена Ковтун. Відтворення аналітичних дієслівних конструкцій англійського художнього тексту українською мовою.....	105
Наталья Гейко. Адекватность и эквивалентность в аспекте общественно-политического перевода	110
Русудан Герсамиа, Заал Киквидзе, Майя Ломиа. Иконизм в переводной лексикографии	114
Михайло Гінзбург. Гендерні особливості, що на них треба зважати, перекладаючи англійські фахові тексти українською	118
Артур Гудмян, Оксана Журавльова. Відтворення асоціативно-семіологічного смислу в процесі перекладу текстів сучасної християнської протестантської літератури	125
Эра Гукасова. Особенности семантических соответствий при переводе: частичное совпадение и отсутствие соответствий при переводе художественного произведения С. Моэма «Луна и грош»	128
Світлана Даниліна. «Задуха» Чака Паланіка як пародія на філософський роман: особливості перекладу	134
Галина Єнчева, Марія Яременко. Стратегії лінгвокультурної адаптації художнього тексту	139
Людмила Зенина, Наталия Каменова. Вопросы конкретизации нефинитных форм английского глагола	142

Наталья Камовникова. Непереводимость или пространственная дезориентация: К вопросу о пространственных модификациях в художественном переводе	145
Елена Карапетова. Категориальная семантика английского глагола в аспекте перевода	152
Каринэ Кардаш. Сценарная ситуация праздника и праздничная коммуникация: предпереводческий анализ.....	156
Лідія Каушанська. Типологія словотвору німецьких сучасних термінів науково-технічної літератури.....	161
Юлія Ковбасюк, Тетяна Крилова. Переклад посесивних структур ...	164
Оксана Кондратьева, Ирина Шахновська. Відтворення емотивних синтаксичних засобів в українських перекладах англomовної драми	169
Оксана Кондратьева, Вікторія Кохно. Відтворення етномовного компонента в перекладі художнього тексту (на матеріалі українських перекладів американської прози)	173
Олена Крушинська. Перекладацькі стратегії українських поетів-неокласиків у відтворенні дискурсу символізму французької поезії.	177
Kseniya Kugai. Historical Overview of Translation.....	182
Евгения Куницына. Перевод: игра, метаигра и ошибки противника.	186
Богумила Лесечко, Володимир Карбівник. Перекладознавство та лакунарність фахової лексики.....	191
Ольга Линтвар. Відтворення засобів стилістичної семасіології у романі В. Теккеря «Ярмарок суєти»	194
Olga Lytvyniuk. Teaching Tracing Translation to Space Rocketry Students.	199
Олена Лось. Особливості перекладу драматургії (на матеріалі перекладів французької драми ХХ століття)	203
Алла Ляшина. Роль вивчення особливостей функціонування системи суфіксації сучасної англійської мови для перекладу текстів суспільно-політичної літератури.....	208
Павло Мігірін. До питання труднощів науково-технічного перекладу	212
Елла Мінцис. Лінгвостилістичні особливості перекладу поетичних творів (на матеріалі віршів Емілі Дікінсон та їх українських перекладів).....	217

Тетяна Моїсеєнко (Іваніна). Топоніми у системі ономастичного простору політичної біографії: перекладацький аспект.....	221
Masoud Seid Motahhari, Narjes Hassani Moghaddam. The Relationship between Cognitive and Metacognitive Strategies and Distribution of Lexical Errors in Translation of Literary Texts	226
Masoud Seid Motahhari, Narjes Hassani Moghaddam. The Effect of Cognitive and Metacognitive Strategies on EFL Learners' Literary Translation Performance in Terms of Lexical Errors	231
Юлія Надточій. Особливості творення та перекладу нових номінативних одиниць в терміносистемі електровимірювальної техніки	235
Евгения Нильсен. Обучение синхронному переводу как необходимая составляющая подготовки современного переводчика.....	240
Тетяна Олійник. Культурні маркери художнього тексту як проблема перекладу.....	244
Людмила Павлова. Проблемы перевода: лексические аспекты	248
Леван Пачулиа. К вопросу адекватности перевода мегрельских превербных глагольных форм со значением «сидеть»	252
Анна Пашковска. О языке героев фильма <i>Jak rozpętałem II wojnę światową</i> (Приключения канонира Доласа) – переводческий аспект	255
Марина Пашенко. Когнитивный аспект перевода христианской лексики	260
Паулина Пелех. Элементы реактивного регистра в переводе фильмов посредством субтитров	265
Оксана Пересада, Петро Борисенко. Відтворення емоцій героїв твору Сідні Шелдона “Tell Me Your Dreams” російською мовою	269
Марина Пилипчук, Олена Ковтун. Роль рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності в іншомовній підготовці студентів-майбутніх перекладачів.....	274
Юлія Плетенецька. Відтворення термінологічних словосполучень художніх фільмів США.....	278
Вячеслаў Плютаў. Оды Джона Кітса ў беларускіх і ўкраінскіх перакладах	282
Світлана Приймак, Світлана Лисюк. Репрезентація концепту “money” в англійській економічній термінології.....	286

Вероника Разумовская. Интерпретация эстетической информации: межъязыковой и межсемиотический художественный перевод	291
Вероника Разумовская, Наталья Климович. Переводимость художественного текста и проблема единицы художественного перевода	296
Андріана Раті. Перекладацька інтерпретація жанротвірної лексики в літературі жахів	301
Olga Romanova, Jekaterina Tracevska. Approaches to Rendering the Author's Idiolect in Translation of Scientific Prose (Based on the Experience of Translation of Jean Aitchison's Texts into Russian)	305
Ірина Рябчук, Вероніка Басок. Прагматичний аспект перекладу англомовних маркетингових текстів.....	310
Мария Салтыкова. Интерпретация имплицитных модальных значений во французских рекламных слоганах.....	314
Сергій Сидоренко. Відбиття українських протестних реалій в англійському медійному дискурсі.....	319
Оксана Сім'ячко, Тетяна Крилова. Відтворення емпатичних конструкцій в перекладі.....	326
Тетяна Смірнова. Структурно-семантичні особливості термінів фахової мови.....	329
Ярослав Соколовский. О значимости категории энтропии для лингвистического описания процесса синхронного перевода (пропедевтические замечания)	334
Юрій Стежко. Варіативність англійської мови як проблема перекладознавства.....	339
Ірина Струк. Погляд у «чорний ящик» свідомості перекладача: когнітивний аспект	346
Тетяна Струк. До проблеми впровадження сучасних технологій перекладу в процес підготовки перекладачів у ВНЗ	351
Татьяна Тарасенко, Василиса Тарасенко. Речевой жанр поздравления в русском и японском языках (на материале новогодних открыток) ...	357
Elham Torkaman, Masoumeh Shiri. Investigation of the Intelligibility of Translation Quality between Human Translators and Machine Translation	360

Юлія Трофимович, Алла Головня. Лінгвостилістичні засоби моделювання альтернативної реальності у творі Стівена Кінга «11/22/63»... 364	364
Юлія Туренко, Оксана Кондратьєва. Відтворення лінгвокультурного контексту в перекладі художньої прози (на матеріалі українських перекладів американської та англійської прози) 367	367
Катерина Тютюнник, Наталія Борисенко. Відтворення жестів як компонентів невербального спілкування у творі Сідні Шелдона “Tell Me Your Dreams” 372	372
Сергій Фогель, Олена Ковтун. Відтворення особливостей науково-фантастичного дискурсу А. Азімова в україномовних перекладах ... 377	377
Наталія Хайдарі, Алла Сітко. Роль прагматичного фактору при перекладі фразеологічних одиниць 380	380
Ольга Цупко. Зсуви часопростору у перекладі поезії Редьярда Кіплінга 384	384
Зінаїда Чепурна, Гелена Лисенко. Фразеологічне калькування та буквалізм при перекладі з німецької мови 388	388
Елена Чистова. Диагностика терминосистем как компонент профес-сиограммы современного переводчика 392	392
Masoumeh Shiri. The Percentage of Adoption of the Academy of Persian language and Literature Astronomy Terminologies among Technical Translators 396	396
Ольга Шкільнюк, Алла Сітко. Відтворення структурно-семантичних особливостей американського сленгу 401	401
Taras Shmiher. Taras Shevchenko’s <i>Irzhavets</i> in English Translations: Collective Memory and Cultural Values in the Text 405	405
Наталья Юзефович. Переводческие проблемы политкорректности. 412	412
Тетяна Яхнюк. Основні вимоги до перекладу англомовних художніх фільмів українською мовою 416	416
Инна Броднева. Искусствоведческий текст как объект перевода 420	420
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 425	425

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

Наукове видання

Збірник наукових праць

ФАХОВИЙ ТА ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

В авторській редакції